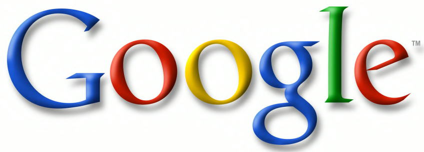

BOEKZAAL

DER

GELEERDE WERELD,

EN

TIJDSCHRIFT

VOOR DE

PROTESTANTSCHE KERKEN,

IN HET

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

Voor julij 1841.

TE AMSTERDAM, BIJ
DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,
op den Singel, tusschen den Blaauwburgwal
en de Bergstraat; N°. 820.

MDCCCXLI.

De prijs is 30 Cents.

BOEKZAAL

DER

GELEERDE WERELD,

EN

TIJDSCHRIFT

VOOR DE

PROTESTANTSCHE KERKEN,

IN HET

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

Voor julij 1841.

TE AMSTERDAM, BIJ
DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,
op den Singel, tusschen den Blaauwburgwal
en de Bergstraat, N°. 320.

MDCCCXLI.

De prijs is 30 Cents.

BOEKBESCHOUWING.

Le souhait du Pasteur, *sermon sur* Ps. XIX: 15; *par* H. A. VAN DER BANK, *Pasteur de l'église Wallonne* d'Utrecht; *prononcé le Dimanche*, 15 *Mars* 1840. *Jour de son Jubilé de* 25 *ans de Ministère Évangélique. à* Utrecht, *chez* H. M. van Dorp, 1840. 39 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is* 50 *Cents.*

Deze christelijke gelegenheids-leerrede is eene hartelijke jubelrede, uitgegeven op verzoek van *den Kerkeraad* en naar het verlangen van andere *Leden* der Gemeente. De voor- en nagebeden bij die plegtige gelegenheid uitgestort, zijn er bij gedrukt, met eene aanwijzing der Psalmen en liederen, van welke toen afwisselend en feestelijk gebruik gemaakt is. Den wensch des Dichters, in den tekst uitgedrukt, den zijnen makende, doet de Eerw. VAN DER BANK opmerken, dat dezelve betreft:

1.) *Un objet* de la dernière importance.

2.) *Énoncé dans ce* jour par votre pasteur, il *lui rappelle nécessairement* le passé de sa vie pas*torale.*

3.) Se rattachant à la pensée de l'avenir, il *vient encore sous ce* rapport règler ses intentions *et ses voeux.*

A 2 4.)

[illegible] CONQUET.

[illegible] Exprimant enfin le sentiment de son [illegible] l'heure [illegible] à sacrifier pour vous et pour lui. [illegible]

[illegible] Deze vier punten worden hierop kortelijk ont- [illegible] ook bezig [illegible] en de [illegible] onderteeken [illegible] dank- [illegible] uit de herinnering aan des zeding [illegible] Na [illegible] Leeraar [illegible] te hebben, maar [illegible] wordt gevoegd [illegible] Eerw. [illegible] en [illegible] ter zake dienende [illegible] uit harte en [illegible]

[illegible] Leeraar, [illegible] het Evangelie, [illegible] heiligen Dichter [illegible]

[illegible] Eerste [illegible] bij Cohr. Ver- [illegible] In gr. 8vo. [illegible]

[illegible] eenige [illegible] door [illegible] van [illegible] Joel [illegible] de [illegible]

Te-

Tafereelen uit Daniël? — Zie hier mijn antwoord. Bij het laatste opschrift gedacht men zeker aan het *geheele* boek van dien Profeet, en mijne beschrijvingen loopen alléén over het *geschiedkundig* gedeelte van zijn werk. Ik stelde mij den achtbaren Jood alleen in zoo verre voor, als hij meer zigtbaar handelde aan de Oostersch-Heidensche hoven, en niet hem, — gelijk het andere deel zijns boeks aanwijst, — door hooger licht bestraald, in heilige geestverrukking de lotgevallen van onderscheidene volken en koningrijken in de toekomst voorspellende. In dat latere deel staat hij meer, — althans voor het oog der wereld, — op zich zelven, is hij meer de in het eenzame denkende, en alleen ver vooruit ziende, dan regtstreeks en openlijk met de Heidensche en andere volken bedrijvige persoon. Ook liet ik dat gedeelte gaarn aan geoefender oog en juister oordeel over. Zoo als DANIËL voor mij stond, zag ik hem alleen onder de Heidenen, — minder in aanraking met zijne geslachtgenooten, — en van daar de titel dezer bladen." —

Na het een en andere niet ongepast herinnerd te hebben ter inleiding uit de geschiedenis, om den lezer op het regte standpunt te plaatsen, gaat de Schrijver over tot de zaak en vangt aan met een tafereel van naauwgezetheid op de Godsdienst zijner vaderen te schetsen, naar aanleiding van en ter nuttige beschouwing over den inhoud van den tekst, *Dan.* I: 8—16. Dit kort en zakelijk geschied

zijnde, wordt, naar aanleiding van vs. 17—21, de aandacht beoefenend bepaald, bij de gevolgen van een jeugdig wel besteed leven.

De 24 eerste verzen van het tweede Hoofdstuk zijn in de derde voorstelling beschouwd en wordt alzoo aanleiding genomen, om de aandacht te vestigen op de *kracht des gebeds.*

De vierde schets is over de 25 andere verzen van dat Hoofdstuk, en getiteld: de uitlegging van een droom.

In het derde Hoofdstuk van vs. 1—23, doet VAN BALEN BLANKEN eene heerlijke proeve opmerken van geloofskracht, en neemt, uit de zeven volgende verzen, aanleiding om te spreken, over de zegepraal des geloofs.

Bij de beschouwing van Hoofdstuk IV: 1—18, heeft VAN BALEN BLANKEN tot opschrift gekozen: een ernstvol en Gode waardig onderrigt, door eenen anderen droom later vervuld. Dit luidt zeker wel een weinig vreemd, maar de Schrijver heeft zich beijverd om, ter verdediging, zijne goede redenen daarvoor te doen opmerken. Men ziet ook vervolgens, dat dit opschrift eigenlijk ook tevens behoort tot de volgende afdeeling, over den tekst, Hoofdstuk IV: 19—37, welke getiteld is: de uitkomst van den voorgaanden droom des konings, een ernstvol en Gode waardig onderrigt.

Het geheimvolle schrift, staat boven de negende afdeeling, welke de zestien eerste verzen van Hoofdstuk V tot tekst heeft en opzettelijk blijkt behandeld

deld te zijn op den 7den van October des vorigen jaars.

Dan. V:17—30, *of het geheimvolle schrift gelezen*, is de tekst en de inhoud der tiende afdeeling.

Aan de volgende voorstelling, over Hoofdstuk VI:1—18, heeft VAN BALEN BLANKEN het motto verkiezen te geven: *de Jood in doods gevaar.*

De laatste beschouwing stelt, naar Hoofdstuk VI:19—29, *den Jood verlost en zijn redder gehuldigd*, voor.

Uit deze korte opgave ziet dus de lezer, ten minste eenigermate, wat hij hier zoeken moet, en tevens wat hij niet vinden zal. Het zijn geene *leerredenen*, welke hier geleverd worden, ook geene homiliën en even min bijbeloefeningen, veel minder noch ver- of betoogen. Men zou de hier geleverde stukjes welligt het meest eigenaardig noemen kunnen: Bijbellezingen over den historischen inhoud der zes eerste Hoofdstukken van DANIËL; doorvlochten met nuttige, ook gelegenheids-aanmerkingen en toepasselijke leeringen.

Hier en daar blijkt het, dat VAN BALEN BLANKEN over de hier genoemde teksten van tijd tot tijd gepeikt heeft, en dat daaruit deze beschouwingen waarschijnlijk zullen zijn voortgevloeid. Gelijk een aantal korte of meer uitvoerige aanmerkingen, vooral ook met betrekking tot den tijd en de zeden, en verscheidene uitweidingen en uitstapjes, als ter verpoozing ook en tot veraangenaming, hier

voorkomen, zoo treft men er ook eenige korte bijlagen aan, welke tot staving of toelichting hier zijn bijgevoegd.

De Eerw. Schrijver blijkt zeer over te hellen tot het gevoelen van hen die het daarvoor houden, dat men, om het schoone, treffende en heerlijke, in vereeniging met het leerzame, bestierende en stichtelijke, in de Bijbelsche geschiedenissen vervat, meer en meer bekend te doen worden, en alzoo den lust tot onderzoek des Bijbels in alle standen en vooral ook in de meer beschaafde kringen onzer natie, krachtig op te wekken, vooral ook die wijze behoort aan te merken, welke opzettelijk deze of gene geschiedenis of levensbedrijf van dezen of genen Bijbelheilige in eenen meer smaakvollen vorm of behagelijk kleed, naar den geest des tijds geplooid, poogt voor te dragen, en dus tevens zoekt te vermaken en te stichten. Men bemerkt dit niet alleen uit de daarom ook door ons aangewezene opschriften, maar insgelijks uit den stijl en vooral uit verscheidene uitdrukkingen, welke hier bij voorkeur gebezigd zijn. Men hoore b. v. dezen aanhef van de negende beschouwing:

» Het tafereel, dat wij naar aanleiding van onzen achtbaren Jood onder de Heidenen in deze eerstvolgende bladeren u ter beschouwing aanbieden, hecht zich te naauw aan den toestand onzes Vaderlands in dezen plegtigen oogenblik (DEN ZEVENDEN OCTOBER 1840), dan dat wij, zonder eenige vergelijkende opmerking daaromtrent, dit plegtige oogenblik,

blik, dezen zoo gewigtvollen dag zouden laten voorbijgaan. — Geen Nederlander, die dit schrift in handen neemt, zal mij de bijzondere inleiding tot deze beschouwing ten kwade duiden. — Wij zullen den grooten DANIËL, onder den schepter van eenen anderen Monarch van *Babel*, aantreffen. — NEBUCADNEZAR heeft zijne rol op het groote wereldtooneel in het Oosten gespeeld. Het gordijn is gevallen, en bij het weder ophalen van het tooneelkleed staat de nieuwe Babelsche Koning in al zijn' pracht en weelde voor onze oogen. — Hoogst gewigtig tijdstip, waarin de oude Koning den hoogen zetel des lands verlaat, en de jeugdige Vorst kroon en schepter aanvaart. — En dit plegtig aandoenlijk *uur slaat heden* voor Nederland, den dierbaren *grond onzer* vaderen, onze wieg en bakermat. HEDEN STAAT WILLEM DE I^ste ZIJN KONINKLIJK BEWIND AAN ZIJN' OUDSTEN ZOON AF. Van de meer vlakke en opene velden mijner landelijke woning, wende ik het oog naar het heuvelachtige en lommerrijke Lust-slot, het Koninklijke *Loo*, nabij het aan natuurtooneelen zoo rijke *Apeldoorn*. Dáár dringt de blik der verbeelding het vorstelijk landpaleis binnen, en zie ik den achtbaarsten stoet van Neêrlands Grooten en Edelen in eenen kring voor, *en rondom* den grijzen vader des Vaderlands zitten. Dáár is die Vorst, die meer dan een vierde van eene eeuw met vaste hand en waakzaam oog het roer des Staats klemde, en wiens voorhoofd door tijd, zorg en bezwaar zoo diep geploegd werd, op

het verheven vorstelijk gestoelte, — dáár zijn zijne moedige en getrouwe zonen en achtbare staatsmannen aan zijne regter- en linkerzijde. De achtbare Koning staat op, — zijn oudste zoon, de dappere, heldhaftige en Nederland zoo beminnende WILLEM is ter zijde van zijnen diepgeroerden vader. — Dáár heerscht eene plegtige stilte, — eindelijk afgebroken door 's vaders roerende toespraak, tot zijnen meest getroffen zoon. — *In de tegenwoordigheid van 's lands Edelen*, — *in de tegenwoordigheid van God, den Koning der Koningen, legge ik Neêrlands kroon en schepter in uwe handen, veel geliefde* WILLEM! — *Gedenk aan Neêrlands zinspreuk:* JE MAINTIENDRAI! BEMIN MIJN VOLK! VREES GOD! — Nederlanders! ziet! daar aanvaardt WILLEM DE IIde de Koninklijke teugels, en is *zijn* ootmoedige blik ten hemel geslagen, — gij, — ik, — wij allen, — geheel Nederland bidt met en voor den nieuwen Vorst des lands tot God!" —

»Plegtig, heilig oogenblik! Ja, wat en hoeveel hangt er, hoe *alles* niet af van eene nieuwe troonsbeklimming! De geschiedrollen der eeuwen teekenden zulk eenen dag altijd met in het oogvallende letteren aan. — Ook in het heilige blad vinden wij genoegzaam elke staatsverandering, als zoo veel invloeds op land en volk kunnende uitoefenen, aangeteekend. Daar voor ons in onzen Bijbel, het heilige geschiedenisblad, zien wij *Babels* vorst, NEBUCADNEZAR, van den troon verdwijnen, en straks

op

op zijnen ziel zijn' kleinzoon BELSAZAR. Daar vinden wij ook DANIËL weder, denzelfden opregten staatsdienaar, denzelfden moedigen en getrouwen vriend van den alléén waren God. — O! welk een geluk en zegen voor een land en volk, dat, bij het af en optreden des troons, deze en gene het land en de Godsdienst waarlijk beminnende staatspersonen dien tropn blijven omgeven! Zij beloven, ook bij de meest ongedachte staatsverandering, ja, zij waarborgen het heil des lands, den bloei der Godsdienst."

»DANIËL onder BELSAZAR en andere Vorsten, zal ons de waarheid dezer opmerking, door zijne eerlijke, ronde en Godsdienstige handeling, aanwijzen, *daar hij het* geheimvolle schrift leest, en *God* meerder vreest, dan de menschen. Achtbare, getrouwe Jood onder de Heidenen, nog altijd waardig voorbeeld voor alle Grooten en Edelen, die eenen Koning omgeven!"

Wij hebben echter met genoegen tevens opgemerkt, dat hij zelf ook van gevoelen is, dat men in deze vooral de mate niet behoort te buiten te gaan, en dat er niet weinigen gevonden worden, die, hoezeer geene vijanden van Romantische verhalen en tooneelbeschouwingen, die goed zijn ingerigt, evenwel omtrent den Bijbel en deszelfs heiligen inhoud, eene meer ernstige voordragt verlangen en meenen dat men anders gevaar loopt over het algemeen, tegen het doel, meer na- dan voordeelig te werken, en meer te schaden dan te stichten.

Het

Het kwam ons niet ondienstig voor, dit hier aan te stippen, niet om een afkeurend oordeel over het hier geleverde te vellen, maar ten einde vooral te waarschuwen, om niet onvoorzigtig aan den smaak en voorzeker bij sommigen wel eens te zeer tot ligtzinnigheid overhellenden tijdgeest, toe te geven.

De gewijde geschiedenis der zoo aanmerkelijke bijzonderheden uit het leven van den voortreffelijken Godsman, hier behandeld, geven waarlijk ook zelve niet weinig aanleiding, om den edelen Godsvereerder te doen roemen, die, hoog beschaafd en in aanzien ook verheven, echter nooit zijne edele beginselen verloochent, en moedig pal staat, hoe benard en dreigend ook de omstandigheden mogen zijn.

Hoezeer nu ook de zucht om zonderling te schijnen of te verrasschen, hier ons voorkomt wat al te veel door te stralen, prijzen wij echter gaarne het goede doel des Schrijvers, verklaren, dat wij hier verscheidene goede aanmerkingen ter toelichting en stichting hebben aangetroffen, welke ter zake dienen en wenschen dus, dat de Eerw. VAN BALEN BLANKEN met ijver en zegen zal voortgaan, in de verklaring en toepassing van den dierbaren Bijbel, die onuitputtelijke bron van licht, troost en heil!

Van de stichtelijke narede schrijven wij hier, tot slot, dit laatste gedeelte over:

» En nog heeft die Godsregering geen einde. — Heeft God het bestuur des Heelals, dat zijner vereerders, Hem, zijnen grooten Zoon, den Christus

over-

overgegeven, nog zien wij die Christusregering. — En daarin ook, vooral zoo duidelijk in uwe verstrooijing, o Joden! over geheel den aardbodem. O! Dat uwe vaderen den Messias, den Christus Gods verworpen hebben, en gij in de dwaling uwer voorgeslachten voortgaat! — Onderzoekt de schriften. Die zijn het, die van uwen Messias getuigen, en u aanwijzen moeten, dat Hij gekomen is, en, na de diepste vernedering, wederom tot den hoogsten luister aan de regterhand van uwen Jehova verhoogd is geworden.

Laat AMOS schrandre zoon, laat DAVID zelf hier spreken!
Hoort hem, wiens heilig bloed der leeuwen muil ontzag,
Den Ziender, voor wiens oog de duistre tijd der weken
Met middagvollen glans en klaarheid open lag.

— — — — — —

— — — — — —

Neen, neen, Opregten! neen! Ge ontkent uw Jesaïas,
Ge ontkent uw' BELTSAZAR, zijn heilvoorspelling niet!
Indien ge uw Rijksherstel verwacht van uw' Messias,
Gij wacht ook dat Zijn bloed voor uwe schulden vliet!

— — — — — —

— — — — — —

— — — Te lang misleide Joden!
Gij, die Gods wet vereert, en Zijne orakelblâân,
Versmaadt de fakkel niet, u minlijk aangeboden,
Leert, leert, door de uitkomst zelv' hun' waren zin
verstaan! (*)

» Chris-

(*) BILDERDIJK, Nieuwe Mengel. 1 d. p. 86, enz. —

»Christenlezer! Vereeren *wij* vooral den Eenigen en waarachtigen God, en eerbiedigen wij met dankbaarheid en vertrouwen de Christusregering, die onze God en Vader ons, — geheel der wereld, — ten goede, in de handen Zijns zoons stelde! Met wijsheid, magt en liefde bestuurt onze verheerlijkte Heer het alles tot den tijd, waarin *alles* door Hem volbragt zal zijn, en Hij *alles in allen wezen zal* tot heerlijkheid Zijns Vaders, tot Zijnen roem, tot het heil der aarde en de vreugde des Hemels. — Zijn en blijven wij bij alle lotwisseling, bij alle wenteling der aardsche dingen, getrouw; — getrouw tot in den dood aan onzen Koning en Heer! Hij regeert ook over het stof der graven. Dat bezielt eenmaal weder zijn levenwekkende adem. Dan, — dan zal Heiden en Muhammedaan; Jood en Christen; — neen, dan mogen *alle* kinderen der Menschen JEZUS CHRISTUS als de door zijn bloed verlosten aanschouwen, en Hij, onze Koning en Heiland, allen Zijnen Vader voorstellen, als de onderdanen Zijns Koningrijks!"

BIJ-

***BIJDRAGEN** tot de Geschiedenis der Evangelisch Luthersche Kerk in de Nederlanden, verzameld door* J. G. SCHULTZ JACOBI, *Pred. te* Zutphen, *en* F. J. DOMELA NIEUWENHUIS, *Th. Dr. Pred. te* Utrecht. *Eerste stuk. Te* Utrecht, *bij* van Paddenburg & Comp., 1839. *X en* 150 *bladz. In gr.* 8vo. *De prijs is f* 1,50.

Volgens de overtuiging der Eerw. Heeren SCHULTZ, JACOBI en DOMELA NIEUWENHUIS (F. J.) ligt, op het veld der Nederlandsche Kerkgeschiedenis, geen akker nog zoo geheel woest, als die der Luthersche Kerk. *In de* voorrede zoeken zij dit te staven, *ook door* aan te halen en te wijzen op eenige weinige geschriften van tijd tot tijd uitgekomen, en geven te kennen, dat de begeerte naar de ontginning van dezen verwaarloosden akker, bij de allerwege aangewakkerde beoefening der Kerkgeschiedenis in ons Vaderland, wederom levendig is geworden; zich beklagende, dat de noodzakelijkste bronnen, vooral met betrekking tot den vroegeren tijd, uiterst schaarsch zijn geworden, en dat het dus vooreerst wel bij het leveren van *bouwstoffen*, voor eene later te ontwerpen eigenlijke geschiedenis, zal moeten blijven; is het hun voorgekomen, dat de *uitgave* van Bijdragen tot de Geschiedenis der Evangelisch Luthersche Kerk in de Nederlanden, hiertoe *bevorderlijk* zoude kunnen wezen.

» Wij

»Wij gevoelen," zeggen zij, »de bezwaren, waarmede onze onderneming zal te kampen hebben; maar roepen daarom te vrijmoediger en dringender de medewerking van allen in, die eenige bijdrage kunnen leveren; en ons op verscheidenheid, die de lezing veraangenaamt, toeleggende, met onthouding van meer wetenschappelijke onderzoekingen, (beter geschikt voor het uitmuntend *Archief* van de Hoogleeraren KIST en ROIJAARDS,) durven wij hopen op de noodige aanmoediging tot voortzetting. Met bescheidenheid bevelen wij onzen arbeid in het bijzonder aan de Leden van ons Kerkgenootschap. Dat zij deze Bijdragen beschouwen, als een gedenkboek van den ijver hunner vaderen, en van de bescherming der gezuiverde Evangelieleer door den Heer der Kerk! Daartoe moeten er echter in de geschiedenis der verschillende Gemeenten bijzonderheden voorkomen, die of alleen plaatselijk belang hebben, of eerst later punten tot vergelijking kunnen opleveren met instellingen bij andere Gemeenten."

En hiermede zij het *eerste* stukje der welwillendheid van ons Publiek aangeboden. De gunstige opname zal beslissen over het vroeger of later leveren van meerdere, die echter in geen geval elkander te spoedig zullen opvolgen."

Men zou hierop kunnen aanmerken, dat de titel liever meer algemeen de geschiedenis van het Protestantsch Luthersche Kerkgenootschap in ons Vaderland had behooren genoemd te worden, en ook, dat

dat het als meer doelmatig zoude gerekend worden, wanneer de Heeren verzamelaren zich minder gehaast en gewacht hadden met de uitgave, tot dat zij beter in staat gesteld waren, om de geschiedenis aan te vangen, met het eerste tijdvak van de XVIde eeuw, ten einde alzoo vervolgens op te klimmen tot de latere en voort te gaan tot op onzen tijd.

Wij willen ondertusschen daarover niet twisten, maar de lezer liever bekend maken, met hetgeen dit eerste stukje behelst. De inhoud is, naar waarheid, hier dus opgegeven:

I. Liederen en brieven van LUTHER, betreffende zijne volgers in de *Nederlanden*, door J. G. H. BEHRLER, *Pred. te Woerden*; als:

ter Inleiding tot de volgende stukken van LUTHER, over den marteldood der twee monniken van het Augustijner klooster te *Antwerpen*, JOHANNES ESCH EN HENDRIK VOES.

1. LUTHER's lied op den marteldood van JOHANNES ESCH EN HENDRIK VOES.

(Vrije overzetting van hetzelfde lied, door SCHULTZ JACOBI).

2. LUTHER's brief aan de Christenen in *Holland*, *Braband* en *Vlaanderen*.

3. LUTHER's brief aan LAMBERTUS THORN.

Iets over LUTHER's Kerkgezang.

II. *De* Godsdienstige onderwijsboekjes bij de *Nederlandsch*-Luthersche Gemeenten, door SCHULTZ JACOBI.

III. De geschiedenis der Evangelisch Luthersche Gemeente te *Utrecht*, door DOMELA NIEUWENHUIS.

Als bijdragen zullen ze, schoon in eene mindere of meerdere mate, den leden van het Luthersche Kerkgenootschap niet ongevallig zijn. Wij kunnen echter niet ontveinzen, dat eenige derzelven hier zeer goed gemist hadden kunnen worden. Met op deze wijze voort te gaan, zou het aantal bijdragen zeker al vrij groot kunnen worden. De hier het laatst voorkomende, munt uit in naauwkeurigheid en heeft ons daarenboven ook, wegens den echt christelijken geest, met sektengeest niet zeer voegzaam te vereenigen, bijzonder bevallen. Men oordeele uit het volgende staaltje, waarmede wij deze onze beschouwing verkiezen te besluiten:

» Gedurende den tijd der herstelling (van het Luthersche Kerkgebouw te *Utrecht*) vergaderde men in de *Geertekerk*, door het Consistorie der Hervormden daartoe goedgunstig afgestaan. Zóó werd ook in *Utrecht* bewezen, dat de Protestanten der XIXde eeuw de waarheid in liefde betrachten, gedachtig aan het woord van den Heer: *één is uw Meester en gij zijt allen Broeders.* Aan die overtuiging met goedwillige dienstvaardigheid gepaard, had onze Gemeente menig stichtelijk uur te danken, toen, op verzoek van haren Kerkeraad, zoowel sommigen der Hervormde Ambtsbroeders en Hoogleeraren aan de Hoogeschool, als de Doopsgezinde en Remonstrantsche Medebroeders in de H. bediening, voor den ziekelijken THOMAS, van tijd

to

tot tijd prediken. Hoe verheugt ons die vrije en goedwillige toenadering, de vrucht der Christelijke verlichting onzer dagen! waardoor de Leeraren van verschillende Geloofsbelijdenissen elkanders predikstoelen beklimmen, en de leden der onderscheidene afdeelingen van dezelfde Gemeente elkanders feesttafelen naderen, om, onder gemeenschappelijk genot van brood en wijn, den dood des Heeren in onderlinge liefde te verkondigen!"

Beknopte GESCHIEDENIS *van de Hervorming en van den Hervormer in* Schotland JOHANNES KNOX. *N°.* 15 *van Dr.* G. H. SCHUBERT'S *kleine Schriften, ter bevordering van het Christelijke geloof en leven. Uit het Hoogduitsch. Met eene aanprijzende Voorrede van* L. D. *Te* Utrecht, *bij* Kemink en Zoon, 1840. *VI en* 110 *bladz. In gr. 8vo. De prijs is 75 Cents.*

Daar de Pausgezinden in dezen tijd zoo stoutelijk het hoofd opsteken en op allerlei wijze derzelver listige pogingen aanwenden, om het rijk der duisternis uit te breiden, het Protestantisme te benadeelen, de hierarchie te bevorderen, en een ondragelijk juk op de schouderen der belijders van het gezegend Christendom te leggen, door ook de geschiedenis op allerlei wijze te verdonkeren en te vervalschen, vermits deze hun anders zoo zeer in den weg staat; zoo is het nu vooral van belang te

achten, dat men de geschiedenis der zoo heilrijke als merkwaardige geschiedenis van de heugelijke Kerkhervorming zich regt eigen make en zich beijvere, om, door het schrijven en verkrijgbaar maken van zulke werken, als dienen kunnen om dezelve behoorlijk te leeren kennen en waarderen, het waarheidlievend en christelijk gezind Publiek behoorlijk in en voor te lichten. Alzoo toch wordt het bedrog van het Pausdom meer en meer openbaar, vallen als van zelve de schillen af van de oogen en leert men de waarheid te erkennen, dankbaar, zijn voorregt als Protestant te waardeeren, vast te houden aan het redelijk alleen op Gods woord gegrond christelijk geloof, en meer en meer opgeleid om even zoo afkeerig zich te betoonen van het bij- als van het ongeloof, hetwelk beide zulke treurige gevolgen kweekt en veroorzaakt, ook zelfs voor het huisselijk en maatschappelijk leven.

Niet anders dan aangenaam en welkom kan derhalve ons de aankondiging van een werkje zijn, als het onderhavige, waarvan wij nu verpligt zijn hier eenige melding te maken.

Het is waar, voor hen die in de gelegenheid zijn, om grootere werken te raadplegen, en eene meerdere opleiding genoten hebben, dan een groot gedeelte onzer medechristenen gebeuren mag, is er geene bijzondere behoefte aan zulke kleinere geschriften. Voor hen kan het leven van den moedigen en getrouwen geloofsheld, JOHN KNOX, die onder de eerwaardige Hervormers eene waardige plaats

plaats bekleedt, niet onbekend zijn; maar, gelijk deze voorzeker niet als uit de hoogte op eene meer beknopte schets daarvan en eene getrouwe herinnering daaraan zullen nederzien, zoo zullen vele anderen hierin eene belangrijke lectuur vinden en er groot nut onder den Goddelijken zegen uit trekken.

Het is geen opgesmukt verhaal, hetwelk men *hier* aantreft, maar eene zeer goed ingerigte, korte herinnering aan de leer, daden en lotgevallen van eenen zeer eerwaardigen belijder en verkondiger van het Evangelie der zaligheid, die veel heeft doorgestaan, maar ook veel uitgevoerd, die bij de menigvuldige beproevingen getrouw bleef en door wiens voortreffelijk voorbeeld niet alleen veel goeds *gesticht is, maar* uit de beschouwing van wiens *bestaan* en gedrag ook nog veel nut kan getrokken worden. Dit boekdeeltje was dus wel waardig door eene bekwame hand in onze taal overgebragt en door eenen getrouwen Evangeliedienaar in eene onzer aanzienlijkste steden aangeprezen te worden. Het kome in veler handen, worde met vrucht gelezen en stichte dus in de tegenwoordige omstandigheden veel nut! De waarheid worde geloofd en beleden! Hier leert men toch eenen der beroemde Hervormers nader kennen en zich levendig voorstellen, die, gelijk in het korte voorberigt te regt *wordt* opgemerkt, een voorbeeld heeft opgeleverd van *standvastig* geloof, onbezweken trouw en alles *overwinnenden* ijver, onder den hevigsten tegenstand in *de* zaak des Christendoms, hetwelk, ter-

wijl het ons in menig opzigt beschaamt, tevens onze navolging krachtig opwekt!

Kerkelijk DORDRECHT, eene bijdrage tot de geschiedenis der Vaderlandsche Hervormde Kerk, sedert het jaar 1572. *Door* G. D. J. SCHOTEL, *Phil. Theor. Mag. et Lit. Hum. Doctor, Correspondent van het Kon. Ned. Instit.; Lid van het Zeeuwsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen en van de Maatschappij der Ned. Letterk. te* Leiden; *Pred. der Hervormde Gemeente te* Lage Zwaluwe. *Vierde Aflevering. Te* Dordrecht, *bij* van Houtrijve en Bredius, 1840. 291—445 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f*1,50.

Voor de beminnaren der kerkelijke oudheden en aangelegenheden vooral, maar ook voor de vrienden der vaderlandsche geschiedenis in 't gemeen en van die van *Dordrecht* in het bijzonder, behelst deze vierde afdeeling het een en andere, omtrent zaken en personen vooral, waarin zij belang stellen en voor welker naauwkeurige en volhardende mededeeling zij den Eerw. SCHOTEL erkentelijk zullen wezen. Menige bijzonderheid vindt men hier medegedeeld, welke men niet verwacht had en te vergeefs elders zoeken zou. De schets der Godsdienstige gesteldheid van *Dordrecht*, *in het midden en einde der XVIIde eeuw*, hier in het mid-

midden voorkomende, zal door menigeen met verwondering gelezen worden.

Onder de hier medegedeelde levensberigten van Predikanten, *die te Dordrecht* het Evangelie verkondigd *hebben*, komen verscheidene wetenswaardige aanteekeningen voor, en men wordt daardoor meer bekend met onderscheidene geslachten, welke vroeger naam en aanzien verworven hebben. Het ontbreekt ook hier niet aan berigten, die ons omtrent tijden en zeden onderrigten en menige bijzonderheid komt er voor, welke ook als uitweiding de aandacht boeijen, of ook ontspannen zal.

Ten blijke hoeveel moeite de verzamelaar zich gegeven heeft, om ook minder bekende personen en *bijzonderheden te* doen kennen, diene het volgende nopens den Wel Eerw. Heer J. LYDIUS, (*) die in het jaar 1637 te *Dordrecht* bevestigd werd en in *1679* ontsliep.

» Tot deze behoorden zijne vrienden CASPER PARDUYN, DANIEL JONCKTYS, JOSUA SANDERUS, J. VAN SOMEREN, die Gedichten ter zijner eere vervaardigde; G. J. VOSSIUS, dien hij als een Vader beminde, en met welke hij een geleerde briefwisseling onderhield; J. VAN BEVERWYCK, die hem in zijne werken hoogelijk prijst; CATS, die door naauwe vriendschapsbanden aan hem gehecht was; NICOLAAS WANCARDUS, die even als hij, de Oudheidkun-

(*) Door VOSSIUS in zijne Ep. Select. φιλοβιβλος en φιλομουσος genoemd.

kunde beminde, waarvan zijne brieven, achter het *Belgium gloriosum* en in de *Syll. Epist.* BURMANNI, *Tom. II, pag.* 644—648 *en* 661, getuigen; SALOMON VAN TIL, die hem onder de grootste Theologanten zijner eeuw rangschikte, en eindelijk, om geene andere te noemen, ANNA MARIA à SCHURMAN, met welke hij briefwisseling hield, over *Godgeleerde en Zedelijke onderwerpen*, (*Vrol. ueren des doods*, *bl.* 214 *volgg.* en A. M. à SCHURMAN, *Opuscula*, *pag.* 362), ter wier eere hij Gedichten vervaardigde, en welke hij (*Uitnemendh. des Vrouwel. Geslachts* (*Dordrecht* 1639) *bl.* 67) dus aansprak:

»*Wie kan na rechten eysch U, Jonckvrouw* SCHURMAN, *roemen?*
»*Ick magh U, sonder waen, des werelts luyster noemen,*
»*En eeuwigh Maegd-juweel, en eenigh sonnelicht,*
»*Waer onder oock de glans van soo veel mannen swicht.*
»*Een geest, een hoogen geest, die komt u sinnen roeren,*
»*En tot een ondersoeck van groote dingen voeren;*
»BEZALEËLS *vernuft*, AHALIABS *verstant*,
»*En* ETHANS *soete drift is in u breyn geplant.*

» Indien de Hoogleeraar YPEY en de schrandere DERMOUT de Uitlegkundige geschriften van JACOBUS

LY-

LYDIUS gekend hadden, dan zouden zij gewis ook hem, onder die weinigen hebben gerangschikt, welke, in de XVIIde eeuw, in het vak der uitlegging van den Bijbel wezenlijke verdiensten verworven hebben: en zijn naam zou nevens dien van GROTIUS, DRUSIUS en EPISCOPIUS, eene eervolle plaats, in de *Geschiedenis der Nederlandsche Hervormde Kerk*, bekleeden. *Tantopere*, schreef SALOMON VAN TIL, *mihi* LYDII *scripta placuêre, ut non solum cum voluptate lectionem eorundem saepius repetere, sed et discipulis nostris, Philologiae Sacrae studiosis, tanquam utilissimos labores commendare, utilissimum censuerim.*"

» Dei verba (dus oordeelde MASCAMP), *hominum* » *ipsi dilectissimorum scriptis consignata, qui ex-* » *plicaverit, difficultatesque inibi occurrentes, lec-* » *tione multa et ingenii acumine adjutus, enoda-* » *verit, hic caeteris anteferendus, huic palma,* » *huic non industriae modo, sed et pietatis laus* » *debetur. Non fugit haec res* ERASMOS, SCALI- » GEROS, CASAUBONOS, BOCHARTOS, DRUSIOS, HEYN- » SIOS, GROTIOS, BEZAS, CAPPELLOS, SCULTETOS, » *aliosque magnos viros (singulos recensere lon-* » *gum esset), qui vastam illam eruditionem, qua* » *polliti fuere, ad sacras etiam literas illus-* » *trandas, contulerunt. In his nomen suum pro-* » *fessum est* LYDIUS, *vere Theologus, quo nomine* » *censendos non putem homines, qui eruditione* » *nulla suffulti, nulla arte politi, nulla lingua-*

 » *rum*,

»*rum, quae sacrorum mysteriorum interpretibus*
»*omnino necessariae, cognitione instructi, sola*
»*sanctitatis specie, divinaeque vocationis obtentu,*
»*auctoritatem et gratiam in vulgus quaerentes, ti-*
»*tulum tam illustrem temere sibi vindicant. Que-*
»*relas multorum ejus ordinis passim audias gra-*
»*viter ferentium, quod tam parvi fiant, praecipue*
»*ab iis, qui eruditi videri velint. Utinam id*
»*non merito eorum et optimo jure fieret! Utinam*
»*se contemptu hoc liberarent, nec haererent tam*
»*pervicaciter in illa sua barbarie elegantiorisque*
»*doctrinae ignoratione! Felicius certe aliquanto*
»*interpretari possunt sanctissima volumina, qui*
»*antiquorum rituum, quorum observatio tot in*
»*locis non modo utilis, sed et necessaria, rudes*
»*non sunt. Hos Theologos, hos veros verborum*
»*divinorum interpretes dixeris. Talis omnino fuit*
»LYDIUS. *Hic maximos viros aemulatus, plurima*
»*sane ex omni antiquitate eruta non inerudite*
»*congessit ad illustrandas sacras paginas.*"

» LYDIUS poogde de *H. Schrift* uit de *H. Schrift*, de *Patres* en de *Classici*, taalkundig, toe te lichten en hare bedorvene lezingen, oordeel- en taalkundig, te verbeteren. Daarvan strekt zijne *Florum sparsio ad Historiam Passionis* JESU CHRISTI, door hem aan den Leidschen Hoogleeraar ABRAHAM HEYDANUS opgedragen, ten bewijze. Dit gulden boeksken, door COLVIUS, *een thresoor van excellente eruditie ende sonderlinghe capaciteyt in alle*
He-

Hebreeuwsche, *Grieksche ende Latynsche schryveren*, en *wel begrip des Bibels* genoemd, zag in 1672, te *Dordrecht*, in 12°., het licht."

Waardig is hetgeen meer over dezen bekwamen man hier medegedeeld wordt, gelezen te worden, gelijk het den ijverigen en oordeelkundigen verzamelaar allezins tot eere verstrekt, en de waarde van dit werk verhoogt.

Hoe naauwkeurig ook anders, had hij zich b. v. omtrent de bijzonderheid aangaande de begraafplaats van ANNA MARIA SCHUURMAN, beter kunnen laten onderrigten.

Tot besluit onzer beschouwing zal het niet nutteloos welligt schijnen, deze aanteekening van J. KOELMAN, *Hist. verhaal nopens de Labadisten*, over te nemen:

»Ook was die kostelyke en welbeproefde ziele,
»Jufvrouw DE VEER, tot Dordrecht, mede, door
»Juffrouw SCHUURMANS schrijven, zoo verre gedis-
»poneerd en overgehaalt, datze ook in 't eerst
»meinde door Gods geest overréedet te zyn, dat
»zulken afscheiding van de Kerk des Heeren be-
»haaglyk, en van alle Vroomen op te volgen was.
»Dies schreef zy eene Meditatie over de woorden
»van het Hoogelied, Cap. IV: 12. *Myne zuster,*
»*o Bruid! gy zyt een beslooten hof, eene besloo-*
»*tene welle, een verzegelde fonteine*, meinende,
»dat daar de zigtbaare Kerke CHRISTI verstaan
»wierd; en die Meditatie zond zij over aan Juf-
»frouw SCHUURMANS, dewelke, daer over verblyd,
»dach-

» dachte, dat ook die gewenste perel tot haar huis-
» kerkjen eens zoude overgebracht worden. Maar
» de Heere openbaarde zich eenigen tyd daarna aan
» haar in haare ziekte zoo klaarlyk en krachtelyk,
» dat zy ten vollen overtuigt wierd van haare mis-
» vatting in die zaak, en van haare zonde in te
» denken en te schrijven, dat men de kerk moeste
» verlaaten, zoo dat zy, weder herstelt zynde, eene
» andere Meditatie schreef over 't Hoogelied I: 7:
» *Zegget my aan, gy die myne ziele lief heeft,*
» *waar gy weidet.* Waarin zy toonde, waar haare
» misvatting was geweest, en hoe de Heere haar
» genadelyk door zyn Geest van de voorige dwaling
» te recht gebragt had, een Meditatie waardig ge-
» lezen van allen, die tot die scheiding zig genegen
» voelen, en menen, dat Gods Geest haar daartoe
» aanzet. Deze Meditatie ook overgezonden zynde,
» vond zig het huisgezin van LABADIE in haare ver-
» wachting zeer bedrogen en van dien tyd af hield
» de Correspondentie door Brieven op, en de liefde
» en estime omtrent die juffrouw van gelyken.
» Doch tot haar dood toe bleef die dierbaare en
» zeer geestelyke geoeffende ziele ten vollen over-
» tuigt, dat die weg der scheuring en afscheiding
» van de Kerk den Heere mishaagde."

Met

Het MISBRUIK van Gods heiligen naam, het vloeken, zweren en verwenschen, uit een Godsdienstig en maatschappelijk oogpunt beschouwd, en middelen er tegen aangewezen. Een Volksleesboek. Te Breda, bij F. P. Sterk, 1839. *V en 75 bladz. In klein 8vo. De prijs is 30 Cents.*

Vermits het den ongenoemden Schrijver niet gelukken mogt, den prijs te behalen met dit bij de Maatschappij tot *Nut van 't Algemeen* ingezonden stukje; begreep hij het zelf te moeten uitgeven, om *niet geheel* vruchteloos gearbeid te hebben. *Tegen* een zoo algemeen kwaad, zegt hij daarenboven, en niet ten onregte, als dat is, waarover hier gehandeld wordt, mag zich wel eene stem te meer verheffen, ja kunnen bijkans geene stemmen te veel gehoord worden. Zij spreken slechts ieder op hare wijze en lichten het onderwerp uit verschillende oogpunten toe, voeren hare bijzondere beweegredenen en middelen aan en stellen die in een eigenaardig daglicht voor.

In dit antwoord, of verhandeling, is deze orde in acht genomen, dat, in *de eerste* plaats, gesproken wordt over Gods aanwezen, Zijn naam en het zondig misbruik daarvan; *ten tweede* aangetoond, het wezenlijk onwelvoegelijke, ligtzinnige, zondige en verderfelijke van dit kwaad, en *ten der-*

derde de middelen zijn aangewezen, die tot wering van hetzelve kunnen verstrekken.

De hier opgegevene middelen zijn: bevordering van de kennis des kwaads, — bevordering van de overtuiging des kwaads, — opwekking, om die overtuiging te volgen, — eigen beter voorbeeld, — betoon van afkeuring, — het kwaad in zijnen oorsprong aantasten en deszelfs oorzaak wegnemen, zich zelven voor drift en oploopendheid wachten en die zoo veel mogelijk in anderen beteugelen, — zich zelven en anderen voor onmatigheid en dronkenschap bewaren, — zich zelven en anderen vervullen met waarheidsliefde en goede trouw — zich zelven en anderen vervullen met de gedachten aan de heiligheid en alwetendheid van God en met eerbied voor Hem en zich wachten voor huichelarij, — zich zelven en anderen vervullen met dankbaarheid aan God, den onverpligten weldoener, — zich zelven en anderen vervullen met liefde tot God, onzen Hemelschen Vader en den Heere JEZUS CHRISTUS, — zich zelven en anderen vervullen met opregte liefde tot den naasten, — zich zelven en anderen vervullen met de zucht, om, naar het gebod van God en het voorschrift van CHRISTUS, zijn eigen en des naasten heil, zoo veel mogelijk te bevorderen — en een hartelijk en geloovig gebed.

Wie op deze vijftien hier opgenoemde middelen doordenkt en zich voorstelt, hoe weinige bladen het geheel beslaat, zal terstond begrijpen, dat hier weinig meer dan eene opnoeming voorkomt. De-

zel-

zelve zijn daarenboven te algemeen genomen, zoo-dat men onwillekeurig hier aan den volksdoctor denkt, die gewoon is zijne voorschriften voor alle kwalen aan te prijzen. In het algemeen is deze kleine wel wat slordig gedrukte verhandeling vrij omslagtig, bij al de kortheid, stroef en onaangenaam van stijl, en zij beveelt zich dus alleen aan, wegens het onderwerp en het welmeenend oogmerk des ongenoemden schrijvers. Men gunne haar dan een plaatsje naast de hier ook aangehaalde stukjes over hetzelfde sujet en de met den uitgeloofden prijs vereerde verhandeling.

OCTAVIUS, of beantwoording van eenige gewigtige vragen over den grond en het wezen des Christelijken Geloofs. Eene stem uit de Gemeente. Met een Voorberigt van Dr. AUGUST HAHN. *Uit het Hoogduitsch. Te* Amsterdam, *bij* J. D. Sijbrandi, 1839. *VIII en* 49 *bladz. In gr.* 8vo. *De prijs is* 80 *Cents.*

De hier voorgestelde en door een leek, gelijk ons het berigt wordt, van eenen geachten naam en uit den hoogeren stand, beantwoorde vragen zijn deze vier:

1.) Is het wel denkbaar, dat er eene op de menschelijke rede gebouwde Godsdienst bestaan kan, die aan de wezenlijke vereischten eener Godsdienst kan voldoen?

2.)

2.) Maar hoe ver reikt nu toch onze rede ter ontdekking van het bovenzinnelijke en geestelijke?

3.) Komt ook wel onze menschelijke rede met het in de H. Schrift zoo duidelijk verkondigde Evangelium in tegenspraak?

4.) Is ook het geopenbaarde woord van God in de H. Schrift voor velerlei uitlegging vatbaar?

5.) Kan eene van God geopenbaarde Godsdienst volmaakbaar zijn? En

6. Wat moet ik doen, om zalig te worden?

De beantwoording is zeer kort, maar echter wel waardig gelezen te worden. De hoofdzaak komt met de gezonde leer van het H. Evangelie, waaruit zij getrokken is, overeen. Het is, zegt de Vertaler met reden, de taal en redenering der christelijke gemoedelijkheid en des eenvoudigen christelijken geloofs, welke hier wordt aangetroffen, zonder den minsten schijn van opgewondenheid of dweeperij, maar alles getuigende van eenen opgeklaarden geest, die door het zuivere licht des Christendoms is bestraald.

Hiermede willen wij echter geenszins gerekend worden te verklaren, dat wij ons in alles met het hier gezegde, als b. v. in de bepaling der *zaligheid*, zouden kunnen vereenigen; noch ook, dat hier of daar niet eene behoefte tot nadere staving en toelichting zou zijn overgebleven, even min als dat onder ons in zulk een werkje behoefte ware.

Maar over het geheel kunnen wij deze *Octavius*

ge-

ptenstelijk aanprijzen en dezelve beveelt zich door korthied ook niet weinig velen aan.

De Warande van TILBURG *verdedigd. Eene bijdrage tot het Jagtregt. Pleitrede met bijlagen. Van* Mr. J. S. LOTSIJ, *Advocaat te* Dordrecht. *Te* Dordrecht, *bij* Blussé en van Braam, 1840. 114 *blads. In gr.* 8vo. *De prijs is f* 1,00.

De Heerlijkheid *Tilburg* en *Goirle* werd in het jaar 1754 door den Grootvader van den nu onlangs overleden Graaf VAN HOGENDORP (den gedaagde) *gekocht voor 165,600* Guldens. De Heerlijke regten, *die het* belangrijkste gedeelte van de inkomsten der Heerlijkheid (meer dan *f* 6000,00 jaars) en dus de oorzaak van den aanmerkelijken koopschat waren, zijn aan den eigenaar, zonder schavergoeding, na 1795 ontnomen. Eén regt echter, het privatief Jagtregt, is hem overgebleven, en sedert 1814 tot op de dagvaarding der tegenwoordige eischeresse, MARIA ELISABETH VAN BEURDEN, Wed. JACOBUS COOLS, heeft hij hetzelve openbaar, ongestoord en onbetwist uitgeoefend. Dit regt, zegt de Advocaat LOTSIJ, dit laatste overschot van wettig eigendom, hebben wij met al de kracht, welke de regtvaardigheid en waarheid geven, pogen te verdedigen.

Om den leser van deze pleitrede eenig denkbeeld

 te

te geven en alzoo ook te doen zien, welk eene moeite de Schrijver zich gegeven heeft, om dit onderwerp grondig te onderzoeken, achten wij het niet overtollig het resumé van het door hem gepleitte hier met zijne woorden over te nemen:

» Dat *Tilburg* en *Goirle* reeds in de dertiende eeuw, van 1222 af (en misschien veel vroeger) vrij eigen domein, een dorp, eene heerlijkheid der Hertogen van *Braband* is geweest;

dat de eigenaars van dorpen of Heerlijkheden in de 12e, 13e en 14e eeuwen ook eigenaars waren van den grond, de bewoners en al wat daartoe behoorde;

dat de eigenaars der dorpen of Heerlijkheden in die eeuwen zijn begonnen de gronden aan lijfeigenen of vrijgemaakten op erfcyns uit te geven; dat zij daarbij geen afstand of uitgifte van regten van jagt of vogelarij hebben gedaan, dat die dit stelde een contrarie bezit of titel zou moeten aanteonen; daar die afstand of uitgifte niet stilzwijgend kon geschieden of gepraesumeerd worden;

dat de Hertogen van *Braband* dus ontegenzeggelijk in de 12e, 13e en 14e eeuwen en later het uitsluitend jagtregt binnen de grenzen hunner domeinen of Heerlijkheden hadden; die heerlijkheden of domeinen waren warandes; en de Heerlijkheid *Tilburg* en *Goirle* was dus warande voor 1367, en is dus bij de blijde inkomsten van de algemeene vrijheid van jagen uitgezonderd;

PAULUS VAN HAESTRECHT, en die na hem, als pand-

hee-

heeren of als koopers, de Hertogen van *Braband* zijn opgevolgd, dus in de regten van die Hertogen zijn getreden, en die Hertogen hebben gerepraesenteerd, volgens den inhoud der gesloten contracten, hebben dus ook het privatif jagtregt, binnen de grenzen der Heerlijkheid *Tilburg* en *Goirle*, wettig verkregen en gehad;

de uitgifte of verpanding, in de open brieven van JOHANNA van 1387, van *warenden*, bewijst dat de Hertogin aan PAULUS VAN HAESTRECHT, uitsluitend jagtregt binnen de grenzen der Heerlijkheid uitdrukkelijk heeft verpand of beleend;

dat het woord *warenden* of *vrij warenden*, zoowel in den brief van Hertogin JOHANNA, als in de blijde *inkomsten* en andere stukken geene andere *beteekenis kan* hebben, dan die van regt van privative jagt of privatif jagtveld;

dat, TEN ALLEN OVERVLOEDE, indien er eenige onwettigheid in den pandbrief of in het verkrijg van warenden of privatif jagtregt mogt zijn geweest, DAN ZEKER ZEER, dat gebrek of die onwettigheid door den verkoop der Heerlijkheid *met warenden* in 1612, door de Aartshertogen, prelaten, edelen en vrije steden, na ruggespraak met hunne committenten, repraesenterende de drie staten des *lands*, volkomen is gedekt en daarom later niet *meer* kan worden tegengeworpen;

dat de eigenaars van *Tilburg* en *Goirle* sedert onheugelijke jaren in het *wettig bezit* der privative jagt binnen de grenzen der Heerlijkheid zijn ge-

[illegible], dat dit [illegible] steunt op wettige titels van [illegible] en koop;

dat dezelfde (ex superabundanti) het privatif jagtregt van *Tilburg* en *Goirle*, door dat onheugelijk bezit, zelfs bij verjaring zou zijn verkregen;

dat dus het privatif jagtregt van *Tilburg* en *Goirle* voldoet aan de vereischten van het besluit van den Souvereinen van 8 Februarij 1815, zelfs bij de *meest* gestrenge uitlegging van dat besluit, zoowel wat eenen wettigen eigendom als wat het wettig *bezit* betreft;

dat de wettigheid en de verbindende kracht van *het* besluit van 26 Maart 1814, waarbij bepaald wordt dat de voormalige regten van jagt en vogelarij door de eigenaars der Heerlijkheden worden *behouden*, [illegible] boven alle bedenkingen verheven en worden door de [illegible] erkend; het is *arrêt* [illegible];

Het Besluit van 8 Februarij 1815 is geene aanvulling of extensie van het besluit van 26 Maart 1814, het is slechts eene definitieve regeling van [illegible] bepaald en [illegible] bij het besluit van 26 Maart 1814 gelegd;

die besluiten zijn daarentegen niet strijdig met de grondwetten van 1814 en 1815, die Heerlijkheden erkennen en verkregen regten eerbiedigen;

dat de eigenaar der Heerlijkheid *Tilburg* en *Goirle* [illegible] zich dus met volle regt op de bepalingen van die besluiten beroepen;

[illegible] beroepen die eischeressen eene willekeurige aanmatiging noemt, is dus een wettig eigendomsregt.

van

van den gedaagde, en verdient dezelfde bescherming als alle andere eigendomsregten;

de vordering, welke door de eischeresse is gedaan, behoort dus te worden ontzegd, waartoe wij met eerbiedig vertrouwen concluderen."

Als Bijlage zijn achter de pleitrede gevoegd: de belangrijke conclusie van het O. M. en het vonnis der Regtbank. Wij achten, dat de Heer LOTSIJ zich wel van zijne taak gekweten heeft, en dat zijne pleitrede wel verdient gelezen te worden.

De ERFOPVOLGING *bij Versterf, bewerkt tot een Handboek voor Notarissen. Door* H. WIELAND LOS, *Openbaar Notaris te Zuid-Beijerland. Te* Dordrecht, *bij* Blussé en van Braam, *1840. XX en* 168 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 2,40.

Deze bladen zijn, om de woorden van den Heer LOS zelven te bezigen, gewijd aan eene practische behandeling van de materie der erfopvolging, bij versterf, overeenkomstig het Ned. Burg. regt, en vervaardigd, met een drieledig doel.

Vooreerst. Niet om mijnen Ambtgenooten tot leiding te verstrekken, — die gedachte zelfs zoude verwaand zijn; — maar met het oogmerk, om hun, bij soms drukke beroepsbezigheden, gemak te verschaffen.

Ten tweede. Om jongelingen, welke zich der Notariële praktijk toewijden, lust tot onderzoek in te

weest, dat dit bezit steunt op wettige titels van pand en koop;

dat derhalve (ex superabundanti) het privatif jagtregt van *Tilburg* en *Goirle*, door dat onheugelijk bezit, zelfs bij verjaring zou zijn verkregen;

dat dus het privatif jagtregt van *Tilburg* en *Goirle* voldoet aan de vereischten van het besluit van den Souverein van 8 Februarij 1815, zelfs bij de *meest gestrenge uitlegging* van dat besluit, zoowel wat den *wettigen eigendom* als wat het *wettig bezit* betreft;

de wettigheid en de verbindende kracht van het Besluit van 26 Maart 1814, waarbij bepaald wordt dat de voormalige regten van jagt en vogelarij door de eigenaars der Heerlijkheden worden *behouden*, zijn boven alle bedenking verheven en worden door de eischeresse erkend; het is *arrêté loi*;

het Besluit van 8 Februarij 1815 is geene ampliatie of extensie van het besluit van 26 Maart 1814, het is slechts eene definitive regeling van het beginsel en den grondslag bij het besluit van 26 Maart 1814 gelegd;

die Besluiten zijn daarenboven niet strijdig met de grondwetten van 1814 en 1815, die Heerlijkheden erkennen en verkregen regten eerbiedigen;

de eigenaar der Heerlijkheid *Tilburg* en *Goirle* kan zich dus met volle regt op de bepalingen van die Besluiten beroepen;

en hetgeen de eischeresse eene willekeurige aanmatiging noemt, is dus een wettig eigendomsregt

van

van den gedaagde, en verdient dezelfde bescherming als alle andere eigendomsregten;

de vordering, welke door de eischeresse is gedaan, behoort dus te worden ontzegd, waartoe wij met eerbiedig vertrouwen concluderen."

Als Bijlage zijn achter de pleitrede gevoegd: de belangrijke conclusie van het O. M. en het vonnis der Regtbank. Wij achten, dat de Heer LOTSIJ zich wel van zijne taak gekweten heeft, en dat zijne pleitrede wel verdient gelezen te worden.

De ERFOPVOLGING *bij Versterf, bewerkt tot een Handboek voor Notarissen. Door* H. WIELAND LOS, *Openbaar Notaris te Zuid-Beijerland. Te* Dordrecht, *bij* Blussé en van Braam, 1840. *XX en* 168 *bladz. In gr.* 8vo. *De prijs is f* 2,40.

Deze bladen zijn, om de woorden van den Heer LOS zelven te bezigen, gewijd aan eene practische behandeling van de materie der erfopvolging, bij versterf, overeenkomstig het Ned. Burg. regt, en vervaardigd, met een drieledig doel.

Vooreerst. Niet om mijnen Ambtgenooten tot leiding te verstrekken, — die gedachte zelfs zoude verwaand zijn; — maar met het oogmerk, om hun, bij soms drukke beroepsbezigheden, gemak te verschaffen.

Ten tweede. Om jongelingen, welke zich der Notariële praktijk toewijden, lust tot onderzoek in

 te

te boezemen, en hen te doen gevoelen, dat de beoefening van het Notariaat meer ernstige en gezette studie en zelfstandigheid vordert, dan zoo velen, helaas, vermeenen.

Ten derde. Om eene proeve te leveren, of, en op welke wijze de materie der erfopvolging voor eene meer stelselmatige behandeling, dan tot heden is geschiedt, geacht kan worden vatbaar te zijn.

In hoe verre ik in dit een en ander geslaagd ben, laat ik aan het oordeel mijner Ambtgenooten en bevoegde beoordeelaars over.

Ik heb dit werkje zoodanig ingerigt, dat het-zelve met de erfopvolging bij uitersten wil, gevoegelijk vervolgd kan worden; waartoe ik, — wordt deze eersteling, als eene proeve, gunstig ontvangen — besloten heb.

In dit handboek zal men, overeenkomstig deszelfs plan, niets over boedelscheiding, en wat dezelve voorafgaat of volgt, vinden; de reden, daarvan is, dat ik mij voor het tegenwoordige heb te bepalen tot de betrekkingen, in welke een erflater tot zijnen erfgenaam, en, omgekeerd, een erfgenaam tot zijnen erflater staat; met andere woorden: tot den staat der personen.

Tegen mijn plan aan, heb ik nogtans den lust niet kunnen wederstaan, om dit werkje, bij wijze van een aanhangsel te vermeerderen met eene naauwkeurige berekening der legitime portie, alsmede (hoe vreemdsoortig ook) met eene tabellarische opgaaf van hetgeen in bate of laste, tot

eene,

eene, onder de Fransche wetgeving aangevangene, legale huwelijksgemeenschap behoort. Beide die stukken had ik slechts voor de pers gereed te maken, terwijl de meerdere kosten, daardoor veroorzaakt, zoo ik vertrouw, wel zullen kunnen opwegen tegen het genot, hetwelk deze arbeid zal aanbieden. Vooral, wanneer men, met betrekking tot de laatstgemelde tabel, op den voorgrond plaatst, dat de behoefte aan een kort overzigt van de voornoemde zaken, welke al dan niet, of onder zekere wijzigingen tot de wettelijke gemeenschap behooren, zal toenemen naar mate van den voortgang des tijds."

Wij laten hierop, ter nadere inlichting van den lezer, *deze algemeene* inhoudsopgave volgen:

Van erfopvolging in het algemeen. Van erfopvolging bij versterf. A. In de nederdalende linie. B. In de opgaande en zijdlinie. C. Door de natuurlijke bloedverwanten en den langstlevenden echtgenoot. D. Door de natuurlijke bloedverwanten van een' natuurlijk', wettiglijk erkend' persoon, van dien persoon. E. Door de erfgeregtigden van een' onwettig' of niet erkend' persoon. Van erfopvolging, bij versterf, door middel van het regt van aanwas. Berekening der legitime portie. Tabellarische aanwijzing der baten en lasten, waar onder de Fransche wetgeving zonder huwelijksche voorwaarde, of met inroeping der wettelijke gemeenschap, ontstane huwelijksgemeenschap. Vervolglijst der bestaande tractaten, houden-

dende opheffing van het aftogtsregt. Aanteekeningen en verbeteringen.

Tot gemak voor den gebruiker, heeft de Schrijver ook eene meer *uitvoerige* opgave van den inhoud vooraan geplaatst; terwijl hij voor den jeugdigen lezer, aan het slot zijner voorrede, eene korte aanwijzing gedaan heeft, van eenige door hem als onmisbaar aanbevolene, behalve andere over het *Notariaat* verkrijgbare werken, welke hem in staat gesteld hebben, gelijk hij verklaart, om, gelijk hij vertrouwt, iets, eenig in zijne soort, en zoo als hij wenscht, iets nuttigs te leveren.

De Schrijver heeft zich wel moeite gegeven, om den jeugdigen lezer met de wetten ten aanzien van de *erfopvolging*, duidelijk bekend te maken, zich op naauwkeurigheid toegelegd en nu en dan ook uitstappen gemaakt, ter bevordering van de zucht tot onderzoek.

Behalve de tabellarische aanwijzingen, heeft hij er ook eene zeer fraaije Geslachts-tafel bijgevoegd, ingerigt overeenkomstig Boek I, Tit. XIV, van het *Nederlandsch Burgerlijk Wetboek*, en H. DE GROOT's *Inleiding tot de Holl. Regtsgel.*, Boek II, Deel 27, bij GROENEWEGEN, pag. 94.

Zij, die zulk eene handleiding noodig hebben, zullen er met nut zich van kunnen bedienen. Ware dit stukje wat meer compres en minder omslagtig uitgewerkt, de prijs had dan aanmerkelijk geringer kunnen zijn.

LORENZO EN BLANCA. *Romantisch gedicht, in drie zangen, door* W. H. WARNSINCK, BSZ. *Te* Amsterdam, *bij* S. J. Prins, 1839. *XVI en* 93 *bladz. Met vier vignetten. In gr.* 8vo. *De prijs is* ƒ 3,50.

Dit zeer zindelijk gedrukt en fraai uitgevoerd Romantisch gedicht, aan Jonkheer Mr. D. F. ONVREE, door den Dichter zoodanig opgedragen, in gebondene rede, dat men er de redenen tevens van ontdekt, heeft eene gebeurtenis ten grondslag, welke door den Heer WARNSINCK op deze wijze kort en zakelijk, *in den beginne* der inleiding, is medegedeeld:

»*Een* onbesproken burgermeisje, geboortig uit »een der dorpen van het midden van *Calabrië*, »werd, door een jongeling, ANTONIO, een braaf »jager, bemind, omtrent den tijd, toen, in ge-»noemd land, de oorlog uitbarstte tusschen de »legers van NAPOLEON (nadat MURAT op den troon »van *Napels* was geplaatst) en de benden, onder »aanvoering van onderscheidene opperhoofden, voor »den verdreven Koning FERDINAND, gewapend op-»gezeten en ondersteund, of liever vooruitgezet »door de Britsche magt, onder SIDNEY SMITH. »*Het* meisje, door haren minnaar uit de handen »van *Fransche* soldaten gered, werd zijne echtge-»noote, terwijl hij, aan het hoofd zijner makkers, »in den krijg bleef deelen. Na de onderwerping

 »des

»des lands hield hij zich, in hetzelve, met vele »anderen, steeds gewapend, op; in de uitgeplonderde streken, onrustig en gramstorig, wraak »zoekende op de Franschen, of op de zoodanigen »onder zijne landgenooten, die der vreemde over»heersching waren toegedaan. Aan zulk eene leef»wijze, meer en meer, gewoon geworden, ge»raakte hij aan het plonderen en rooven, en »werd eindelijk bandiet. Als zoodanig werd hij »echter, ten laatste, in den verdelgingskrijg, te»gen de Calabreesche rooverbenden, door de »Franschen ondernomen, nevens zijne [illegible], die »hem nimmer had willen verlaten, gevangen ge»nomen, beide tot den kogel verwezen, en alzoo »ter dood gebragt."

»Zie hier den korten inhoud eener *Episode*, tot de geschiedenis van dat onrustig tijdperk betrekkelijk, en, bereids ten jare 1829, medegedeeld in eene Voorlezing, over eene reis door *Calabrië*, door den H. E. G. Heere Jonkhr. Mr. D. T. GEVERS, destijds, in de Maatschappij: *Felix Meritis*, te *Amsterdam*, gehouden. De geachte Spreker bedoelde, met de mededeeling van die *Episode*, in de eerste plaats, aan te toonen, op wat wijze zich, onder de vermelde onrustige tijdsomstandigheden, als het ware ongemerkt, benden van bandieten in *Calabrië* vormden. Anderdeels, om, in de vermelding van het treurig uiteinde van het braaf en onschuldig meisje, een roerend voorbeeld te geven van de overdrevenheid, waar-

me-

mede de militaire strafvoltrekkingen, bij overhaasting ten uitvoer gelegd, dikwerf, op geheel onschuldigen, werden toegepast; terwijl deze strafoefeningen tevens zoo menigvuldig waren, dat de *Chratis*, door de stad *Cosenza* (de hoofdplaats van dit gedeelte van *Calabrië*) vlocijende, dikwijls, door de opeengepakte lijken, in haren loop werd gestuit."

»Wekte de mededeeling van deze *Episode*, met algemeene belangstelling ontvangen, bij het talrijk gehoor, verschillende aandoeningen op; mijne bijzondere gewaarwordingen bragten mij al ras tot het voorloopig besluit, om het rampspoedig uiteinde der getrouwe, maar ongelukkige gade van ANTONIO, ten onderwerp van eene dichterlijke vertelling, of zoogenoemde *Romance*, te kiezen. Te dezen einde verzocht ik aan den geëerden Spreker de nadere mededeeling van eenige bijzonderheden; waaraan door zijn H. E. G. op de verpligtendste wijze, werd voldaan."

»Thans evenwel, verwierp ik aldra het voorloopig opgevat voornemen, om mij, in een gedicht van kleenen omvang, alléén en uitsluitend tot het ongelukkig slagtoffer van hare trouwe huwelijksmin te bepalen. Het rampzalig tijdperk van NAPOLEONS overheersching en het doorgeworsteld leed verscheen voor mijne ontvlamde verbeelding; maar nu ook was het besluit gevormd, om de vermelde korte *Episode* in een groot, romantisch Dichtstuk te behandelen; in welken vorm het dan ook later, in *drie zangen*, door mij is voltooid."

De

De Dichter heeft dit zijn plan op eene wijze ten uitvoer gebragt, die zijne dichterlijke talenten allergunstigst doen uitkomen. De verzen rollen vloeijend daarheen, en getuigen tevens van eene rijke verbeeldingskracht. Wanneer men zijne gevoelens, met warmte en hartelijkheid voorgedragen, hier en daar ontmoet, dan vereenigt men zich gaarne met dezelve en wordt aangenaam gestemd. Men hoore b. v. hoe hier de getrouwe en hartelijk minnende echtgenoote van LORENZO, in het treffendst oogenblik, toen zij zoo zoo tegelijk met haren geliefde door het doodelijk lood der Franschen sneven zal, zich verklaart en daarop deze regels volgen:

»Hoe op aarde 't lot moog wenden;
»Echte liefde vreest geen nood. —
»Woedend moog de stormwind gieren,
»Huwlijkstrouw zal zegevieren;
»Liefde is sterker dan de dood!

»Liefde blijft den lijder over,
»Als hem alles hier verlaat. —
»Uit den donkren nacht van 't lijden
»Rijst de morgen van 't verblijden,
»Glanst de schoonste dageraad.

»Hooger Liefde schraagt het leven
»Zelfs in de armen van den dood. —
»'t Stof, dat graven thans bedekken,

»Zal Zij weêr tot leven wekken;
»Ze is de magt van 't graf te groot!

»Stof moog dan tot stof verwanjen,
»De aarde, met haar vreugd, verdwijn!
»Liefde staart op hooger dreven,
»En zij juicht, wanneer wij sneven:
»'t Sterven zal de weg ten leven,
»'t Graf de poort des hemels zijn!"

Ondertusschen meene men niet, dat doorgaans de denkwijze hier doorstralende, den Protestantschen edeldenkenden lezer zeer goed bevallen kan. Men moet in het oog houden, dat de held en heldin van dit keurig uitgevoerd dichtstuk, tot de Roomsch-Katholijke geloofsbelijdenis behoorden, en het daaruit verklaren, dat het daarvan maar al te zeer de onaangename en hinderlijke kleur draagt. Maar hoe zeer men zulks daarom wil pogen te vergoelijken, het genoegen der lezing van het geheel wordt er evenwel zeer door verminderd. Vooral wordt zulks in onze dagen zeer hinderlijk, warin men ook onder ons, wier vaderen ten koste van zooveel goed en bloed de heugelijkste vrijheid in de Godsdienst van JEZUS, naar het onfeilbaar Evangelie verworven hebben, zoovele pogingen weder aanwendt, om ons daarvan weder te berooven en ons met menschelijk gezag in de Godsdienst wel zoude willen benaauwen. Het is thans vooral het opgewekt verlangen van alle welden-

denkende Protestantsche Christenen, om het bedrog te ontmaskeren — den logen te doen kennen, en ieder op te wekken om de oogen, ook den minkundigen en weinig doorzigtigen, te openen, ten einde te staan in en onwankelbaar vast te houden aan die vrijheid, met welke ons CHRISTUS vrij gemaakt heeft, opdat men niet weder onder het juk der dienstbaarheid gebragt worde en zich te laat daarover te beklagen.

Overigens herhalen wij het gaarne, dat het dichtstuk als zoodanig, het aangemerkte voorbijgezien en verschoond, zich niet weinig aanprijst. De vignetten zijn ook allerliefst uitgevoerd.

MEN-

MENGELWERK.

OVER EERZUCHT EN AMBITIE.

(Eene Voorlezing in mijnen studententijd.)

Er bestaat bij den mensch eene zucht, die velen ongeoorloofd, andere integendeel betamelijk; deze noodzakelijk, gene nutteloos, ja verderfelijk noemen: eene zucht, die alles goeds, maar dikwerf ook veel kwaads kan stichten; verschillende in haren oorsprong, in wording en uitwerksels; er is eene zucht eindelijk, die wij met een uitheemsch woord *Ambitie* noemen, in kwaden, en met een Nederduitsch woord *Eerzucht*, in goeden zin. Het is mijn voornemen, over die eigenschap hier eenige denkbeelden mede te deelen. De stof moge bekend zijn, de zaak blijft steeds belangrijk. Ook wil ik over die *bekendheid* der zaak hier gaarne mij verontschuldigen. Is het toch niet dikwerf een genoegen voor den mensch, zich bij een tafereel ook van het *bekende* te verlustigen in de herinnering, waartoe soms een ander ons onwillekeurig aanleiding geven kan. Onbekommerd laat men dan zijne zinnen in het herdenken van 't voorledene weiden, vereenigt zijne eigene gedachten met hetgeen hij van den ander' leest of hoort: — hij dorst wel meest naar 't nieuwe, maar ook het bekende rekent hij zijne bespiegeling of beschouwing niet on-

onwaardig. Of waarom stroomt ginds die menigte, zoo haastig ter schouwburg heen? — Hetgeen het oog daar aanschouwen zal, vindt toch ieder schier op het tooneel der wereld weer! Of waarom staart gij zoo gaarn op het schoone schilderstuk, dat u een huisselijk schouwspel, een stadsgezigt, een landschap vertoont? het origineel is u immers bekend, en wat is toch meer treffend en natuurlijker dan de natuur zelve? — Waarom leest gij gaarne van hetgeen gij zelve zaagt; waarom vindt gij u met een' blijde verrassing gestreeld, als gij het wel bekende plekje, waar gij eens zoo aangenaam verkeerde, wederziet? waarom toch?..... Doch, wat heb ik te vragen; ieder heeft met mij reeds het antwoord gereed en erkent: ook door het bekende voelt zich ieder aangenaam gestreeld; het oude behaagt als het nieuwe; de kunst bestaat juist daarin, om het bekende door zinnenspel op het natuurlijkst voor te stellen, al weten wij dat die voorstelling slechts nabootsing en niet degelijk is. Zoo dacht ik, toen ik over de Ambitie, in tegenstelling eener goede Eerzucht, zou handelen: en gelijk ik als kind steeds met hetzelfde genoegen het bekende verhaal mij hoorde doen, was het herhalen ook van zaken, die een werkelijk belang hebben, mij aangenaam: en zoo wensch ik, dat de denkbeelden over mijn tegenwoordig onderwerp, al mogen die beschouwingen dan ook niet geheel nieuw wezen, aangenaam zullen zijn ter overdenking of herinnering aan mijne lezers.

Eerst

Eerst iets over het woord: *Ambitie* en *Eerzucht*; — daarna over haar *wezen*; — voórbeelden van *goede* en van *kwade Eerzucht*, — en ten slotte eenige *wenken*, tot aanwending van de beginsels hier door mij voorgesteld. —

Wanneer wij zeggen, dat de Nederlander sommige vreemde woorden niet kent, omdat de zaken aan zijn volkskarakter en zijne tong niet eigen zijn en daarom ook in het spraakgebruik, het voertuig onzer gedachten, niet gevonden worden: zoo wij beweren, dat daarom *coquetterie* en *intrigue* aan onze taal en zeden vreemd zijn: — dan zeggen wij, dunkt mij, minder eene doorgaande waarheid, dan eenen hoofschen kwinkslag. Wat hier ook van zij, het woord *Ambitie* moge ons vreemd wezen, het bestaan er van bij onzen landaard wordt zeker door ieder aangenomen en erkend.

Het woord *Ambitie* dan, hetwelk wij, als dit wèl verstaan wordt, misschien niet ongepast en het naast door verkeerde Eerzucht vertalen, is oorspronkelijk ontleend van eene schandelijke gewoonte der Romeinen. Bij hen immers werden door *ambire*, *ambitus*, *ambitio*, die schromelijke listen en omkoopingen verstaan, door welke zij, die als candidaten naar een ambt stonden, de volksstem trachtten te winnen. Deze klip is het, waarop hunne eerzucht, en ook die van anderen vóór en na hen, schipbreuk leed. Hunne dorst naar roem, zoo onbeperkt en hartstogtelijk, gebruikte dit middel, om door ruime gif-

giften en aanhoudende verzoeken het wufte volk te streelen en te lokken; ook zij ondervonden, dat men te regt de zinnelijkheid en het weifelend dobberen van den onstuimigen volkshoop bij het bruisen der zee en het verheffen of dalen der wispelturige golven vergelijken kan. Dit ongeoorloofd euvel is het, hetwelk CICERO, in zijne Rede voor *Murena*, ons kennen leert: dit hatelijk misbruik van de volksmeening, dit *rondgaan* en aanzoeken op eene onvoegzame wijze, om de eer van eenig ambt te erlangen, is het denkbeeld, dat bij de Romeinen in het woord *ambitio* lag opgesloten. En wil men meer, leest hoe bondig en juist ons HORATIUS in zijne Satyren, of CICERO in vele zijner Oratien den aard van deze slechte gewoonte beschrijft. Doch genoeg, over de oorspronkelijke en vroegste beteekenis van het woord zelf. Sints is de zin er van veranderd, en als *wij* van Ambitie spreken, bedoelen wij er niet altoos een haken naar eereposten en een schromelijk gunstbejag door. Laat ik dan mijn' taak hier verder vervolgen, door nader voor te stellen, waarin het *wezen* der Ambitie, in tegenstelling eener goede Eerzucht, gelegen zij.

Als CICERO ergens van de Eerzucht zegt, *allerellendigst is de Ambitie en het jagen naar eereposten*, (*miserrima est omnino ambitio*, — *honorumque contentio*) zou men dit welligt minder juist ten bewijze aanvoeren, dat CICERO reeds de *ambitie* van het *bejagen van eereposten* te dier plaatse *onderscheiden* heeft: neen, ik meen, dat men die

plaats

plaats evenzeer zou mogen aanvoeren ten belooge, dat deze Redenaar beide in vereenigde beteekenis zamenvoegt: maar, wat men daarover ook oordeelen moge, zeker is het, dat, zoo het geen ijdel vertoon ware, hier eene menigte plaatsen zouden kunnen aangevoerd worden uit oude Schrijvers, waaruit blijkt, dat ook zij reeds het woord in eenen ruimeren zin hebben opgevat en gebezigd. Daarenboven, niet zonder regt zou men mij tegenwerpen, dat men van de zaak tot de woorden moet opklimmen; niet omgekeerd, daar het denkbeeld vóór het woord, even als de spraak vóór de Spraakkunst en de taal vóór de Woordenboeken, ontstaan zijn. Voorzeker, woorden zijn slechts *gebrekkige middelen*, om onze gedachten volkomen en juist uit te drukken: hij, die op het *woord* blijft hechten, en tot den zin en het wezen der zaak niet doordringt, hij vermag zijn' geest ook nimmer te verrijken; deerlijk zal hij mistasten, tot hij zijne dwaling te laat ontdekt. Zoo ik dus, naar ik zal beproeven, geschetst zal hebben, wat Eerzucht en Ambitie is, zal men zelf dit aan de beteekenis, die het woord heeft, toetsen en het best beoordeelen, of er die naam kan worden voorgesteld en in hoe ver mijne beschrijving met de inzigten van den lezer strookt.

Roemzucht, gunstbezag, naijver, ja wat niet al, *zijn het*, waaruit Ambitie dikmaals bestaat. Zij is in ieder mensch die ingeschapene neiging, die

onweerstáanbare prikkel, die dringende drijfveer, welke ons noopt naar eenig doel te streven; het is als een heftig vuur, dat ons bezielt en ons denken en handelen regelt. Zij staat, òf op zich zelve, òf werkt slechts dán, als een ander voorwerp haar hindert. Haar wezen is geheel onderscheiden, naar gelange van het standpunt, waarvan zij uitgaat, en het oogmerk, waarnaar zij streeft. Doorgaans is de Ambitie een hevig overkoken van eene onmatige roemzucht, eenen boog gelijk, die verder draagt, naarmate hij sterker wordt gespannen.

Maar er is ook eene goede Eerzucht en het ware wenschelijk, dat, zoo als zij bij ieder wordt gevonden, zij ook zoo bij allen heilrijk werkte.

Wat is het, dat ons als kinderen reeds het meest prikkelt en het goede boven het kwade doet verkiezen? Het is, wanneer onze eerzucht wordt beproefd; als die vonk bij ons wordt ontgloord, die bij ieder bestaat. Wij dingen naar eene belooning, wij hijgen naar den prijs, wij willen ouders, onderwijzers en ons zelven voldoening geven, en ook dan, als wij jongeling en man worden, bezielt ons dezelfde drift. Binnen de palen gebleven, verdient zij te regt, gelijk alle oorspronkelijke neiging, gewaardeerd en op prijs gesteld te worden.

Bezielt geen Eerzucht den Kunstenaar, zijn werk zal steeds stuk- en broddelwerk zijn. Fnuikt gij zijn eergevoel; vernedert gij zijn talent en genie tot

het dagwerk; zijt gij kleingeestig en bekrompen genoeg, om het vuur te dooven, dat hem bezielt, ja beheerscht: — gij handelt onedelmoedig, onverstandig. Wilt gij een voorbeeld, ik wijs u op PHIDIAS, dien grooten kunstenaar, op welken de oudheid roem draagt. Zijne eerzucht wilde, dat zijn werk erkend werd voor hetgeen het was; hij wilde, dat men, *met* de kunst, ook den kunstenaar, vereerde. Was deze eisch zoo onbillijk? Was het in hem niet te vergeven, toen hij verzocht, dat hij onder het verheven Minerva's beeld van zijne *hand*, ook zijnen *naam* mogt griffelen? — Is het zoo berispelijk, als een kunstenaar dit geringe voor zijn kunststuk vordert, daar toch de *ware kunst onschatbaar* is, en misschien alleen een PHIDIAS zelf zijn Pallasbeeld waarderen kon? Daarom dan ook nam de grootsche en gebelgde beeldhouwer, toen men zijnen wensch had geweigerd, zijn eigen kunstbeitel te baat, om hetgeen men *gekrenkte eerzucht* noemt, te herstellen en te bevredigen. In het schild der godinne zelve griffelde hij, onder de versierselen, zijne eigene beeldtenis. Zijne roem- of eerzucht, of hoe gij haar noemen wilt, was voldaan. Het nageslacht zal die billijke zucht niet wraken. Zonder dit ijvervuur ware misschien de groote PHIDIAS geen PHIDIAS geweest! — En ware slechts alle Eerzucht als van dien voortreffelijken kunstenaar, of als van hem, die voor het goede, schoone en ware strijdt!

Ja zelfs kunnen wij dien trek onzer natuur nog

in hare goede strekking bij *hen* ontwaren, die voor 't overige afkeuring verdienen. Betracht den misdadiger; ook bij hem toch blijft dikwerf eenig eergevoel nog over. Vertrouwt, om er de proef van te nemen, iets aan iemand, welken gewoonlijk zoodanige onderscheiding niet te beurt valt: — zijne eer is er door gestreeld; hij zal u dikwerf niet teleurstellen.

Zóó algemeen is de eerzucht, zoo eigen is zij aan den mensch: en zouden wij nogtans haar onzer natuur willen ontweldigen? Neen, te vergeefs zouden wij trachten daarvan anderen of ons zelven geheel te ontdoen; de poging ware ijdel en verkeerd: »Zij zelve," zegt ergens CICERO, »die over »het *nietige* der Eerzucht schreven, konden zich »zelfs niet bedwingen hunnen naam voor hun werk »te zetten." Daarom dan ook zoekt *ieder*, uit een *ingeschapen* en goede aandrift, zoo omzigtig zijne eer, als het laatste kleinood, te bewaren; daarom werkt die *straf* zoo treffend, welke wij eene *onteerende* plegen te noemen. Want, mogen de menschen in alles, in ontelbare opzigten, van elkander verschillen, het eergevoel is niemand vreemd. Zij immers is met de waarde van den mensch door zulke hechte en onnaspeurelijke werkingen verbonden, dat wij een verachtelijke slaaf, of zelfs geen mensch meer zouden moeten wezen, om onze waarde niet te gevoelen, de Eerzucht niet te voeden. Daarom dan ook blijve het, bij verongelijking of misdaad, onze laatste toevlugt, een' ander daar-

daarin te krenken. Waarom toch verkiest niet zelden de misdadiger den dood? — om zijne schande niet te overleven; waarom anders wil de soldaat schier alles verliezen, — als hem de eer maar niet ontnomen worde? — En zou ieder in sommige opzigten, als hij de proef moest doorstaan, niet met fierheid de bekende regels eenen ACHILLES nazeggen, en zijne Eer als het edelst kleinood *behouden willen?* Neen, laat het dan liever ons zoeken zijn, de goede Eerzucht aan te moedigen, waar het pas geeft en ook bij den ruwsten mensch, als de vonk uit den vuursteen, dat sprankje uit te lokken. Wij zullen zelden mistasten en een vast punt bezitten, waarop wij bij ieder schier onze pogingen *zullen zien* bekroonen. De menschheid zal u *dank* weten, want eere is de adel der ziel en de schande vernedert altoos! Verdenkt en mistrouwt hen, die alle eerzucht willen dooven: zij mogen meer bezadigd zijn, — maar spiegelen zich zelven eerst aan hunnen koelen zin!

Maar — werpt gij mij tegen — voeden wij hier geene gevaarlijke neiging; en zal men dan, hiervan uitgaande, geene wijde poort openen voor *ligt gekwetste Eerzucht*, *verkeerden ijver*, voor *drift* en *hoog gespannene*, *opgewonde*, *geestvermoeijing?*

»Moet men dan," vraag ik met zeker redenaar *op mijne beurt*, »de heldere bron verachten, die *ons laaft*, omdat zij soms over hare boorden *treedt en de welige* landouwen bevochtigt, om ze

daarna weder verkwikt en gedrenkt op nieuw te doen bloeijen?" Of is het mes niet weldadig in de hand van den kundigen heelmeester, schoon het in de hand van een kind verderfelijk, ja doodelijk is? Zoo ook zal niemand eene betamelijke Eerzucht miskennen of afkeuren, als maar haar beginsel zuiver is en haar werken weldadig.

Maar soms zien wij (om tot de voorbeelden van kwade eerzucht over te gaan) hen, die zich geleerden noemen of het zijn, den nutten tijd dooden met ijdelen pennenstrijd, en hunne roeping, hunne gaven en talenten onwaardig, aan enkel geschrijf den kostbaren tijd en hun onschatbaar vernuft verspillen. Wat toch heeft *dat* ooit uitgewerkt dan wangunst, onmin, verkoeling en twist? — Om hunnen naam en hunne faam, hunne eer of hun zoo gezegd karakter te handhaven, hebben zij die te meer verkwist; in plaats van dien hartstogt, als ware Helden, te onderdrukken en te *duiken*, zoo als onze CATS het uitdrukt, zijn zij meer hoofdig dan wijs, ja worden ten spot van tijdgenoot en nageslacht. De wetenschap wint er *niet* bij en mogt hunne ambitie er al eenige wijlen mede gestreeld zijn, wel spoedig keeren zij misnoegd en gramstorig tot hunne verachterde studiën en eigenlijk bedrijf en roeping terug. Is het *dit* euvel niet, dat wij misschien als het eenigste, in mannen als WYTTENBACH en VAN HEMERT, als HOODT en RYSKENSBOEK, of .... ook .... in sommige geleerden

den onzer eeuw misprijzen? — Zóó, stel ik mij voor, dat Eerzucht nooit behoort te werken. Ook geenszins, zoo als men haar in het tweegevecht meent te moeten handhaven, eene gewoonte té barbaarsch, ja eene herstelling van eer, te onteerend zelve, dan dat zij nog in beschaafde tijden bestaan en in sommige wetten (met name in *België*) en bij vele geleerden nog hare verdedigers vindt. Ook niet — zoo als *Engeland* ons de schatten en den roem misgunde, die onze wakkere zeehelden voor het Vaderland verwierven; niet, zoo als *Frankrijk's* Eerzucht ons, naburen, zoo dikmaals bestookt en benadeeld heeft! neen, het is niets minder, dan *goede* Eerzucht; het is *Afgunst en Baatzucht*, als wij onze kwade driften *zoo onbetamelijk*, zoo onedelmoedig den vrijen teugel vieren van willekeur, wangunst en eigenbaat. Daardoor alleen moest ook de groote Overweldiger onzer Eeuw zijnen roem zien tanen; en hij, die eens, schier over het halve wereldrond kon beschikken en *zoo veel* menschengeluk, als zelden den sterveling gegund is, op zóó uitgestrekt eenen akker verspreiden *kon*, — moest op eene rots een droevig, vernederend einde vinden, in plaats van de zegen en weldoener te zijn van zijn Vaderland en zijn uitgestrekt gebied.

Ja, beklagen wij niet dikmaals den mensch, die dag en nacht onafgebroken ijvert, om zich met *kennis* te verrijken. Hij slaaft en slooft en werkt

en zwoegt. Zijne spijs, zijn *leven* is studie, hij verbeeldt zich de wereld gewonnen te hebben; nu hij eindelijk het perk zijner eigene gevormde-bestemming meent te bereiken. Maar helaas! hij heeft niet begrepen, dat het vak der geleerdheid oneindig veel bevat; juist hoe meer hij vordert, hoe dieper hij indringt; hoe meer hij onbehouden dorst en begeert,... van een kleine vliet uitgegaan, volgt hij den stroom, die zich al verder uitspreidt en verdeelt; en, al moge hij slechts dien oorspronkelijken stroom alleen volgen en zijne takken niet alle met zijnen geest bevatten of met zijne wenschen meten; al volgt hij dien éénen stroom alleen, weldra zal hij besefleloos duizelen, als hij dien ziet eindigen en zich verliezen in eene onmetelijke zee, in eene ruimte, die zijne dorstige teugen niet vermogen te verzwelgen! Het einde van zulk eenen is het ellendigste, dat wij ons kunnen voorstellen. Hij verbijstert en mijmert. De stroom wordt hem een ware maalstroom van onheil en verdriet; eene draaikolk van onpeilbare diepte vervangt de zalige toekomst, die hij zich met gloeijende verwen geschilderd had. Daar hij zocht naar wetenschap en eer, en zijne krachten daarbij niet berekende, daar hij geene bovenmenschelijke pogingen kan doen werken, ziet hij zich nu arm aan de schoonste gaaf, daar niet zelden onverstand, wezenloosheid of razernij denzulken ten deel valt! ó Schriklijk voorbeeld van eene overspan-

spannende Eerzucht, die, — wel gematigd en geleid — zoo heilrijk had kunnen zijn, gelijk zij nu tot niets versloven is!

En waarom zien wij dien anderen zoo te onvreden, zijn' geest zoo verdonkerd en bezwaard?... Het is ... omdat zijne verheffing zoo groot was als zijn val. Hij ontzag geen gevaar, maar nu ook beheerschte hem eene teugellooze Eerzucht, in plaats dat hij zelf haar beheerschte. Wat dreef den scherpen natuuronderzoeker, den grooten PLINIUS SECUNDUS, den berg te beklimmen, om nabij de kolk van het steenen-vuur zijn lust tot kennis te bevredigen? Was het eene zoo groote voortreffelijkheid, of was het roekeloos spelen met zijne *kostbare levenskrachten*? Toen hij een' bijna zekeren *dood* moest te gemoet zien, had hij, met zijne onstuimige zucht naar eer en zijne liefde tot de wetenschappen, omzigtigheid moeten paren en hebben verhoed, dat hem het schrikkelijkst vuur een lavastroom en asch en steenklompen bedolven, met de vruchten zijner nasporing, die hij dáár zocht te verrijken of later nog zou hebben geoogst.

Als ik dan ten slotte nadenk, wat Eerzucht kenschetst, zie ik, dat hare eigenschappen, zoo als meest die, waarmede onze geest en ons binnenste is begaafd, uit haren aard niet minder loffelijk is en *edel*, dan zoo vele andere hoedanigheden, die den mensch versieren; dan denk ik met welgevallen aan *dien* Grijsaard, welke ons, in de Brieven

over

over Hooger Onderwijs (*), zoo overtuigend herhaalt en betoogt:

»Het goede komt van God: het kwade van de menschen."

Het is daarom, dat wij het *goede*, — van de *overdrijving en verbastering van dat goede*, moeten scheiden, en het eerste niet afkeuren, omdat wij van het laatste de ergste gevolgen hebben te duchten. Zoo, dunkt mij, is ook de Eerzucht in allen deele onbetwistbaar goed in haren zuiveren aard, schoon wij haar mogen en moeten verfoeijen, als zij in de uitersten, die ik trachtte te teekenen, ontaardt. Stelt haar slechts tegen flaauwheid, — laauwheid, — onverschilligheid, — ongevoeligheid, — koelheid, — dorheid, — stompheid, — over: wij zullen haar dan niet misprijzen. Wat is vooral in kunst en wetenschappen, in smaak en geleerdheid, het middelmatige! Als den kunstenaar, den geleerde, den letterkundige geene geestdrift en ijver verheft; geen dichtvuur den zanger; geen eergevoel den schilder: wat toch zou de kunst dan zijn! Voorzeker de kunst zou dood, de kunstenaar één arbeider, het kunststuk eene flaauwe gedaante zijn. — Wat zou den krijgsman, den held, kunnen bekoorén, om, buiten oorlogstijd in de dienst, den tijd uit te harden en droevig en ledig, zijn

(*) Van VAN HEUSDE.

zijn leven te slijten tot het uur, waarin Vaderland en Koning hem opeischen ten strijd: wat zal hem de verveling doen tarten, als hem de Eer daartoe niet drijft? — Wat zal de tooneelspeler zijn, wanneer hij zijne rol voordraagt, zóó als hij die leerde, zonder poging om te voldoen en de aanschouwers door zijne kunst te vervoeren en 's dichters werk door stem en gebaren, door wending en zwier in de voorstelling, waarlijk zóó voor te dragen, dat hem en den dichter het heerlijkst loon ten deel valle, en de gemoederen der aanschouwers worden gestemd en opgewonden tot bewondering, zoodat een ongedwongen toejuichen aan beide ten deel wordt? —

Is alzoo Eerzucht op het goede gegrond; wil zij met eerlijke middelen dáárnaar pogen: houde zij maat en spoor, stemme en spanne zij onzen geest en onze vermogens tot alles goeds en edels, dan zullen wij haar achten, mogen en kunnen haar voet geven, binnen perk en maat: zij zal het loon schenken voor onvermoeiden arbeid, ware verdiensten zullen hare vruchten zijn! Door haar zullen vooral de kunst en wetenschappen bloeijen; als zij op deugd blijve gevestigd, zullen wij allen haar erkennen als den steun en prikkel, om ons *doel* te beter te bereiken, allen eindelijk Godebehagelijk *trachten*, om door háár ook onze Voorvaders *in* onvermoeide vlijt en onvergankelijke eere *gelijk te zijn!* —

V.

IETS

IETS

OVER HET

NEDERLANDSCHE ZENDELINGGENOOTSCHAP.

(*Uit een' brief.*)

Gij vraagt mij verder, Vriend! of ik ook lid ben van ons Zendelinggenootschap; gij hoort met eenige verwondering dezer dagen zoo veel daarvan spreken; gij hebt er bijkans geene kennis aan, en wilt weten wat ik er van denk, of gij er ook deel aan dient te nemen, enz.

Zeker ben ik lid van eene Vereeniging, die in mijne schatting behoort tot de schoonste, die er bestaan. Of wat is haar doel? Het is de uitbreiding van het zalige Godsrijk; het is de toebrenging der Heidenen tot het heil dat in CHRISTUS is. Men is hiertoe werkzaam in die oorden, die ja, in een ander werelddeel, ver van ons gelegen, maar toch met ons Vaderland ten naauwste verbonden zijn. Het is vooral in de O. Indische Koloniën van onzen Staat, waar zoo vele ongelukkige Heidenen voor onze maatschappelijke welvaart arbeiden, en van waar tonnen schats ons Vaderland verrijkten. Dáár zoekt men de betere en on-

onvergankelijke schatten te brengen van de kennis des eenigen waarachtigen Gods en van JEZUS CHRISTUS, dien Hij gezonden heeft. Om dit doel te bereiken, gebruikt men het eenvoudige, maar tevens groote middel, door den Heer zelven aangewezen, *Matth.* XXVIII: 19. *Mark.* XVI: 15. En wien moet dit niet verheugen, die met verlangen uitziet naar de dagen, dat over den geheelen aardbodem de Heer zal gekend worden, »die rijk is over allen, die Hem aanroepen?" (*Rom.* X: 12.) Of geldt thans niet meer de redenering van den hoogverlichten Apostel: »Hoe zullen zij Hem aanroepen, in welken zij niet geloofd hebben? En hoe zullen zij in Hem gelooven, van welken zij niet gehoord hebben? En hoe zullen zij hooren, zonder die hun prediken? En hoe zullen zij prediken, indien zij niet gezonden worden?" (vs. 14, 15.) Ja, zeker ben ik lid van een Genootschap, dat Zendelingen doet uitgaan tot zulk een heilrijk einde! En dat dient gij ook te worden, mijn waardste Vriend! Dit spreekt, naar mijn oordeel, wel van zelf, indien gij met mijne beschouwing dezer zaak over het geheel instemt. En dat gij het nog niet zijt, schrijf ik alleen daaraan toe, dat de zaak u tot hiertoe niet genoeg bekend is. Ik ben tevens verzekerd, dat gij, ook zonder mijne nadere aansporing, aan dat goede, heilige en heerlijke werk onverwijld deel *zult* nemen, als gij het maar eenigzins nader hebt leeren kennen.

De velerlei bedenkingen, tegenwerpingen, be-

gis-

rispingen, welke het Zendelinggenootschap heeft moeten verduren, zijn mij niet ontgaan. Doch zij betreffen de hoofdzaak niet; maar bijzonderheden in de *wijze* van werken, welke voor verbetering vatbaar was, en ook allengs merkelijk reeds veel verbeterd is. Dat men in het Genootschap, in sommige opzigten, te éénzijdig was, dat men hier en daar heeft misgezien, dat men wel eens belangrijke dingen verzuimde, dat er soms Zendelingen zijn uitgegaan, die in ontwikkeling en beschaving vrij wat te wenschen overlieten: wie zal het ontkennen? Maar men handelde onbaatzuchtig en met opregte bedoeling van waarachtig heil, naar het licht en met de middelen, welke men ontvangen had. Men trachtte met den goeden raad van anderen en met de ervaring, die men opdeed, winst te doen. Men vorderde daardoor, onder Gods zegen, op den goeden weg. Bij veel teleurstelling, bleef ook veel goede vrucht niet achter. Men werd, bij ontbering van schitterende uitkomsten, gesterkt tot volharding, door wel langzamen, maar toch meer en meer gevestigden voortgang, waarmede de Heer het werk begunstigde. In het Vaderland nam ook belangstelling en medewerking toe, en Christenen van verschillenden naam en stand vereenigden zich bij voortduring meer tot datgene, waarin immers geene Christenen van elkander verschillen mogen. En moet dan hier alleen het gebrekkige, waarvan toch wel geen menschelijk werk op aarde vrij is, terughouden van

het-

heigeen in zijnen aard zoo edel en zoo aantrekkelijk is; of moet ieder gemoedelijk Christen zich gedrongen gevoelen, om te helpen, dat men tot het betere in dezen gerake? Opper mij vrijelijk uwe bedenkingen, zoo die nog bij u opkomen. Ik heb er nog geene ontmoet, die mij afschrikten. De schoonste zaken zijn veelal de moeijelijkste; en zou men daarbij dan niet eens misslagen begaan? Als men voor de moeijelijkheden niet terugdeinst, maar in de hope op Hem, die alle magt heeft, voortstreeft en voor eens begane struikelingen zich zoekt te hoeden, en eerlijk poogt het beste te doen: is dat dan niet te prijzen? Ik heb nog niets aangetroffen, waaruit ik zou mogen opmaken, dat men zulks bij ons Zendelinggenootschap niet zoekt.

Ook vind ik het onedel en een bewijs der zwakheid van sommige tegenstanders, dat zij altijd plegen aan te komen met heigeen, in den loop der 43 jaren van ons Genootschap min lofwaardigs valt op te merken, en dat zij dit dan zamenbrengen, als of het zaken waren, die men bij het Genootschap zelf goedkeurde en die men niet zoude hebben willen voorkomen of verbeteren. Gij moet m. i. mijns bedunkens, maar zien hoe het *thans* is. Ieder ook nog verre van de volmaaktheid; maar hier, zoowel als voormaals, inderdaad zoekende en naderende. En wie, die God en JEZUS en zijne medezondaren liefheeft, zal zich dan geregtigd kunnen houden, om achter te blijven, waar zijne broeders hunne pogingen aanwenden, om,

 naar

naar 's Heeren wil, het heil der aarde te helpen bevorderen!

Wat de Evangeliebođen aangaat, die van ons tot de Heidenen gezonden zijn, — slechts enkelen zijn er onder geweest, die berispelijk waren; de meesten mogten eenvoudige menschen zijn, maar er gingen geenen, wier geschiktheid voor hunne naaste bestemming, of wier opregte Godsvrucht men met grond mogt betwijfelen; het wordt te veel voorbijgezien, dat er onder zijn, die voortreffelijke mannen heeten mogen. En wat de middelen betreft, waarmede zij werken; — men stelt het zich zeer verkeerd voor, als men meent, dat zij slechts hier en daar wat gaan prediken en doopen, en voorts een gemakkelijk leven leiden. Die hen zóó beschouwen, zouden zekerlijk wel ras bezwijken, als zij eens in hunne plaats werden gesteld. Om niet te spreken van hetgeen zij opofferen, bij het verlaten van Vaderland, betrekkingen en vrienden; om niet te zeggen, dat zij niet zelden in streeken of op eilanden komen te wonen, waar zij als Europeërs alleen staan onder vreemden, en op den duur de gemakken en gerijfelijkheden ontberen, aan welke men in eenigzins beschaafde landen gewoon is; — zij hebben daarbij eene taak, die bestendige inspanning vordert. Zij moeten zich vreemde talen eigen maken, niet alleen de Maleitsche, maar ook die der bijzondere oorden, waar zij zich bevinden. Zij moeten de begrippen, de zeden en gebruiken der Heidenen leeren kennen en veel

be-

beleid gebruiken, om het Christendom ingang te doen vinden; vooral dáár, waar zoogenaamde Christenen uit Europa, helaas al te vaak! de reinste Godsdienst door hun gedrag schrikkelijk besmalkt hebben. Dikwijls moeten zij gevaarvolle reizen doen. Zij prediken niet alleen; maar vereenigen menigwerf de leergierigen in hunne woning, ter onderwijzing. Hoe ijverig zijn zij tegenwoordig in het stichten en besturen van scholen; of waren niet, in 1839, voor onze Zendelingsscholen, meer dan 7,000 kinderen opgeschreven? Het valt niet te ontkennen, dat zij aan de opvoeding van het opkomend geslacht eene hoogst loffelijke zorg besteden. Zij bevlijtigen zich daarbij zeer, om inlandsche Onderwijzers aan te kweeken; en het Genootschap heeft ook voor dit belangrijke doel een eigen Instituut op *Amboina* opgerigt, dat aanvankelijk heilzaam werkt. Maar ik kan thans in alle bijzonderheden niet treden. Dit alleen moet gij nog weten, dat er in dit jaar te *Rotterdam*, een *Zendelingshuis* of *Kweekschool voor Zendelingen* is tot stand gekomen, gelijk men vroeger te *Berkel* beproefd, en later dikwijls te vergeefs weder gewenscht had. Is dat niet van groot gewigt en verdient het niet krachtigen bijstand?

Doch waartoe meer? Dat gij met de Zendelingszaak onder ons, tot hiertoe, minder bekend zijt, verwondert mij niet. Zoo gaat het velen. Het is mede te wijten aan het Genootschap zelf, dat bij het publiek te weinig van zich deed vernemen. Het

 over-

overdreef misschien het beginsel van: zonder ophef, in nederige stilheid, te willen werkzaam zijn. Een tegenovergesteld verwijt zoude minder te verschoonen zijn. Maar het is waar, de Maandberigten ontvangt men niet, als men geen lid is; zij zijn niet in den handel, en ook niet bestemd, om in weinige oogenblikken een genoegzaam overzigt over de geheele zaak te geven. Worden de Bedestonden gehouden ter plaatse, waar men zich bevindt, dan kan men die bijwonen; maar als men het niet gezettelijk doet, is het ook niet voldoende, en op de meeste plaatsen zijn dezelve niet, of worden door niet zeer velen bezocht. Zijt gij er wel ooit geweest? Die geen leden van het Genootschap zijn, komen er zelden. Zóó blijft de goede zaak bij velen onbekend en onbemind. Evenwel er komt meer sprake van. Dit verblijdt mij. En het zal u niet langer verwonderen, als gij er een blijk in wilt zien, dat er onder ons meer christelijk leven wakker wordt; als gij in aanmerking neemt, dat het Zendelinggenootschap zich meer uitbreidt, en in den laatsten tijd ook nog al eens van zich heeft doen hooren, door de oprigting van dat Zendelingshuis, van hetwelk ik zoo even sprak; maar vooral wanneer gij ziet, dat men thans ieder in de gelegenheid gesteld heeft, om meer van nabij en in bijzonderheden met hetzelve bekend te worden. Van die gelegenheid, vertrouw ik, zult ook gij u bedienen, Vriend! Het behoeft u slechts 40 Centen te kosten, waarvoor gij een boekje ter le-

sing

zing kunt krijgen, dat uw harte goed zal doen. Ik bedoel: *Het Nederlandsche Zendelinggenootschap in* 1841. — *Uitgegeven van wege het Bestuur des Genootschaps. Te Rotterdam, bij* M. WIJT EN ZONEN, *Drukkers van het Ned. Zendelinggen.* 1841. Bij u zal het reeds eene aanbeveling zijn, als gij uit het Voorberigt verneemt, dat de Rotterdamsche Predikant, P. H. HUGENHOLTZ, het heeft opgesteld; en deze gunstige vooringenomenheid zult gij, bij de lezing, niet teleurgesteld vinden. Want het geeft een kort verslag, dat rijk in zaken is; in duidelijken stijl, die hier en daar met warmte spreekt en nergens in ijdele uitroepen of lofuitingen zich vergeet. Het draagt geene kleur van partijdigheid, en, ofschoon het geene gebreken uitmeet, erkent het die toch met eene edele opregtheid, waar het pas geeft. Het ijvert voor zijne zaak; maar met die bezadigdheid, welke geene anderdenkenden veroordeelt. Het vermeldt de voornaamste inrigtingen, werkzaamheden, hulpmiddelen en behoeften des Genootschaps, als feiten, die aan geene tegenspraak onderworpen zijn, en alle behartiging verdienen. En het getuigt niet alleen, maar is zelf eene waardige proeve van getrouw streven naar verbetering, bij het Bestuur des Genootschaps. Wat er, van deszelfs oprigting af, tot in de laatste jaren gedaan is, wordt vooraf vlugtig geschetst. En dan wordt aangewezen: waar het Genootschap nu werkzaam is; hoe het werkt, in welken geest, door welke middelen; wat het

 nog

nog meer wenscht te doen; wat aan hetzelve voor de toekomst hope geeft; en wat het daarbij van onze christelijke landgenooten begeert. Lees en oordeel, onpartijdig en als verstandig man en Christen; en gij zult uwe medewerking niet terughouden, als dit oordeel over het geheel gunstig moet zijn. Ook hier geldt: *la critique est aisée, mais l'art difficile;* en hetgeen JACOBUS zegt: *wie dan weet goed te doen, en het niet doet, dien is het zonde!* (Brief H. IV: 17.

Wilt gij voor de Zendelingszaak in 't algemeen nog meer worden opgewekt, lees dan eens wat voorkomt in: *Schoonheden des Christendoms; naar het Fransch van* F. A. CHATEAUBRIANT, *door* N. G. VAN KAMPEN, IIe Dl., 4^e^ Boek, Hoofdst. 3—6; en vooral de twee kleine stukjes, onlangs in het licht versehenen: *Iets ter opheldering omtrent het Zendelingswezen; naar het Hoogd. van* AUG. WEIBEZAHN; voorkomende in de *Christelijke Bladen tot bevordering van het Godsrijk, uitgegeven door* M. A. AMSHOFF, *Pred. te Groningen. Te Groningen, bij* R. J. SCHIERBEEK, Jr., 1841; en: *Het Christendom op de Zuidzee-eilanden, naar* KROHN EN WILLIAMS; *door* D. A. DE GROOT, *Pred. te Sneek. Te Groningen, bij* J. OOMKENS, 1841. Tot een algemeen overzigt kan u dienen: *Iets over eenige Protestantsche Zendelinggenootschappen; uitgegeven te Utrecht, bij* J. VAN SCHOONHOVEN, 1826. En wilt gij wat uitvoeriger nasporing doen, — behalve Engelsche en Hoogduitsche

sche schriften, waarop ik u zou kunnen wijzen, en om van de Reizen van BUCHANAN, CAMPBELL, WILLIAMS, onzen GUTZLAFF en anderen niet te spreken, durf ik u aanraden, om eens een begin te maken met het schoone *Geschiedkundig Tafereel van den tegenwoordigen toestand des Christendoms over den geheelen aardbodem*, (eigenlijk meer van de tegenwoordige *verbreiding* des Christendoms) *door* H. ZSCHOKKE; *uit het Hoogd.*, *met aanmerkingen vermeerderd door* onzen geleerden landgenoot, den Waalschen Predikant te *Rotterdam*, G. H. M. DELPRAT.

Maar, mijn lust vervoert mij tot eene wijdloopigheid, die uwe vriendschap zal moeten verschoonen, Over de andere zaken zal ik nu korter trachten te zijn, enz.

DOOP VAN EENEN BRAMIN.

De zegen, met welken het werk van den Heer RHENIUS en zijne medezendelingen bekroond wordt, is zoo blijkbaar, dat die even zoo vele dankbaarheid voor het voorledene, als hoop voor het vervolg moet inboezemen. Zie hier hetgeen H. MESDALL schrijft, ten aanzien van een Bramin op nieuwjaarsdag door hen gedoopt.

Deze dag was voor ons van groot belang, als zijnde het begin van een nieuw tijdperk voor onze zending en het bepaalde tijdstip om eenen tot CHRIS-

[illegible] behoefte, en [illegible] kreeg [illegible] de waarheid, [illegible], vervol- [illegible] vier maanden [illegible].

De [illegible] het volgend [illegible] den Doop van [illegible] was [illegible] hier een [illegible] tegen- [illegible] denzelve [illegible] werk, dat ik [illegible] be- [illegible] dit lands- [illegible] te willen spre- [illegible] bij wenschte [illegible] op de volgende [illegible].

[illegible] in Jesus Christus!

[illegible] te wor- den [illegible] des Evangelies van [illegible] zoo best moge- [illegible] de tegenwoor- [illegible] door de [illegible] Heer JEZUS [illegible] bekend te maken. [illegible] der Bra- [illegible]; zoowel als

vo-

vele duizenden mijner kasten, die nog in de duisternis en strikken des heidendoms zitten en door hunne bedriegelijke priesters misleid worden, heb ik ook een steenen beeld aangebeden, maar JEZUS CHRISTUS heeft mij gezegend en op eene wonderbare wijze tot de klaarheid van Zijn licht gebragt. O, hoe groot is Zijne goedheid! ik ben die, zelfs in de geringste mate, onwaardig. En zou ik dan in dien JEZUS, die mij tot Zijne heilige Gemeente geroepen heeft, die mij met liefde omhelsd en door Zijnen Geest versterkt heeft, niet gelooven, als in dengenen die alleen de weg, de waarheid en het leven is? Ja ik geloof, dat de zaligheid in geenen anderen is; en ten slotte bezweer ik u, Christenen! die mijne broeders geworden zijt, mij te ondersteunen, door mijner te gedenken in uwe gebeden, die gij tot God opzendt.

Na deze rede, die een grooten indruk op de vergadering maakte, zwoer hij het Heidendom af, door het verbreken van het snoer, dat alle Braminen dragen; dit is de sterkste band, waarvan de satan zich bedient om deze priesters aan zijne dienst te verbinden. Terwijl hij die in de hand hield, zeide hij met veel nadruk: Door het verbreken van dit snoer, wensch ik afstand te doen van de dienst des satans, hem voor altoos te verlaten, en een dienaar van JEZUS CHRISTUS te worden. Vervolgens doopte ik hem en hij ontving den naam JAN.

Of hij al of niet in het waar geloof zal volharden,

nus bekeerden, wiens karakter veel beloofde, in zijne Gemeente in te lijven. Te *Poonamallee* kreeg deze mensch het eerst kennis aan de waarheid, door den zendeling, die zich dáár ophield, vervolgens kwam hij te *Madras* en genoot vier maanden het onderwijs ván M. ROBBENBRUK en andere.

De Eerwaarde M. SOWYER geeft ons het volgend verhaal van de omstandigheden, die den Doop van dezen bekeerden vergezelden. De vergadering was zeer talrijk, behalve de Heidenen, waren hier een aantal Heidensche kinderen en onchristenen tegenwoordig. RIDSDALL las de gebeden, en na dezelve ging ik over tot het aangenaamste werk, dat ik ooit volbragt, namelijk den Doop van dezen belangrijken man. Voor de toediening van dit bondszegel, verzocht ik hem tot het volk te willen spreken, gelijk hij voorheen gezegd had dat hij wenschte te doen. Hij deed dit dan ook op de volgende wijze:

Waarde Vrienden in Jezus Christus!

Daar ik thans gereed sta om toegelaten te worden tot het genot der voorregten des Evangelies van JEZUS CHRISTUS, wensch ik u zoo kort mogelijk met mijnen vorigen toestand en de tegenwoordige verbetering mijner ziele, die God door de genade van Zijnen lieven Zoon, onzen Heer JEZUS CHRISTUS, in mij gewrocht heeft, bekend te maken.

Mijne voorvaders waren uit den stam der Braminnen. Mijn naam is SOOBARAYER; zoowel als

ve-

vele duizenden mijner kasten, die nog in de duisternis en strikken des heidendoms zitten en door hunne bedriegelijke priesters misleid worden, heb ik ook een steenen beeld aangebeden, maar JEZUS CHRISTUS heeft mij gezegend en op eene wonderbare wijze tot de klaarheid van Zijn licht gebragt. O, hoe groot is Zijne goedheid! ik ben die, zelfs in de geringste mate, onwaardig. En zou ik dan in dien JEZUS, die mij tot Zijne heilige Gemeente geroepen heeft, die mij met liefde omhelsd en door Zijnen Geest versterkt heeft, niet gelooven, als in dengenen die alleen de weg, de waarheid en het leven is? Ja ik geloof, dat de zaligheid in geenen anderen is; en ten slotte bezweer ik u, Christenen! die mijne broeders geworden zijt, mij te ondersteunen, door mijner te gedenken in uwe gebeden, die gij tot God opzendt.

Na deze rede, die een grooten indruk op de vergadering maakte, zwoer hij het Heidendom af, door het verbreken van het snoer, dat alle Braminen dragen; dit is de sterkste band, waarvan de satan zich bedient om deze priesters aan zijne dienst te verbinden. Terwijl hij die in de hand hield, zeide hij met veel nadruk: Door het verbreken van dit snoer, wensch ik afstand te doen van de dienst des satans, hem voor altoos te verlaten, en een dienaar van JEZUS CHRISTUS te worden. Vervolgens doopte ik hem en hij ontving den naam JAN.

Of hij al of niet in het waar geloof zal volharden,

den, dit weet Hij alleen, die harten beproeft. Wat ons betreft, het is onzen pligt steeds voor hem te bidden, en te vertrouwen, dat Hij, die deze ziel gezocht heeft, haar ook steeds zal bewaren.

OPMERKING.

Onlangs zeide een landman: men spreekt tegenwoordig zoo dikwijls van de Leeraars, dat zij de menschen niet genoeg als *zondaars* voorstellen: maar heeft men wel opgemerkt, dat het woord *zondaar* slechts eenmaal in den Katechismus voorkomt, *Zond.* 51? En dat op die weinige plaatsen, waar JEZUS het woord *zondaar* bezigt, hij bepaaldelijk op *Tollenaars* en *Heidenen* het oog heeft?

OVER DEN OORSPRONG EN DE BEDOELING VAN DE NAMEN *TORIES* EN *WIGHS*.

Het zal waarschijnlijk voor sommige der Lezers van ons Maandschrift niet onaangenaam zijn, den oorsprong en de bedoeling der namen *Tories* en *Wighs*, die tegenwoordig telkens in de nieuwspapieren voorkomen, te leeren kennen.

WENDEBORN, *Staat van Groot-Brittanje*, I. D. bl. 77 en 78, meldt, dat men, onder KAREL den I, de *koningegezinden* Rojalisten of Cavaliers noemde, en de *republikeinschgezinde* Rondhoofden. De laatsten gaven naderhand aan de aanhangers des Konings de benaming van *Tories*, naar ze-

zekere roovers, die zich in de bergen en moerassen van *Ierland* ophielden, waartegen de Koningsgezinden voor hunne tegenstrevers den naam van *Wighs* uitdachten, met welk woord eene zekere soort van Schotsche karliedon benoemd werd.

De *Wighs* worden verdeeld in *gematigde*, die wel Koningsgezind, maar steeds bezorgd zijn, dat deszelfs gezag zich te sterk zal uitbreiden: en in *republikeinsche*, die de afschaffing der koninklijke waardigheid bedoelen en voor eene republikeinsche regering ijveren. Zoo zijn de *Tories* ook onderscheiden in *gematigde*, groote koningsvrienden, die gedurig beducht zijn, dat het parlement te veel gezag zal uitoefenen, en in *hoogvliegers*, die een volstrekt monarchaal bewind voorstaan.

WILLEFRIEDUS.

(*Eene Fabel.*)

Voor mij hier nog uitzigt? gedoemd is mijn lot!
Verstooten van alles; van menschen, van God.
Den dood in uw boezem te vinden, o zee!
Dit slechts stuit mijn rampen, mijn wroeging, mijn wee.

Bij mij WILLEFRIEDUS is ruste, noch vreê;
Zoo klonk het hem toe uit het harte der zee.

WILLEFRIEDUS.

Dan elders een eind aan mijn leven gemaakt;
Daar mij wordt op aarde geen vreugd meer gesmaakt.

DE

DE ZEE.

Of elders, of hier, WILLEFRIEDUS, hetzin!
Het maakt aan uw ellend het juiste begin.

WILLEFRIEDUS.

Aan de ellend?... geen grooter voorwaar ken ik ooit,
De zonne des voorspoeds begroette mij nooit.
De dood is mijn toevlugt, die weert mijn verdriet!

DE ZEE.

Maar ginds is de Regter gezeteld, WILFRIED!

WILLEFRIEDUS.

De Regter?... genoeg ben ik hier reeds gevloekt,
Spant alles niet saam, wat mijn ondergang zoekt.
Wie is hij...

DE ZEE.

De Heer over u, over mij!
De bron, de beschikker des levens is Hij!
En wee! wie dat leven niet mint en niet acht,
De straffe des Hemels is 't loon, dat hem wacht.

WILLEFRIEDUS.

De straffe des Hemels ... maar wie schenkt mij raad,
Geen stervling, die gunstig ter zijde mij staat
Neen liever!...

DE ZEE.

Och WILFRIED! nog eenmaal denk na!
Stort ge u in mij neder; 't zij vroeg, het zij spâ
Geef ik u terug op den wenk van mijn Heer,
En 't onheil — voor eeuwig daalt het op u neer.
Ootmoedig voor Hem aan mijne oevers geknield,
Zweer af het besluit, dat u heden bezielt!
Voel ik mij verbonden door Hem aan zijn wet;
De mensch aan het hoofd van de schepping gezet
Blijft naauwer, dan ik, in verband tot Hem staan,
Mag altijd blijmoedig als kind tot Hem gaan,
En redding is 't deel, zoo hij hoop op Hem voedt.

Die

Die woedden — zij troffen WILLEFRIDUS gemoed!
Hij peinsde, zag hemelwaarts, knielde en aanbad;
Geen rustiger stond had hij immer gehad.
Het leven, hem vroeger ten vloek en ten hel,
Was hem nu een Eden, zoo zalig, zoo wel.
Geen morrende klagt werd geuit, als weleer,
Geen rampen vervoerden tot wanhoop hem meer.

Hoe menig een gaat onder rampen gebukt,
Waardoor hij zich wreed aan zijn Schepper ontrukt.
Hij sta als WILLEFRIDUS nadenkend eens stil!
Beseffe met hem: ons geluk is Gods wil!
En zeker, zoo zwaar drukt geen leed op het hart,
Of smeekend tot God vindt het troost in zijn smart.

Amsterdam,
1841.

J. H. DUISDEIKER.

DE LEVENSREIS.

Zeilt uw vaartuig niet voorspoedig,
Zoekt gij nog vergeefs de reê,
Valt u de arbeid nog zoo bloedig,
't Oog in 't zeil, het hart slechts moedig.
Gij zijt eenmaal in het schuitje,
Nooddwang stuurt en voert u meê.

B. KLIJN, BZ.

Vrienden, broeders, reisgezellen,
Die naar beter leven gaan,
Zagt ge uw oog een traan ontwellen,
Om het leed dat u mogt kwellen,
Op deez droeve levensbaan?

Zagt

Zaagt ge uw schoonste plan mislukken,
Niets dan rampen om u heen;
Zaagt ge uw dierb'ren u ontrukken,
Moest gij voor het noodlot bukken,
Wijl uw hoop in rook verdween?

Was bij 't kroost uws echts beschoren,
Ook een snoode onverlaat,
In een eeuwig niet verloren,
Tot uw ongeluk geboren,
Spottend met uw goede raad?

Zaagt ge als kind uw ouders sterven,
Eer gij nog bewustzijn had,
Wat hun aanzijn u deedt werven,
Wat u hun gemis doet derven,
Als uw allergrootste schat?

Zaagt gij u door rampen krenken,
In uw handel of bestaan,
En wat plan ge u mogt bedenke,
Wilde u niets zegen schenken,
Wilde niets voorspoedig gaan?

Zaagt ge uw vrienden die verscheenen,
Toen de voorspoed u omgaf;
Door een tooverslag verdweenen,
Bij uw handen wringend weenen,
Wijkend' van uw woning af?

Rigtte gij somwijl uw schreden,
Op de baan die gij betrad,
Dat u een kwam tegentreden,
Zaagt gij, hoe zij u vermeden,
Op uw doornig levenspad?

Staart

Staart gij op een blij verleden,
Dat u reine vreugde schonk,
Wijl gij in het somber heden,
De alsembeker, tot beneden
Op den bodem ledig dronk?

Sterv'ling! wat gij hier mogt lijden,
Hij die alles weegt en wikt,
Hij schenkt na uw moedig strijden,
U weêr dagen van verblijden,
Wijl Zijn hand hier 't al beschikt! —

Dit! o dierb're reisgezellen
Zij uw trooste, zij uw staf,
En wat leed u hier mogt kwellen,
En wat traan u mogt ontwellen,
Aan dees' zijde van het graf.

Boven, boven leeft uw Vader,
Bij 't gejuich der Eng'len stem! —
Bragt 't geloof u tot Hem nader,
Was Zijn woord uw heil, uw rader,
Dan, dan leeft ge eens daar met Hem! —

Kom dan broeders! togtgenooten,
Wat op aarde zij uw lot;
Rijk en arm, en klein en grooten,
Boven is dat lot besloten,
Bij uw Vader en uw God!

Driebergen,
30 *Junij* 1841.

S. W. HOUWLIJN.

SCHOOL-

SCHOOL-NIEUWS.

GRONINGEN.

WINSCHOTEN, den 24 Junij. Heden had alhier, ten overstaan van H. H. Curatoren, het gewone jaarlijksche Examen plaats aan ons Instituut voor oude en moderne talen.

Terwijl eerst de lagere en vervolgens de meergevorderde klassen werden ondervraagd, werkten de leerlingen, wanneer zij niet door het Examen werden bezig gehouden, vraagstukken uit, gaande voor de Mathesis tot de berekening van de zijden der ingeschreven veelhoeken, en voor de Algebra tot de quadraatsequatien.

In het algemeen waren H. H. Curatoren en verdere toebehoorders, over de vorderingen der leerlingen, ten hoogste voldaan.

Des avonds had de Promotie en Prijsuitdeeling plaats. Nadat de Instituteur, Dr. M. J. NOORDEWIER, zijne prolusio had gehouden, sprekende over de hoogere rigting, die het schoolleven kan en moet nemen, door de vorming van den *wil* van den jongen mensch, ontvingen de naastvolgende leerlingen de door hen behaalde prijzen: Oude talen: eerste orde, derde klasse: Y. HODDERMAN, van *Winschoten*, pr.; J. VEENHOVEN; van *Hoogezand*, acc.; tweede orde, derde klasse: S. WITTEVEEN, van *Metslawier*, pr.; derde orde, derde klasse: H. A. ENGELKENS, van *Winschoten*, pr. Nieuwe talen: eerste orde, tweede klasse: Y. HODDERMAN, pr.; tweede orde, tweede klasse: A. K. SIPPÉRUS, van *Winschotersijl*, pr.; derde klasse: E. POSTHEEMAN, van *Winschoten*, pr.; derde orde, tweede klasse: E. KONING, van *Wedde*, pr.; derde klasse:

F.

F. K. HIPPÉRUS, van *Winschoterzijl*, pr.; klasse der eerstbeginnende: J. H. HEDER, van *Winschoten*, pr.; terwijl J. A. SCHÖNFELD, van *Winschoten*, eerst sedert Nieuwjaar aan de school, een blijk van goedkeuring ontving, T. HODDERMAN deed, ook namens zijne medeleerlingen, de gratiarum actio.

Bevorderd werden: Oude talen, eerste orde van de derde klasse, tot de tweede: T. HODDERMAN, J. VEENHOVEN, J. HOMAN, van *Assen*, E. KONING en J. H. SCHÖNFELD, van *Winschoten*, tweede orde van de derde klasse, tot de eerste: S. WITTEVEEN en H. D. HILLINGA, van *Winschoten*; en van die derde klasse, tot de tweede: J. H. DE WITH, van *Buitenpost*; J. HEDER en P. A. D. UGES, beide van *Winschoten*; tot dezelfde klasse, uit de derde orde derde klasse: H. A. ENGELKENS; derde orde van de derde klasse, tot de eerste: H. WICHERS, van de *Leek*, en B. H. BUMA, van *Leeuwarden*; en tot de tweede: C. D. VICTOR, van *Winschoten*, en H. MILZE, van *Westerlee*. Nieuwe talen: eerste orde, van de tweede klasse, tot de eerste: T. HODDERMAN en J. HOMAN; tot die zelfde klasse, uit de eerste klasse, tweede orde: J. VEENHOVEN; tweede orde, van de eerste klasse, tot de derde klasse eerste orde: H. D. HILLINGA; tot die zelfde klasse, uit de tweede klasse tweede orde: A. K. HIPPÉRUS; van de tweede klasse tot de eerste: S. WITTEVEEN, W. I. VINKE, van *Winschoten*, en E. K. BRANDS, van *Winschoten*. Tot die zelfde eerste klasse der tweede orde: H. P. STEERMAN, uit de derde klasse, en E. KONING, uit de tweede klasse, derde orde. Van de derde klasse, tot de tweede: J. H. DE WITH, J. HEDER en B. H. BUMA; tot die zelfde tweede klasse, uit de derde orde, tweede klasse: J. H. SCHÖNFELD, H. A. ENGELKENS en P. A. D. UGES,

 der-

derde orde: van de derde klasse, tot de eerste: F. K. SIPPÉRUS, J. A. LECHTENBURG, van *Winschoten*; J. P. TER HASEBORG, van *Scheemda*, H. WICHERS en C. D. VIËTOR. Van de klasse der eerstbeginnende, tot de tweede klasse derde orde: W. H. VINKE, van *Winschoten*, L. FEIS, van *Winschoten*, J. A. SCHÖNFELD en E. M. E. HESSE, van *Scheemda*. Gedurende den Cursus, had men, zonder de vrije ontwikkeling des leerlings te belemmeren, *niemand* gepromoveerd.

Met de gewone toespraken eindigde deze schoolplegtigheid, welke getoond had, dat de school niet vreemd is, van de hoogere rigting door den Instituteur vermeld; dat zij niet vruchteloos tracht het eigenlijke, inwendige leven van den leerling aan te vuren.

De avond werd verder in eene gulle vrolijkheid doorgebragt, welke nog werd verhoogd door het muzijkgezelschap ter dezer plaats, dat zich welwillend herhaalde malen deed hooren.

KAMPEN.

Den 18den Junij 1841. Op het gisteren gehouden onderzoek naar de vorderingen der leerlingen van het Gymnasium, volgde heden, in de vroeger Walsche Kerk, de jaarlijksche Promotie en Prijsuitdeeling.

De Rector maakte eerst eene inleiding tot twee der te behandelen onderwerpen, sprekende: *de mytho Labdacidarum*. Vervolgens werden vier verdienstelijke jongelingen met prijzen voor de Oude talen beloond en naar de Academische lessen bevorderd. De eerste, H. A. RUYS, die met den tweeden gelijk staande, door loting vóór dezen het spreekgestoelte beklom, ontving nog daarenboven den prijs der Geschiedenis en getuigschriften voor de Wis- en Aardrijkskunde, en sprak: *de persona Cre-*

Creontis in Sophoclis Antigone. De tweede, J. E. BOS, verkreeg ook den prijs der Aardrijkskunde en een getuigschrift voor de Geschiedenis, en nam van de scholen afscheid, door te spreken: *de anno a. h. n. 183, trium virorum fortissimorum clade nobili.* De derde, C. G. J. FELS, behalve genoemden prijs, getuigschriften voor de Wiskunde en Mythologie ontvangende, had tot onderwerp: *de persona Antigones in Sophoclis Antigone.* De vierde, E. NEUENDORFF, die verhinderd werd tegenwoordig te zijn, tegen W. G. TOP, om den prijs der Wiskunde gedongen hebbende, moest door het lot zich met de onderscheiding van een getuigschrift te vrede stellen.

Van de tweede naar de eerste klasse, werd met een' prijs voor de Talen en Wiskunde bevorderd: W. G. TOP. *In* de vierde klasse viel de prijs der *Talen en een* getuigschrift der Mythologie ten deel aan S. J. KEYZER. Met dezen werden tot de derde klasse toegelaten: J. A. KOOIMAN, H. J. RAMBONNET en J. H. F. ALFERINK, allen met getuigschriften voor de Talen, de eerste behalve dit, ook voor de Mythologie. In de vijfde klasse, eerste afdeeling, werd J. A. H. GLASER bekroond met een' prijs voor de Talen en Mythologie, en getuigschriften voor de Geschiedenis en Aardrijkskunde, en ging tot de vierde klasse over. In dezelfde klasse, tweede afdeeling, werd een getuigschrift voor de Latijnsche taal toegewezen aan G. H. A. W. GEHRUNG.

Na de overgave van de belooningen door de Edel Achtbare Heeren Curatoren en gepaste dankbetuiging der jongelingen, eindigde de Rector deze plegtigheid, door welke de aandacht en het muzijkaal gevoel van vele hoorders en hoorderessen waren bezig gehouden.

LEIDEN.

Den 2 Julij 1841. Heden werd alhier de jaarlijksche Promotie en Prijsuitdeeling aan de leerlingen des Stedelijken Gymnasiums, in de Stadsgehoorzaal, volgens het daarvan uitgegeven Programma, gehouden.

Na eene korte voorafspraak van den Rector, *over het gepaste eener Prijsuitdeeling, mits men dezelve uit het regte oogpunt beschouwt*, werden, uit de eerste school, eervol tot de Akademische lessen bevorderd, de drie verdienstelijke leerlingen: L. H. POPPE, P. J. UYLENBROEK (beide *summa cum laude*) en C. A. BOONACKER, (*magna cum laude*) aan ieder van welke in *elk der vier vakken*, der Oude en der Moderne talen, der Geschiedenis en der Wiskunde, een prijs werd uitgereikt; waarna deze van het Gymnasiaal onderwijs hun afscheid namen, met het houden eener declamatie, — de eerste: *de Themistocle et Aristide inter se comparatis*; de tweede: *de C. J. Caesaris meritis in scribendis Commentariis de Bello Gallico et Civili*; de derde: *de T. Pomponii Attici Epicurismo* — en vervolgens door den Rector, met betrekking tot hunne Promotie en toekomstige Academischen loopbaan, welmeenend werden toegesproken.

Daarop werden uit de tweede school naar de eerste bevorderd: P. H. BERKHOUT, J. H. VERVOORT en J. W. FELIX, de eerste met *drie* prijzen, in het vak der Oude Talen, der Geschiedenis en der Wiskunde, en eene *eervolle vermelding* in het vak der Moderne Talen, de tweede met *een'* prijs in het vak der Oude Talen, en *een* in dat der Wiskunde, alsmede eene *eervolle vermelding* in het vak der Moderne Talen, de derde met *een prijs, in elk der vier* bovengenoemde vakken.

Uit

Uit de *derde*, werden naar de *tweede* school bevorderd: R. L. VAN EMDEN, met *een prijs in elk der vier genoemde vakken;* P. L. LANDT, met *drie* prijzen, in het vak der Oude Talen, der Geschiedenis en der Wiskunde, en eene *eervolle vermelding* in dat der Moderne Talen; J. W. G. VAN GOENS, met *drie* prijzen, in het vak der Oude Talen, der Geschiedenis en der Wiskunde, en eene *eervolle vermelding* in dat der Moderne Talen; A. A. SCHEIFF, met *twee* prijzen, in het vak der Moderne Talen en der Wiskunde, en W. J. A. BAKE; terwijl in dezelfde school, zonder bevordering, waren toegewezen: aan G. UYLENBROEK *twee* prijzen, in het vak der Moderne Talen en der Wiskunde, en eene *eervolle vermelding* in de beide overige, en aan H. J. DEELEMAN *een* prijs in het vak der Moderne Talen en eene *eervolle vermelding in die der* Oude Talen en der Geschiedenis.

Eindelijk werden uit de *vierde* naar de *derde* school bevorderd: L. A. J. BURGERSDIJK, P. VAN BEMMELEN, H. A. BEEB, P. P. P. KIST, A. BROERS, J. G. DE GROOT SCHIMMEL, G. P. J. VAN HOEKKERKEN en E. F. TAVERNE, de beide eerste met *een prijs in elk der vier* genoemde vakken, de derde met *twee* prijzen, in het vak der Geschiedenis en in dat der Wiskunde, en eene *eervolle vermelding* in de beide overige vakken; de vierde, desgelijks met *twee* prijzen, in het vak der Oude en dat der Moderne Talen, en eene *eervolle vermelding* in de beide overige vakken; terwijl in dezelfde school *eene eervolle vermelding* werd gemaakt van G. P. J. VAN HOEKKERKEN, A. W. VAN DER HOOP en S. A. ANDRIESSEN, de eerste in het vak der Oude-, der Moderne talen, en dat der Geschiedenis, de beide laatste in het vak der Wiskunde.

Nadat de leerlingen, naar oud gebruik, voor de

 ont

ontvangene prijzen, in het Latijn hunnen dank hadden betuigd, werd de plegtigheid, die door de muzijk van een welbezet orchest was geopend en afgewisseld, op dezelfde wijze besloten.

Aan het derde Verslag en Programma van het Onderwijs aan het stedelijk Gymnasium, is toegevoegd eene Verhandeling van den Rector, onder den titel van: *Opmerkingen over het Logisch beginsel in het Geslachts-attribuut, in 't bijzonder van het Latijnsche Verbum Infinitum*; terwijl uit het Verslag zelf blijkt, dat, op die wijze, voortaan, aan het jaarlijks te geven Programma, eene of andere kleine Letterkundige Verhandeling door een' der Docenten geschreven, zal worden toegevoegd.

KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

GELDERLAND.

ARNHEM.

WAGENINGEN, 16 Mei. Nadat onze Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. P. VAN HARENCARSPEL, ons den 9 dezer, zijne beroeping naar *Maaslandsluis*, had bekend gemaakt, berigtte zijn Wel Eerw. ons heden, zijn besluit, om zijn Heilig dienstwerk onder ons voort te zetten.

De

LOENEN OP DE VELUWE. Zie April 1840.

NIJMEGEN.

Het Klassikaal Bestuur van *Nijmegen*, heeft in deszelfs Vergadering geëxamineerd, en met eenparigheid van stemmen, toegelaten tot den post van Katechiseermeester en Krankbezoeker, PETRUS BUIJS, van *Wijchen*.

SLIJK EWIJK, 6 Junij 1841. Onze Herder en Leeraar, Ds. C. P. L. RUTGERS, maakte ons, op den gedenkdag van 's Heeren Hemelvaart, bekend, dat zijn Eerw. eene beroeping had ontvangen naar de Herv. Gemeente van *Ootmarsum*. Heden vernamen wij, dat zijn Eerw., na rijp beraad, voor deze beroeping bedankt had, maar tevens, dat zijn Eerw. op nieuw eene beroeping ontvangen had, naar de Herv. Gemeente van *Groningen*, en dezelve in ernstige overweging zou nemen.

SLIJK EWIJK, 13 Junij 1841. Maakte onze Herder en Leeraar, Ds. C. P. L. RUTGERS, ons op den 6den l.l., bekend, dat zijn Eerw. voor de beroeping naar *Ootmarsum*, bedankt, maar die naar *Groningen* ontvangen had, heden berigtte ons zijn Eerw., dat hij zich had verpligt gevonden, om, in afwachting der vereischte approbatiën, de beroeping naar de Herv. Gemeente van *Groningen*, aan te nemen. Dus staat

SLIJK EWIJK vakant te worden.

TUFLIJK EN LEEUWEN, e. a., 1 Julij 1841. De Kerkeraad dezer Gemeente heeft eenige Kandidaten gekozen, die tot waarneming eener predikbeurt op het beroep zullen worden uitgenoodigd, en hoopte vervolgens uit dezen zijne keuze te doen, tot vervulling der bestaande vakature.

ZUTPHEN.

RUURLO, 13 Junij 1841. Heden werd onze,

van *Noordwijkerhout*, tot ons gekomen Leeraar, Ds W. H. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK, Th. Dr., in de Heilige bediening onder ons ingezegend, door den Consulent, Ds. H. KAMPHEUVE GREVING, Pred. te *Vorden*, met *Phil.* II: 29. *Ontvangt hem in den Heere met alle blijdschap, en houdt de zoodanigen in waarde.* Waarop de Bevestigde des namiddags zijn werk aanvaardde, met 2 *Tim.* I: 7. *God heeft ons niet gegeven eenen geest der vreesachtigheid, maar der kracht en der liefde, en der gematigdheid.*

ZUTPHEN. De Wel Eerw. Heer W. H. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK, Th. Dr., bevestigd te *Ruurlo*, is tot Lid der Klassis van *Zutphen*, aangenomen.

ZEVENAAR vakant. Zie Junij 1841.

LICHTENVOORDE vakant. Zie Junij 1841.

TIEL.

BEUSICHEM, 11 Julij 1841. Nadat onze Emeritus verklaarde Leeraar, Ds. RAPPARD, voor 14 dagen zijne Afscheidsrede voor deze Gemeente gehouden had, ten tekst daartoe hebbende uitgekozen, 1. *Petr.* I: 13*b*. *Wordt ook gij zelve heilig in — wandel*, en van zijne betrekking op Gemeente, Kerkeraad en Klassis, behoorlijk was losgemaakt; werd heden onze nieuwe Leeraar, Ds. J. C. SEPP, van *ter Heide* herwaards gekomen, bevestigd, door zijnen Vriend, Ds. G. VAN SCHELLE, Pred. te *Loosduinen*, bij vriendelijken afstand dier verrigting, door Ds. VAN DER VEUR, onzen Consulent, en deed Ds. SEPP, des namiddags zijne intrede. De Bevestiger predikte over 1 *Cor.* XVI: 10*b*. *Hij werkt — gelijk als ik.* De Bevestigde over 1 *Cor.* I: 23*a*. *Wij prediken — gekruisigden.*

BOM-

BOMMEL.

EST staat vakant te worden. Zie Junij 1841.

ZUID-HOLLAND.

's GRAVENHAGE.

TER HEIDE. Uit eene nominatie door den Minister van Staat, belast met de Generale Directie voor de Zaken der Hervormde Kerk, namens den Kerkeraad van *ter Heide*, den Koning aangeboden, en waarop geplaatst waren de Heeren Kandidaten:

P. N. ZIJNEN, P. J. Z., J. RIJSDIJK TAKENS LAMBRECHTS, P. K. VAN BUUREN, en J. H. CHRISTOFFELS.

Is de Heer P. N. ZIJNEN, P. J. Z., benoemd tot Pred. te *ter Heide*, om aldaar naar Kerkorde te worden beroepen.

TER HEIDE, 20 Junij. Na ontvangen dispensatie, is heden de Kerkeraad vergaderd, tot het maken van een acht- en viertal Proponenten, uit de navolgende H. H.:

G. J. C. HARMSEN, D. VAN DEN BERG, J. RIJSDIJK TAKENS LAMBRECHTS, J. H. CHRISTOFFELS, A. DE KOOIJ, T. VAN DER VLIET, P. N. ZIJNEN, P. J. Z., P. L. [illegible], A. PITLO, A. G. VAN HOOCK, PH. BOGERS VAN BUUREN, G. P. WIJNMALEN.

Achttal:

P. N. ZIJNEN, P. J. Z., J. RIJSDIJK TAKENS LAMBRECHTS, PH. BOGERS VAN BUUREN, J. H. CHRISTOFFELS, D. VAN DEN BERG, G. P. WIJNMALEN, A. DE KOOIJ, A. G. VAN HOOCK.

Viertal:

P. N. ZIJNEN, P.J.Z., J. RIJSDIJK TAKENS LAMBRECHTS, PH. BOGERS VAN BUUREN, J. H. CHRISTOFFELS.

Welk viertal naar het Klassikaal Bestuur van '*s Hage* is opgezonden, met verzoek, om het Z. M. den Koning aan te bieden, ten einde Hoogstdezelve bepale, wie der genoemde Heeren Kandidaten alhier naar Kerkenorde beroepen worde.

TER HEIDE. In de Kerkeraadsvergadering van 25 Junij, is Ds. J. C. SEPP, beroepen Pred. te *Beusichem*, van zijne betrekking op deze Gemeente en van zijn lidmaatschap der Klassis van '*s Gravenhage* losgemaakt, door den Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. H. SOLI, Lid van het Klassikaal Bestuur en Pred. te '*s Gravesande*, in tegenwoordigheid van Ds. D. MIDDELKOOP, Consulent dezer Gemeente, Pred. van *Monster*. Hartelijke aanspraken getuigden, hoe Ds. SEPP, als Lid der Klassis en van den Ring van *Voorburg* geacht was, daar hij voorzeker, schoon afwezig, door de broederen, die hem van nabij kenden, met liefde zal gedacht worden.

Op Zondag 27 Junij, nam Ds. SEPP op eene aandoenelijke wijze afscheid van onze Gemeente, predikende over 1 *Thess.* IV: 1. Wij bidden de beste zegeningen toe aan hem, die meer dan tien jaren ons leerde, vermaande, bestuurde; aan hem, die door zijnen onvermoeiden ijver tot opbouw der Gemeente des Heeren, zich hier eene blijvende erkentelijkheid verworven heeft.

'T WOUD. Zie Mei 1841.

ROTTERDAM.

MAASSLUIS, den 28 Junij, 1841. Op nieuw zag onze Gemeente zich in haren wensch teleurgesteld, daar wij de tijding ontvingen, dat ook de on-

onlangs door ons beroepen Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer H. BRON, Pred. te *Gouderak*, na rijp beraad, zich verpligt gevonden had, voor de op zijn Eerw. uitgebragte beroeping vriendelijk te bedanken. De breede Kerkeraad zag zich derhalve wederom genoodzaakt, vernieuwde pogingen aan te wenden, ter vervulling der nog altijd openstaande Leeraarsplaats. Dien ten gevolge werden, op heden, de navolgende nominatiën uitgebragt:

Twaalftal:

DD. L. RUITENSCHILD, te *Lopik*. P. VAN ROGGEN, te *Ketkel*, H. CLAASSEN, te *Heicop* en *Boecop*. H. J. W. WUNDER, te *Thamen aan den Amstel*. A. C. LORENTZ, te *Oudewater*. A. DE RONDE BRESSER, te *Oudelende*. J. P. OTT, te *Groot-Ammers*, A. VAN WIJSENBURG, te *Boskoop*. C. L. R. JONQUIÈRE, te *Hoogmade*. D. MIDDELKOOP, te *Monster*. J. HOOIJKAAS, te *Middelharnis*. J. J. SLUITER, te *Voorschoten* en *Veur*. De *vier* laatsten met het lot tegen H. A. MATTHES, te *Valkenburg*.

Zestal:

L. RUITENSCHILD, P. VAN ROGGEN, H. J. W. WUNDER, A. DE RONDE BRESSER, H. CLAASSEN, A. C. LORENTZ.

Drietal:

L. RUITENSCHILD, P. VAN ROGGEN, H. CLAASSEN.

LEIDEN.

ZWAMMERDAM, 6 Junij 1841. Heden mogt onze Leeraar, L. H. LOBRY, gedachtenis vieren van zijne 25 jarige Evangeliedienst, den 9den dezer vervuld, in drie onderscheidene Gemeenten, namelijk: eerst te *Asch*, toen te *Ottoland* en *Nederblokland*, en sedert de laatste jaren alhier. — Hij had tot tekst, *Ps*. LXXI: 17. *O God! Gij hebt mij geleerd van mijne jeugd af aan, en tot* nog

nog toe verkondig ik uwe wonderen. De Wel Eerw. Heer H. J. CALKOEN, Pred. te *Sloterdijk*, één der oudste vrienden van onzen Leeraar, en met andere Ambtsbroeders bij deze plegtigheid tegenwoordig, hield, aan het einde der Godsdienst-oefening, eene korte, maar gepaste en treffende toespraak, welke eenen aangenamen indruk verwekte. De Gemeente heeft zich met haren Leeraar verblijd, over het voorregt hem geschonken, en van hare achting en deelneming niet slechts door woorden, maar ook door daden, de sprekendste bewijzen gegeven.

God, bidden wij, spare zijn Eerw. nog vele jaren bij de gezondheid en het leven, en make zijnen Evangeliearbeid steeds dienstbaar aan ons wezenlijk heil!

BENTHUIZEN, 14 Junij. Na verkregene vergunning van Burgemeesteren en Wethouderen der stad *Rotterdam*, als Ambachtsheeren van *Benthuizen*, is de Kerkeraad der Hervormde Gemeente van *Benthuizen* overgegaan, tot het formeren van het volgende twaalftal Kandidaten, bij onderscheidene Kerkbesturen:

D. BIJDERDIJK, N. A. KUIPERI, J. NIEMEIJER, T. BUSSING DE VRIES, J. J. BOELE, T. VAN DER VLIET, U. J. W. ROLDANUS, J. W. H. HAVERKAMP BEGEMANN, R. SOETBROOD PICCARD, Th. Dr., P. L. DE GAAI FORTMAN, A. W. KAMP, J. C. DIEL.

Waaruit op den 5 Julij geformeerd is het volgende zes- en drietal:

BIJDERDIJK, CUIPERI, BUSSING DE VRIES, BOELE, HAVERKAMP BEGEMANN, DE GAAI FORTMAN, met het lot tegen DIEL.

Op het drietal werden gebragt:

BUSSING DE VRIES, KUIPERI, BOELE, met het lot tegen HAVERKAMP BEGEMANN.

NOORD-

NOORDWIJKERHOUT, 24 Junij 1841. De Kerkeraad alhier heeft heden, in deszelfs wettige Vergadering, onder voorzitting van den Consulent, uit het te voren gemaakte viertal, met het lot tegen den Wel Eerw. Heer Kandidaat LINSE, beroepen den Wel Eerw. Heer U. J. W. ROLDANUS, Kandidaat tot de H. Dienst, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Zuid-Holland*.

NOORDWIJK OP ZEE. De Kerkeraad heeft het verblijdend berigt mede te deelen, dat aan het Armbestuur van deszelfs Gemeente is gelegateerd, de som van vijfhonderd Gulden, door wijlen den Wel Ed. Heer P. COERMAN, sedert de laatste jaren zijns levens rustend Geneesheer te *Noordwijk Binnen*, die nog bovendien, bij eene vroegere gelegenheid, aan deze Gemeente een zilveren Doopbekken ten geschenke gaf.

Zijne werkdadige belangstelling in het lot van Armen en Kerk, vinde op vele plaatsen rijke navolging!

DORDRECHT.

DORDRECHT, den 30 Junij. De Wel Eerw. Heeren Predd., Leden der Klassis van *Dordrecht*, hebben onder den maaltijd, waaraan zij, na het houden der algemeene Vergadering, zich vereenigd hadden, bij monde van den Wel Eerw. Heer J. KNOTTENBELT, rustend Pred. te *Mijnsheerenland*, hun medelid J. G. VELTMAN, met zijne vijf en twintig jarige vervulde betrekking, als Scriba van het Klassikaal Bestuur, niet alleen hartelijk geluk gewenscht, maar ook vereerd met een aangenaam en belangrijk geschenk. Voor welk verrassend blijk van deelneming en toegenegenheid, de Scriba met een gevoelig hart zijnen opregten dank betuigde; dien dank bij deze openlijk herhalende, ook aan de Wel Eerw. Heeren Broederen, die, ver-

verhinderd de algemeene Vergadering bij te wonen, aan den klassikalen maaltijd niet tegenwoordig zijn geweest. Bij deze gelegenheid reciteerden de Wel Eerw. Heeren: A. P. VAN GRONINGEN, Pred. te *Ridderkerk*, en J. J. NEUMAN, Pred. te *Sliedrecht*, elk eenige toepasselijke dichtregelen, waardoor het onderling genoegen niet weinig verhoogd werd.

DORDRECHT. Zie Mei 1841.

STRIJEN. Zie Mei 1841.

GOUDA.

GOUDERAK, 27 Junij. Heden morgen werd deze Gemeente zeer verblijd, door het berigt van haren Leeraar, H. BRON, dat hij had kunnen besluiten, om voor de beroeping naar *Maassluis*, hem voor ruim drie weken toegekomen, te bedanken, terwijl hij zich bij vernieuwing aan haar verbond.

LANGERAK, BEZUIDEN DE LEK, vakant. Zie April 1841.

KEDICHEM. Zie Mei 1841.

LEKSMOND staat vakant te worden. Zie Mei 1841.

MOORDRECHT vakant. Zie Junij 1841.

NIEUWPOORT staat vakant te worden. Zie Junij 1841.

BRIELLE.

OOSTVOORNE. Zie Junij 1841.

NOORD-HOLLAND.

AMSTERDAM.

AMSTERDAM, den 11 Julij 1841. Heden heeft onze waardige Leeraar E. BECKMANN, gedachte-

tenis gevierd van zijne vijf en twintig jarige Evangelie dienst in deze Gemeente. Ten grondslag van zijne rede gelegd hebbende, de woorden van SAMUËL 1 Boek VII: 12c. *Tot hiertoe heeft ons de Heere geholpen*, vermeldde hij openlijk en dankbaar de hulp, die hij van God, de genegenheid, die hij van zijne Ambtgenooten, en de achting en liefde, die hij van de Gemeente genoten had, en verbond zich op nieuw, om, zoo lang hem dit gegund mogt worden, in zijne dienst nuttig werkzaam te zijn. Daartoe helpe en sterke hem de genade van God; en de gebeden, die door zijne Ambtgenooten en de Gemeente zijn opgezonden, vinden gunstrijke verhooring!

AMSTERDAM, (Eng. Herv. Gem.), den 11 Julij 1841. Heden werd onze beroepen tweede Leeraar, Ds. A. MURDOCH, in de dienst dezer Gemeente bevestigd, door zijnen Ambtgenoot J. INGRAM, met *Hebr.* XIII: 17, terwijl de Bevestigde des avonds zijne intrede hield over *Coloss.* II: 6.

Door het Klassikaal Bestuur is, aan den Bevestigde, Acte van Lidmaatschap der Klassis toegezonden.

WEESP. De bevestiging en intrede van Ds. J. VAN WIJK, zal D. V., op den 1sten Augustus plaats hebben.

AMSTERDAM. Zie Junij 1841.

ANKEVEEN staat vakant te worden. Zie Junij 1841.

HAARLEM.

KOOG AAN DE ZAAN, 13 Junij. Heden werd door onzen Leeraar W. WINDGETTER, in de voormiddags Godsdienstoefening, aan de Gemeente kennis gegeven, dat één harer vorige Leeraren, de Wel Eerw. Heer TIJMEN SLOT, in den hoogen ouderdom van 76 jaren, te *Emden*, waar zijn Eerw. gedurende de laatste 25 jaren, de pre-

predikdienst had vervuld, op den 31 Mei, l.l., was overleden. Zijn Eerw. was alhier in den jare 1794, van *Oude Niedorp* beroepen, en na ruim 13 jaren onder ons het Evangelie verkondigd te hebben, in 1807, naar de Gemeente van *Meppel* vertrokken. Nog verscheidene Leden onzer Gemeente herinnerden zich den waardigen man, en houden zijnen naam in zegenend aandenken.

ALKMAAR.

HELDER, (N. DIEP of WILLEMSOORD er onder begrepen), 31 Mei 1841. Heden greep in ons midden eene belangrijke plegtigheid plaats, daar onze jongste Leeraar, Ds. L. V. LEDEBOER, AZ., aan wien het herderlijk werk in de wijk Nieuwe Kerk, te *Willemsoord*, toevertrouwd is, uit die wijk, 106 Leden in de Gemeente, na afgelegde belijdenis, bevestigde. Zijn Eerw. had bij die gelegenheid tot tekst. *Ephes.* III: 14—19. Meer dan alle woorden, bewijst deze daadzaak, hoe zeer in deze Gemeente, aan eene wezenlijke behoefte voldaan is, niet alleen daardoor, dat in dezelve eene tweede kerk gesticht is, maar vooral ook, dat zij eenen tweeden Leeraar heeft mogen bekomen.

DRIEHUIZEN EN ZUIDSCHERMER, den 12 Junij 1841. Ter vervulling der vakature, ontstaan door het Emeritaat van onzen Leeraar, den Wel Eerw. Heer J. POTHOFF, heeft de Kerkeraad, na verkregene handopening, onder voorzitting van den Consulent, Ds. G. J. BRINKMAN, Pred. te *Oost-* en *Westgraftdijk*, het volgend drietal gemaakt:

Ds. A. B. SCHREUDER, Pred te *Callantsoog*. P. N. HAM, Kandidaat tot de H. dienst, en B. A. VAN KETEL, Pred. te *Valkoog* en *St. Maarten.*

Waar-

Waaruit tot Herder en Leeraar verkozen is, de Wel Eerw. Heer A. B. SCHRUDER, Pred. te *Callantsoog*.

De beroeping is door zijn Eerw. aangenomen.

EIJERLAND, 13 Junij 1841. Heden hadden wij het genoegen, onzen, door Z. M. benoemden, en vervolgens kerkelijk beroepenen Leeraar, den Wel Eerw. Heer P. HAMSEBROECK, Kandidaat tot de H. dienst, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Zuid-Holland*, in zijn H. dienstwerk onder ons bevestigd te zien, door den Consulent dezer Gemeente, Ds. A. BEGEMANN, Pred. te *Waal en Koog op Texel*. De Bevestiger had tot tekst zijner Leerrede, 1 *Tim.* III: 16. De oplegging der handen geschiedde door de Wel Eerw. H. H. C. VREEDENBERG en C. C. G. OFFERHAUS, Predd. aan *den Burg* en *den Hoorn*, op *Texel*. Des namiddags aanvaardde de Bevestigde zijne bediening, met eene Leerrede over 2 *Cor.* VIII: 9.

Aan den Wel Eerw. Heer P. HAMSEBROECK, is Akte van Lidmaatschap der Klassis uitgereikt.

CALLANTSOOG, den 27 Junij 1841. Onze Leeraar A. B. SCHRUDER, voor twee weken eene beroeping naar de Gemeente van *Driehuizen* en *Zuidschermer* ontvangen hebbende, en dit beroep, heden, onder inwachting der vereischte goedkeuringen, door zijn Eerw. aangenomen zijnde, zoo staat deze Gemeente vakant te worden.

Daar zich echter reeds een genoegzaam getal H. H. Kandidaten aangeboden, en de Kerkeraad daaromtrent, voorloopig, reeds eene bepaling gemaakt heeft, zoo worden H. H. Kandidaten verzocht, geene aanzoeken tot het verkrijgen eener predikbeurt meer te doen. Zij, die geen antwoord terug ontvangen, zullen het er voor moeten houden, dat aan hun verzoek niet voldaan konde worden.

[illegible], den 29 Junij 1842. [illegible] Leeraar, de W. Eerw. [illegible], door Z. M. [illegible] April l. l., wegens aan[illegible] goedgunstig [illegible] honore et stipendio [illegible] op de Klassis [illegible] ontslagen, door [illegible], daartoe [illegible] Alkmaar [illegible], en Consulent [illegible].

[illegible]

[illegible] Junij 1842. Hebbende onze Leeraar [illegible] van Z. M. [illegible] Julij, eervol [illegible] ver[illegible] een hartelijk afscheid [illegible] over 1 Thess. V [illegible] onzen Heere Jezus, [illegible] gij [illegible] ons [illegible] en God [illegible].

[illegible] den 6 Julij 1842. De verkregen [illegible] Kerkeraad dezer Gemeente [illegible], ontstaan door [illegible] W. Eerw. Heer J. CLAUS, [illegible] Pred. te [illegible] het volgende getal van [illegible] alphabetisch geteld:

[illegible], W. [illegible] Ph. Dr., W. [illegible], [illegible]

[illegible] gekozen:

[illegible], [illegible]

[illegible] de Wel Eerw. Heer JAN JA-

JACOBUS DU SART, Kandidaat tot de H. dienst, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Holland*, die, in afwachting der vereischte goedkeuringen, deze beroeping heeft aangenomen.

EDAM staat vakant te worden. Zie Junij 1841.

ZEELAND.

MIDDELBURG.

VLISSINGEN, den 13 Junij 1841. Heden smaakten wij het bijzonder verblijdend genoegen, dat onze oudste Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer P. J. ZIJNEN, gedachtenis vierde van de vervulling der Evangeliebediening, gedurende vijf en twintig jaren in deze Gemeente, ter stoffe gekozen hebbende, 1 *Tim.* I: 12. De Heer, dit bidden wij vurig, spare ons nog lang dien waardigen Leeraar, en bekroone zijnen arbeid voortdurend met den rijksten zegen.

ZIERIKZEE.

OOSTERLAND vakant. Zie Oct. 1840.
ZIERIKZEE. Zie Junij 1841.
St. MAARTENSDIJK. Zie Junij 1841.

GOES.

WILHELMINADORP vakant. Zie Mei 1841.

IJZENDIJKE.

IJZENDIJKE, den 4 Julij 1841. Heden nam onze zeer geliefde Leeraar, Ds. H. WAS, beroepen te *St. Maartensdijk*, van ons afscheid, prediken over 1 *Joh.* II: 28. *En nu kinderkens! blijft in Hem, opdat, wanneer Hij zal geopenbaard zijn, wij vrijmoedigheid hebben, en wij van Hem niet beschaamd gemaakt worden, in zijne toekomst.* Wordende zijn Eerw. na het eindigen der afscheidsrede, namens den IJzendijkschen Ring,

DRIEHUIZEN en ZUIDSCHERMER, den 29 Junij 1841. Onze tegenwoordige Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. POTHOFF, door Z. M. onzen Koning, den 7 April, l. l., wegens aanhoudende ligchaams-ongesteldheden, goedgunstig emeritus verklaard zijnde, *salvo honore et stipendio*, werd heden van zijne betrekkingen op de Klassis en deze Gemeente, behoorlijk ontslagen, door Ds. J. J. SLOT, Pred. te *Schermerhorn*, daartoe gecommitteerd van het Klassikaal Bestuur van *Alkmaar*, in tegenwoordigheid van Ds. G. J. BRINKMAN, Pred. te *Oost* en *Westgraftdijk*, en Consulent dezer Gemeente.

E D A M.

LANDSMEER, 27 Junij 1841. Nadat onze Leeraar, Ds. J. CLAUS, bij gunstig besluit van Z. M. den Koning, tegen 1 Julij, emeritus was verklaard, heeft zijn Eerw. heden een hartelijk afscheid van ons genomen, predikende over 1 *Thess.* IV: 1. *Voorts dan Broeders! wij bidden en vermanen u in den Heere Jezus, gelijk gij van ons ontvangen hebt, hoe gij moet wandelen en God behagen, dat gij daarin meer overvloedig wordt.*

LANDSMEER, den 6 Julij 1841. Na verkregene handopening, heeft de Kerkeraad dezer Gemeente, ter vervulling der vakature, ontstaan door het emeritaat van den Wel Eerw. Heer J. CLAUS, onder voorzitting van Ds. H. ANTINK, Pred. te *Buiksloot*, geformeerd het volgende zestal van Kandidaten tot de H. dienst, alphabetisch gesteld:

J. W. H. BEGEMANN, J. R. TAKENS LAMBRECHTS, W. H. ZINSE, W. F. MENSEL, Th. Dr., W. POLLEN, J. J. DU SART.

Op het drietal werden gebragt:

BEGEMANN, TAKENS LAMBRECHTS, DU SART.

Waaruit beroepen is, de Wel Eerw. Heer JAN

JA-

JACOBUS DU SART, Kandidaat tot de H. dienst, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Holland*, die, in afwachting der vereischte goedkeuringen, deze beroeping heeft aangenomen.

EDAM staat vakant te worden. Zie Junij 1841.

ZEELAND.

MIDDELBURG.

VLISSINGEN, den 13 Junij 1841. Heden smaakten wij het bijzonder verblijdend genoegen, dat onze oudste Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer P. J. ZIJNEN, gedachtenis vierde van de vervulling der Evangeliebediening, gedurende vijf en twintig jaren in deze Gemeente, ter stoffe gekozen hebbende, 1 *Tim.* I: 12. De Heer, dit bidden wij vurig, spare ons nog lang dien waardigen Leeraar, en bekroone zijnen arbeid voortdurend met den rijksten zegen.

ZIERIKZEE.

OOSTERLAND vakant. Zie Oct. 1840.

ZIERIKZEE. Zie Junij 1841.

St. MAARTENSDIJK. Zie Junij 1841.

GOES.

WILHELMINADORP vakant. Zie Mei 1841.

IJZENDIJKE.

IJZENDIJKE, den 4 Julij 1841. Heden nam onze zoo zeer geliefde Leeraar, Ds. H. WAS, beroepen te *St. Maartensdijk*, van ons afscheid, prediken de over 1 *Joh.* II: 28. *En nu kinderkens! blijft in Hem, opdat, wanneer Hij zal geopenbaard zijn, wij vrijmoedigheid hebben, en wij van Hem niet beschaamd gemaakt worden, in zijne toekomst.* Wordende zijn Eerw. na het eindigen der afscheidsrede, namens den IJzendijkschen Ring, bij

bij monde van deszelfs Praetor, Ds. A. HOUTKAMP, Pred. te *Nieuwvliet*, een hartelijk en heilwenschend vaarwel toegesproken. Daarna werd zijn Eerw. door den Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur, Ds. A. HOUTKAMP, voornoemd, en den Kerkeraad, in tegenwoordigheid van den Consulent, van zijne betrekking op de Klassis en Gemeente van *IJzendijke*, eervol ontslagen. God behoede en zegene onzen vertrekkenden Leeraar en Vriend, en make de vrucht van zijn' Evangeliearbeid in deze Gemeente, blijvend en onvergankelijk.

UTRECHT.

UTRECHT.

IJSSELSTEIN, den 11 Julij. Onze jongste Leeraar, de Wel Eerw. Heer M. JORISSEN, gedacht heden plegtig en hartelijk aan zijne vervulde vijf en twintig jarige Evangeliedienst in deze Gemeente, naar aanleiding van *Ps.* CIII: 1—4.

Hartelijk vereenigden wij ons met zijn Eerw. in de dankzegging tot God, voor al de zegeningen aan hem, en ook door zijne dienst der Gemeente geschonken, en in het vurig gebed, dat zijn Eerw. bij voortduring ondersteund moge worden, om met zijnen Ambtgenoot de Gemeente te dienen en te stichten.

Door hartelijke en algemeene gelukwenschingen, en dadelijk bewijs van de erkentenis der Gemeente is dan ook gebleken, welke eene achting zij voor zijnen persoon, en welk een belangstelling zij in zijne dienst gevoelde.

AMERSFOORT.

NIGTEVEGT vakant. Zie Maart 1841.

WOU-

WOUDENBERG staat vakant te worden. Zie Mei 1841.

NIEUW LOOSDRECHT. Zie Junij 1841.

W IJ K.

RHENEN, den 9 Mei. Onze oudste Leeraar, Ds. J. BINSEL, gedacht heden op eene Godsdienstige wijze, aan zijne, op den 5 dezer, vervulde 25 jarige Evangeliedienst, naar aanleiding van 1 *Tim.* I:17. *Den Koning der eeuwen*, enz. Dankbaar hulde doende voor diens hulp en zegen; welke zijn Eerw., gedurende den tijd zijner bediening had ondervonden en genoten.

Ofschoon deze Gemeente slechts de laatste 10 jaren de vruchten van zijn ijverig streven, om haar in geloof, hoop en liefde op te bouwen, plukken mogt, (hebbende zijn Eerw. vroeger in de Gemeente van *Bergen*, in *Noord-Holland*, *Otterlo* en *Rhede* gearbeid), zoo openbaarde zij nogtans hare hoogachting en belangstellende genegenheid, niet alleen door hem en den zijnen, den zegen des Allerhoogsten toe te bidden, maar ook door een kostbaar geschenk, als eene blijvende herinnering aan dezen voor zijn Eerw. zoo heugelijken dag. De Algoede zij hem verder met Zijne genade nabij, vervulle de gebeden en wenschen voor zijn heil en dat der zijnen ontboezemd, en schenke hem kracht, om nog lang nuttig werkzaam te zijn, tot uitbreiding van het rijk van JEZUS CHRISTUS!

NEDERLANGBROEK, 19 Mei. Ds. H. ASTRO, voor de op zijn Eerw. uitgebragte beroeping naar hier, bedankt hebbende, heeft de Kerkeraad, heden, uit een drietal, waarop stonden: DD. E. NOORBEEK, H. A. LAAN, A. W. BUNING, Predd. te *Wijk* bij *Heusden*, *Ottoland*, *Oostermeer* en *Eestrum*, beroepen. Ds. E. NOORBEEK, die insgelijks voor de beroeping bedankt heeft.

 ODIJK,

ODIJK, den 13den Junij 1841. Onze Leeraar, Ds. J. VAN DER VEN, maakte ons, in de voormiddag Godsdienst van heden bekend, met het afsterven van eenen onzer vorige Leeraren, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. C. HIMMELMAN, laatst Pred. te *Moordrecht*, die, van het jaar 1808 tot 1811, met alle getrouwheid het Evangelie onder ons heeft verkondigd; bij welke gelegenheid wij ten ernstigste werden opgewekt, om de lessen en vermaningen, ook die de Ontslapene eenmaal ons heeft medegedeeld, zóó ter harte te nemen, dat wij ons al meer en meer bereiden voor de onzekere komst des doods.

NEDERLANGBROEK. Ds. E. NOORBEEK voor de op zijn Wel Eerw. uitgebragte beroeping bedankt hebbende, heeft de Kerkeraad, op den 18 Junij, uit een drietal, waarop stonden Ds. H. A. LAAN, Pred. te *Ottoland*, Ds. A. W. BURING, te *Oostermeer* en *Eestrum*, en Ds. P. W. VAN ROSSEM, te *Elkum*, beroepen Ds. P. W. VAN ROSSEM, die, na kort beraad, insgelijks bedankt heeft.

AMERONGEN, 4 Julij. Onze Leeraar, Ds. G. J. COOLHAAS, door Z. M. Emeritus verklaard, *salvo honore et stipendio*, heeft, na vooraf van zijne betrekking op de Klassis en Gemeente losgemaakt te zijn, heden, ten aanhooren eener zeer talrijke schare, zijne afscheidsrede gehouden, naar 1 *Joh.* II:24, 25. *Hetgeen gijlieden dan van den beginne enz.*

God zij den waardigen en getrouwen Leeraar verder nabij, schenke hem, na zijnen ijverigen, bijna veertigjarigen arbeid, nog eene lange en genoegelijke rust, en neme hem daarna op in de eeuwige heerlijke rust!

AMERONGEN, 6 Julij. Ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het Emeritaat van onzen

zijn Leeraar, G. J. COORNHAAS, is, in tegenwoordigheid van den Consulent dezer Gemeente, Ds. A. VAN DEN BRANDHOF, E.Z., Pred. te *Elst*, door den Kerkeraad uitgebragt dit twaalftal van Kandidaten:

H. DE VRIES, A. A. VAN DE KASTEELE, A. BROUWER, VAN *Velp*, A. C. STUCKI, J. A. VAN KRIEKEN, A. F. GERLACH, P. A. BORGER, Th. Dr., H. MENSINGA, H. J. R. C. THEBOUING, D. J. VAN HARPTEN, W. H. LEDER, H. P. SCHUURING.

Zestal:

BORGER, GERLACH, BROUWER, STUCKI, MENSINGA, DE VRIES.

Drietal:

BORGER, GERLACH, BROUWER.

Waaruit met eenparige stemmen beroepen is, de Wel Eerw. Heer P. A. BORGER, Th. Dr. en Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Zuid-Holland*, die deze beroeping, in afwachting der noodige approbatiën, heeft aangenomen.

VRIESLAND.

LEEUWARDEN.

GARIJP, SUAMEER EN EERNEWOUDE vakant. Zie Dec. 1839.

IDAARD vakant. Zie Aug. 1840.

ROTTEVALLE vakant. Zie Junij 1841.

HARLINGEN.

WITMARSUM, den 27 Junij 1841. Onze Leeraar, Ds. J. CAMAIS, Lid van het Provinciaal Kerkbestuur van *Vriesland*, bevond zich, wegens toenemende verzwakking, niet meer in staat om alle de deelen zijner H. bediening naar behooren

waar te nemen. Nadat zijn Eerw. derhalve op zijn verzoek, door Z. M. den Koning, *salvo honore et stipendio*, emeritus was verklaard, trad hij heden voor het laatst voor ons op. Eene ongemeen talrijke schare toonde, door hare opkomst tot die plegtigheid, hare deelneming, en hoorde met aandoening den geachten grijsaard zijne afscheids-leerrede uitspreken. Naar aanleiding van *Hand.* XX: 32, herinnerde hij ons vele belangrijke bijzonderheden, tot den loop zijner bediening onder ons betrekking hebbende, gaf ons zijne laatste raadgevingen en opwekkingen, en eindigde zegenwenschende en biddende zijne werkzaamheden. Gedurende 32 jaren werkte hij met lust en ijver aan onze volmaking en zaligheid door JEZUS CHRISTUS. God spare den waardigen man nog lang bij het genot zijner rustc, verkwikke hem in den avond zijnes levens, door zijne zegenende nabijheid, en schenke hem eens het heerlijk lot, hetgeen aan de getrouwe dienstknechten des Heeren is toegezegd. De losmaking heeft plaats gehad, in tegenwoordigheid van den Consulent, Ds. D. CANNEGIETER, J. J. ZOON, Pred. te *Arum*, door den Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur, Ds. H. HELLEMA, Pred. te *Achlum*, c. a., en is bij die gelegenheid de zorg voor de herderlijke belangen der Gemeente, aan den Consulent opgedragen. Reeds is de handopening verzocht en bekomen, en hoopt men, in de maand Augustus, tot het beroepen van eenen nieuwen Leeraar over te gaan.

FRANEKER, den 1 Julij 1841. Het strekt ons tot een bijzonder genoegen, van hier te mogen berigten, dat door wijlen Mejufvrow MARIA BRUINSMA, voor weinige maanden overleden, aan het Diakonie Weeshuis alhier, bij testamentaire dispositie, vrij van successie-kosten, is gelegateerd de som van

ƒ500,

ƒ500, tot het aanvaarden van welke som het Diakonie-bestuur reeds, bij besluit van Z. M. onzen geëerbiedigden Koning, is geautoriseerd. — Dit blijk van regt Christelijken zin en liefde, met gevoel van erkentenis jegens de milde geefster vermeldende, is het tevens onze hartelijke wensch, dat dit voorbeeld navolging vinde, en door velen worde behartigd.

LONGERHOU EN SCHETTENS. Zie Maart 1841.

SNEEK.

SNEEK staat vakant te worden. Zie Junij 1841.

WOUDSEND. Zie Junij 1841.

DOKKUM.

ANJUM, den 8 Julij 1841. Onder bestuur van DD. J. WITKOP en J. G. ZIMMERMAN, Predd. te *Metslawier* en *Engwierum*, als Consulenten, is heden tot Pred. alhier, door de Floreenpligtigen benoemd, en daarop door den Kerkeraad beroepen, de Wel Eerw. Heer A. WARUMEUS BUNING, Pred. te *Oostermeer* en *Eestrum*, aan wien de beroepsbrief is toegezonden.

MORRHA EN LIOESSENS vakant. Zie Oct. 1840.

SURHUISTERVEEN vakant. Zie Mei 1841.

BALLUM EN HOLLUM OP AMELAND. Zie Junij 1841.

HEERENVEEN.

NIEUW BRONGERGA OF DE KNIJPE, den 25 Junij 1841. Ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het vertrek van onzen Leeraar, Ds. J. BEERMAN, naar *Jorwerd*, heeft de Kerkeraad, na verkregene handopening, in tegenwoordigheid van den Consulent, Ds. J. T. H. HUGUENIN, Pred. te *Tjallebird*, c. a., tot Herder en Leeraar alhier beroepen, den Wel Eerw. Heer A. W. KAMP,

 Kan-

Kandidaat tot de H. dienst, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*.

Op de nominatiën waren in alphabetische orde geplaatst;

Op het twaalftal:

DD. A. B. BOKMA DE BOER, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*. H. BRAAK, Jr., Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Groningen*. A. W. BUNING, Pred. te *Oostermeer*, c. a. P. DE GRIENT DREUX, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Over-IJssel*. O. A. VAN DRUTEN, Pred. te *Lippenhuizen*, c. a. A. W. KAMP, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*. H. TER LEY, Pred. te *Nijehorne*, c. a. T. LOOTS, J. Z., Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Holland*. H. OFFERHAUS, Pred. te *Makkinga*, c. a. H. PENNINK, Pred. te *Steggerden*, c. a. J. WASSENAAR, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Braband*. J. H. VAN IJSSEL, Pred. te *Hempens*, c. a.

Op het zestal:

DD. A. B. BOKMA DE BOER, A. W. BUNING, P. DE GRIENT DREUX, A. W. KAMP, J. WASSENAAR, J. H. VAN IJSSEL.

Op het drietal:

DD. A. W. BUNING, P. DE GRIENT DREUX, A. W. KAMP.

NIJEHASKE EN HASKERDIJKEN, den 1 Julij 1841. Onze Leeraar, Ds. R. DE KEMPER, aan wien het Emeritaat, om heden in te gaan, door Z. M. den Koning was verleend, hield op den laast vorigen Zondag, den 27 Junij, zijne laatste Leerrede voor ons, gebruikende tot tekst, 2 *Cor.* VI: 1. *Wij, als mede arbeidende, bidden u ook, dat gij de genade Gods niet te vergeefs moogt ontvangen hebben.* Vervolgens is hij van zijne betrek-

trekking op deze Gemeente, en als Lid der Klassis, naar kerkenorde, ontslagen, door den Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur van *Heerenveen*, Ds. J. BERKEN, Pred. te *Haskerhorne*, c. a., in tegenwoordigheid van den Consulent, Ds. P. DE GORTER, Pred. te *Heerenveen*. Dus is

NIJEHASKE EN HASKERDIJKEN vakant.

OVER-IJSSEL.

DEVENTER.

GOOR, den 7 Mei. Na verkregene handopening, heeft de Kerkeraad der Hervormde Gemeente, ingevolge de stemming van daar toe geregtigden, tot Leeraar beroepen, den Wel Eerw. Heer H. JANSSEN, Kandidaat tot de H. dienst, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Holland*, in plaats van den overleden Leeraar, den Wel Eerw. Heer J. C. KONINCK WESTENBERG.

De Beroepene heeft, in afwachting der noodige approbatiën, het beroep aangenomen.

BORNE, 22 Junij 1841. Van de Heeren Kandidaten, die, in de vakature alhier, tot het vervullen van predikbeurten waren uitgenoodigd, zijnde de Heeren F. P. FLORISON, J. A. TIMMERMAN, W. H. LINSE, R. A. S. PICCARDT, Th. Dr., G. DE BRUIN, J. KARSTEN, H. RUYS, A. J. J. WARNSINK, J. W. H. HORN, C. SIBELIUS, B. W. F. KRONENBERG en J. TER HOORN, is heden met eenparige stemmen, tot Herder en Leeraar beroepen, de Wel Eerw. Heer J. HOEPER, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur in *Over-IJssel*, die verklaard heeft, deze beroeping, onder inwachting der vereischte goedkeuringen, aan te nemen.

OOT-

OOTMARSUM, twee Predikantsplaatsen vakant. Zie Aug. 1840.

KAMPEN.

KAMPEN vakant. Zie Junij 1841.

GRONINGEN.

GRONINGEN.

LEEG EN HOOGKERK, 4 Julij 1841. Nadat onze geliefde Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. KOITER, bij Z. M. Besluit, emeritus verklaard, *salvo honore et stipendio*, den 29 Junij, l. l., door den Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur van *Groningen*, Ds. H. ZIMMER, Pred. te *Garnwerd* en *Oostrum*, en in tegenwoordigheid van den Consulent dezer Gemeente, Ds. J. ALDERSHOFF, Pred. te *Aduard*, van zijne betrekking op de Klassis van *Groningen* en op de Gemeente van *Leeg* en *Hoogkerk*, was losgemaakt, hield hij thans, bij monde van den Kandidaat PAEHLIG, tot nu toe Hulpprediker alhier, zijne afscheidsrede, naar aanleiding van *Pred.* XII: 13, 14. Allezins treffend was voor ons en onzen grijzen Leeraar, deze plegtigheid. Gedurende meer dan 48 jaren mogten wij uit zijnen mond het Evangelie des vredes hooren. Met lust en ijver, en aan de waarheid getrouw, werkte hij steeds aan de uitbreiding van het rijk van CHRISTUS. Voor ieder onzer was hij een raadsman en vriend. Moge hij dan nu de ruste, hem verleend, genieten met die blijmoedige en dankbare stemming des gemoeds, die de zalige vrucht is van wel volbragten pligt. De Heer der Gemeente vergezelle hem op al zijne paden! Alzoo is

LEEG EN HOOGKERK vakant.

GRO-

GRONINGEN éene Predikantsplaats vakant. Zie Mei 1841.

LUTKEGAST vakant. Zie Mei 1841.

ZUIDHORN vakant. Zie Junij 1841.

WINSCHOTEN.

BELLINGWOLDE, jongste Leeraarsplaats vakant. Zie Dec. 1837.

TERMUNTEN EN BORGSWEER vakant. Zie Jan. 1841.

APPINGEDAM.

OPWIERDE vakant. Zie Febr. 1841.

LELLENS vakant. Zie Febr. 1841.

MIDDELSTUM.

STITSWERD vakant. Zie Febr. 1840.

NOORD-BRABAND.

'sHERTOGENBOSCH.

RAVENSTEIN, den 24sten Mei 1841. Ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het Emeritaat van den Wel Eerw. Heer A. HANEWINCKEL, die meer dan 51 jaren in deze en andere Gemeenten de Evangeliebediening heeft waargenomen, is op heden, door den Kerkeraad alhier, in tegenwoordigheid van den Consulent, den Wel Eerw. Heer A. LOSEKAT, Pred. te *Grave*, beroepen, de Wel Eerw. Heer J. H. A. C. HANEWINCKEL, Kandidaat tot de H. Dienst bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland*, die deze beroeping breeds heeft aangenomen, en, na het inkomen der vereischte approbatiën, eerlang zal bevestigd worden.

DIEDEN, den 24sten Mei 1841. Ook alhier is

is ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het Emeritaat van den Wel Eerw. Heer S. HANEWINCKEL, die de bediening des Evangelies in deze afzonderlijke Gemeente sedert het jaar 1825 waarnam, in tegenwoordigheid van den Consulent, den Wel Eerw. Heer A. LOSGERT, Pred. te *Grave*, op vertoonde Akte van Collatie van de Hoog Edel Geb. Vrouwe M. W. C. VAN DE BRUGGHEN, Douairière SINGENDONCK VAN DIEDEN, door het Klassikaal Bestuur van *'s Hertogenbosch*, in deze doende wat des Kerkeraads is, beroepen, de Wel Eerw. Heer J. H. A. H. HANEWINCKEL, Kandidaat tot de H. Dienst bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland*, die ook deze beroeping bereids heeft aangenomen, en, na het inkomen der vereischte approbatiën, mede eerlang zal bevestigd worden.

RAVENSTEIN, den 22sten Junij 1841. Heden heeft, in tegenwoordigheid van den Consulent, den Wel Eerw. Heer A. LOSGERT, Pred. te *Grave*, door den Gecommitteerde des Klassikalen Bestuurs van *'s Hertogenbosch*, den Wel Eerw. Heer J. H. HAMELBERG, Pred. te *Kuik*, de losmaking plaats gehad van den Wel Eerw. Heer S. HANEWINCKEL, die zijn Emeritaat heeft bekomen, hetwelk met 1° Julij zal ingaan.

DIEDEN, den 22sten Junij 1841. Dit vorenstaande berigt kan ook van deze afzonderlijke Gemeente worden vermeld, daar ook, op gelijke wijze, de losmaking van den Wel Eerw. Heer S. HANEWINCKEL hier heeft plaats gehad.

BREDA.

ZUNDERT, den 4 Julij 1841. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer A. J. VAN DER BURG, heden predikende over *Ps.* LXV:5, wees ons op ons vernieuwd en verbeterd Kerkgebouw, dat, even als de Predikantswoning alhier, door de gunstige

be-

bewilliging der aan Z. M. den Koning en aan de Synode verzochte subsidie, nu uit deszelfs verval hersteld is; en hij wekte ons op, om hetzelve aan den Allerhoogste door het gebed plegtig toe te wijden, en de Goddelijke bewaring voor hetzelve af te smeeken, opdat het voor ons en onze nakomelingen tot eenen blijvenden zegen moge strekken. Vervolgens deed zijn Wel Eerw. hulde aan onzen geëerbiedigden Koning en aan de Hoog Eerw. Kerkvergadering, biddende God voor beide om vergelding dezer weldaad, die de stof onzer tegenwoordige dankbaarheid en Godsdienstige blijdschap uitmaakt. Waarna eene hartelijke opwekking volgde, om te volharden in onze belangstellende bijwoning van de openbare Godsdienst, met de bede, dat hierdoor geloof, godsvrucht en zaligheid onder ons mogen bevorderd worden.

EINDHOVEN.

VELDHOVEN vakant. Zie Junij 1840.

DRENTHE.

MEPPEL.

KOEKANGE vakant. Zie Mei 1841.

LIMBURG, enz.

URMOND en GREVENBICHT. Zie April 1841.
MAASTRICHT. Zie Junij 1841.

REMONSTRANTSCHE BROEDERSCHAP.

AMSTERDAM, den 23 Junij 1841. In de Ver-

Vergadering van het Collegie van Professoren en Curatoren van het Seminarium der Remonstranten, is op heden; na afgelegd peremtoir Examen, tot de predikdienst bevorderd, de Heer GERRIT WEIBAAT.

WADDINGSVEEN en MOORDRECHT } vakant.

EVANGELISCH LUTHERSCHE KERK.

WOERDEN. vakant. Zie Maart 1841.

HERSTELDE EVANGELISCH LUTHERSCHE KERK.

AMSTERDAM, 30 Junij 1841. Op heden is, uit de voorheen gemaakte nominatie van de Wel Eerw. Heeren: J. G. CLANT, Pred. te *Medemblik*, G. W. STEMLER, Pred. te *Hoorn*, en W. H. THORBECKE, Pred. te *Zwolle*, door de Stemgeregtigde Leden der Gemeente beroepen, de Wel Eerw. Heer W. H. THORBECKE, Pred. te *Zwolle*.

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

OOST-VRIESLAND.

EMDEN, den 31 Mei. In den vroegen morgen van dezen tweeden feestdag, trof onze Gemeente een zware slag, door het onverwacht overlijden, aan eene beroerte op de borst, van een' harer ge-

geliefde *Leeraren*, den Hoog Eerw. zeer Gel. Heer TIJMEN SLOT, in den ouderdom van ruim 76 jaren. Zijn Hoog Eerw. werd geboren te *Meppel*, uit ouders van den deftigen burgerstand, en genoot ook aldaar zijne opleiding tot het Akademisch onderwijs; studeerde vervolgens 6 jaren aan de Hoogeschool van Stad en Lande, en werd, in 1787, met lof Proponent bij de toenmalige Klassis van de *Marne*. Van 1789 tot 1816, bediende hij de Gemeenten van *Kalslagen*, *Oude Niedorp*, de *Koog* en *Meppel*. Van dien tijd af tot hier toe, dus 25 jaren lang, was hij, met onafgebroken ijver, onder ons werkzaam, en diende ons dus met gaven, die hij, door de genade des Heeren, in geene geringe mate bezat, en vooral met zijne grondige Bijbelkennis en met zijnen gemoedelijken ernst. Zijne nagedachtenis zal dan ook lang bij ons in zegening blijven. Alle zijne Ambtgenooten gedachten nog den zelfden dag van zijn overlijden, in hunne voorafspraken, bij de vóór- en namiddag Godsdienst, met liefde en met weemoed aan hem. Hij laat eene bedroefde weduwe na, Mevr. A. LINDEMAN, waarvoor, als naar gewoonte, het *annus gratiae* zal worden waargenomen, en drie Zoons, die alle, met ons, zijn verlies hartelijk betreuren.

EMDEN, den 6 Julij. Heden in de gewone Zitting van den Coetus, werd de Student in de Godgeleerdheid, de Heer H. A. HESSE, van *Weener*, door den Hoog Eerw. Heer Praeses, H. MACKAY, pro licentia concionandi geëxamineerd in al de voorgeschrevene vakken, met dat gevolg, dat dezelve onder het getal van de Kandidaten der Oost-Vriesche Hervormde Kerk wierd aangenomen.

De Coetus der Gereformeerde Predikanten van *Oost-Friesland*, acht het noodig, alle belanghebbenden te herinneren, dat de Studenten in de

Godgeleerdheid, die zich bij denzelven tot het examen pro licentia concionandi aangeven, moeten voorzien zijn van eene behoorlijke kerkelijke Attestatie van de Gemeente dier plaats of plaatsen, waar zij gestudeerd hebben, waaruit genoegzaam blijkt, dat zij zich als Leden der Gereformeerde Kerk, overeenkomstig hunne eens afgelegde belijdenis gedragen hebben.

Bij de Nederduitsche Hervormde Gemeente te *Emden*, is nu één Predikantsplaats vakant.

Fransche Gemeente te *Emden*, nog vakant.

BOHMERWOLD. Zie Mei 1841.

CAMPEN staat vakant te worden. Zie Mei 1841.

FREEPZUM vakant. Zie Mei 1841.

GRAAFSCHAP BENTHEIM.

SCHUTTEROP. Zie Junij 1841.

KREITS SYNODE DUISBURG.

SCHERMBEEK eene Predikantsplaats vakant.

GARTROP vakant.

COR-

CORRESPONDENTIE.

De volgende stukken vinden wij minder geschikt ter plaatsing, als: *de Ontboezeming; Corinna; de Levensbron; het is de Heere!*

Van de stukjes van Z. zal, het *eerste*, getiteld: *Invloed*, enz., worden opgenomen, maar het laatste, als te oppervlakkig, en daarenboven niets bijzonders behelzende, terzijde worden gelegd.

Het gedrukte Dichtstuk: *op het Overlijden*, enz., is voor ons Mengelwerk wat uitvoerig, en komt, dewijl het reeds in druk is uitgegeven, daarvoor minder geschikt voor.

De *Raadgeving* hopen wij te plaatsen.

DRUKFOUTEN.

Bl. 754, reg. 11, *staat: kop*, *lees: kip.*

Bl. 758, reg. 12, 13, heeft de Schrijver zich vergist. Men moet lezen: *gij* op uw rok, en *hij* voor de broek.

Bl. 780, 781, bij herhaling BRUIJBLEK, *lees:* [illegible].

Bl. 783, reg. 14, HANNINGHOUT, *lees:* HANNING [illegible].

Bl. 783, reg. 22, VAN HILLEGOM, *lees:* Pred. *te Hillegom.*

Bl. 786, reg. 19 en Register bl. X, reg. 8, van *onder*, BEUANGÉ, *lees:* BERRANGÉ.

Bl. 800, reg. 7, ZEEG, *lees:* LEEG.

Bl. 800, reg. 15, *Winschoten*, zie Mei 1841, abusief geplaatst.

Bl. 806, achter reg. 20 te plaatsen: *Urmond en Grevenbicht*. Zie April 1841.

Bl. 814, reg. 5 van onder, en Register bl. XV, reg. 4, *staat*: KOSTER, *lees*: KOITER.

NB. De H. H. Correspondenten worden vriendelijk verzocht, vooral in het schrijven van *eigennamen*, *duidelijk* te zijn.

Naam-

Naamlijst der DD. Kandidaten, bij de Hervormde Kerk, met aanwijzing, onder welke der Provinciale Kerkbesturen hun Eerw's. geëxamineerd zijn.

GELDERLAND.

C. A. Moet.
P. N. Ham.
J. Rijsdijk Takens Lambrechts, Hulpprediker te *Amsterdam.*
J. Troste.
A. van Zuuk Wagenaar.
J. A. Timmerman.
J. A. Six Dijkstra.
D. Schelltema.
B. W. J. Kronenberg.
J. C. Römer.
J. A. van Krieken.
J. A. Diehl.
H. de Vries.
J. Hoek.
J. W. A. Boers.
A. Brouwer.
J. Reiners.
E. van Bolhuis.
J. D. B. Brouwer.
J. H. ter Meulen.
W. Kluever.
J. W. G. R. Schorse.
B. J. Westerbeek van Eerten.
J. A. K. F. Revel.
W. R. Wanrooij.

ZUID-HOLLAND.

G. J. C. Harmsen.
P. Wijnsouw.
A. W. Vermeij, Hulpprediker te *Amsterdam.*
A. C. Hanegraaf.

IJ. Loots, J. Z.
H. Hiebink, Directeur van het Zendelings-Instituut te *Rotterdam*.
D. Bijdendijk.
N. T. van Meurs.
B. Elferink.
D. van der Hoff.
W. F. Menzel, Th. Dr.

NOORD-HOLLAND.

J. H. Chrisstoffels.
A. R. Hoetink.
J. C. Smissaert.
H. Haesebroeck.
M. Hoogvliet, Adjutor interpretis Legati Warneriani aan de Hoogeschool te *Leiden*.
A. J. Clinge Liebert.
H. Marnstra.
G. Drost.
B. Gewin.
H. S. J. van Rijsoort.
J. P. van der Meer de Wijs, Th. Dr.
G. H. Dwars.
A. F. Gerlach.
J. M. van Griethuijsen.
W. H. Linse.
B. Nachenius, Jr., Th. Dr.

ZEELAND.

H. W. C. Ilcken.
A. van Simmeren.
D. van Leeuwen.
A. Meursinge, Adjutor interpretis Legati Warneriani aan de Hoogeschool te *Leiden*.
D. van den Berg.
E. C. Groeneveld.
P. H. Pottum.
A. C. Bredius.

P.

P. E. van Driest.
C. van Heusden.
S. W. la Lau.
T. H. van den Honert, Th. Dr.
A. A. van de Kasteele.
H. J. R. G. Theesing.
P. *Hofman.*
B. *Renier.*
P. L. de Gaaij Fortman.
J. W. Haverkamp Bégemann.

U T R E C H T.

J. J. Lepping.
H. D. Bonebakker.
A. C. Stucki.
A. van den Ham van Heijst.
A. G. van Moock.
J. van *Kesteren.*
J. *Boele.*
F. van der Vliet.
C. H. van Dam.
A. de Nooij, Hulpprediker te *Dordrecht.*
N. A. Kuiperi.
T. Bussingh de Vries.
A. Pitlo.
D. Slothouwer.
R. A. Soetbrood Piccardt, Th. Dr.
H. Ruijs.
D. C. Pleijte, Phil. Theor. Mag. Litt. Hum. Doct. Rector te *Zaltbommel.*
D. J. van Haeften.
P. C. Farret.
H. P. Schuurring.
R. A. R. Snethlage.
P. A. Hajenius.
J. W. Nijenhuis.
A. J. J. Warnsinck.

A. M. Bokma de Boer.
J. W. Abresch.
A. C. Montijn.

VRIESLAND.

H. van der Helm.
K. H. B. Haselhoff Roelfsema, Phil. Theor. Mag. Litt. Hum. Doct. Rector te *Zevenaar*.
J. Kremer.
J. ter Horst.
R. Beekhuis.
J. Niemeijer.
G. de Bruin.
A. R. Holwerda.
P. A. Koppius, Phil. Th. Mag. Litt. Hum. Doct.
R. Ens.
P. H. B. Römer.
J. C. Fischer.
J. J. E. Wilmers.
T. van Duinen.
A. C. van Maarseveen.
H. A. Nieuwold.
J. A. Grutama.
G. D. Steringa Kuijper.
A. L. Lesturgeon.

OVER-IJSSEL.

J. van Soelen.
C. Ribbius,
J. E. G. Landré.
A. L. van Woerden.
P. J. J. Roos Schregardus.
L. H. van der Veen.
L. J. W. ten Bokkel.
M. D. de Bruyn.
H. J. Zilvergieter Hoogstad.
P. de Grient Dreux.
H. Indeweij, Dirksz.

J.

J. C. Verloren.
J. M. Verhoesen.
H. J. Janssen.
K. H. Kramwinkel.
F. M. Caspers.
N. Osti.
P. B. van Buren.
J. J. Bos.
A. Davelaar.
H. Mensinga.
A. J. Boeser.
F. P. Florison.

GRONINGEN.

F. J. Stroman de Grave.
G. Holwerda.
B. F. Jansonius, tijdelijk Hulpprediker te *Solwert*.
E. H. Groenman.
Th. C. Cock Beilanus van Assen, tijdelijk Hulpprediker te *Paezens*.
M. Werndly.
H. Dijkema.
S. Kruisinga.
P. P. Mulder.
J. Doorenbos.
H. Braak, Jr.
A. A. van Riesen Scholtens.
C. J. Abresch.
L. van der Pers.
R. J. Enuma.
E. P. J. Jongsma.
S. Nicolai.
J. M. Doorenbos, H. Z.
J. P. Bruinewold Riedel.
W. Lolcama.
W. F. Pachlig.
G. Geertsema.

J. Engelsma Mebius.
H. H. Ynsonides.
O. U. Okken.
J. Cromhout.
U. H. Thoden van Velzen.

NOORD-BRABAND.

H. C. van Doorn.
J. J. Boele.
J. H. Coenraadts.
J. B. Hoon.
E. C. van der Zaag.
D. C. Thomkins, Adjunct-prediker te *Amersfoort*.
G. P. Wijnmalen.
F. H. Fynje.
R. R. Hirschig.
W. A. Hirschig.
E. Enklaar.
J. Wassenaar.
G. C. Prillevits.
F. U. van Hengel.
H. van Dorsser.
W. Pollen.
J. W. Lem.
H. J. Fijnebuik.
J. Wigeri François.
M. J. van Visvliet.
J. M. Loois.
J. Suringar.
Z. H. Poppe.
H. M. H. Stroes.

DRENTHE.

G. Okken Dreesman.
A. Okken Dreesman.
W. Wijbenga.
J. de Vries.
A. Leemhuis, H. G. fil. Herm. et Ger. fr.

P.

P. Buisman, D. fil. H. K. fr.
T. Römeling.
C. H. Sijtsma.
B. J. Cramer van Baumgarten, G. J. F. fil.
J. Eemten.
A. J. Schey, Petr. fil. P. G. Fr.
G. Heeres.
H van Gesseler, Th. Dr.
A. Brouwer.
A. Maagh Meijer, Joh. fil.
Æ. W. Begemann, S. H. A. fil.
R. Bennink Janssonius.
J. G. Borgesius Hemmes, J. H. fil.
T. W. van Sonsbeeck.
J. W. L. Scholtz, J. fil. Th. Dr.
A. Boon, Corn. Fr. Th. Dr.
J. Taapkens, P. fil.
W. van der Tuuk, G. W. G. fil.
J. H. Seemerink.
E. Tonkes, P. E. cogn.
E. Lasonder.
J. Boeles, P. fil.

Naamlijst der DD. Kandidaten, onder het ressort der Waalsche Commissie.

N. J. Franchimont.
J. A. Hoorn.
P. L. F. Schusler.
J. A. Stoop.
P. C. van der Meer van Kuffeler.
M. Spruit.
J. H. Gebhard, Abr. fil.
L. P. Trautmann.

Naam-

Naamlijst der DD. Kandidaten, die in het tweede vierde deel van het Jaar 1841, *overleden of tot Predikanten beroepen zijn.*

A. H. BLOM, Th. Dr. in *'t Woud.*
M. VAN STAVEREN, Th. Dr. te *Kedichem.*
A. MURDOCH, te *Amsterdam*, (Eng. Gem.)
C. J. KRAFFT, te *Woudsend.*
S. H. G. HULSKEN, te *Losser.*
H. M. CAPPENBERG, te *Ulzen.*
A. TEN BOSCH, C.Z., te *Oostvoorne.*
J. BUIJS, te *Hollum en Ballum.*
J. MAKS, te *Schokland.*
J. F. BERRANGÉ, vertrokken naar *de Kaap de Goede Hoop.*
E. P. ALDERHOFF, Overleden.
P. N. ZIJNEN, P.J.Z., te *ter Heide.*
U. J. W. ROLDANUS, te *Noordwijkerhout.*
J. J. DU SART, te *Landsmeer.*
P. A. BORGER, Th. Dr. te *Amerongen.*
A. W. KAMP, te *Nieuw Brongerga, of de Knijpe.*
H. JANNINK, te *Goor.*
J. DORPER, te *Borne.*
J. H. A. C. HANEWINCKEL, te *Ravenstein.*

Naamlijst der DD. Kandidaten, bij de Remonstrantsche Broederschap.

G. Weeraat.

Naamlijst der DD. Kandidaten, bij de Evangelische Luthersche Kerk.

A. G. A. Gebing.
W. D. Statius Muller.
J. H. M. Zimmerman.
A. H. Broens.
W. F. Barbiers.
A. J. K. Meijer.

J.

J. Wilms.
J. F. Hammel.
J. B. Roll.
J. J. H. Barge.

Naamlijst der DD. Kandidaten, bij de Herstelde Evangelische Luthersche Kerk.

H. Joosten.
P. J. Helwig.
G. H. Seebrugger.

Naamlijst der DD. Kandidaten (Buitenlandsche) bij de Hervormde Kerk, met aanwijzing, onder welke Klasse hun Eerw's. geëxamineerd zijn.

OOST-VRIESLAND.

G. O. Dreesman.
H. H. Coster.
P. Buisman.
.. Pleines.
L. W. Driemeijer.
K. Boelman.
F. Diddens.
L. L. Wijchgram.
J. van Buiren.
H. A. Hesse.

Naamlijst der DD. Kandidaten (Buitenlandsch) bij de Hervormde Kerk, die in het tweede vierde deel van het Jaar 1841 *tot Predikanten beroepen zijn.*

H. SISSING, te *Schutterop.*

GRAAFSCHAP BENTHEIM.

H. J. Iken.
G. W. Drees.

NB.

NB. *Zoo er, in deze Naamlijst der DD. Kandidaten, iets abusiefs mogt geplaatst zijn, verzoekt men daarvan opgave te doen, bij de Uitgevers dezes.*

BERIGTEN.

Bij het Ministerie der Hervormde Gemeente te *Hoorn*, is, tot herbouw der Groote Kerk, ingekomen van *Oosthuizen*, door Ds. VAN DER HORST, *f* 80, waaronder éene gift van *f* 60.

Daar met den herbouw een aanvang is gemaakt, worden die welgezinden onzer Medechristenen, welke met het géven hunner bijdragen liever hebben willen wachten, tot dat die herbouw zeker was, bij dezen uitgenoodigd, om hetgene zij daartoe hebben afgezonderd, als nu te willen inzenden.

De Ondergeteekende Quaestoren der Weduwenbeurs van de Klassis van *Deventer*, brengen bij dezen ter kennis van de belanghebbenden, dat gedurende het jaar, beginnende met den eersten Julij 1841, en eindigende met den 30 Junij 1842, de pensioenen met 25 pCt., even als in het verloopene jaar, verhoogd zullen blijven.

Deventer, E. L. SIEGMAN.
30 *Junij* 1841. A. VERWIJS.

Het Kerk-Nieuws van *Ootmarsum*, niet behoorlijk door den Correspondent der Klassis van *Deventer* ingezonden zijnde, wordt *daarom* niet geplaatst.

LF-

LEVENSBERIGTEN.

DRENTHE.

SIMON HENDRIK ANTON BEGEMANN, geboren te *Detmold*, in *Duitschland*, werd met vier zijner broeders aan het predikambt toegewijd. Twee van dezen bleven in *Duitschland*, te *Bremerlehe* en *Buckeburg*; de anderen vonden plaatsen in *Nederland*, te *Amsterdam*, *Midwolde* en *Norg*. Allen zijn nu gestorven.

S. H. A. BEGEMANN, geboren den 16 Junij 1766, begaf zich in 1785 naar *Groningen*, op de Akademie. In 1788 werd hij Predikant te *Lippenhuizen*, Provincie *Vriesland*; van daar vertrok hij in 1794 naar *Vlagtwedde*; te *Norg* werd hij beroepen en bevestigd in 1801. Hier was hij omtrent 40 jaren als Predikant werkzaam en in het geheel bij de 53 jaren. In 1838 gedacht hij met zijne Gemeente en omringd door zijne kinderen, zijne vijftigjarige Evangeliebediening. Gedurende geruimen tijd was hij Praeses van het Klassikaal Bestuur van *Assen*, President van het Provinciaal Kerkbestuur van *Drenthe* en nu en dan Lid der Synode.

Hij huwde met LUTGERA WATER van *Amsterdam*. Dertien kinderen werden hun geboren: twee van dezen stierven bij derzelver geboorte: de anderen zijn nog in leven, behalve FREDERIK ADOLF, die als *Luitenant* ter zee stierf, in September 1833. *Zwaar trof* dit verlies, vooral de moeder, die in Februarij 1835 overleed. Zij werd door haren Echtgenoot gevolgd, den 9 Januarij 1841.

In

In October 1839 door eene hevige ziekte aangetast, bleef hij sedert dien tijd sukkelende: gedurig werd hij zwakker, aan den dood als nabij zijnde twijfelde hij niet. Met onverzwakte geestvermogens verbeidde hij dien blijmoedig en onderworpen, vol geloof en hope.

Tien kinderen worden door hem nagelaten. De oudste van deze is Predikant te *Roermonde*, de tweede Hoofd-Commies te *Schoonebeek*, de derde Weduwe van wijlen den Predikant R. VAN DER SLUIS, de vier volgende zijn Predikanten te *Stevensweert*, *Dongen*, *Nuenen* en *Niezijl*, de achtste is gehuwd met den Predikant H. K. VALK, te *Kerkborgen*, (*Oost-Friesland*), de op haar volgende zoon is Min. Cand., en was sedert drie jaren Hulpprediker van den Overledene, de jongste is eene nog ongehuwde dochter.

Opgeruimd, nederig en opregt, vol liefde en Godsvrucht, werd hij door zijne Gemeente, door zijne talrijke vrienden, en inzonderheid door zijne kinderen hooggeacht en bemind; nooit zullen zij het vergeten, wat zij zijne niet te vermoeijene liefde en die hunner moeder verschuldigd zijn.

Thans rusten zij, die, zoo langen tijd te zamen leefden en werkten, één Heer dienden, één en hetzelfde doel beoogden, éene hope koesterden, naast elkanderen in het graf. Dat zij van hunnen arbeid uitrusten! Hunne werken volgen hen na.

NOORD-BRABAND.

JOHANNES DE LEEUW werd, den 7 April 1761, te *Zevenbergen*, uit deftige ouders geboren. Zijn vader, JOHANNES DE LEEUW, Ontvanger der Convooi-

voogen en *Licenten* te dier plaatse, voldeed aan de neiging van zijnen zoon voor den Geestelijken stand, en zond hem eerst naar de Latijnsche school te *Breda*, en vervolgens naar die van *Wageningen*, om aan dezelve voor het Academisch onderwijs opgeleid te worden. Zijne vorderingen waren uitstekend, en werden openlijk, bij de jaarlijksche prijsuitdeelingen, door zijne bekwame Leermeesters gehuldigd. Toen hij den ouderdom van 18 jaren bereikt had, bezocht hij de *Utrechtsche* Hoogeschool, waar hij de lessen der Hoogleeraren SEGAAR, ROSSYN, KAN, en vooral die van BONNET, bijwoonde. De leergierige jongeling werd weldra door BONNET opgemerkt, en toegelaten tot een bijzonder Collegie over de Predikkunde, waaraan slechts de uitstekendsten zijner leerlingen deel mogten nemen. Nog in hoogen ouderdom sprak DE LEEUW met dankbaarheid van het nut en genoegen, op deze bijeenkomsten en aan het huis van BONNET, waar hij met slechts enkelen zijner studerende tijdgenooten den vrijen toegang had, gemaakt: wanneer de naam van den geliefden Leermeester genoemd werd, vonkelden zijne oogen van geestdrift, en stroomden de hartelijkste lofzeggingen van zijne lippen. Zijne geheele Theologische vorming wees hij dank aan BONNET: zijn predikstijl was die van BONNET: in allen opzigte had hij zich den opregten Christen, schranderen Godgeleerde en welsprekenden Redenaar tot model gekozen. Aan de Hoogeschool knoopte hij vriendschapsbetrekkingen aan met de voortreffelijkste jongelingen, die zich later aan het ziekbed, in de pleitzaal, of op den kansel onderscheidden, maar allen vóór hem ten grave daalden. Ook was hij bevriend met BELLAMY, en lid van een vriendenkransje, waartoe ook deze behoorde. Nog in tachtigjarigen leeftijd

 her-

herdacht hij die dagen en die vrienden met weemoedige blijdschap, en boeide hij de aandacht van den vriend der fraaije Letteren, wanneer hij van zijnen onvergetelijken Zeeuwschen zanger sprak.

In 1784 verliet hij de Hoogeschool, geacht door zijne Leermeesters, geliefd door zijne Medestudenten, en met bewustheid van zijnen tijd zoo nuttig mogelijk besteed te hebben; waarvan de getuigschriften zijner Hoogleeraren, en dat der Klassis van *Tholen* en *Bergen op Zoom*, waarvoor hij, den 6 Julij 1784, praeperatoir geëxamineerd en tot de predikdienst toegelaten werd, de treffendste blijken droegen. — Kort daarna predikte hij in de vakante Gemeente van *Schellingwoude*, in *Noord-Holland*, met dat gevolg, dat hij aldaar den 9 Januarij 1785 beroepen, en den 1 Mei diens jaars bevestigd werd, zijn dienstwerk aanvaardende met eene Leerrede over *Ps.* CXXXVIII: 8. — Reeds in het volgende jaar verliet hij dezen zijnen eersten werkkring, om zijne gaven ten nutte der Gemeente van *Stavenisse*, in *Zeeland*, waar het *Collegium Qualificatum* hem, den 16 Januarij 1786, beroepen had, te besteden. — Gaarne zou hij nog langer bij eene Gemeente hebben willen blijven, die bij uitnemendheid naarstig gebruik maakte van zijne dienst, die hem met vele aanhoudende blijken van opregte vriendschap, ware achting en tedere liefde overladen, en hem, gelijk hij zelf getuigde, ver boven zijne verdiensten verheven had; maar de Zeeuwsche lucht, waar tegen zijn teeder ligchaamsgestel niet gehard was, drong hem, om het vereerende aanbod der collatie van *Rozendaal*, onder de Klassis van *Breda*, hem door Z. H. Prins WILLEM V, wien hij te *Schellingwoude* aanmerkelijke diensten bewezen had, en wiens zaak hij in die hagchelijke tijden bestendig ge-

getrouw bleef, niet van de hand te wijzen. Den 16 October 1790 nam hij, met de woorden van PAULUS, *Hand.* XX: 31, 32, afscheid van zijne geliefde Gemeente; en den 6 November van dat jaar aanvaardde hij zijne bediening te *Rozendaal*, met eene Leerrede over *Ps.* XXV: 8. Van dezen oogenblik af, tot het jaar 1826, toen hij, wegens gevorderden ouderdom en bijkomende borstongesteldheid, zijn eervol ontslag kreeg, was hij, om zijne beminnelijke hoedanigheden als mensch, en zijne uitstekende begaafdheden als Leeraar, de vellust zoo van deze Gemeente, als van de later daarmede gecombineerde van *Nispen* en *Wouw*; en zijn naam zal aldaar, ook dan, wanneer er niet één zijner vrienden en bekenden meer overig is, in gezegend aandenken blijven. Hij toch verliet haar niet in de rampzalige dagen van den inval en den terugtogt der Franschen, toen zij in hare openbare Godsdienstoefening niet zelden belemmerd, en hij zelf meermalen persoonlijk beleedigd werd; maar hij bleef getrouw op den post, waarop de Heer der Gemeente hem geplaatst had. Hij bragt het door zijne schranderheid en zijn wijs beleid zoo ver, dat er, in plaats van het groote, maar vervallen Kerkgebouw, een wel niet zoo kolossaal, maar nogtans geschikter en met de behoefte der Gemeente overeenkomstiger Godshuis gesticht werd. Aan zijne zorg is het dank te wijten, dat Koning LODEWIJK, den 11 Julij 1806, *Nispen*, en later Koning WILLEM I, *Wouw* met *Rozendaal* vereenigde, waardoor de inkomsten van den Leeraar, (wat voor eene Gemeente niet onbelangrijk is,) aanmerkelijk werden vermeerderd. Uit liefde tot haar wees hij de voordeelige beroepen van *Leur*, *Sprang*, *Zaamslag*, en het aanbod van *Bergen op Zoom* van de hand. Geen wonder

dus, dat hij niet in staat was, om haar het treurig laatst vaarwel toe te roepen, maar deze droeve taak aan een' zijner Ambtgenooten opdroeg. — Van den aanvang der nieuwe kerkelijke organisatie in 1816, was hij ook Lid van het Klassikaal Bestuur van *Breda*, tot het jaar 1826, toen hij zijne bediening nederlegde. — Sedert heeft hij in stille rust, in het midden van zijn gezin, den avond van zijn werkzaam en nuttig leven op verschillende plaatsen doorgebragt, tot dat het God behaagde, den nog krachtigen Grijsaard, in den ouderdom van bijna 80 jaren, tot zich te nemen. Hij stierf te *'s Hertogenbosch*, des morgens van den 10 Februarij 1841, na een kortstondig, doch smartelijk lijden. — In gevorderden leeftijd was hij, te *Rozendaal*, in het huwelijk getreden, met Vrouwe LEONARDA WILHELMINA VAN HOUT, dochter van THOMAS WILLEM VAN HOUT en MARIA CATHARINA BLOEMEY, die in 1838 te *Breda* ontsliep. — Bij zijn overlijden liet hij drie kinderen na, namelijk JOHANNES CAREL DE LEEUW, eersten Luitenant bij de Genie, CATHARINA LEONORA JOHANNA DE LEEUW, gehuwd met Ds. SCHOTEL, Predikant te *Lage Zwaluwe*, en JOHANNA ELISABETH MARGARETHA DE LEEUW, welke allen thans het verlies van hunnen dierbaren Vader met bittere tranen betreuren.

LEY-

LETTER-NIEUWS.

PROGRAMMA

van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde, te Leiden.

De Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde, te *Leiden*, heeft op Donderdag den 17 Junij, onder voorzitting van den Hoogleeraar M. Siegenbeek, hare vijf en zeventigste Algemeene Vergadering gehouden. Als Prijsvraag uit de Klasse der Taalkunde, heeft zij besloten uit te schrijven, de volgende:

»Welke zijn de vereischten van eene goede en volledige Spraakkunst der Nederlandsche taal; en in hoeverre kunnen *één* of meerdere der voorhanden zijnde Spraakkunsten geacht worden daaraan te voldoen?"

En *mede besloten*, de beide Prijsvragen, op welke voor den laatsten December, l. l., antwoorden verwacht, doch niet ingekomen waren, weder uit te schrijven. Namelijk:

I. Eene oordeelkundige geschiedenis van het Nederlandsche Blij- en Kluchtspel.

II. Welken voor- of nadeeligen invloed heeft de beoefening van vreemde, zoo oudere als nieuwere Letterkunde, op de vorming van den Nederlandschen prosa-stijl gehad?

Zij vermeent hierbij te moeten herinneren aan hare twee loopende Prijsvragen uit de Klasse der Nederlandsche Oudheid- en Geschiedkunde, wier term den laatsten December dezes jaars 1841, zal verstreken zijn:

I. Een naauwkeurig onderzoek en eene beredeneerde uitgave van de afstamming en verwantschap (*genealogie en affiliatie*) der oude Nederlandsche Chronijken.

II. Welken invloed heeft de Koophandel der Nederlanden gehad op den staat des Lands, de denkwijs, zeden en taal der ingezetenen?

De antwoorden op deze vragen moeten vrachtvrij bezorgd worden, uiterlijk op den laatsten December des jaars 1842, ten huize van den Secretaris der Maatschap-

schappij, Mr. J. T. Bodel Nijenhuis of van Mr. J. G. la Lau, haren Secretaris tot briefwisseling, beide te *Leiden*. De verdere voorwaarden ter beantwoording harer Prijsvragen zijn te vinden in de Wetten der Maatschappij.

Tot Leden der Maatschappij zijn benoemd: de Heeren N. Beets, Th. Dr. en Pred. te *Heemstede*, P. T. L. Helvetius van den Bergh, te *Wijk* bij *Duurstede*, F. G. von Boddien, Phil. Dr. Kon. Hanover. Regeringsraad, te *Aurich*, Mr. A. Bruggemans, Advocaat te *Amsterdam*, S. A. Buddingh, Theol. Dr. en Pred. te *Batavia*, S. Blaupot ten Cate, Pred. bij de Doopsgezinden Gemeente te *Zaandam*, A. P. van Groningen, Pred. te *Ridderkerk*, W. R. Baron van Hoëvell, Th. Dr. en Pred. te *Batavia*, W. J. A. Jonckbloet, Litt. Hum. Dr. te *'s Gravenhage*, Mr. J. M. de Kempenaar, Rijks Advocaat te *Arnhem*, G. Lutterinks, Secretaris der Stad *Zwolle*, Mr. P. Mijer, Lid van het Hoog Geregtshof van Neêrlands Indië, te *Batavia*, H. J. Nassau, Litt. Hum. Dr. en Rector te *Assen*, E. J. Potgieter, te *Amsterdam*, F. A. Snellaert, Med. Dr. te *Gent*, en K. Sybrandi, Litt. Hum. Dr. en Pred. bij de Doopsgezinden te *Haarlem*.

Leiden, Mr. J. T. Bodel Nijenhuis,
den 28 Junij 1841. *Secretaris der Maatschappij.*

Ten Brink en de Vries, te *Amsterdam*, hebben, uit het fonds van wijlen de Heer W. Brave, Jr., aangekocht, het sedert vele jaren bestaan hebbende Tijdschrift:

GODGELEERDE BIJDRAGEN.

En geven aan de Begunstigers van dit Tijdschrift kennis, dat N°. 4, met primo September aanstaande, bij hen zal uitkomen.

Tevens berigten zij, dat er nog zeer weinige Exemplaren van dit werk voorhanden zijn, bestaande in 14 *Jaargangen*, zijnde 28 *deelen*, en bieden dezelven aan, voor den prijs van *f* 25, in plaats van *f* 93,80. *Afzonderlijke* Jaargangen; except het 9de, zijn à *f* 2,50, verkrijgbaar.

Voorts

Voorts is bij hen van de pers gekomen,
DERDE DRUK van:

BIJBEL VOOR KINDEREN,

DOOR

C. SCHMID.

5 Deelen, prijs *f* 7,50.

Omtrent de waarde van dit belangrijk werk, leze men uit eene beoordeeling in de *Godgel. Bijdragen*, N°. 3, voor 1835, het volgende:

»Mogt men er toch eens algemeen toe komen, om de jeugd, door dit werkje, reeds vroeg met den inhoud des Bijbels bekend te maken! — Hoe veel zou dit in de *Huisgezinnen* bijdragen tot bevordering van Godsdienstige kennis, zuiver geloof, welgegronden troost en waarachtige Godzaligheid! En dan zoude onze *Scholen* worden, wat zij wezen moeten, kweekhoven van een' vromen en Godsdienstigen zin."

Bij Joh. Noman en Zoon, te *Zalt-Bommel*, is op heden van de pers gekomen:

De tweede Druk van het volgend Belangrijk Godsdienstig Werk, hetwelk mede te bekomen is, te *Amsterdam*, bij M. H. Schonekat, J. H. en G. van Heteren, C. van Goor, Az., J. H. Brinkman, G. W. Tielkemeijer, te *Rotterdam*, bij W. Messchert, te *Middelburg*, bij van Benthem en Jutting; te *Schagerbrug*, bij de Wed. J. C. Honigh, en alom.

I. L. Ewald, *Christelijke opwekking op alle dagen der week, in vreugde en lijden, in gezondheid en krankheid*, ook *overdenkingen op Feest- en Avondmaalsdagen*, met koperen titelvignet, gr. 8vo. *f* 2,20.

Bij J. H. den Ouden, Boekverkooper te *Amsterdam*, komt uit en heeft verzonden:

I. D. Hoekenaar, Hervormd Predikant te *'s Gravenhage*, *Noodzakelijke Zelfverdediging*. *f* 0,30.

II. A. Moorrees en andere Gereformeerde Predikanten, *Adressen aan de Synode en aan Z. M. den Koning der Nederlanden.* ƒ 0,25.

III. S. H. Sijpkens, Predikant te *'s Gravelduin Capelle, Afscheids- en Intree-Leerredenen.* ƒ 0,60.

IV. A. H. Franken, *De weg des Geloofs.* Met eene Voorrede en Aanhangsel, door J. J. Knap, Pred. te *Aarlanderveen.* ƒ 0,70.

Bij R. J. Schierbeek, te *Groningen*, is gedrukt en alom te bekomen:

I. *Jesus Christus, de Psalmen en de Evangelische Gezangen*, mitsgaders *de Formulieren van Eenigheid.* Door H. W. Hazelhoff, Pred. te *Rijperkerk* en *Hardegarijp.*

II. K. L. Sackreuter, *Geschiedenis der Christelijke Godsdienst en Kerk; ten behoeve van Christelijke Huisgezinnen en Waarheidsvrienden, ter verlevendiging van Evangelisch Geloof en Blijdschap.* Uit het Hoogduitsch, door I. Busch Keiser. De Schrijvers van de *Godgeleerde Bijdragen*, 15de deel, 3de stuk, zeggen hierover: »Het Werk van Schrijver en Vertaler vinde allerwege het gunstigst onthaal. In onzen tijd verdient het vooral gelezen te worden enz."

Door de Boekhandelaars J. Noorduin en Zoon, te *Gorinchem*, is, uit het Fonds van wijlen W. Brave Jr., aangekocht:

I. Prins, *Onderwijs in de Bijbelsche Geschiedenissen voor eerstbeginnenden*, verkort. *Elfde druk.* 12½ Cent.

——— *idem voor eenigzins gevorderden. Elfde druk.* 20 Cents.

——— *idem voor meergevorderden. Zevende druk.* 65 Cents.

——— *Handleiding bij het onderwijs over de Bijbelsche Geschiedenissen.* 20 Cents.

——— *Leesboek over de Bijbelsche Geschiedenissen*, 3 deelen, *tweede druk.*

De

De prijs van ƒ 6,20, waarop de vorige Uitgever dit laatste werk bepaalde, was, naar evenredigheid der uitgebreidheid van hetzelve, als 64 vellen in groot 8vo beslaande, nog ver beneden onze middelmatige boekprijzen; doch voor een Handboek bij het Onderwijs in de Bijbelsche Geschiedenissen, of voor het huisselijk gebruik, hield deze prijs nog velen van dit nuttig boek verstoken. De overtuiging hiervan, heeft de tegenwoordige Eigenaars, in overeenstemming met den Schrijver, doen besluiten, deszelfs voortaan te bepalen op ƒ 3,50, ten einde het voor elk verkrijgbaar te stellen, doch waardoor de te verwachtene volgende drukken eenigzins beknopter bewerkt zullen worden.

Bij den Boekverkooper C. Kraaij, Pijpenmarkt, te *Amsterdam*, is van de pers gekomen:

I. *Beknopte Nederduitsche Spraakkunst*. 2e druk. ƒ 0,7½.
II. *Tijdtafel der Geschiedenis van het Vaderland*, 2e druk. ƒ 0,7½.
III. *Grondbeginselen der Aardrijkskunde*. ƒ 0,10.

Deze tweede druk, die binnen den tijd van eene maand noodzakelijk werd, bewijst de graagte waarmede deze werkjes ontvangen zijn. Zij bevelen zich evenzeer door beknoptheid en zaakrijkheid, als door den geringen prijs aan. Bij getallen ontboden wordende, geniet men een behoorlijk rabat.

Bij Joh. Noman en Zoon, te *Zalt-Bommel*, is op heden van de pers gekomen en alom te bekomen:

HANDBOEK

VOOR

EIGENAREN VAN HEERLIJKHEDEN,

of verzameling van Wetten en andere verordeningen, sedert 1798 hier te lande, betrekkelijk de heerlijke regten vastgesteld, gr. 8vo. ƒ 1,20.

Deze Verzameling is onmisbaar voor Heeren van Heerlijkheden en alle Regtsgeleerden.

En debiteren met succes:

Verzameling van *Nederlandsche Staatsregelingen*, van 1789—1815, en der gewijzigde Grondwet, in zakformaat. *f* 1,50.

J. C. van Kesteren, Boekhandelaar te *Amsterdam*, heeft op heden uitgegeven en alom verkrijgbaar gesteld:

I. *Tafereelen uit het Fransche Hofleven, gedurende de jaren* 1559—1821. Een deel kompleet, met vignet. *f* 2,40.

II. J. van Waning Bolt, *Romantische Tafereelen*, een deel kompleet, met portret. *f* 3,30.

III. G. P. R. James, Esq., *De Partijganger*, een Verhaal uit de Godsdienst-oorlogen in *Frankrijk*, een deel kompleet, met vignet. *f* 3,00.

IV. G. L. H. Hirschthon, van *de Schelde*. *Luik* in 1830. *Historisch Romantisch Tafereel uit de dagen der Belgische omwenteling*. Twee deelen kompleet, met vignet. *f* 5,60.

V. *Het Glas Water, of de Uitwerkingen en de Beweegredenen*. Blijspel in Vijf Bedrijven; naar het Fransch van E. Scribe, door C. Alex. van Ray. *f* 0,80.

VI. *De Amsterdamsche Stads-Schouwburg in* 1841. *f* 0,25.

Bovengenoemde uitgever debiteert met succes:

I. A. J. van Loon, *Tooneelen uit het Strafregt*, 3 deelen kompleet, met vignetten. *f* 8,25.

II. *De vrije Steenhouwers*, een Roman voor Vrijmetselaars en geene Vrijmetselaars. Een deel kompleet, met vignet. *f* 2,40.

Bovenstaande Werken zijn bijzonder geschikt voor Leesgezelschappen, enz.

Bij

Bij S. E. van Nooten, te *Schoonhoven*, is op heden van de pers gekomen en alom verzonden:

DE MENSCH

BIJ ZIJNE INTREDE IN DE WERELD, OF GELOOF EN GODSVRUCHT

in beoefening gebragt, in een *achttal oorspronkelijke Verhalen*.

DOOR

T. VAN SPALL.

Met vignet à *f* 2,40.

Mortier Covens en Zoon, Boek- en Geographische Kaartenhandelaars, te *Amsterdam*, zijn eigenaars geworden, door aankoop uit het Fonds van wijlen den Heer W. Brave Jr., van:

Mijne belangstelling in uw Geluk, De Christelijke liefde aan den Jongeling, bij zijne optrede in het werkzame leven, door J. Brave, Pred. te *Amsterdam*. Prijs *f* 0,50.

Bij W. C. J. Tjeenk Willink, Boekhandelaar te *Zwolle*, is uitgegeven:

1. De *tweede druk* van het werkje, getiteld: *Keur van Nuttige en Aangename Verhalen voor de Jeugd*, à 30 Cents.

Reeds van den eersten druk leest men, in het *Tijdschrift voor Onderwijzers* 1840, N°. 1.

(*Vóór* wij dit werkje ter aankondiging ontvingen, hadden wij hetzelve reeds in handen van onze kinderen gegeven. Het genoegen dat zij bij het lezen van den

den dag legden, moest ons overtuigen, dat de bekwame zamensteller niet ongelukkig was geweest in de keuze der stof; en waarlijk, niet alleen de stof is gelukkig gekozen, maar de leerzame stukjes, die krachtig kunnen werken op de zedelijke en godsdienstige beschaving der jeugd, zijn in eenen zeer uitlokkenden en kinderlijken toon gesteld. Het boekje verdient alleszins eene ruime aanbeveling. Druk en papier prijzen het mede aan. De Schrijver ondervinde vele goede vruchten van zijnen arbeid.)

De buitengewone aftrek, welke al aanstonds aan dit werkje te beurt viel, heeft binnen een jaar dezen tweeden druk noodzakelijk gemaakt. Dezelve is, *op verzoek van vele H. H. Onderwijzers*, met verschillende lettersoorten gedrukt.

II. *Tafereelen voor de Nederlandsche Jeugd*, ter vorming van verstand en hart, (door den Auteur van de *Keur van Verhalen*) ten dienste der scholen, 108 bl., kl. 8°. 30 Cents.

IN-

INHOUD.

BOEKBESCHOUWING.

MEN-

INHOUD.

MENGELWERK.

BOEKZAAL

DER

GELEERDE WERELD,

EN

TIJDSCHRIFT

VOOR DE

PROTESTANTSCHE KERKEN,

IN HET

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

Voor augustus 1841.

TE AMSTERDAM, BIJ

DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,

op den Singel, tusschen den Bleeuwburgwal
en de Bergstraat, N°. 320.

MDCCCXLI.

De prijs is 30 Cents.

BOEKBESCHOUWING.

Het LEVEN van JEZUS, *critisch verdedigd tegen* Dr. DAVID FRIEDRICH STRAUSS, *door* P. C. DE GREUVE, *Hoogleeraar in de Bespiegelende Wijsbegeerte en Fraaije Letteren aan de Hoogeschool te Groningen.*

» Die wahrhafte Widerlegung muss in die Kraft des Gegners eingehen und sich in den Umkreis seiner Stärke stellen: ihn ausserhalb seiner selbst angreifen und da Recht behalten, wo er nicht ist, fördert die Sache nicht."

Te Groningen, *bij* P. van Zweeden, 1840. *Eerste aflevering.* *XVI en* 296 *bladz.* *In gr.* 8vo. *De prijs is f* 3,30.

» De Christologie," zegt de Hoogleeraar DE GREUVE, » de Christologie van STRAUSS wordt door velen in *Duitschland*, en ook hier te lande, niet onduidelijk als eene vrucht der *Hegelsche* wijsbegeerte gekenmerkt. Bij de eerste lezing van het Werk van STRAUSS had ik zoo iets niet opgemerkt, omdat ik in hetzelve nergens de zuivere speculatieve opvatting eener *redelijke algemeenheid* aantrof, maar integendeel overal de *stroeve afgetrokkenheid des begrips*, zonder leven en werkelijkheid, ontmoette, — eene wijze van zien, regtstreeks

streeks strijdig met de *concrete* denkbepalingen van het bijzondere en het algemeene bij HEGEL. Ik nam nu het boek, en wel opzettelijk om te zien, of er misschien ook eenige overeenkomst tusschen STRAUSS en HEGEL bestond, op nieuw in handen, en herlas hetzelve met de uiterste naauwkeurigheid; dan, zoo als ik reeds in mijne Aankondiging zeide: »tot mijne groote blijdschap; (niet om HEGEL, voor wiens gebreken ik geenszins de oogen sluit, maar om de waarheid, en omdat ik nu meer dan ooit in mijne overtuiging bevestigd werd, hoe onverdiend men dikwijls der speculative wijsbegeerte, die zeer goed met het Christendom bestaanbaar is, de buitensporige eenzijdigheid van het abstraherend verstand te laste legt), kon ik wel afwijkingen, maar geene zuivere toepassing van HEGEL's systeem er in vinden; ja, dáár zelfs, waar STRAUSS opzettelijk van de speculative wijsbegeerte spreekt, is hij er verre af van haar tot maatstaf bij zijne oordeelvellingen te nemen. De zucht derhalve, om ook hier wederom de eer der wijsbegeerte te handhaven, deed mij eindelijk besluiten tot het schrijven eener wederlegging van de door STRAUSS tegen de geloofwaardigheid der Evangelische Geschiedenis aangehaalde bewijzen." "

»Dewijl STRAUSS meent, dat hij door zijne wijsgeerige bespiegeling de grondwaarheden van het Christendom *redelijk* ontwikkeld en, trots zijne alles verwoestende critiek, een onwrikbaar, boven alle zinnelijke werkelijkheid verheven leerstelsel be-

behouden heeft; zoo hangt voorzeker, van de al of niet gegrondheid zijner ideale overtuiging, ten laatste geheel de waarde zijner critische nasporingen af. Dan dit wijsgeerig resultaat moge al bij Geleerden, bij Theologen en Philosophen, veel opziens gebaard en *stof* tot ernstig nadenken geleverd hebben: het is niet te ontkennen, dat dit dogmatisch gedeelte, hetwelk hij uit dien *critischen bouwval* waande te kunnen redden, slechts een vermomd geraamte is, dat bij de minste aanraking tot *stof* vergaat. Daar nu de meeste, vooral onwijsgeerige lezers niet in staat zijn om, al ware het ook dat eene dergelijke uitkomst iets goeds beloofde, de plaats van de critisch verlorene werkelijkheid door zulk een ideaal te doen vervangen; zoo heeft dan ook het Werk van STRAUSS, niet zoo zeer wegens dit ideale overblijfsel zijner Christologie, als wel wegens zijne critische omverwerping van het historische Christendom de gemoederen geschokt, en den Schrijver niet alleen vele vijanden berokkend, maar hem ook eene groote menigte bewonderaars doen verwerven."

En later:

»Wel is waar heeft het Werk van STRAUSS over het algemeen dien vernietigenden invloed niet gehad; hetwelk deels is toe te schrijven aan de bestaande onverschilligheid van velen omtrent hunne zuivere Godsdienstige kennis, maar grootendeels ook aan den heiligen ernst, waarmede niet weinige onzer tijdgenooten in de heilige waarheden des

des Christendoms troost en opbeuring zoeken en vinden. En mogen wij hierbij onze innigste overtuiging tot maatstaf nemen, dan gelooven wij, dat het historische Christendom zoo waarachtig eenzelvig met de eeuwige en onveranderlijke idee eener hoogst volmaakte, den mensch onontbeerlijke Godsdienst is, dat wij het voor onmogelijk houden, dat het Christendom niet grondig door critische tegenbedenkingen wederlegd kan worden. Deze overtuiging nu deed mij eerst elke wederlegging van de schijnbare gronden tegen het Christendom overtollig schijnen; doch zoowel de vermaardheid van deze critiek van STRAUSS, alsmede de wijze, waarop men, naar aanleiding daarvan, over de wijsbegeerte oordeelde; daarenboven de gedachte, dat, door het verzwakken of ontzenuwen van zijne bewijzen, wankelende gemoederen welligt in hun geloof konden versterkt worden, deden mij gelooven, dat ik door mijne wederlegging eenigermate het goede zou kunnen helpen bevorderen. Die wederlegging, zal zij doel treffen, moet zich hoofdzakelijk tot het aanwijzen van de ongegrondheid der in het te bestrijden Werk voorkomende redeneringen bepalen; weshalve ik in mijne Aankondiging reeds zeide: »Welke soort van wederlegging men hier te wachten hebbe, blijkt reeds in 't algemeen uit den titel: het zal eene critische verdediging van het Leven van JEZUS zijn tegen STRAUSS, die hetzelve op zijne wijze critisch bewerkt, dat is, tot eene aaneenschakeling van Mythen verlaagd heeft.

Meer

Meer in het bijzonder moest ik echter doen opmerken, 1.) dat al wat stof tot dogmatische geschillen geeft of geven kan, daarom vooral buiten het bestek dezer verdediging valt, omdat de algemeene historische waarheid des Christendoms zeer wel bestaanbaar is met het verschil van gevoelens omtrent eenige tot de leer en daden van JEZUS betrekking hebbende bijzonderheden: te meer, 2.) omdat ik nergens zelfs regtstreeks het bewijs lever voor de historische waarheid dier leer en wonderen, maar integendeel hoofdzakelijk aantoon, dat de redeneringen van STRAUSS niets hoegenaamd tegen die geschiedkundige geloofwaardigheid bewijzen; en eindelijk 3.) dat ik, vooral wat de *Schlussabhandlung betrift*, waarin de Schrijver tot een wijsgeerig *resultaat* schijnt te komen, zoo wel uit den aard der speculative wijsbegeerte, als ook uit de redenen, waarvan hij zich bedient om tot bestemde gevolgtrekkingen te geraken, de ongegrondheid derzelve doe inzien. Zulk eene wederlegging is uit haren aard negatief, en als zoodanig ook doeltreffend: want, ofschoon door het wederleggen van de gronden voor eene stelling nog geenszins, ten zij wij, zoo als STRAUSS, gedurig tot dilemma's in schijn onze toevlugt nemen, een daartegenovergestelde gevoelen bewaarheid is, zoo ligt toch in elke ontkenning altoos iets bevestigends opgesloten; en zoo is het dan ook, overeenkomstig ons onderwerp, voldoende, te hebben aangetoond dat de door STRAUSS aangehaalde redenen ter algemeene my-

mythische opvatting van het Leven van JEZUS in de hoofdzaak niets bewijzen. Hierdoor immers keert de wetenschap, met ter zijde stelling van hetgeen STRAUSS in de verklaringen van Orthodoxen en Rationalisten, enz. als *onwetenschappelijk* en als *onwaar* heeft aangewezen, tot een vroeger, eenvoudiger standpunt terug, en ziet zich verpligt van nieuws af aan werkzaam te zijn aan de bevestiging niet alleen van de zedelijke, maar ook van de historische waarde des Christendoms." Op die wijze, dunkt mij, houd ik mij aan het ware begrip van wederlegging, volgens het gekozen motto, dat ons duidelijk en bondig haar eigenlijk standpunt aanwijst."

Welk soort van wederlegging men hier te wachten hebbe, blijkt hieruit reeds duidelijk genoeg, dat het namelijk eene bezadigde critische verdediging zal zijn van het leven van JEZUS tegen STRAUSS, die hetzelve op zijne wijze critisch bewerkt, dat is, tot eene aaneenschakeling van Mythen verlaagd heeft.

»Het Werk bestaat eigenlijk," merkt de *Hoogleeraar* naar waarheid aan, »uit drie deelen: het eerste, de *Inleiding*, spoort alle mogelijke gronden op, om daardoor de juistheid van het mythische standpunt te staven; het tweede, de hoofdzaak, zijne *critische ontleding*, past die mythische grondstellingen op de Evangelische verhalen toe; en het derde, de *Schlussabhandlung*, tracht eindelijk, na verlies van het werkelijke of historische

Chris-

Christendom, hetzelve denkbeeldig te laten voortduren. Daarnaar vervalt onze wederlegging van zelve in drie afdeelingen, die wij echter door eene algemeene beoordeeling, als inleiding, zullen laten voorafgaan. Aanhalingen uit STRAUSS zijn onvermijdelijk; doch ik heb mij beijverd om niets meer, dan hetgeen hoogst noodig was tot verstand van het geheel, en zonder dat men het oorspronkelijke zou behoeven te raadplegen, op te nemen: ware de vertaling in het licht gekomen, dan had ik hierin misschien nog spaarzamer kunnen te werk gaan."

Te regt heeft hij zich van de *derde* uitgave van het werk van STRAUSS bediend, om de door hem opgegevene geldige redenen.

Wat de inleiding aanvangende, levert DE GRUYTER eene algemeene beoordeeling van het door STRAUSS critisch bewerkte *Leven van Jezus*, en overweegt § 1, in hoe verre 's mans werk op wijsbegeerte kan aanspraak maken. Het resultaat is: Men houdt veelal zijn rationalistisch stelsel voor een uitvloeisel der speculative wijsbegeerte van HEGEL; wij moeten zulks in zoo verre toestemmen, als het uit zijne redeneringen blijkt, dat hij vroeger die wijsbegeerte beoefend en daaruit zijne ideale vormen ontleend heeft; doch hij vat de speculative denkbeelden eenzijdig op, en daarom zeggen wij niet ten onregte, dat hij van het standpunt dier wijsbegeerte is *afgevallen*. In § 2 wordt aangetoond, dat de titel door STRAUSS niet goed gekozen is,

en dat zijn werk eene *negative* strekking zijnes bedunkens heeft: »Critisch bewerkt hij het leven van JEZUS, d. i. hij verwoest het; hij werpt deszelfs wezenlijke bestanddeelen, na die uit derzelver verband te hebben gerukt, als nuttelooze ballast weg. Wegens deze ontkennende strekking, is zijne wederlegging, hoe scherpzinnig dan ook, (eene scherpzinnigheid, die van zijne sophistisch-dialectische bekwaamheid getuigt) uit haren aard somtijds bijtend en bitter, en daar zij niet opbouwt maar verwoest, haalt zij alles, wat zij op haren weg ontmoet, onmededoogend, zelfs koelbloedig en met de grootste onverschilligheid omver, weswegens velen oordeelen dat hij zijne aanspraak op waarheidsliefde verbeurd heeft."

In de 8de § stelt DE GREUVE de leiding der gedachten bij STRAUSS voor. Het wonderbare in de Evangelische geschiedenis, als iets onmogelijks in zijn oog, schijnt hem, volgens zijne eigene woorden en aanhalingen, allereerst tot onderzoek naar de historische waarheid van haren inhoud opgewekt te hebben, en daar hem nu de verklaringen noch der *Supranaturalisten*, noch der *Naturalisten* en *Rationalisten* (waarvan eenige namen genoemd zijn) voldeden, nam hij tot de *mythische* opvatting zijne toevlugt (maar op eene eigene wijze) en tracht hier (ofschoon éénzijdig) de wijsgeerige bespiegeling op zijn mysticismus toe te passen.

Dat eenzijdige in het door STRAUSS ongelukkig gekozene standpunt, wordt in de volgende § krachtig

zig aangewezen, en juist aldus besloten: » Daar bij STRAUSS wezenlijk het eene bestanddeel der waarheid, hare historische verschijning weg valt, kan hij even min in het dogmatische slot, als in de inleiding en de daarop berustende critiek zijnes werks, van eenzijdigheid worden vrij gesproken." Het verwijs hier geschiedt naar BAUER, GABLER, CONRADI, MARHEINEKE, SCHALLER, GÖSCHEL en HAHNE, als verdedigers van de, inzonderheid door HEGEL, beoefende wijsbegeerte, geeft aan den begeerigen gelegenheid, tot verdere vergelijking.

De laatste of 5de § der inleiding, bepaalt de aandacht bij de wijze en orde van behandeling bij STRAUSS, doet kortelijk zien, dat zijn onderzoek *eindelijk op* vernietiging uitloopt van alle wezenlijken *bestanddeelen* des Christendoms, dat hij wel uit de hoogte *beweert*, maar *geenszins* bewijst, en zijn karakter als wijsgeer inderdaad verloochent, ook door gebruik te maken van de valsche sluitrede:

In de Evangelische verhalen komen wonderen voor;
Nu zijn echter wonderen onmogelijk,
Bij gevolg zijn die verhalen Mythen.

Deze § eindigt met deze gepaste aanmerking: »Wij moeten onze wederlegging naar dezelfde orde, waarin STRAUSS zijn onderzoek voortzet, inrigten, verlaten dus nu *onze* inleiding, om tot de wederlegging van het eerste gedeelte zijnes werks, tot *zijne inleiding* over te gaan." Nu volgt dus:

Eerste Afd. Onderzoek omtrent het ontstaan en de volmaking van het mythische standpunt voor

de

de Evangelische geschiedenis; ter beoordeeling van de Inleiding van STRAUSS, D. I, pag. 1—124.

§ 6. Over het ontstaan van verschillende wijzen, om H. geschiedenissen te verklaren. (STRAUSS § 1, pag. 1—3.)

§ 7. Onderscheidene verklaringen van de volksoverleveringen, aangaande de Goden bij de Grieken. (STRAUSS § 2, bl. 3—5.)

§ 8. Allegorische uitlegging bij de Hebreën. PHILO. (STRAUSS § 3, pag. 5—7.)

§ 9. De Allegorische uitlegging onder de Christenen. ORIGENES. (§ 4, pag. 7—12.

§ 10. De Deisten en Naturalisten der 17de en 18de eeuw; de Wolfenbüttelsche Fragmentist. (§ 5, pag. 12—19.)

§ 11. De natuurlijke verklaarwijze der Rationalisten. EICHHORN. PAULUS. § 6, pag. 19—29.

§ 12. KANT's *zedelijke* verklaring. (§ 7, pag. 29—31.)

§ 13. Over het ontstaan der mythische opvatting der H. geschiedenis, inzonderheid ten aanzien van het Oude Verbond. § 8, pag. 32—43.

§ 14. Toepassing der mythische verklaarwijze op het Nieuwe Verbond. (§ 9, pag. 43—48.)

§ 15. De Theologen hebben, volgens STRAUSS het begrip van Mythe, bij de toepassing daarvan op de H. geschiedenis, niet zuiver (te bekrompen) gevat. (§ 10, pag. 48—56.)

§ 16. Het begrip van Mythe niet algemeen genoeg toegepast. (§ 311, pag. 56—63.)

§ 17.

§ 17. Over de bestrijders van het mythische standpunt voor de Evangelische geschiedenis. (12, pag. 64—71.)

§ 18. Mogelijkheid van Mythen in het Nieuwe Verbond naar uitwendige gronden. (§ 13, pag. 71—86.) Hier wordt de zwakheid der door STRAUSS tegen *de geloofwaardigheid der* Evangeliën ingebragte *uitwendige* bewijzen opgemerkt.

§ 19. Mogelijkheid van Mythen in het N. V., naar *inwendige* gronden. (§ 14, pag. 86—113.) Wij voor ons, zegt de Hoogleeraar, laten de mogelijkheid van Mythen op zich zelve in hare waarde, maar stellen daar tegen over, zoo niet in hoogeren rang, de mogelijkheid, dat de Evangelische *verhalen* geene Mythen zijn; en het is dan de *taal der bijzondere* Critiek, indien zij kan, aan te toonen, in hoe ver deze beide mogelijkheden in het Nieuwe Verbond verwerkelijkt zijn, d. i. in hoe ver wij in de Evangeliën misschien hier en daar mythische, maar ook hier en daar *historische* verhalen aantreffen. Doch hier moeten wij STRAUSS *bewijzen* voor de mogelijkheid van Mythen naar *inwendige* gronden toetsen; en nu wordt dan hier redeneerkundig aangetoond, dat STRAUSS vergeefsche moeite heeft aangewend, om ons ter gunste eener mythische beschouwing zijne zoogenaamde bewijzen op te dringen, daar ze alle nederkomen *op eene en dezelfde* onbepaalde onderstelling *van de mogelijkheid*, dat ook de Evangeliën Mythen *bevatten*.

§ 20.

§ 20. Begrip en soorten van den Evangelischen Mythus. (§ 15, pag. 113—115.)

§ 21. Over de Criteriën van het onhistorische in de Evangelische verhalen. (§ 16, pag. 115-124.) Zeer consequent redeneert ook hier de Hoogleeraar en doet overtuigend zien, dat geheel het stelsel onbewezen is, dat het enkel op vooronderstellingen rust en daardoor zelf tot eene vooronderstelling verlaagd wordt; en dat geheel zijn zoo veel geruchts gemaakt hebbend werk, onder het algemeen begrip van *Scepticismus* moet gerangschikt worden.

De inleiding dus doorgeloopen hebbende, oordeelde DE GRUYTER het, om zich vervolgens aanmerkelijk te kunnen bekorten, niet onvoegzaam, — alvorens over te gaan tot de wederlegging van de Straussische Critiek der Evangelische verhalen, — vooraf te onderzoeken, 1.) in hoe verre en in welken zin wij de mogelijkheid van het bestaan van Mythen in de Evangeliën kunnen toegeven; 2.) in hoe verre Messiaansche voorspellingen en de zucht van verheerlijking, op de voordragt der berigtgevers eenigen invloed gezegd kunnen worden uitgeoefend te hebben, en 3.) of er gronden voor bestaan, om ook de berigten omtrent wonderen als historisch geloofwaardig te kunnen beschouwen. Aan dit onderzoek zijn de drie volgende §§ toegewijd, en daartoe de laatste 110 bladzijden van dit eerste deel besteed.

§ 22 behandelt dus het eerste punt: in hoe verre en in welken zin kan men de mogelijkheid van het be-

bestaan van Mythen in de Evangeliën toegeven. Hierbij heeft onze Hoogleeraar onder andere vooral van het hier meermalen aangehaalde werk van den Heidelbergschen Hoogleeraar C. ULLMANN, *Historisch oder Mythisch? Beiträge zur beantwortung der gegenwärtigen Lebensfrage der Theologie*, een zeer doelmatig gebruik gemaakt. Al is het ook dat men b. v. omtrent de *inspiratie*, niet in alles zoo geredelijk met onzen Schrijver zal kunnen instemmen, zal men evenwel overvloedige stof vinden, om zich te verblijden, dat hij zoo duidelijk, het losse, onhoudbare, ja ongerijmde en schadelijke (namelijk alleen voor ongeoefenden) der handel- en redeneerwijze van STRAUSS heeft doen uitkomen.

In § 23 wordt onderzocht (zonder de inspiratie in aanmerking te nemen) in hoe verre men kan aannemen, dat Messiaansche voorspellingen en de zucht van verheerlijking, op de Evangelische verhalen eenigen invloed hebben uitgeoefend?

STRAUSS namelijk beroept zich, bij het opsporen van het Mythische in de Evangeliën, op derzelver overeenstemming met Messiaansche, aan het O. V. ontleende voorzeggingen en met de daarin beschrevene daden van groote mannen, en hij brengt dan dezelve in verband met de zucht der eerste Christenen, om den held hunnes geloofs zoo veel mogelijk te verheerlijken; waarvan het gevolg zal geweest zijn, dat zij alle zulke Hebreeuwsche verwachtingen op Jezus toegepast en bij die toepassing dezelve uit overdrevene belangstelling argloos

(ab-

(*abischtloo*) vermenigvuldigd hadden; bezigende zelfs deze sluitrede: Met den Messias, (zoo zullen die Christenen gedacht hebben) — moest — (volgens die voorspellingen) het een en andere gebeuren:

Jezus was de Messias;

bij gevolg zal dit een en ander ook wel met hem gebeurd zijn; waaromtrent DE GREUVE reeds vroeger de juiste aanmerking gemaakt heeft, dat men (en met veel meer regt) dezelve op het tegenovergestelde standpunt, op deze wijze zoude kunnen omkeeren:

Met den Messias moest het een en ander (volgens die voorspellingen des O. T.) gebeuren; met JEZUS gebeurde dat eene en andere, bij gevolg zal hij wel de Messias geweest zijn.

DE GREUVE heeft hier zijne partij zoo wel onder de oogen gezien, dat dezelve in een voorwaar weinig vereerend aanzien, ten opzigte van zijn verstand en redeneerkunde, aan elk die oordeelen kan, voorkomt.

»Al hetgeen wij," schrijft hij aan het slot, »in deze § onderzocht hebben, levert ons de volgende uitkomst op: 1.) dat bij het onderzoek naar de historische en redelijke geloofwaardigheid des Christendoms de Messiaansche voorspellingen, welke men in de Hebreeuwsche oorkonden meent te vinden, en waarmede in verband schijnen te staan de Messiaansche verwachtingen, welke de Joden op grond daarvan al of niet mogen gekoesterd heb-

hebben, geenszins in aanmerking behoeven te komen, omdat zij op zich zelve beschouwd nog voor, noch tegen de werkelijkheid van 's Heilands Levensgeschiedenis iets hoegenaamd bewijzen: naardien derzelver gezag en invloed op het Christendom veeleer van de eerst bewezene werkelijkheid, of onwerkelijkheid der lotgevallen van JEZUS, die zij zouden aangeduid hebben, geheel afhangt; want indien de Messias werkelijk zoo geleefd heeft, als het voorzegd is geworden, dan eerst worden daardoor dergelijke voorzeggingen van wezenlijk belang; of indien het bewezen kon worden, dat Hij niet zoo geleefd heeft, dan eerst zou men die voorspellingen als bestanddeelen eener mythische verdichting kunnen beschouwen; — waaruit dan volgt, 2.) dat, bijaldien wij ons Godsdienstig geloof in JEZUS, als den werkelijk verschenen Messias, geschiedkundig gegrond achten, het ons alsdan geenszins verwonderen kan, dat Hij, naar Gods wijze beschikking, lang te voren voorspeld is geworden; zonder dat daarom alle uitdrukkingen, die onder den vorm van voorspelling in de Hebreeuwsche oorkonden voorkomen, of alle verwachtingen, die de Joden aangaande des Messias koesterden, hetzij letterlijk, of figuurlijk, op den werkelijken Messias gedoeld zouden hebben; — en 3.) dat het dan evenmin te verwonderen is, dat 's Heilands leerlingen, hunne hoorders, en over het algemeen de eerste Christenen, soortgelijke voorspellingen, die met de plaats gehad hebbende gebeurtenissen

zoo vele overeenkomst hadden, op hunnen Verlosser toepasten; en dat het bij gevolg ook zeer natuurlijk was, dat zij, als van Joodsche afkomst, naar hunne wijze van zien ook andere voorspellingen, die wel is waar, overeenkomstig de volksverwachtingen, tot den Messias betrekking schenen te hebben, maar niet regtstreeks Hem ten onderwerp hadden, met de eigenlijk op Hem doelende voorzeggingen in verband bragten, of in gelijken rang plaatsten."

Het laatste punt wordt in § 24 beschouwd, en is vooral ook ernstig behandeld. Ook hier heeft DE GREUVE van het door ULLMANN aangemerkte gepast gebruik gemaakt, en den wonderschuwen STRAUSS, als hij het mogt lezen, aanleiding gegeven om te blozen, wegens zijne magtspreuk: *wonderen zijn onmogelijk*; en zij, die onnadenkend anders daardoor zich welligt zouden laten verwarren en tot het rampzalig ongeloof vervoeren, kunnen er uit zien, wat men oordeel- en redeneerkundig tegen zulke en soortgelijke verderfelijke uitvallen aan kan voeren, en hoe dezelve in hunne wezenlijke gedaante ten toon stellen.

»Behooren wonderen," dus spreekt hij, aan het slot van het regt tijdig aangemerkte omtrent het begrip derzelven, »inderdaad tot de onmogelijkheden, dan hebben de Evangelisten, of misbruik gemaakt van de ligtgeloovigheid hunner lezers, of zij zijn er zelve de speelbal van geweest, almede de Apostel PAULUS, die ook aan wonderen,

door

door HEM verrigt, geloof sloeg, en zich zelfs in krachtige bewoordingen op het grootste wonder, de Opstanding des Heeren uit den dood, als grondslag van ons geloof en als waarborg van ons eeuwig geluk, beriep. In het eerste geval, (het spelen met de ligtgeloovigheid der menigte), valt op die zoogenaamde bewustelooze verdichting, die volgens STRAUSS zulke diepzinnige Mythen zou voortgebragt hebben, niet hoog te roemen; in het tweede geval, zouden de Evangelisten zelve jammerlijk misleid en bedrogen geworden zijn: immers in een derde geval, dat namelijk deze verdichtselen zich zonder opzet, van lieverlede, bij overlevering konden gevormd hebben, zou men wel kunnen onderstellen, dat de berigtgevers, nog met het bijgeloof aan wonderen behebt, zulke Mythen als ware gebeurtenissen hadden opgenomen; maar dan zou men de schuld van misleiding op diegenen moeten laden, welke dergelijke wonderen het eerst verdicht hadden. En als STRAUSS er nu toe overhelt om aan te nemen, dat de gronden om JOANNES voor Schrijver van het *vierde* Evangelie te houden, van het hoogste gewigt zijn, dan schijnt toch deze Apostel, zoowel als PAULUS, wiens Brieven STRAUSS zelf als echt beschouwt, aan wonderen niet alleen geloofd, maar ze ook als door JEZUS verrigte daden opgeteekend te hebben. In alle drie genoemde gevallen staat ten minste dit vast, dat de Evangelische verhalen van dien aard zijn, dat zij geene natuurlijke gebeurtenissen alleen, maar ook wonderbare ten

onderwerp hebben; en dat de Evangelisten die wonderdaden zoo beschrijven, dat, indien zij wezenlijk gebeurd zijn, daarbij aan geen bedrog of afspraak, bij voorbeeld met de door JEZUS zoo wonderdadig genezenen, gedacht kan worden. Ook leggen de berigtgevers den Heiland zulke woorden in den mond, die ten duidelijkste bewijzen, dat Hij daardoor zelf van Zijne wonderkragt getuigenis heeft willen geven; zoo bij *Joan.* 5: 36: »Ik heb eene grootere getuigenis, dan JOANNES; want de werken, die de Vader Mij te verrigten gegeven heeft, juist deze werken, welke Ik doe, geven getuigenis van Mij, dat de Vader Mij gezonden heeft."

»Dit een en ander verpligt ons, om bij de bestaande bewijzen voor het historische Christendom niet zonder onwrikbare gronden de geloofwaardigheid dier berigten, juist omdat zij over wonderen handelen, in twijfel te trekken, of, zoo als STRAUSS doet, zonder de onmogelijkheid van het wonderbare bewezen te hebben, regtstreeks de wonderen te verwerpen. Dit ontkennen van het wonderbare, wel verre van te bewijzen, dat hij niets vooronderstelt en vrij van vooroordeelen is, volgt veeleer uit zijn vooroordeel tegen wonderen, en steunt, om het zachtste te noemen, ten minste op eene voorbarige gevolgtrekking."

Daarop gaat hij over, om te trachten de mogelijkheid van het wonderbare zelve aan te toonen, en bewijst dit zoodanig als noodig, of ten minsten voor-

waarachtig kan zijn, om een iegelijk, die niet geheel door vooroordeelen verblind en buiten staat is om behoorlijk, d. i. consequent te redeneren, te doen opmerken, dat de stelling en redeneerwijze van STRAUSS en de zijnen waarlijk niet ingerigt zijn, om het heilig geloof te doen wankelen van eenigzins verlichte lieden.

» Wat zouden wij dus aarzelen," vragen wij met den bekwamen wijsgeerigen maar tevens blijkbaar zoo christelijk gezinden Schrijver, » om er openlijk voor uit te komen, dat de in de Evangelische berigten beschrevene wonderen geenszins hunne geloofwaardigheid in den weg staan, niet alleen omdat het beginsel, dat wonderen mogelijk zijn, nog nooit op voldoende gronden wederlegd is geworden, en, gelijk wij vertrouwen te hebben bewezen, ook nooit wederlegd zal kunnen worden; maar *bovendien*, en wel voornamelijk ook daarom, omdat *de* in de Evangelische verhalen voorkomende wonderen, zoo niet alle, ten minste de meeste van dien aard zijn, dat zij een schoon geheel uitmaken met de verhevene leer van JEZUS, en tegelijk met deze, zoowel het tijdelijke en eeuwige geluk des menschdoms ten doel hadden, als ook medewerkten om het geloof aan 's Heilands Goddelijke zending te versterken? — Van dit verband *tusschen* leer en daden, hetwelk niet alleen de *mogelijkheid*, maar ook de belangrijkheid van wonderen, ja zelfs de noodzakelijkheid van eenige, zoo als *dat* der Opstanding, onderstelt, vinden wij

onderwerp hebben, en dat de Evangelisten die wonderdaden zoo beschrijven, dat, indien zij wezenlijk gebeurd zijn, daarbij aan geen bedrog of afspraak, bij voorbeeld met de door JEZUS zoo wonderdadig genezenen, gedacht kan worden. Ook leggen de berigtgevers den Heiland zulke woorden in den mond, die ten duidelijkste bewijzen, dat Hij daardoor zelf van Zijne wondermagt getuigenis heeft willen geven; zoo bij *Joan.* 5: 36: »Ik heb eene grootere getuigenis, dan JOANNES; want de werken, die de Vader Mij te verrigten gegeven heeft, juist deze werken, welke Ik doe, geven getuigenis van Mij, dat de Vader Mij gezonden heeft."

»Dit een en ander verpligt ons, om bij de bestaande bewijzen voor het historische Christendom niet zonder onwrikbare gronden de geloofwaardigheid dier berigten, juist omdat zij over wonderen handelen, in twijfel te trekken, of, zooals STRAUSS doet, zonder de onmogelijkheid van het wonderbare bewezen te hebben, regtstreeks de wonderen te verwerpen. Dit ontkennen van het wonderbare, wel verre van te bewijzen, dat hij niets vooronderstelt en vrij van vooroordeelen is, volgt veeleer uit zijn vooroordeel tegen wonderen, en steunt, om het zachtste te noemen, ten minste op eene voorbarige gevolgtrekking."

Daarop gaat hij over, om te trachten de mogelijkheid van het wonderbare zelve aan te toonen, en bewijst dit zoodanig als noodig, of ten minsten

voor-

voordeelig kan zijn, om een ingelijk, die niet geheel door vooroordeelen verblind en buiten staat is om behoorlijk, d. i. consequent te redeneren, te doen opmerken, dat de stelling en redeneerwijze van STRAUSS en de zijnen waarlijk niet ingerigt zijn, om het heilig geloof te doen wankelen van eenigzins verlichte lieden.

»Wat zouden wij dus aarzelen," vragen wij met den bekwamen wijsgeerigen maar tevens blijkbaar zoo christelijk gestemden Schrijver, »om er openlijk voor uit te komen, dat de in de Evangelische berigten beschrevene wonderen geenszins hunne geloofwaardigheid in den weg staan, niet alleen omdat het beginsel, dat wonderen mogelijk zijn, nog nooit op voldoende gronden wederlegd is geworden, en, gelijk wij vertrouwen te hebben bewezen, ook nooit wederlegd zal kunnen worden; maar bovendien, en wel voornamelijk ook daarom, omdat de in de Evangelische verhalen voorkomende wonderen, zoo niet alle, ten minste de meeste van dien aard zijn, dat zij een schoon geheel uitmaken met de verhevene leer van JEZUS, en tegelijk met deze, zoowel het tijdelijke en eeuwige geluk des menschdoms ten doel hadden, als ook medewerkten om het geloof aan 's Heilands Goddelijke zending te versterken? — Van dit verband tusschen leer en daden, hetwelk niet alleen de mogelijkheid, maar ook de belangrijkheid van wonderen, ja zelfs de noodzakelijkheid van eenige, zoo als dat der Opstanding, onderstelt, vinden wij

in de Evangelische Schriften op elke bladzijde de duidelijkste sporen. Voelt men zich derhalve gedrongen al hetgeen daarin, over JEZUS menschelijke lotgevallen, over Zijne voortreffelijke hoedanigheden op natuurlijk verklaarbare wijs voorkomt, in overeenstemming met andere berigten zoo van gewijde, als ongewijde Schrijvers, voor geschiedkundig gewaarborgd te houden: dan handelt men al zeer willekeurig, als men de wonderverhalen, in dieszelfde Schriften vervat, daarom alleen als ongeschiedkundig wil verwerpen, omdat zij wonderen behelzen; daar toch *vooreerst* de inwendige zamenhang dier beide soorten van berigten tegen de onderstelling pleit, dat laatstgenoemde verhalen uit bloote ideën van lieverlede zouden ontstaan zijn, *ten anderen* bij de berigtgevers overal de wonderdadigheid van JEZUS op den voorgrond staat, en eindelijk de historische verschijning van CHRISTUS op aarde, van iemand, die in eenen tijd van algemeen bederf, onder de van hunne Godsdienstige eenvoudigheid afgewekene en verbasterde Joden, zoo veel goeds zou uitgewerkt hebben, zelve volstrekt geen geloof verdient, als wij Zijne wondermagt en vooral het wonder der Verrijzenis in twijfel trekken, waardoor Hij, volgens de eenparige getuigenis der Evangelische en andere Apostolische verkonden, voor en na Zijnen dood zulk eenen verbazenden invloed op Zijne leerlingen heeft uitgeoefend. Maar ofschoon nu deze Godsdienstige overtuiging, dat JEZUS, als Goddelijke Leeraar en Ver-

Verlosser des menschdoms, met de uitstekendste gaven, met Goddelijke magt was uitgerust, het ons begrijpelijk maakt, waarom Hij, als met Goddelijk gezag bekleed, op wonderbare wijze niet alleen werkzaam, maar ook geheel Zijn Leven wonderbaar was, zoo hangt toch de gegrondheid dezer begrijpelijkheid wederkeerig van de op geschiedkundige getuigenissen berustende overtuiging af, dat Hij historisch verschenen is; dat wil zeggen, dat Hij werkelijk eens als Goddelijke afgezant op aarde geleefd heeft: zoodat het Christelijke geloof zoowel op eenen geschiedkundigen, als Godsdienstigen grondslag gevestigd moet zijn."

Deze eerste aflevering wordt besloten met den overgang tot de tweede afdeeling, § 25 uitmakende, waarin de SCHRIJVER handtastelijk voor oogen stelt, hoe los STRAUSS met al zijne sluwheid in zijne Critiek is te werk gegaan, hoe zeer hij zich zelven heeft bloot gegeven, en hoe zijne poging dus als eene geheel mislukte onderneming zich kenmerkt en bij gevolg juist tegen 's mans doel dienen kan, om de redelijke noodzakelijkheid te doen gevoelen van bij het zoo wel gevestigd geloof te blijven.

Dit niet meenen wij nog te moeten afschrijven:

»Stuk voor stuk beschouwt en beoordeelt STRAUSS de beschreven gebeurtenissen; en daar deze, ieder afzonderlijk, slechts zinnelijke verschijnselen zijn, zoo valt het gemakkelijk derzelver geschiedkundige waarde in twijfel te trekken. Het inwendige ver-

stand, dat STRAUSS er in vindt, betreft alleen het denkbeeldige, en daar hij hierover in zijne Slotverhandeling opzettelijk spreekt, zoo moeten wij in onze wederlegging van zijne Critiek ook zoo min mogelijk daarvan gewagen, en het voornaamste tot onze derde Afdeeling besparen; en dewijl hij bovendien bijna geen werk gemaakt heeft van de zoogenaamde uitwendige geloofwaardigheid, zoo kunnen wij het daarvoor houden, dat het ook te dezer plaatse niet tot onze taak behoort, om de bewijzen voor die geloofwaardigheid hier bijeen te zamelen. Er blijft dus in de hoofdzaak niets anders voor ons over, dan dat wij ook stuk voor stuk de Evangelische berigten, voor zoo ver het noodig is, tegen STRAUSS verdedigen; doch naardien telkens bij hem dezelfde argumenten, of onder denzelfden vorm, of met eenige wijzigingen, terug komen, behoeven wij niet paragraaf voor paragraaf na te gaan, maar kunnen vele te zamen voegen, en zoo doende, vooral ook omdat wij de hoofdpunten in deze eerste Afdeeling reeds breedvoerig behandeld hebben, onze wederlegging aanmerkelijk bekorten."

Dat deze beschouwing een weinig breedvoeriger is uitgevallen, verklare men uit het belang, dat wij in dit werk stellen, en wij zouden ons zeer bedriegen, indien niet velen met ons verlangden naar het vervolg en slot, waarvan wij spoedig ook wenschen te kunnen gewagen.

DIS-

DISQUISITIO de CALVINO, librorum N. T. historicorum interprete, *quam ... pro gradu doctoratus, summisque in Theologia honoribus ac privilegiis rite et legitime consequendis, in Acad. Rh. Traj. publico ac solemni examini submittit* D. G. ESCHER, *Zwartsluisa-Transisalanus, ad diem XII M. Junii* CIƆIƆCCCXL. *Trajecti ad Rhenum, apud* Rob. Natan, CIƆIƆCCCXL. 140 *pag. form. oct. Maj.*

Zich verwonderende dat de nieuwere uitleggers der H. S. met zoo veel lof doorgaans gewagen van de schriftverklaringen der *Kerkvaders*, en van de grootere verdiensten, in deze, der Hervormers van de XVIde eeuw, bijzonder van de uitlegkundige schriften van CALVIJN, schier geene melding maken; gevoelde ESCHER zich te meer opgewekt tot het nader onderzoek van zijne schriften, om te beter te kunnen oordeelen over hetgeen door dezen zoo Geleerden als moedigen Kerkhervormer wezenlijk gedaan is, tot verklaring van de H. Schriften. Volgens zijne betuiging hebben vooral ook de lofspraken van twee Duitsche, niet onvermaarde schrijvers, THOLUCK en LUECKE, hem hierin gesterkt, die in navolging (voegen wij er bij) van verscheidene andere geleerde en bekwame uitleggers, op de groote verdiensten in het genoemde vak, vooral van den zeldzaam begaafden, CALVIJN,

 ook

ook door ERNESTI aangehaald in Inst. Interpr. N. T. Part. III. C. IX. § 33. de aandacht gevestigd hebben.

ESCHER heeft zijn eerste plan echter later een weinig veranderd. Congessi, ut ait, enim in unum, quae CALVINO sunt priva et propria, atque ita factum est, ut contemplandum mihi sumserim Calvinum librorum N. Testamenti historicorum interpretem. Quo melius autem hoc consilium ad exitum adduceretur, constitui, singula, ad quae attendere animum oportet interpretem, in totidem classes redigere, ut quae bona vel minus bona noster habeat distincte et luculenter traderem. Opus quidem aggredior, pro virium imbecillitate, difficillimum; utilitas vero, quam ex labore ipse meo possum percipere, tum vero etiam spes, fore ut plures cognoscant Calvinum librorum S. interpretem, debitumque illi tribuant honorem, excitabunt meas in opere suscipiendo vires, ardoremque addent fracti nescium. — Nam CALVINI commentarios continuo manu volvens, interiorem librorum S. contrahere notitiam unicuique homini christiano, maxime antistiti necessariam, vel invitus cogor. Deinde discam, non tantum quid Calvinus, vir Judicii acerrimi et doctrinae immensae, de libris S. dixerit, verum etiam, quod praestantissimi quique post Calvinum interpretes, quorum labores cum ejus interpretationibus sunt conferendi, scripserint. Met genoegen vernemen wij vervolgens, dat ESCHER ook niet onbekend gebleven is, met hetgeen vele anderen ook bij herhaling open-

tegelijk hebben aangemerkt, om jeugdige schriftverklaarders, en die zich daartoe langs den koninklijken weg voorbereiden, op te wekken, tot het zoo leerzaam gebruik maken van de belangrijke schriften des grooten Hervormers. Velen zullen zich hierbij, met gepaste hulde aan des beroemden mans nagedachtenis, ook onzen Leidschen Hoogleeraar VAN VOORST herinneren. Niet onvoegzaam heeft onze jeugdige Schrijver vooraf zijn gevoelen gezegd over, en de aandacht bepaald bij de gesteldheid van de verklaring der H. S. in de XVIde eeuw, en bij de wijze, waarop CALVIJN tot het verklaren der historische boeken van het N. T. is overgegaan, en is, na dit kortelijk historisch te hebben aangewezen, ter zake getreden, met de opgave en inachtneming van de volgende orde;

Optima quidem visa est ea ratio, qua primum referam, quae monuerit Calvinus de iis, quae in introductione in libros S. tractari vulgo solent; de quatuor adeo Evangeliis, in genere de iis, quae singulis libris N. T. historicis sunt priva et propria, uti et de harmonia ex MATTHAEO, MARCO et LUCA composita.

Deinde ex ejus sententia agere lubet de *externa horum librorum forma*; de textu Graeco et versione Latina, quibus in interpretatione usus est; *de* variis ejus ad constituendam lectionem germanam conatibus, vel laudandis codicum et versionum antiquarum testimoniis, vel conjecturis faciendis.

Quibus expositis *tertio* videbimus de ipsa Calvi-

vi-

vini *explicatione*: quo in loco considerandum nobis erit, quid praestiterit in *interpretatione litterali*, *historica*, *rhetorica*, *logica* et *ethica* sive *morali*.

Tandem *quarto* de ejus *ingenio*, *animo*, *lingua* et *stylo*, in his commentariis conspicuis, nonnulla monebo. Verbo, agam de Calvini εἰσαγωγῇ, de ejus κρίσει, de ejus ἑρμηνεία (waarom juist deze Grieksche woorden?) denique de ejus ingenio, animo, lingua et stylo, ratione habita consilii, quod in his commentariis sibi proposuit.

Volgens deze gekozene orde handelt de jonge Doctor dus, in dit onderzoek, in de eerste plaats (of eerste deel) over de *inleiding* van CALVIJN, en stelt Hoofdst. I voor, 's mans gevoelen over de vier Evangeliën in 't gemeen: Qua *lingua*, quo *consilio*, qua *ratione* conscripta sunt et quaenam sit *mutua illorum ratio*.

Hoofdst. II. Dat, over ieder dezer H. Boeken afzonderlijk, namelijk over het Evangelie van MATTHEUS, van MARKUS, van LUKAS, van JOANNES en ook over de Handelingen der Apostelen.

Hoofdst. III. Zijne meening over de zoogenaamde harmonie der Evangeliën, namelijk van de synoptici MATTHEUS, MARKUS en LUKAS. Alienus enim ab omni re dubia et incerta, JOANNEM exclusit CALVINUS, quo majore cum libertate posset dispenere priorum Evangeliorum argumentum, quorum auctores ipsi de servando temporis ordine anxii non fuerunt, cum JOANNES, hac in re, a collegis su-

sunt discrepaest; welke oplossing ESCHER echter verklaart dank te weten aan G. W. MEIJER, THOLUCK en J. HENRIJ (in *das leben Calvini*, Th. I.)

Bij deze gelegenheid stelt ESCHER CALVIJN's denkwijze voor over de belangrijkheid dezer overeenstemming, herinnert hetgeen anderen in deze voor hem gedaan hebben, en handelt over het kenmerkende der Calvijnsche harmonie, en over hare belangrijkheid en nuttigheid.

Tot de behandeling der studia critica van CALVIJN, in het tweede deel, overgegaan, bepaalt hij in Hoofdst. I de aandacht bij den Griekschen tekst en de Latijnsche overzetting, waarvan hij zich in zijne interpretatie bediend heeft, en spreekt in Hoofdst. II, over zijne onderscheidene pogingen tot het bepalen van de ware lezing. Aan het slot doet hij de waarschijnlijke redenen kennen, waarom CALVIJN in deze niet meer gepraesteerd zal hebben.

Hoofdst. I van het derde deel handelt over de Grammaticale interpretatie van CALVIJN, en dient om te doen zien, dat hij op het spraakgebruik, den zamenhang, de gelijkluidende plaatsen, en de Grammaticale figuren gewoon is acht te nemen, geenszins middelmatig ervaren was in de kennis ook van de Hebreeuwsche taal en van den inhoud des O. Testaments.

In het tweede Hoofdst. bewijst ESCHER, dat het CALVIJN niet ontbrak aan genoegzame kunde in de Geographie, Chronologie en Genealogie, noch ook

aan

naar die van de oude plegtigheden, gebruiken, zeden en gevoelens.

Het derde Hoofdstuk dient, om te doen opmerken, hoe CALVIJN te werk is gegaan: tum in interpretandis *dictis tropicis* et *praecipue parabolis*, tum in figuris orationis observandis.

In het vierde Hoofdst. spreekt KECHER eerst de vocum et enunciationum significatione, dan over de analogia doctrinae christianae, vervolgens de vi (habitu) quam opiniones Calvini dogmaticae habuerint in ejus interpretatione, en eindelijk de componendis ἐναντιοφανέσιν, gelijk MEIJERIJ de bedoelde plaatsen ook voorzigtig genoemd heeft ter aangehaalde plaatse.

Over de interpretatio moralis van CALVIJN in het vijfde Hoofdst. sprekende, verklaart hij zich nader, door aan te merken, dat dezelve verkeert in exponendis, agentium, loquentium, scribentium tum consilio, tum affectionibus; waarop hij zoekt te doen zien, dat CALVIJN ook hierin zich met een gelukkig gevolg werkzaam betoond heeft als schriftverklaarder. Men herinnere zich hierbij EICHHORN's aangemerkte in het aanhangsel op SEILER's *Bijbeluitlegkunde.*

Ook het *vierde* of laatste deel is afgeperkt in Hoofdstukken en onderdeelen (paragraphen), waarvan het *eerste* CALVIJN's ingenium doet kennen, het *tweede* de ejus animo handelt, bijzonder over zijnen diepen eerbied voor de Heilige Schriften, zijnen onvermoeiden ijver en ongeloofelijk geduld, zij-

zijne waarheidsliefde en vurigen ijver, in haar vast te houden, te verdedigen en te beoefenen. In het derde wordt de aandacht bepaald bij het oogmerk, hetwelk CALVIJN zich voorstelde bij het schrijven van zijne Commentariën, en vervolgens iets gezegd over zijn taal en stijl, vergeleken met en in betrekking tot zijn doel, waarop hij met dese slotsom zijne beoordeeling besluit: Quae cum ita sint satis superque patet, et verborum ordine, usu, constructione et dicendi perspicuitate ac gravitate, omnia arripuisse Calvinum, quae attendenda sunt interpreti, ut consilium suum attingat, eumque, tum suis de διαγωγῇ, κρίσει, maxime ἑρμηνείᾳ, meritis, tum ingenii animique dotibus et facultatibus, lingua et stylo, summo jure inter praecipuos omnis aevi interpretes esse recensendum.

Eerman heeft in deze disquisitie vele aangename bewijzen gegeven van zijne kennis met eenige der schriften van CALVIJN gemaakt, en tevens getoond, van hetgeen door anderen, van welke verscheidene namen en schriften van tijd tot tijd door hem worden aangehaald, voor hem geschied en geschreven is, zich vlijtig en oordeelkundig bediend te hebben. Hoe kort ook de behandeling is van ieder der aangeroerde punten, welke naar zijn regelmatig plan hier in aanmerking moesten genomen worden, heeft hij echter telkens eenige, en doorgaans goede, bewijzen als proeven te berde gebragt uit de uitlegkundige schriften van den Hervormer. Nu

en dan toetst hij ook het bijzonder gevoelen van CALVIJN, en toont hij van hem wel te durven verschillen.

Ofschoon dus hoog met den Hervormer ingenomen, zou hij echter zich zeker niet geheel kunnen vereenigen met het distichon eens op zijne *Instit. Rel. Chr* (een *liber adhuc egregius*) gemaakt:

Praeter Apostolicas post christi tempora chartas,
Huic peperere libro saecula nulla parem.

Het hier geleverde is allezins geschikt, om op de verdiensten van CALVIJN, bijzonder ook als uitlegger der historische boeken des N. T., opmerkzaam te maken en overtuigend te doen zien, met welk regt en om welke goede redenen ook de Hoogleeraars aan onze Academiën vroeger, en ook nu nog, het raadplegen van het door hem gepraesteerde ernstig aanbevelen, waarvan wij de goede uitwerking van tijd tot tijd met welgevallen in de specimina van onze jonge Theologanten opmerken. Terwijl hij hem hier, en aan de zijde van zijn hart, en aan die van zijn verstand en uitstekende kennis met liefde roemt, zonder te prijzen wat hij in hem minder gunstig aanmerkte, zoo heeft hij ook duidelijk genoeg doen zien, Calvinum utique ad interpretandos libros S. accessisse optime paratum et exercitatum, van wien men veel leeren kan. Niet te onpas heeft hij onder andere ook deze noot hier gegeven: Non possum non similitudinem, quae Calvinum inter et H. GROTIUM, non uno nomine, intercedit, verbo notare. Utrique parentes contigerunt, qui-

quibus religiosa puerorum educatio cordi erat. Uterque, egregiis non tantum magistris in disciplinam est traditus, sed ejusmodi viris, quorum institutione et commercio meliore de religione cognovit; OLIVETANO et WOLMARO Calvinus, Uitenbogardio, aliis Grotius. Uterque, vix Juvenis, multos magnosque fecit in literis et philosophia progressus, Jurisque studia primum secutus est. Utrique admirabilis ingenii ἀκρίβεια, memoria incredibilis. Uterque propter doctrinam domicilii sedem relinquere fuit coactus, Grotius Hollandiam, Genevam Calvinus. Uterque denique in librorum S. interpretatione magnus. Conf. SIEGAAR, oratio DE HUGONE GROTIO.

Dat evenwel onze Schrijver deze gelijkheid tusschen deze twee groote mannen niet te verre uitstrekt, kan men zien, wanneer men met de schriften en gevoelens van onzen H. DE GROOT behoorlijk bekend zijnde, nagaat, wat hij aangaande de bijzondere leerstellige gevoelens van CALVIJN hier heeft opgemerkt, (p. III. Cap. IV. § 3. pag. 102). Ondertusschen is het ons gebleken, dat iemand wat stellig en sterk zich omtrent deze laatste heeft uitgelaten, en wij hadden wel gewenscht, dat onze vereerder omtrent de verdiensten van CALVIJN meer gematigd hier zich verklaard, of zich meer den tijd gegeven had, om als een in zijne schriften ervaren man rijpelijk te overwegen, hoedanig men over zijne *Theologische* denkbeelden naar waarheid oordeelen moet, hetgeen voorwaar met geen enkele

pennestreek zich laat afdoen, of liever zijne *opiniones dogmaticae*, indien hij zich al bewogen had gevoeld om er opzettelijk van te gewagen, op het verband gewezen en den invloed naar zijne gedachten opgegeven, van des Hervormers denkwijze in het leerstellige op zijne verklaring van het N. T. welk naauwkeuriger onderzoek welligt hier en daar eene aanmerkelijke wijziging en verbetering ten gevolge zoude gehad hebben. Het is toch waarlijk, in de beoordeeling van zulk eenen man, niet genoegzaam te zeggen: In quibus omnibus nonnulla certe haberi, quae a Jesu Christi et Apostolorum mente aberrent, non est quod moneam; noch ook: Illud satis superque patet, quamnam vim in Calvino opiniones ejus dogmaticae habuerint. Wij raden dus dien jongen Godgeleerde aan, om dit punt nog eens nader te overwegen, en vooral ook in deze schrift met schrift te vergelijken.

Overigens verklaren wij gaarne, dat ESCHER met deze disquisitio, welke wij den lezer meenden wat nader te moeten doen kennen, om ook aan zijn verlangen te voldoen, vele aangename bewijzen gegeven heeft van zijnen welbesteden tijd, van zijne reeds verkregene kunde en van zijne aanvankelijke geschiktheid, om de verdiensten van anderen op te merken, wel te overwegen, van hetgeen goede en groote uitleggers gezegd en geleerd hebben, een goed gebruik te maken en de Heilige Schriften verstandig, eerbiedig en grondig te verklaren.

Ook

Ook in de achter aan geplaatste stellingen merken wij met goedkeuring eenige aan, welke voor het hier behandeld onderwerp bijzonder voegen, b. v. deze twee:

Recte de Calvino ait Bayle (Dict. hist. et crit.): c'était un homme, à qui Dieu avoit *conferé* de *grands talents*, beaucoup d'esprit, un jugement exquis, une fidele memoire, une *plume* solide, éloquente, infatigable, un grand savoir, un grand zèle pour la verité.

De tweede: Inter optimos librorum S. interpretes *referendus* est Calvinus.

En de elfde: Calvini verba ad Matth. II:1. *Nescire praestat, quam temere pro certo asserere, quod dubium est*, homiletae in explicandis difficilioribus codicis S. locis, commendata sunto.

Ook de laatste thesis prijzen wij als kenmerkend bij deze gelegenheid aan.

Wij verblijden ons eindelijk, dat ZECHER zoo spoedig geroepen is, om in den wijngaard des Heeren te arbeiden, beloven ons van zijnen voortdurenden ijver en beoefening veel goeds en wenschen hartelijk, dat hij, als een getrouw en bekwaam Evangeliedienaar, met eer en zegen werkzaam zijn en veel nut stichten zal.

Geschiedkundig OVERZIGT *van de Besturen, die, vóór de herstelling van* Nederland *in* 1814, *elkander in* Drenthe *zijn opgevolgd. Door* J. S. MAGNIN, *Archivist bij het Gouvernement van* Drenthe, *Lid der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te* Leiden *en van het Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen. Eerste stuk, loopende van den vroegsten tijd tot het jaar* 1046. *Tweede stuk, eerste gedeelte, loopende van het jaar* 1046, *tot het jaar* 1395. *Te* Groningen, *bij* J. Oomkens, 1839. *Eerste stuk X en* 160 *bladz.*, *en tweede stuk, eerste gedeelte XVI en* 186 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs dezer beide stukken is f* 3,80.

Dit werk van den Heer MAGNIN levert vele bewijzen op van zijnen ijver en bekwaamheid tevens in het onderzoek der oudheden, ons Vaderland betreffende, en bijzonder van zijne zucht, om het Landschap *Drenthe*, reeds in het eerste vierde gedeelte van de negende eeuw onzer jaartelling bij dezen naam bekend, en dus eeuwen voor dat de tegenwoordige Provinciën *Holland*, *Zeeland*, *Groningen*, *Overijssel* enz., derzelver hedendaagsche namen voerden, — meer algemeen te doen kennen; als verdienende onder de Gewesten van ons Vaderland, welke zich steeds door eigenaardige instel-

stellingen en door eenen bijzonderen regeringsvorm hebben onderscheiden, voorzeker eene niet onaanzienlijke plaats, hoezeer het ook de minst bevolkte is en de laatste in rang van onze Noord-Nederlandsche Provinciën.

De taak, door hem hier opgenomen, was, vooral in het eerste gedeelte, ganschniet gemakkelijk, maar hij heeft geene moeite ontzien, en geene middelen en gelegenheden, welke hem voorkwamen en vriendelijk aangeboden werden, ongebruikt gelaten, — om iets te leveren, dat aan de behoefte en het verlangen van de beminnaren der Vaderlandsche Geschiedenis zoude kunnen voldoen.

Aan het slot zijner gepaste, zeer ter zake dienende inleiding, geeft hij de orde van behandeling aldus op:

De geschiedenis van *Drenthe* en deszelfs Bestuur laat zich gevoegelijk in *vier* tijdvakken verdeelen, en wel in de navolgende orde:

Het eerste loopt van den vroegsten tijd tot aan het jaar 1046, als wanneer *Drenthe* tot een afzonderlijk graafschap werd verheven, en de tijdelijke Bisschop van *Utrecht* tot Graaf van *Drenthe* werd aangesteld.

Dit tijdvak zal het *eerste* stuk van deze onze verhandeling uitmaken.

Het tweede, in twee afdeelingen gesplitst, zal een overzigt bevatten van het Bestuur in *Drenthe*, onder de heerschappij der Bisschoppen van *Utrecht*. Hetzelve loopt van het jaar 1046 tot het jaar

 1522,

1522, en zal het *tweede* stuk van het onderhavige werk zijn.

Het derde zal handelen over *Drenthe's* regering onder KAREL, Hertog van *Gelre*, onder Keiser KAREL V en onder zijnen zoon, Koning FILIPS II; van af het jaar 1522 tot het jaar 1580, als wanneer *Drenthe* in de Unie van *Utrecht* werd opgenomen; terwijl

Het vierde of laatste tijdvak, loopende van het laatstgemelde jaar af tot aan de Staatsomwenteling van 1795, ons het bestuur van *Drenthe* zal doen kennen, zoo als hetzelve was, gedurende den tijd dat dit Landschap een gedeelte uitmaakte van het *Gemeenebest der Vereenigde Nederlanden*.

Wij zullen die twee tijdvakken in het *derde en laatste* stuk van deze verhandeling begrijpen, en bovendien, met korte trekken, in hetzelve trachten mede te deelen, hoedanig het bestuur van dit gewest was ingerigt, gedurende het tijdsverloop van 1795 tot aan de herstelling van *Nederland* in 1814."

Alzoo behelst het eerste stuk, dat wij thans voor ons hebben, eene met veel inspanning, voorzigtigheid en gezond oordeel verzamelde en uitgewerkte herinnering aan de vroegere geschiedenis, gesteldheid, uitgestrektheid en regeringsvorm van dit gewest. Veel wetenswaardigs komt daarin voor, en de Schrijver verdient, wegens zijne genomene moeite en zorgvuldigheid, allen lof. Ten blijke, dat hier ook aanmerkingen, op daadzaken gegrond, voorkomen, welke zeer verdienen in gedachten,

ook

ook in eenen tijd gehouden te worden, laten wij deze hier volgen:

»Bij den algemeenen overgang der Ingezetenen tot het Christendom, immers dit is te vermoeden, zullen de bezittingen en inkomsten der heidensche priesterschap, zoo niet geheel dan toch wel grootendeels, tevens aan de bedienaars van de Christelijke eeredienst zijn overgegaan, doch aan de milddadigheid der vorsten, der hooge ambtenaren en ook van voorname bijzondere personen is het voornamelijk dank te weten, dat de Kerkvoogd van *Utrecht* reeds vroegtijdig, in en nabij die stad, kostbare en uitgestrekte bezittingen verkreeg. KAREL *de Groote*, deszelfs voorgangers en opvolgers gingen eeuwen lang op dien voet voort; de *geest der tijden* bragt zulks mede; niets was in hun oog lofwaardiger, dan het doen van schenkingen aan de Kerken en aan derzelver opzigters. En deze laatsten, nimmer het belang hunner Kerk, eigenlijk dat van zich zelven, uit het oog verliezende, wisten den leeken steeds in te boezemen, en te doen blijven bij het denkbeeld, dat het doen van giften en gaven aan de geestelijkheid een verdienstelijk werk en Gode een welgevallig offer was, als enigtlijk en alleen strekkende, om den luister van Zijne Kerk meer en meer te doen uitkomen. *Hoop op beloning* namaals, voor hier gedane goede werken, en alzoo het grootste eigenbelang, werkte krachtiglijk mede, om den eenmaal ingeslagenen weg niet te verlaten."

 »Maar

»Maar de Bisschoppen, niet te vrede alleen met het bezit van goederen en inkomsten en met het kerkelijk gebied in de landschappen aan hunne herderlijke zorg toevertrouwd, lieten geene pogingen onaangewend, om ook wereldlijke regten en voorregten in hun bisdom te bekomen. Uit de lijst der vaste goederen, welke de Kerk van *Utrecht* reeds in het jaar 866 in eigendom had verkregen, blijkt genoegzaam, dat de daaruit getrokken wordende voordeelen toereikende waren, om de bisschoppelijke waardigheid naar eisch op te houden, en de behoeften van den Kerkvoogd en de zijnen te bestrijden. Dit echter was niet genoeg. Vermeerdering van grondbezittingen en het verkrijgen van allerlei regten en voorregten, was het punt van waar de Bisschoppen uitgingen, en dit was tevens de zekerste weg, om eenmaal te geraken ook tot het wereldlijk gebied, over den omtrek, welke aan hun geestelijk en kerkelijk bewind was onderworpen. De Vorsten en aanzienlijken waren zwak genoeg, om alles wat de gemyterde Kerkvoogden van *Utrecht* ten behoeve van Gods Kerk verzochten, »In nomine Sanctae et Individuae »Trinitatis" in te willigen, toe te staan en weg te geven; en daar hun, onder andere regten meer, niet alleen een aandeel in de Tollen was geschonken, maar hun zelfs het regt tot de heffing van geheele tollen in hun eigen voordeel was toegestaan, en hun bovendien vergunning tot het munten van goud, zilver en koper was verleend, vloeide hun

het

het gereede geld, in de eerste tijden zoo schaarsch, bijna geheel en al toe, waardoor zij zich in de gelegenheid zagen gesteld, van daarenboven hunne grondeigendommen door aankoop en ruiling te vermeerderen. Vooral door dit laatste middel wisten zij hunne vaste goederen, op onderscheidene plaatsen in het bisdom, tot een verbazend en onafgebroken geheel uit te breiden, bewijsbaar uit de menigvuldige overeenkomsten, ruilingen van goederen behelzende, welke overal onder de voorhandene Charters worden aangetroffen. Met den dood van schier elken Bisschop, die steeds alle zijne goederen aan de Kerk naliet (want niet zijne bloedverwanten waren zijne erfgenamen: de Kerk erfde zijne nalatenschap), bespeuren wij duidelijk, dat *de bezittingen der Kerk zijn toegenomen*, en de grondeigendommen derzelve vermeerderd geworden, voornamelijk dáár, waar het bisdom reeds landgoederen had verkregen. Aan deze bezittingen, welker bewoners en gebruikers aan het gezag der wereldlijke regters werden onttrokken en aan dat van de Bisschoppen of derzelver afhangelingen onderworpen, wisten de Vorstelijke Kerkvoogden, vooral door Keizerlijke en Koninklijke giften, wereldlijke regten en voorregten te verbinden. Van daar breidden zij hunne magt, te gelijk met hunnen landeigendom, naar alle kanten uit. Zij wisten, bij verloop van tijd, velen der Duitsche Keizers te overreden, om hun het wereldlijk gebied, met alle bij- en toebehooren, over afzonderlijke

 klei-

kleine landschappen, heerlijkheden en uitgestrekte landgoederen enz. op te dragen; en dat een en ander, gevoegd bij de eigendommelijke bezittingen van den Bisschoppelijken Zetel en bij de regten aan die bezittingen verknocht, maakte eindelijk *één* geheel uit, waarover de tijdelijke Bisschoppen van *Utrecht* langzamerhand het landsheerlijk of wereldlijk gezag verkregen en voerden.

In het Voorberigt van het eerste gedeelte des tweeden stuks, geeft MAGNIN te kennen, dat het hem dienstig is voorgekomen, de beide laatste stukken elk in twee gedeelten te splitsen, *eensdeels*, omdat sommigen der inteekenaren naar het vervolg des werks verlangden; *anderdeels*, omdat naar deze inrigting, het geheele werk zal bestaan uit vijf boekdeeltjes van bijna gelijke uitgebreidheid. Dit met goedkeuring vermeldende, kunnen wij niet nalaten aan te merken, dat onzes achtens de pagina's liever ook hadden moeten doorloopen, tot gemak voor den raadpleger, die de vijf boekdeeltjes in één band zal willen vereenigen. Het neemt te meer voor dezen arbeid in met beleefde erkentenis hier vermeld te vinden, hoe, behalve de reeds voor het eerste stukje genoemde aanzienlijke personen, later nog verscheidene andere Dames en Heeren den Schrijver behulpzaam geweest zijn, in de mededeeling en het gebruik van belangrijke stukken en bronnen, waarvan hij hier blijkt een zeer verstandig, soms overvloedig, gebruik gemaakt te hebben.

Al

Al het in dit deel voorkomende, is grondig ontvouwd en met een aantal echte stukken bevestigd, voor zoo verre het daarvoor namelijk vatbaar was, terwijl de Archivist overigens het meest waarschijnlijke opgeeft en zijne gissingen met behoedzaamheid en met aanvoering zijner hem daartoe bewegende redenen mededeelt.

Het geheele werk is beleefdelijk opgedragen aan Z. E. den toenmaligen Gouverneur van *Drenthe*, die thans deze aanzienlijke waardigheid in *Noord-Holland* bekleedt, den Heer Mr. D. J. VAN EWIJCK, aan wien de Schrijver verklaart grootelijks verpligt te zijn, wegens de herhaaldelijk door hem genotene blijken van Z. H. Ed. Gestrs. belangstelling in zijne pogingen, om den toekomstigen geschiedschrijver van *Drenthe* voor te werken.

Wanneer wij de overige stukken ontvangen, zullen wij niet nalaten er onzen lezer ook eenig berigt van te geven.

Viertal VERHANDELINGEN, *nagelaten door* B. ANSLIJN, BZ. *Uitgegeven door* N. BEETS. *Te* Alkmaar, *bij* H. J. van Vloten, 1839. 100 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 1,50.

De inhoud dezer verhandelingen is: I. Elk heeft zijn eigen popje. II. De gedichtjes van VAN ALPHEN als een zedelijk handboekje voor de jeugd beschouwd. III. Middelen om den mensch ongelukkig te maken; en IV. De natuurlijke historie als een voortreffelijk hulpmiddel bij de opvoeding der jeugd beschouwd.

Hoe-

Hoewel deze verhandelingen den nu wijlen zoo ijverig als nuttig hier werkzamen opsteller en uitvoerder geenszins tot oneer verstrekken; kunnen ze echter ook niet als modellen worden aangemerkt. Zij zijn wel alle eenvoudig ingerigt en ademen een goed oogmerk, maar ze missen te zeer dat levendige, roerende en die kracht van uitdrukking, waardoor zich zoodanige redevoeringen behooren te onderscheiden, òf ten minsten de aandacht van letterkundigen (aan deze blijken ze toch voorgelezen te zijn) naar wensch kunnen opwekken en boeijen. De tweede onderscheidt zich, door de bijgebragte staaltjes uit VAN ALPHEN's bevallige Gedichtjes, en de laatste, naar ons oordeel niet de minste, wordt voor den lezer te aantrekkelijker, door de herinnering er onder geplaatst, dat de Heer AMELIJN weininige maanden na het uitspreken (9 April 1838) reeds overleed.

Het goede oogmerk van uitgever en drukker worde bereikt!

Het LUSTOORD *tusschen* Amstel *en* Grebbe, *en elders in het Sticht van* Utrecht. *Door* J. H. CHRISTEMEIJER. *In twee deelen. Met twee afbeeldingen. Te* Schoonhoven, *bij* S. E. van Nooten. *Eerste deel XV en* 141, *en tweede deel* 202 *bladz. In kl.* 8vo. *De prijs der beide stukjes is f* 2,80.

»Het werkje, zegt de Heer CHRISTEMEIJER, »dat mij-

zijnen Landgenooten hier wordt aangeboden, ofschoon een op zich zelven staand, afzonderlijk geheel zijnde, kan door de bezitters van een vorig, dat onder den titel van *Landelijk Schoon in het Sticht van Utrecht en deszelfs omstreken*, in 1836 bij de Boekhandelaars J. G. VAN TERVEEN EN ZOON, te *Utrecht* is uitgegeven, als een vervolg op dit laatstgenoemde worden beschouwd; en maakt, in vereeniging daarmede, een volledig beknopt overzigt der voornaamste natuurschoonheden in het Sticht van *Utrecht* uit."

Uit het aanmerkelijk aantal inteekenaren hier voor genoemd, kan het blijken, dat zijn vorig werkje met veel genoegen ontvangen is en alzoo het verlangen opgewekt geworden, om hem verder als gids, onder het genot der bekoorlijke natuur, in zijne verbeelding, of ook werkelijk, in de aangewezen' oorden van ons Vaderland te volgen en te vergezellen.

De beide deeltjes bevatten zes brieven in eenen voegzamen wel onderhoudenden stijl geschreven, waarin CHRISTEMEIJER zich niet bepaalt tot het enkele aanwijzen van de wegen alleen, maar ook afwisselend op het oog neemt, wat daartoe en nevens behoort. Van *Amsterdam* vangt, in den eersten brief, de reis aan naar *Utrecht*, eerst met de schuit, en vervolgens wandelende, uithoofde van het eentoonige van de trekvaart van *Loenersloot* tot aan *Nieuwersluis*.

Dit togtje naar *Utrecht* wordt, in den tweeden brief wandelend verder voortgezet, na den nacht

in

in rust te *Vreeland* te hebben doorgebragt, terwijl men te *Nieuwersluis* verder van de trekschuit gebruik maakt.

De derde brief is toegewijd aan de beschouwing van het meest merkwaardige in de grijze, maar tevens bloeijende stad *Utrecht* en hare omstreken. De aanduiding der schoone wandelingen rondom en in deze woonstad des Schrijvers, geschiedt in den vierden brief.

Met eenige en wel de voornaamste wandelingen naar naburige dorpen, die op niet verren afstand van die stad gelegen zijn, maakt de vijfde brief bekend, met uitzondering van die, welke men aan den noordoostkant, naar de zijde van *Maartensdijk*, *de Vuursche* en *Soestdijk*, vindt, welke CHRISTEMEIJER reeds in het gemelde voorgaande werkje beschreef.

In den laatsten of zesden brief worden eindelijk die wandelingen aangeduid, welke tusschen *Uitgeest* en de *Grebbe* gelegen zijn, benevens de omstreken van *Amersfoort* en andere.

Wij twijfelen er niet aan, of menig een zal met deze levendige beschrijvingen, doormengd ook met eenige overgenomene dichtstukjes, met aanmerkingen op het verledene, zoowel als op het tegenwoordige betrekking hebbende, en aangevangen en besloten met tot verheerlijking van den aanbiddelijken Schepper en Onderhouder der schoone natuur leidende beschouwingen — tevreden zijn, en door dezelve worden opgeleid, om met dezen gids op eene vermakelijke en nuttige wijze de opgenoemde streken, wegen en plaatsen te bezoeken.

Hoe-

Hoewel de korte beschrijving van het voornaamste in *Utrecht* zelve hier minder verwacht werd, zal evenwel de inhoud des derden briefs aan dezulken die daarmede minder bekend zijn, niet onaangenaam wezen. Daar de stijl doorgaans wel vloeijende is, en het blijkt, dat de Schrijver er zich *op* toegelegd heeft, om behoorlijk te varieren, hindert hier echter het zoo dikwerf herhaalde Fransche woord *riant*.

Het slot van den laatsten brief luidt dus:

»Zoo heb ik u dan, in mijne gedachten, door eenige der schoonste gedeelten van het Sticht vergezeld. Bij mijne aanwijzingen van den weg aan een bepaald bestek gebonden, heb ik veel slechts als moeten aanstippen, wat eene breedere en betere vermelding verdiend had. Mogen nogtans deze aanduidingen u niet zonder vrucht te stade komen! En zoo gij, bij uw bezoek na of later van deze oorden, moogt vinden, dat mijne beschrijving verre beneden haar onderwerp gebleven is, gij zalt daarbij toch het vermaak hebben te zien, dat ik u niet te veel beloofd heb, en dat, zoo deze schetsen slechts flaauw van omtrek zijn, zij ook geene verwachting opwekken, die niet door de wezenlijkheid verre overtroffen wordt. Breng dan, Amstelwaarts gekeerd, van uw lustreisje door het bloeijend Sticht, dat blijmoedig aandenken met u, waarbij gij daarna gaarne nog eens verwijlt, en dat gij waardig acht, om onder de schoone herinneringen uws levens te worden opgenomen!"

MEN-

MENGELWERK.

HET HUISBEZOEK.

Naar aanleiding van het stukje in dit Tijdschrift voor Junij l. l. geplaatst:

IETS OVER

HET DOEN VAN HUISBEZOEKING.

Niet om te twisten, maar
om te stichten.

Tot de herderlijke zorg hebben onze vaderen ook het *huisbezoek* gebragt, en begrepen, dat de Kerkeraden zich verpligt moeten rekenen te zorgen, dat hetzelve niet verwaarloosd worde. Aan het goede oogmerk daarvan zal wel niet ligtelijk iemand twijfelen, wiens hart wel geplaatst is. Neemt men in aanmerking het verbazend onderscheid tusschen de Roomsch-Katholijke gebruiken en die van de Protestantsche Christenen, dan, dunkt ons, zal men ook nog wel een stap verder gaan en erkennen willen, dat de eerwaardige voorgangers in het geloof onder de Hervormden gegronde redenen hadden, om dit gebruik in te voeren, en dat men later ook niet onverstandig gehandeld heeft met bij die gewoonte te blijven en dezelve aan te prijzen. Men

Men wilde niet afbreken, maar opbouwen, het ingeslopen kwaad tegengaan en het goede bevorderen, eene met den geest van het Christendom strijdige menschelijke dwingelandij in de Godsdienst afschaffen en eene behoorlijke orde bewaren en bevestigen. Daarvoor moesten Leeraars en opzieners waken en werken, en alzoo, in navolging van en ter gehoorzaming aan de verordeningen der H. Apostelen, het ware welzijn der Gemeente, de wezenlijke stichting der Kerke met allen ijver, onder afbidding van 's Heeren zegen, staven en bevorderen.

Zij waren overtuigd van de noodzakelijkheid, om tot dat einde de vooroordeelen tegen te werken, de pogingen van on- en bijgeloof zoo veel mogelijk te *fnuiken en te verijdelen*, schadelijke dwalingen, *onchristelijke* scheuringen en verkeerde *begrippen*, maar vooral ook het Christendom onteerende handelingen, of voor te komen, of in derzelver verderfelijken loop te stuiten. Terwijl zij de goede orde wenschten te bewaren en de heilige voorschriften van den Heere JEZUS en zijne Gezanten te doen eerbiedigen, deden zij tevens waardiglijk gevoelen, van hoe veel belang het is, dat men toezie, dat *de* christelijke vrijheid, ons door den Heer der *Kerke* verworven en verzekerd, niet misbruikt *worde* tot ligtzinnig-, losbandig- en zorgeloosheid.

Innerlijk overtuigd, gelijk zij waren, dat de *Leeraars* van het Christendom geenszins volstaan kunnen, *met* het openbare predikwerk wel voor-

bereid, ijverig, moedig, gemoedelijk en getrouw waar te nemen, drongen er de kerkelijke vergaderingen en bestuurders ten sterksten op aan, om niet alleen hunne prediking door een voorbeeldig leven zelve aan te dringen, te bevestigen en te versieren, maar ook om op alle andere hun mogelijke manieren voor de Gemeenten, aan hunne zorge toevertrouwd, wezenlijk nuttig te zijn.

De Ouderlingen moesten hen daarin op alle wijze ondersteunen en ook naarstiglijk de wacht houden en van huis tot huis die »onder hun opzigt staan »bezoeken, voornamelijk omtrent den *tijd van het »houden des H. Avondmaals*. Zij moesten ge»trouwelijk onderstaan, of zij sich opregtelijk ge»dragen in handel en wandel, in de pligten der »Godzaligheid, in de getrouwe onderwijzing hun»ner huisgezinnen, in de huisgebeden en van der»gelijke dingen meer. Zij zullen daartoe zachtelijk »en nogtans ernstiglijk vermanen, en dat naar »voorvallende gelegenheid — zij zullen ze aanmanen »tot standvastigheid, ofte versterken tot lijdzaam»heid, ofte aanprikkelen tot ernstige vreeze Gods, — »die troost of bestraffinge van doen hebben, zul»len zij vertroosten of bestraffen, — zij zullen »ook niet vergeten aan te sporen naar behooren, »dat zij hunne kinderen zenden tot de catechisatie.

Tot uitroeijing der valsche leeringen en dwalingen — dus verordende men — welke door het lezen van kettersche boeken zeer toenamen, zal »men die middelen gebruiken, welke hierna vol-

»gen.

» gen. *Ten eersten*, zullen de Dienaren van den » predikstoel het volk vermanen tot naarstige lezing » der Bijbelsche Schrifturen en van de ongezonde » kettersche boeken afmanen, doch de namen der » boeken spaarlijk noemen. *Ten tweeden*, zullen » de Boekverkoopers (de reine leer toegedaan) van » de Dienaren vermaand worden, dat ze zulke » boeken niet drukken noch verkoopen. *Ten der-* » *den*, zullen de Dienaars, in de huisbezoekinge » der Lidmaten der Gemeente, naarstelijk toezien, » of in hunne huizen eenige schadelijke boeken zijn, » opdat ze hen vermanen mogen, zulke boeken » weg te doen."

Voor het Avondmaal, dus bepaalde de Synode te *Dordrecht* in 1578, zullen de Evangeliedienaren en de *Ouderlingen* de Lidmaten der Kerke. bezoeken, opdat ze » zoo veel in hun is, met leeren, » vermanen, troosten en de opgerezen zwarighe- » den ter neer te leggen, de Gemeente tot deze » hoogwaardige handeling regt bereiden."

In de Haagsche Synode van 1586 werd den Ouderlingen aanbevolen, om den Predikanten behulpzaam te zijn in het *Huisbezoek*, tot stichting der Gemeente, om bijzonder de Lidmaten der Gemeente te vertroosten en te onderwijzen, en ook andere tot de Christelijke Religie te vermanen.

Zonder dat wij meer zullen hebben aan te voeren, blijkt hieruit duidelijk genoeg, dat men vroeger onder de zeer voorname middelen, waarvan de Predikanten zich behooren te bedienen, gelijk de

catechisatiën enz., ook de huisbezoekingen telde, om de *ingezetenen te onderwijzen en te bevestigen in het ware geloof, de blinde menschen zoo veel mogelijk van hunne dwaling tot hetzelve te brengen en alzoo de Gemeenten meer en meer op te bouwen.*

Men zal hierop misschien willen aanmerken, dat de tijden aanmerkelijk veranderd zijn; maar zou men niet met even veel, ja meer grond daar tegen kunnen aanvoeren, dat de christelijke waarheid evenwel dezelfde gebleven is, en dat dus de Leeraren en opzieners, evenzeer nu als te voren, zich gehouden moeten rekenen, om al het hunne aan te wenden, wat dienen kan, om het nut, de verlichting, verbetering, den troost en het wezenlijk heil der Gemeente te helpen bevorderen? Zou men er verder ook niet met reden nog bij kunnen voegen, dat de behoefte der Gemeente door het verloop der tijden niet veel veranderd, maar in den grond in vele opzigten dezelfde gebleven is?

Of vindt men ook nog niet tragen, ongeloovigen, bijgeloovigen, verwaarloozers van de openbare Godsdienst, wispelturigen, nalatigen in de behartiging van de huiselijke pligten, lieden, die vergeten in gedachtenis te houden, wat zij, bij de bediening van den H. waterdoop aan hunne kinderen, plegtig ten aanhooren van de Gemeente beloofd hebben?

Ontbreekt het in onze dagen, bij de belijdenis der beste Godsdienst, aan de zoodanigen, die te

vre-

vreden met hunne eenmaal afgelegde belijdenis, alle verder onderzoek verontachtzamen, gedachteloos daar heen leven en zich meer vrienden der wereld, dan liefhebbers Gods betoonen?

Zijn er niet vele zwakken in het geloof, die, daar zij weinig kennis bezitten, zich gemakkelijk laten verleiden en verwarren, door drogredenaars, die wel een schoon gelaat vertoonen, maar inderdaad eenen Farizeeuwschen aard hebben? Mangelt het in onze dagen aan Jezuitische pogingen, aan wolven in schaapskleederen, die anderen zoeken af te brengen van de eenvoudigheid, welke is in CHRISTUS JEZUS, — aan menschen, die vol eigenwaan zich meester zoeken te maken van de harten der eenvoudigen, ten einde hunne slechte oogmerken te bereiken, — aan twistzieke scheurmakers, die de goede orde zoeken te storen, en de minkundigen en onbedachtzamen in te nemen tegen de goede pogingen van wettige Leeraars en waardige opzieners in de Kerk; en afkeerig te maken van het hooren naar en het opvolgen van derzelver christelijke vermaningen?

Is er geene reden thans om zich te beklagen, over de uitgave, de verspreiding en de gretige lezing van zulke geschriften, welke het reine Christendom ondermijnen, het zielbedervend ongeloof en het niet minder schadelijk bijgeloof, maar ook tevens het schromelijkst zedebederf bevorderen?

Zouden er nu minder dan in vroegere dagen Christenen onder de Gemeente gevonden worden,

 die

die ernstige toespraak, vriendelijke teregtwijzing, hartelijke waarschuwingen, christelijke raadgevingen, of aan- en bemoedigende troostredenen in hunne huizen behoeven?

Wie, die eenigermate met den tegenwoordigen toestand bekend is, zal aarzelen, om toe te stemmen, dat een geregeld opzigt, een verstandig bestuur, hartelijke toespraken en het getrouw bezoeken der Gemeente aan de huizen ook nog wel degelijk gevorderd worden, om Leeraren en opzieneren aan derzelver heilige roeping te doen beantwoorden, de kudde des Heeren behoorlijk te doen leiden en dat nut te doen stichten, hetwelk alle weldenkende Christenen zoo vurig verlangen, en tot heil der Kerke gevorderd wordt. Dat hebben ook de leden van de hoogste Kerkvergadering onder de Hervormden zeer goed ingezien, en in deze wel overwogene overtuiging zoodanige verordeningen vastgesteld, welke, op de ervaring en op Gods woord gegrond, niet alleen eene heilzame strekking hebben, maar ook niet anders dan zeer voordeelig onder den Goddelijken zegen werken kunnen.

Het is toch eene synodale bepaling: de Predikanten moeten gezet en behoorlijk huisbezoekingen doen, om de Gemeente op te wekken tot het bijwonen van de openbare Godsdienst en de Catechisatiën, alsmede tot de viering des Heiligen Avondmaals, en wat verder dienen kan om de Godsdienstigheid en goede zeden te bevorderen.

Volgens het Reglement op de Kerkvisitatie moet dan

dan ook bij dit kerkelijk bezoek telken jare gevraagd of onderzocht worden, of daaraan door hen voldaan wordt, en tevens of de Ouderlingen, den Leeraren, in dat houden van opzigt, behulpzaam zijn.

Er is ook waarlijk alle reden, om dit allezins loffelijk gebruik te blijven in acht nemen, bewaren en opvolgen.

Het moge eenige moeite, inspanning en opoffering van tijd vorderen, deze of gene moge daar tegen zich hebben laten innemen, men moge er ook al niet altoos en overal de gewenschte uitwerking van vernemen; hierdoor moet echter geen weldenkende zich laten afschrikken, maar ook behoorde men, door deze waarneming en overtuiging, juist te meer zich bewogen te gevoelen, om het huisbezoek als eene zaak van groot aanbelang te beschouwen en zoo veel te ernstiger zich te benijtigen, om hetzelve zoo in te rigten, en met die getrouwheid tevens en met dat voorzigtig menschkundig beleid uit te voeren, dat zelfs dezulken, die er anders weinig of geen belang in stelden, gedrongen worden met ons het nuttige en goede daarvan te erkennen.

Verlangt deze of gene van onze geachte Lezers welligt naar eene nadere aanwijzing van dat goede en nuttige, hetwelk door een welgeregeld huisbezoek bevorderd wordt, ten einde alzoo van het belang der zake meer in het oog vallend blijken moge; wij nemen dan de vrijheid om te verklaren, dat onzes achtens in het reeds aangemerkte

 voor

voor den nadenkende genoeg, immers zoo veel is opgesloten, dat men bij wettige gevolgtrekking niet anders dan zeer ten voordeele van dit oud gebruik besluiten kan. Ook achten wij het van eenig belang, in deze wel te onderscheiden, en de noodige voorzigtigheid te gebruiken. In eene zaak, als deze onderhavige, ziet men niet altijd terstond het voordeelige, ja het kan zelfs schijnen dat men door dit bedrijf, hoe ernstig, omzigtig en getrouw men daarin ook zoekt te werk te gaan, weinig of geen nut sticht, terwijl ondertusschen dat pogen waarlijk allerweldadigst werkt. Het komt ook hier te pas, op te merken, dat men met PAULUS planten en met APOLLOS natmaken, maar den wasdom van den Heere met een biddend vertrouwen verwachten moet. In eenen ontkennenden zin zoude men hier met grond ook ten voordeele van het geregeld huisbezoek kunnen redeneren, door de aandacht te bepalen bij het kwaad, dat hierdoor of voorgekomen, of in zijnen schadelijken dreigenden loop kan gestuit worden.

Wij willen echter, schoon wij kort moeten zijn, en geen oogmerk thans ook hebben, om deze in ons oog zoo belangrijke zaak breedvoerig te ontwikkelen, den schijn niet hebben, als schroomden wij een nader onderzoek, of ook, dat wij ons in eenige verlegenheid zouden bevinden, hier duidelijker te spreken. Daarom zullen wij dan ook, met weinige woorden, ons ten deze gaarne nog wat nader verklaren.

Wij

Wij hebben dan, bij eene veeljarige ondervinding, deze overtuiging verkregen, dat een wel geregeld en met een heilig doel gehouden huisbezoek, waarbij niemand uit de Gemeente wordt voorbij gegaan, voordeelig is voor den Leeraar zelven, voordeelig voor zijne medeopzieners, voordeelig voor de Gemeente.

De eerste leert daardoor het aangezigt zijner schapen beter kennen, hij wordt er beter bekend door met degenen, die aan zijne zorg als Herder en Leeraar zijn toevertrouwd. Hij wordt te beter in staat gesteld, om van lieverlede de inrigting en gesteldheid der huisgezinnen naar waarheid te beoordeelen. Hij verneemt en ziet, wie al, wie niet, of gedeeltelijk, of geheel van zijne Evangeliedienst en verrigtingen gebruik maken. Het stelt hem te beter in de gelegenheid, om zijne leerredenen en catechisatiën in te rigten naar de behoefte der Gemeente. De vriendelijke opwachting en de voorkomende ontvangst, wekt zijne genegenheid en belangstelling natuurlijk op, terwijl de hem minder aangename ontmoetingen, welke hij hier of daar wedervaart, zijne menschenkennis vermeerderen en hem nuttige stof tot nadenken opleveren.

De Medeopziener der Gemeente, welke den Leeraar vergezelt, behulpzaam is, en aan zijne komst eene meerdere plegtigheid bijzet, komt alzoo in de gelegenheid, om nader ook bekend te worden met de zinnelijke en geestelijke gesteldheid der leden en huisgezinnen, en dus ook tevens met

 het-

hetgeen hij in zijne betrekking en naar zijn vermogen kan toebrengen, tot bevordering van derzelver welstand, ter voorziening in de behoeften, tot aan- en bemoediging dus en vertroosting. Hij overtuigt zich alzoo met eigene oogen van den waren staat van zaken, wordt onwillekeurig te sterker opgewekt, om die ijverige pogingen des Leeraars, waar het te pas komt, hartelijk te ondersteunen en leert er op nadenken, hoe hij ook, door eigen voorbeeld vooral, naar zijne roeping en betrekking meer en meer nuttig voor de Gemeente werken kan en moet.

Der Gemeente wordt hare betrekking op den Leeraar en den Raad der Kerke alzoo op eene in het oog vallende wijze herinnerd, en zij ziet de belangstelling in haar wezenlijk geluk. Zij leert den bedienaar des Goddelijken woords nader kennen en vindt zich in de gelegenheid gesteld, om, van de aanstaande komst der afgevaardigden des Kerkeraads verwittigd, dezelve behoorlijk te ontvangen, derzelver bezwaren in te brengen, hunnen raad in te nemen, mededeelingen te doen en blijken te geven van ware belangstelling in de Godsdienst en van hoogachting voor derzelver bedienaren. De liefde wekt hier liefde, en hartelijke belangstelling doet vertrouwen ontstaan. Men verneemt naar het gedrag, den ijver en de vorderingen der jeugd en jongelingschap, die de catechisatiën moeten bijwonen, en wordt nader in staat gesteld, om te zien, hoe verder als vader of moeder,

der,

ker, of voogd, of heer of vrouw te zorgen, dat de pogingen des Leeraars met het aangenaamst gevolg ter verlichting en verbetering mogen bekroond worden, ten aanzien van die jeugd en dienstbaren, waarop men de naaste betrekking heeft.

Om kort te zijn, het wel geregeld huisbezoek is geschikt om den band tusschen Leeraar, Kerkeraad en Gemeente naauwer toe te halen, de goede orde te bewaren en echt Godsdienstigen zin te bevorderen, de liefde te vermeerderen, den ijver in het goede op te wekken, 's Heilands dierbare instellingen op eene waardige wijze te doen beschouwen en gebruiken, veel kwaad voor te komen of te stuiten. Zij mag dus ook als een' krachtig middel worden beschouwd, tegen koelheid, onverschilligheid, en de verderfelijke pogingen van de propaganda, van het separatisme en van het ongeloof.

Dit alles, zou het niet genoegzaam zijn, om te doen wenschen, dat het goede oude en beproefde gebruik bewaard blijve en alzoo ook aan het verlangen voldaan worde van verscheidene leden der Gemeente, die zich meermalen beklaagden, dat zij in jaar en dag geen huisbezoek ontvingen. Dit een en andere, hetwelk wij gemakkelijk hadden kunnen uitbreiden, moge het medewerken, om den lust daartoe op te wekken, opdat ook door dit middel tevens met de verdere bezoeken en pogingen, door getrouwe en bekwame Leeraars en opzieners aan te wenden, onder 's Heeren zegen, de

de Gemeenten in bloei en wezenlijk welvaren toenemen en Gods eer in CHRISTUS bevorderd worde.

Z. den 10 Aug. 1841. X.

DE KRAGHT DES VOOROORDEELS.

In hetgeen ik ten aanzien der bedilzucht opzigtelijk de Leeraren van de Godsdienst en derzelver openbare dienstverrigtingen zeide, (zie het Mengelwerk der *Boekzaal*, December 1840,) merkte ik onder anderen op: »*dat vooroordeelen in de* »*Godsdienst*, *hetzij men die voor zich zelven* »*koestert*, *of wel door anderen in zich laat* »*aankweeken*, *het hart sluiten voor alle goede* »*indrukken*, *die de prediking der waarheid an-*»*ders ook op ons zou kunnen te weeg brengen.*"

Dat dit in waarheid zoo bestaat, wil ik uit de aanteekeningen van iemand, die mij van zeer nabij bekend is, als in eene proeve aantoonen.

»Toen ik (dus luiden die aanteekeningen,) den »ouderdom van nagenoeg 17 jaren bereikt had, »verliet ik, in het jaar 180.. het ouderlijke huis, »ten einde te *A.* in zekere betrekking geplaatst te »worden. Wat het voor een' jongeling in heeft, »op zich zelven te staan, kan hij alleen beseffen, »die weet, hoe onberekenbaar veel er van de eerste »schreden, die men op de levensbaan doet, voor »eene verdere toekomst afhangt, en welk eene »waakzaamheid er vereischt wordt, om daarop voor

»slui-

»struikelen, zoo niet voor vallen behoed te blijven."

»Eene goede opvoeding, bewijst ons ten dezen »(dit kan niet worden ontkend,) hare gewigtige »diensten, want, hoezeer dezelve niet altijd en in »alles die vruchten moge opleveren, welke men »zich daarvan belooft, zelden toch gaan zij zoo »geheel en al verloren, dat daarvan vroeg of laat »geene sporen, hoegenaamd meer, zouden te ontdekken zijn. Dat voorregt was mij onder hooger »bestuur te beurt gevallen. Mijne ouders, die tot »den gelukkigen middelstand behoorden, waren »eenvoudige brave lieden, welke uit dien hoofde »in de achting aller weldenkenden deelden. Uit »gevoel van daaraan eene onmisbare behoefte te »hebben, waren zij ingenomen met de Godsdienst, »en beschouwden die meer als eene zaak des harten, dan wel als een voorwerp van bloot bespiegelende kennis. De begrippen, welke zij daaromtrent koesterden, waren allezints redelijk; en »geen wonder, daar zij die hadden ontleend uit »de alleen zuivere bron, den Bijbel. Deze was »hun huis-, hand- en levensboek, dat zij dagelijks onderzochten met eenen vromen onbevangen »waarheidszin, die zich niet had laten verzwakken, door het lezen van een aantal Godsdienstige »schriften die, gelijk er zijn, de menschen maar »al te dikwijls verwarren, en van de zuivere waarheid, zoo als die in CHRISTUS is, afleiden; het »Evangelie schikkende en wringende naar zeker »door

» door derzelver schrijvers aangenomen stelsel, waar-
» aan dan de uitspraken des Bijbels (hoe gezocht
» dikwijls,) als bewijs moeten worden dienstbaar
» gemaakt. Nog levendig staat het mij voor den
» geest, dat mijn goede vader, dit inziende, zich
» op eens van al zijne Godgeleerde werken, (die
» meestal van den ouden stempel waren,) ontdeed,
» en zich KLINKENBERG's Bijbelverklaring aanschaf-
» te, waaraan hij zeide, met den Bijbel zelven ge-
» noeg te hebben, en die dan ook, nevens dat Boek
» der Boeken, zijne eenige lectuur van dien aard
» uitmaakte."

Tusschen beide meen ik alhier de opmerking te moeten maken, dat het wenschelijk ware, dat de leeslust zich, op het voetspoor van dezen man, meer bepaalde tot den Bijbel en tot dat gene, wat tot regt verstand van denzelven zou kunnen dienen. Men vindt een legio boeken van Godsdienstigen inhoud, doch daaronder niet weinige, welke het beter is *niet* dan *al* te lezen; die inderdaad meer geschikt zijn, om duistere begrippen ten opzigte der Godsdienst in de ziel aan te kweeken, dan wel om die te verhelderen, en meer Bijbelsch te doen worden. Raadpleegt slechts de ondervinding; zij leert ons, dat een groot aantal dergenen, die, door dweepzucht vervoerd, thans luide schreeuwen over afwijking, — die overal, en in alles dwaalleer meenen te ontdekken, daartoe langs dezen weg gekomen zijn. Zonder oordeel lezen zij, en wel bij voorkeur, boeken van den ouden stempel, zien

daar-

daarin den geest des tijds waarin zij zijn opgesteld voorbij, blijven aan verouderde uitdrukkingen hechten, die men in onze 19e eeuw wederom wil terug vinden, terwijl men, zich daarin teleurgesteld ziende, en bij gebrek aan vertrouwen, op zijne voorgangers, wier teregtwijzingen men hoogmoedig versmaadt, klaagt over onregtzinnigheid en toenemende vervalsching van leerbegrippen.

»Hoe natuurlijk (dus gaan genoemde aanteekeningen voort,) dat menschen, die voor zich zelven zoo vele gezetheid betoonden, op eene rein Godsdienstige kennis, en wier toeleg het steeds was, hunnen levenswandel daarmede te doen overeenstemmen, ook naauwgezet waren in de opvoeding hunner kinderen. Wars van die gemaakte vroomheid, welke alleen op uiterlijkheden ziet, zich aan niets waardige beuzelingen hecht, en over geheel den huiselijken kring zekere sombere droefgeestigheid verspreidt, volgden zij daarin een stelsel, zoo als zich dat door het gezond verstand, als ongedwongen, natuurlijk aanbeveelt. Zij begrepen in hunne eenvoud te regt, dat men, door bij kinderen de opgeruimdheid aan dien leeftijd eigen te onderdrukken, voedsel geeft aan zekere gedwongenheid, die bij het opgroeijen ontaart in eene huichelarij, welke zich, al naar dat de omstandigheden dit medebrengen, in onderscheidene vormen weet voor te doen, zoodat de mensch zich zelven en anderen eindelijk een raadsel, en zijne verbetering hoogst moeijelijk wordt. Nooit

»hoor-

»hoorde men in het bijzijn der kinderen over het »dienstwerk der Predikanten een min gunstig oor-»deel vellen. Vader en moeder hadden daarin wel »hunne keus, doch zij dreven die niet zoo ver, »dat dit voor hen in het oog liep; en gaf eens »iemand onzer, uit loutere navolging van ande-»ren, de voorkeur aan eenigen Leeraar, met »blijkbare achterstelling van de overigen, dan was »het zeggen van Vader: »al onze Domine's zijn »goed, kinderen! en zullen u meer zeggen dan gij »weet; zorgt maar dat gij oplettend toeluistert, »en vooral dat gij ook doet naar hetgeen zij u »voorhouden." Het gevolg hiervan was, dat »zoo lang ik onder het onmiddelijk opzigt mijner »ouderen stond, alle Predikanten door mij werden »hooggeschat, en het nimmer in mij opkwam, »één hunner te veroordeelen: ook was ik tot op »den tijd mijns vertreks onbekend gebleven met de »woorden *regt-* en *onregtzinnigheid*; — woorden, »oorspronkelijk van eene goede beteekenis, doch »die helaas! zoo dikwijls het sein hebben gegeven, »tot het voeren van kerktwisten, waarin veelal, »meer onbeschaamde hoogmoed en helsche boos-»heid, dan wel ootmoedige waarheids- en Chris-»tenzin doorstraalden. Ongaarne, en niet dan met »onwillekeurige huivering, hoor ik dezelve bezi-»gen, altijd herinneren zij mij sommige blad-»zijden der kerkelijke geschiedenis, die ons doen »zien, waartoe een verkeerde Godsdienstijver den »mensch al niet vervoeren kan. Zijn eenmaal hij

»zul-

»zulke verdeeldheden de hartstogten in het spel »gebragt, zoo bekommert men zich weinig of niet »over de middelen, die vaak ter bereiking van »geheel onchristelijke oogmerken worden aange-»wend. Te bejammeren is het intusschen, dat »regtzinnigheid, ook nu in onzen tijd, wederom »de leus schijnt geworden te zijn, onder welke »men de belijders van eene Godsdienst der liefde, »tegen elkanderen in het harnas jaagt, en op die »wijze al meer en meer de eenheid des geloofs, »door den band des vredes, tegenwerkt en ver-»breekt.

»Veel, zeer veel, heb ik ten dezen aan den »voorgang mijner ouderen te danken; — reeds »lang sluimeren zij in het graf; hunne nagedach-»tenis blijve mij steeds heilig, en zal gewis als die »van regtvaardigen in bestendige zegening zijn.

»Bij mijn vertrek naar *A.* maakte het eene »hunner voornaamste zorgen uit, mij, wegens mijne »jeugd en onervarenheid, eenig braaf mensch, »op wien men zich meende te kunnen verlaten, »aan te bevelen; waartoe zich geheel ongezocht, »eene goede gelegenheid aanbood, in den persoon »van FLUITMAN, als brengende mij de post, dien »ik stond te aanvaarden, tot genoemden Heer in »zekere ondergeschikte betrekking. FLUITMAN was »een man van jaren en ondervinding, doch zoo »als mij naderhand bleek, iemand, wiens Gods-»dienstige denkwijze lijnregt tegen die mijner Ou-»deren overstond, en alzoo regt geschikt, om in

»mij vooroordeelen tegen zulke der Godsdienst-»leeraren, als welke minder in zijnen smaak vie-»len, aan te kweeken, mij over hen op eene »beslissende wijze te doen oordeelen, zoo als ik »zulks nimmer te voren in het ouderlijke huis »gehoord had.

»Het zal van belang zijn, dien man eenigzins »van meer nabij te leeren kennen, ten einde men »daaruit als natuurlijk gevolg zou kunnen aflei-»den, welk eenen invloed het dagelijksch verkeer »met, en de doorgaande gesprekken van zoo ie-»mand op een jeugdig gemoed maken moet, en »op mij dan ook voor eenen tijd werkelijk gehad »heeft. De Heer FLUITMAN stond schier algemeen »bekend onder den naam van een Godsdienstig »man, en verre zij het van mij, daarop iets te »willen afdingen; veeleer wil ik hem van mijnen »kant daarvoor gaarne erkennen, en voorts be-»wust van mijne eigene groote gebreken, het »oordeel overlaten aan dien God, die, als niet »slechts ziende wat voor oogen is, alleen regt-»vaardig oordeelt."

»Een verklaard vijand van alles, wat vooral in »het stuk van Godsdienst slechts nieuw kon hee-»ten, kende hij in uitlegkunde, noch uiterlijken »vorm geenen vooruitgang noch verandering, was »blind ingenomen met het oude, keurde dat on-»voorwaardelijk voor het beste, terwijl hij aan de »uitspraken van Formulieren en vroegere Godge-»leerden, zoo die slechts het merk der kerkelijke

»goed-

» goedkeuring droegen, een onfeilbaar gezag toe-
» kende, bijna gelijk staande aan dat, hetwelk de
» Roomschgezinden aan alles, wat hun van den
» door hen erkenden Paus of Opperpriester wordt
» voorgeschreven, hechten. Hetgeen deze stelden,
» was naar zijn gevoelen alleen waarheid, — moest,
» zonder eenig nader vrij onderzoek, als zoodanig
» worden erkend en aangenomen, terwijl het twij-
» felen daaraan, in zijne schatting, voor niets min-
» der dan heiligschennis te houden ware. De Pre-
» dikanten werden door hem, (dat gelukkig thans
» niet meer in den smaak valt,) niet alleen onder-
» scheiden in Voetianen, Coceejanen, en die van
» den Ernst, maar daarenboven merkte hij onder
» dezelve nog gezwenkte Coceejanen en Lampianen
» op. Onder alle dezen, droegen de Voetianen
» uitsluitend zijne goedkeuring weg; op de andere
» viel toch altijd min of meer iets aan te merken,
» terwijl hij den juisten toetsteen scheen te bezit-
» ten, die hem in staat stelde, om op het slechts
» eenmaal hooren eens Leeraars te kunnen zeggen,
» in welk eenen der opgenoemde rangen Zijn Wel
» Eerw. te huis behoorde. Hierbij kwam nog,
» dat hij zich al de oude kunsttermen der school-
» sche Godgeleerdheid had eigen gemaakt, en hij
» daarop zoo hoog eenen prijs stelde, dat, werden
» zij geheel in eene Leerrede gemist, de Predi-
» kant, zoo niet stout weg voor eenen Socinitaan
» of Remonstrant (in 's mans uitdrukking, woor-
» den van gelijke en niet veel goeds spellende be-

»teekenis,) uitgekreten, dan toch op zijn minst
»gehouden werd voor iemand, die zich ten koste
»der waarheid naar den bedorven tijdgeest eener
»ligtzinnige menigte schikte. — Dus voorgegaan,
»leerde ook ik spoedig het groot aantal Predi-
»kanten, niet alleen in naam kennen, maar bij
»ieder hunner werd mij ook eene toelichtende be-
»schrijving gevoegd, die mij in het regelen mijner
»keus, ten hunnen opzigte, tot gids zou moeten
»dienen: blijvende derzelver staatkundige denk-
»wijze, zoo vroegere als tegenwoordige, ten dezen
»geheel niet buiten opmerking. Zoodra kwam des
»Zaturdags de orde der predikbeurten niet in het
»licht, of het personeel der daarop aangeschrevene
»Predikanten moest eene scherpe revúe ondergaan,
»terwijl er ten hunnen aanzien zoo veel gezegd
»werd, als noodig was, om mijnen kerkgang
»daar henen te rigten, waar ik (om FLUITMANS
»eigen woorden te gebruiken,) eens regt orthodox,
»op den man aan, zou hooren prediken. Ik her-
»inner mij hier nog levendig, hoe ik in den eer-
»sten tijd, dat ik mij te *A.* bevond, eens op ze-
»keren Zondagavond eene der Kerken bezocht,
»alwaar de Leeraar, voor een bijzonder talrijk
»uitgezocht gehoor, als vervolgtekst behandelde,
»*Matth.* V:28, naar aanleiding waarvan hij (be-
»driegt mijn geheugen mij niet,) met meer dan
»gewone welsprekendheid en hoog gespannen ernst,
»de voortreffelijkheid van JEZUS zedeleer boven die
»der ouden aantoonde, als strekkende deze zich
»niet

»niet alleen tot 's menschen daden uit, maar zelfs »tot de beginselen, waaruit die voortvloeijen, en »vorderende alzoo eene volstrekte heiligheid des »levens; terwijl hij voorts uit de waardigheid van »Hem, die ons zulke voorschriften gaf en ook »alleen geven kon, onze dure verpligting afleidde, »om naar die zedelijke reinheid te trachten, welke »in het oog des vlekkeloos Heiligen alleen waarde »hebben kan. Ingenomen met deze Leerrede en »onder het voornemen, om bij vervolg van de »dienst dezes Leeraars (die mij als toen nog bij »name onbekend was,) meer gebruik te maken, »keerde ik uiterst voldaan huiswaarts terug. Zoo»dra ontmoette ik den Heer FLUITMAN niet, of het »was: zijt gij dezen avond ook ter Kerk geweest »en bij wien?" Ik gaf hem een en ander te ken»nen, doch betuigde, den naam des Predikants »niet te kunnen noemen. Daarin zal ik u wel »spoedig te regt helpen, vervolgde FLUITMAN, (zich »een oogenblik bedenkende,) gij zijt bij Dominé....... »geweest. Laat mij u nu omtrent dien Predikant, »waarmede gij zoo hoog schijnt ingenomen te zijn, »zeggen: dat hij een man is, op wiens gedrag ik »wel niets weet aan te merken, dan alleen, dat »hij onder diegenen behoort, welke hier de ver»keerde deur zijn binnengekomen; doch wat zijn »prediken betreft, dit is geheel in den Remon»strantschen geest; altijd hoort men hem op naauw»gezette pligtsbetrachting aandringen, even alsof »het daarmede te doen ware, ja hij gaat verder

»durft opentlijk van den leerstoel verklaren, dat »hij het niet overal en in alles met het Heidelbergsche onderwijs eens is, en dat, hoe voortreffelijk hetzelve ook wezen moge, daarin nogtans veel gevonden wordt, dat ons den tijd herinnert, waarin het werd opgesteld, en hetgeen »veelligt in onze dagen op eene andere wijze zou »zijn voorgesteld geworden: daarbij is hij ook één »der vocalen in de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen: nu, meer heb ik u niet te zeggen. Maar, »vraag ik, hoe is het mogelijk dat zulk prediken »u kan bevallen? ik schrijf zulks toe aan uwe »onbedrevenheid; gij kunt het ware van het valsche nog niet onderscheiden, en laat u door »woordenpraal misleiden. Neen! ik acht mij verpligt, u dien Dominé ten sterkste af te raden, »daar ik er van overtuigd ben, hiermede uwen »Ouders eene dienst te zullen bewijzen. Dit zeggen was meer dan genoeg, om een zaad van »vooroordeel in mijn hart te strooijen, dat bij de »uitkomst bleek niet geheel in onvruchtbaren grond »gevallen te zijn, want op den volgenden Zondag »ging ik als ter sluiks den bewusten Predikant »andermaal hooren, en ja, ik meende dan nu »ook, dat hij onregtzinnig was, en waagde het »niet langer, mij aan zijne leiding toe te vertrouwen. Ziedaar, wat vooroordeel kan te weeg »brengen; hier maakte het voor mij de dienst van »eenen der achtingwaardigste Leeraren ten eenenmale nutteloos. — Omtrent een paar jaren na

»dit

»dit voorgevallene kreeg ik een bezoek van mijnen »braven Vader; deze zou met mij van de openbare Godsdienst gebruik maken, terwijl het toe»val wilde, dat juist in de nabij onze woning ge»legene Kerk, tot welke zich, uithoofde van het »ongunstige weder, onze keus bepaalde, dezelfde »waardige voorganger predikte. En nu, hoedanig »was daaromtrent zijn oordeel? Ik ben dezen mor»gen met uitstekend genoegen ter Kerk geweest, »en rade u, veel van de dienst diens Leeraars »gebruik te maken. Het onbepaald vertrouwen, dat »ik in mijnen Vader stelde, reeide hier nog bij»tijds het in mij aangekweekt vooroordeel uit, »terwijl ik het aan de gesprekken, die wij toen»maals te zamen hielden, onder Gods zegen, voor»namelijk heb dank te weten, dat ik voortaan ten »dezen meer vrij en onbekrompen heb leeren »denken, en te zeer Protestantsch ben, dan dat »ik mijn oordeel in eene zoo allerbelangrijkste »zaak, blindelings aan dat van anderen zou on»derwerpen."

Voorts ...... doch waartoe deze aanteekeningen vervolgd, het gestelde alleen is genoeg om te staven, hetgeen als eene te bewijzen waarheid in den aanvang dezes was opgegeven.

Haarlem, J. D......
den 5 *Junij* 1841.

INVLOED DER RAMPEN

OP ONZEN

ZEDELIJKEN TOESTAND.

(*Een verhaal.*)

Voor korte jaren leefde in een onzer vaderlandsche dorpen de oude P., wiens dochter, tegen den zin haars vaders, aan B., eenen vlijtigen handwerksman, was gehuwd. De aanvankelijke ontevredenheid op den jongen man groeide tot eenen onverzoenlijken haat aan, en scheen zelfs toe te nemen, naarmate de jonge lieden zich meer beijverden, om de vriendschap van hunnen vader te herwinnen. De Leeraar der Gemeente wendde insgelijks onderscheidene pogingen aan, om den ouden man, die voor het overige zich als een waardig Lid der Gemeente gedroeg, tot eene verzoening met zijnen schoon-zoon te bewegen; doch alles was vruchteloos.

Zoo verliepen voor deze lieden eenige smartelijke jaren, welke de jeugdige vrouw inzonderheid, hoewel niet het regtstreeksche voorwerp van haars vaders ontevredenheid, diep troffen.

Inmiddels ontstond de watervloed van het jaar 1825. Het dorp was in eene zee veranderd, en ieder zocht op zolder of hooiberg eene geschikte plaats,

plaats, om zich en de zijnen in veiligheid te stellen, onbewust, hoe het met zijne buren en dorpelingen gesteld was, behalve dáár, waar het oog op de woningen kon staren, die door den golfslag werden weggemaaid. Zoo verliepen er eenige kommervolle dagen. Nadat de vloed was verdwenen, verliet ieder zijn toevlugtsoord, om naar den toestand van zijnen buurman of vriend te vernemen, in de hoop van hem met de gelukkige ontkoming te zullen kunnen geluk wenschen. Dikwijls echter werd men dan tot innigen weemoed gestemd, door de sporen, die de alles vernielende vloed had achtergelaten; — menige vriend, die het verlies van dierbare betrekkingen betreurde, eischte deelneming en vertroosting; menige vriend ook werd ... vergeefs gezocht!

Het huis van den ouden P., op eene tamelijke hoogte gebouwd, had zeer weinig door den vloed geleden. Zoodra hij zijne woning had verlaten, om de geledene schade in oogenschouw te nemen, ontmoette hem — de jonge B... met gade en kroost, door vermoeijenis en ontberingen afgemat. De vloed had hunne woning half vernield en het grootste gedeelte hunner bezittingen weggevoerd. Zij hadden zich, om elders beschutting en eenige verkwikking te zoeken, gedachteloos en zonder bepaald doel op weg begeven. Het gezigt van die *beroofden* treft den ouden man; — die indruk is *te sterk*, en de oude wrok moet voor denzelven onderdoen. Met blijdschap over hun behoud, voert

hij hem in zijne woning, kleedt en verkwikt hem en bleef voortaan voor zijne kinderen een deelnemende en zorgende vader.

De avond van den 5 Februarij bleef voortaan tot een familiefeest bestemd. Gedacht men dan met dankbaarheid aan hunne behoudenis uit den vloed, niet minder verheugden de kinderen zich over de gelukkige verzoening met hunnen vader.

BELANGRIJKE HERINNERINGEN.

1.

De Heilige Geest doet alles in den mensch, maar *door* en *met* den mensch. Wij moeten dus medewerken. Volgen wij Zijne leiding, Hij zal alles *in* ons, en wij alles *door* Hem kunnen verrigten.

2.

Beklaag u niet over de kortheid des levens. Er zijn meer menschen, die *te laat*, dan die te vroeg sterven.

3.

Wanneer de verbeelding niet aan het hart, het gevoel niet aan het verstand ontrouw werdt, dan zijn romaneske denkbeelden niet kwaad, want niet zelden is men in de gewesten der verbeelding gelukkiger, dan in die der werkelijke genieting.

BLAD-

BLADVULLING.

Werd mijn *Iets over het Bidden*, met de daarbij gevoegde *Voorbeelden van Kindergebeden* waardig geacht in het Mengelwerk van dit Tijdschrift (zie Sept. 1840) te worden opgenomen; tot mijn genoegen heb ik mogen ondervinden, dat die voorbeelden in onderscheidene Christen huisgezinnen, niet slechts met graagte ontvangen, maar ook dadelijk in gebruik zijn gebragt geworden. Van meer dan eene zijde nogtans openbaarde zich de wensch, dat deze ook nog door andere, voor kinderen van minderen leeftijd geschikt, mogten zijn achtervolgd geworden; het is om daaraan te voldoen, dat ik de moeite heb genomen, derzelver getal met de onderstaande te vermeerderen.

MORGENGEBED.

Liefderijke God en Vader! wij danken U, dat gij ons in den verlopen nacht zoo gerust hebt doen slapen, en wij gezond van ons leger mogten opstaan. Geef ons, dat wij uit dankbaarheid U en JEZUS liefhebben, en dat ook op dezen dag betoonen mogen, door aan onze lieve Ouders, en allen, die over ons gesteld zijn, gehoorzaamheid te bewijzen. Amen.

AVOND-

AVONDGEBED.

Wij danken U, o God! dat gij ons op dezen dag alles geschonken hebt wat wij noodig hadden. Vergeef ons om JEZUS wil, hetgeen wij tegen U misdeden. Waak over ons en allen, die ons dierbaar zijn, in den aanstaanden nacht. Verkwik ons door den slaap, en doe ons in den volgenden morgen gezond en vrolijk weder ontwaken. Amen.

GEBED VOOR HET ETEN.

Vader in den Hemel! zegen de gaven, die gij ons uit onverpligte goedheid schenkt. Voed en versterk er onze ligchamen mede, maar, geef bovenal, dat onze jeugdige krachten en vermogens aan de dienst van U en onzen nooitvolprezen Zaligmaker mogen zijn toegewijd. Amen.

DANKZEGGING NA HET ETEN.

Wij loven en danken u, o onze Vader, die in de Hemelen zijt! voor de genotene gaven. Mogen onze harten steeds vervuld zijn met liefde tot U en onzen dierbaren Verlosser; en doe ons zóó leven, dat wij eenmaal stervende, bij U in den zaligen Hemel mogen aanlanden. Amen.

Haarlem, J. D......

1 Junij 1841.

GE-

GEDACHTEN.

I.

Wanneer de zon in 't westen daalt,
En bij haar laatste stralen,
En eikenkruin en heuveltop,
In avondglanzen pralen:
Wanneer de vale schemering,
Steeds meer zich doet bemerken,
En dra de nacht natuur bedekt,
Het hare graauwe vlerken;
Als alles somber zich vertoont,
Geen klank zich meer doet hooren:
Als de echo van 't gebergte zwijgt,
En 't lied der vooglenchoren:
Als alles zich ter rust begeeft,
Wat werkzaam was voor dezen:
Zou, stervling! dit dan niet het beeld,
Van uw ontslapen wezen?

II.

Wanneer, gelijk een zee van vuur,
Oneindig schoon, verheven,
Het zonlicht stijgt, en 't aardrijk wekt
Tot nieuw gevoel en leven:
De schaduw van den nacht verdwijnt,
Voor Phebus milde stralen,
En 't morgenrood met purpergloed,
Zweeft over berg en dalen:
Wanneer natuur herleeft, en 't lied

Der

Der vooglen zich doet hooren,
En God den dankbren lofzang zingt,
De dag weer is herboren:
De bloem haar kelk weer open sluit,
En frissche balsemgeuren,
Als wierook over de aard verspreidt,
En prijkt met nieuwe kleuren:
Wanneer in bosch en beemd en dal,
Wij nieuwe pracht ontwaren,
En vol verrukking 't vochtig oog,
Op al dat schoon blijft staren:
Wanneer wij in geheel natuur,
Gods eeuwge liefde lezen:
Zou, stervling! dit dan niet het beeld,
Van uw verrijzen wezen?

Navolging. F. WIJSMAN.

Amsterdam.

AKA-

AKADEMIE-NIEUWS.

LEIDEN.

SERIES LECTIONUM,

IN ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA HABENDARUM
à DIE 6 SEPTEMBRIS 1841.

RECTORE MAGNIFICO

JOANNE FREDERICO VAN OORDT, J. G. Fil.

FACULTAS THEOLOGICA.

Horâ.

J. F. VAN OORDT, J. G. Fil., Theologiam Christianam Theoreticam tractabit, diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris . . . X.

De institutione Oratoris et Antistitis Sacri exponet, additis exercitiis cum homileticis tum oratoriis, die Lunae . . . . . . X.

Et Mercurii . . . . IX.

Collocutiones de Theologia Dogmatica instituet, diebus Martis et Jovis . . . I.

Publice disputandi de locis Theologicis opportunitatem praebebit, die Saturni . . I.

Exercitia catechetica, si qua opportunitas adsit, lubens moderabitur.

J. CLARISSE, si aetas, vires, valetudo et rerum suarum ratio patientur, Theologiam Moralem exponere perget, diebus Lunae et Mercurii . . . . XI.

W. A. VAN HENGEL Euangelistarum narrationes, quae *Passionem* ita dictam CHRISTI con-

Herd.

continent, interpretabitur, diebus Lunae, Mercurii et Veneris . . . VIII.

Hermeneuticam Literarum sacrarum docebit, diebus Martis et Jovis . . VIII.

Theologiae Pastoralis capita quaedam tractabit, die Mercurii . . . . . IX.

De praecipuis Theologiae Dogmaticae capitibus auditores interrogabit, diebus Jovis et Veneris . . . . IX.

Cum Theologiae studiosis provectioribus de variis rebus gravioris argumenti familiariter colloquetur, die Veneris . . . V sqq.

Oratoriae Sacrae exercitationibus praeërit, die Jovis . . . . . . I.

N. C. KIST Historiam Ecclesiasticam docebit inprimis antiquam, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . . . XII.

Theologiam Naturalem tradere perget, die Jovis et Veneris . . . . . XII.

Monumenta Historiae Ecclesiasticae veteris explicabit, die Martis . . . . XI.

Sive Dogmatum, sive Morum doctrinae Christianae exponet historiam, diebus Jovis et Veneris . . . . XI.

Exercitia disputandi, de quaestionibus argumenti potissimum Historico-Theologici, moderabitur, die Saturni . . . . . . I.

Orationibus Sacris praeërit, die Martis . II.

FACULTAS DISCIPLINARUM MATHEMATICARUM ET PHYSICARUM.

C. G. C. REINWARDT Chemiam universam theoreticam et experimentalem exponet, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . XI.

Rei Herbariae fundamenta tradet, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . I.

Plan-

Horâ.

Plantarum Historiam illustrabit, verno et aestivo tempore matutino, iisdem diebus et Jovis Mineralogiae et Geologiae elementa tradet, diebus Jovis et Veneris . . . . I.

J. DE GELDER Calculum Differentialem et Integralem exponet, diebus Lunae et Mercurii . . . . XII.

Mechanicam Analyticam, diebus Martis et Jovis . . . . XII.

P. J. UYLENBROEK Physicam docebit, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . XII.

Arithmeticam Universalem sive Algebram explicabit, die Jovis . . . . I.

Et Veneris . . . . VIII et I.

J. VAN DER HOEVEN Zoologiae fundamenta tradet, diebus Lunae, Martis et Mercurii . XI.

Aestivo tempore . . . . . X.

Anatomen et physiologiam comparatam exponet, diebus Jovis et Veneris . . XI.

Anthropologiam sive historiam naturalem hominis docebit, diebus Martis et Jovis . I.

Geologiae elementa tradet, die Mercurii . I.

A. H. VAN DER BOON MESCH Chymiae doctrinam ejusque in artibus usum exponet, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . IX.

Pharmacologiam chymicam docebit, diebus Lunae et Mercurii . . . . . . XII.

Oeconomiam ruralem tradet, diebus Martis et Jovis . . . . XII.

Chymiam practicam et experimenta instituendi artem docebit, die Saturni . V—VII.

G. J. VERDAM, Prof. Extraordinarius, elementa Geometriae planae et Trigonometriam rectilineam tradet, diebus Mercurii et Jovis VIII.

Et die Veneris . . . . . IX et X.

Horâ.

Stereometriam et Trigonometriam Sphaericam, hujusque usum explicabit, diebus Lunae et Martis . . . . VIII.

Geometriae analyticae primas lineas ducet, hujusque doctrinae usum in Geometriâ, tum elementari tum sublimiori, monstrabit, diebus Lunae et Mercurii . . . . II.

Geometriae analyticae partem sublimiorem explicabit, diebus Martis et Jovis . . II.

Geometriam, quam vocant *describentem*, docebit diebus Lunae et Jovis . . . XII.

Calculi Differentialis et Integralis partes elementares exponet, diebus Martis et Veneris XII.

Calculi Integralis partes sublimiores explicabit, diebus Lunae et Martis . . . . I.

Mechanicam analyticam tradet, diebus Mercurii et Jovis . . . . . I.

Methodum docendi Matheseos elementa futuris Gymnasiorum praeceptoribus explanabit, die Lunae . . . . . . XI.

Si qui sint Commilitones, qui rei hydraulicae principia aliasve Disciplinarum Mathematicarum partes explicari sibi cupiant, horas in Eorum commodum constituet.

F. KAISER Prof. Extr. Astronomiam Theoreticam tradet, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . . . . . IX.

Astronomiam Practicam, iisdem diebus . X.

Astra observandi exercitiis quotidie praeërit.

Provectioribus discipulis, disquisitiones Cl. HANSEN, aliorumque, de perturbationibus, quas motus corporum coelestium patiuntur, aptis horis, commentabitur.

Astronomiam, quam popularem vocant, tradet, die Mercurii, horâ vespertinâ . . VI.

As-

Horâ.

Astronomiae primas notitias mathematicas, secundum *Lectiones Cosmographicas* à Clarissimo DE GELDER editas, tradet eodem die horâ vespertinâ . . . . . VII.

Singulos suos auditores, ad coelum, tubi optici ope, perlustrandum, aptis temporibus evocabit.

Si qui sint, qui Chronolographiae et Calendariographiae operam dare cupiant, in auditorum commodum horas constituet.

FACULTAS PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

H. SIEGENBEEK Historiam Patriae, ad ductum Compendii, a se editi, enarrabit, diebus Martis, Jovis et Veneris . . . . . X.

TACITI *Vitam Agricolae*, secundum HOOFTII versionem, hujusque *Tragoedias*, selectis auditoribus *gratis* explicare paratus est, horis postea constituendis.

Exercitia oratoria moderabitur, hora, auditoribus commoda

J. BAKE explicabit CICERONIS *Brutum* et *Oratorem*, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . . . IX.

Interpretabitur DEMOSTHENIS *Medianam*, tum Thucydidis lib. II. iisdem diebus . . X.

Ex Antiquitatibus Atticis exponet locum de administratione aerarii, diebus Lunae et Mercurii . . . . I.

Scholas Paedagogicas habebit iisdem diebus. II.

J. RIJSWIJENDIJS Logicam docebit, diebus Veneris et Saturni . . . . . . IX.

Metaphysicam, die Jovis . . . . V.

Diebus Veneris et Saturni . . . XI.

Hort.

Historiam Philosophiae explicabit, diebus et horis Auditoribus commodis

P. HOFMAN PEERLKAMP explicabit Historiam Universalem ex Summario, edito Leidae apud C. C. VAN DER HOEK, A. MDCCCXL, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . XI.

Interpretabitur PLAUTI *Mostellariam*, et *Aeneidis* VIRGILII librum IX, die Veneris. XI.

G. L. MAHNE Antiquitates Romanas tradet, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . XII.

Historiam Artium et Doctrinarum studii apud Romanos exponet, diebus Jovis et Veneris . . . . XII.

J. H. SCHRANT praecepta stili Neêrlandi seu Eloquentiae, nec non Oratoriae artis externae, tradet, diebus Mercurii, Jovis et Veneris . II.

Eloquentiae historiam criticam, cum veteris tum recentioris aevi, enarrabit, diebus Lunae et Martis . . . . II.

VONDELIUM interpretabitur, diebus et horis Auditoribus commodis.

H. E. WEIJERS Sermonis Hebraei elementa tradet, tum Grammaticâ explicandâ, tum analyticis exercitiis moderandis, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . . . VIII.

De iisdem elementis cum tironibus familiariter colloquetur, die Mercurii; horis vespertinis . . . . . . V—VII.

Litterarum Arabicarum et Syriacarum initia docebit, diebus Jovis et Veneris . . . VIII.

Et die Martis . . . . . . I.

In Scholis Chaldaïcis continuabit lectionem capitum libri DANIËLIS, Chaldaïce scriptorum; et his ad finem perductis, ad capita libri EZRAE, eâdem linguâ scripta, transibit; die Jovis . I.

Pro-

Horâ.

Provectioribus gratificari perget, interpretando *Chrestomathiam Arabicam*, a Cl. KOSEGARTENIO editam, die Lunae . . . I.

BAR-HEBRAEI Chronicon Syriacum, die Mercurii . . . . I.

BIDPAII Fabulas, a SACYO editas, die Veneris . . . . I.

A. RUTGERS ZEPHANJAE Vaticinia et secundum PSALMORUM librum interpretabitur, diebus Lunae, Martis et Saturni . . . . . IX.

Secundum SAMUELIS librum cursoria lectione tractare perget, die Mercurii . . . I.

Antiquitates Israëlitarum explicabit, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis. . . XII.

Si qui sint, qui linguae Sanskritae elementa sibi explicari cupiant, eorum studia lubentissime adjuvabit

Provectioribus explicare perget Mahâbbârati partem, a Nalo nominatam et Anthologiam Sanskritam a Cl. LASSENO editam, die Saturni V—VIII.

J. BAKE et P. HOFMAN PEERLKAMP praeërunt disputandi exercitiis, diebus Jovis . . I.

FACULTAS MEDICA.

G. SANDIFORT Anatomiam docebit, diebus Lunae, Martis, Mercurii, Jovis et Veneris. X.

Physiologiam, Anatome comparata illustratam, iisdem diebus . . . . . . IX.

Methodum secandi cadavera, quotidie, hiberno tempore . . . . . XII—II.

M. J. MACQUELYN Supellectilem Pharmaceuticam duce Pharmacopoeâ Belgicâ explicare perget, et praecepta Diaetetica tradet, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . VIII.

Doctrinam Morborum Chronicorum cum ex-

Horâ.

exercitatione in Nosocomio Academico, diebus Lunae, Martis, Mercurii, Jovis et Saturni IX.

J. C. BROERS Theoriam disciplinae Chirurgicae exponet, diebus Martis, Mercurii et Veneris . . . . XII.

Exercitationibus Clinicis, in Nosocomio Academico habendis, vacabit quotidie . VIII.

Collegio casuali, diebus Lunae, Jovis et Saturni . . . . . XII—III.

Operationibus Chirurgicis hiberno tempore, horis dein indicandis

Artem Obstetriciam Theoreticam et Practicam docebit, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . . . X.

Medicinam Forensem, die Mercurii et Veneris . . . . I.

C. PRUIS VAN DER HOEVEN Pathologiam docebit, diebus Lunae, Mercurii et Veneris . I.

Medicinam Practicam cum exercitatione in Nosocomio Academico, quotidie . . XI.

Historiam Medicinae tradet, diebus Martis et Jovis . . . . I.

M. J. MACQUELYN et C. PRUYS VAN DER HOEVEN disputandi exercitiis praeërunt die Jovis . III.

FACULTAS JURIDICA.

H. C. TYDEMAN Encyclopaediam Juris tradet, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . XII.

Oeconomiae Politicae principia ad patriam nostram adplicata, docebit, die Lunae . I.

Et diebus Jovis et Veneris . . . XII.

Statisticam Patriae describet, die Lunae . II.

Et diebus Martis, Mercurii et Jovis . . I.

C. J. VAN ASSEN interpretabitur libros Digestorum, diebus Lunae, Martis et Mercurii IX.

In-

Horâ.

Institutiones Juris Civilis Romani, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . VIII.

GAII Commentarios Institutionum, et selectos auctorum classicorum locos ad Jus Civile pertinentes, horis postea constituendis.

Jus Civile hodiernum, diebus Jovis, Veneris et Saturni . . . . . . VIII.

Ordinem judiciorum et rem judiciariam privatam cum exercitationibus forensibus, die Jovis . . . . XI.

Die Veneris . . . . . IX et X.

H. COCK tradet Ordinem Judiciorum Criminalium, diebus Lunae, Martis et Mercurii. VIII.

Jus Publicum et Gentium, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis. . . . IX.

Jus Criminale, diebus Lunae, Martis, Mercurii et *Jovis* . . . . . . X.

Jus Naturale, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . XI.

J. R. THORBECKE explicabit Historiam Juris Romani, diebus Martis, Jovis et Veneris . IX.

Historiam Europae diplomaticam a regno LUDOVICI XIV usque ad Congressum Viennensem, diebus Martis, Mercurii et Jovis . . I.

Historiam Politicam et Juris Civilis Patriae nostrae, inde a Pace Monasteriensi, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . XII.

Historicam tradet Legis Fundamentalis, cum aliis nostri aevi Legibus Fundamentalibus comparatae, interpretationem, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . XI.

Jus mercatorium, diebus Mercurii et Jovis. II.

Et die Veneris . . . . . . I.

P. G. VAN DER CHIJS, titulo Prof. extraord.

 or-

Horâ.

ornatus, Numismaticam generalem tradere paratus est diebus et horis, quae auditoribus convenient.

J. G. E. BROUN Litterarum Germanicarum Lector, aget de SCHILLERI carmine dramatico aut Tragoedia (Trilogia), quae *Wallenstein* audit, diebus Martis et Veneris horâ post meridiem . . . . VI.

Grammatices Germanicae rudibus Grammaticam docebit, et imperitioribus, scriptis facilioribus ad intelligendum explicandis, vacabit, horis et diebus dein indicandis.

G. KNIPPENBERG, Academicus Artis Gladiatoriae Magister, aptum et elegantem gladii usum quotidie docebit.

Bibliotheca Academica, Lectionum tempore, diebus Lunae, Mercurii, Veneris et Saturni, ab horâ XII ad III; Feriarum tempore, diebus Mercurii et Saturni, ab horâ XII ad II, cuicuique patebit.

SCHOOL-NIEUWS.

HARLINGEN.

Op den 18 Junij des zes jaars, heeft alhier het gewoon halfjarig Examen en Promotie der Latijnsche Schooljeugd, plaats gehad.

Nadat het onderzoek naar de gemaakte vorderingen, in tegenwoordigheid der Ed. Achtbare Rege-

ring

ring en Scholarchen, des voormiddags, tot algemeen genoegen was afgeloopen, geschiedde des namiddags de openlijke promotie en uitdeeling der prijzen.

De Rector, de Heer J. H. A. WEIJTINGH, opende deze plegtigheid, waarop drie verdienstelijke Jongelingen, H. D. DE RAAD, H. C. H. GROENEWEGEN en H. J. NIEBUUR, redevoeringen hielden; de eerste: *de Diomede Homerico*; de tweede: *de Veteribus Medicis*, en de derde: *de Brownio Medico Clarissimo*, door welke zij de aangenaamste proeven gaven van hunne gemaakte vorderingen, terwijl aan den eerstgenoemden, die nog een jaar op de School wenschte te vertoeven, een praemium diligentiae, en aan de beide laatsten, die tot de Academische lessen werden bevorderd, praemia promotionis, geschonken werden. Vervolgens werden bevorderd van de vierde naar de derde klasse: E. M. VAN IJSENDIJK. Van de zesde naar de vijfde: C. GROENEWEGEN, en van de zesde klasse van de tweede orde tot de eerste orde: A. D. WALKENHORST, die allen met prijzen begiftigd werden. Ook werden, voor gemaakte vorderingen in de Mathesis, prijzen uitgereikt, aan H. C. H. GROENEWEGEN en H. J. NIEBUUR.

Op eene bevallige wijze, betuigden allen hunnen dank, en hiermede eindigde deze plegtigheid, welke met orgelmuzijk aangevangen, afgewisseld en besloten werd.

ALGEMEENE SYNODE DER HERVORMDE KERK IN HET KONINGRIJK DER *NEDERLANDEN*.

1841.

Uit kracht van het Algemeen Reglement voor het Bestuur der Hervormde Kerk in het Koningrijk der *Nederlanden*, art. 20, en eene daarmede overeenkomstige dispositie van Zijne Excellentie den Minister van Staat, belast met de Generale Directie, voor de Zaken der Hervormde Kerk, d.d. 4 Junij l. l., N°. 11, is deze Hooge Kerkvergadering, op den zevenden Julij, in het Lokaal voor hare zittingen bestemd, zamengekomen.

Tot Leden dezer Synodale Vergadering, waren, volgens art. 17 van het Algemeen Reglement, door de natemeldene Provinciale Kerkbesturen benoemd, de navolgende Hoog Eerwaardige Heeren:

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland*, de Heer JOHANNES STEENMEIJER, Pred. te *Arnhem*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Zuid-Holland*, de Heer CHRISTIAAN LEONARD VAN DEN BROEK, Predikant te *'s Gravenhage*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Holland*, de Heer HENRICUS WEYLAND, Predikant te *Amsterdam*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Zeeland*, de Heer CHRISTIAAN DE VISSER, Predikant te *Tholen*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*, de Heer AHAZUERUS FRANCKEN, Predikant te *Utrecht*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Friesland*, de Heer GERHARD VAN DER TUUK, Predikant te *Berlicum*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Over-IJssel*,

sel, de Heer HENDRIK JOANNES ROMEIJ, Predikant te *Zwolle*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Groningen*, de Heer MELCHIOR CORSTIUS, Predikant te *Beerta*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Braband*, de Heer CAREL WILLEM PAPE, Pred. te *Heusden*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Drenthe*, de Heer GERARDUS BERTHEM REDDINGIUS, Theol. Doct., Predikant te *Assen*.

Uit de Commissie tot de Huishoudelijke zaken der *Waalsche* Kerken, de Heer CHARLES GUILLAUME MERKUS, Predikant te *Amsterdam*.

Uit het Bestuur der *Protestantsche* Kerken in *Limburg*, de Heer JOACHIM WILLEM SURINGAR, Predikant te *Maastricht*.

Uit de Commissie tot de Zaken der Protestantsche Kerken in Nederlands *Oost-* en *West-Indië*, de Heer ABRAHAM LENS, Predikant te *'s Gravenhage*.

En als Ouderling uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Holland*, de Heer JACOBUS PLEMPER VAN BALEN, Ouderling te *Purmerend*.

Deze waren alle tegenwoordig, benevens den Secretaris der Synode, de Heer ISAÄC JOHANNES DERMOUT, Hofprediker van Z. M. den Koning der *Nederlanden*, en Predikant te *'s Gravenhage*, met deszelfs Secundus, de Heer JACOBUS JOHANNES ROOZEBOOM, Predikant te *'s Gravenhage*, ten einde den Secretaris in de waarneming zijner functiën de noodige hulp te bewijzen, en, ingeval van noodzakelijke afwezigheid, zijne plaats, met regt van stemming, te vervullen. Ook was de Questor-Generaal, de Heer JAN REINHARD SCHOLTEN, Ouderling te *Amsterdam*, ter Vergadering tegenwoordig.

Tot praeadviserende leden, waren door de Godgeleerde Faculteiten der drie Hoogescholen afgevaardigd:

Door

Door de Godgeleerde Faculteit te *Leiden*, de Hoogleeraar WESSEL ALBERTUS VAN HENGEL.

Door de Godgeleerde Faculteit te *Utrecht*, de Hoogleeraar HENRICUS ROBERTUS VINKE.

Door de Godgeleerde Faculteit te *Groningen*, de Hoogleeraar PETRUS HOFSTEDE DE GROOT.

Volgens kennisgeving van Zijne Excellentie den Minister van Staat, belast met de Generale Directie voor de Zaken der Hervormde Kerk, d. d. 4 Julij, l. l., N°. 11, bleek het, dat door Zijne Majesteit, bij Hoogstdeszelfs Besluit van den 29 Mei, N°. 115, benoemd waren:

Tot President dezer Synodale Vergadering, de Heer Dr. G. BENTHEM REDDINGIUS; tot Vice-President, de Heer G. VAN DER TUUK, en tot deszelfs Secundus, de Heer C. L. VAN DEN BROEK.

De Leden gezeten zijnde, verscheen in de Vergadering Zijne Excellentie, de Baron H. VAN ZUYLEN VAN NIJEVELT, Minister van Staat, belast met de Generale Directie voor de Zaken der Hervormde Kerk, enz., vergezeld door den Wel Ed. Gestr. Heer Secretaris en Adviseur.

De President opende de Vergadering met het gebed: waarop Zijne Excellentie de Minister van Staat, met eene daartoe ingerigte aanspraak, deze *zes en twintigste* bijeenkomst van de Algemeene Synode der Hervormde Kerk, in naam van Zijne Majesteit den Koning, voor geopend verklaarde.

Nadat de President de aanspraak des Ministers, op gepaste wijze had beantwoord, rigtte Zijn Hoog Eerw. het woord tot de Leden dezer Vergadering, om hem tot de gewigtige werkzaamheden, waartoe zij waren zamengekomen, in te leiden.

Den 23 daaraanvolgende, zijn de werkzaamheden dezer hooge Kerkvergadering, ten einde gebragt, en met gebeden en dankzeggingen gesloten.

KERK-

KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

GELDERLAND.

ARNHEM.

LOENEN, den 18 April. Heden is de Wel Eerw. zeer Gel. Heer D. UIJTENBOGAARD alhier als Pred. bevestigd, door den Heer P. VAN DOORN, Pred. te *Hall*, Consulent dezer Gemeente, in wiens plaats het woord voerde de Heer W. H. FRANKAMP, Pred. te *Leidschendam*. Zijn Eerw. sprak tot de Gemeente, volgens *Matth.* XXVIII: 18—20. De Bevestigde volgens *Coll.* I: 29a. *Hiertoe arbeiden wij ook.*

NIJMEGEN.

SLIJK EWIJK staat vakant te worden. Zie Julij 1841.

PUFLIJK en LEEUWEN vakant. Zie Julij 1841.

ZUTPHEN.

ZEVENAAR vakant. Zie Junij 1841.

LICHTENVOORDE vakant. Zie Junij 1841.

TIEL.

LIENDEN, 8 Aug. 1841. In den morgen van dezen dag maakte onze Leeraar ons bekend, met het overlijden van den Wel Eerw. zeer Gel. Heer GERARD VAN KOOTEN, die, ook in deze Gemeente, en wel van den jare 1790—1796, met onvermoeiden ijver en trouw het Evangelie van onzen Heer J. C. verkondigd heeft. De meesten der thans aanwezig zijnde Gemeenteleden hebben den

den waardigen man niet gekend, maar die hem kenden, spraken nog met achting en liefde van hem en zullen, zijnen naam in een zegenend aandenken bewarende, tevens zijne liefderijke lessen en vermaningen niet vergeten.

HARDERWIJK.

VORGTEN, den 25sten Julij. Heden vierde onze Leeraar, Ds. J. LOUSE, dankbare gedachtenis van zijne 40 jarige Evangeliedienst, met eene Leerrede over *Hand* XXVI: 22*a*. *Dan hulpe van God verkregen hebbende, sta ik tot op dezen dag.* Talrijk was de opkomst der Gemeente en van naburige plaatsen. — Dankbaar verheugden wij ons over de hulp- en goedertierenheid van God, door Hem ondervonden. — De Hemelsche Vader spare verder onzen Leeraar en ondersteune hem in het werk der bediening; make hetzelve vruchtbaar tot zijn en onzer aller heil, opdat ons rijkelijk worde toegevoegd de ingang in het Koningrijk onzes Heeren.

BOMMEL.

EST, den 1 Aug. 1841. Nadat onze naar *Nieuw Loosdrecht* beroepen Leeraar, Ds. J. A. G. BONHEBEL, op den 29 Julij l. l. van zijne betrekking op de Klassis en den Kerkeraad was losgemaakt, heeft zijn Eerw. heden namiddag zijne afscheidsrede gehouden, naar aanleiding van *Hebr.* XIII: 8. *Jezus Christus is gisteren en heden dezelfde en in de eeuwigheid.*

AALST, 1 Aug. 1841. Onze Leeraar, Ds. C. D. LOUIS BÄHLER, maakte ons heden bekend, dat hij voor de beroeping naar *Nederlangbroek*, veertien dagen te voren ontvangen, na ernstig beraad had bedankt.

ZUID-

ZUID-HOLLAND.

's GRAVENHAGE.

'T WOUD, den 1 Aug. 1841. Heden hadden wij het genoegen, dat de vakature alhier, veroorzaakt door het vertrek van onzen Leeraar, C. H. DE GRAAFF, Th. Dr., naar *Oudshoorn*, weder vervuld werd. Onze beroepen Leeraar, Ds. A. H. BLOM, Th. Dr. en Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Zuid-Holland*, werd door zijnen Behuwdbroeder, den Wel Eerw. Heer H. L. OORT, Pred. te *Hoorn*, bij afstand van onzen Consulent, Ds. L. J. L. VAN BECK, Pred. te *Schipluide*, in de H. Dienst bevestigd.

De Bevestiger predikte over *Ezech.* XXXIII: 11*a.* *Zeg tot hen: [zoo waarachtig als] Ik leef, spreekt de Heer Heer: zoo Ik lust heb in den dood des goddeloozen! maar daarin [heb Ik lust] dat de goddelooze zich bekeere van zijnen weg en leve!* De plegtige handoplegging geschiedde, door den Eerw. Heer Bevestiger en den Consulent, en tevens door de Wel Eerw. Heeren: J. DE JONG, te *Pijnacker*, A. J. SCHILT, te *Nootdorp*, C. P. KAAKEBEEN, in *de Lier*, J. C. VORSTMAN en H. OORT, te *Rotterdam*, J. D. VAN DEN HAM BAAK, te *Wateringen*, W. H. FRANKAMP, te *Leidschendam* en J. J. P. VALETON, Pred. bij de Waalsche Gemeente te *Middelburg*.

's Namiddags trad de Bevestigde op en ving zijn H. dienstwerk onder ons aan, met eene Leerrede over 1 *Thess.* II: 4. *Maar, gelijk wij van God beproefd zijn geweest, dat ons het Euangelium zou toebetrouwd worden, alzoo spreken wij, niet als aan menschen behagende, maar aan God, die onze harten beproeft.*

TER HEIDE. Zie Julij 1841.

ROT-

ROTTERDAM.

MAASSLUIS, den 21 Julij 1841. Uit het vroeger opgegeven drietal, werd heden door den Breeden Kerkeraad, tot Herder en Leeraar dezer Gemeente, beroepen de Wel Eerw. zeer Gel. Heer H. CLAASEN, Pred. te *Heicop* en *Boecop*.

MAASSLUIS, den 1 Aug. 1841. Heden verblijdde ons het berigt, dat Ds. H. CLAASEN, de op zijn Eerw. uitgebragte beroeping, onder inwachting der vereischte kerkelijke en koninklijke approbatiën, bereidvaardig had aangenomen.

LEIDEN.

LEIMUIDEN, c. a., den 27 Junij. Heden maakte onze Leeraar ons het afsterven bekend van eenen onzer voormalige Leeraars, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer T. SLOT, laatst Pred. te *Emden*, die in het laatst der vorige Eeuw, met hartelijken ijver en getrouwheid, in de Gemeente van *Kalslagen*, het Evangelie verkondigd had, degene die den waardigen Ontslapene gekend hadden opwekkende, zijne gedachtenis steeds in zegening te houden.

BENTHUIZEN, op den 24 Julij 1841, is alhier kerkelijk beroepen, de Wel Eerw. Heer T. BUSSINGH DE VRIES, Kandidaät tot de H. dienst, welke door Ambachtsheeren dezer plaats, op den 23 Julij, l.l., tot Herder en Leeraar dezer Gemeente was gedespicieerd uit het te voren opgegeven drietal. Hebbende de Beroepene dit beroep aangenomen.

NOORDWIJKERHOUT. Zie Julij 1841.

DORDRECHT.

DORDRECHT. Den 3 Aug. l. l. is alhier, in den ouderdom van 76 jaren en 7 maanden, aan een langzaam verval van krachten, overleden, de Wel

Wel Eerw. zeer Gel. Heer G. VAN KOOTEN, die, sedert 1801, in deze Gemeente, de Heilige bediening vervulde, hebbende zijne Ambtgenooten, bij de waarneming hunner eerstkomende predikbeurten, van dit sterfgeval, onder gepaste herinneringen en opwekkingen, aan de Gemeente kennis gegeven.

Volgens uitdrukkelijke begeerte van den Overledene, mag in deze *Boekzaal* geen uitgebreider berigt, aangaande zijn Eerw. gegeven worden.

ZUIDBEIJERLAND, gezegd DEN HITSERT, den 8 Aug. 1841. Onze tegenwoordige Leeraar, Ds. A. R. BAUININO, naar aanleiding van *Jac.* IV: 14*b*, ons, bij de voormiddags Godsdienstoefening, opmerkzaam makende op het kortstondige en de onzekerheid van ons leven, hetwelk de tijd onzer vorming en voorbereiding voor de eeuwigheid is, maakte ons daarbij bekend, dat de Wel *Eerw.* zeer Gel. Heer G. VAN KOOTEN, laatst Pred. bij de Herv. Gemeente te *Dordrecht*, op den 3 Aug., l. l., in den ouderdom van 76 jaren en 7 maanden, overleden is, na eene welvolbragte 53 jarige Evangeliedienst, welke zijn Wel Eerw. in het jaar 1788, onder ons begonnen, en nagenoeg twee jaren, met veel ijver had voortgezet.

DORDRECHT. Zie Mei 1841.

STRIJEN. Zie Mei 1841.

G O U D A.

LEERDAM, 18 Julij 1841. Werd onze Hervormde Gemeente, tegen het einde van het jaar 1794, voor het grootste deel beroofd van het zilver, bij het gebruik van het H. Avondmaal, dat verlies is op heden door een kostbaar geschenk vergoed.

Personen, die geen menschenroem beoogden, waarom zij begeerden, dat hunne namen verbor-

gen bleven, en echter een blijk hunner genegenheid wilden geven, hebben ons doen geworden: eene groote en twee kleinere Schotels, twee Kannen en twee Bekers, alles van zeer net bewerkt zilver.

Onze oudste Leeraar, de Wel Eerw. Heer H. IMMERWEEL, die heden met ons voor het eerst daarvan gebruik maakte, bepaalde ons bij dit groote bewijs van belangstelling, en wekte ons op om de gedachtenis dier edele personen, in zegenend aandenken te houden; zijn Eerw. bad over hen Gods besten zegen, bij het klimmen hunner jaren, en daar wij aan het vergankelijke niet mogen blijven hangen, toonde hij, dat wij verschuldigd zijn ons te laten opleiden tot het werkzame geloof in Hem, aan wien wij uitsluitend bij het Avondmaalvieren te denken hebben.

KEDICHEM, den 18 Julij 1841. Heden hadden wij het genoegen, onzen beroepenen Leeraar, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer H. VAN STAVEREN, Theol. Doct., Kandidaat tot de H. dienst, onder ons bevestigd te zien, bij wijwilligen afstand van den Consulent, Ds. A. J. VAN HEUSDE, Pred. te *Oosterwijk*, door den Hoog Eerw. Hoog Gel. Heer L. G. PAREAU, Hoogleeraar in de Godgeleerdheid aan de Academie te *Groningen*. Zijn Hoog Eerw. sprak over 1 *Cor.* III: 9*a*, en toonde hoe het geloof, dat de Leeraars werklieden zijn in de dienst van God, den gelukkigsten invloed op de waarneming van hunne bediening hebben moest. De Bevestigde aanvaardde des namiddags zijn dienstwerk, hebbende tot tekst: 1 *Joh.* IV: 13—16 ingesloten, en stelde, overeenkomstig die woorden, het Christelijk leven voor, in deszelfs aard, bron, middel en vruchten, hetzelve alzoo te gelijk krachtig aanprijzende.

De oplegging der handen geschiedde, behalve

door

door den Bevestiger en Consulent, door de Wel Eerw. zeer Gel. Heeren J. VAN EIJK VAN VOORTHUYSEN, [illegible], [illegible], E. H. VAN DAM, [illegible], VAN [illegible], STRUIK, VAN DER PLAS, BOL-[illegible], Predd. te *Leerdam*, *Leerbroek*, *Schoonrewoerd*, *Hoog Blokland*, *Schelluine*, *Spijk*, *Peursumsche*, *Pierskil*, en Emeritus Pred. van *Benschop*.

LEKSMOND, den 18 Julij 1841. De Wel Ed. Geb. Heer, Mr. A. H. VAN DEN BERGH, van *Lekmond*, Collator van de predikantsplaats alhier, een twaalftal geformeerd hebbende van H. H. Kandidaten, die bij de aanstaande vakature zouden in aanmerking komen, heeft aan den Kerkeraad de vrije keuze uit dit twaalftal overgelaten. Hetzelve bestond uit de H. H.:

H. S. R. VAN RIJSOORT, H. IJSDEWIJN, DZ., K. H. KRAANWINKEL, A. C. HONTIJN, H. J. R. G. THEESSING, B. NACHENIUS, Jr., Th. Dr., R. A. S. PICCARDT, Th. Dr., T. H. VAN DEN HONERT, Th. Dr., H. DE VRIES, W. H. LINSE, J. D. B. BROUWER.

De Kerkeraad alle deze Heeren gehoord hebbende, heeft op heden geformeerd dit zestal:

H. J. R. G. THEESSING, B. NACHENIUS, Jr., Th. Dr., R. A. S. PICCARDT, Th. Dr., H. DE VRIES; W. H. LINSE, H. IJSDEWIJN, DZ.

En dit drietal:

H. J. R. G. THEESSING, H. DE VRIES, W. H. LINSE, en daaruit gekozen den Eerw. Heer H. J. R. G. THEESSING, tot wiens behoeve, na verkregen handopening, de Akte van Collatie zal geteekend worden.

LEKSMOND, 25 Julij 1841. Onze waarde Leeraar, de Wel Eerw. Heer H. VAN WIJK, beroepen te *Weesp*, nam heden van ons afscheid, met 2 *Cor*. XIII: 13. *De genade van onzen Heer Jezus Christus zij met u allen.*

HEIKOP, 1 Aug. 1841. Onze Leeraar, M. CLAASEN, op wien den 21 Julij eene beroeping naar de Gemeente van *Maasdluis* was uitgebragt, maakte ons heden bekend, dat hij dezelve had aangenomen, onder inwachting der vereischte approbatiën.

Aan HH. Kandidaten tot de H. Dienst wordt tevens, in antwoord op hunne brieven aan den Kerkeraad dezer Gemeente ingediend, berigt, dat het regt van Collatie berust in handen van den Hoog Ed. Gestr. Heer Mr. M. C. VAN HALL, Commandeur der Orde van den Nederlandschen Leeuw enz. enz.

LANGERAK, BENEDEN DE LEK, vakant. Zie April 1841.

MOORDRECHT vakant. Zie Junij 1841.

NIEUWPOORT staat vakant te worden. Zie Junij 1841.

B R I E L L E.

OOSTVOORNE. Zie Junij 1841.

N O O R D - H O L L A N D.

Door het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Holland* zijn, in de Vergadering van Augustus 1841 tot de openbare Predikdienst toegelaten, de Heeren: J. P. STRICKER, P. ENGELEN en C. KRONER, Kandidaten in de Letteren en Godgeleerdheid aan de Hoogeschool te *Leiden*.

A M S T E R D A M.

ANKEVEEN. Onze Leeraar, J. WICHERI ANDERSON, beroepen naar de Gemeente te *Lage Zwaluwe*, na op den 23 Julij dezes jaars door den Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur, Ds.

D.

A. V. DE KEMPER, in tegenwoordigheid van den Consulent, van zijne betrekking tot de Klassis en tot deze Gemeente te zijn ontslagen, nam op den 25sten daaraanvolgende van ons afscheid, ons toewenschende volgens *Eph.* VI:23. *Vrede en liefde met geloof van God den Vader en den Heere Jezus Christus.*

In eene vergadering den 27 Julij dezes jaars, onder voorzitting van den Consulent, Ds. P. MULDER, Pred. te *Nederhorst, den Berg*, gehouden, is door den Kerkeraad geformeerd het volgende twaalftal van Heeren Kandidaten tot de H. Dienst, geëxamineerd bij onderscheidene Provinciale Kerkbesturen: J. J. BOS, J. D. E. BROUWER, J. H. CHRISTOFFELS, H. DE VRIES, J. WIGERI FRANÇOIS, D. VAN DEN BERG, E. HOLHUIS, JARIG WASSENAAR, C. H. VAN DAM, G. DROST, E. O. GROENEVELD en G. FABRET; aan welken uitnoodiging, om eene predikbeurt te komen vervullen, gezonden is.

De overige Heeren, die mede daartoe aanzoek hebben gedaan, gelieven het er voor te houden, dat de Kerkeraad, in het belang der Gemeente, ten einde deze plaats zoo spoedig mogelijk weder vervuld te zien, aan hunne begeerte niet heeft kunnen voldoen.

WEESP, 1 Aug. 1841. Heden werd de vakante Leeraarsplaats alhier vervuld, door de bevestiging en intrede van den Wel Eerw. Heer H. VAN WIJK, van *Leksmond* tot deze Gemeente overgekomen. Op vriendelijk verzoek, was door onzen oudsten Leeraar het werk der bevestiging afgestaan aan den Hoog Eerw. en Hoog Gel. Heer J. H. SCHOLTEN, Lit. et Theol. Doct. en Hoogleeraar in de Godgeleerdheid aan het Athenaeum te *Franeker*, welke naar aanleiding van *Hand.* XX:28*b*: *Over dewelke u de Heilige Geest tot* op-

opzieners gesteld heeft; de roeping des Christen-leeraars beschouwde als eene roeping van den Heiligen Geest. De Bevestigde had tot tekst gekozen, *Joh.* XVII: 3: *En dit is het eeuwige leven, dat zij u kennen, den eenigen waarachtigen God, en Jezus Christus, dien gij gezonden hebt*; en bepaalde de Gemeente bij de kennis van God door JEZUS CHRISTUS, als des menschen ware leven.

Aan den Heer VAN WIJK is Akte van Lidmaatschap der Klassis toegezonden.

AMSTERDAM. Zie Junij 184'.

HAARLEM.

WEST-ZAAN, den 18 Julij. Deze dag was voor de Gemeente alhier een blijde feestdag, waarop zij het Honderdjarig bestaan van haar Kerkgebouw op eene doeltreffende en plegtige wijze openlijk gedenken mogt. Ongeacht het zeer onaangename weder, was de Gemeente, met verscheidene belangstellende medechristenen van elders toegevloeid, reeds vroegtijdig in aanzienlijken getale in het Bedehuis te zamen gekomen. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. VAN DER LEE, rigtte de geheele Godsdienstoefening in naar de gelegenheid des tijds. Een aanzienlijk zangkoor voerde eenige gepaste gezangen afwisselend uit, vóór, tusschen en na de Leerrede, welke tot tekst had *Ezra* III: 11: *En zij zongen bij beurte met den Heere te loven en te danken — en al het volk juichte met groot gejuich, als men den Heer loofde, over de grondlegging van het Huis des Heeren*; de aandacht bepaalde bij de verhevene gedachten, herinneringen en uitzigten, welke de aard der omstandigheid vereischte en vooral aandrong op een dankbaar Godverheerlijkend gebruik van die voorregten, over welke wij ons verheugen mogen. 's Heeren liefderijke zorge wake verder voor het be-

behoud van dit voor ons zoo dierbaar als geschikt en fraai Bedehuis, en dus hetzelve nog eene lange reeks van jaren voor deze zoo bloeijende Gemeente verstrekken, tot eene heerlijke leerschool van geloof, hoop en liefde!

ALKMAAR.

OUDE NIEDORP, u. a., 4 Julij 1841. In de Morgen-Godsdienst van heden, vernamen wij, uit den mond van onzen Leeraar, Ds. H. BOUSEN, dat zijn Eerw. ontvangen had eene kennisgeving, van het overlijden van den Wel Eerw. zeer Gel. Heer T. SLOT, in den gezegenden ouderdom van ruim 76 jaren, waarvan zijn Eerw. 53 jaren met vrucht mogt werkzaam zijn in de Evangeliebediening; en wel 25 in de Nederduitsche Hervormde Gemeente te *Emden*, 9 te *Meppel*, en ruim één jaar in deze Gemeente.

Hoewel hier weinige Leden zich den waardigen Afgestorvene konden herinneren, zoo werd nogtans deze kennisgeving, met de gepaste toespraak des Leeraars, door de gansche Gemeente met zigtbare belangstelling aangehoord, en naar wij vertrouwen, ook ter harte genomen.

De Algoede vervulle op Zijnen tijd de bede der bedroefde weduwe en van de met haar treurende kinderen, om eenmaal dien dierbaren Echtgenoot en Vader te volgen, naar die oorden, waarnaar zij allen hopend uitzien!

BRIESHUIZEN EN ZUIDSCHERMER. Zie Julij 1841.

CALLANTSOOG staat vakant te worden. Zie Julij 1841.

HOORN.

ENKHUIZEN, 18 Julij 1841. Heden had onze oudste Leeraar, O. VAN TRICHT, het voorregt, openlijk gedachtenis te mogen vieren van zijne

vijf en twintig jarige Evangeliedienst in deze Gemeente. Zijn Wel Eerw. bepaalde onze aandacht bij 1 *Thess.* III:8. *Nu leven wij, indien gij vast staat in den Heer.* Hartelijk wenschen wij, dat zijn Wel Eerw. verder gesterkt worde en zijnen arbeid moge gezegend zien: zoodat hij daarin blijve leven, dat ook deze Gemeente steeds staande blijft in den Heer.

EDAM.

EDAM staat vakant te worden. Zie Junij 1841.
LANDSMEER. Zie Julij 1841.

ZEELAND.

ZIERIKZEE.

St. MAARTENSDIJK, den 11 Julij 1841. Heden hadden wij het genoegen, dat onze beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer M. WAS, onder ons in zijn H. Dienstwerk werd bevestigd, door zijn Eerw. Broeder, den Wel Eerw. Heer J. WAS, Pred. te *Waterlandkerkje*, aan wien onze Consulent, Ds. S. M. DE BRUIN, Pred. te *Scherpenisse* en *Westkerke*, dit werk beleefdelijk had afgestaan. De Bevestiger had tot tekst, 1 *Cor.* III: 9*a*. *Want wij zijn Gods medearbeiders.* De Bevestigde verbond zich des namiddags aan ons, met eene Leerrede over 2 *Cor.* IV: 7. *Maar wij hebben dezen schat in aarden vaten; opdat de uitnemendheid der kracht zij Godes en niet uit ons!*

OOSTERLAND vakant. Zie Oct. 1840.
ZIERIKZEE. Zie Junij 1841.

GOES.

WILHELMINADORP vakant. Zie Mei 1841.

IJZENDIJKE

IJZENDIJKE, den 10 Aug. 1841. Daar de Ker-

Kerkeraad dezer vakante Gemeente zijne keus reeds bepaald heeft bij eenigen der Heeren Kandidaten, die om eene predikbeurt zich hebben aangemeld, zoo worden degenen hunner, die geen antwoord bekomen op hunne aanzoeken, beleefdelijk verzocht, deze kennisgeving wel als antwoord te willen aanmerken.

UTRECHT.

Op den 4den Augustus is, door het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*, tot de predikdienst geadmitteerd, de Heer WILLEM VAN DE VELDE.

UTRECHT.

UTRECHT. Aan Ds. J. F. L. ABRESCH, bevestigd Pred. te *Baambrugge*, is Akte van Lidmaatschap der Klassis afgegeven.

UTRECHT. Na afgelegd examen, is door het *Klassikaal* Bestuur bevoegd verklaard, tot het geven van Godsdienstig onderwijs, en het staan naar den post van Katechizeermeester en Krankbezoeker, AMBROSIUS MÜLLER.

AMERSFOORT.

WOUDENBERG, 3 Aug. 1841. Na bekomen handopening en dispensatie van Art. 35, van het Reglement op de vakature, enz., heeft de Kerkeraad dezer Gemeente, onder voorzitting van den Consulent, Ds. P. C. RIEBECK, Pred. te *Leusden*, het navolgend alphabetisch twaalftal geformeerd van Heeren Kandidaten, onder verschillende Kerkbesturen:

A. BROUWER, A. DAVELAAR, B. GEWIN, J. H. VAN GRIETHUIZEN, D. J. VAN HAEFTEN, H. MENSINGA, B. NACHENIUS; Th. Dr., N. J. OSTI, P. J. J. ROOS SCHREGARDUS, A. C. STUCKI, T. BUSSINGH DE VRIES, A. J. J. WAARSINK.

Waaruit op het zestal zijn gebragt:

A. BROUWER, S. GEWIN, J. H. VAN GRIETHUIZEN, H. HENSINGA, R. [illegible], A. J. J. [illegible].

Op het drietal:

A. BROUWER, J. H. VAN GRIETHUIZEN, H. HENSINGA.

Uit hetzelve is met eenparige stemmen beroepen, de Wel Eerw. Heer H. HENSINGA, Kandidaat tot de H. dienst, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Over-IJssel.*

NIEUW LOOSDRECHT, 8 Aug. 1841. Heden werd bij vrijwilligen afstand van den Consulent, den Wel Eerw. Heer W. T. OVERHOFF, Pred. te *Oud Loosdrecht*, door Ds. S. J. DE HORST, Pred. te *Nijkerk op de Veluwe*, met eene Leerrede over 2 *Tim.* IV: 2*a*. *Predik het woord*, onder ons bevestigd, de Wel Eerw. Heer J. A. C. [illegible], die des namiddags zijne dienst heeft aanvaard, met eene Leerrede over 1 *Thess.* V: 24. *Hij, die u roept, is getrouw, die het ook doen zal.*

Zijn Eerw. is reeds tot Lid der Klassis van *Amersfoort* verklaard.

NIGTEVEGT vakant. Zie Maart 1841.

W IJ K.

NEDERLANGBROEK vakant. Zie Julij 1841.
AMERONGEN. Zie Julij 1841.

VRIESLAND.

LEEUWARDEN.

JELSUM, den 21 Julij 1841. Heden werd onze Leeraar, Ds. JACOBUS JOHANNES [illegible], aan zijne bedroefde Echtgenoote, vijf onmondige Kinderen en aan zijne Gemeente, door den dood ontrukt. Eene langdurige ongesteldheid, maakte een

een einde aan zijn nuttig leven. Hij bezweek in den bloei en de kracht zijns levens, slechts den ouderdom van 39 jaren bereikt hebbende.

Zijn Eerw. was te *Leer*, in *Oost-Friesland*, uit waardige ouders geboren. Na zich op de Latijnsche School, in zijne geboortestad, voor de Theol. studie bereid, en dezelve aan de Universiteit te *Groningen* volbragt te hebben, was hij een jaar als Hulpprediker te *Welvega*, werkzaam, terwijl hij vervolgens 1½ jaar het Leeraarsambt te *Oosterwierum* bekleedde, en de laatste 15 jaren, deze Gemeente door leer en voorbeeld stichtte.

Wij betreuren in den Ontslapene, eenen Herder en Leeraar, die wegens zijnen ijver in de bediening des Evangelies, zijne minzaamheid, nederigheid en hulpvaardigheid, door ons geacht en bemind werd; zijne Weduwe en Kinderen beweenen in hem eenen teederminnenden Echtgenoot en Vader, en missen in hem hunnen verzorger, steun en hope.

Onze Consulent, Ds. J. H. REDDINGIUS, Pred. te *Stiens*, heeft op Zondag den 1 Aug., in eene Leerrede, over *Ps.* CII: 25*a*. *Mijn God! neem mij niet weg in het midden mijner dagen!* met deelnemende hulde gedaan aan de nagedachtenis van onzen ontslapenen Vriend, ons herinnerd onze verpligting, om zijnen naam en werk in zegening te houden, en zijne lessen te behartigen, ons opgewekt, om door de betrachting van geloof en Godzaligheid ons voor de onzekere stervensure te bereiden, en de belangen van deze Gemeente, en inzonderheid die van de Weduwe en Kinderen des Ontslapenen aan Gods helpende, zegenende en vertroostende genade aanbevolen. Het jaar van gratie, zal door den Ring van *Stiens* worden waargenomen.

4 GA-

GARIJP. Nadat ingevolge, de stemming van Floreenpligtigen alhier, op den 23 Junij dezes jaars, in tegenwoordigheid der beide Consulenten, Ds. A. W. BUNING, Pred. te *Oostermeer*, en Ds. T. OOSTERBEEK, Pred. te *Suawoude* en *Tietjerk*, beroepen was, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer R. A. BENTHEM SYPKENS, Pred. te *Elspeet*, ontvingen wij, op den 15 Julij, l. l., het ons verblijdend berigt, dat zijn Eerw. deze beroeping, onder inwachting der vereischte kerkelijke en koninklijke approbatiën, in de vreze des Heeren had aangenomen.

OOSTERMEER, den 1 Aug., maakte onze Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer A. W. BUNING, ons op den 11 Julij, l. l., bekend, dat hij eene beroeping ontvangen had naar de Gemeente te *Anjum*; heden vernamen wij met innig leedwezen, dat zijn Eerw. zich verpligt had gevonden, deze beroeping, onder inwachting der kerkelijke en koninklijke approbatiën, aan te nemen.

Heeren Kandidaten worden verwittigd, dat aan hun Eerw. geen predikbeurt zal worden afgestaan, voor dat onze Leeraar vertrokken is.

IDAARD vakant. Zie Aug. 1840.

ROTTEVALLE, den 16 Julij 1841. Na verkregene handopening, kwam heden de Kerkeraad dezer Gemeente, onder voorzitting van den Consulent, Ds. A. J. LIEUWENS, Pred. te *Oudega*, c. a., bijeen, om door het benoemen van een Leeraar te voorzien in de vakature bij deze Gemeente, ontstaan door het vertrek van Ds. T. PYTTERSEN, naar *Wijnjeterp* en *Duurswoude*.

Op het twaalftal waren geplaatst, de volgende Heeren Kandidaten bij de onderscheidene Kerkbesturen van nagenoemde Provinciën:

P. A. KOPPIUS, Phil. Th. Mag. Litt. Hum. Doct., *Friesland*. A. HAAGH MEIJER, *Drenthe*. A. H. BOK-

BOKMA DE BOER, *Utrecht*. J. P. BRUINWOLD RIEDEL, *Groningen*. O. HOLWERDA, *Groningen*. E. VAN DER PERS, *Groningen*. J. WASSENAAR, *Noord-Braband*. J. HEBIUS, *Groningen*. J. H. DOORENBOS, *Groningen*. P. P. HULDER, *Groningen*. D. SCHELTEMA, *Gelderland*. J. C. FISCHER, *Friesland*.

Het zestal bestond uit de zes en het drietal uit de drie eerstgenoemde Heeren; en werd uit dit drietal, tot Herder en Leeraar dezer Gemeente, met eenparige stemmen benoemd en beroepen, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer P. A. KOPPIUS, Phil. Th. Mag. Litt. Hum. Doct. en Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Friesland*, die deze beroeping, onder inwachting der noodige approbatiën, volvaardig heeft aangenomen.

HARLINGEN.

LONGERHOU EN SCHETTENS, den 18 Julij *1841*. Na ontvangst der vereischte kerkelijke en koninklijke goedkeuring, op de beroeping van den Heer TH. C. K. B. VAN ASSEN, Kandidaat tot de H. dienst, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Groningen*, en tijdelijk Adjunckt-prediker te *Paesens*, had heden de plegtige bevestiging van zijn Eerw., onder ons plaats. Bij deze gelegenheid werd de Bevestigingsrede gehouden, bij vriendelijken afstand van den Heer Consulent, door den Wel Eerw. zeer Gel. Heer TH. C. K. BEILANUS, thans meer dan een halve eeuw Pred. te *Paesens*, en Oom van den Bevestigde, naar aanleiding van 1 *Cor.* IV: 1, 2. *Alzoo houde ons een iegelijk mensch als dienaars van Christus, en uitdeelers der verborgenheden Gods, en voorders wordt in de uitdeelers vereischt, dat elk getrouw bevonden worde.* Deze moeijelijke taak door den eerwaardigen Grijsaard, met kracht en vuur gelukkig volbragt zijnde, geschiedde de gebruikelijke oplegging der handen, door

door de Wel Eerw. zeer Geb. Heeren: J. KONING, Pred. te *Beers* en *Jellum*, en L. TIDDENS, Pred. te *Easterra* en *Allengawier*. Vervolgens aanvaardde de Bevestigde des namiddags zijn dienstwerk, met eene gepaste Leerrede, over *Gal.* IV: 19. *Mijne kinderkens! die ik wederom arbeide te baren, op dat Christus in u een gestalte krijgen.*

WITMARSUM vakant. Zie Julij 1841.

SNEEK.

OOSTERWIERUM, den 25 Julij. Heden ontvingen wij, door onzen Leeraar L. A. OFFERHAUS, de treurige tijding, dat de Wel Eerw. zeer Gel. Heer JACOBUS JOHANNES MENKEMA, laatst Pred. te *Jelsum*, in het beste levenstijdperk, door den dood van zijne Gemeente en dierbare betrekkingen, is weggerukt. Menigeen in deze Gemeente herinnerde zich den waardigen Man, hoewel hij hier slechts van 22 Sept. 1824, tot 2 April 1826, werkzaam was; met aandoening hoorde men het berigt van zijn Eerws. verscheiden, hetgeen met veel deelneming gegeven werd. Onze Leeraar maakte dezulken onder ons opmerkzaam op de betrekking, waarin zij tot den Overledene gestaan hadden, eene betrekking, welke hen dringen moest om de les ter harte te nemen, *Hebr.* XIII: 7, 17. *Gedenkt aan uwe voorgangers, die u het woord Gods gesproken hebben — want zij waken voor uwe zielen*, terwijl wij alle, ten slotte der toespraak, tot een nieuw voornemen opgewekt werden, om het woord des Evangelies, dat thans onder ons gepredikt wordt, met zachtmoedigheid te ontvangen.

SNEEK staat vakant te worden. Zie Junij 1841.

WOUDSEND. Zie Junij 1841.

DOK-

DOKKUM.

BALLUM en HOLLUM op AMELAND, den 18 Julij 1841. Heden hadden wij het genoegen, dat onze beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. HUIJS, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Overijssel*, in de H. Dienst onder ons werd bevestigd, door onzen Consulent, J. NOORDA, Pred. te *Nes op Ameland*. De Bevestiger sprak, naar aanleiding van *Rom.* X: 15*b*: *Hoe liefelijk zijn de voeten dergenen, die vrede verkondigen*, enz., over de verkondiging van het Evangelie als eene aangename en welkome boodschap, terwijl de oplegging der handen, behalve door den Bevestiger, mede geschiedde door de Wel Eerw. Heeren: A. [illegible], Pred. te *Lekkum* en P. ADAMA, AZ., Pred. te *Dongjum*. Des namiddags aanvaardde de Bevestigde zijn dienstwerk, met eene Leerrede over het hoog gewigt van den zegen des Heeren, inzonderheid voor Leeraar en Gemeente, tot het welgelukken van den arbeid der Evangelieprediking in haar midden, volgens *Ps.* CIX: 28*b*. *Zegen gij!*

ANJUM. Ds. A. W. [illegible], Pred. te *Oostermeer*, c. a., heeft de beroeping herwaarts aangenomen.

SURHUISTERVEEN, den 22 Julij 1841. Ter vervulling der vakature, ontstaan door het overlijden van den Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. [illegible], is door den Kerkeraad dezer Gemeente, onder voorzitting van den Consulent, met eenparigheid van stemmen beroepen, de Wel Eerw. Heer T. VAN [illegible], Jr., Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Vriesland*; welke deze beroeping, onder inwachting der vereischte approbatiën, volvaardig heeft aangenomen.

MORRHA en LIOESSENS vakant. Zie Oct. 1840.

HEE-

HEERENVEEN.

NIJEHASKE en HASKERDIJKEN vakant. Zie Julij 1841.

NIEUW BRONGERGA of de KNIJPE. Zie Julij 1841.

OVER-IJSSEL.

Door het Provinciaal Kerkbestuur van *Overijssel* zijn, in deszelfs Vergadering, op 4, 5 en 6 Augustus, tot de predikdienst toegelaten, de Kandidaten in de Letteren en Godgeleerdheid te *Utrecht*: WILLEM ARNOLD VAN DER LINDEN, LAMBERTUS DE VISSER, WILLEM LEONARD WELTER, FREDERIK WILLEM JAN KAAKEBEEN, AALBERTUS HENDRIKUS NORUD en JACOBUS IZAAK DORDES, Kandidaat in de Letteren en Doctor in de Godgeleerdheid te *Utrecht*.

ZWOLLE.

HAM, den 11 Julij 1841. Het was hier heden een blijde feestdag. De lang gekoesterde begeerte dezer Gemeente naar het bezit van een doelmatig Orgel, ten gebruike bij de openbare Godsdienstoefeningen, werd op eene gepaste wijze bevredigd, door de zorg eener Commissie met HH. Kerkvoogden, die hetzelve, zonder bezwaar voor de Kerk, uit de vrijwillige bijdragen der Gemeente en eenige aanzienlijke Buitenhuizen hebben daargesteld. Heden wijdde onze Leeraar dit speeltuig aan zijne bestemming toe en nam uit *Eph.* V: 19 aanleiding tot ons te spreken, over *het hoog belang van een Godsdienstig Kerkgezang, vooral wanneer het door een doelmatig orgelspel bestuurd wordt*. De Heer MEYROOS, Organist te *Enkhuizen*, voor deze plegtigheid tot ons overgekomen, deed

deed op eene voortreffelijke wijze deszelfs welluidende en krachtvolle toonen hooren, waardoor wij evenzeer van de inwendige deugdelijkheid als uitwendige schoonheid des werks overtuigd werden, terwijl de feestvreugde nog verhoogd werd, door een koor van zangers, die bij afwisseling voor deze plegtigheid toepasselijke liederen zongen en doeltreffend uitvoerden. De Heeren SCHEURE en Zoon, Orgelmakers te *Zwolle*, vervaardigers van hetzelve, hebben zich wegens het werk en de behandeling allezaanbevelenswaardig gemaakt, en van hunne uitstekende bekwaamheid en onbaatzuchtigen ijver de schoonste bewijzen gegeven. Des namiddags werd er door den Heer MEYROOS, ten behoeve der Armen, een Orgelconcert gegeven, hetwelk met de tegenwoordigheid van Zijne Excellentie den Heer Gouverneur dezer provincie vereerd werd. *Niettegenstaande* de toevloed van elders groot was, is dit feest in de beste orde en tot volkomen genoegen afgeloopen.

DEVENTER.

OOTMARSUM, den 24 April. Op den 14 dezer in den vroegen morgen overleed alhier de Wel-Eerw. zeer Gel. Heer P. IMMINK, sedert het jaar 1801 tot Julij des vorigen jaars (wanneer hij zijn Emeritaat erlangde) Leeraar dezer Gemeente. De Overledene te *Enschedé*, den 2 Januarij 1776 geboren, was de zoon van Ds. W. IMMINK, Predikant en Rector der Latijnsche school aldaar, en van Mejufvrouw A. ROESSINK. Voor de Theologische studiën bestemd en opgeleid, werden de eerste beginselen daarvoor bij hem gelegd door Ds. D. A. WEDDELINK. Zijne voorbereidende studiën werden verder voortgezet te *Deventer*, van den jare 1793 tot 1796, wanneer hij als Student te *Utrecht* ingeschreven werd, en behoorde tot een der eerste leer-

leerlingen van Professor HERINGA, wien hij ten naauwsten aanhing. In het jaar 1799 onder het getal der Proponenten aangenomen, werd hij in 1801 tot Predikant alhier beroepen, en in 1803 benoemd tot Rector der Latijnsche school. In het jaar 1805 begaf hij zich in den echt met Mejufvrouw A. VAN LAER, dochter van Mr. W. A. VAN LAER, Burgemeester der stad *Ommen*. Na eene allergelukkigste Echtvereeniging, welke met een negental kinderen gezegend werd, ontsliep deze hem zoo dierbare Gade op den 5 October 1829.

Onze ontslapen Leeraar wist, als Rector, door zijne meer dan gewone bekwaamheid en door zijnen voorbeeldigen ijver, onze Latijnsche school tot een' staat van nooit gekenden bloei te verheffen. Kenmerkte hij zich als Christen, door eene naauwgezette belangstelling in de Godsdienst; als Leeraar zocht hij in openbaar zoowel als in bijzonder onderwijs verlichte Godsdienstkennis in de Gemeente te verspreiden, en ijverde hij voor de leer, die naar de Godzaligheid is. Bekend door zijne onbekrompen milddadigheid, zijn er niet weinigen onder ons, die zich hierin bijzonder hem verpligt gevoelen. Ofschoon over het algemeen eene bloeijende gezondheid genietende, verkeerde hij in den laatsten tijd in een' allezins treurigen en beklagenswaardigen toestand, maar was ook bij dit alles ons een treffend voorbeeld van lijdzaamheid en stille onderwerping. Op den 17 dezer werd zijn stoffelijk overschot in het graf bijgezet, bij welke gelegenheid eene hartroerende toespraak tot ons gerigt werd, door zijnen oudsten zoon, Ds. W. IMMINK, Pred. te *Doesborgh*. Zijne nagedachtenis zij ons tot zegen!

Ter vervulling der alhier bestaande vakature, werd door den Kerkeraad geformeerd, de volgende nominatie:

Twaalf-

Twaalftal:

DD. CATS, Predd. te *Almelo*. HAGEDOORN, te *Wierden*. VAN DER HOEVE, te *Keppel*. HOON, Hulpprediker alhier. IMMINK, te *Zeddam*. JANNINK, beroepen te *Goor*. COLDEWIJN, te *Heemse*. MOLL, Th. Dr. te *Hengelo*. VAN DRUTEN, te *Lippenhuizen*. RUTGERS, Th. Dr. te *Slijk Ewijk*. STORK, te *Weerselo*. TANNER, te *Hattem*.

Zestal:

CATS, VAN DER HOEVE, HOON, MOLL, RUTGERS, STORK.

Drietal:

MOLL, RUTGERS, STORK.

Daaruit werd beroepen, Ds. RUTGERS, die, inmiddels eene beroeping naar *Groningen* ontvangen hebbende, voor de onze bedankte.

Bovengenoemde nominatie werd daarop aangevuld met Ds. A. W. BRUKERS, Pred. te *Elden*, die daarop beroepen zijnde, ons berigt heeft, deze beroeping onder inwachting der benoodigde approbatiën te hebben aangenomen.

OOTMARSUM, den 2 Aug. Na eene ongesteldheid van slechts weinige dagen, ontsliep heden de Wel Eerw. zeer Gel. Heer H. WEDDELINK, in den gezegenden ouderdom van ruim 77 jaar, sedert Julij des vorigen jaars Emeritus Predikant alhier. Eene getrouwe Evangeliedienst van 50 jaar, van welke hij 8 in de Gemeente te *Nieuwland*, à la *Watergang*, en 38 onder ons, tot stichting dezer Gemeente werkzaam was, geeft hem alle aanspraak op eene dankbare en vereerende nagedachtenis. Hij was der Gemeente om zijne waarlijk ongeveinsde Godsvrucht, zijnde een Christen in wien geen bedrog was, ten allen tijde een algemeen bemind en hooggeschat voorganger.

Door de genade van God in CHRISTUS genietc hij

 het

het loon voor zijnen trouwen arbeid; en zijne bedroefde weduwe, benevens eenige dochter en verdere aanverwanten, ondervinden in eene ruime mate dien troost, welken het Evangelie aanbiedt bij den dood van hen, die in CHRISTUS ontslapen zijn.

RIJSSEN, den 1 Aug. 1841. Onze Leeraar, H. J. HATTINK, vierde heden dankbare gedachtenis van zijne 25 jarige vervulde Evangeliedienst, in de Gemeente van *Nigtevecht* en in ons midden. Naar aanleiding van dezelfde woorden, welke hij, bij de aanvaarding zijner bediening, tot grondslag zijner rede gebezigd had, (*Rom.* I: 16*a*. *Ik schame mij het Evangelie van Christus niet, want het is eene kracht Gods tot zaligheid, een iegelijk die gelooft*) vermeldde hij, hoe zijne ervaring, gedurende 25 jaar, hem het Evangelie al meer en meer had doen kennen, als waardig met vrijmoedigheid gepredikt te worden. En, terwijl hij zich vervolgens aan de dienst des Evangelies op nieuw toewijdde, zocht hij ons op te leiden, om daarvan regt gebruik te maken. — Moge ons gebed, hetwelk wij bij onze dankzegging voor hem opzonden, verhoord, en hij op nieuw gesterkt worden, om tot rijken zegen in de Evangelieprediking voort te gaan!

GOOR. Zie Julij 1841.

BORNE. Zie Julij 1841.

KAMPEN.

GIETHOORN, 25 Julij 1841. Berigtte ons onze Leeraar, A. L. KIERS, voor 14 dagen, dat hij eene wettige beroeping had ontvangen naar de Gemeente van *Koekange*, de Gemeente alhier spaarde geene moeite, om zijn Eerw. te bewegen, daarvoor te bedanken; en heden mogten wij, tot onze groote blijdschap, vernemen, dat onze pogingen

gen niet vruchteloos geweest waren. Zijn Wel Eerw. berigtte ons, dat hij besloten had bij ons te blijven, en verbond zich op nieuw aan ons, naar aanleiding van 3 *Joh.* vs. 4. *Ik heb geene meerdere blijdschap dan hierin, dat ik hoor, dat mijne kinderen in de waarheid wandelen.* Niet slechts door *woorden*, maar ook door *daden*, deed de Gemeente blijken van hare belangstelling.

IJSSELMUIDEN, den 8 Aug. 1841. In den vroegen morgen van 31 Julij overleed onze waardige en veel geliefde Leeraar, Ds. J. H. SCHEEPERS, aan de gevolgen eener toenemende verzwakking, in den ouderdom van ruim 54 jaren.

Ruim 28 jaren mogten wij ons in zijnen Evangeliearbeid verheugen, en verwierf hij door zijn opregt karakter en regt stichtelijk gedrag de achting zijner Gemeente, zijner Ringbroeders en van allen, die hem kenden.

Nadat Ds. RAMBONNET, Pred. te *Kampen*, ons op Zondag den 1 Augustus van dit treffend sterfgeval had kennis gegeven, werden wij in de Godsdienstoefening van heden daarbij meer opzettelijk bepaald, door Ds. B. PETERS, Pred. te *Kampereiland*, Consulent dezer Gemeente, welke naar aanleiding van *Ps.* XXXIX: 5, ons aanspoorde, om ons steeds onzen dood te herinneren en daarbij ernstig te denken en ijverig te betrachten de lessen en vermaningen van onzen overleden Leeraar.

De nagelatene Weduwe des Overledenen voor het laatste half jaar van het *annus gratiae* bedankt hebbende, zal men spoedig tot het werk der beroeping kunnen overgaan.

KAMPEN vakant. Zie Junij 1841.

GRONINGEN.

GRONINGEN.

GRONINGEN, 4 Aug. 1841. Het beroep op den Wel Heer C. P. L. RUTGERS, Pred. te *Slijk Ewijk*, alhier uitgebragt, heeft reeds de kerkelijke en koninklijke goedkeuring ontvangen; zoodat wij den Beroepene weldra in ons midden verwachten.

ZUIDHORN, 19 Julij 1841. Op vertoonde Akte van Collatie van de Wel Ed. Heeren EVERT BARTHOLT RINDERVÓRT en JOHAN HORA BUMA, is heden, door den Kerkeraad, tot Predikant alhier beroepen, de Wel Eerw. Heer G. HEERES, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Drenthe*, die deze beroeping, onder inwachting der noodige goedkeuringen, heeft aangenomen.

LUTKEGAST, 2 Aug. 1841. Heden is tot Predikant alhier beroepen, de Wel Eerw. Heer T. ROMELINGH, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Drenthe*, die, onder inwachting der vereischte approbatiën, deze beroeping heeft aangenomen.

LEEG en HOOGKERK vakant. Zie Julij 1841.

WINSCHOTEN.

BELLINGWOLDE, jongste Leeraarsplaats vakant. Zie Dec. 1837.

TERMUNTEN en BORGSWEER vakant. Zie Jan. 1841.

APPINGEDAM.

STEDUM, den 6 Junij 1841. Heden bij de openbare Godsdienst, naar aanleiding van *Hand.* IX: 36, maakte onze Leeraar W. D. VAN HARSEMA, ons bekend, het overlijden van Vrouwe SARA ANNA GERLACIUS, Douairiere van den Hoog Wel Geb. Heer, Baron DE SCHIMMELPENNINCK, te *'s Gravenhage*, den

22 Mei 1841, in het 89ste jaar en 6 maanden. Deze hoogachtingswaardige Overledene, was de Dochter van den Hoog Welgeb. Heer J. H. GERLACIUS, en Mevrouw BOUT VAN BIERSHOUT, in leven Heer en Vrouw van *Stedum*, Zuster en erfgenaam van onzen laatsten *Heer* van *Stedum*, en daarbij behoorende dorpen, T. A. GERLACIUS, wiens nagedachtenis steeds nog bij ons in zegening is. Nadat onze Leeraar ons bij het afsterven van die waarlijk edele Vrouw bepaald, en ons ernstig opgewekt had, aan onze sterfelijkheid steeds te denken, en de Overledene in geloof en Godsvrucht na te volgen, opdat wij, met de blijde hoop der Christenen, de eeuwigheid mogen ingaan: zoo herinnerde hij ons bij deze de menigvuldige weldaden, die de Overledene in haar leven, in eene ruime mate, aan velen en deze Gemeente bewezen had; onder anderen, door voor eenige jaren te schenken, twee Zilveren fraai bewerkte Bekers, bij het gebruik des Avondmaals onzes Heeren, Boeken voor de Leden des Kerkenraads, en sints jaren ondersteuning verleend had aan de oude en behoeftige Domestieken van het Adelijke Huis *Nittersum*, en verdere oude behoeftigen, en Weduwen dezer Gemeente. De Overledene heeft gewild, dat hare weldaden, na haren dood, zouden voortduren, door bij testamentaire dispositie, eene som van *f* 2000, aan onze Diakonie-armen te legateren, vrij van Successie-Regten, waartoe bereids de vereischte authorisatie bij Z. M., tot aanvaarding is verzocht.

Dankbare erkentenis dringt ons, om openlijk en volvaardig daarvan getuigenis af te leggen, en wij brengen eene welverdiende hulde toe aan de Afgestorvene, die is overgegaan tot het hoogere leven, waarin zij de vruchten oogst van hare werken der

weldadigheid en Christelijke liefde, welker naam bij ons in een zegenend aandenken steeds zal blijven.

LELLENS, den 20 Junij 1841. Heden had alhier de bevestiging van onzen nieuwen Leeraar, Ds. H. VAN GESSELER, Theol. Doct., en Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Drenthe*, plaats. De Bevestigingsrede geschiedde, bij vriendelijken afstand van den Consulent W. J. WICHERTS ABRESCH, Pred. te *Loppersum*, door den Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. LULOFS, Pred. te *Meppel*, sprekende bij die gelegenheid, naar aanleiding van 2 *Tim.* I : 8*a*. *Schaam u dan*, enz. Terwijl de oplegging der handen, behalve door Ds LULOFS en den Consulent, geschiedde door de Wel Eerw. Heeren T. BRUNSVELD KEISER, P. H. J. LULOFS, B. DOORENBOS en C. TJASSENS KEISER, Predd. te *Krewert*, *Rhoden*, *Peins* en *Zweins* en *Eexum*.

De Bevestigde aanvaardde des namiddags zijn dienstwerk onder ons, predikende over *Hebr.* XIII : 20, 21. *De God des vredes nu, die den grooten Herder*, enz.

SCHILDWOLDE, den 11 Julij 1841. Den 23 Junij 1841, overleed hier, in den ouderdom van ruim 55 jaren, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer ABRAHAM BEKENKAMP, gedurende 32 jaren Herder en Leeraar in deze Gemeente.

Den 31 Jan. 1808, het eerst de dienst aanvaard hebbende, in de Gemeenten van *Druten*, *Afferden* en *Deest*, onder de Klassis van *Nijmegen*, werd zijn Eerw. den 26 Maart 1809, bevestigd te dezer plaats.

De Consulent, Ds. F. SPANDAW, Pred. te *Slochteren*, bepaalde onze aandacht heden, naar aanleiding van 1 *Petr.* I : 24, 25*a*, bij *het wisselvallige en vergankelijke van den mensch, met al* zij-

zijne heerlijkheid, en bij het eeuwig blijvende van het woord des Heeren.

Het *annus gratiae*, zal voor de Weduwe van den Overledene, door den Ring worden waargenomen.

OPWIERDE vakant. Zie Febr. 1841.

MIDDELSTUM.

ONDERDENDAM, den 18 Julij 1841. Heden mogt deze Gemeente het nieuwe Heiligdom, het welk naauwelijks 7 maanden geleden, aan deszelfs verhevene bestemming werd toegewijd, verrijkt zien met een geheel nieuw, zeer fraai en voegzaam orgel, hetwelk nu op eene plegtige wijze door onzen Leeraar P. DAMSTÉ, aan de dienst van God werd toegewijd. Bij den aanvang der Godsdienstoefening, werd door de Gemeente zonder orgelmuzijk gezongen, *Ps.* XXXIII : 1, 2*a*. Vervolgens na eene korte voorafrede en een eerbiedig gebed, ter inwijding, liet zich het nu gewijde speeltuig alleen, gedurende eenige oogenblikken, in deszelfs schoone en liefelijke toonen hooren, waarna, onder de leiding van het orgel, en onmiddelijk na elkander, gezongen werd *Ps.* XCVIII : 3, de 4 eerste regels door de mannen, de 4 laatste door allen, en *Ps.* XXXIII : 11, de 4 eerste regels door allen, de 6 laatste door de vrouwen. — De Spreker had tot onderwerp zijner Feestrede gekozen, den CLsten *Ps.* en wekte ons op, na het noodige ter toelichting gezegd te hebben, om dezen Joodschen Psalm tot een Christen Loflied te verheffen, door te zingen, *Ps.* CL : 2, 3. *Daarna* werd betoogd, hoe bij alle volkeren de zang- en toonkunst steeds een wezenlijk bestanddeel der Godsvereering uitmaakte, en gezongen *Gez.* II : 2, 5, van het 2de vers, de 6 eerste regels door de vrouwen, de 6 laatste door de mannen, en vers 5 door allen. *Vervolgens*

gens werd derzelver heilzame invloed, ter bereiking van het hoofdoogmerk der uitwendige eeredienst, aangetoond, en gezongen *Gez.* XLIII : 1, 6, van vers 1, de twee eerste regels door de vrouwen, de twee volgende door de mannen, en de vier laatste door allen, en vers 6, de eerste regel door de mannen, de tweede door de vrouwen, de overige door allen. *Eindelijk* werd voorgesteld, hoe vele redenen wij dus hadden, om ons te verblijden over het geluk van dezen dag, en te zorgen, dat wij voortaan God waarlijk in onze gezangen verheerlijken. Hartelijke dankbetuigingen werden hierbij ontboezemd, nuttige aanmerkingen medegedeeld, en krachtige zegenwenschen uitgestort over het sierlijk en nuttig kunstgewrocht. Ten slotte werd gezongen *Ps.* LXXII : 11. — Het orgel werd bespeeld door den bekwamen jeugdigen Toonkunstenaar J. C. G. BEKLER, alhier woonachtig, is vervaardigd door de Heeren N. A. LOHMAN en ZONEN, Orgelmakers te *Groningen* en *Gouda*, en stond niet alleen de proef van een naauwkeurig onderzoek volkomen door, maar verwierf daarbij ook den hoogsten lof. Het geheele werk levert eenen aangenamen toon op, en elk register bezit eene ongemeene welluidendheid. Vooral munten uit, de praestant, de violino di gamba en de fluit-registers. De front-pijpen, zijnde van Engelsch tin, doen het werk, hetwelk ook uitwendig met smaak is vervaardigd, door derzelver schitterenden glans, heerlijk uitkomen. De goede bewerking, kracht en welluidendheid kenschetsen de bekwaamheid en goede trouw der genoemde Orgelmakers, welke daarom met den meesten lof worden aanbevolen.

STITSWERD vakant. Zie Febr. 1840.

NOORD-

NOORD-BRABAND.

'sHERTOGENBOSCH.

RAVENSTEIN, den 1 Aug. 1841. Onze beroepen Pred., de Wel Eerw. Heer J. H. A. K. HANEWINCKEL, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland*, is heden alhier in het H. dienstwerk des Evangelies, bij afstand van den Consulent, den Wel Eerw. Heer A. LOSEKET, Pred. te *Grave*, bevestigd geworden door zijnen Vader, den Wel Eerw. Heer A. HANEWINCKEL, sedert 1 Julij j. l., emer. Pred. dezer Gemeente, die tevens van deze gelegenheid gebruik heeft gemaakt, om na eene verwulde Evangeliebediening van ruim 51 jaren, zijn dienstwerk neder te leggen en afscheid te prediken van eene Gemeente, in welke hij meer dan 23 jaren het Evangelie onzes Heeren had gepredikt. De tekst zijner Bevestigingsrede was: *Spreuk.* XXIII: 15—18. *Mijn zoon, zoo uw hart wijs is, mijn hart zal blijde zijn, ja ik. — En mijne nieren zullen van vreugde opspringen, als uwe lippen billijkheden spreken zullen. Uw hart zij niet nijdig over de zondaren, maar zijt ten allen dage in de vreeze des Heeren. Want zekerlijk daar is eene belooning, en uwe verwachting zal niet afgesneden worden.* De oplegging der handen is geschied, behalve door den Bevestiger en den Consulent, door de Wel Eerw. H.H. J. H. HAMELBERG, G. VAN BRONKHORST, L. KROL, J. F. HOFF, L. J. F. RAMAER, J. BUDDINGH, B. TE GEMPT, J. W. VAN HILLE en J. P. SPRENGER VAN EIJK, Predd. te *Kuik*, *Vierlingsbeek*, *Lith*, *Oss*, *Oijen*, *St. Oedenrode*, *Batenburg*, *Maasbommel* en *Rotterdam*. Des namiddags hield de Bevestigde zijne Intreêrede, over 1 *Cor.* II: 2. *Want ik*

acht

heb niet voorgenomen iets te weten onder u, dan Jezus Christus en dien gekruist.

DIEDEN, den 8 Aug. 1841. Ook hier heeft de bevestiging van den Wel Eerw. Heer J. H. A. K. HANEWINCKEL, door zijnen Vader, den Wel Eerw. Heer S. HANEWINCKEL, emer. Pred., die meer dan 16 jaren de Evangeliepredikíng in deze Gemeente vervulde, heden plaats gehad. De tekst ter bevestiging was: *Hebr.* XIII: 20*a*, 21. *De God nu des vredes, Die volmake u in allen goed werk, opdat gij zijnen wil moogt doen: werkende in u het gene voor hem welbehagelijk is, door Jezus Christus, den welken zij de heerlijkheid in alle eeuwigheid. Amen.* Vóór de inzegening zijns Zoons, sprak de grijze Leeraar nog een woord van afscheid tot de Gemeente, om ook daarmede zijn dienstwerk onder haar te eindigen. De tekst der Intreérede des namiddags, is geweest: 2 *Cor.* II: 17. *Want wij dragen niet, gelijk vele, het woord Gods te koop, maar als uit opregtigheid, maar als uit God, in de tegenwoordigheid Gods spreken wij het in Christus.*

Aan den bevestigde Pred. van *Ravestein* en *Dieden*, den Wel Eerw. Heer J. H. A. K. HANEWINCKEL, is Akte van Lidmaatschap, der Klassis van *'s Hertogenbosch*, toegezonden.

BREDA.

LAGE ZWALUWE, den 8 Aug. 1841. Heden werd onze beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. WIGERI ABERSON, alhier bevestigd, door den Consulent, den Wel Eerw. Heer J. BACHIENE, Pred. te *Hooge Zwaluwe*, met eene Leerrede over *de verpligting des Evangeliedienaars, om, volgens het voorbeeld van* PAULUS, *naar de behoefte der hoorders, en met onverschrokken moed, en geloofs- en pligtleer te prediken*, naar aanleiding

van

van *Hand.* XXIV: 24*c*, 25*a*. *En hoorde hem van het geloof in Christus; en als hij handelde van regtvaardigheid en matigheid en van het toekomende oordeel.* Hierop heeft de bevestigde Leeraar zijn dienstwerk aanvaard, met eene Reden, over *Gods Woord, als den regel voor Leeraar en Gemeente*, naar aanleiding van *Joan.* VII: 16*b*, 17, 18*a*. *Mijne leer is de mijne niet, maar des genen, die mij gezonden heeft: zoo iemand wil deszelfs wil doen, die zal van deze leer bekennen, of zij uit God is, dan of ik van mij zelven spreek: die van zich zelven spreekt, zoekt zijne eigene eer.*

EINDHOVEN.

VELDHOVEN, den 25 Julij 1841. Ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het overlijden van den Wel Eerw. Heer A. KREMER, werd heden door den Kerkeraad, onder voorzitting van den Consulent dezer Gemeente, Ds. D. TH. VAN WOELDEREN, Pred. te *Eindhoven*, eene nominatie geformeerd, waarop geplaatst werden de Kandidaten tot de H. dienst: J. W. LEM, J. A. TIMMERMAN, H. S. J. VAN RIJSOORT en G. J. C. HARMSEN, welke in de opgegevene volgorde, alhier hadden gepredikt; waaruit met eenparigheid van stemmen, werd beroepen, de Wel Eerw. Heer J. A. TIMMERMAN, Kandidaat tot de H. dienst, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland*, die deze beroeping, in afwachting der vereischte approbatiën, heeft aangenomen.

DRENTHE.

ASSEN.

RODERWOLDE, den 27 Junij 1841. Heden namiddag nam onze geachte Leeraar, Ds. J. C. SCHÖN-

SCHÖNFELD's afscheid van ons, naar aanleiding van *Hand.* XX : 32. *En nu, Broeders! ik bevele u Gode en den woorde Zijner genade: die magtig is u op te bouwen, en u een erfdeel te geven onder alle de geheiligden.* Zijnde zijn Wel Eerw. van zijne betrekking op de Klassis van *Assen* en deze Gemeente ontslagen, door den daartoe gecommitteerden Praeses van het Klassikaal Bestuur van *Assen*, Ds. J. J. METELAR, Pred. te *Eelde*, in tegenwoordigheid van den Consulent dezer Gemeente, Ds. J. L. TONCKENS, Pred. te *Peize.*

Bijna 39 jaren had Ds. J. G. SCHÖNFELD, met ijver en getrouwheid, het ambt van Herder en Leeraar des Evangelies onder ons bekleed, en, gelijk wij vertrouwen, hem zelven en ons, tot eenen wezenlijken zegen. De gebreken des ouderdoms hadden zijn Wel Eerw. gedrongen het Emeritaat te verzoeken, welk verzoek, ingediend bij Z. M. onzen geëerbiedigden Koning, met dit gunstig gevolg werd bekroond, dat zijn Wel Eerw. bij Besluit van Z. M., van den 7 Maart, l. l., Emeritus is verklaard, *salvo honore*, met jaarlijksch pensioen van *f* 700. God, de Hemelsche Vader, zij zoo wel zijn Wel Eerw. als ons, bij het naderen van den dood en de eeuwigheid, in alles ten goede, en geve zijn Wel Eerw. de dagen zijner ruste blijmoedig door te brengen!

RODERWOLDE is dus vakant. Daar er zich reeds een genoegzaam aantal van H. H. Proponenten heeft aangemeld voor al de beurten, waarover de Kerkeraad heeft te beschikken, zoo dient tot narigt van andere H. H. Proponenten, dat de Kerkeraad geene aanvragen om predikbeurten meer verlangt te ontvangen.

NORG vakant. Zie Feb. 1841.

MEP-

MEPPEL.

KOEKANGE vakant. Zie Mei 1841.

LIMBURG, enz.

VENLO, 1 Aug. 1841. Heden werden wij op nieuw verblijd en gesticht. Vier en dertig krijgslieden, waarvan 29 Infanteristen en de overige tot de Artillerie behoorende, werden als leden van JEZUS Gemeente plegtiglijk bevestigd. Een hunner, wiens vader tot het Doopsgezind Kerkgenootschap behoorde, ontving den H. Doop.

Aan allen werden wederom schako-bijbeltjes geschonken, elk beteekend tot opschrift met eene belangrijke plaats uit PAULUS eerste schrijven aan de *Thessalonicensen*, waaruit ook onze Predikant, Ds. J. H. BROUWER, zijnen tekst ontleend had, (V:8).

Die Bijbeltjes waren onzen Kerkenraad door het Hoofdbestuur van het Nederlandsche Bijbelgenootschap te *Amsterdam* kosteloos verstrekt, waarvoor hier openlijk de dank des Kerkenraads en der Gemeente betuigd wordt.

URMOND EN GREVENBICHT. Zie April 1841.

MAASTRICHT. Zie Junij 1841.

WAALSCHE KERK.

DORDRECHT, den 25 Julij. De Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. A. STOOP, Kandidaat onder het ressort der Waalsche Kerken, naar *Antwerpen* beroepen, zijn verlangen hebbende te kennen gegeven, om, hier te lande, voor zijn vertrek, met op-

oplegging der handen te worden ingezegend, zag de Commissie tot de zaken der Waalsche Kerken door koninklijk besluit van 24 September 1820, zich gemagtigd, om aan dit verzoek gehoor te leenen, en, daar de Wel Eerw. Heer STOOP alhier gevestigd was, droeg zij het werk der bevestiging op aan den Wel Eerw. zeer Gel. Heer D. SCHRUBIER, Pred. alhier. Zijn Wel Eerw. heeft heden, onder het gehoor van eene talrijke menigte, deze plegtigheid volbragt, naar aanleiding van *Ezech.* III:17—19. De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Bevestiger, ook door de Wel Eerw. Heeren: J. J. P. VALETON, Pred. bij de Waalsche Gemeente te *Middelburg*, P. M. BROUWER, Emeritus Pred. te *Groote Lindt*, e. a., en D. PIJZEL, Pred. bij de Nederduitsche Hervormde Gemeente te *Dordrecht*. De plegtigheid is tot algemeene stichting afgeloopen, en onze beste wenschen vergezellen den Wel Eerw. Heer STOOP in zijnen nieuwen en belangrijken werkkring.

'sGRAVENHAGE. De familie van den Wel Eerw. zeer Gel. Heer D. DELPRAT, in leven Pred. te *'s Gravenhage*, hare begeerte hebbende te kennen gegeven, dat er van den Overledene geene nadere melding in een levensberigt, door middel van dit maandschrift gemaakt werd, heeft de Correspondent, hoe aangenaam het hem en velen met hem geweest zoude zijn, eene verdiende hulde aan den achtingswaardigen Overledene te zien toegebragt, gemeend aan deze begeerte gehoor te moeten leenen.

DORDRECHT. Er had hier, op den 11den Julij, eene voor de Waalsch-Hervormde Gemeente belangrijke plegtigheid plaats. Het Kerkgebouw, waarin zij gewoon was hare Godsdienstoefeningen te houden, verkeerde zoozeer in een' vervallen toe-

toestand, dat zij het in Januarij 1839 verlaten moest. Van dien tijd af vergaderde zij in het Bedehuis der voormalige Doopsgezinde Gemeente; terwijl haar intusschen het uitzigt geopend werd, om eerlang weder het verlaten gebouw in hersteldden toestand te kunnen gebruiken. Dat mogt haar thans te beurt vallen. Door de welwillende bemoeijingen der Stedelijke Regering, werd hetzelve nagenoeg geheel nieuw opgebouwd. In en uitwendig onderging het aanmerkelijke verbeteringen. Het mag weder met een' sierlijken toren prijken; en het geheel levert nu, door den goeden smaak van den Heer Stads Architect G. N. ITZ, een eenvoudig schoon geheel op. Te regt was het dan ook voor de Gemeente een Godsdienstige feestdag, toen de openbare Eeredienst voor het eerst daarin hervat werd. Talrijk was de schare, die ter bijwoning zamengevloeid was. Naar aanleiding van *Openb. XXI:22: En ik zag geenen Tempel in dezelve (stad): want de Heer, de Almagtige God, is haar Tempel en het Lam*, sprak de Wel Eerw. zeer Gel. Heer D. SERRURIER, over *de geestelijke bestemming der Bedehuizen, om den Christen op te leiden tot de stad, die geen' Tempel heeft;* daarbij betoogende, dat, gelijk het gansche leven van den Christen van geestelijke strekking zijn moet, zoo ook zijn verkeeren in het Huis Gods hem in den geest behoort te vereenigen met den Heer den Almagtigen God en het Lam, om hem alzoo voor te bereiden en bekwaam te maken tot eeuwige aanbidding, het doel zijner bestemming. Ten slotte werd der Gemeente voorgehouden, onder welke *aandoeningen* en gezindheden des harten zij hare *Godsvereering* verrigten moet, om op waardige wijze aan het doel daarvan te beantwoorden. Op het einde zijner rede wendde zich de Spreker tot de

de Edel Achtbare Heeren Burgemeester, Wethouder en Secretaris der stad, die in Commissie de Stedelijke Regering vertegenwoordigden, om Hun Edel Achtbaren den warmen dank der Gemeente toe te brengen, voor de betoonde belangstelling in hare Eerdienst. Ook rigtte zijn Wel Eerw. het woord tot den Kerkenraad, om dezen op te wekken tot voortdurende ijverige behartiging van de ware belangen der Gemeente.

REMONSTRANTSCHE BROEDERSCHAP.

WADDINGSVEEN en MOORDRECHT } vakant.

EVANGELISCH LUTHERSCHE KERK.

'sGRAVENHAGE, 1841. De drie en twintigste Vergadering der Evangelisch Luthersche Synode werd op Woensdag den 2den Junij dezes jaars alhier geopend. In dezelve waren tegenwoordig van de Leden uit de Predikanten: de Hoog Eerw. Heeren G. F. SARTORIUS, uit de Ringgemeente te *Amsterdam*, Prof. en Pred. aldaar: J. G. R. F. FORTMEIJER, uit den Ring van *Rotterdam*, en Pred. aldaar; H. J. MATTHES, uit den Ring van *'s Gravenhage*, en Pred. te *Leiden*; J. DECKER ZIMMERMAN, uit den Ring van *Utrecht*, en Pred. aldaar; J. G. LIEBNER, uit den Ring van *Haarlem*, en Pred. aldaar; G ECKHART, uit den Ring van *Groningen*, en Pred. aldaar. Voorts van de Le-

Leden uit de Gemeenten: de Hoog Eerw. Heeren: H. M. KLIJN, Mr. A. J. LUBLINK en H. P. KIJBEN, uit de Gemeente te *Amsterdam*; C. A. L. SANDER, uit de Gemeente te *Rotterdam*; J. P. NORD, uit die van *'s Gravenhage*; J. NIEUWENHUIS, Prof. te *Leiden* en J. G. ORNEE, beide uit de overige Gemeenten. Alsmede de Hoog Eerw. Heeren: J. F. G. PLÜSCHKE, gewoon Hoogleeraar aan het Evangelisch Luthersch Seminarium te *Amsterdam*, Praeadviserend Lid; J. C. LOMAN, Pred. te *Amsterdam*, Secretaris; R. T. F. REUDLER, Pred. te *'s Gravenhage*, Secundus-Secretaris.

Bij Koninklijk Besluit van 26 Januarij 1841, N°. 138, waren voor deze Vergadering benoemd, tot President: Ds. J. DECKER ZIMMERMAN, tot Vice-President: Prof. G. F. SARTORIUS, en tot Secundus-Vice-President: Ds. H. J. MATTHES.

Nadat de Leden vereenigd waren, kwamen in de Vergadering Zijne Excellentie de Minister van Staat, belast met de Generale Directie voor de Zaken der Hervormde Kerk enz., Baron VAN ZUYLEN VAN NIJEVELT, (wien de Vergadering thans voor de eerste maal na zijne benoeming de eer had in haar midden te zien,) benevens den Wel Ed. Gestr. Heer Secretaris en Adviseur bij deszelfs Departement. De President opende de zitting met het gebed, waarna gemelde Zijne Excellentie eene treffende en op de omstandigheden des tijds passende aanspraak hield, waarbij deze drie en twintigste Vergadering voor geopend verklaard werd. De President deze aanspraak gepastelijk beantwoord hebbende, werden de werkzaamheden begonnen en voortgezet tot op den 11den Junij daaraanvolgende. Op dien dag de werkzaamheden voor dit jaar geëindigd zijnde, is de Vergadering door den President met dankzegging en gebed gesloten.

WOERDEN. Ter voorziening in de alhier bestaande vakature, heeft de Kerkeraad, op den 24sten Junij l. l. eene nominatie geformeerd, waarop geplaatst waren: Ds. C. J. HOLTZAPFFEL, te *Brielle* en *Hellevoetsluis*, F. O. BUHRMAN, te *Breda*, en D. J. BERNTROP, te *Deutichem*, waaruit ten zelfden dage beroepen is, de Wel Eerw. Heer C. J. HOLTZAPFFEL, Pred. te *Brielle* en *Hellevoetsluis*. Na beraad heeft zijn Eerw. de beroeping, onder inwachting der vereischte kerkelijke en koninklijke approbatiën, aangenomen.

HERSTELDE EVANGELISCH LUTHERSCHE KERK.

ZWOLLE, 25 Julij 1841. Onze Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer W. H. THORBECKE, gaf ons bij gelegenheid der voormiddag Godsdienstoefening, op den 4den Julij, kennis, dat zijn Wel Eerw. eene beroeping ontvangen had naar de Herstelde Evangelisch Luthersche Gemeente te *Amsterdam*, en die beroeping in overweging genomen. Heden vernamen wij tot ons groot leedwezen van zijn Wel Eerw., predikende over *Hand.* XXI: 14: *Maar toen hij zich niet liet gezeggen, zwegen wij en spraken: de wil des Heeren geschiedde!* dat hij zich verpligt gevonden had deze beroeping, in afwachting der vereischte kerkelijke en koninklijke approbatiën, aan te nemen, zoodat eerlang eene vakature ontstaan zal.

AMSTERDAM, den 1 Aug. 1841. Op heden vierde de Gemeente gedachtenis van haar *vijftigjarig* bestaan. In de Voormiddag-Godsdienst hield de Wel Eerw. Heer HELPER SESBRUGGER, naar aan-

lei-

leiding van 1 *Cor.* III:6, 7, eene doelmatige Leerrede, waarin zijn Wel Eerw. hoofdzakelijk de geschiedenis der Gemeente en der broederschap door haar gevormd, gedurende dat tijdvak behandelde; en haar daarbij gemoedelijk deed opmerken, dat de Heer der Kerk de pogingen der Vaderen tot behoudenis van de zuivere leer der Evangelisch Luthersche Kerk gezegend en tot hiertoe voor de instandhouding van dezelve genadiglijk gezorgd had.

In de Avond Godsdienst bepaalde de Wel Eerw. Heer WOLFF, volgens 1 *Cor.* III: 11, de aandacht der Gemeente tot hare verpligting, om haar heil op geenen anderen grond te bouwen, dan die er gelegd was, op JEZUS, den CHRISTUS, zich niet daarmede te vergenoegen, dat die grond in alle zuiverheid wierd voorgedragen en beleden; maar ook de belijdenis daarvan in alle gezindheden, woorden en daden, kenbaar te maken en aldus zich dankbaar aan *God* te bewijzen voor het groote voorregt, aan haar geschonken.

Eene ontzettend talrijke schare getuigde van de algemeene belangstelling der Gemeente in deze plegtige feestviering, welke verhoogd werd door de stille aandacht en het afwisselend aanheffen van feestelijke gezangen, vervaardigd door haar achtingswaardig medelid, den Wel Edelen Heer C. G. WITHUIJS.

De Heere verhoore uit genade de gebeden en dankzeggingen bij den aanvang en het besluit dezer feestviering tot Hem opgezonden; zoo zal echte Godsdienstzin, Geloof en Godsvrucht meer en meer aangekweekt en versterkt worden in de Gemeente, en zij, gebouwd op den grond der Profeten en Apostelen, waarvan JEZUS CHRISTUS de hoeksteen is, opwassen tot eene bewoonstede Gods in den Geest.

AMSTERDAM, 4 Aug. 1841. Ingevolge het Algemeen Reglement voor het Bestuur der Herstelde Evangelisch Luthersche Kerk in het Koningrijk der *Nederlanden*, waren de door de Eerw. Kerkenraden der Gemeenten benoemde en bij Besluit van Zijne Majesteit den Koning, 3 Julij N°. 38, goedgekeurde Leden der Algemeene Kerkelijke Vergadering op de Consistoriekamer der Herstelde Evangelisch Luthersche Gemeente te *Amsterdam* zamengekomen, zijnde de Hoog Eerw. Heeren: J. A. HELPER BESHRUGGER, Pred. te *Amsterdam*, President; J. C. C. EVERTS, Pred. te *Enkhuizen*, Vice-President; D. R. UCKERMAN, Pred. te *Amsterdam*, Secretaris; A. EBELING, Lid van den Achtb. Raad te *Amsterdam*; C. L. ENGELBERTS, G. H. KRUVER, Jr., F. G. BEERMAN, J. H. MASCHAUPT, J. G. HUMPEROW, alle van *Amsterdam*, J. G. CLANT, Pred. te *Medemblik*, H. KERKHOFF, Pred. te *Gorinchem*, H. GROENEWEGEN, Pred. te *Harlingen*, W. H. THORBECKE, Pred. te *Zwolle*, J. H. SONSTRAL, Pred. aan *den Helder*, H. R. SNIJDER, Ouderling te *Harlingen*, en L. W. STERNICKEL, Ouderling te *Zwolle*. Zijne Excellentie de Baron H. VAN ZUYLEN VAN NIJEVELT, Minister van Staat, belast met de Generale Directie voor de Zaken der Hervormde Kerk enz., door eene Commissie in de vergaderkamer binnengeleid, noodigde den Voorzitter uit tot het gebed, waarna Zijne Excellentie met eene daartoe ingerigte aanspraak deze *zesde Algemeene Kerkelijke Vergadering in den naam des Konings* voor geopend verklaarde. Nadat de President de aanspraak van Zijne Excellentie beantwoord en het woord tot de Leden der Vergadering gerigt had, werden de werkzaamheden begonnen, voortgezet, op den 5den Augustus ten einde gebragt en de Vergadering door Zijne Excellentie weder in den

naam

naam des *Konings* voor gesloten verklaard; waarna de President Zijne Excellentie, die de beraadslagingen van den aanvang tot het einde had bijgewoond, den opregsten dank voor die eere betuigde, zijne Medeleden met de volbragte werkzaamheden geluk wenschte en met dankgebed tot den Heer der Kerk eindigde.

AMSTERDAM. Zie Julij 1841.

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

OOST-FRIESLAND.

EMDEN. De Fransche Gemeente nog vakant.
BOHMERWOLD. Zie Mei 1841.
CAMPEN staat vakant te worden. Zie Mei 1841.
FREEPZUM vakant. Zie Mei 1841.
EMDEN vakant. Zie Julij 1841.

GRAAFSCHAP BENTHEIM.

SCHUTTEROP. Zie Junij 1841.

KREITS SYNODE DUISBURG.

SCHERMBEEK eene Predikantsplaats vakant.
GARTROP vakant.

BELGIE.

DENDERMONDE, den 17 Junij. Heden had hier de plegtige begrafenis plaats van een Lid des Kerkeraads, den Heer H. BREHM, die door zijnen Christelijken wandel, zich de achting van allen had verworven, zoodat twee Genootschappen, waarvan hij *honorair Lid* was: het Zanggenootschap *Solo* en *St. Sebastiaan*, zijn sterfelijk overschot *en corps*, grafwaarts verzelden, en op zijn graf eene aanspraak hielden.

Te *Naarden*, waar hij als vrijwilliger, in 1830, dienst genomen had, tot Lidmaat aangenomen, had eene passage in de aanspraak ter bevestiging, dat het niet genoeg was, dat onze namen op het Lidmatenregister ingeschreven stonden, maar opgeteekend moeten zijn in de hemelen, zulk een indruk op zijn gemoed gemaakt, dat hij zich onderscheidde van zijne wapenbroeders, en de verleidingen, aan dien stand verbonden, ontvliedende, kennis maakte met Godvruchtigen in die garnizoensplaats, welke deze nieuwe gezindheid in hem versterkten.

Te *Dendermonde*, zijnen ouderen Broeder, den 21 Maart 1835, overleden aan dezelfde teringziekte, vervangende, was hij in zijnen kring ijverig, om de zuivere waarheid, die hij zich niet schaamde te verspreiden, tot dat ook eene snelle ontwikkeling van teringziekte een einde stelde aan zijne aardsche loopbaan.

De Pred. GOEDKOOP, die het genoegen had, hem te kennen, en vele Godsdienstige stukjes ter verspreiding in zijnen kring, ter hand te stellen, had het weemoedig genoegen, voor eene talrijke schare, bijna 300 sterk, zijn voorbeeldig karakter,

door

door allen erkend, aan te prijzen, ter navolging, en daartoe Hem te verkondigen, die gezegd heeft: *Ik ben de opstanding en het leven; die in Mij geloeft, zal leven, al ware hij ook gestorven*, en nu nog ieder *Protestant* of *Katholiek*, toeroept: *Komt tot mij, allen, die vermoeid en belast zijt, ik zal u verkwikken*, (vulgata) *ik zal u ruste geven voor uwe zielen*. Deze rede in de open lucht, op het Kerkhof, werd met de meeste aandacht en stilte aangehoord, zoodat geen woord verloren ging, en later betuigden velen het genoegen, over hetgene zij gehoord hadden in verstaanbare taal.

Bij deze gelegenheid bleek op nieuw het verschil, hetwelk er plaats heeft tusschen de *R. Geestelijkheid* en de *Leken* in *België*. Terwijl twee Genootschappen, alleen uit Katholijken bestaande, den Overledene, uit achting voor zijn zedelijk karakter, dat hij in zijne jongelingsjaren aan den dag leide (hij stierf 27 jaren oud) tot *eerelid* hadden aangenomen, en zonder opzigt tot zijne Godsdienstige belijdenis, *en corps* het lijk van hun medelid verzelden, en door een hunner, namens de twee Genootschappen, hem een laatst vaarwel aan den rand van het graf toespraken, hoorde men reeds des namiddags, dat hun wegens dit liberalisme de *absolutie* zou geweigerd worden; terwijl *de man*, die gewoon is het overlijden van iemand aan te kondigen en ter begrafenis te verzoeken, maar die in kerkelijke dienst is, dezen pligt, tot zijne persoonlijke schade, niet aan de naastbestaanden van den waardigen BREEN, mogt betoonen, omdat het eene *Protestantsche* familie was.

Mogt deze grafrede gewenschte uitwerking hebben om leden, niet voor eene partij, maar voor het Koningrijk van CHRISTUS te gewinnen, onder hen, die het niet wagen durven in de plaats der

Godsdienstoefening te verschijnen, maar bij deze gelegenheid, onder den vrijen Hemel, en zelfs om hunne nieuwsgierigheid te voldoen, het Evangelie hoorden verkondigen, dat eene kracht Gods is, tot zaligheid, en zelfs voor nieuwsgierige toehoorders heilzame gevolgen kan hebben. 1 *Cor.* XIV: 24, 25.

ANTWERPEN, den 1 Aug. Heden had de plegtige bevestiging en intrede plaats van den Wel Eerw. Heer STOOP, Kandidaat bij de Commissie tot de Zaken der Waalsche Kerken, beroepen tot tweeden Pred. alhier, voornamelijk voor het *Hollandsch* gedeelte der Gemeente. De plegtigheid geschiedde in de *Fransche taal*, en werd geopend door den Wel Eerw. Heer SPORLEIN, die na het lezen van den gewone *confession de foi* van 2 *Tim.* II: 1—19, opgaf te zingen het 65ste der *Cantiques*, bij de *Waalsche* Gemeente in gebruik, vers 1—3, onder welk gezang de Wel Eerw. Heer DE TASSE, Pred. te *Doornik*, den predikstoel beklom, en na een gebed, predikte over 2 *Tim.* II: 5, en den Beroepene bevestigde met de drie gewone vragen, uit het gewoon bevestigings-formulier, waarna de Pred. SPORLEIN, onder den predikstoel, voor de tafel, die men altaar noemt, (gelijk hij daar ook begonnen was) het 68ste der *Cantiques* opgaf, vs. 1, 4, onder welk gezang de Wel Eerw. Bevestiger afklom, en de bevestigde Pred. optrad, en eene intréerede hield, over *Hebr.* XIII: 18*a*. *Bidt voor ons*, en met gepaste aanspraken en zegenwenschen besloot, waarna *Cantique* 130, weder door den Pred. SPORLEIN, onder den predikstoel, voor de tafel, opgegeven, werd gezongen, en met het Gebed des Heeren en den Apostolischen zegenwensch, de geheele plegtigheid werd besloten. Op uitnoodiging des Kerkenraads,

waren de Wel Eerw. Heeren GOEDKOOP, VENT, Vader, en RICHARD, Predd. te *Gend*, *Brussel* en *Luik*, tegenwoordig. De handoplegging was reeds in de *Nederlanden* geschied.

CORRESPONDENTIE.

Hoewel wij het stuk *uit de Pastorale Correspondentie* wel wat meer uitgewerkt hadden gewenscht, en de beginselen, waaruit het goeddoen moet voortvloeijen, wat duidelijker hadden willen aangewezen zien, zullen wij het echter plaatsen.

Dat getiteld: *een paar woorden* enz. geeft, onzes inziens, niets ter opheldering.

Hoogduitsche en *Latijnsche* Dichtregelen zijn voor ons Tijdschrift minder geschikt.

Het geschrevene van S., *over de Huisbezoeking* is, door het geplaatste in het mengelwerk van deze maand, overbodig.

Het stukje van B. uit *U.*, *over het* enz., zal geplaatst worden, alsmede dat van E. G., *opwekking* getiteld, en dat van K. H. G., *Bemoediging*.

Het gezondene uit *Harlingen* zal, met weglating der noodelooze, omslagtige inleiding, geplaatst worden.

ERRATA.

Boekzaal voor Junij bl. 780 staat: E. A. BRUINIER, lees: E. A. BRUNNER.

» » Julij » 129 reg. 12 staat: KAN, lees: RAU.

» » » » 132 » 19 » BLON-MET, lees: BLOMMET.

» » » » » » 25 » Ds. lees: Dr.

LETTER-NIEUWS.

GOEDKOOP AANBOD.

F. Holtkamp, Boekdrukker en Boekverkooper te *Sneek*, is door aankoop eigenaar van de onderstaande uitmuntende Werken: dezelve worden voor halven prijs aangeboden, en kunnen bij alle solide Boekverkoopers in *Nederland* besteld worden.

I. H. VAN HEIJNINGEN, *Bijbeloefeningen over de Brieven van Paulus aan Timotheus, Titus en Filemon*, 2 stukken, 1834, gr. 8vo. In plaats van *f* 4,30, voor *f* 2,15.

II. ——————— *Bijbeloefeningen over den Brief van Paulus aan de Ephesiërs*, 1830, gr. 8vo. In plaats van *f* 2,20, voor *f* 1,10.

III. ——————— *Bijbeloefening over den Brief van Paulus aan den Kolossers*, 1831, gr. 8vo. In plaats van *f* 1,40, voor *f* 00,70.

IV. ——————— *Bijbeloefening over den Brief van Paulus aan de Philippiërs*, 1831, gr. 8vo. In plaats van *f* 1,40, voor *f* 0,70.

V.

V. H. van Heijningen, *Bijbeloefening over de Brieven van Paulus aan de Thessalonicensen*, 1831, gr. 8vo. In plaats van *f* 2,50, voor *f* 1,25.

VI. ——————— *Bijbeloefening over den Brief van Paulus aan de Galatiërs*, 1830, gr. 8vo. In plaats van *f* 1,80, voor *f* 0,90.

VII. ——————— *Bijbeloefeningen over de Handelingen der Apostelen*. 3 deelen, gr. 8vo. In plaats van *f* 10,80, voor *f* 5,40.

VIII. IJ. van Hamelsveld, *Bijbelverklaringen over het Oude en Nieuwe Testament en Apocryfe Boeken*, 10 deelen, 2de druk, gr. 8vo. In plaats van *f* 25,00, voor *f* 10,00.

NB. Van N°. 7 en 8 zijn nog maar 12 Exemplaren voorhanden, die aan de eerstvragende worden afgeleverd.

De Boekhandelaren Johs. van der Hey en Zoon, te *Amsterdam*, hebben alom *gratis* verkrijgbaar gesteld:

Prospectus ter Inteekening op een uit te geven *Weekblad*, onder den titel:

DE EVANGELISCHE KERKBODE.

Dit Weekblad heeft bepaaldelijk ten doel, de handhaving en bevordering der zaak van het Protestantismus; en als Redakteuren van hetzelve hebben zich te *Amsterdam*, uit de Protestantsche Kerkgenootschappen aldaar, vereenigd de Heeren (alfabetisch genoemd) Ds. W. Broes, Ds. J. C. Fabius, Ds. A. H. ter Hoeven, Prof. A. des Amorie van der Hoeven, Ds. P. J. L. Huët, Ds. S. D. de Keizer, Prof. W. Cnoop Koopmans, Ds. L. C. Lentz, Ds. C. G. Maarus, Prof. S. Muller, Prof. G. J. Rooijens, Ds. J. A. Kelder Scheerbooom, Ds. N. Swart, Ds. D. H. Wijsman en Ds. J. M. Wolff: terwijl aan de Redaktie zijn toegevoegd drie Theologische Professoren onzer verschillende Akademiën, namelijk, van de Leidsche Prof. W. A. van Hengel, van de Utrechtsche Prof. H. J. Royaards, en van de Groningsche Prof. P. Hofstede de Groot.

Het is onnoodig, ter aanbeveling van het genoemde Week-

wenschelijk, hetwelk te voorzien gelijk iedere Protestant, wien zijn allerheiligst geloof ter harte gaat, de behoefte welke er in ons Vaderland aan zoodanig geschrift bestaat, gereedelijk erkennen zal.

Bijdragen van buitenlandsche Godgeleerden ter vermeerdering van Christelijke kennis. Eerste stuk, ƒ2,50.

Binnen weinige weken zal dit stuk door een tweede gevolgd worden, waarin onder anderen de verhandeling van PELT, over de *overlevering*, THOLUCK, over de *Apologetiek*, DZLITZKI, belangrijke bijdragen tot de Geschiedenis van den aanvang van het *Pausdom*, enz. enz. zullen opgenomen worden. Voortaan zal elk vierendeeljaars, een nommer in het licht verschijnen, van ongeveer 280 bladz., tegen den geringen prijs van ƒ2,50. Allen, die belang stellen in Godgeleerde wetenschappen, moet de uitgave van dit Tijdschrift aangenaam zijn. Eene bloemlezing uit Duitsche, Fransche en Engelsche Godgeleerde Tijdschriften, is zoo wel nuttig als noodzakelijk, daar de duurte dier oorspronkelijke Tijdschriften algemeen bekend, en derzelver geheele inhoud voor den Nederlander vaak van te weinig belang is. Bij alle Boekhandelaren in het rijk, ligt het eerste stuk ter bezigtiging. Bij die, even als bij de Uitgevers J. C. SEPP en ZOON, te *Amsterdam*, is gelegenheid, om zich hetzelve nog voor intteekenprijs aan te schaffen.

D. R. van Wermeskerken, te *Tiel*, geeft uit, en heeft mede verkrijgbaar gesteld, bij de Heer C. J. Borleffs, te *Amsterdam*, en verder alom:

P. VAN DER WILLIGEN, *Verhandeling*, behelzende naauwkeurig onderzoek naar de leere des Bijbels, aangaande den staat der zielen tusschen den dood en de wederopstanding der ligchamen.

Bekroond met den Gouden Eereprijs van het Haagsch Genootschap, tot verdediging van de Christelijke Godsdienst, tweede druk. ƒ1,20.

P.

P. VAN DER WILLIGEN, *Verhandeling, over de waardij der wetenschappen in een volgend leven.*

Antwoord op de vraag: is er grond om te gelooven, dat de in dit leven beoefende wetenschappen ook, in het toekomende leven, tot vermeerdering van den gelukstaat der gezaligden, zullen kunnen dienen? zoo ja; welke zijn dan die wetenschappen, waarop de mensch, naast de kennis van God en Zijne dienst, zich in dit leven vooral heeft toe te leggen, om van derzelver aanvankelijke kennis ook aan gene zijde van het graf, de zaligste gevolgen te kunnen hopen?

Aan hetwelk de Gouden Eereprijs, door het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen is toegewezen. Tweede druk. ƒ 1,60.

BIJBELSCH MAGAZIJN

VOOR ALLE STANDEN,

TER VERSPREIDING EN BEVORDERING VAN

KENNIS DER HEILIGE SCHRIFT.

EEN GEHEEL OORSPRONKELIJK WERK,

ZAMENGESTELD DOOR EENIGE

VADERLANDSCHE LEERAREN,

Versierd met op staal in dit Rijk gegraveerde Platen.

De uitgave van dit Werk geschiedt bij G. PORTIELJE, Boekhandelaar te *Amsterdam*. Reeds zien hiervan het licht 21 afleveringen van het Oude en 21 van het Nieuwe Verbond, inhoudende 84 tafereelen, met even zoo vele op staal gegraveerde platen.

De Inteekening op dit zoo algemeen gezocht Werk, blijft nog bij *voortduring opengesteld.*

Ten einde hetzelve voor elk verkrijgbaar te stellen, is de prijs bovenmatig gering gesteld. Verlangt men zich hiervan te overtuigen? — Op aanvrage is het *Prospectus*, *Voorwaarden van Inteekening*, alsmede *Proefplaten* voor een ieder *kosteloos* bij elken Boekhandelaar in dit Rijk te verkrijgen.

Men leze over dit Werk onder meer anderen beoordee-

Weekblad, iets hierbij te voegen; gelijk iedere Protestant, wien zijn allerheiligst geloof ter harte gaat, de behoefte welke er in ons Vaderland aan zoodanig geschrift bestaat, gereedelijk erkennen zal.

Bijdragen van buitenlandsche Godgeleerden ter vermeerdering van Christelijke kennis. Eerste stuk, f 2,50.

Binnen weinige weken zal dit stuk door een tweede gevolgd worden, waarin onder anderen de verhandeling van Pelt, over de *overlevering*, Tholuck, over de *Apologetiek*, Beliteki, belangrijke bijdragen tot de Geschiedenis van den aanvang van het *Pausdom*, enz. enz. zullen opgenomen worden. Voortaan zal elk vierendeeljaars, een nommer in het licht verschijnen, van ongeveer 280 bladz., tegen den geringen prijs van f 2,50. Allen, die belang stellen in Godgeleerde wetenschappen, moet de uitgave van dit Tijdschrift aangenaam zijn. Eene bloemlezing uit Duitsche, Fransche en Engelsche Godgeleerde Tijdschriften, is zoo wel nuttig als noodzakelijk, daar de duurte dier oorspronkelijke Tijdschriften algemeen bekend, en derzelver geheele inhoud voor den Nederlander vaak van te weinig belang is. Bij alle Boekhandelaren in het rijk, ligt het eerste stuk ter bezigtiging. Bij die, even als bij de Uitgevers J. C. Sepp en Zoon, te *Amsterdam*, is gelegenheid, om zich hetzelve nog voor inteekenprijs aan te schaffen.

D. R. van Wermeskerken, te *Tiel*, geeft uit, en heeft mede verkrijgbaar gesteld, bij de Heer C. J. Borleffs, te *Amsterdam*, en verder alom:

P. van der Willigen, *Verhandeling*, behelzende naauwkeurig onderzoek naar de leere des Bijbels, aangaande den staat der zielen tusschen den dood en de wederopstanding der ligchamen.

Bekroond met den Gouden Eereprijs van het Haagsch Genootschap, tot verdediging van de Christelijke Godsdienst, tweede druk. f 1,20.

P.

P. VAN DER WILLIGEN, *Verhandeling, over de waarde der wetenschappen in een volgend leven.*

Antwoord op de vraag: is er grond om te gelooven, dat de in dit leven beoefende wetenschappen ook, in het toekomende leven, tot vermeerdering van den gelukstaat der gezaligden, zullen kunnen dienen? zoo ja; welke zijn dan die wetenschappen, waarop de mensch, naast de kennis van God en Zijne dienst, zich in dit leven vooral heeft toe te leggen, om van derzelver aanvankelijke kennis ook aan gene zijde van het graf, de zaligste gevolgen te kunnen hopen?

Aan hetwelk de Gouden Eereprijs, door het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen is toegewezen. Tweede druk. *f* 1,60.

BIJBELSCH MAGAZIJN

VOOR ALLE STANDEN,

TER VERSPREIDING EN BEVORDERING VAN

KENNIS DER HEILIGE SCHRIFT.

EEN GEHEEL OORSPRONKELIJK WERK,

ZAMENGESTELD DOOR EENIGE

VADERLANDSCHE LEERAREN,

Versierd met op staal in dit Rijk gegraveerde Platen.

De uitgave van dit Werk geschiedt bij G. PORTIELJE, Boekhandelaar te *Amsterdam*. Reeds zieh hiervan het licht 21 afleveringen van het Oude en 21 van het Nieuwe Verbond, inhoudende 84 tafereelen, met even zoo vele op staal gegraveerde platen.

De Inteekening op dit zoo algemeen gezocht Werk, blijft nog bij *voortduring opengesteld.*

Ten einde hetzelve voor elk verkrijgbaar te stellen, is de prijs bovenmatig gering gesteld. Verlangt men zich hiervan te overtuigen? — Op aanvrage is het *Prospectus*, *Voorwaarden van Inteekening*, alsmede *Proefplaten* voor een ieder *kosteloos* bij elken Boekhandelaar in dit Rijk te verkrijgen.

Men *leze* over dit Werk onder meer anderen beoordee-

deelingen in onze Vaderlandsche Tijdschriften; *de Vriend des Vaderlands*, voor 1841, N°. 7, alwaar Recensent in het vervolg zijner beoordeeling zegt:

»Wij prijzen dit Werk gaarne bij vernieuwing, is »het noodig, en te ernstiger aan. Het kan onder den »zegen van God veel goeds stichten in de huisgezin»nen der Christenen."

»Ook door hen, die anderen onderwijzen, verdient »het gekend en gewaardeerd te worden." enz. enz.

De Boekverkooper R. J. Schierbeek, te *Groningen*, heeft uit het *Fonds* van wijlen den Heer W. Brave, Jr., aangekocht, welke in getallen bij hem te bekomen zijn:

De Kleine Catechismus voor Eenvoudigen, om in een kort bestek eene belijdenis af te leggen, voldoende om als Leden der Hervormde Kerk aangenomen te worden, 8vo. Vijfde druk. *f* 0,10.

Idem met teksten. Tiende druk. *f* 0,12½.

Men leze over deze Werkjes wat D°. M. van der Burg, van *Oudshoorn*, in de Voorrede van zijne Vragen en Antwoorden over Lederboer en de Roo er van getuigde: »Bij deze gelegenheid dank ik den mij on»bekenden Opsteller van het boekje, genaamd: *Kleine* »*Catechismus voor Eenvoudigen*, (de eerste druk uit»gegeven bij M. de Bruijn) als waardoor ik in staat »gesteld ben, om in den loop mijner bediening, vele »bejaarde en andere personen, die niet lezen of »schrijven konden, op hunne begeerte, bij mijn on»derwijs eene zeer goede belijdenis af te nemen, tot »hunne en mijne blijdschap; en zoo ik vertrouw, tot »opbouwing van Jezus Kerk."

De Boekhandelaars van der Meer en Verbruggen, te *Rotterdam*, hebben uitgegeven en alom verkrijgbaar gesteld:

I. *Jesaias vertaald en opgehelderd* door J. H. van der Palm. Eerste deel. Tweede druk.

De beroemde Hoogleeraar zegt omtrent zijn doel met

dit

dit Werk: »Ik wenschte dat het als eene soort van »HANDBOEK konde gebezigd worden, om ieder, die »den Profeet JESAÏAS, in den waren zin zijner woor»den, in den rijkdom en de kracht zijner dichterlijke »voorstelling, in den omtrek zijner heerlijke uitzigten »in het toekomende, naar de voorlichting van letter-, »geschied- en oudheidkunde, verlangde te verstaan; — »òm elken zoodanigen, ook Huisvaders en Huismoe»ders, die de kennis der Bijbelsche Boeken voor zich »en de hunnen van belang rekenen, tot eene gereede »handleiding ter bereiking van dit einde te verstrek»ken, en het tevens niet onnuttig te doen zijn voor »hen, die de beoefening der gewijde Uitlegkunde tot »hunne voorname bezigheid zien gesteld. — Ik heb »mij derhalve inzonderheid toegelegd op eenvoudig»heid, duidelijkheid en kortheid."

Het werk is in drie deelen compleet, en zal even als de eerste druk ƒ10,80 kosten, doch wordt aan de Inteekenaren afgeleverd à ƒ3,00 per deel, of ƒ9,00 voor het geheele werk. In deze prijsvermindering deelen ook die Koopers, welke zich het eerste deel van dit werk aanschaffen vóór de uitgave van het tweede deel, hetwelk binnen twee maanden zal worden uitgegeven. Het derde deel volgt mede vóór het einde van dit jaar.

II. *Iets over* HUBERTUS DUIJFHUIS, Pred. der St. Jakobskerk te *Utrecht*; uit vroegere en latere Schrijvers bijeenverzameld; door Mr. J. T. F. VAN OORDT. ƒ1,25.

III. *Ééne Kudde en één Herder*. Leerrede, uitgesproken in de Engelsch Gereformeerde Kerk te *Rotterdam*, voor het Rotterdamsche Vrouwen Hulp-Zendeling-Genootschap, door E. MILLER M. A., Predikant. Uit het Engelsch vertaald en uitgegeven ten voordeele van het voornoemde Genootschap. ƒ0,25.

IV. *Het Heidensche Rome van Rossaal* toegelicht en uitgebreid; of korte aanduiding van eenige belangrijke punten van overeenkomst van het Heidensche met het Hedendaagsche *Rome*. ƒ0,25.

Volgens het oordeel van deskundigen overtreft dit Stukje *het verboden Boekje* in belangrijkheid en juistheid.

V. *Aanmerkingen* over de Zierikzeesche en Brouwers-

werhavensche Zeegaten, en de daarstelling van een Dok, ter beveiliging der Koopvaardijschepen, door G. A. B. M. *f* 0,50.

De Boekhandelaar Nijhoff, te *Arnhem*, heeft uit het Fonds van de Heeren J. van der Hey en Zoon, aangekocht en op nieuw alom verkrijgbaar gesteld:

Filip van Marnix, Heer van St. Aldegonde, bijzonder aan de hand van Willem I, ter inleiding Margaretha van Parma en Katharina de Médicis, Willem I en Hendrik IV. Door Willem Broes, rustend Leeraar bij de Nederl. Hervormde Kerk. In twee deelen kompleet. Prijs *f* 10,90.

»Men vindt hier" — zoo drukt een bevoegd Beoordeelaar zich over dit Werk uit, »over de belangrijkste onderwerpen, de resultaten van veel omvattend »en grondig onderzoek, geleidelijk ontwikkeld, vervat in kernachtige gespierden stijl, en voorgedragen »op eene wijze, die de beoefening der Vaderlandsche »Geschiedenis, in waarheid maakt tot eene kweekschool van burgerdeugden."

W. van Boekeren, heeft uitgegeven en alom verzonden:

I. *Het ééne en altoos noodige; een woord van opwekking aan mijne nadenkende en welgezinde Landgenooten*, door Dr. J. H. Friesen. *f* 0,60.

II. *Het menschelijk hart en deszelfs beproevingen*, door Mrs. Bray, Schrijfster van *de Protestant*, met vignet. *f* 2,90.

III. *Geschiedenis der achttiende Eeuw en der negentiende, tot op den ondergang van het Fransche Keizerrijk*, door F. C. Schlosser, Hoogleeraar te *Heidelberg*, 4de deel. *f* 3,60.

Bij J. F. Otto, Boekhandelaar te *Amsterdam*, is van de pers gekomen en alom verzonden:

Belijdenissen door Vrouwen voor Vrouwen. Een deel kompleet, met vignet. *f* 2,60.

Bo-

Bovengenoemden heeft uit het Fonds van Wijlen W. Brave, Jr., aangekocht:

A. Haasolt, *Eerste Gronden der Nederduitsche Taal*, met eenige toepasselijke oefeningen, ter verbetering en ontleding. Ten dienste de Scholen. *f* 0,28.

Korte Vertellingen voor de Jeugd, ter vorming van hun verstand en hart. Een Leesboek voor Stads- en Dorp-Scholen. *f* 0,20.

En debiteerd met succes:

G. D. Otto, *Beknopt Onderwijs in de Christelijke Godsdienst*, in Schetsen, ten gebruike bij Katechisatiën. *f* 0,30.

A. C. Meijsinrm, *Fabelen voor de Jeugd*, met platen, in karton. *f* 0,60.

———— idem idem, gekleurd. *f* 0,70.

Tafel van nieuwe Munten, Maten Gewigten. *f* 0,03. Bij getallen tot mindere prijs.

G. Portielje, Boekverkooper te Amsterdam, heeft uit het Fonds van wijlen den Boekhandelaar W. Brave, Jr. aangekocht, hetwelk bij hem en verder alom te bekomen is:

I. A. Radijs, *Opwekkingen en Raadgevingen in den omgang met Lijdenden, vooral bij de ondervinding van eigen lijden*, gr. 8vo, à *f* 2,40.

Een onmisbaar huisboek, voor allen die in Lijden verkeerd hebben en gaarne het hunnen wenschen bij te dragen, door raad en troost te geven aan Lijdenden natuurgenooten.

II. J. Schaap, *Ernstige Gedachten in de laatste dagen van mijn leven.*

Een nagelaten geschrift, uitgegeven door deszelfs zoon, J. H. Schaap, 3e druk, gr. 8vo, à *f* 1,40.

Een geschrift hetwelk verdient gekend en hoog gewaardeerd te worden door allen, die den avond des levens genaderd zijn.

III. B. Verwey, *Evangelisch Avondmaalsboekje voor Protestantsche Christenen*, 3e druk, met gegraveerde titel en vignet. à *f* 1,25.

IV. B. Verwey, *Christelijk Feestboekje voor Protestanten*, met gegraveerde titel en vignet. à *f* 1,50.
V. ——— *De Lijdende Verlosser*, een stichtelijk Passieboekje ten gebruike in de Weken voor Paschen, met gegraveerden titel en vignet. à *f* 2,20.
VI. *Portret* van J. Scharp. à 60 Cents.

Bij H. Höveker, te *Amsterdam*, wordt uitgegeven:

Een eenvoudig doch ernstig en getrouw Woord aan mijne Gereformeerde Geloofsgenooten in ons Vaderland, geschreven na de lezing van het *Adres* en den *Uitnoodigingsbrief* van B. Moorrees, Pred. te *Wijk*, door D. A. Detmar, Pred. te *Ede*. Tweede druk. 30 Cents.

INHOUD.

BOEKBESCHOUWING.

MENGELWERK.

Aka-

INHOUD.

BOEKZAAL

DER

GELEERDE WERELD,

EN

TIJDSCHRIFT

VOOR DE

PROTESTANTSCHE KERKEN,

IN HET

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

Voor SEPTEMBER 1841.

TE AMSTERDAM, BIJ
DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,
op den Singel, tusschen den Blaauwburgwal
en de Bergstraat, N°. 320.

MDCCCXLI.

De prijs is 30 Cents.

BOEKBESCHOUWING.

Het LEVEN van JEZUS, *critisch verdedigd tegen* Dr. DAVID FRIEDRICH STRAUSS, *door* F. C. DE GREUVE. *Tweede aflevering. Tweede afdeeling: Beoordeeling van* STRAUSS' *Critiek der Evangelische verhalen. Eerste en tweede Hoofdstuk. Te* Groningen, *bij* P. van Zweeden, 1840. *Van bladz.* 299—744. *In gr.* 8*vo. De prijs is f* 4,60.

De Hoogleeraar DE GREUVE volgt hier nu, tot zijne eigenlijke critiek overgaande, verder het werk van STRAUSS op den voet, toetst zijne bijzondere gevoelens en geeft overal de duidelijkste blijken, dat hij in staat is den jammerlijk afdwalenden Duitscher zeer goed te weerspreken en te wederleggen, maar ook, dat hij geene moeite en tijd gespaard heeft, om 's mans dwalingen hier behoorlijk redeneerkundig ten toon te stellen.

Hier wordt een aanvang gemaakt met het eerste Hoofdstuk van de eerste afdeeling van STRAUSS, § 17—19, over de Evangelische berigten namelijk, betreffende de geboorte en kindschheid van JEZUS, en verder voortgegaan met de verdediging der Evangelische berigten tegen STRAUSS. Hoofdst. II. *Over* JEZUS afkomst van DAVID, volgens twee verschillende stamboomen, *Matth.* I en *Luk.* III voorkomende. Hoofdst. III. Over de aankondi-

ging van JEZUS geboorte door den Engel en over MARIA's bezoek bij ELIZABETH. Hoofdst. IV. Over de geboorte en eerste lotgevallen van JEZUS. H. V. Over het eerste Tempelbezoek, het bestaan en de geestontwikkeling van JEZUS.

Tweede afdeeling. Over de geschiedenis van het openbare leven des Zaligmakers.

Hoofdst. I. Over de betrekking van JEZUS tot JOANNES *den Dooper.* Hoofdst. II. Over zijnen doop en verzoeking in de woestijn. Hoofdst. III. Over plaats en tijd van JEZUS openbare leven. H. IV. JEZUS als Messias in het algemeen, met uitzondering van hetgeen zijn lijden, sterven en wederkomen betreft. Hoofdst. V. Over de Discipelen van JEZUS. Hoofdst. VI. Over de gezegden van JEZUS in de drie eerste Evangeliën.

Voor dat de Hoogleeraar tot de stukswijze wederlegging hier overgaat, deelt hij vooraf eene gegronde aanmerking den lezer mede, waarin hij terug wijst op hetgeen reeds te voren door hem gezegd is, en doet opmerken:

»Wij kunnen, hoe verder wij in het critische gebied van het *Straussische* Werk doordringen, des te spaarzamer met onze aanmerkingen worden, gedeeltelijk, omdat wij niet zelden op onzen weg dezelfde, reeds bij vroegere gelegenheden verzwakte, en later weer op dezelfde wijs op andere gedeelten der Evangelische berigten toegepaste bewijsvoeringen ontmoeten; maar ook voornamelijk, omdat, behalve hetgeen reeds in het algemeen in

onze

onze eerste Afdeeling wederlegd, of onder zekere voorwaarden en wijzigingen als aannemelijk voorgesteld is geworden, en in het vervolg zeer veel voorkomt, dat niet zoo zeer tegen de geloofwaardigheid gerigt is des historischen grondslags der in de Evangeliën beschreven voorvallen, als wel tegen de geloofwaardigheid van eenige bijzondere, tijd, plaats, namen en bijzaken betreffende opgaven, waaromtrent de Evangelisten van elkander afwijken. Dat al hetgeen maar eenigzins naar het wonderbare zweemt, uit dien hoofde reeds onder het Mythische zal gerangschikt worden, behoeft naauwelijks te worden herinnerd: maar, na aftrek van het wonderbare, (waaronder STRAUSS natuurlijk ook al datgene in de Evangeliën rangschikt, wat eene meer dan menschelijke kennis in JEZUS doet vermoeden), loopt het onderzoek over de vraag: in hoe ver deze of gene Evangelist, of de ware toedragt der zaak medegedeeld, of eene verdere omwerking en opsiering der volksoverlevering geraadpleegd, of wel zelf het een en ander er bijgevoegd hebbe. Het Mythische raakt hierbij veelal geheel op den achtergrond, of verdwijnt zelfs nu en dan van het tooneel; gelijk zulks al aanstonds het geval is, met het onderhavige onderzoek in de volgende paragrafen over de onderscheidene, langere en kortere gesprekken en gezegden van JEZUS, zoo als die, of door de Synoptische Evangelisten, of door JOANNES geboekt zijn geworden."

Hoofdst. VII. De gezegden van JEZUS in het vierde Evangelie.

Wij hadden verwacht, dat DE GREUVE onder andere ook gehecht had, op de zoo ongegronde als eigendunkelijke verklaring van STRAUSS: » Zoo goed als het JOANNES gelukt, wanneer hij het met eigen' gedachten te doen heeft, zamenhang in JEZUS redenen te brengen, zoo slecht gelukt het hem niet zelden, als het er op aankomt, wezenlijke, traditionele uitspraken van den Nazarener ter behoorlijker plaatse in te lassen."

Of heeft STRAUSS dit misschien in zijne latere uitgave veranderd?

Hoofdst. VIII. Voorvallen uit het openbare leven van JEZUS, met uitsluiting van de wonderen.

Hoofdst. IX. Over de wonderen van JEZUS. Hier vooral heeft DE GREUVE duidelijk getoond en verklaard, dat het πρωτον ψευδος van STRAUSS is; Alle bedrog moet worden ter zijde gesteld, maar alles is evenwel als verdichting te beschouwen. En

Hoofdst. X. Over de verheerlijking op den berg en over JEZUS laatste reis naar *Jeruzalem*.

De lezer ziet dus, dat DE GREUVE de orde van STRAUSS gevolgd is, en dat wij hem verder in de volgende (derde aflevering) hooren zullen in zijne beredeneerde wederlegging, ten aanzien van het door STRAUSS geschrevene, over de Evangelische geschiedverhalen, nopens JEZUS laatste lijden, sterven, opstanding en hemelvaart.

Het is waar, wij hadden, overeenkomstig het slot der

der eerste aflevering, niet verwacht, dat de Hoogleeraar zoo breedvoerig verder zou zijn te werk gegaan, als ons nu gebleken is het geval te zijn. Ondertusschen kan ons deze meer uitvoerige behandeling niet bevreemden, wanneer wij zien op het voortreffelijk doel des Schrijvers, en tevens het oog vestigen op de redeneringen van STRAUSS. Ook is het er verre van af, dat wij des Hoogleeraars handelwijze in deze zouden meenen te moeten bedillen, zóó verre, dat wij integendeel alle reden hebben om te verklaren, dat de zaak zelve en de taak, door hem op zich genomen, vorderden, dat hij aldus den drogredenaar volgde en telkens deed in het oog vallen, hoe dwaas men zou handelen, met eenen man, als STRAUSS, eenig crediet toe te staan, eenig geloof te geven.

De Hoogleeraar heeft zich eene dikwerf onaangename moeite moeten geven, en is genoodzaakt geweest, gedurig weder op dezelfde punten terug te keeren, en men moet zijn geduld soms bewonderen; maar alzoo heeft hij dan zich ook de gelegenheid verschaft, om overvloedig en telkens daadzakelijk, zoowel als redeneerkundig, te doen opmerken, dat STRAUSS een groot drogredenaar is, die zich gedurig als in een cirkel laat ronddraaijen, zich dikwerf jammerlijk bloot geeft, aan de grootste inconsequentiën zich schuldig maakt, de meest in het oog vallende ongerijmdheden ter neder stelt, door zijne vooroordeelen verblind met zijn aangenomen antichristisch stelsel zoodanig ingenomen

 schijnt,

schijnt, dat hij meent zich alles te mogen veroorloven, wat hem in zijne kraam te pas komt; terwijl hij zelfs ook laffe bedenkingen maakt, armzalige uitvlugten bezigt en het dikwerf zoo erg maakt, dat men waarlijk naauwelijks, of geheel niet meer, gelooven kan, dat de man zelf meent en gelooft wat hij zegt, en anderen poogt diets te maken.

De gruyе, die zich voorgenomen had, zoo zacht en bescheiden, of liever zoo verschoonend mogelijk over dezen tegenstander van het gezegend Christendom te oordeelen, en daaraan ook zoo veel mogelijk getrouw gebleven is, de gruyе heeft hij wijlen daarom wel eens zijnes ondanks moeten zeggen: „Wij zouden haast denken, dat hij hier slechts heeft willen kortswijlen, ware het niet, dat zich zulk een buitensporig streven naar mythische vergelijkingen (*niet* is hier zeker uit de pen gevallen) zielkundig verklaren liet uit de zich zelve misleidende vooringenomenheid met een vooraf beraamd critisch stelsel."

Is de man voor bloozen vatbaar en leest hij eenmaal met verstand, hetgeen Prof. de gruye hier over zijne gevoelens en redeneeringen gezegd heeft, dan zal hij zich zeker schamen over zijn geschrift.

Zoodra wij het vervolg zullen hebben ontvangen, zullen wij onze beschouwing daarover voortzetten.

VOOR-

VOORLEZINGEN over de verscheidenheid en de overeenstemming der vier Evangeliën, of Proeve van de middelen, welke de Bijbel ook den niet wetenschappelijken onderzoeker aanbiedt tegen de aanvallen van het ongeloof, bepaaldelijk tegen het Leben JESU *van* Dr. D. F. STRAUSS, *door* Mr. ISAAC DA COSTA. *Eersten deels, eerste, tweede en derde stuk. Te Leiden, bij* S. en J. Luchtmans, 1840, 1841. *VIII en* 335 *bladz. In gr.* 8vo. *De prijs is f* 2,80.

Het Nederlandsche Publiek ontvangt, in dit eerste *deel*, tien voorlezingen van den Heer I. DA COSTA, *opgedragen* aan zijnen vriend Mr. H. J. KOENEN, welke ten bewijze kunnen verstrekken van zijne gemoedelijke overtuiging en van zijnen hartelijken ijver voor de heilige zaak van het Christendom, door hem eenmaal aangenomen, en waarmede het blijkt, op onwrikbare gronden geheel, dat hij is ingenomen; terwijl hij niets vuriger wenscht, dan dat het rampzalig ongeloof hoe langer zoo meer beschaamd en ook gansch Israël zalig worde.

In de eerste avond-voorlezing bepaalt hij de aandacht bij het oogmerk, en doet, met zijne redenen, ook de wijze kennen, waarop hij hier vermeend heeft werkzaam te moeten zijn.

DA COSTA, geen vreemdeling ook in de latere, vooral Hoogduitsche Letterkunde, erkent, dat,

gelijk CELSUS, PORPHYRIUS, en JULIANUS in de eerste eeuwen des Christendoms, en VOLTAIRE en geheel de menigte der Bijbelvijanden van dezen jongsten tijd de bewijzen opleveren, beide van de woede en van de onmagt der bitterste aanvallen op die geopenbaarde waarheid, aan welke onze zaligheid hangt; alzoo ook de snoode pogingen van STRAUSS reeds blijken dienstbaar te moeten zijn, ter bevestiging van het allerheiligst geloof.

»Is niet," vraagt hij met regt, »in dat zelfde *Duitschland*, alwaar eene steeds aangesterkte Neologie eindelijk het monsterstelsel van STRAUSS baarde, de geboorte van dat boek de aanleiding geweest tot de verschijning van een heir van schriften, wel niet allen (wie zoude het verwachten?) van gelijke voortreffelijkheid of kracht, maar allen voor de Straussische wangeboorte even verpletterend, als voor de onomstotelijke waarheid der Evangelische geschiedenissen verheerlijkend? Wetenschappelijk en met grondige geleerdheid, eenvoudig en door de kracht van een levendig geloof, ernstig en door de aanwending van het echte gezond verstand, schertsend zelfs en met het bijtende wapen der meest verdiende bespotting, is STRAUSS in *Duitschland* voor al wie niet door hem gaarne wilde overtuigd zijn, meer dan overvloedig wederlegd. Integendeel, heeft in de hand der Goddelijke Voorzienigheid zijn geschrift, zijne wijze van doen, de opgang zelve dien hij maakte, moeten strekken om menig geestelijk wapen krachtiger te doen opvat-

vatten, menig sluimerend geloof te doen opwaken."

»Wij," dus vervolgt hij verder, »wij willen hier alleenlijk van zijne verschijning, van den aard, van den indruk, van de beteekenis zijns veel besprokenen boeks een gepast gebruik trachten te maken, door U en ons zelven veel meer te bepalen bij die vastigheden, waarop én zijn aanval, én die van alle soort van ongeloof noodwendig schipbreuk lijden moet. Wij maken u alleen opmerkzaam op het bestaan van een gevreesden Roover, die aan het hoofd zijner bende de streken onveilig maakt, en onze kostbaarste bezittingen, ja huizen en sterkten, stoutmoedig bedreigt; doch wij roepen U niet om hem te gemoet te trekken, om hem in zijne schuilhoeken op te sporen, om hem aldaar te overvallen, aan te grijpen, te vatten, gevankelijk weg te voeren; neen, maar om eenvoudig te onderzoeken, hoedanig, bij den gedreigden aanval, ook wij onze vastigheden zullen weten te verdedigen. Wij willen, bij de verschijning, bij het gerucht van den vijand, ons des te meer gemeenzaam maken, met de sterkte, met de middelen van verdediging, ja met de wezenlijke onneembaarheid der plaats, op welke de macht der Straussische drogredeneeringen met een zoo stoute en onbeschaamde vertooning is aangerukt."

»Het is dan geheel en al naar dit begrip der zaak, M. H., dat ons plan van Voorlezingen tegen het Straussische stelsel, of liever tegen de Straussi-

si-

sische rigting, door middel der bevestiging van ons geloof aan de innerlijke historische waarachtigheid onzer heilige Evangeliën is aangelegd. Eene korte herinnering en toelichting van de uitdrukkingen, bij deszelfs aankondiging gebezigd, zal hiertoe volstaan kunnen."

» Wij stelden ons dan voor, te spreken over *de middelen, die de Bijbel ook aan niet wetenschappelijke onderzoekers aanbiedt tegen de aanvallen van het ongeloof, en bepaaldelijk tegen het beruchte boek* Dr. D. F. STRAUSS.

» Gij merkt het, in de eerste plaats, op, M. H.! het doel dezer zamenkomsten is verzekering tegen reeds gedane, tegen nog te vreezen aanvallen. Het is geene bestrijding, geene wederlegging van eenig op zich zelf staand ongeloovig geschrift, hetzij van STRAUSS, hetzij van eenig ander; het is verzekering, versterking, vastmaking in de waarheid, in de kracht der waarheid des Bijbels, welke wij belijden, zoo als die voor ons als leeken, als aandachtige Bijbellezers, te vinden zijn, niet in eenige diep geleerde onderzoekingen, maar in de eenvoudige doch belangstellende kennis, beoefening, doorzoeking van en in dat Woord van God. Het is uit den zamenhang der deelen, het is uit de harmonie van het geheel, het is uit die oneindige menigte van *naïve*, ongezochte, tot hart en gezond verstand sprekende voorstellingen en uitdrukkingen van dat Woord; het is uit den schat van alle die op één middelpunt uitkomende bijzonder-

be-

heden, die voor geen andere oplossing vatbaar zijn, dan deze hoogst eenvoudige: dat het *waarheid*, *gebeurde waarheid* is; het is, zeggen we, uit dit getuigenis, hetwelk God van de hoogste waarheid en wezenlijkheid in Zijn Woord gelegd heeft, dat wij de ons voorgestelde verzekering ontleenen. Om het proefhoudende van dien weg te doen blijken, zal ons dan de groote vertegenwoordiger van het hedendaagsch wijsgeerig en Godgeleerd ongeloof, het boek van STRAUSS, zijne dienst bewijzen. Wij stellen ons voor, de uitkomsten die ons de ondernomene Bijbelbeschouwing zal opleveren, voornamelijk met *zijne* meest geduchte redeneeringen in vergelijking te brengen; doch voornamelijk is ons *het* gedeelte des Bijbels, waaruit wij de straks omschrevene zekerheid zullen mogen ontleenen, door den aanval van STRAUSS als aangewezen. Het is tegen de vier Evangeliën, dat allereerst, en in zekeren zin éénig, die aanval gerigt werd. Eene aanwijzing van de historische en harmonische waarheid der Evangeliën, zoo van een iegelijk derzelve afzonderlijk, als van het viertal te zamengenomen, zal van zelve de eenvoudigste en afdoendste wederlegging zijn van het werk, met welks Schrijver, oorsprong, aanleg, beteekenis en strekking, eene volgende lezing ons, in eene eerste plaats, nader bekend maken moet."

In de tweede voorlezing heeft DA COSTA zijnen toehoorderen Dr. STRAUSS en zijn geschrift wat nader willen doen kennen.

Ge-

Getrouw aan zijn doel, met de behandeling van het gewigtig onderwerp, als zich namelijk over deze drie punten voornamelijk moetende bewegen, de *bestrijding* die ontzenuwd, de *nietigheid* die ten toon gesteld, de *bevestiging* voor het geloof, die uit beide ontwikkeld moet worden; heeft DA COSTA, in zijne *derde* voorlezing, eene nieuwe proef willen geven, van die eerste en meest kenmerkende hoedanigheid van het Straussische boek: desgelfs werkelijke *oppervlakkigheid* en voor het gezond verstand even zeer als voor het eenvoudig geloof volstrekte onbestaanbaarheid. Tot dat einde is hier eene doeltreffende tegenstelling gemaakt en de Apostel PAULUS naar het leven volgens de geschiedenis geschetst, om te doen zien, hoe men over STRAUSS en zijne stellingen oordeelen moet, daar zijn geheele persoon zoo als hij daar uit het Boek der Handelingen en uit zijn eigene Zendbrieven, als levend voor ons staat, eene wederlegging is van alle *rationalistisch* zoowel als *Straussisch* Christendom. Dit is hier treffend aangewezen.

Ter ontzenuwing van het Straussische wanstelsel, wordt de *vierde* voorlezing gebezigd, om te doen zien, hoe het denkbeeld, dat de schriften geven van den CHRISTUS, de historische wezenlijkheid daarvan medebrengt en noodwendig onderstelt, hoe het algemeen bekende van JEZUS CHRISTUS naar de Evangelisten, maar eenigzins in het regte licht geplaatst en in zamenhang beschouwd, ons het onvergelijkbare, het onverdichtbare, het Goddelijk-histori-

sche,

sche, aan hart, verstand en inwendige zelfbewustheid doet gevoelen.

Waarlijk doelmatig, en in het oog vallend voor ieder die waarheidsgevoel bezit. Hoe zinkt daarbij het listig verzonnen stelsel van STRAUSS in het niet!

De *vijfde* voorlezing heeft tot opschrift *Mythe en type*, en tot doel STRAUSS te doen kennen, als eenen afdoenden getuige, als eenen (*buiten zijne bedoeling*) regt krachtigen handhaver van eene sedert lang in Kerk en Godgeleerdheid miskende of vergeten waarheid, in betrekking tot het zamenstel der openbaring van Oud en Nieuw Testament.

Men kan met grond aanmerken, dat de edeldenkende Schrijver zich hier wat sterk verklaard heeft en wel wat te ver gegaan is; men zal echter, het subjective hem vrij latende, moeten toestemmen, dat het geheel dient, om het verzonnen stelsel van STRAUSS in zijne naaktheid verder in het oog te doen vallen.

Met de *zesde* voorlezing treedt DA COSTA nader ter zake en vangt hij aan met de beschouwing der vier Evangeliën, als tot eene proeve der genoegzaamheid van de middelen, die de Bijbel alleen en onafhankelijk van de Godgeleerde wetenschappen, den onderzoeker tegen het ongeloof verleent.

Hier redeneert en besluit DA COSTA, juist tegenovergesteld met STRAUSS, uit de vergelijking van de onderscheidene Evangelische geschiedverhalen, terwijl de schijnbare strijdigheid of onnaauwkeurigheid in bijzonderheden, te meer de zekerheid van het getuigenis omtrent de hoofdzaak bevestigt. Alzoo dus

dus de toehoorderen (nu lezers) voorbereid hebbende, om hen op te leiden tot een vast beginsel, een alles oplossenden sleutel voor de harmonie, niet slechts der Evangeliën onderling, maar ook voor het regte begrip, althans de juiste waardering van elk dér vier Evangeliën in zijn bijzonder; in de kennis namelijk van het onderscheiden oogmerk, den eigenaardigen aanleg en het geheele karakter, om het dus te noemen, van de Evangeliën, elk op zich zelve beschouwd, besteedt hij de twee volgende (de *zevende* en *achtste*) om het Evangelie van MATTHEUS uit dit oogpunt te beschouwen en te onderzoeken.

»Wij vinden," dit geeft hij hier als het resultaat zijner redeneering en onderzoek op, »dat Evangelie gekenmerkt als het werk van den Apostel MATTHEUS door een teeken van echtheid, dat alle denkbeeld van nabootsing of opzet ten eenenmale uitsluit. Dat teeken vonden wij in de wijze, waarop de Schrijver, zonder immer zich zelven als zoodanig te noemen, of op zijn persoon eenigzins de aandacht te vestigen, de genade aan hem geschied, en zijne roeping tot het Apostelschap vermeldt. Het Evangelie van MATTHEUS is wel het Evangelie des *tollenaars*. — Zijn karakter is, in de tweede plaats, echt *Apostolisch*, voor zoo ver het de uitdrukking bevat der hooge en naauwe betrekking van zijnen Schrijver tot den Heiland en Meester, van Wien het getuigt; voor zoo ver het, bovendien, de kenmerken draagt eener zulke mate

van

gezag door den beloofden Heiligen Geest, dat hij met volkomene vrijheid de gebeurtenissen voordraagt, niet zóo zeer naar orde of met eenige letterlijke naauwkeurigheid, als wel naar den eisch van zijn bepaald standpunt en oogmerk, en naar eene zekere *innerlijke* wezenlijkheid der zaak. — *Israëlitisch* noemden wij, in eene derde plaats, het Evangelie van MATTHEUS, voor zoo ver het de sprekendste uitdrukking bevat der Oud-Testamentische waarheid van JEZUS Messiasschap, en wel bepaaldelijk, van zijne Prophetische en Davidisch-Koninklijke grootheid. — Eindelijk, erkenden wij in hetzelve het *vroegste* en *oorspronkelijke* Evangelie, dat voor alle de volgenden den grond legt, en juist daarom, wederom, de stof in ruimen *overvloed* oplevert, ter latere en nadere bewerking ten *aanzien* van tijdsbepaling, en alle andere ordening en ontwikkeling."

Al kan men zich niet in alles hier met den Schrijver vereenigen, zal men toch de naauwkeurigheid van zijn onderzoek niet kunnen ontkennen. De negende en tiende voorlezing zijn toegewijd aan de vergelijking van het Evangelie door MARKUS beschreven, terwijl hij niet alleen de voornaamste eigenaardigheden opgeeft, waarin het onderscheid tusschen dezen en zijne twee mede Evangelisten zich *uitwendig* vertoont, maar vervolgens ook gewaagt van het inwendig karakter, van het innerlijke *zamenstel*, hetwelk zich in de op te merken verschijnselen openbaart, en wel allereerst met

betrekking tot den persoon zelven des Schrijvers.

»Die arbeid," zegt DA COSTA onder andere, »die stijl, die geheele wijze van zien, mededeelen, voorstellen, getuigt wel kennelijk van eenen Schrijver, wat *in de eerste plaats* gaaf en aanleg betreft, ongemeen helder, diep, en krachtig in de beschouwing en opvatting van hetgeen hij ter vermelding ontving; wat *in de tweede plaats* zijn karakter betreft, hetgeen met een eigenaardig woord onze taal door een *fiksch man* verstaat; ten aanzien, *eindelijk*, van zijne persoonlijke Godsvrucht en Christendom, een man even eerlijk en ernstig van gemoed, als stevig van aart en vurig van geest; gelijkelijk doordrongen én van het gewigt der zaken die hij verhaalt, én van de kostelijkheid der zielen, tot behoudenis van welke hij getuigt. — Wie anders dan zulk een man, zal zich verledigd hebben tot een Evangelieverhaal te gelijk zoo fijn gebijzonderd, en te gelijk zoo mannelijk waarschuwend en ernstig aangrijpend van zin tot zin?"

Dat onze MARKUS een Romeinsch krijgsman zal geweest zijn, zoekt DA COSTA hier verder aannemelijk te maken, op gronden, welke wel waardig zijn nader onderzocht te worden, zich ten minsten niet kwalijk laten hooren. (*)

Het

(*) Hij moet dan vooral niet voor denzelfden gehouden worden met zijnen naamgenoot, *Hand.* XII en XIII vermeld, maar zal dezelfde zijn met den Godzaligen krijgsman, van wien *Hand.* X en XI melding gemaakt wordt.

Het karakteristieke der voorstelling van den *persoon onzes Heeren Jezus* bij elken Evangelist nasporende, meent hij gevonden te hebben, dat Hij bij MARKUS meer bepaaldelijk voor ons staat, als de wezenlijk mensch gewordene, *mensch* in alles ons gelijk, uitgenomen de zonde, *mensch* naar geest en ligchaam, *mensch* onder menschen en voor God. Het Evangelie van MARKUS alzoo, naast dat van MATTHEUS gelegd, is het Evangelie van den *Zoon des menschen*, naast dat van den *Messias*, *Zoon Gods.* Maar wij herinneren hierbij liever nog aan de gegronde aanmerking: »dat is echter niet zoo te verstaan, alsof door ieder der Evangelisten bij uitsluiting zoude zijn gehandeld, maar aldus, dat bij den éénen het éénc, bij den anderen wederom het andere, meer uitkomt, meer op den voorgrond staat; terwijl, met de stelligste verscheidenheid van standpunten tusschen onze gewijde Schrijvers, de volstrektste *eenheid* in alle waarheid steeds gepaard gaat."

DA COSTA vindt, dat het Evangelie van MARKUS een dubbel Apostolisch getuigenis bevat, overeenkomstig de *tweederlei* bron, waaruit hij geput heeft, te weten het geschreven getuigenis van MATTHEUS, dat hij kende en voor zich had, en dat hem de grondstof des geheels opleverde, en het *mondeling* getuigenis van PETRUS, aan wien hij, voor een aanmerkelijk deel, dien schat van bijzonderheden te danken had, waardoor zijn Evangelie zich zoo bij uitstek onderscheidt.

Onze bepaalde ruimte verbiedt ons meer aan te stippen, alleen moeten wij nog opmerken, dat al het hier aangewezene en aangemerkte, bijzonder ook omtrent de oude Evangelische geschiedverhalen, waarlijk van dien aard is, dat DA COSTA zonder magtspreuk wel aangaande de Straussische denkbeelden bij eene zoo wel gegronde tegenstelling, mogt uitroepen: *O ongerijmdheid der ongerijmdheden!*

Men geve dan, naar zijnen ernstigen en wel beproefden raad, gehoor aan zijne opwekking, om ook ieder der Evangelische geschiedverhalen afzonderlijk, opzettelijk en aandachtig geheel uit te lezen, zonder zich door hoofdstukken en verzen te laten hinderen, leene daaraan in stilte het oor en merke leergierig op. Men zal dan zelf (behoorlijk geoefend zijnde) dat hoogmerkwaardig kenmerk (opdat wij met de overneming van dit slot deze onze beschouwing besluiten,) der H. Schrijvers duidelijk gewaar worden: bij den hoogsten eenvoud, bij de diepste nederigheid, altijd tevens den toon van zekerheid, van zelfbewustheid der meest onfeilbare en onverdeelbare waarheid omtrent *alles*, tot in de bijzonderheden toe, wat zij opteekenen. Dien toon hervindt men in geene andere geschiedboeken; hij is niet denkbaar dan bij deze mannen Gods. Zij wisten, zij gevoelden, zij spraken als het wetende en ondervindende, dat, alles wat zij schreven, zelfs van de verborgenste gedachten der menschen, ja van den Heere zelven, *waarheid* was,

waar-

waarheid uit dien hun toegezegden *Geest der waarheid*, die in alle hunne ambten, *hen in alle waarheid zoude leiden* (Joh. XVI:13. XIV:26). Maar die *Geest der waarheid* was juist daarom ook een Geest, niet der losheid of willekeurigheid (dat verre zij!) maar der *vrijheid*. Daarom dan ook werkte die Geest niet bloot *van buiten* af op hen, als dicteerende of werktuiglijk instortende, wat de Schrijvers slechts hadden op te nemen met pen en papier; maar integendeel, *van binnen*, bij wege van innerlijke doordringing hunner geheele persoonlijkheid, en derhalve met behoud, ja versterking zoowel als volmaking en loutering van alle hunne persoonlijke gaven, persoonlijke karakters, persoonlijke beschouwingswijze.

Later ook van de volgende voorlezingen wenschende onzen Lezer te berigten, verklaren wij, ofschoon niet in alles met hem kunnende instemmen, dat de Heer DA COSTA wezenlijk met deze uitgave een nuttig werk verrigt heeft, waaruit het door hem vooral bedoelde publiek groot voordeel onder den Goddelijken zegen trekken kan.

DISQUISITIO Ethico-Theologica de Legislationis Mosaïcae indole morali, quam publico ac solenni examini submittet R. A. S. PICCARDT, *Lugduno-Batavus S. S. Min. Cand. A. D. XXII Mensis Aprilis Anni* CIƆIƆCCCXLI *hora I. Trajecti ad Rhenum, apud* C. Bielevelt, 1841. 198 *pag. form.* 8*vae maj.*

Dit zedekundig Godgeleerd onderzoek over den zedelijken aard der Mozaïsche wetgeving, levert aangename blijken op van de aanvankelijk reeds verkregene kennis, gezonde redenering en het goede oordeel des jeugdigen Schrijvers. Mangelt het niet aan aanleiding en hulpmiddelen voor dezulken, die over dat, voorzeker niet onbelangrijk, onderwerp verlangen meer opzettelijk na te denken; de Kandidaat PICCARDT heeft er ook, zoo veel hij daartoe de gelegenheid had, of er toe in staat gesteld werd, behoorlijk gebruik van gemaakt. Met voorzigtigheid heeft hij hier doorgaans zijn gevoelen gezegd en gestaafd, en ook niet verzuimd te gewagen van de verschillende denkwijze en verklaringen van andere Schrijvers, en te wederleggen de pogingen van eenige Deïsten van vroegeren en lateren tijd, die lasterlijke gevoelens koesterden en gemeen pogen te maken, omtrent de Heilige openbaring Gods in den Bijbel vervat, en al-

alzoo ook op eene vernederende wijze gesproken hebben over de *Mozaische wetgeving.*

De orde van behandeling, door hem gekozen, is deze: In het eerste deel beschouwt hij de Mozaische wetgeving in het gemeen, en spreekt over de gesteldheid der Israëlitische natie, ten tijde dat haar deze wet gegeven werd, en over den inhoud, het doel en den vorm dier wetgeving. Alzoo zich op het regte standpunt geplaatst en menige ter zake dienende aanmerking herinnerd hebbende, ten einde ook te doen gevoelen, dat de » leges Mosaïcae non optimae omnium erant, quae unquam ferri poterant, sed optimae, quae iis temporibus Israëlitis dari potuerunt," gaat PICCARDT tot de eigenlijke hoofdzaak in het tweede over, het onderzoek namelijk, in hoe verre aan de Mozaische wetgeving eene *zedelijke* geaardheid moet worden toegekend.

Hier doet hij, in het *eerste* Hoofdstuk, verslag van de onderscheidene dwalende gevoelens van vroegeren en lateren tijd, omtrent den geest, den inhoud en de strekking van de Mozaische wetten, en gaat *vervolgens* over in Hoofdst. II, tot de beschouwing der Godsdienstige verordeningen en plegtigheden, in dezer voege, dat hij eerst de wetten gadeslaat, *de uno Deo colendo*, vervolgens die, *quae hujus cultus instituendi modum constituunt*, en ten laatsten onderzoekt, *quo* inprimis *nomine instituta haec* religiosa et ritualia moribus prodesse studuerint.

Hoe ook de *staats-* en *burgerlijke* inrigtingen van MOZES eene zedelijke strekking hebben en gezegd moeten worden het heil der burgers ook in dezen zin te bedoelen, wordt in het tweede Hoofdstuk goed beredeneerd.

Ten aanzien van de *sociale* inzettingen, of de regeling der pligten van den eenen jegens den anderen, en de wijze hoe deselve in acht te nemen en uit te oefenen, doet PICCARDT, in het derde Hoofdstuk, de zedelijke bedoeling niet minder duidelijk kennen. Met het hoogste regt wordt, tot dat einde, hier vooral en in de eerste plaats de aandacht gevestigd op *Levit.* XIX: 17 en 18. *Heb uwen naasten lief als u zelven.* Zeer juist wijst hij hier verder op de Mozaische wetten, betreffende de armen, slaven, weduwen, weezen, ouden, kranken, ongelukkigen en vreemdelingen. De conclusie is dan ook billijk dus aan het slot uitgedrukt: »jure itaque statuere possumus: *consilium morale* denegari non posse legislationi, cujus Auctor tantam impenderit curam, ut homines benevolo animo inter se versarentur, ut singuli aliorum saluti inservirent, atque adeo ut sensim omnes intelligerent, quodnam sit humanitatis pretium, quisque summus finis sit, quem unusquisque in his terris sibi proponat necesse est."

In het vierde Hoofdstuk slaat PICCARDT de *kerkselijke* wetten en bepalingen in de Mozaische verordeningen gade, » ut e singulis appareat, quod ad virtutem commendandam et promovendam, legibus suis

suis MOZES efficere studuerit." Dat hier vooral van de Mozaische huwelijkswetten gewaagd wordt ter bevestiging, zal niemand verwonderen, die op de door PICCARDT gevolgde verdeeling acht geeft.

Over de niet regtstreeksche (de *indirecte*) kracht der wetten, spreekt hij in het vijfde Hoofdstuk, oordeelende: » nemini, de quacumque institutione rite judicare cupienti, subsistendum esse in praeceptis numerandis, quae disertis verbis hoc illudve commendant aut vetant; — verum insuper esse attendendum ad ea quae hac ipsa institutione doceri videntur, licet non ipsis nominibus definita sunt... Hujus igitur loci esse censemus, cum singulatim e nonnullis praeceptis, tum ex universa *legislatoris* agendi ratione, efficere, quatenus leges *valuerint*, ut indirecte efficerent, quod, optimo consilio, in iis non diserte monitum legimus."

Over de *beginsels* eindelijk van te handelen en de *dwangredenen* door MOZES aangewezen en gebezigd, wordt in het zesde Hoofdstuk opzettelijk gehandeld, ten einde alzoo over de wezenlijke zedelijke strekking van het geheel beter te leeren oordeelen, en ook op de tegenwerpingen te antwoorden. Het weinige hiervan te berde gebragt, heeft PICCARDT willen vergoeden, door op eenige door hem aangehaalde schriften te wijzen, waarin men ten dezen een beter en meer uitgewerkt onderrigt aantreft. Het besluit is: 1.) Mosem, cum suae institutionis praestantiam bene teneret summamque ejus utilitatem, omnem industriam adhibuisse, ut

Israelitae illam ita acciperent, suosque in usus converterent ea ratione qua summos inde percepturi erant fructus, 2.) illam ea adhibuisse subsidia, quae humanae naturae consentanea quidem erant, verum melioris simul conditionis desiderium sponte sua excitabant, 3.) eum hanc viam ingressum fuisse, quae, quamvis non eo duxerit ut pura in lege doctrina moralis inveniretur, tamen morum cultui, pro temporis gentisque ratione, profuit, ita ut, non ex incitamentis magis, quam e singulis praeceptis, idem consilium eluceat, quo mores emollire atque emendare sibi proposuit, atque adeo moralem indolem legi suae vindicavit.

Achter is nog eene narede gevoegd, waarin over het gewigt en de waardij der Mozaische wet kortelijk gehandeld wordt, ten aanzien van de Israëliten zelve niet alleen, maar ook voor onsen tijd.

De jeugdige verdediger heeft ook hier het wel beproefd gevoelen met reden aangenomen en bij wijze van gevolg goed gestaafd.

De lezer ziet dus dat, gelijk de stof allezins geschikt moet genoemd worden om te behandelen voor eenen jongen Godgeleerde, PICCARDI dezelve hier ook geleidelijk bearbeid heeft, het goede voetspoor drukkende door vele bekwame en weldenkende voorgangers van vroegeren en lateren tijd, zoo in als buiten ons Vaderland, voortreffelijk aangewezen. Hoewel de Schrijver geenszins redites heeft kunnen vermijden, zal men echter doorgaans den stijl gekuischt en duidelijk bevinden. De

cor-

correctie had hier en daar wel wat naauwkeuriger kunnen zijn, maar de opmerkzame lezer zal de niet aangewezene drukfeilen gemakkelijk verbeteren, zelfs ook op pag. 182 reg. 15 v. o. Wat dikwijls heeft PICCARDT het verbum *migrare* Active pro *transgredi* et violare hier gebezigd en de phrasen *migrare voluntatem*, migrare *legem*, *migrare modum* enz. gebruikt.

Zedig is het begin en allezins zedig ook het slot dezer proeve, met welker goede bewerking wij den jeugdigen Schrijver geluk wenschen, terwijl wij hopen, dat zijne kennis, bezadigd oordeel en verdere talenten door voortgezette studie steeds mogen toenemen en hij alzoo als één bekwaam en weldenkend verkondiger van het Evangelie veel nut stichten zal.

De achter aan geplaatste theses zijn wel gekozen. De eerste (Divina auctoritas legislatoni Mosaicae denegari nequit,) zagen wij hier met genoegen aan het hoofd geplaatst, en is geschikt, om eene bedenking voor te komen, welke mogelijk anders de lezing van dit onderzoek veroorzaakt zou hebben. Verscheidene hebben op het behandelde onderwerp betrekking en alle getuigen dezelve van gevoel voor waarheid, bezadigde denkwijze en van een welwikkend oordeel.

Een

Een WOORD van waarschuwing, geruststelling en teregtwijzing aan mijne Protestantsche Medechristenen, door eenen Hervormden Leeraar. Te Nijmegen, *bij* J. F. Thieme, 1841. 130 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 0,90.

De Eerw. Schrijver bepaalt hier de aandacht bij, en doet zijn gevoelen duidelijk kennen, omtrent de regte beantwoording dezer drie vragen:

1.) Heeft de Protestantsche Kerk waarlijk redenen, om voor den invloed van *Rome* bezorgd te zijn?

2.) Bestaan er genoegzame gronden van geruststelling bij alles, wat haar van dien kant dreigen mogt?

3.) En welk een gedrag betaamt den Protestanten, om aan hunne verpligting te beantwoorden en het heil hunner Kerk te verzekeren?

Reeds bij de eerste lezing gevoelt zeker ieder de belangrijkheid dezer vragen, in onzen tegenwoordigen tijd vooral, en wie zou zich dus niet gaarne met derzelver beantwoording opzettelijk bezig houden?

Het kan dan ook niet ongepast voorkomen, dat een geoefend Leeraar onder de Hervormden in ons Vaderland, die met kennis en waarheidsliefde ook ervaring vereenigt, zijne gedachten daarover mededeelt en zijne Protestantsche Landgenooten chris-

telijk opwekt, om ieder zich zoodanig ten zijnen voordeele en ten voorbeelde van anderen te onderscheiden, dat daardoor ook het ware licht bevorderd worde en alzoo het echte christelijk geloof, naar de leere der Apostelen, meer en meer de zege moge behalen over bij- en ongeloof.

Aangenaam is het ons te kunnen verzekeren, dat de ongenoemde Schrijver zijne taak waardiglijk hier volbragt heeft en dat dus deze zijne beschouwing, raad en opwekkingen, over het algemeen zeer verdienen ter harte te worden genomen. Hij spreekt hier ernstig, hartelijk, getrouw en tevens als een man van milde gevoelens, die de waarheid in liefde wil betracht hebben, en volkomen overtuigd is, dat men zoo min onbedacht en zorgeloos als mismoedig en wantrouwend zijn moet; zich bevlijtigende, om met hooger opzien en vertrouwelijk bidden, ook alle de pogingen, elk in zijnen kring, ijverig aan te wenden, die onder zijn bereik vallen, tot behoud van onze heiligste en heerlijkste voorregten, ter bewaring en uitbreiding van het onwankelbare christelijk geloof, zoo als het ons in 's Heeren onfaalbare openbaring zuiver is medegedeeld.

Wij oordeelen met dit algemeen overzigt hier te kunnen volstaan, en wekken den lezer op, om met eigene oogen te zien, en verstandig na te gaan wat de ongenoemde Schrijver hier gegeven, en hoe hij zich dit ons, over het algemeen aanprijzend, getuigenis waardig gemaakt heeft. Niets nieuws ver-

verwachte men hier, maar veel goeds, dat meer algemeen gekend en voor oogen behoorde gehouden te worden. Met de volgende proeve willen wij deze korte beschouwing besluiten:

»*Broeders! die met mij in de dienst des Heeren werkzaam zijt*, van ons wacht men met regt veel, zeer veel. Wij zijn geroepen, om op alle standen der groote zamenleving weldadig te werken; o! mogten wij getrouw bevonden worden! Menige gelegenheid wordt ons aangeboden, om de heilige zaak der Godsdienst voor te staan, en even zoo die des Protestantendoms te behartigen. Laat ons een waakzaam oog op onze Gemeenten houden, vooral onze meer geringe geloofsgenooten, met verdubbelde naauwlettendheid, gadeslaan, opdat de geheime pogingen, die vaak in stilte gebezigd worden, om hen af te trekken, ons niet ontgaan, maar in tijds verijdeld worden. Laat ons aan de gesprekken, die wij hooren, eene betere rigting geven, en zoeken wij, bij het openleggen der gronden van gerustelling, welke er bestaan, vooral allen te bezielen met eenen meer levendigen en werkzamen ijver voor onze Protestantsche Kerk. En waarom zouden wij op den kansel niet hetzelfde doen? Zij het toch alzoo, dat die heilige plaats niet mag vernederd worden tot een twisten over geloofspunten, — wie ook zou zulks begeeren? maar wordt ons toch evenwel niet menige aanleiding geschonken, om in den geest der Christelijke wijsheid en liefde aan onze Godsdienstige voor-

voorregten te herinneren, aan den grooten, bloedigen prijs, waarvoor zij ons bezorgd zijn, en aan de pogingen, die er steeds plaats vinden, om ons dezelve te ontweldigen? Jaarlijks worden wij geroepen, om bepaaldelijk de geschiedenis en zegeningen der hervorming te vermelden, en wie onzer doet zulks niet met hooge, heilige geestdrift? maar waarom zouden wij dit niet meermalen doen, om onze Gemeenten op het regte standpunt te plaatsen, valsche beschouwingen voor te komen, de gemoederen tot bedaren te brengen, en allen op te wekken, de handen broederlijk in een te slaan. Hoe zijn onze tegenwoordige dagen, waarin de heilige zaak, die wij voorstaan, meer dan immer ter sprake komt, daartoe bijzonder geschikt, hoe *dringend lokken* zij ons uit! Bij zulk eene opgewondene *stemming*, verwacht men als van zelf de behandeling van datgene, waarvan de ziel zoo geheel vol is; de gansche aandacht vestigt zich, met hooge belangstelling, op elk woord, hetwelk men verneemt, en dieper en krachtiger treft de ernstige rede verstand en hart. Menig goed zaad, waaruit naderhand de schoonste vruchten ontkiemen, wordt aldus gezaaid. Laat ons dan niet traag zijn: onze Gemeenten verlangen geruststelling, maar ook voorlichting, o! dat wij deze dringende behoefte vervullen. En vooral, Broeders! vergeten wij de lieve jeugd niet. Het bijzonder Godsdienstig onderwijs, hetwelk wij haar geven, maakt het gewigtigste gedeelte van onzen

ar-

arbeid uit, niet alleen om deszelfs hooge moeijelijkheid, maar vooral om den zegenvollen invloed, dien het hebben kan. Dáár, in het midden onzer leerlingen, buigen wij ons zoo geheel neder tot de algemeene vatbaarheid, wat op den kansel onmogelijk is; dáár vinden wij meer vertrouwen, en openen zich verstand en hart bereidwilliger voor onze lessen; dáár kunnen wij ons vrij en onbelemmerd uitlaten, en, zonder eenige terughouding, dingen behandelen, die wij, in onze openlijke redenen, of onaangeroerd laten of althans, met de uiterste omzigtigheid, behandelen moeten. Welk eene, schoone, welk eene uitlokkende gelegenheid, om elke kracht in te spannen, ten einde weldadig op het opkomend geslacht te werken! Wat van onze scholen veelal verdwenen is, en helaas! ook te dikwijls door onchristelijke ouders, die het eenmaal zoo plegtig beloofden, *hunne kinderen op te leiden in de kennis en de vreeze des Heeren*, verwaarloosd wordt, kunnen wij hun, in ruime, volle mate, mededeelen. Vrij en onbelemmerd werkzaam, zijn wij in staat de leer des Bijbels, en bepaaldelijk die des verheerlijkten Verlossers, ontdaan van alle menschelijke bijvoegsels en veranderingen, in het regte licht te plaatsen, en diep in het verstand te brengen. Menig wanbegrip, nog bestaande, menige valsche of eenzijdige voorstelling van deze of die waarheid kunnen wij onbewimpeld blootleggen, en door de duidelijke uitspraken des Bijbels, en eene ongedwongene ontwik-

wikkeling onzer gevoelens, tegengaan en wegnemen. Wat onze Protestantsche Kerk vooruit heeft boven die van *Rome*, hoe zij door de hervorming ontstaan is, en wat hare vestiging gekost heeft; hoe de Oneindige de vereenigde pogingen van zoo vele brave mannen gezegend, en vooral op den vaderlandschen grond Zijne reddende magt kennelijk verheerlijkt heeft; hoe het onze heilige en dure pligt is onze voorregten dankbaar te erkennen, die getrouw te bewaren en vooral wel te gebruiken, — dit en zoo veel meer laat zich in het afzonderlijk onderwijs der jeugd geheel vrij behandelen. Broeders! zij, die nu nog zoo onbeduidend schijnen, treden eenmaal in onze plaats op, om de wereld of ten goede of ten kwade te vormen, om der *Protestantsche* Kerk als vaste steunsels te schragen, of hare belangen te verwaarloozen; o! zouden wij niet het onze doen, om het helderst licht over hun verstand te verspreiden, en vooral hun binnenste te vervullen met dien vrijen, maar te gelijk reinen en vromen zin, welke hen zoo onuitsprekelijk gelukkig maakt, en de beste waarborgen oplevert voor de bewaring hunner groote voorregten? Zouden wij niet vol van heiligen ijver zijn, en onzen Vader door CHRISTUS vurig smeeken, dat Zijn Geest ons pogen zegene? Welk een' gewigtigen arbeid volbrengen wij aldus, en hoeveel kalmer staren wij rondom ons, bij de bewustheid dat wij het onze gedaan hebben; hoe stil vertrouwend zien wij opwaarts tot God, die aan elke poging

ten goede Zijnen magtigen bijstand schenkt! Zacht sluimeren wij eenmaal in, wanneer de dood ons in Zijne armen sluit, en zien uit gindsche zalige oorden, met dankbare blijdschap, op ons werken terug, daar wij het aanschouwen mogen, dat onze arbeid niet ijdel was in den Heere!

HERINNERINGEN uit het leven van wijlen den Wel Eerw. zeer Gel. Heer CHRISTIAAN ZEEUSE, *in leven Predikant op* den Hoek, *lande van* Axel. *Door hem zelven beschreven. Met eene Voorrede, eenige Aanteekeningen en vervolg op dezelve, door eenen Vriend des Overledenen. Met portret. Te* Middelburg, *bij* J. Moens en Zoon, 1840. *XIV en* 91 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 1,40.

Wij houden ons verzekerd, dat velen deze herinneringen met genoegen zullen lezen, en twijfelen er ook geenszins aan, of zij zullen er ook voor zich zelven nut uit trekken. Zonder aarzeling prijzen wij dan ook den aankoop en het gebruik van dezelve hier aan. De eenvoudige wezenlijk eerwaardige Schrijver van het *Godsdienstig Handboek voor Zeevarenden*, voor de tweede maal (in 1829) gedrukt, komt hier in zijne ware gedaante voor, men wordt met zijne in meer dan een opzigt merkwaardige geschiedenis nader bekend en voor hem ingenomen. Zijne op den titel genoemde Gemeente, bij welke hij gedurende den tijd van Ge-

ettelijke jaren met zegen arbeidde, en aan welke hij zoo zeer gehecht was, dat hij om bij haar te blijven een aantal aanbiedingen en roepingen naar elders afsloeg, zal ongetwijfeld hierbij dien waardigen Leeraar nog vaak met aandoening gedenken. Hij stichtte dus ook nog na zijnen dood hier veel nut op aarde!

Gaarne nemen wij deze dichtregelen ter zijner nagedachtenis hier, met ware eenvoudigheid, aan het slot over, niet om het schoone, maar wegens het hartelijke:

Moest gij, o Vriend, reeds van ons scheiden?
Rust thans uw lijk in 't somber graf?
Wij treuren om uw overlijden,
Te vroeg nog, gingt gij van ons af!

Maar uw geloofsstrijd was volstreden;
God heeft uw' aardschen band geslaakt,
Om in dat onvergank'lijk Eden,
Met Hem altijd te zijn volmaakt.

Laat ons dan nu u niet misgunnen,
Die plaats, door God u reeds verleend,
Wie zou u beter wenschen kunnen,
Dan, waar Gods kind'ren zijn vereend?

Met zegen blijven we echter denken,
Aan u, zoo lang we op aarde zijn;
Terwijl 't ons stille vreugd kan schenken,
Dat gij leeft boven aardschen schijn.

Die hoop kan ons, geliefde doode!
  Hier troosten en vergoeding biên,
Dat we eens, de aardsche smart ontvloden,
  U weêr bij God en CHRISTUS zien.

Uw God blijft voor uw ligchaam zorgen,
  Dat hier ontsliep in rein geloof.
Op JEZUS stem, rijst ge op Zijn' morgen,
  Volmaakter weêr, het graf ten roof.

Wijk vrij dan droefheid, rouw en smarten!
  Wij hopen met een stil geduld,
Dat Gods genâ voor onze harten,
  Ook eens dien blijden wensch vervult.

Geschiedkundig OVERZIGT *van het Nederlandsch Verkiezings-Stelsel. Te* Utrecht, *bij* L. E. Bosch en Zoon, 1840. 86 *bladz. Fr.* *gr.* 8vo. *De prijs is f* 0,60.

De verhandeling zelve, die van eenen geschiedkundigen aard is, gelijk ook de titel opgeeft, beslaat slechts 66 bladzijden, terwijl de 20 andere een aanhangsel behelzen, ter nadere ontwikkeling van het daarin aangevoerde, betrekkelijk den vroegeren toestand der onderscheidene gedeelten van *Nederland.*

Het vooraan als motto, uit de redevoeringen van den Zweed, E. TEGNÉR, geplaatste: — specu-

ba-

latiye constitutiën zijn als loofhutten, die men van ongehouwen boomen gemaakt heeft, voor ééne gelegenheid in den grond gestoken, zij geven groen voor éénen dag; maar al ras is de gekunstelde heerlijkheid verwelkt, en de eerste morgenzon ziet in hare plaats niets dan rijs en dorre bladeren. De *Historische* daarentegen, die met het volk geboren en opgegroeid zijn, staan juist daardoor op hare eigene wortelen en trotseren de magt des tijds, zoo verre dit bij eenig menschelijk gewrocht mogelijk is, — doet reeds terstond den geest van dit opstel kennen.

Dit overzigt is met veel bezadigdheid opgesteld en vereenigt niet alleen met kortheid, bondigheid, maar ook juistheid met grondige geleerdheid. Het *bestaande* verkiezingsstelsel moet men waarlijk een *Nederlandsch* noemen. Dit wordt hier beweerd en bewezen.

» Aan hen," zegt de ongenoemde geleerde Schrijver, die door grondige kennis van zaken uit zijne eigene oogen geleerd heeft te zien, » aan hen die, hoe welmeenend en volksgezind ook, andere beginselen omtrent het gewigtige stuk der verkiezingen aankleven, mag men dan, behoudens al de hulde, die aan hunne bekwaamheid en kunde gaarne wordt toegebragt, wel ten slotte in bedenking geven, of een ander, naar hun inzien beter georganiseerd verkiezingsstelsel, in zijne werking, betere uitkomsten zoude opleveren; dan of eene verandering in de grondslagen van het verkiezings-

 stel-

stelsel den geheelen zamenhang der staatsinstellingen niet in zijne hoofdbestanddeelen zoude aantasten? of hieruit geene schokken zouden ontstaan, welker werking noodlottige gevolgen zoude hebben? of de algemeene belangen met meer kracht en klem zouden worden voorgestaan, en tevens met dien bezadigden ernst, volstandigheid en vastheid, wanneer zij, even als in andere rijken, van de onbindbaarheid der kamer vergezeld ging! Of het in eenen waarlijk volksgezinden geest zijn zoude, het kiesregt tot een kleiner aantal hooger aangeslagenen in de belastingen te beperken; dan nu, bij de niet regtstreeksche verkiezingen, welke, uithoofde van de tusschenstelling van vaste ligchamen of *corporatiën*, toelaten de kiesbevoegdheid tot een grooter aantal burgers uit te breiden, en welke bij de herziening der bestaande reglementen zich welligt nog verder zoude kunnen uitstrekken. Immers het kenmerk van het grondwettige verkiezingsstelsel is de bevoegdheid tot de uitoefening van het kiesregt, zoo ver eenigzins mogelijk is, uit te strekken, en dus zoo uitgebreid te maken, als het met behoud van den Staat worden kan; doch tevens ook de vrijheid van keuze der te benoemen personen zoo ruim mogelijk te doen zijn: zoodat ieder staatsburger, zonder dat hij zelfs in eenige belasting is aangeslagen, tot de algemeene vertegenwoordiging in de Tweede Kamer der Staten-Generaal, benoembaar is. De man van beproefde braafheid, kunde of geoefendheid behoeft, volgens dat

dat stelsel, niet van de vertegenwoordiging te worden uitgesloten, omdat hij niet behoort tot de hooger aangeslagenen in de belastingen. In hetzelve wordt alleen op den persoon, niet op de fortuin gelet. Men vrage zich wijders of de hoofdbelangen der maatschappij, handel, nijverheid en landbouw, wel in eene zoo goede evenredigheid, en de maatschappij zelve wel zoo algemeen zoude worden vertegenwoordigd in eenig ander verkiezingsstelsel? Is bovendien het beste verkiezingsstelsel in het afgetrokkene beschouwd, zelfs in deze dagen, na zoo vele proefnemingen, nog niet altijd een onopgelost problema?"

Wij bevelen de lezing van dit stukje aan en wenschen, dat het zal mogen bevorderlijk zijn aan eene bezadigde wijze van denken, oordeelen en handelen, tot heil van het Vaderland.

GESCHIEDENIS van de togten en ontdekkingen der Nederlanders, in Azië, Afrika, Amerika *en* Australië, *van het laatst der* 16e *eeuw tot op onzen tijd. Een leesboek voor de jeugd. Door* P. WEEDA, *Onderwijzer te* Zuidland. *Met platen. Te* Dordrecht, *bij* Blussé en van Braam, 1840. *VIII en* 215 *bladz. In kl.* 8*vo*. *De prijs is ƒ* 1,20.

Dit beknopt verhaal der geschiedenis op den titel vermeld, van vijf plaatjes voorzien, kan als een

 niet

niet ongeschikt leesboek voor de jeugd worden aangemerkt. Tot een staaltje verkiezen wij het volgende:

»In 1706 leverden de Nederlanders een' veldslag tegen DAPATI ANAM, den zoon des overleden' keizers van *Java*, dien zij niet als opvolger zijns vaders hadden willen erkennen; maar in wiens plaats zij zijnen oom PONGAR als keizer hadden uitgeroepen. Dezen veldtogt, waarin de onzen de nederlaag bekwamen, moest VALENTIJN als veldprediker bijwonen. Vervolgens begaf hij zich weder naar *Amboina*, en was daar onvermoeid werkzaam met de opleiding en het Godsdienstig onderwijs der inlanders. Niet alleen bereisde hij, in een' draagstoel, welke bij beurten door tien of twaalf inlanders gedragen werd, zes en twintig dorpen, die over de gebergten van *Ley-Timor* en het eiland *Oma* verspreid lagen, maar hij vertaalde ook de Psalmen, den Heidelbergschen Catechismus, de Formulieren, de Apocryphe boeken, den inhoud der Bijbelsche schriften enz. in het Maleitsch, en stelde een groot Maleitsch-Nederduitsch Woordenboek zamen. En bij zoo vele gewigtige bezigheden, welke alle tot zijn ambt betrekking hadden, vervaardigde deze werkzame man de geschiedenis, benevens eene uitvoerige beschrijving, van geheel *Oost-Indië*, *Perzië*, *China*, *Japan* en *de Kaap de Goede Hoop*, in acht folianten, — een werk, aan hetwelk wij de grootste verpligting hebben. Wel is waar, dat de stijl door langwijlig-

ligheid vermoeijend en hier en daar hinderlijk plat is, maar zijne berigten behelzen zoo vele merkwaardige zaken, dat men hem een weinig overdrevene spraakzaamheid gemakkelijk vergeven kan. In 1714 kwam VALENTIJN in het Vaderland terug."

»Wij wenschen," zegt de Schrijver, en wij kunnen ons daarmede wel vereenigen, »dat gij het verhaal der togten onzer landgenooten met genoegen en belangstelling zult gelezen, en hen op hunne reizen, met de kaart naast u, zult gevolgd hebben; want deze behoort men bij de hand te hebben, indien men, door het lezen van reisbeschrijvingen, zijne aardrijkskundige kennis verlangt uit te breiden. Hebben wij, met de mededeeling dezer verkorte reisverhalen, uwen weetlust opgewekt en u aangespoord, om u, in het vervolg, verder te oefenen in dit gedeelte van de geschiedenis der Nederlanders, dan zal deze onze geringe arbeid niet vergeefsch geweest zijn."

Letter- en Geschiedkundige VERZAMELING *van eenige Biographische bijdragen en berigten door* Mr. JAN WILLEM DE CRANE, *Ridder der Orde van den Nederlandschen Leeuw, Oud Professor en Lid van den Stedelijken Raad te* Franeker, *enz. Te* Leeuwarden, *bij* W. Eekhof, 1841. 120 *bladz. In gr. 8vo. De prijs is f* 1,30.

Bijzonder aangenaam was aan Recensent de ont-

 vangst

vangst van deze zoo keurig uitgevoerde Letter- en Geschiedkundige verzameling, zoowel wegens den zoo achtingwaardigen als geleerden en hoog bejaarden bewerker, aan wiens naauwkeurig en tevens zachtzinnig en welwillend Academisch onderwijs gedurende eenige jaren genoten, hij nog met wezenlijk genoegen terug denkt, als uithoofde van den inhoud, welke van dien aard is, dat hij met niet weinige daarin voorkomende belangrijke bijzonderheden nog al eenigzins bekend, den waardigen Schrijver en naauwkeurigen Verzamelaar hartelijk bedankt voor deze uitgave en opregtelijk hulde doet aan zijne verdiensten.

De lijst der hier voorkomende merkwaardige stukjes is deze:

I. De Ridder JACOB WESTERBAEN. Aanteekeningen, Bijvoegsels en Ophelderingen. II. Iets over D. R. KAMPHUYZEN en zijn Graf. III. De Familie HEMSTERHUIS. IV. HORATIUS VITRINGA. V. Loffelijke vermelding van de drie Franeker Burgers, BAUKE RISMA VAN DER BILDT, HANS KINÉ en EISE EISINGA. VI. De erkende wetenschappelijke verdiensten van EISE EISINGA gehuldigd. 1. Overdragt van het Huis en Planetarium van EISE EISINGA aan het Rijk. 2. De Afbeelding van E. EISINGA aan de Stad *Franeker* geschonken, door Jonkheer I. AEBINGA VAN HUMALDA. 3. Hulde aan de gedachtenis van E. EISINGA. 4. Eene, bij het afsterven van EISE EISINGA opgewekte, Wetenschappelijke Herinnering. VII. BAUKE RISMA VAN DER BILDT.

BILDT. VIII. Vijftigjarig Feest van den Hoogleeraar EVERWIJNUS WASSENBERGH.

Men zal uit deze stukjes, gedeeltelijk Biographische Bijdragen uit zijne portefeuille, gedeeltelijk wel voorheen medegedeelde, doch nu met bijvoegselen vermeerderde berigten betreffende verdienstelijke mannen, die te *Franeker* zijne stadgenooten, bekenden en vrienden geweest zijn, wier nagedachtenis hij in meer dan 83 jarigen ouderdom nog gaarne vereert, ten duidelijkste zien, met welk eenen ijver en lust de geleerde grijsaard steeds voortgaat te onderzoeken, aan te teekenen en zijne wel verkregene resultaten aan het voorgestelde edel doel te doen beantwoorden. Wij verklaren voor ons dan ook uit volle overtuiging, dat dit bundeltje niet alleen het geoefend verstand, maar ook het welgeplaatst hart van den Oud Professor en Lid van den Stedelijken Raad van het wel klein maar beroemd *Franeker* tot eer verstrekt. De waardige Lofredenaar van andere verdienstelijke mannen, erlange eenmaal ook eenen bekwamen Landgenoot, die waardiglijk hulde doet aan de verdiensten van hem zelven: wien wij hartelijk toewenschen, dat hij in 's Heeren gunst, bevrijd van vele gebreken des ouderdoms, nog verder het zeldzaam genot moge smaken, van een regt christelijk leven veraangenaamd door de bijzondere hoogachting van allen die hem weten te waarderen en bijzonder van zijne stadgenooten!

AGNES, of de kleine Luitspeelster. Een verhaal om de jeugd vertrouwen op God in te boezemen. Naar het Hoogduitsch van C. SCHMID, *Schrijver van* HENDRIK VAN EICHENFELS, FREDERIK EN DIEDERIK, ENZ. *Met platen. Te* Amsterdam, *bij* G. J. A. Beijerinck, 1840. *125 bladz. In kl.* 8vo. *De prijs is f* 1,10.

Een allerliefst boekje, wel eenigzins ontluisterd door de kleur van het door al te velen nog aangekleefde verkeerd menschelijk toevoegsel tot de beste Godsdienst, (waarom heeft de Vertaler dat er niet uit weggenomen, daar het zoo gemakkelijk had kunnen geschieden?) maar overigens zoo wel geschreven, zoo hartelijk ingerigt, zoo innemend en doelmatig gesteld, maar ook zeer geschikt om op het hart der lieve jeugd voordeelig te werken. Wij prijzen haar de lezing uit overtuiging aan; en beloven er haar veel genoegen van. Ook verder in jaren gevorderden zullen de oogenblikken aangenaam besteed vinden, die zij aan de lectuur van dit zoo bevallig ingerigt als fraai uitgevoerd werkje toewijden mogen. Bij een herdruk, dien wij wel verwachten, zal men gemakkelijk de weinige drukfouten wegruimen.

De vruchten eener goede OPVOEDING. *Verhalen in brieven. Door* C. SCHMID, *Schrijver van* HENDRIK VAN EICHENFELS, FREDERIK en DIEDERIK, enz. *Te* Amsterdam, *bij* G. J. A. Beijerinck, 1839. 140 *blads. In kl.* 8vo. *De prijs is f* 1,25.

»De Godzaligheid," zegt de geachte Duitsche Schrijver in de korte voorrede met regt, »is tot »alle dingen nut, hebbende de belofte des tegen»woordigen en des toekomenden levens." (1 *Tim.* IV: 8.) Door hare beoefening alleen kan dat alles, wat er nuttigs in de scholen geleerd wordt, eerst in waarheid nuttig worden. Zij is dat ééne noodige, naar welks bezit men met den meesten ijver behoort te streven. Immers, even gelijk in de *rekenkunde* de eenheid aan de nullen, zoo ook geeft in het gewone leven de *Godzaligheid* aan de menschelijke kundigheden en verrigtingen eene wezenlijke en tiendubbele waarde."

Dit wordt nu, in het tafereel in eenige brieven hier geleverd, aanschouwelijk gemaakt op eene wijze, welke bij jeugdige lezers vooral eene zeer heilzame uitwerking veroorzaken kan. Wij bevelen ook dit werkje dus, als zeer doelmatig en nuttig ingerigt en in onze taal wel overgebragt, van harte aan.

MEN-

MENGELWERK.

BELANGRIJK GESPREK

VAN DEN PREDIKANT

KELHART, MET DEN LANDMAN *EERLIJK*;

Naar het Hoogduitsch gevolgd,

DOOR

J. C. *MOHR*, V. D. M.
te Warmenhuizen.

Pastoraal-Correspondentie.

Waarde Vriend! Gij hebt uw verlangen te kennen gegeven, dat ik het gesprek, hetwelk de waardige KELHART, Predikant te ... onlangs bij het doen van huisbezoek voor de bediening des Heiligen Avondmaals met één zijner Gemeenteleden, EERLIJK genaamd, gehouden heeft, u Wel Eerw. mogt toezenden. Het is geen verdicht gesprek. De goede, gedienstige KELHART heeft het mij in geschrift medegedeeld. Ik vind hetzelve zeer leerrijk en wensch mij zelven en u en velen mijner medebroeders in de Heilige bediening zulk eene gave toe, om, bij tijd en wijle, op eene zoo nutti-

tige wijze, met onze Gemeenteleden ons te kunnen onderhouden, als de man bezit, die dit gesprek heeft opgesteld, en die mij, indien daartoe aanleiding was, volkomen vrijheid heeft geschonken, hetzelve ook aan anderen mede te deelen. Van deze vergunning gebruik makende, zend ik u Eerw. hetzelve toe; het is van den volgenden inhoud.

Predikant. »Ik ben anders, goede vriend EERLIJK! zeer tevreden over u, wegens uwe getrouwe waarneming van de openbare Godsdienst, »die gij nimmer ligtvaardig verzuimt, en vertrouw »dus, dat gij gepasseerden Zondag de voorbereiding des Heiligen Avondmaals ook niet zonder »noodzaak zult hebben nagelaten."

EERLIJK. Ik was niet in het Dorp, maar te *S.* bij het sterfbed van mijnen Neef, die van mij en ik van hem afscheid wilde nemen. Hij is een braaf man geweest en heeft, gedurende zijn leven, mij veel goed gedaan. Anders, was ik te huis geweest, dan had ik mij zeker onder uw gehoor bevonden, te meer nog, omdat ik voornemens ben met de mijnen, die er geweest zijn, de Bediening bij te wonen. Ik houde het voor zonde en kan mij regt ergeren, wanneer vele lieden hier in *Noord-Holland* op den dag des Heeren, om gasten te ontvangen, of zelve hier en daar op kermis te gast te gaan, de openbare Godsdienstoefeningen op eene zeer onverschillige wijze nalaten, en den Zondag tot eenen plaisier- en zonden-

dendag verlagen. Men begint met het verzuimen der Kerk, en scheidt dikwerf met geheel iets anders uit.

Predikant. De bijwoning der openbare Godsdienst is een Godverheerlijkend, goed en nuttig werk. Hetgeen de school is voor de kinderen, dat is de Kerk voor de volwassenen; en het belangstellend, leergraag Kerkgaan moet onze Godsdienstige kennis, ons geloof en onze zedelijke volmaking en den troost onzes levens bevorderen. Daarom hebt gij ook gelijk, dat het zonde is, wanneer men het Kerkgaan geheel verzuimt, of niet dan zelden de openbare zamenkomsten der Christenen bijwoont; want, wanneer ik iets goeds en heilzaams nalate, hetgeen ik had kunnen doen, dan zondige ik even zoowel, als wanneer ik iets kwaads verrigt.

Eerlijk. Ja, ik zeg ook altijd tegen de mijnen, dat zij goed doen moeten.

Predikant. Het is loffelijk, dat gij de uwen tot het goede opwekt. Dit moet ieder christelijk huisvader doen, en zulke opwekkingen hebben altijd groot nut, inzonderheid, wanneer wij, te gelijk, zelve de onzen met een goed voorbeeld voorgaan; — woorden wekken, maar voorbeelden trekken.

Eerlijk. Ik meen ten minste, ik geef de mijnen een goed voorbeeld. Ik ben geen zuiper, geen speler; ik twist met niemand en wikkel mij in geene geschillen; ik heb naar PAULUS vermaning, *Efeze* V:25, mijne eigene vrouw lief en hou-

houd mij met geene andere vrouwen op; ik laat ieder in zijne waarde, ontheilig den Zondag niet, benadeel niemand en geef ook den armen nog al menige cent en menig stuk brood. Dat ik geheel zonder zonde ben wil ik niet zeggen; wie kan zeggen: *ik ben rein? Wij zijn altemaal zondaren en derven de heerlijkheid Gods;* deze smartvolle betuiging moeten wij allen, de beste niet uitgezonderd, met PAULUS afleggen.

Predikant. Goede EERLIJK! Gij verstaat mij niet wel. Ik ken u en weet, dat gij geen grove zondaar zijt. Gij behoort onder mijne vlijtigste toehoorders, houdt eene goede, loffelijke kindertucht, doet andere menschen veel goed en leeft zeer ordelijk en ingetogen. Dit getuigenis moet ik u geven. Maar laat mij zeer opregt spreken, zoudt gij nog niet vromer en ijveriger in alle deze stukken zijn kunnen, dan gij werkelijk zijt?

EERLIJK. Het kan wel zijn. Wij zijn, ik beken het gaarn, zeer zwakke menschen. Doch ik doe veel meer goed, dan vele andere lieden, die ook vroom zijn willen.

Predikant. Zoo als gij thans spreekt, bevalt Gij mij niet. Zoo spraken, gelijk gij wel weet, ook de Farizeeën in JEZUS tijd.

EERLIJK. Dominé moet zeker niet veel van mij houden. Ik moet zeer zwart bij u gemaakt en geworden zijn. Ja, er zijn hier vele booze menschen. Het is waar, zoo geheel vroom ben ik niet, als U Eerw. gezegd heeft, dat men zijn moet,

 wan-

wanneer men niet onder degenen behooren wil, die hunne hand aan den ploeg slaan en achter omzien. Maar er leeft immers niemand zoo: en hiermede troost ik mij.

Predikant. Mijn lieve EERLIJK! wanneer uw zoon op de kermis zuipen en tieren wilde, zoudt gij dan wel over hem tevreden zijn?

EERLIJK. Neen.

Predikant. Maar wanneer hij zeide: *niemand heeft het beter gemaakt.* Wat zoudt gij hem antwoorden.

EERLIJK. Ik zou zeggen: waarom rigt gij u naar andere lieden? Gij moet doen wat regt is, niet wat anderen doen.

Predikant. Hoe kunt gij dan nu zeggen: ik wil leven zoo als de meesten in ons dorp leven, het moge regt of onregt zijn?

EERLIJK. Hm! Hm! zoo! ja! U Eerw. heeft deswegens regt, en ik wil leven zoo als het regt is. *Doe wel*, zoo heet het toch, *en vrees niemand.* Doch, wat doe ik dan niet, hetgeen ik doen moet? Dit zal niet veel zijn en weinig te beduiden hebben?

Predikant. Wij zien dikwerf iets voor gering aan, dat het niet is; en men kan in het kleine zoowel, als in het groote, ongehoorzaam zijn. Ongehoorzaamheid is ongehoorzaamheid. Denk aan ADAM. Men zou meenen van de verboden vrucht te eten, zoude niet veel te beduiden hebben gehad. Maar het was toch eene ongehoorzaamheid

jo-

jegens God, en ADAM maakte daardoor zich zelven en alle zijne nakomelingen ongelukkig.

EERLIJK. Wilde ik zoo geheel vroom leven, hoe zou het dan met mij in de wereld uitkomen?

Predikant. Zonder twijfel wilt gij zeggen: wanneer wij in alle stukken naauwgezet zijn en alles gaarne doen wilden, *wat* en *zoo* als het het Christendom hebben wil: dan konden wij met de wereld niet mededoen; b. v. wij zouden ons zelve niet vergrijpen durven aan dengenen, die ons kwaad gedaan heeft. Wij moeten om des lieven vredes wil toegeven en van ons regt liever wat afstaan en varen laten, dan hetzelve op het hoogste drijven. Niet waar, dat meent gij?

EERLIJK. Ja, dat wil ik zeggen.

Predikant. Een jaar geleden, toen uw zwager LEONARD een zwaar proces met BOUDEWIJN bij de regtbank te ... had, en gij als getuige gehoord werd, hebt gij toch, tegen hem, de waarheid ronduit gezegd. Ik heb u toenmaals deswegens geroemd, en ik roem u nog. Maar ik weet, het berouwt u thans, dat gij de waarheid gezegd hebt, wijl nu uw zwager bitter boos op u is.

EERLIJK. Het berouwt mij juist niet. Maar toch —

Predikant. Zie, daar rijdt uw knecht in het bosch. Hij haalt vermoedelijk het hout, hetwelk gij van JAKOB KUNST gekocht hebt. Wanneer hij nu, wijl KUNST zijn neef is, dacht: ik wil niet alles op den wagen laden, maar een deel liggen

laten, mijn neef mogt mij anders vijandig worden, zoudt gij wel met uwen knecht tevreden zijn?

ERLIJK. Neen.

Predikant. Wat zoudt gij hem doen?

ERLIJK. Ik zou hem wegjagen.

Predikant. Wanneer hij echter zeide: JAKOB KUNST is mijn neef, het zou hem verdriet veroorzaakt hebben, wanneer ik alles opgeladen en hem niets overgelaten had, wat zoudt gij hem antwoorden?

ERLIJK. Ik zou zeggen: gij zijt in mijne dienst, ik geef u kost en loon, ik verlang daarom, dat gij mij getrouw dient; JAAP KUNST mag uw neef zijn of niet.

Predikant. Goed! denk nu, dat God in uwe en gij in uws knechts plaats staat. Kunt gij nog zeggen: het heeft niets te beduiden? Men kan het niet zoo naauw nemen; wie wil altijd zoo geheel naauwgezet zijn? men moet den mantel naar den wind hangen.

ERLIJK. Neen, dat ware zonde! wat God hebben wil moet men doen, wanneer men zich ook deswegens vijanden maken zoude. *Men moet God meer gehoorzamen dan de menschen.*

Predikant. Indien gij zulks weet, zalig zijt gij, zoo gij dit doet.

ERLIJK. Ik wil in het vervolg mij daar naar rigten en regelen.

Predikant. Waarom in het vervolg? waarom thans niet dadelijk? weet gij dan, of gij in het vervolg nog leven zult?

ERR-

EERLIJK. Dit weet ik zekerlijk niet.

Predikant. Wijl gij dit niet weet, kunt gij dan wel uwe verbetering slechts éénen dag zonder gevaar verschuiven en uitstellen?

EERLIJK. Neen, zeker niet, hoe haastig is niet onlangs onze buurvrouw GRIET gestorven!

Predikant. En wanneer men ook niet zoo haastig sterft, en zich in het vervolg verbetert, zoo heeft men toch, door het verschuiven zijner bekeering, altijd genoeg verzuimd; en het verzuimde laat zich nimmer weder inhalen en herstellen.

EERLIJK. Hoe zoo? kan men dan niet naderhand nog vromer zijn, en het verzuimde weder inhalen en herstellen?

Predikant. Wanneer gij eerst in drie of vier jaren beginnen wildet, eenen onvruchtbaren akker met alle vlijt te bouwen, dan droeg en bragt hij u ook zekerlijk iets, zoo als uwe andere akkers; zoudt gij echter nog niet veel meer van hem maaijen en inoogsten, wanneer gij heden reeds een begin maaktet, met hem regt naar den eisch te bouwen?

EERLIJK. Wel zeker en gewis.

Predikant. Zoo is het ook, wanneer gij over een jaar beginnen wildet regt vroom te leven en zoo veel goed te doen als uwe krachten en vermogens toelaten. Maak gij heden daarmede dadelijk een begin, dan zult gij langer en ook meer gelegenheid hebben, om goed te doen, en in zoo verre laat zich het verzuimde niet weer inhalen en her-

herstellen, even zoo min als men den dag van gisteren terug halen kan. Wat verzuimd is, blijft verzuimd.

EERLIJK. Op deze wijze heb ik zekerlijk reeds veel verzuimd. Wat heb ik er een berouw over! maar wat zal ik doen?

Predikant. Heden, dadelijk, zonder verzuimen aanvangen, niet alleen het kwade na te laten, maar ook zoo veel goed te doen, als tijd, gelegenheid en krachten u toelaten; en voor het verzuimde, onder een geloovig heen vlugten tot Gods ontfermende genade in CHRISTUS, vergeving van God afsmeeken, bijzonder, daar gij nevens de uwen voornemens zijt, het aanstaande Heilig Avondmaal met de Gemeente te vieren: wenschende wij over deze heilrijke plegtigheid u en de uwen *Gods* vaderlijken, — Gods besten zegen in eene ruime mate toe; opdat gij lieden het feest onzer verlossing moogt medevieren, tot vernieuwing van uwe christelijke belijdenis, tot versterking van uw geloof, ter vermeerdering uwer Godzaligheid en ter bevordering van een werkdadig Christendom, opdat gij zoo van de verkondiging van den dood onzes Heeren hoogen troost en wezenlijk heil moogt wegdragen voor dit en het volgend leven!!

Ik vertrouw, waarde Vriend! dat gij aan dit belangrijk gesprek, hetwelk op bovengenoemd tijdstip de waardige EELHART met den landman EERLIJK gehouden heeft, en hetwelk ik wel geneigd ben een *model-gesprek* te noemen, uwe goedkeu-

ring

ring schenken zult. Mogt het ons op de manier, hoe wij ons met onze Gemeenteleden nuttig kunnen onderhouden, opmerkzaam maken, en mogten wij er, door nadenken en vlijt, naar streven, om ons ZELHART's begaafdheid meer en meer eigen te maken! Dit wenscht welmeenend en opregt

Totus ex animo Tuus.

IETS OVER DE NADEELIGE UITWERKING VAN HET LANG PREKEN.

Niet zelden hoort men hier en daar klagten uiten over gebrek aan opkomst in de kerken: de meerdere of mindere gegrondheid dier klagten *thans daarlatende*, als buiten het oogmerk van dit *geschrijf* vallende, is het toch eene vrij stellige waarheid, dat het vaak te lange predikwerk den lust tot het bezoeken der Kerk in het algemeen meer tegengaat dan aanwakkert. — Aan alle zaken en verrigtingen toch, zoowel van uitspanning als stichting, zoowel van vreugde en genot, als van ernst en ingetogenheid, is eene zekere grens; en zoodra die overschreden wordt, dan worden de gevolgen in elk opzigt nadeelig en missen eene goede uitwerking. — Is dit zoo met alle geoorloofde en betamelijke uitspanningen van vreugde en genot, niet minder geldt dit bij alle verrigtingen van ernst en ingetogenheid, en wel bijzonder bij openbare Godsdienstoefeningen. — Daar toch ver-

 eeni-

eenigen zich zinnelijke en, in meerdere of mindere mate, aardsgezinde menschen in het huis des Heeren, met oogmerk om hunner aller God en Vader te aanbidden, te verheerlijken en te worden gesticht en onderwezen uit en naar aanleiding van het Goddelijk woord. — Doch zal nu dit geheele plegtige en hoogst gewigtige werk aan het verheven doel beantwoorden, dan dient het de eerste zorg van den Voorzanger en Leeraar te zijn, om de gebeden, gezangen en zijne rede zoodanig in te rigten, dat de belangstelling zijner hoorders daardoor worde opgewekt en hunne aandacht gaande gehouden, en daartoe is zeker het beste en doelmatigste middel, dat alles zij kort, ernstig en zakelijk. — Want hij moet vooral indachtig zijn, dat hij spreekt tot zinnelijke menschen, wien, ook met den besten wil, het dikwijls zoo moeijelijk valt om geheel aandachtig te blijven en alle aardsche en ijdele gedachten buiten te sluiten; en daartoe geeft juist de Leeraar, ten minste gedeeltelijk, aanleiding, zoodra hij de drie evengemelde hoofdvereischten uit het oog verliest; want alsdan gaat bij de meesten de aandacht verloren, de stichting maakt plaats voor verveling, en de uitwerking is in plaats van voor-, nadeelig. — Zoo de Leeraars meer hunne eigen ondervinding raadpleegden, wanneer zij zelven hoorders zijn, en eens nagingen, of zij altijd onder het gehoor, ook indien dit tot twee uren en soms langer gerekt wordt, geheel aandachtig kunnen blijven en

zich

zich hoeden voor alle verveling; dan, ja gewis dan zouden meer in het algemeen de kortheid en zakelijkheid betracht worden.

Dit gebrek is ook gelukkig niet overal heerschende, doch niet te min wordt het, helaas! te veel aangetroffen, en hoogst wenschelijk ware het, dat de Leeraars, wien zulks betreft, de nadeelige uitwerking daarvan op hunne hoorders meer beseften; want, behalve den schadelijken indruk, daardoor onder de Godsdienstoefening te weeg gebragt, gevoelen velen, die anders gaarne dien dag andermaal ter Kerke zouden willen gaan, zich daarvan afgeschrikt door den overmatig langen eersten kerkgang.

Er plagt vroeger eene verordening te bestaan, dat de Leeraar, die op het bepaalde uur zijne Leerrede niet geëindigd had, eene zekere boete ten behoeve der armen verbeurde; doch dit is al sedert verscheidene jaren hier en elders in onbruik geraakt; de wederinvoering dier bepaling zoude, althans op zoodanige plaatsen, waar de verkeerde gewoonte van lang preken vrij algemeen heerschende is, welligt niet ondoelmatig zijn. — Welke de aanleidende oorzaak tot dat verlengen moge zijn, is inderdaad moeijelijk te begrijpen, daar zulks den spreker toch niet minder kan vermoeijen dan zijne hoorders, en gene legt zich geheel vrijwillig dien last op, veelal tot verdriet van dezen.

Ten einde dus den lust tot Kerkgaan zoo veel doenlijk op te wekken, zoude daaraan gewis zeer

bevorderlijk zijn, dat geene Godsdienstoefening, hetzij voormiddag, namiddag of avond, langer duurde dan hoogstens een en een half uur; en waarlijk die tijd is voor het geheele werk volkomen toereikende, bijaldien de Leeraars het slechts daarnaar willen inrigten. — Dat hunne gebeden zijn, volgens het volmaakte voorbeeld, kort, eerbiedig en doelmatig, doch niet uitweidende in vele, soms wel ongepaste, bijzonderheden; dat voorafspraken worden vermeden; dat de gezangen zijn uitgezocht en verheven; waartoe, zoowel de Psalmen als Gezangen, zoo ruime stof opleveren, — doch niet te lang; dat eindelijk de Leerrede zij eenvoudig, zakelijk en nadrukkelijk.

Mogten deze met bescheidenheid en geene andere, dan goede, bedoelingen, gemaakte opmerkingen van eenig gewenscht gevolg zijn, zoodanig, dat de lust tot opkomst in de Kerken nog wierd vermeerderd en de stichting bevorderd!

U...... R.

DE

DE EDELE VROUW.

(Een belangrijk huisselijk Tafereel.

Dan, met mijne ramp beladen,
Zie ik u in tranen baden
En die tranen ..... ô mijn hart!
Ja, die koken mij en branden
In het holst der ingewanden
En verdubbelen mijn smart...

BILDERDIJK.

Van Rozenstein, mijn welmeenende vriend, had eene vrouw, die met evenveel bekoorlijkheden als talenten begaafd was. Hare ouders bekleedden eenen aanzienlijken stand in de maatschappij; zij leefden in de groote wereld en hadden niets verzuimd, om de opvoeding van hunne geliefde dochter Maria te volmaken. En hoewel de bruidschat, dien zij haren Echtgenoot bragt, niet bijzonder aanzienlijk was, was daarentegen de rijkdom mijns vriends hoogst belangrijk. Hij dreef eenen uitgebreiden handel. Zijn grootste genoegen was, het geluk zijner teeder geliefde vrouw, zooveel doenlijk, te bevorderen. Hij voldeed aan alle hare begeerten en zij genoot alle die genoegens en alle die vermaken, welke gewoonlijk door eene rijke vrouw genoten en gesmaakt worden. »Ik wil," zeide hij,

hij, »dat het leven mijner vrouw steeds eene aan-
»gename en gelukkige droom zij." Het verschil dat in beider karakter bestond, was zeer geschikt om bij hen teedere liefde en geluk aan te kweeken. Rozenstein was uit zijnen aard ernstig en peinzend, zoodat eene vrouw van eenen vrolijken en opgeruimden aard voor hem als eene weldaad te beschouwen was. Dikwijls ben ik een [illegible] getuige geweest van de innige genoegens [illegible] weltevredenheid welke mijn vriend smaakte, wanneer hij, de schranderheid van geest en de zedelijke vrolijkheid zijner vrouw opmerkte, die zij in het gezelschap deed blijken en de toejuichingen, die zij daar van alle kanten ontving.

Zij zag hem alsdan met een oog vol vergenoegdheid aan, ten einde een blijk zijner weltevredenheid en goedkeuring te verwerven, zonder dewelke voor haar geen waar geluk, geene ware vergenoegdheid bestond. Wanneer zij aan zijnen arm hing, vormde hare kleine gestalte en haar teeder en aanvallig gelaat, eene aangename en hoogst treffende tegenstelling met zijne rijzige en mannelijke gestalte. Het oog vol vertrouwen en teederheid, waarmede zij haren Echtgenoot aanschouwde, deden op het gelaat van dezen eene uitdrukking van liefde en hoogmoed verschijnen, zich als den verzorger en beschermer beschouwende van eene zoo teeder geliefde Echtgenoote, wier zwakheid en teederheid haar voor hem van des te meer waarde maakte. Geen huwelijkspaar genoot gelukkiger dagen, geen hu-

huwelijk scheen met meer geluk, zegen en vergenoegdheid bekroond te zullen worden, dan dat van mijnen vriend ROZENSTEIN en zijne lieve Echtgenoote MARIA VAN SONSBEEK.

Dan, alle aardsche genoegens en zegeningen zijn niet altijd bestendig, niet zelden wisselen dezelve af met tegenspoeden en ongelukken. Dit ook ondervonden de Echtgenooten ROZENSTEIN.

Ongelukkig was het geheele vermogen mijns vriends in den handel geplaatst, en naauwelijks was hij eenige maanden gelukkig getrouwd, toen eene reeks van ongelukken en tegenheden hem bestormde, waardoor hij bijna zijn geheele vermogen verloor en tot eenen staat van behoefte gebragt werd. Gedurende eenigen tijd verborg hij zorgvuldig zijn ongeluk, in zijnen boezem. Hij vertoonde zich nog in de zamenleving, doch met een gemoed, door zorg ter neder gedrukt en een hart door smart van een gereten. Zijn leven was eene verlengde angst, en hetgeen hem het smartelijkst was, was de noodzakelijkheid, waarin hij zich bevond, om, in de tegenwoordigheid zijner geliefde Echtgenoote, eene vergenoegdheid te doen blijken, welke hij niet bezat, kunnende hij niet besluiten, haar geluk te stooren door haar deelgenoote te maken van het ongeluk, waarin hij gedompeld was. Dan de oogen van belangstellende deelneming zijn doordringend. Zijne vrouw bemerkte spoedig zijne ongerustheid, zijn half gesmoorde zuchten, en zij liet zich niet misleiden, door de

krach-

krachtelooze pogingen, die hij aanwendde, om vergenoegd te schijnen; zij besloot er uit, dat hij eene heimelijke smart gevoelde. Zij bezigde alle middelen, welke hare liefde en teederheid haar in gaven, om de zorgen en kwellingen te verdrijven, die hem schenen te drukken. Dan alles was te vergeefs en zij vermeerderde slechts de smarten waaronder hij gebukt ging. Hoe meer hij hare liefde opmerkte, hoe meer smart hij gevoelde, wanneer hij dacht, dat zij weldra in de smarten zou moeten deelen, die hem kwelden. Nog slechts eenige dagen, dacht hij, en de vergenoegdheid zal niet meer hare wangen kleuren, en hare lippen zullen geene vrolijke klanken meer voortbrengen; de glans harer oogen zal door hare tranen verdoofd worden, en dat hart dat tot heden slechts van vreugde geklopt heeft, zal, even als het mijne, van ongerustheid, vrees en wanhoop kloppen.„

Eindelijk kwam mijn vriend ROZENSTEIN mij bezoeken, en deelde mij den ongelukkigen toestand mede, waarin hij zich bevond, en de toedragt der zaak waardoor hij zoozeer ongelukkig was geworden. »Draagt uwe Echtgenoote van dit alles kennis?" vroeg ik mijn, vriend, na hem met de uiterste aandacht te hebben aangehoord. Toen hij deze vraag hoorde, begon hij bitterlijk te schreijen. »Om Gods wil," zeide hij, »indien gij eenig »medelijden met mij hebt, spreek mij dan niet »van mijne vrouw. De gedachte aan de smarten

»die

» die zij zal moeten lijden, doet mij bijna verstan-
» deloos worden."

» Zij moet het evenwel vroeg of laat weten," zeide ik hem, » gij kunt deze zoo treffende ge-
» beurtenis niet voor haar verborgen houden; zij
» zoude er op eene meer gevaarlijke wijze voor
» hare teedere gevoeligheid van kunnen onderrigt
» worden. Gij, ... gij zelf moet haar die mede-
» deelen: de blijken van vertrouwen, van toege-
» negenheid, die gij van haar ontvangt, zullen
» maken dat zij dezelve met meer kalmte, met
» meer deelneming draagt. Buitendien berooft gij
» u van de vertroostingen, die hare liefde u zou
» aanbieden. Gij waagt den band te verbreken,
» die alleen geschikt is, twee harten zaam te bin-
» den. Spoedig zal zij gewaar worden, dat gij
» een geheim voor haar verborgen houdt. De ware
» liefde der vrouw wordt door geveinsdheid belee-
» digd, het zal haar gevoelig smarten, dat gij voor
» haar eene smart verborgen houdt, welke zij zoo
» gaarne zou willen verligten, door in dezelve deel
» te nemen. Deze achterhoudendheid zal zij u
» nimmer vergeven."

» Dan, mijn vriend!" hervatte ROZENSTEIN, » hoe
» zal ik in staat zijn mijne vrouw eenen zoo ge-
» voeligen slag toe te brengen? Hoe zal ik haar
» kunnen mededeelen, dat de ontwerpen van ons
» geluk schipbreuk hebben geleden; dat haar man
» in de diepste ellende is gezonken: dat zij voor-
» taan alle genoegens des levens zal moeten derven;
dat

»dat zij in vervolg van tijd in armoede en verge-
»telheid zal gedompeld worden? Hoe zal het voor
»mij mogelijk zijn, haar te zeggen, dat zij den
»kring harer vriendinnen, waarin zij zoozeer be-
»mind was, en waarvan zij het sieraad en het
»genoegen uitmaakte, waarin aller oogen op haar
»gevestigd waren en waarin zij aller harten ge-
»wonnen had, zal moeten verlaten en van dezelve
»geene deelgenoote meer zal kunnen zijn? Wat
»zal de armoede voor haar een last zijn, die
»van hare jeugd af zoo vele genoegens, zoo vele ver-
»maken genoten en gesmaakt heeft? Hoe zal het
»voor haar mogelijk zijn, in de stille eenzaamheid
»te leven, nadat zij de afgod der zamenleving ge-
»weest is? Dit alles zal voor haar een doodslag
»zijn; — en ik, ... ik zou het zijn, die haar
»denzelven toebragt .....?

Ik wilde mijn vriend ROZENSTEIN niet in de rede vallen: de tranen der smart en die der edele gevoeligheid, behoort men den vrijen loop te laten. Meermalen wordt de ongelukkige door dezelve verligt, getroost en bemoedigd.

Wanneer de smartelijke aanvallen mijns vriends wat bedaard waren, verviel hij wederom in eene doodsche stilzwijgendheid. Alstoen vatte ik het woord op en trachtte hem door eene hartelijke deelneming van de noodzakelijkheid te overtuigen, zijnen toestand aan zijne vrouw mede te deelen. Hij schudde bedenkelijk het hoofd en stortte tranen ..... *neen*, antwoordde hij mij: *dit is voor*

mij

mij onderwijk ..... *tot zoo iets ben ik geheel buiten staat*.

»Maar hoe zal het mogelijk zijn uwen ongelukkigen toestand voor haar verborgen te houden? »Het is van het hoogste belang, dat zij van dezelve kennis draagt, ten einde gij de noodige »middelen kunt aanwenden, welke uw toestand »zoo zeer vordert. Gij kunt op den tegenwoor»digen voet immers niet blijven voortleven? Wel»aan, hervatte ik met nadruk, waarin bestaat al »dat moeijelijke, waarvan gij spreekt.... Toen hij »deze woorden hoorde, sloeg hij een blik van »wanhoop op mij,..... waarna ik er bijvoegde: »ik houde mij overtuigd, dat gij geene uitwendige »*pracht* en grootheid, die gij vertoont, doch niet »*bezit*, voor geluk zult willen houden. Gij bezit »vrienden, ware, brave en opregte vrienden, die »u niet minder in uwen tegenspoed achten en be»minnen, dan zij u in den voorspoed bemind en »geacht hebben. Ook geloof ik niet, dat gij een »paleis tot woning noodig hebt, om met uwe »brave MARIA gelukkig te leven.

Een paleis!... riep hij uit, ... eene ellendige hut, ... het geringste verblijf, zou voor mij, met haar, voldoende zijn. De behoefte heeft niets, waarvoor ik beve; ... maar zij ... zij ... hervatte hij, met eene stuipachtige beweging, ... hoe zal zij, de brave vrouw, in dien toestand kunnen leven?

»En waarom," zeide ik hem, hem bij de hand vat-

» vattende, waarom in haar minder moed, stand-
» vastigheid en teederheid verondersteld, als gij zelf
» bezit? Ik beschouw, zeide ik hem, dat het voor
» haar een nieuw onderwerp van zegepraal zal zijn;
» het ongeluk zal al de krachten van haar edel
» karakter ontwikkelen. Het zal voor haar eene
» bron van geluk worden, u eene proeve te geven,
» hoe teederlijk zij u bemint. *Er bestaat in het*
» hart eener vrouw eene vonk van Goddelijk vuur,
» welke men in dagen van voorspoed niet opmerkt,
» maar dat met eene hemelsche glans schittert, in
» de duisternis van den tegenspoed. Niemand kent
» de edele vrouw, die hij aan zijn hart drukt;
» niemand weet welk een engel van vertroosting zij
» is, die de hemel ons schenkt, alvorens met
» haar uit den beker der smarten gedronken te
» hebben."

Er was iets in mijne uitdrukking, in de wijze waarop ik met mijn' vriend sprak, waardoor zijne geheele aandacht werd bezig gehouden; iets dat zijne opmerkzaamheid boeide. Ik kende mijn' vriend, en ik bemerkte den indruk, dien ik op hem gemaakt had; ik maakte van deze gunstige gelegenheid gebruik, en ik was zoo gelukkig hem over te halen, dat hij besloot, zijn hart voor zijne edele vrouw uit te storten, en aan haar alles te openbaren.

Ik moet opregtelijk bekennen, dat ik, in weerwil der verzekering, die ik betuigd had, eenige ongerustheid gevoelde, over den uitslag dezer mede-

dedeeling. Wie is in staat de krachten van den geest eener jeugdige Echtgenoote, wier geheele leven in de vreugde, de vermaken en het geluk doorgebragt is, te berekenen?

(*Het vervolg en slot in de volgende maand.*)

IETS,

ALS ANTWOORD OP ENKELE VRAGEN, VOORKOMENDE IN HET MENGELWERK VAN DE *BOEKZAAL DER GELEERDE WERELD*.

1.) Mij dunkt, men kan heel goed zeggen: *hier en hier namaals*. Het is: *na den tijd van hier*, of *van deze aarde*. *Hier boven* is boven *hier*, boven deze aarde; *dáár boven* zou het eigenaardigst gezegd zijn met wijzing naar het luchtgewelf, en dus niet geheel en al hetzelfde beteekenen als *hier boven*.

2.) *Onverbeterlijk* is, dat niet *verbeterd* kan worden, gelijk *onberispelijk*, dat voor geene regtmatige *berisping* vatbaar is. Of *onverbeterlijkheid* iets goeds of kwaads is, hangt af van de zaak, waaraan zij geeigend wordt. In *Hebr.* VIII: 7, zou de *onverbeterlijkheid* van het eerste verbond, waarvan aldaar gesproken wordt, het tweede overbodig gemaakt hebben.

3.) *Verklaard* beteekent, in het gebed voor het Avondmaal en in het 141ste der Evangelische

Gezangen, *verheerlijkt*. Ofschoon het bij KILIAAN en PLANTIJN in dien zin niet voorkomt; heeft men nogthans het woord *claerheyt* in de beteekenis van *heerlijkheid* in bijbelvertalingen, welke vroeger zijn dan onze Staten-overzetting, b. v. in die van VAN LIESVELD, 1535, en die van LENAERT DER KINDEREN, 1563, onder anderen 1 *Cor.* XV: 41. Misschien is *verklaard*, in het Avondmaals-formulier, en bij onzen FEITH, in het bovengenoemde Gezang, eene navolging van het *verklärter Leib*.

4.) CRETHI en PLETHI waren, volgens JOZEFUS, de lijfwacht van DAVID, die altijd aan het hof waren, en van twee verschillende stammen of familiën. Waarom zij zoo geheeten werden, schijnt onzeker te zijn.

VOORWOORD VOOR HET VOLGENDE DICHTSTUKJE.

In de nalatenschap van een hoogbejaard Christen, den Heere J. J. KALBFUSS, die ten voorleden jare, in *'s Gravenhage*, ontsliep, vond ik in het Hoogduitsch, in handschrift, de nevensgaande regelen. Als vervaardiger wordt aan den voet gemeld SUPPER, *Rotterdam*, 1810. Waarschijnlijk mag men daarbij denken aan den zendeling J. C. SUPPER, die in 1815 door ons Genootschap naar *Batavia* werd gezonden, maar reeds in 1817 overleed. De stille, vrome geest van het stukje deed mij hetzelve in Nederduitsche dichtmaat overbrengen en ik neem de vrijheid er een plaatsje in de *Boekzaal* voor te verzoeken.

BE-

BEMOEDIGING.

Rust, mijn ziel, in onspoeds nacht
Stil in 's Heeren schoot,
Slechts uw rustloos denken maakt
Uwe zorg zoo groot.
God bewaart u nog;
Hij weet alles wat Hij doet:
Schijnt het kwaad, het is u goed.
O vertrouw Hem toch!

Al die zorg, die 't hart ontroert,
Dwingt uw loopbaan niet;
Ach! daar gij met matten blik
Weinig overziet,
Wend het oog tot God!
Hij, wiens troon onwrikbaar staat,
Regelt naar Zijn wijzen raad,
Aller menschen lot.

Arm was eens de rijkste Heer,
Schoon van zonden vrij,
Niemand, in den bangsten nood,
Stond Hem immer bij:
Toch was Hij Gods Zoon,
En het donker lijdenspad,
Dat Hij rein en goed betrad,
Bragt Hem heerlijk loon.

En dáár boven in het licht
Leeft en heerscht Hij nu.
Hoor! wat zegt Zijn laatste woord:
Ik ben steeds bij u!
Dat zegt u de Heer!
Hij schonk u de gunst van God,
Hij verwierf u 't kinderlot,
Wat wilt gij dan meer?

Vader, wien ik al mijn smart
In de handen leg,
Neem den kommervollen zin
Uit mijn hart toch weg;
Ik blijf u nabij,
En als mijn geloove kwijnt,
Als mijn hoop en troost verdwijnt,
O versterk dan mij!

Gij, die uwen Zoon mij geeft,
O, gij zijt gereed.
Mij te schenken in dien Zoon,
Troost en kracht in leed.
Als gij hulp mij biedt,
Vader, wien mijn ziel bemint
En niet heen gaat van uw kind,
Dan versaag ik niet!

't Kind gehoorzaamt en vertrouwt
In zijn vreugd en smart,
Wek in mij dien stillen zin;
Valt de weg mij hard,
Ik blijf toch uw kind,
'k Hou mij aan uw vaderhand;
'k Denk: gij zijt in 't vreemde land,
Gunstig toch gezind.

Maak mij slechts aan u getrouw,
Vol van blijde hoop
Dat ik, vrij van leed, eens zie
't Eind van mijnen loop,
Als ik tot u vaar.
'k Juich al in 't vooruitgezigt
Op 't gewest van vreugd en licht!
O, was ik reeds daar!

Naar het Hoogduitsch, 1841. — K. H. GREEVEN, *Pred. te Delfshaven.*

RAP-

RAPPORT

TER

ZAKE VAN HET ADRES VAN DEN PREDIKANT

B. MOORREES, c. s.

ALSMEDE VAN DEN KERKERAAD

VAN

NIJKERK, OOSTERWOLDE, ELSPEET

EN

's GREVELDUIN CAPELLE,

STREKKENDE TER

HANDHAVING VAN DE LEER DER HERVORMDEN,

UITGEBRAGT

DOOR EENE DAARTOE BENOEMDE COMMISSIE BIJ DE ALGEMEENE SYNODE DER HERVORMDE KERK IN NEDERLAND, IN HARE ZITTING VAN DEN 19 JULIJ 1841; WELK RAPPORT DE SYNODE IN DESZELFS GEHEEL, ALS HARE GEVOELENS BEHELZENDE, *MET EENPARIGE STEMMEN* OVERGENOMEN EN OVEREENKOMSTIG HETZELVE BESLOTEN HEEFT.

'S GRAVENHAGE, 19 Julij 1841.

Hoog Eerwaardige Heeren!

Indien, gelijk geoefende waarnemers van de velerlei verschijnselen onzes tijds meenen, de bewegingen, die zich allerwege op het grondgebied der Christelijke Kerk vertoonen, behooren tot den overgang, dien zij

 staat

staat te dopen tot een nieuw tijdperk in hare geschiedenis, dan hebben wij ons niet onmatig te bedroeven, of te verontrusten over die woelingen, spanning en schokken, die de Afdeeling van de Evangelische Kerk, in welke wij het Leeraars- en Opzienersambt bekleeden, mede beroeren. Een kalm geloof, voorgelicht door de geschiedenis der vroegere eeuwen en gesterkt door de beloften van Gods onfeilbaar Woord, mag ons over het onaangename, dat onzen leeftijd en onze bediening vergezelt, doen henen zien op eene ontwikkeling der Kerk tot meerdere volkomenheid, die onze gezegende Heer in onze dagen bezig is haar naar Zijne ondoorgrondelijke wijsheid te bereiden.

Met deze gedachten voor onzen geest hebben wij het overzigt genomen van de stukken, die in de zitting van den 8sten l.l. ter tafel zijn gebragt, en welke het U Hoog Eerw. heeft behaagd te stellen in onze handen, ten einde door ons gediend te worden van rapport en praeadvies.

Alle deze stukken zijn van denzelfden geest en gelijke strekking, doch wij moeten dezelve onderscheiden in tweeërlei soort; als zijnde die eensdeels ingediend door kerkelijke vergaderingen, anderdeels door bijzondere personen, Leeraars en Leden der Hervormde Kerk in Nederland.

Tot de eerstgenoemde soort behooren de adressen van vier *kerkeraden*. als van:

Nijkerk op de Veluwe, geregistreerd sub n°. 4671;
Oosterwolde, geregistreerd sub n°. 4680;
Elspeet, geregistreerd sub n°. 4696; en
's Greveldum Cappelle, geregistreerd sub n°. 4698.

Dezelve zijn van gelijkluidenden inhoud, aandringende op de inscherping en handhaving van de belijdenis onzer Kerk, en woordelijk met elkander overeenstemmende in de vier navolgende vragen:

» 1°. Dat Uwe Vergadering het nieuwe formulier (te » weten, van onderteekening voor aankomende Leera» ren) vernietige en voortaan weder het oude be» zweren doe."

» 2°. Dat zij uit alle hare magt zorge voor het ge» trouw blijven aan den gezworen eed des Heeren."

» 3°. Dat zij haren invloed aanwende tot verkrijging » van Hoogleeraren, die met hun hart der kerkleer

» zijn

» zijn toegedaan, opdat weer van onze voor de God-
» geleerdheid opgeleide jongelingschap gezegd kunne
» worden, dat zij kweekelingen zijn der waarheid en
» der godsvrucht.

» 4°. Dat zij bevele, dat de kinderen, zoo door
» de Leeraren als door andere tot het geven van
» godsdienstig onderwijs bevoegd verklaarde personen,
» uit den *Heidelbergschen Catechismus*, het *Kort Be-*
» *grip*, of eenig ander soortgelijk, met de leer der
» Hervormde Kerk *naauwkeurig* overeenstemmend boek,
» onderwezen worden."

Hoewel het ons niet ongemakkelijk zoude vallen, U Hoog Eerw. nopens den inhoud dezer adressen met de mededeeling van ons gevoelen te dienen, meenen wij echter, tot handhaving van de goede orde in onze Kerk, verpligt te zijn, U Hoog Eerw. te doen opmerken, dat deze adressen zijn ingekomen tegen den regel, voorgeschreven bij Synodaal besluit van den 23sten Julij 1816, omtrent de correspondentie van kerkelijke Collegien. Uit dien hoofde oordeelen wij, dat de Synode, als zijnde aan hare eigen voorschriften *gebonden*, voornoemde adressen niet in overweging kan nemen, en adviseren dienavolgens U Hoog Eerw., dat hiervan aan de adressanten, met verwijzing naar gemeld besluit, kennis worde gegeven.

Met des te grootere vrijmoedigheid raden wij, dat de Synode deze haar passende gelijkheid aan zichzelve in acht neme, daar vroeger, in soortgelijk geval, dezelfde handelwijs omtrent een voorstel, zelfs door middel van een Klassikaal Bestuur ingediend, en mede de handhaving van de zuiverheid der leer rakende, gevolgd is; gelijk blijken kan uit de Handelingen dezer Vergadering van den jare 1828, bl. 91—93.

In eene geheel andere betrekking, te weten, die van bijzondere personen, hebben zich tot Uwe Vergadering vervoegd inleveraars en mede-teekenaars van het adres, geregistreerd sub n°. 4711, en waarvan het slot hierop nederkomt:

» Dat de Hooge Kerkvergadering de Gereformeerde
» Kerk herstelle op hare oude en vaste grondslagen,
» door het handhaven der Formulieren van Eenigheid,
» door het herstellen van het oude formulier tot on-
» derteekening van aankomende Leeraren, en herzie-

» ning der kerkelijke Reglementen en Verordeningen ; » ten einde dezelve in overeenstemming te brengen » met Gods Woord en de Kerkenorde van *Dordrecht*."

Dit adres is geteekend en ingediend door N. ZOOSARIS, Predikant te *Wijk*, in het land van *Heusden*, met nog vijf andere Predikanten, van welke één zijne naamteekening naderhand heeft teruggenomen, en voorts, op bijgevoegde lijsten, vergezeld van een groot aantal naamteekeningen, zijnde volgens summaire opgave, aan het adres gehecht, dat van 8790 personen, zich noemende leden der *Gereformeerde Gemeente*.

Deze onderteekenaars zijn, op weinige uitzonderingen na, geheel bij ons onbekende personen; ééne enkele lijst is niets meer dan een afschrift der oorspronkelijke naamteekeningen, zonder als zoodanig gelegaliseerd te zijn; op andere lijsten hebben mannen mede voor hunne vrouwen geteekend; op verre de meeste dragen de handteekingen het bewijs van den minbeschaafden stand der deelnemers, en in overgroot getal ontmoet men op dezelve merken, die opgegeven staan als namen van hen, die zelve geene handteekening konden doen; hetwelk niet gezegd zij, om hen, die ongeleerd of onaanzienlijk zijn naar de wereld, te verachten, maar om te berekenen, hoe veel of weinig bevoegd men dergelijke onderteekenaren kan achten, om regt te oordeelen over zaken, vóór of tegen welke zij op hunne wijze mede ijveren.

Eer wij treden tot de hoofdzaak in dit adres vervat, gevoelen wij ons gedrongen, de aandacht van U Hoog Eerw. te vestigen op den toon, op welken het is gestemd, en den geest, welke er in doorstraalt.

Aan het hoofd van hetzelve lezen wij, dat de Adressanten, door den nood der Kerk gedrongen, sich wenden tot » de Synode der hedendaagsche Hervormde » Kerk; die, hoewel strijdig bestaande met onze ge» loofsbelijdenis, zie art. 30 en 31, nogtans hun door » de aardsche magt is opgedrongen." In hetzelve komen vele beschuldigingen voor, waarvan men de bewijzen vergeefs zoekt. Daarin wordt beweerd, dat de hedendaagsche Hervormde Kerk eene *liberale* kerk zoude te noemen zijn, in dien zin, dat wij zonder geloofsbelijdenis en zonder vaste beginselen zijn en zelfs het eenig

eenig Hoofd der Kerk, JEZUS CHRISTUS, nu ontberen, en dat dit het gevolg zoude zijn der invoering van het nieuwe formulier van onderteekening voor aankomende Leeraren.

Zulke beschuldigingen onbewezen daarhenen te werpen en door den druk gemeen te maken, met oogmerk om allerwege duizenden in dezelve te doen deelen; daardoor onze gansche kerkelijke inrigting aan te randen; aan onze Hervormde Kerk, gelijk zij thans bestaat, eenen verderfelijken, onchristelijken geest toe te dichten; een aantal achtenswaardige Leeraren in gevaar te brengen, het vertrouwen hunner gemeente te verliezen, en alzoo de jammerlijkste onheilen in onze Kerk voor te bereiden, in eenen tijd, waarin alle krachten zich moesten vereenigen, om aan de Pausselijke Kerk eendragtig het hoofd te bieden; waarlijk, zulk eene daad verdient zoo zeer alle afkeuring, dat wij niet aarzelen te zeggen, dat Leeraren, die zich daartoe geleend hebben, zich eene ernstige bestraffing, naar kerkelijke verordening, hebben waardig gemaakt.

Verre zij het intusschen van ons, Uwe Vergadering daartoe te willen doen medewerken. Wij raden haar daarentegen, in den geest van onzen eenigen Heer en Meester, JEZUS CHRISTUS, met medelijdende verschooning hen te beoordeelen, als Broeders, die door overdreven ijver zich tot onvoorzigtigheid lieten wegslepen, en derhalve hen niet gestrenger te behandelen, dan die duizenden gemeenteleden, die, op hunnen voorgang, door bovenmatig wantrouwen tot eenen onberaden stap zijn verleid geworden.

Doch evenzeer als wij meenen den geest der Christelijke liefde jegens de Adressanten te moeten betoonen, evenzeer houden wij het ook daarvoor, dat Uwe Vergadering niet zal kunnen treden in de beschouwing der Adressanten, en haar te mogen aanraden, om met waardigheid en vastheid te volharden bij hetgene in de onderhavige zaak bij de Nederlandsche Hervormde Kerk is aangenomen.

I. Het kan toch, wat het voornaamste van het eerste gedeelte van hun verzoek betreft, — waarmede alles, wat zij ten aanzien van het herstellen der kerk op hare oude en vaste grondslagen, door het handhaven der Formulieren van eenigheid, vorderen, ten

nauw-

naauwste is verbonden, — het kan, naar het oordeel Uwer Commissie, bij Uwe Vergadering niet in overweging worden genomen, het bestaande formulier van onderteekening voor aankomende Leeraren af te schaffen en te doen vervangen door het voormalige in de Nationale Synode te *Dordrecht*, ten jare 1619, vastgesteld. Zulk eene verwisseling toch zoude geheel en al in den strijd liggen met de tegenwoordige gesteldheid van zaken, die, zoo door vordering in alle vakken der godgeleerde wetenschap, als door nieuwe behoeften, te veel verschilt van het gene voor ruim twee eeuwen plaats had, dan dat men, het gene in der Vaderen dagen goed en nuttig gerekend mogt worden, thans nog als even doelmatig zoude te beschouwen hebben. — De overtuiging daarvan, sedert lang bestaande, was vóór 25 jaren zoo diep gevestigd, ook bij de oudste, eerwaardigste, en meest algemeen geachte Leeraren der Hervormde Kerk, die toenmaals tot de Synodale Vergadering geroepen waren, dat niemand hunner zelfs een enkel woord voor het behoud van het toen bestaande formulier gesproken heeft, maar allen zich tot de vaststelling van het tegenwoordige vereenigd hebben.

Daarenboven zoude die verwisseling een overgang zijn van het goede tot het min volmaakte; te weten: het behoort tot de betrekkelijke volkomenheid van het tegenwoordige formulier, dat hetzelve niet, gelijk het voormalige, van den onderteekenaar vordert de overeenstemming met al de artikelen en stukken der leer in de symbolische schriften voorkomende, als *in alles* met Gods Woord overeenkomstig, zoo dat het naar ontrouw zweemen zoude, van die schriften te verschillen, waar derzelver feilbare opstellers zich vergist, min helder gedacht, of zich niet gelukkig uitgedrukt hebben; dat het zich echter niet vergenoegt met de aankleving van deze of gene waarheid daarin vervat, maar in het algemeen *de leer*, die in dezelve voorkomt, gelijk die in haren aard en geest het wezen en de hoofdzaak uitmaakt van de belijdenis der Hervormde Kerk, door den Leeraar dier Kerk wil aangenomen hebben; verder, dat dit formulier den Leeraar niet enkel zich verbinden laat tot de zuivere verkondiging der leer, maar ook tot eenen reinen wandel en eene

getrouwe vervulling van de pligten der heilige ambtsbediening, iets waarvan in het vroegere formulier niet werd gewaagd.

Bovendien is aan te merken, dat nog het tegenwoordige formulier zich van het oude voordeelig onderscheidt, door den Leeraar te verpligten tot behartiging van de algemeene belangen van het Christendom, en hem alzoo, behoudens zijne bijzondere betrekking tot de Hervormde Kerk, den weg opent, om de Christelijke broederschap met andere Kerkgenootschappen te onderhouden, en om zich met ijver en in liefde aan te sluiten aan al wat het één en onverdeelbaar Rijk des Heeren op aarde bevordert.

De verwisseling, eindelijk, van het nieuwe met het oude formulier is geheel noodeloos, daar in het tegenwoordige juist dat is begrepen, wat men met zoo veel drift begeert. Of waarom komen de Formulieren van Eenigheid onder den naam van *aangenomen* Formulieren daarin voor, dan omdat zij de kenmerkende leerstukken der Hervormde Kerk bevatten? Daar toch door het 9de artikel van het Algemeen Reglement de *handhaving* van de leer der Hervormde Kerk aan allen, die in onderscheidene betrekkingen met het kerkelijk bestuur belast zijn, is voorgeschreven, heeft het Reglement op het Examen, art. 29, bepaald, dat over genoemde leerstukken de ondervraging zal moeten geschied zijn, eer een geëxamineerde zal kunnen worden toegelaten, en hem, naar art. 38 de verbindtenis, waarvan hier sprake is, ter onderteekening wordt aangeboden.

Zoo zijn dan ook die Formulieren als zoodanig, wel verre van buiten kracht en waarde te zijn gesteld, bij de nieuwe Kerke-orde in derzelver eigen karakter aangenomen en gehandhaafd. Deze Formulieren echter beneden Gods H. Woord stellende, en de leer daarin begrepen onderwerpende aan den toets der alleen onfeilbare Openbaring, doet de Nederlandsche Hervormde Kerk niets anders, dan een blijk geven van hare onveranderlijke gehechtheid aan den grondslag, waarop vóór meer dan drie en een vierde eeuw het gebouw der gezegende Kerkhervorming is gesticht; en anders sprekende of latende betuigen, dan in het formulier van onderteekening geschiedt, zoude zij waardig zijn

ha-

hare eervolle plaats in de Evangelische Christenheid te verliezen. Dit, Gijlieden weet het, Hoog Eerwaardige Heeren! is niet een nieuw en in den tegenwoordigen tijd met slinkschen toeleg gesmeed gevoelen. Op deze wijze hebben gedacht en gesproken de verstandigste en voortreffelijkste mannen, die vroeger in de Nederlandsche Hervormde Kerk hebben gebloeid, en daaronder zulken, wier namen bij het tegenwoordige geslacht nog niet vergeten kunnen zijn. Zoo dacht en sprak en schreef, onder anderen, de Hoogleeraar GIJSB. BONNET, wegens zijne regtzinnigheid niet minder dan om zijne wijsheid en godsvrucht beroemd, en wiens woorden, te lezen op bladz. 20 en 21 der voorrede van het IIde deel zijner leerredenen, uitgegeven te *Utrecht* 1776, dus luiden:

» Het reden wordt ons herinnerd, dat geloofsformulieren, door menschen opgesteld, geen toetsteen » van waarheid of valschheid zijn in zaken van Gods» dienst. Jammer is het, dat dit somtijds op zulk » eene wijze geschiedt, als of de Leeraars der Kerke » het gezag van zulke schriften aan dat van 's Heeren » Woord gelijk stelden. Brave Godgeleerden schrijven » aan zulke opstellen geene waardigheid toe, dan in zoo » verre dezelve met de Goddelijke openbaring over» eenstemmen; zij vorderen geene verbindtenis aan » dezelve, dan die in overreding aangaande de waar» heid der leerstukken, daarin vervat, haren grond » heeft, en zij houden zulke Formulieren niet nood» zakelijk, dan ten aanzien van de kerkelijke gemeen» schap en de openbare leerwijze."

Zoo ver is het er van daan, als of door het veranderd of gewijzigd kerkbestuur in 1816, de Nederlandsche Hervormde Kerk van hare oude en vaste grondslagen losgerukt en daardoor in aard en wezen veranderd zoude zijn, dat zelfs de Kerkelijke Verordeningen en Reglementen tot inscherping en handhaving onzer geloofsbelijdenis zijn ingerigt. Reeds in hare eerste bijeenkomst, ten jare 1816, heeft de Synode hare zorg om geen Godsdienstig geschrift met de aangenomene leer in strijd, door Kerkelijk gezag te wettigen, aan den dag gelegd. De last, om, gelijk van ouds en tot dien tijd toe, over den *Heidelbergschen Catechismus*, een van onze aangenomen Formulie-

sleren van Eenigheid, te prediken, is van de Synode in 1822 aan alle Leeraren uitgegaan, en naar de opvolging van dien last wordt jaarlijks in elke gemeente, bij de kerkvisitatie, harentwege onderzoek gedaan.

Ten einde den kenmerkenden geest der in de Nederlandsche Kerk aangenomen belijdenis duurzaam te bewaren, verordende zij, dat telkens, vóór of bij de bediening des H. Avondmaals, aan de leden der Gemeente statig en nadrukkelijk ter beantwoording zouden worden voorgehouden vragen, waarin, voor zoo ver de aard der plegtigheden dit medebrengt, het wezen en de kern dier belijdenis is uitgedrukt, en wilde daardoor, in eerbiediging van het Goddelijk gezag der H. Schrift, een ootmoedig, vertroostend en reinigend geloof in den eenigen Zaligmaker van zondaren steeds helpen bevorderen. Niets strookte derhalve ooit minder met hare bedoelingen, ja, niets is regtstreeks meer gekant tegen haren toeleg, dan het drijven en voorstaan van eene ongebreidelde vrijzinnigheid, die de grondslagen van ons gezegend Christendom in het gemeen en die van onze Hervormde Kerk in het bijzonder ondermijnt, en zij houdt het voor een der duurste pligten van elken Leeraar, om, waar zich de sporen van zoodanige vrijzinnigheid opdoen, daartegen te waken en de gemeenten, aan hunne zorg toevertrouwt, door gepast en grondig onderwijs, naar gelang der omstandigheden, te wapenen. Houdt zij het voor te beklagen, dat de naam, waarmede men weleer eene edele gesteldheid van geest en hart bij den regtschapen Godgeleerde pleegde te bestempelen, allermeest door deszelfs staatkundige beteekenis, hatelijk is geworden in het oor van vele welmeenenden, zij wil toch geene gematigdheid, zachtheid en mildheid in denken en gevoelen veroordeeld zien, omdat men aan dezelve dien naam verkiest aan te wrijven. Zoo zij, onder den naam van *liberalisme*, iets veroordeelt, en dit doet zij met hoogen ernst, dan is het de onverschilligheid omtrent geschiedkundige en godsdienstige waarheid op het gebied des Christendoms; dan is het de vermenging van allerlei leerbegrip en de gelijkschatting van ieder stelsel, als waardoor de weg gebaand wordt tot ongeloof en geheele verzaking van het Evangelie.

In-

Indien men echter meenen mogt, dat het Protestantsch beginsel in het thans bestaande formulier van verbindtenis voor aankomende Leeraren, zoo eerlijk en ondubbelzinnig, als duidelijk en juist op deszelfs plaats gesteld, vatbaar is voor overdrijving en misbruik, wij, gedachtig dat dit doorgaans het geval is met de edelste en beste zaken, zullen dit niet tegenspreken. Wij zijn te eerder geneigd dit toe te stemmen, daar de geschiedenis geleerd heeft, dat zelfs het oude formulier van onderteekening, hoe gestreng het ook luidde, geen genoegzaam behoedmiddel was, noch zijn konde, tegen elk misbruik, dat men ducht. Zij toch, die het oude formulier hebben onderteekend, hebben dit nimmer kunnen doen ten koste van het regt, dat hun niet alleen was aangeboren, maar ook door de Hervormde Kerk toegewezen. Zij behoefden zelfs geene verholene zinsbehouding met hunne onderteekening te paren, daar het 7de artikel der Nederlandsche geloofsbelijdenis, in die onderteekening mede opgenomen, hun eene toepassing aanbood van het Protestantsch beginsel, waarmede zij, die zulks verkozen te doen, bij hunne afwijking van de aangenomen leer der Kerk, zich meenden te kunnen verantwoorden. — Zoo sprekende is het onze bedoeling niet, eene arglistige wijsheid in bescherming te nemen, waardoor men anderen en zich zelve slechts ten halve voldoet, maar het gezegde moet strekken om te doen zien, dat eene al te gestrenge handhaving van de letter der Formulieren het voorgestelde oogmerk nimmer kan bereiken, en dat zulk een formulier-dwang onnatuurlijk is, onregt doet, en uit eigen aard tot losmaking van de banden henen leidt.

Doch de waarheid van onze dierbare geloofsbelijdenis behoeft, om zich in haar leven en kracht duurzaam te openbaren, de hulp van zulke middelen wel het allerminst. Geprent in den geest en het hart van Leeraren en Kerkgenooten, beschermt zij haar eigen gebied. Zoo deed zij in vroegere dagen, toen de Hervorming hare jeugd in ons Vaderland beleefde en de allerwege verspreide aanklevers van het zuivere Evangelie eene Gemeente uitmaakten, die heerlijk bloeide in geloof, in liefde en godzaligheid. Hoe velen, die geene Formulieren gekend hebben, noch die

met

met hunne hand onderteekend, hebben toen, in ballingschap, berooving en marteldood, eene onbezweken getrouwheid betoond aan de leer der waarheid, welke wij belijden! Zij is het, die niet in letteren gedrukt, om werktuigelijk geleerd te worden, maar opgenomen in den geest en doordringende tot het binnenste des gemoeds der genen, die haar verkondigen moeten, en dergenen, die onderwezen worden in het Woord, de gemeente des Heeren verlicht, heiligt en volmaakt. Dit daar te stellen is niet het werk van kerkelijke besluiten, maar het werk van den Geest des genen, aan wien de Vader alle dingen overgegeven heeft. Van den onmisbaren zegen van dat eenige Hoofd der Kerke kan en mag alleen, bij gepaste aanwending van daartoe strekkende middelen, en onder den vruchtbaren invloed van de merkwaardige gebeurtenissen des tijds, het herstel verwacht worden van dat innerlijke leven in onze Vaderlandsche Gemeenten, zonder hetwelk ook het regtzinnigste Christendom niets meer is dan klank en schijn.

II. Zoo uitvoerig als wij geweest zijn in de behandeling van het eerste gedeelte van het verzoek der Adressanten, zoo beknopt meenen wij te mogen en te moeten zijn in de beoordeeling van het tweede gedeelte daarvan. Zij verlangen namelijk, » dat de Synode » de Kerkelijke Reglementen en Verordeningen herzie, » ten einde dezelve in overeenstemming te brengen met » Gods Woord, en de Kerke-orde van *Dordrecht*."

Wij zouden rekenen ons zelve te onteeren, zoowel als deze Hooge Kerkvergadering te vernederen, wanneer wij de onderstelling aannamen, dat wij van de strijdigheid der tegenwoordige Kerkelijke Reglementen en Verordeningen met Gods Woord de bewustheid hadden.

Deze strijdigheid is ons niet aangewezen. Wij blijven naar het bewijs van deze ingewikkelde, maar smadelijke beschuldiging uitzien; doch vertrouwen den geest Uwer Vergadering genoeg te kennen, om met vrijmoedigheid te durven verzekeren, dat, bij de aanvoering der vereischte bewijzen, het der Synode van de Nederlandsche Hervormde Kerk geen oogenblik beraads zal kosten, om al zulke Reglementen en Verordeningen, waaromtrent bovenvermelde onderstelling blijken zal waarachtig te zijn, in te trekken en te herroepen.

 Wat

Wat aangaat de overeenstemming der Kerkelijke Reglementen en Verordeningen met de Kerke-orde van *Dordrecht*, de Adressanten, die haar vorderen, hadden moeten beginnen met te verlangen, dat de staat des Vaderlands, mitsgaders die der burgerlijke Regering en Wetgeving op dien voet gebragt werd, dat de bepalingen, in de Kerke-orde van *Dordrecht* voorkomende, wederom van toepassing konden zijn. De geschiedenis heeft aan elk, die haar kent, genoeg bewezen, dat eene Kerke-orde, om zich te kunnen staande houden, in overeenstemming moet zijn met de gesteldheid der tijden, en dat alle kerkelijke bepalingen, die daartegen inloopen, onhoudbaar zijn. Hetgene met de Kerke-orde van *Dordrecht*, straks nadat zij was ontworpen, hier te lande gebeurd is, zoude dit overtuigend in het licht kunnen stellen, indien niet zelfs in onze dagen de mislukkende proefnemingen tot herstel der genoemde Kerke-orde onder hen, die zich ontijdig van ons afgescheiden hebben, getuigden van de twisten en verwarringen, waarvoor men door dergelijke vordering de deur opent. Of, bijaldien men mogt verlangen, dat hetgene *bij* de Kerke-orde van *Dordrecht* niet is vastgesteld, goedgekeurd en ingevoerd, maar sedert, tot nut der Hervormde Kerk, in gebruik is gebragt, werd afgeschaft, hoe zou men dan door die vordering toonen, den uiterlijken vorm te willen laten heerschen over den geest. Menige schoone instelling moest dan worden vernietigd; dagen van hartverheffende Godsvereering, uren van gewijde stichting, die de Gemeente des Heeren met blijdschap waarneemt, moesten worden afgeschaft; de Evangelische Gezangen, waarmede wij de weldaden der Verlossing nu sedert 34 jaren in onze Christelijke zamenkomsten verheerlijken, uit onze Kerken worden geweerd. Maar wij zouden, door zoo te handelen, ons der Dordsche Vaderen onwaardig gedragen, die zelve in de Kerke-orde, bij hen vastgesteld, aangevuld en verbeterd hebben, wat in vroegere Nederlandsche Kerke-orde's naar hun inzien gebrekkig beraamd of vergeten was. Redenen genoeg, om ook deze vordering der Adressanten voor ten eenemaal onaannemelijk te verklaren.

Wij meenen op grond van al het aangevoerde Uwe

Ver-

Vergadering te moeten adviseren tot het nemen van het volgende besluit:

» De Algemeene Christelijke Synode der Hervormde » Kerk in het Koningrijk der Nederlanden, ontvangen » en overwogen hebbende een adres van B. Moorman, » Predikant te *Wijk* in het land van *Heusden*, bene- » vens hem door nog vier Predikanten en vele andere » personen geteekend, en waarin verlangd wordt :"

» » Dat de Hooge Kerkvergadering de Gereformeerde » » Kerk op hare oude en vaste grondslagen herstelle, » » door het handhaven van de Formulieren van Eenig- » » heid, door het herstellen van het oude formulier » » tot onderteekening van aankomende Leeraren, en » » herziening der Kerkelijke Reglementen en Veror- » » deningen, ten einde dezelve in overeenstemming » » te brengen met Gods Woord en de Kerke-orde » » van *Dordrecht*;'' "

» Heeft, met voorbijzien van al hetgene in dit adres » ongefundeerd gesteld, onbewezen getuigd, en voor » het wettig bestaande Kerkbestuur beleedigend ge- » zegd is,"

» *Vooreerst*, geoordeeld, dat de oude en vaste grond- » slagen der Gereformeerde Kerk, bij de tegenwoor- » dige Kerkinrigting, op geenerlei wijze zijn losgerukt."

» *Ten tweede*, verklaart zij, uit hoofde daarvan, » met bekrachtiging der Reglementen en Verordenin- » gen, die van haar zijn uitgegaan, de vorderingen » der Adressanten voor onaannemelijk; en heeft zij

» *Ten derde*, goedgevonden, van dit een en ander » aan den eersten der Adressanten, en verder door » middel van de *Boekzaal*, *of het Tijdschrift voor de* » *Protestantsche Kerken in Nederland*, aan allen die » het aangaat, openbare kennis te geven."

Hiermede ons rapport en de adviesen, daarbij voorgedragen, aan de beraadslagingen der Hooge Kerkvergadering onderwerpende, bidden wij U Hoog Eerw. de wijsheid toe, die van boven is, waardoor wij ons benaarstigen, om, door den band des vredes, de eenigheid des geestes te behouden.

I. J. DERMOUT,
C. L. VAN DEN BROEK,
A. FRANCKEN.

SCHOOL-NIEUWS.

HAARLEM.

Den 22 Junij 1841. Heden werd hier de gewone halfjarige Promotie der Leerlingen van het stedelijk Gymnasium en Prijsuitdeeling aan boven hunne medeleerlingen uitmuntende jongelingen gehouden. Bij deze gelegenheid hielden vijf uitmuntende jongelingen, die uit de tweede orde van de eerste klasse tot het Academisch onderwijs bevorderd en met prijzen begiftigd werden, de door hen zelven opgestelde redevoeringen, namelijk C. KOKER MEELBOOM, *de Cimone Atheniensium Duce*, D. J. C. VAN LENNEP, *de Q. Fabio Maximo Cunctatore*, T. KLIPPINK, *de Niso et Euryalo*, A. C. W. SCHOLTEN VAN ASCHAT, *de Aelio Hadriano*, en P. A. CHARBON SLUYTERMAN, *de M. Porcio Catone*. Uit de derde orde werd met een prijs naar de tweede bevorderd: H. J. GUICHERIT; uit de vierde orde gingen over naar de derde: F. T. J. D. CORKEN, met een prijs, en B. W. A. VOS. Uit de eerste orde van de tweede klasse, werden naar de vierde orde van de eerste klasse bevorderd: L. J. EGELING, met een prijs, C. W. W. MOL en J. SANDER. Uit de tweede orde ging over naar de eerste met een prijs: H. BROOS. Uit de derde orde ging over naar de eerste orde met een prijs: M. A. MEELBOOM, naar de tweede orde: A. KLIPPINK, W. B. WESTERMAN, J. P. DE GRAAFF, A. W. VOS, G. C. KONING. Uit de eerste orde van de derde klasse, ging over naar de derde orde van de tweede klasse: C. SANDENBERGH MATTHIESSEN, met een vereerend getuigschrift. Uit de tweede orde werden bevorderd naar de eerste orde: A. KUENEN, met een prijs, en

H.

H. DE BRUIN. Uit de derde orde werden bevorderd naar de tweede orde: N. W. P. RAUWENHOFF, met een prijs, J. R. WIJNHOFF, C. VAN DEN BERGH, P. S. GEERLINGS, F. R. C. SCHLÜTER en A. C. KRUSEMAN. Uit de Leerlingen van de Clinische school, welke het onderwijs in de Latijnsche taal op het Gymnasium genieten, ontving A. B. GOZELING een prijs. Op het aan de Latijnsche scholen verbonden Instituut van Fraaije Wetenschappen enz. ontvingen C. KOKER MEELBOOM en T. KLIPPINK, die van het Gymnasium tot de Academie overgingen, wegens goed gedrag en betoonde vlijt, ieder een prijs. Verder ontvingen uit de eerste Afdeeling van het Instituut die Leerlingen, welke in de Oude Talen en Wetenschappen onderwijs genietende op de Latijnsche scholen, ook de lessen van het Instistuut in de Nieuwere Talen en Wetenschappen hebben bijgewoond, in de eerste orde: H. J. GUICHERIT een prijs in de Engelsche taal, in de eerste afdeeling van de tweede orde: L. J. EGELING een prijs in de Engelsche taal. In de eerste afdeeling van de eerste orde: M. A. MEELBOOM een prijs in de Fransche taal. In de tweede afdeeling van de tweede orde: B. G. A. VOS een prijs in de Engelsche taal en op de eerste orde van de Wiskunde een prijs in de Wiskunde. Op de eerste orde ontving N. W. P. RAUWENHOFF een prijs in de Fransche taal en op de eerste orde van de Wiskunde een prijs in de Wis- en Natuurkunde. Op de derde orde ontving A. KOENEN een prijs in de Engelsche taal, op de tweede orde van de Wiskunde een prijs in de Wis- en Natuurkunde. In dezelfde orde ontvingen P. S. GEERLINGS een vereerend getuigschrift in de Engelsche taal en in de Stelkunst, H. BROOS wegens betoonde vlijt een vereerend getuigschrift. In de tweede orde ontving H. W. F.

vos een vereerend getuigschrift in de Fransche taal en in de Stelkunst, A. C. KRUSEMAN een prijs in de Fransche taal en in de Stelkunst, C. VAN DEN BERGH een vereerend getuigschrift in de Fransche taal en in de Stelkunst. Uit de tweede afdeeling des Instituuts ontvingen van de Leerlingen, die alleen in de Nieuwere Talen en Wetenschappen onderrigt ontvangen hebben, in de eerste orde: L. W. E. RAUWENHOFF een prijs in de Fransche taal en in de derde orde van de Wiskunde een prijs in de Wis- en Natuurkunde, J. ENSCHEDÉ JZ. een prijs in de Fransche taal en in de tweede orde van de Wiskunde een prijs in de Wis- en Natuurkunde, A. LOOSJES een prijs in de Aardrijkskunde en in de Geschiedenis en in de derde orde van de Wiskunde een prijs in de Wis- en Natuurkunde, T. POSTHUMUS een prijs in de Aardrijkskunde, in de Geschiedenis en Stelkunst. In de tweede orde ontving J. C. DE BRUYN KOPS een prijs in de Fransche taal, in de Stelkunst en Natuurkunde. In de derde orde ontving F. W. VAN EEDEN een prijs in de Fransche taal en in de Stelkunst en Natuurkunde, W. VAN WALRÉ een vereerend getuigschrift in de Fransche taal, in de Stelkunst en Natuurkunde, F. VAN VAKELEN een vereerend getuigschrift in de Fransche taal. — De met prijzen begiftigden van de Latijnsche scholen betuigden hunnen dank in Latijnsche dichtmaat. Voor de ontvangen prijzen op het Instituut werden door T. KLIPPINK en C. KOKER MEELBOOM, die, het Instituut verlatende en naar de Academie bevorderd wordende voor hun goed gedrag en gemaakte vorderingen op het Instituut gedurende den ganschen tijd van hun verblijf aan hetzelve waren beloond, de dankzegging van den eersten in het Fransch, van den laatsten in het Engelsch, terwijl

van

van de overige met prijzen begiftigden uit aller naam de dankzegging in het Fransch geschiedde, door L. W. E. RAUWENHOFF, die in het Engelsch door J. M. GUICHERIT.

ALMELO.

Den 25 Junij 1841. Heden had alhier voor de Leerlingen der Latijnsche School, en van die voor het middelbaar onderwijs, die, op den 24 dezer, zeer voldoende bewijzen hadden gegeven van hunne gemaakte vorderingen, in de Kerk der Doopsgezinde Gemeente, de Promotie en Prijsuitdeeling plaats.

De Rector dezer Scholen, de Heer B. MULDER, die in het vorig jaar *over het leven en de verdiensten van Petrarcha*, had gesproken, hield nu eene redevoering *over Boccaccio, als den voornamen bevorderaar van de beoefening der Grieksche taal*.

Twee verdienstelijke Leerlingen dezer School, spraken vervolgens, in de Latijnsche taal, redevoeringen uit: O. H. SWAN, *de Tito Flavio Vespasiano*, en J. R. MUNTING, *de ludis gladiatoriis apud Romanos*, zijnde beiden, de eerste mede wegens de gelukkige beoefening der Wiskunde, met welverdiende prijzen begiftigd, en deze tevens met hoogen lof tot Academische lessen bevorderd. Aan H. C. VLIELANDER en F. W. LOS, werden bij hunnen overgang tot hoogere klassen, insgelijks wegens betoonde vlijt, en tot verdere aanmoediging, boekgeschenken toegekend.

Op de School voor het middelbaar onderwijs, werden met prijzen begiftigd, op de 1ste afd.: M. SALOMONSON en J. SCHOLTEN; 2de afd.: D. S. BARTELINK, A. WILMES en A. SCHOLTEN; 3de afd.: H. FIKKERT, J. B. SCHOLTEN en A. D. RENEMAN; 4de afd.: E. COFTER en L. COFTER, terwijl getuigschriften wegens vlijt en goed gedrag, werden uitgereikt, aan

aan H. TEN BRUGGENCATEN, D. J. LAMBERTS, A. SCHOLTEN, Bz., A. J. DULL en H. TER KUILE.

Voorts werden, uit naam van den Heer Rector, aan de Kweekelingen van zijn Instituut, nog prijzen vereerd, voor de beoefening der Teekenkunde, aan J. R. MUNTING, J. T. GOLDMAN, P. W. LOS en E. C. GOLDMAN; voor gemaakte vorderingen in de Rekenkunde, aan J. J. A. H. CLIGNETT, en in de Nederduitsche taal, aan E. C. GOLDMAN; terwijl bij het einde, door den Heer Rector, aan den Voorzitter van Curatoren, den Heer J. STAGGEMEIJER, die naar elders is vertrokken, wegens deszelfs bewezene diensten, regtmatige hulde toegebragt, en deze plegtigheid voorts onder gepaste aanspraken, inzonderheid ook aan de Jongelingen, die deze school verlaten, besloten werd.

CULENBORG.

Den 2 Julij 1841. Heden had alhier de gewone jaarlijksche Promotie en Prijsuitdeeling in de Luthersche Kerk plaats, nadat de leerlingen van dit Gymnasium op den 2 Junij j. l. aan H. H. Curatoren de voldoendste blijken hunner vorderingen gegeven hadden.

De Rector, Ds. D. BALFOORT, opende de plegtigheid met het voordragen eener Nederduitsche dichterlijke navolging van eenige schoone plaatsen uit den *Oedipus Tyrannus van Sophocles.* Hierop werd de verdienstelijke jongeling J. H. STEIJNIGERWEG (van *Rhenoij*), na met een' prijs begiftigd te zijn, tot de Academische lessen bevorderd en hield eene redevoering: *de Sophoclis Oedipo Tyranno.*

Voorts werden met prijzen begiftigd en tot hoogere klassen bevorderd: van de tweede tot de eerste: G. HONDIUS, Cz. (van *Amersfoort*): van de derde tot de tweede: G. A. ALPHERTS, en van de vijfde tot de vierde: D. NIESSEN (van *Streefkerk*).

Met

Met gepaste vrijmoedigheid reciteerden de met prijzen vereerde leerlingen hunne *gratiarum actiones*; waarna de Rector het feest besloot met eene welmeenende aanspraak aan den naar de Academie bevorderden jongeling.

Een talrijk auditorium verhoogde deze plegtigheid, welke met orgelmuzijk begonnen, afgewisseld en geëindigd werd.

APPINGEDAM.

Den 5 Julij 1841. Heden had alhier, ten overstaan van H. H. Curatoren en in het bijzijn van een aantal Geletterden, het gewoon zomer-examen plaats der leerlingen op de Latijnsche scholen. Na hetzelve ging men over tot de publieke Promotie en Prijsuitdeeling. Tot de Akademische lessen werden bevorderd: R. PABUS CLEVERINGA R.H.Z., en R. A. CLEVERINGA. Na eene inleiding door den Rector, hield de eerstgenoemde R. PABUS CLEVERINGA R.H.Z., die met een' prijs werd begiftigd, eene redevoering: *de Tiberio et Cajo Gracchis*. Van de tweede tot de eerste klasse gingen over: G. C. P. POELMAN, T. ALTING MEES, N. L. REIJNDERS en J. MARISSEN VAN LOON, van welke G. C. P. POELMAN en J. MARISSEN VAN LOON met een *testimonium industriae* werden vereerd. Van de Conrectorsschool tot die des Rectors, werd R. VAN BUUREN bevorderd, die bij deze gelegenheid een prijs ontving, voor welk boekgeschenk hij eene *gratiarum actio* aan HH. Curatoren uitsprak. Eindelijk werd A. L. POELMAN van de vijfde klasse tot de vierde bevorderd; en in de vijfde klasse werd nog aan R. REIJNDERS een *testimonium industriae* uitgereikt. Deze plegtigheid werd door den Rector met eene toepasselijke aanspraak gesloten.

GRONINGEN.

Nadat op den 5 dezer, het gewoon halfjarig

Examen der Leerlingen van ons Gymnasium, was gehouden, had heden de openlijke Prijsuitdeeling en bevordering naar hoogere klassen plaats. Na eene voorafspraak van den fungerenden Rector, Dr. H. RIEDEL, over de begaafdheden en het karakter van den onlangs overledenen Rector, beklom de uitmuntende Leerling, C. G. HORA SICCAMA, het spreekgestoelte, en sprak zijne *declamatio de Sertorio*, met juistheid en bevalligheid uit. Hierop werd hij, nadat hij met den Latijnschen prijs was begiftigd, benevens zijne verdienstelijke Medeleerlingen, C. G. A. A. VAN EAERLE en J. S. VAN RONKEL, naar de lessen der Hoogeschool bevorderd. Op deze klasse had J. S. VAN RONKEL, den Griekschen prijs behaald. Van de tweede orde der eerste klasse, werden tot de eerste orde dier klasse bevorderd: G. REINDERS, G. BAART DE LA FAILLE, M. A. EEKHOUT, C. WICHERS, T. R. HOEKSEMA VAN SAANEN, J. F. LEWE VAN NIJENSTEIN, J. F. COHEN en T. METSDAG. Van de tweede klasse gingen over naar de tweede orde der eerste klasse: H. J. VERSCHUIR, F. S. REIDING PRIMA, (beide met den Latijnschen prijs), H. BELLINGA GORTER en H. F. DINCKGREVE. Op deze klasse had H. J. VERSCHUIR, den Griekschen prijs behaald. Van de eerste orde der derde klasse naar de tweede klasse: H. BECKER, (met den Latijnschen en Griekschen prijs) en A. MEES. Van de tweede orde der derde klasse naar de eerste orde dier klasse: F. J. H. SORMANI, met den Latijnschen en Griekschen prijs. Van de bovenste orde der vierde klasse tot de tweede orde der derde klasse: J. W. VAN UILDRIKS, (met den Latijnschen en Griekschen prijs), J. R. DINCKGREVE en T. FOLMER. Van de tweede orde der vierdeklasse naar de eerste orde dier klasse: A. S. HOITSEMA, met den Latijnschen prijs), J. GANDERHEYDEN, J. E. G. VERSCHUIR,

SCHUIR, J. J. SCHEEPERS en S. P. COHEN. Op deze orde verwierven A. S. HOITSEMA en S. P. COHEN, beide den Griekschen prijs. Van de vijfde klasse werden tot de tweede orde der vierde klasse bevorderd: H. DIEPHUIS, (met den Latijnschen en Griekschen prijs), S. T. BUSSMANN, G. H. BUSMANN en D. F. VAN BORKEREN. Met een getuigschrift van vlijt en goed gedrag, werden begiftigd, op de vierde klasse: J. R. DINCKGREVE, T. FOLMER en J. GANDERHEYDEN; op de vijfde klasse: S. T. BUSMANN. Voor de Geschied- en Aardrijkskunde, verwierven prijzen, eerste klasse: G. REINDERS; tweede klasse: H. J. VERSCHUIR en H. BELLINGA GORTER; derde klasse: J. W. VAN UILDRIKS; vierde klasse: G. H. BUSMANN. Voor de Nieuwe Aardrijkskunde, werd A. S. HOITSEMA, met eene prijs begiftigd. Voor de Fabelkunde, eerste klasse: H. R. DINCKGREVE; tweede klasse: F. J. H. SORMANI; derde klasse: J. W. VAN UILDRIKS. Voor de Wiskunde, eerste klasse: G. REINDERS; tweede klasse: J. W. VAN UILDRIKS; derde klasse: A. S. HOITSEMA. De Leerlingen, die met eenen Latijnschen prijs begiftigd waren, zeiden hunne *gratiarum actiones*, aan H. H. Curatoren, in het Latijn op. De plegtigheid werd met muzijk begonnen, afgewisseld en besloten.

KERK-

KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

GELDERLAND.

NIJMEGEN.

SLIJK EWIJK staat vakant te worden. Zie Julij 1841.

PUFLIJK EN **LEEUWEN** vakant. Zie Julij 1841.

ZUTPHEN.

ZEVENAAR, den 18den Aug. 1841. Heden maakte de Kerkeraad, ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het overlijden van Ds. O. G. HELDRING, de navolgende nominatiën:

Twaalftal:

P. H. LAMPING, Pred. te *Lobith*. A. H. VAN DER HOEVEN, Pred. te *Keppel*. C. W. THOMSEN, Pred. te *Watergang*. P. MULDER, Pred. te *Nederhorst den Berg*. S. H. GERRITSEN, Pred. te *Vlijmen*. J. L. A. KREMER, AZ., Pred. te *Heeze* en *Leende*. H. J. FIJNEBUIK, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Braband*. J. BIEMEIJER, bij dat van *Friesland*. A. BROUWER, bij dat van *Gelderland*. J. H. VAN GRIETHUIJSEN, bij dat van *Noord-Holland*. P. B. VAN BUREN, bij dat van *Overijssel*. A. J. J. WARNSINCK, bij dat van *Utrecht*.

Zestal:

P. H. LAMPING, A. H. VAN DER HOEVEN, C. W. THOMSEN, en de Kandidaten H. J. FIJNEBUIK, A. BROUWER en P. B. VAN BUREN.

Drie-

Drietal:

A. H. VAN DER HOEVEN, G. W. THOMSEN, en H. J. PIJNENBURG, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Braband.*

Uit welk drietal tot Herder en Leeraar dezer Gemeente beroepen is, H. J. PIJNENBURG, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Braband*, die deze beroeping, onder inwachting der kerkelijke en koninklijke goedkeuringen, heeft aangenomen.

ZUTPHEN, 5 Sept. 1841. Onze geachte Leeraar, Ds. J. C. VAN DER VELDE, gedacht heden in de namiddag Godsdienstoefening plegtig aan zijne vijf en twintigjarige dienst van het Evangelie. God spare den waardigen, en in zoo vele betrekkingen nuttig werkzamen man nog lang voor zijn talrijk gezin, voor zijne ambtgenooten en vrienden, en stelle hem tot eenen rijken zegen voor deze Gemeente!

LICHTENVOORDE vakant. Zie Junij 1841.

BOMMEL.

EST vakant. Zie Aug. 1841.

HARDERWIJK.

ELSPEET, den 18 Julij. Heden maakte onze Leeraar, Ds. R. A. BENTHEM SIJPKENS ons bekend, dat zijn Eerw. de beroeping naar de Gemeente van *Garijp*, *Suameer* en *Eernewoude* had aangenomen. Zoodat

ELSPEET staat vakant te worden.

ZUID-HOLLAND.

Het Provinciaal Kerkbestuur van *Zuid-Holland* nog gedurig berigten ontvangende van Heeren Con-

Consulenten, na volbragte bevestiging van eenen Kandidaat, ingevolge Art. 85 van het Reglement op de vakaturen, in verband met Art. 86; meent bij dezen te moeten herinneren, dat genoemde Art. 86 is komen te vervallen, door het nieuw Reglement op het Examen, volgens Art. 42 en 46; en dat alzoo ook Art. 85, in dat opzigt, stilzwijgend is afgeschaft; zie almede Synodale Acte van 1831, bladz. 184, en de koninklijke sanctie van het Reglement op het Examen.

'S GRAVENHAGE.

DELFT, 11 Julij 1841. Heden avond vierde onze geliefde oudste Leeraar, Ds. W. S. JANSEN, gedachtenis van zijne vijf en twintigjarige, in de Gemeenten van *Nederhorst* (*den Berg*), *Jutphaas*, *West-Zaandam*, en de laatste vijftien jaren onder ons vervulde Evangeliedienst. Hij sprak bij die gelegenheid tot ons over *Gal.* VI: 14*a*. Al zijne Ambtgenooten gedachten daaraan op dezen dag met hartelijkheid. Wij vereenigden ons gaarne met zijne dankzeggingen en gebeden, en wenschen van God, dat Hij hem geve nog lang voor de Gemeente des Heeren tot uitgestrekt nut werkzaam te mogen zijn.

TER HEIDE, 12 Sept. Heden werd onder ons tot onzen Herder en Leeraar bevestigd, de Heer P. H. ZIJBEN, Kandidaat tot de H. Dienst bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Zeeland*, door zijnen Vader, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer P. J. ZIJBEN, Pred. te *Vlissingen*, aan wien de Consulent, D. MIDDELKOOP, Pred. te *Monster*, het werk der bevestiging gewillig had afgestaan. De Bevestiger sprak, naar aanleiding van 1 *Tim.* IV: 16: *over de heerlijke vruchten eener naauwgezette en volstandige Evangeliebediening en voor den Leeraar en voor de Gemeente.* De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Bevestiger en den Con-

Consulent, door de HH. Predikanten: VAN SCHELLE, te *Loosduinen*, SOLI, te *'s Gravesande*, VAN DEN HAM BAAK, te *Wateringen*, FRANKAMP, te *Leidschendam*, STORM, te *Delft*, VAN HECK, te *Schipluiden*, VAN SENUS, te *Kralingen*, AITTON, te *Zevenbergen*, MOLEPAAR, te *Zoutelande*, en BÖLDERMAN, Emeritus Pred. van *Besoijen*. Des namiddags aanvaardde de Bevestigde zijne bediening met 1 *Thess.* V:25. *Broeders! bidt voor ons.*

Aan de HH. BLOM en ZIJKEN, bevestigde Predikanten in de Gemeenten van *'t Woud* en *ter Heide*, is Akte van Lidmaatschap der Klassis van *'s Gravenhage* toegezonden.

ROTTERDAM.

MAASSLUIS. Zie Aug. 1841.

LEIDEN.

NOORDWIJKERHOUT. Zie Julij 1841.

BENTHUIZEN. Zie Aug. 1841.

DORDRECHT.

STRIJEN, 22 Aug. Heden hadden wij het voorregt de hier bestaande vakature vervuld te zien, door de bevestiging van onzen uit *Nieuwpoort* beroepen Predikant, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer D. BRESSER. Bij vrijwilligen afstand van den Consulent dezer Gemeente, Ds. B. RIENSTRA, Theol. Doct. en Pred. te *'s Gravendeel*, werd dit werk verrigt door den Broeder van onzen nieuwen Leeraar, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer A. DE MONDE BRESSER, Pred. te *Oudelande*, (Klassis *Goes*), die bij deze gelegenheid sprak, volgens 1 *Cor.* XVI:10*b*. *Hij werkt het werk des Heeren.* De Bevestigde aanvaardde des namiddags zijn dienstwerk, met eene Leerrede volgens *Col.* I:28. *Denwelken wij verkondigen, vermanende een iegelijk mensch en leerende een iegelijk mensch* in

in alle wijsheid, opdat wij zouden een iegelijk mensch volmaakt stellen in Christus Jezus.

De Heer der Gemeente doe het hem wel gelukken tot eer van den hemelschen Vader en tot grootmaking van Zijnen naam!

HENDRIK-IDO-AMBACHT, den 5 Sept. 1841. Heden maakte onze Leeraar, Ds. D. H. HORST, ons in de voormiddag Godsdienstoefening bekend, het afsterven van onzen voormaligen Leeraar, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer D. CANNEGIETER, rustend Pred. dezer Gemeente, sints den jare 1829; welke te *Hallum* in *Vriesland*, op den 12 Aug. l. l., in den gezegenden ouderdom van 80 jaren en 4 maanden, overleden was. Onze Leeraar hield bij deze gelegenheid eene opzettelijke Leerrede, tot nagedachtenis van zijn Eerw., welke van den jare 1793 tot Julij 1829, en dus gedurende den tijd van bijna 36 jaren, het Evangelie der zaligheid, met allen ijver en getrouwheid, ons gepredikt had, die zijn geloof aan dat Evangelie, door een uitmuntenden wandel voor CHRISTUS onzen Heer had betoond, en een trouwe raadsman en verzorger was geweest, naar aanleiding van *Spreuk.* X: 7a. *De gedachtenis des regtvaardigen, zal tot zegening zijn.* En wekte ons op, om onzen voormaligen Leeraar, die om zijn braaf en beminnelijk karakter algemeen geacht was, in zegenend aandenken te houden, en zijne vorige gegevene lessen en vermaningen, met allen ernst ter harte te nemen. Daar de meesten in de Gemeente zich den waardigen Afgestorvene konden herinneren, daar het slechts 12 jaren geleden was, dat zijn Eerw. deze Gemeente had verlaten, werd deze Leerrede met belangstelling en vele aandoening aangehoord; en wij werden allen opgewekt om ons voor den dood en de eeuwigheid voor te bereiden, opdat ook ons ein-

einde zalig zij, en onze nagedachtenis ook in zegening worde gehouden.

DORDRECHT. Zie Mei 1841.

DORDRECHT vakant. Zie Aug. 1841.

GOUDA.

NIEUWPOORT, den 15 Aug. 1841. Onze Leeraar, Ds. D. BARSSEN, nam heden van ons afscheid, met eene Leerrede over 2 *Thess.* 1 : 11 en 12. *Waarom wij ook altijd bidden voor u, dat onze God u waardig achte der roeping*, enz. De losmaking van Gemeente en Klassis geschiedde door den Gecommitteerde, uit het Klassikaal Bestuur van *Gouda*, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer A. J. BIKHORST, V. D. M., te *Ameide* en *Tienhoven*, in tegenwoordigheid van den Consulent, Ds. J. P. OTT.

NIEUWLAND, 5 Sept. 1841. Ons Kerkgebouw en Pastoriehuis, sedert eenigen tijd bijna onbruikbaar geworden, en wij buiten staat zijnde om dezelve uit eigene middelen behoorlijk te herstellen, werden wij daartoe, door de gunstige beschikking van Z. M. onzen geëerbiedigden Koning, en de Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk, in staat gesteld. Heden hadden wij het genoegen, het aanmerkelijk vernieuwd en verfraaid Heiligdom plegtig in te wijden. Onze Leeraar, Ds. G. W. VAN DUYL, hield daarbij eene toepasselijke Leerrede, naar aanleiding van 2 *Chron.* VI : 20, 21; waarin hij ons de gepastheid, ja de verpligting eener Christelijke Gemeente aantoonde, om, naar het voorbeeld der Israëliten, een nieuw of vernieuwd Kerkgebouw Gode toe te wijden, ons tevens opwekkende, om voortaan, door een getrouw gebruik maken van dit nu zoo wel ingerigt Gebouw, God voor Zijnen zegen te danken. Ook bij deze gelegenheid deed onze Leeraar, als een tolk der Ge-

meente, openlijk hulde aan de milde gevers, en de Regering dezer plaats, die ons, gedurende eenige weken, welwillend het School-lokaal, ter uitoefening onzer openlijke Godsvereering, had afgestaan, met ons 's Hemels beste zegeningen afbiddende over allen, die in eenige betrekking staan tot ons vaderland en onze vaderlandsche Kerk.

LANGERAK, BEZUIDEN DE LEK, vakant. Zie April 1841.

MOORDRECHT vakant. Zie Junij 1841.

LEKSMOND. Zie Aug. 1841.

HEIKOP staat vakant te worden. Zie Aug. 1841.

B R I E L L E.

SPIJKENISSE, 22 Aug. Onze Leeraar, Ds. P. J. VAILLANT, bezweek l. l. Maandag avond, aan eene spoedig toenemende verzwakking, in het 69ste jaar zijns levens, en het 42ste van zijne Evangelie-dienst, waarvan hij 5 jaren bij de Gemeente *Moerkapelle*, en den overigen tijd onder ons heeft doorgebragt. Zijn Eerw. laat eene bedroefde Wed. na en negen kinderen, voor welke de Ring van *Geervliet* het *annus gratiae* zal waarnemen. Heden vervulde de Consulent, Ds. L. BLONK, te *Hekelingen*, de eerste predikbeurt, en bepaalde ons bij dit aandoenlijk sterfgeval, naar aanleiding van *Pred.* VII: 15. Diepen indruk heeft deze Leerrede op ons gemaakt, en wij wenschen onzen ontslapenen Leeraar, op eene waardige wijze te blijven gedenken.

De Kerkeraad heeft op eene stellige wijze besloten, in de bestaande vakature te voorzien, door de beroeping van eenen Predikant. Uit dien hoofde kunnen aanzoeken van Heeren Kandidaten om eene predikbeurt in geen aanmerking komen.

NOORD-

NOORD-HOLLAND.

AMSTERDAM.

ANKEVEEN, 14 Sept. De Kerkeraad dezer Gemeente is heden, onder voorzitting van den Consulent, P. MULDER, Pred. te *Nederhorst*, *den Berg*, bijeengekomen, om eenen anderen Leeraar, in de plaats van Ds. J. WIGERI ANERSON, te verkiezen en heeft, uit het te voren bekend gemaakt twaalftal, geformeerd dit drietal:

J. H. CHRISTOFFELS, H. DE VRIES, E. C. GROENEVELD.

En daaruit met eenparige stemmen beroepen, J. H. CHRISTOFFELS, Kandidaat tot de H. Dienst bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Holland*.

AMSTERDAM. Zie Junij 1841.

ALKMAAR.

DRIEHUIZEN EN ZUIDSCHERMER. Zie Julij 1841.

CALLANTSOOG staat vakant te worden. Zie Julij 1841.

HOORN.

HOORN. Wij zijn in de treurige noodzakelijkheid, berigt te geven van het overlijden onzes oudsten Leeraars, JOHANNES VAN SLOOTEREN, A. L. M. Phil. Theor. Doct., Ridder der Orde van den Nederlandschen Leeuw, President van het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Holland*. Op den 2den Aug. naar *Amsterdam* vertrokken, tot vervulling der pligten, op hem, in zijne betrekking tot het Provinciaal Kerkbestuur, rustende, werd hij aldaar door zijne laatste ziekte overvallen, welke den 7den een einde maakte aan zijn leven. Hij bereikte den ouderdom van 75 jaren, en had

 het

het zeldzaam voorregt genoten, van bijna 54 jaren in de dienst des Evangeliums werkzaam te zijn; te *Hoogkeppel* en *Keppel Binnen*, van 3 Sept. 1787, te *Doetinchem*, van 18 Nov. 1792, en van 25 Nov. 1804 in deze Gemeente.

Reeds sedert eenigen tijd door afwisselende ongesteldheid aangetast, welke hem dit jaar belette zijn openlijk dienstwerk voor de Gemeente waar te nemen, bleef hij echter tot het einde toe zoo veel mogelijk werkzaam, ook in zijne betrekking als Protestantsch Geestelijke, in het Huis van Correctie alhier.

Met hartelijke deelneming werd aan den waardigen Overledene gedacht, toen in de eerstvolgende Godsdienstoefeningen, door zijne Ambtgenooten, de verschuldigde hulde aan zijne nagedachtenis werd gebragt, zoo ver dit bestaanbaar kon gerekend worden met zijne verklaarde begeerte, om niet tot zijnen lof te spreken. Overeenkomstig met dit uitdrukkelijk verlangen, zal dan ook geen Levensberigt volgen, en mag ook hier niet in zijnen lof worden uitgeweid; waartoe anders, met opzigt tot zijne uitgebreide kennis en grondige geleerdheid, zijn juist en scherpzinnig oordeel, zijn krachtigen en nadrukvollen prediktrant, zijne onvermoeide werkzaamheid, ijver en trouw, en zijne zucht om zuivere Evangelische kennis en Godsvrucht te bevorderen, de stof niet zoude ontbreken.

Moge de nagedachtenis des Ontslapenen in zegening blijven, en het nut door hem, in onderscheidene betrekkingen, vooral ook in deze Gemeente gesticht, niet verloren gaan! — God heeft hem zijne rust geschonken, en hem tot hooger werkkring geroepen. Zalig de doode, die in den Heer stierf! — Deze gedachten lenigen de droefheid der Weduwe en negen Kinderen, en

bij

bij de aanschouwing der uitkomst van des Ontslapenen wandeling, trooste haar en ons de bewustheid, dat zijn nederig en werkzaam geloof in aanschouwen is veranderd!

EDAM.

EDAM staat vakant te worden. Zie Junij 1841.
LANDSMEER. Zie Julij 1841.

ZEELAND.

MIDDELBURG.

VLISSINGEN, den 8 Aug. 1841. Onze jongste Leeraar, Ds. J. H. BÖSKEN, gaf ons heden bij de voormiddag Godsdienst, predikende over *Ps.* CXXVI: 5, 6, kennis van het overlijden van Ds. G. VAN KOOTEN, laatst Pred. te *Dordrecht*, en van Aug. 1796 tot Maart 1801, Herder en Leeraar bij onze Gemeente. Met aandoening hoorden wij, inzonderheid de ouden onder ons, die zijn Eerw. hier nog gekend hadden, dit berigt. God, bidden wij, trooste de bedroefde Kinderen van den waardigen Overledene, en heilige het werk onzer Leeraren aan ons gemoed, opdat wij eene gegronde hope voeden mogen, om onze in den Heer ontslapene Leeraren en vrienden eenmaal in betere gewesten te volgen!

ZIERIKZEE.

OOSTERLAND, den 13 Julij 1841. Na verkregene handopening van het Ministerie der Hervormde Eeredienst, was de Kerkeraad heden werkzaam, in het bijzijn van den Consulent, Ds. D. J. D. DE VOS, Pred. te *Bruinisse*, en van Medestemgeregtigden van wegens den Ambachtsheer van *Oosterland*, tot het uitbrengen eener

beroeping, ter vervulling van de bestaande vakature, veroorzaakt door het overlijden van Ds. G. H. SCHUTTER, en werd tot Herder en Leeraar alhier beroepen, de Wel Eerw. Heer BERNARD GEWIN, Kandidaat tot de H. dienst, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Holland*, welke deze beroeping heeft aangenomen.

Op het zestal werden geplaatst de volgende H. H. Kandidaten, onder onderscheidene Provinciale Kerkbesturen:

B. GEWIN, F. VAN DER VLIET, F. HOFMAN, H. P. SCHURING, H. B. VAN BUREN, J. J. SIX DIJKSTRA.

Op het drietal:

B. GEWIN, F. VAN DER VLIET en F. HOFMAN.

ZIERIKZEE. Zie Junij 1841.

GOES.

WILHELMINADORP, 10 Sept. Uithoofde van het bedanken van den Pred. K. J. VAN DRIEL, heeft de Kerkeraad de navolgende nominatie van H. H. Kandidaten tot de H. dienst, bij de onderscheidene Provinciale Kerkbesturen geformeerd:

Op het zestal werden alfabetisch geplaatst, de Wel Eerw. Heeren:

E. C. GROENEVELD, W. F. MENZEL, Th. Dr., A. G. VAN NOOCK, R. A. SOETEBOOD PICCARDT, Th. Dr., D. T. J. THOMKINS, Adjunct-Pred. te *Amersfoort* en A. J. J. WARNSINCK.

Daaruit werd gemaakt dit drietal:

A. J. J. WARNSINCK, D. J. THOMKINS en W. F. MENZEL, Th. Dr.

Welk drietal door den Minister van Staat, belast met de Generale Directie voor de zaken der Hervormde Kerk, enz., den Koning aangeboden zijnde, heeft Z. M. uit hetzelve den Heer A. J. J. WARNSINCK, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*, benoemd tot Pred. voor on-

onze Gemeente, en is zijn Eerw. dien ten gevolge, heden, naar kerkorde, beroepen geworden.

IJZENDIJKE.

IJZENDIJKE. Zie Aug. 1841.

UTRECHT.

AMERSFOORT.

ZUILEN, 5 Sept. 1841. Heden mogt onze Gemeente in haar thans zoo belangrijk verbeterd Kerkgebouw, zich voor de eerste maal vereenigen, en aldus eene sedert langen tijd gevoede behoefte en hartelijk gekoesterden wensch vervuld zien. Dank en eere bragt zij daarvoor aan de Bestuurders onzer Kerk, onder wier zorg en bestuur dat werk is uitgevoerd. Dank en eere den geachte Gemeenteleden, die, daarin luisterrijk voorgegaan door onzen vereerden Ambachtsheer, den Hoog Welgeb. Heer C. R. Baron VAN TUYLL VAN SEROOSKERKEN, de vereischte gelden daartoe zoo mildelijk hebben bijgedragen. Maar Hem bovenal, die haar had in staatgesteld, om door eigen middelen dat gewenschte doel te bereiken. Hem, die haar thans te zamen brengende, eene nieuwe proef Zijner Vaderlijke nabijheid schonk, Hem naderde de Gemeente, daarin voorgegaan door haren Leeraar, den Wel Eerw. Heer P. H. VAN DER STOK, met het gevoelen van den Dichter, *Ps.* XLVIII: 10. *o God! wij gedenken Uwer weldadigheid in het midden Uwes tempels.*

NIGTEVEGT vakant. Zie Maart 1841.

WOUDENBERG. Zie Aug. 1841.

WIJK.

DRIEBERGEN, den 1 Aug. 1841. Heden

 had

had alhier de Godsdienstige inwijding van het Orgel plaats. Onze Leeraar, Ds. H. A. VAN DER VEN, sprak bij die gelegenheid over het doelmatige, het betamende en de waardij der toonkunst, inzonderheid van het gewijde orgelspel, ter begeleiding van het Godsdienstig gezang, naar aanleiding van *Ps.* CL: 4*b*. *Looft Hem met snarenspel en orgel.* Eene talrijke schare woonde deze plegtigheid, niet zonder stichting, bij. Aangenaam was het voor Kerkvoogden, de algemeene goedkeuring te mogen ondervinden op hunne aangewende pogingen, om der Gemeente een Orgel te verschaffen. In alle deelen beveelt het zich uitstekend aan. Van elders aangekocht is het, met de noodige veranderingen, waaronder een geheel nieuw front, prijkende met prestant, 8 voet, van gepolijst tin, enz., als nieuw herschapen, daargesteld door de Heeren STULTING en MAARSCHALKERWEERD & C°., Orgelmakers te *Utrecht*. Welverdiende lof werd hun dan ook gaarne toegebragt, daar, volgens verklaring van den Heer H. BLANKEN, Organist te *Zeist*, die over het Orgel, gedurende de bewerking, een naauwkeurig toezigt heeft gehouden, alsmede van den Heer W. J. F. NIEUWENHUYSEN, Organist en Klokkenist, in de Domkerk, te *Utrecht*, die het, na de voltooijing heeft geëxamineerd, het werk den Makers alleszins tot eer verstrekt, en hen alle aanbeveling waardig maakt. Groote verpligting heeft onze Gemeente aan gemelden Heer BLANKEN, die belangeloos zijne zorg heeft aangewend, en zoowel door het voortreffelijk bespelen van het Orgel, bij deze plegtige gelegenheid, als des avonds, door het geven van een uitmuntend Orgelconcert, den krachtvollen en welluidenden toon des speeltuigs heeft doen hooren, op eene wijze, welke zijn kunsttalent eer aandoet.

Mo-

Moge deze aangename dag inzonderheid dankbare gevoelens jegens God en den Heer der Gemeente achterlaten, en het Orgel alhier, tot in lengte van dagen, een gepast hulpmiddel zijn tot bevordering van het nut en genoegen, bij het openbaar Godsdienstig gezang.

NEDERLANGBROEK, 18 Aug. Ds. BÄHLER, van *Aalst*, voor de beroeping in deze Gemeente bedankt hebbende, heeft de Kerkeraad heden, uit een drietal, waarop geplaatst waren:

D. D. D. AD. VAN DER MADE, Pred. te *Grijpskerk*. H. A. LAAN, Pred. te *Ottoland*. C. VAN DER FLIER, Pred. te *Schraard*.

Beroepen Ds. D. A. VAN DER MADE.

BUNNIK, den 5 Sept. Sedert eenen geruimen tijd bevond zich, ons, overigens zoo voortreffelijk Kerkgebouw, in eenen gebrekkigen toestand. Daar de Gemeente zelve buiten staat was, om in de kosten der herstelling te voorzien, te meer nog, omdat er de grootste behoefte was aan eene geheele nieuwe Pastorie, zoo werden er uit dien hoofde door H. H. Kerkvoogden, in den loop des vorigen jaars, pogingen aangewend, om van elders ondersteuning daartoe te erlangen, en wel met dien gunstigen uitslag, dat uit de toelage van Z. M. den Koning, de algemeene Synode der Nederl. Hervormde Kerk, en H. H. Gedeputeerde Staten dezer Provincie, in vereeniging met de vrijwillige inschrijvingen der Gemeente, eene genoegzame som werd bijeengebragt, tot het doen der noodige herstellingen; die dan ook, ten gevolge daarvan, in de maand April dezer jaars, aangevangen, en nu voor weinige dagen voltooid werden. Uit hoofde van de werkzaamheden deswege, waren wij, vijf maanden lang, verhinderd van ons Kerkgebouw gebruik te maken, gedurende welken

tijd wij ons op eene gebrekkige wijze moesten behelpen. Het strekte daarom ons allen tot groote blijdschap, toen wij heden weder voor de eerste maal in ons Heiligdom konden opgaan, en hetzelve zoo uitnemend verbeterd en vergroot zagen. Onze Leeraar B. L. MULLER, ging ons voor in ootmoedige dankzeggingen tot onzen God en Vader, voor de begunstiging van dit werk, en de genade daarin op nieuw aan ons bewezen; met smeekgebeden voor die allen, door welken Hij deze onberekenbare weldaad aan ons heeft beschikt; bij vernieuwing, het herstelde Kerkgebouw Gode tot zijne openlijke eeredienst en der prediking van het onschatbaar Evangelie toewijdende; biddende, dat het onder Gods hoede, tot in lengte van dagen, ten uitgebreiden zegen moge blijven bestaan.

In eene Leerrede over *Ps.* CXXXIII, werden wij bepaald, bij *het beminnelijke van de openbare Godsdienst*, *als ook vooral daarin gelegen*, *dat zij een voornaam hulpmiddel is tot aankweeking en bevordering van broederlijke liefde.* Na gepaste vermaningen en opwekkingen, werd aan het einde der rede, hulde toegebragt, aan onze reeds genoemde weldoeners, met dankbetuiging tevens aan H. H. Kerkvoogden, die, met getrouwheid, de meest mogelijke zorg en moeite, om dit werk tot stand te brengen, hebben aangewend, als ook aan de Gemeente zelve, die hare Godsdienstliefde bij deze gelegenheid, door vrijwillige giften, zoo kennelijk heeft betoond,

Met Godverheerlijkende Gezangen en Psalmen werd de Godsdienstoefening afgewisseld en veraangenaamd.

De Heer der Gemeente geve, dat de herinneringen en opwekkingen, dezen dag aan ons geschied, bijdragen mogen, om, doordrongen van de hooge waar-

waarde onzer Christelijke voorregten, bestendig de gezamenlijke bijwoning van de openbare Godsdienst, als eenen zeer sterken en uitlokkenden aandrang tot liefde en eensgezindheid te beschouwen, opdat zij ons en overal dien zegen en dat leven schenke, waardoor Zijn rijk in bloei zal toenemen.

AMERONGEN. Zie Julij 1841.

VRIESLAND.

LEEUWARDEN.

MARSUM, den 22 Aug. Heden werd door onzen Leeraar A. J. HAMERSTER, aan de Gemeente kennis gegeven, dat de Wel Eerw. Heer DOMINICUS CANNEGIETER, van den jare 1787 tot 1793, haar Herder en Leeraar, in den hoogen ouderdom van ruim 80 jaren, op den 12den l. l., was overleden. Er waren slechts weinige leden der Gemeente meer overig, die den waardigen man gekend hadden, doch die weinigen herinnerden zich zijner met groote achting en liefde, en houden zijnen naam in zegenend aandenken.

IDAARD vakant. Zie Aug. 1841.

JELSUM vakant. Zie Aug. 1841.

GARIJP Zie Aug. 1841.

ROTTEVALLE. Zie Aug. 1841.

OOSTERMEER staat vakant te worden. Zie Aug. 1841.

HARLINGEN.

WITMARSUM vakant. Zie Julij 1841.

SNEEK.

WOUDSEND, c. a., 22 Aug. In het morgenuur van dezen dag, werd de Kandidaat, de Wel Eerw. Heer C. J. KRAFFT, in de H. Dienst in onze Her-

Hervormde Gemeente plegtig bevestigd en ingezegend, door zijnen naasten Ambts-, Ring- en Buurbroeder, den Wel Eerw. Heer J. W. BECKING, Pred. te *Heeg* en Consulent dezer Gemeente. Zijn Eerw. behandelde bij deze aangename plegtigheid de woorden van ernstige en liefderijke vermaning, 1 *Thess.* V:12, 13. Nevens den Consulent geschiedde de oplegging der handen, door de Wel Eerw. Heeren: E. SCHRADER FOCKENS, J. R. DE BRUINE, W. A. BECKING, Predd. te *Jutrijp* en *Hommerts*, *Balk* en *Goinga*, e. a., met gepaste zegenende toespraak. In de Godsdienstoefening van het namiddaguur, mogten wij onzen bevestigden Leeraar zien optreden en zijne openbare rede hooren over *Ps.* XXVII:4.

SNEEK staat vakant te worden. Zie Junij 1841.

DOKKUM.

FOUDGUM EN RAARD. De Predikant dezer Gemeente, Ds. J. VAN DER ZWAAG, heeft eene beroeping ontvangen naar *Koekange*, onder de Klassis van *Meppel*, en dezelve in beraad genomen.

ANJUM. Op de beroeping van Ds. A. W. BUNING is kerkelijke approbatie verleend en die van Z. M. den Koning verzocht.

MORRHA EN LIOESSENS vakant. Zie Oct. 1840.

SURHUISTERVEEN. Zie Aug. 1841.

HEERENVEEN.

NIJEHASKE EN HASKERDIJKEN vakant. Zie Julij 1841.

NIEUW BRONGERGA OF DE KNIJPE. Zie Julij 1841.

OVER-IJSSEL.

DEVENTER.

GOOR. Zie Julij 1841.

BOR-

BORNE. Zie Julij 1841.

OOTMARSUM. Zie Aug. 1841.

KAMPEN.

KAMPEN, den 4 Aug. Ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het overlijden van Ds. G. H. HEIN, is geformeerd dit twaalftal:

DD. H. VAN INGEN, Pred. te *Dalen*. E. H. CATS, te *Almelo*. P. A. ROMIJN, te *Amersfoort*. H. ÖVERHAUS, te *Makkinga*. J. RUIJS, te *Rhenen*. W. A. VAN MEURS, te *Genemuiden*. J. H. CARPENTIER ALTING, te *Purmerland*. J. SIBLESZ, te *Vaassen*. P. JAS, Th. Dr. te *Purmerend*. M. MACALESTER LOUP, te *Zalk*. B. FIJNBRUIK, te *Hoogeveen*. L. C. VAN DER MEULEN, te *Bedijkte Schermer*.

Vervolgens dit zestal:

DD. E. H. CATS, P. A. ROMIJN, H. VAN INGEN, J. SIBLESZ, J. RUIJS, W. A. VAN MEURS.

Daarna dit drietal:

E. H. CATS, P. A. ROMIJN, W. A. VAN MEURS.

Waaruit beroepen is de Wel Eerw. Heer W. A. VAN MEURS, Pred. te *Genemuiden*, die, na beraad, deze beroeping, onder inwachting der veresichte approbatiën, heeft aangenomen.

GENEMUIDEN, den 6 Sept. Heeren Kandidaten worden verwittigd, dat de Kerkeraad van voornemen is, ter vervulling der aanstaande vakature, eenen Predikant te beroepen.

IJSSELMUIDEN vakant. Zie Aug. 1840.

GRONINGEN.

GRONINGEN.

OLDEHOVE, 8 Aug. 1841. Heden mogt onze Leeraar, Ds. D. M. HAACK, gedachtenis vieren van zijne vijf en twintigjarige Evangeliedienst in deze Ge-

Gemeente. De Gemeente wenscht met hem, dat het hem gegund mag worden, nog eenigen tijd in zijne dienst met nut werkzaam te zijn.

GRONINGEN, 29 Aug. 1841. Een onzer Leeraren, de Hoog Eerw. Heer H. CORVERBRUGH, Secretaris van het Provinciaal Kerkbestuur, na zijne terugkomst van eene badreis in het belang zijner gezondheid, voor het eerst weder predikende, herinnerde ons heden, dat hij op den 14den Julij l.l. vijf en twintig jaren als Evangeliedienaar in ons midden was werkzaam geweest. Wij vereenigden ons gaarne met zijne dankzegging aan God, en bevelen hem voor de toekomst van ganscher harte aan diezelfde Goddelijke liefde, die hij zoo lang reeds genoten heeft.

LEEG EN HOOGKERK vakant. Zie Julij 1841.

GRONINGEN. Zie Aug. 1841.

ZUIDHORN. Zie Aug. 1841.

LUTKEGAST. Zie Aug. 1841.

WINSCHOTEN.

BELLINGWOLDE, jongste Leeraarsplaats vakant. Zie Dec. 1837.

TERMUNTEN EN BORGSWEER vakant. Zie Jan. 1841.

APPINGEDAM.

OPWIERDE vakant. Zie Febr. 1841.

SCHILDWOLDE vakant. Zie Aug. 1841.

MIDDELSTUM.

UITHUISTERMEEDEN, den 5 Sept. 1841. Heden mogt onze Leeraar, J. J. DANSTÉ, predikende over 1 *Cor.* I:23, gedachtenis vieren van zijne 50 jarige dienst, in vier onderscheidene Gemeenten, *Wijnjeterp* en *Duurswold*, *Bellingwolderschans*, *Augustinusga* en *Suiderhuizen*, en nu, sedert 42 jaren, alhier. Gedurende al dien tijd genoot hij eene onafgebrokene gezondheid, en neemt ook

ook nu nog al het werk der bediening met lust en tot genoegen dezer uitgestrekte Gemeente, getrouwwaar. De Heer zij verder in allen opzigt met hem, en zegene zijne dienst onder ons, tot opbouw van het rijk van waarheid en Godsvrucht!

STITSWERD vakant. Zie Febr. 1840.

NOORD-BRABAND.

EINDHOVEN.

VELDHOVEN. Zie Aug. 1841.

DRENTHE.

ASSEN.

NORG vakant. Zie Febr. 1841.
RODERWOLDE vakant. Zie Aug. 1841.

MEPPEL.

KOEKANGE vakant. Zie Mei 1841.

LIMBURG, enz.

URMOND en GREVENBICHT. Zie April 1841.
MAASTRICHT. Zie Junij 1841.

REMONSTRANTSCHE BROEDERSCHAP.

WADDINGSVEEN en MOORDRECHT } vakant.

EVAN-

EVANGELISCH LUTHERSCHE KERK.

WOERDEN. Zie Aug. 1841.

HERSTELDE EVANGELISCH LUTHERSCHE KERK.

ZWOLLE, 12 Sept. 1841. Vernamen wij op den 25 Julij l.l. van onzen Leeraar, den Wel Eerw. Heer W. H. THORBECKE, met groote aandoening, dat hij zich verpligt had gevonden de beroeping naar *Amsterdam* aan te nemen; en zagen wij met smart den dag te gemoet, waarop zijn Wel Eerw. voornemens was, afscheid van ons te nemen; thans zijn wij in diepen rouw gedompeld, daar het den Heer der Kerke naar zijne ondoorgrondelijke wijsheid behaagd heeft, den geliefden Leeraar, die naauwelijks vier jaren met alle getrouwheid en voorbeeldigen wandel in het Leeraarsambt onder ons werkzaam is geweest, na eene hevige ziekte van eenige dagen door den dood in het 35ste jaar zijnes levens van deze aarde in de gewesten der onsterfelijkheid over te brengen. Zacht was zijn afscheiden, hetwelk op den 8sten dezer plaats had. Zijn vriend, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer DERMENAN, hooggeacht Leeraar bij de Waalsche Gemeente alhier, gevoelde zich opgewekt, op gisteren bij het graf een woord van bemoediging tot de te zamen gevloeide schaar te spreken en de Consulent der Gemeente, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer UCKERMAN, Pred. te *Amsterdam*, hield op heden in de voormiddag Godsdienst, naar aanleiding van 2 *Cor.* V: 1, eene zeer vertroostende Leer-

Leerrede, welke beide met de grootste belangstelling werden aangehoord. De nablijvende weduwe, moeder, broeders, zusters en alle magen en vrienden van den Overledenen zien opwaarts ten hemel, en trachten, hoe zwaar ook dit treffend verlies zij, in den wil van den Allerhoogsten te berusten. Gezegend blijve zijn aandenken bij ons; en ofschoon weemoedige tranen op zijn graf weenende, zien wij hopende uit naar den dag, waarop allen, die in het geloof aan onzen Heer zijn gestorven, elkander wederzien en nimmer weder gescheiden zullen worden.

AMSTERDAM, 12 Sept. Op den voorgaanden dag des Heeren vereenigden wij ons bij de openbare Godsdienstoefening in het hartelijk gebed, hetwelk onze Leeraars tot God opzonden voor het herstel van den onlangs beroepen Leeraar, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer W. H. THOLLIERE, Pred. te *Zwolle*, die door eene hevige ziekte was aangetast geworden. Het heeft den Heer, die niet antwoordt van zijne daden, niet behaagd om ons gebed te verhooren. In den loop der vorige week verspreidde zich reeds het treurig berigt, dat zijn Wel Eerw. onder de kracht der ziekte bezweken was. Hij ontsliep op den 8sten dezer en ging in, zoo wij vast vertrouwen, tot de vreugde van zijnen Heer. Had die tijding van dien onverwachten dood reeds bij velen eenen diepen indruk verwekt, die indruk werd meer algemeen en levendig, toen onze Leeraars op dezen dag bij de openbare Godsdienstoefening ons dat treffend afsterven van *hem* herinnerden, dien wij vurig gewenscht hadden dat weldra met het woord der verzoening in CHRISTUS onder ons zou optreden.

Inzonderheid bepaalde ons de Wel Eerw. Heer HELFER ESSBRUGGER in de morgen Godsdienstoefe-

 ning

ning bij dat voor ons treffend voorbeeld van *de broosheid* van ons leven, en wekte ons, naar aanleiding van *Gen.* XXVII: 2*b*, ernstig op, om, wegens het zekere van onzen naderenden dood en het onzekere wanneer de dag des doods voor ons zal aanbreken, aan dien beslissenden dag veel malen te denken en ons ernstig daartoe voor te bereiden. God zegene het woord van opwekking en vermaning, dat op dezen dag tot ons gesproken is, zoo zal, daar de mond des Ontslapenen niet meer tot ons kan spreken, zijn dood tot ons ernstig spreken, en ons aansporen, om door de genade Gods het werk des geloofs en der bekeering bij ons te laten bevorderen en ons daardoor voor te bereiden voor de onzekere ure onzes doods. Dus blijft AMSTERDAM vakant.

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

OOST-VRIESLAND.

AURICH, den 16 Julij. Heden trof ook onze Gemeente, en niet alleen onze Gemeente, maar tegelijk ook de gansche Gereformeerde Kerk van *Oost-Vriesland*, een zware slag, door het overlijden van onzen geliefden Leeraar, den Hoog Eerw. Heer Consistoriaal-raad en Generaal Superintendent M. H. MESSE, in den ouderdom van bijna 73 jaren. Zijn Hoog Eerw. werd in 1768 geboren, op *Klooster-Ahland*, werd in 1794 Kandidaat bij de Klassis van *Dockum*, en in dat zelfde jaar, be-

beroepen als Pred. te *Burum* en *Monnikenzijl*, vanwaar hij in 1796, als Hoogduitsch Pred., naar *Emden* vertrok. Daar zijnde, wees hij verscheiden beroepen naar elders, van de hand, doch liet zich eindelijk in 1831, eene aanstelling alhier, als Consistoriaal-raad, Generaal Superintendent en Pred. bij onze Gemeente, welgevallen, na 35 jaren lang, het Leeraarsambt bij de Emder Gemeente, getrouw waargenomen, en gedurende de 6 laatste jaren daarvan, het voorzitterschap in den Coetus met lof en waardigheid bekleed te hebben. Alle, die hem gekend hebben, zoo hier als elders, weten dat hij als een andere BARNABAS, een goed man was, vol van den Heiligen Geest en van geloof, stichtelijk en voorbeeldig in den wandel, en daarbij ijverig en naauwgezet, in de vervulling van al de deelen van zijn ambt. Wij hebben dan ook allen grond om te vertrouwen, dat hij nu het loon geniet, aan alle Gods getrouwe dienstknechten genadig toegezegd. God late zich aan zijne Weduwe en Kinderen niet onbetuigd, en voorzie goedgunstig in de behoeften van onze Gemeente en van de *Oost-Vriesche* Gereformeerde Kerk in het algemeen!

EMDEN, den 18 Julij. Heden morgen deelden al onze Leeraars in hunne voorafspraak aan de Gemeente mede, het treurig berigt van den dood van een' harer voormalige Leeraars, den Hoog Eerw. Heer Consistoriaal-raad, Generaal Superintendent en Pred. te *Aurick*, H. H. HESSE, die de Gemeente, met zijne uitstekende gaven, gedurende eene lange reeks van 35 jaren gediend had, en den 16 dezer, te *Aurick*, in het 73ste jaar zijns werkzamen levens, overleden was, de Gemeente tevens vermanende veel aan dezen haren voormaligen Voorganger te gedenken, die haar

 met

met zoo veel ijver en getrouwheid het woord Gods verkondigd had.

EMDEN, den 19 Julij. Wegens den aanhoudend ziekelijken toestand van een' onzer geliefde Leeraren, den Hoog Eerw. Heer L. L. WIJCHRAM, heeft de Kerkenraad der Nederduitsche Hervormde Gemeente alhier, onder goedkeuring van het koninklijke Consistorie, met denzelven eene overeenkomst gemaakt, volgens welke er, onder vastgestelde voorwaarden, een *Substituut* of Plaatsvervanger zal gekozen worden, die al de deelen van deszelfs bediening zal waarnemen, (terwijl zijn Hoog Eerw. als *Senior*, in de dienst der Gemeente blijft), en die, bij deszelfs overlijden, of ook bij het weder bezetten eener andere vakature, als gewoon Pred. bij onze Gemeente in dienst treedt.

Dien ten gevolge werd heden door den Kerkenraad, uit een te voren gemaakt groot emstal, een zestal van Pred. gevormd, waaruit vervolgens een Substituut zal gekozen worden, en waarop geplaatst zijn, de Wel Eerw. Heeren:

GEELVINK, Pred. te *Nuttermoer*. C. WIJCHRAM, Pred. te *Buitenpost*. TRIP, Pred. te *Leer*. GARNERUS, Pred. te *Kritzum*. VIËTOR, Pred. te *Jemgum*. LEEMKAMP, Pred. te *Brandswijk* en *Gybelard*.

AURICH, den 19 Julij 1841. Heden vond alhier de plegtige begrafenis plaats, van den Consistoriaal-raad en Generaal Superintendent NESSE. Met algemeene deelneming in het smartelijk verlies, werd zijn stoffelijk overschot, gevolgd door eene talrijke schaar van aanzienlijken en geringen, onder aandoenlijk gezang, aan de aarde toevertrouwd, terwijl het hart der bedroefde naastbestaanden en vrienden vertroost werd door eene treffende toespraak van den Consistoriaal-raad en Ge-

Generaal Superintendent over de Luthersche Kerk van *Oost-Vriesland*, den Heer HICKEN, die, na de wederkeering van het graf, in de Hervormde Kerk, eene plegtige Lijkrede hield, naar aanleiding van *Maleachi* II: 6, en aldus hulde deed aan de gedachtenis van den Overledene.

FREEPSUM, den 21 Julij. Uit een te voren gemaakt drietal, bestaande uit Ds. TER HAAR, te *Simonswolde*, en de Kandidaten VAN BUIREN en BOELMAN, werd hier heden met eenparige stemmen beroepen, de Kandidaat J. VAN BUIREN, die dit beroep, onder afwachting der vereischt wordende approbatie, heeft aangenomen.

BOHMERWOLD, den 25 Julij. Op heden werd onze van *Campen*, tot ons overgekomene Leeraar, Ds. E. HUIZINGA, door den Welgeb. Heer Ambts-Assessor SCHRADER en den Hoog Eerw. Heer Superintendent BILLKER, onder ons bevestigd.

De Bevestiger predikte bij die gelegenheid, naar aanleiding van 1 *Tim.* VI: 11*a*. *Gij mensch Gods*, en de Bevestigde, naar aanleiding van *Joh.* XIII: 17. *Indien gij deze dingen weet, zalig zijt gij, zoo gij dezelve doet.*

EMDEN, den 30 Julij. Heden werd, uit het te voren gemaakte zes- een drietal gevormd, bestaande uit de Predd.

A. P. GEELVINK, te *Nuttermoer*. C. J. TRIP, te *Leer*, en H. VIËTOR, te *Jemgum*.

Welke Genomineerde, volgens het hier bestaande gebruik, op nominatie zullen komen prediken.

CAMPEN, den 1 Aug. Ds. HUIZINGA, van hier naar *Böhmerwold* vertrokken, heeft heden alhier, zijne afscheids-Leerrede gehouden.

EMDEN. De Fransche Gemeente nog vakant.

GRAAFSCHAP BENTHEIM.

SCHUTTEROP. Zie Junij 1841.

KREITS SYNODE DUISBURG.

SCHERMBEEK eene Predikantsplaats vakant, GARTROP vakant.

CORRESPONDENTIE.

Het Dichtstuk de *onbestendigheid* laat zich met genoegen lezen, doch bevat volstrekt niets, dat men bij dat onderwerp niet overal aantreft, en heeft dus voor het publiek niets aantrekkelijks.

De *Beschouwing van het Orgel*, de *proeve eener verhandeling over een teeken van onzen tijd*, en de *beantwoording eener vraag* door Ds. LAAN, zullen successivelijk geplaatst worden.

Het stuk getiteld: *de Voorzienigheid*, wordt geplaatst. Van de *Wenken* zal misschien eenig gebruik, ter bladvulling gemaakt worden.

BERIGTEN.

Bij overlijden van Ds. G. VAN KOOTEN, Quaestor der Weduwenbeurs van de vorige Klassis van *Zuid-Holland*, verzoekt de Ondergeteekende Secundus-Quaestor de betaling der Jaarlijksche Quota's en vereischte opgaven te doen ten zijnen woonhuize, *Wijnstraat over de Nieuwe Brug*, Litt. B., N°. 167, alhier.

Dordrecht, P. M. BROUWER,
den 13 Sept. 1841. *Emeritus Predikant.*

Bij

Bij het Ministerie der Hervormde Gemeente te *Hoorn* is, tot herbouw der Groote Kerk, ingekomen:

Van *Zevenhoven*, door Ds. J. VAN OCHTEN, *f* 5,00.

Het berigt van *Ootmarsum* zal in de volgende maand geplaatst worden.

LETTER-NIEUWS.

BERIGT VAN INTEEKENING.

Bij den Boekhandelaar D. J. Haspels, te *Nijmegen*, zal eerlang uitgegeven worden:

I. *Het Heilige Avondmaal*, een dierbaar onderpand en toonbeeld van de Liefde, de Bedoelingen, Verdiensten en Zegeningen der lijdende en stervende Verlosser.

II. *Het Beeld des lijdende en stervende Verlossers*, zoo als ons hetzelve in de Lijdensgeschiedenis, en verder door de uitspraken zijner Apostelen onthuld wordt, met hetzelfde doel, namelijk ter dankbare overweging Zijner Liefde, Bedoelingen, Verdiensten en Zegeningen, voorgesteld door L. G. TH. CRAUTZBERG, Pred te *Horssen*.

Beide deelen, door onderwerp en doel, ten naauwsten vereenigd, werden door den Schrijver aan den Kerkeraad te *Horssen* aangeboden, om de opbrengst daarvan te doen strekken tot de oprigting van een Kerkefonds voor voornoemde Gemeente, die na het verlies harer Kerk en rijke Kerkefondsen onder het Fransch bewind, zich wel weder door de zorg van Z. M. den Koning der *Nederlanden*, en door de vereenigde pogingen van de Synode en het Provinciaal Kerkbestuur, in het bezit eener nieuwe Kerk en Pastory verheugen mogt, maar die tot onderhoud dezer gebouwen, geen an-

ander Fonds bezit, dan een kapitaal van Honderd Gulden. Daar de Kerkeraad evenwel oordeelde, dat waarschijnlijk de inteekening veel meer zoude opleveren, indien de prijs van het uit te geven werk slechts drie Gulden bedroeg, zoo besloot de Schrijver, de inteekening, zoowel op het geheele werk, als op elk der beide deelen afzonderlijk open te stellen, met dit onderscheid alleen, dat de prijs van het eerste deel, waarvan de geheele opbrengst der inteekening, tot het opgegeven weldadig doel zal strekken, op 16 Cts. per vel, maar van het tweede deel, hetwelk eenigzins grooter in omvang is, en als nu voor eigene rekening wordt uitgegeven, op 14 Cts. gesteld wordt, zoodat de prijs van beide deelen, die te zamen omtrent 45 vel bedragen, nagenoeg dezelfde zijn zal.

De inteekening blijft opengesteld tot het einde van December dezes jaar; wanneer aanstonds het werk ter perse gelegd zal worden, daar het eerste deel door den Schrijver reeds voor de uitgaaf zijner Bijbelsche Geschiedenis, voor jeugdige Christenen voleindigd was, terwijl hij insgelijks sedert het begin zijner ambtsbediening, de trekken van het verhevenste beeld, de Verlosser in Zijn lijden en sterven, zocht bijeen te vergaderen.

De Exemplaren van het eerste deel zullen door een Lid van het Kerkelijk Bestuur der Gemeente, mede onderteekend, en voorts de namen der Inteekenaren voor het werk gedrukt worden. Eene uitgebreide inhoudsopgaaf van beide deelen, is aan de Heeren Praetoren en Scriba's der Ringen, en voorts aan alle Boekhandelaars ter nadere inzage toegezonden.

HERFST-LECTUUR.

Als zoodanig mag inzonderheid worden aanbevolen: de tweede druk der *Leerrede ter herinnering van 's menschen broosheid en vergankelijkheid*, voorafgegaan door eene *Leerrede over de opvoeding der kinderen*, door J. van der Roest, in leven Evangeliedienaar te *Haarlem*. Prijs ƒ 0,55.

Lessen der Wijsheid, getrokken en zamengevoegd uit de spreuken van Salomo, door D. M. Kaakebeen, in leven Predikant te *Amsterdam*. Prijs ƒ 0,80.

Dit werkje, waarvan de eerste druk in weinige weken

ken uitverkocht was, werd uit de ziekenkamer van den waardigen Schrijver medegedeeld, met den wensch: »Dat de Heer deze zijne zwakke pogingen moge vruchtbaar maken, en dat bij menigen lezer van het boekje worden opgewekt de smaak en die opregte, eenvoudige, ootmoedige en zachtmoedige wijsheid, welke dikwijls dwaasheid is in de schatting der wereld, maar die bij God hoog staat aangeschreven; en Hij vermeerdere het getal van die leergierige kinderen der wijsheid, welke Hij, bij zijne toekomst voor den adel der menschheid verklaren zal!"

. *Christelijke Brieven en Overdenkingen van* P. Ris; uitgegeven door L. Egeling, in leven Predikant te *Leiden*. Prijs *f* 1,00.

Te bekomen bij W. Willems, Boekhandelaar te *Amsterdam*.

· De gedachtenisviering van het *Feest der Hervorming* eerlang zullende plaats hebben, is elke bijdrage daartoe voor de Protestantsche Christenen van veel belang, waarom de Boekhandelaar W. Willems, te *Amsterdam*, in het bezit zijnde van nog eenige weinige exemplaren van *het Leven van Ulricus Zwinglius*, met het portret, een Bijvoegsel tot het leven van M. Luther, J. Calvijn, Huss en Melanchton, uit het Hoogduitsch vertaald door G. H. Reiche, hetzelve verkrijgbaar stelt voor *f* 0,70.

Het Leven van Jan Wiclef, mede een der reformateurs, uit het Hoogduitsch door denzelven. *f* 0,80.

VOOR KATECHISATIEN.

Joh. Noman en Zoon, te *Zalt-Bommel*, hebben uitgegeven en debiteeren met succes:

I. D. H. Wildschut, Pred. te *Amsterdam*, *Vragen over de Bijbelgeschiedenis*, derde druk, 8vo. *f* 0,40.

II. ——————— *Onderwijs in het Christelijk Geloof*, naar de leer des Bijbels, 8vo. *f* 0,35.

Heeren Predikanten worden deze werkjes, die in alle Tijdschriften de aanprijzenswaardigste beoordeelingen te beurt hebben mogen vallen, bij voortduring in hunne attentie aanbevolen.

De Boekhandelaar J. van der Vliet, Cz., te *Rotter-*

ter-

terdam, heeft aan HH. Inteekenaren verzonden, de eerste Aflevering der Lijdens-Predikatiën van TH. VAN DER GROE, in leven Predikant te *Kralingen;* en maakt bij deze bekend, dat de Inteekening open blijft tot na de derde aflevering.

Kets en Lambrechts, Boekhandelaren te *Doesborgh*, hebben uitgegeven en alom verkrijgbaar gesteld:

I. *De Vier Evangeliën opgehelderd voor Christenen uit alle standen*, door A. H. VAN DER HOEVE en W. INHIJK, 1e stuk, 12°., 202 bladz., over het Evangelie van MATTHEUS. *f* 0,75.

NB. Met nog twee stukken van dezelfde grootte en prijs, zal dit hoogst belangrijke werk compleet zijn.

De gunstige beoordeeling dezer Evangeliën is te vinden in de Godgeleerde Bijdragen, N°. 4, 1841.

II. A. RADIJS, 13tal Leerredenen. *f* 2,90.

III. ———— *Avondmaalsboek*, of beschouwingen en overdenkingen vóór, bij en ná de viering des Avondmaals, in carton. *f* 2,90.

IV. ———— *Aan mijne jeugdige Medechristenen bij hunne opentlijke intrede in de Christelijke Kerk.* *f* 0,50.

V. ———— *Leerrede* over 's Heilands bede: Heilige Vader! bewaar ze in uwen naam! uitgesproken bij de plegtige bevestiging van Lidmaten. *f* 0,40.

VI. ———— *Bijbelsch Huisboek*, of christelijke overdenkingen over sommige Bijbelplaatsen des N. T., vooral ingerigt voor huisselijk gebruik, drie deelen, *tweede druk.* *f* 7,80.

NB. In *alle* onze recenserende Tijdschriften zijn aanprijzende beoordeelingen te lezen.

VII. ———— De Familie van *Andouse*, een geschiedkundig verhaal uit de tijden der Dragonnades, onder de regering van LODEWIJK den XIVden in *Frankrijk*, 2 deelen, met in koper gegraveerden titel. *f* 6,60.

G. F. N. Suringar, te *Leeuwarden*, heeft uitgegeven en alom verkrijgbaar gesteld:

I. Prof. T. ROORDA, *Proeve van Javaansche Poëzij,* uit

uit het Javaansche Heldendicht: *de Brătă of de strijd der Bărăthăs.* ƒ0,75.

II. Mr. A. van Halmael, Jr., *de Schieringers en Vetkoopers*, Romantisch Dramatische Tafereelen, uit de geschiedenis van *Friesland*, in de vijftiende Eeuw, met titelvignet. ƒ2,80.

III. W. H. Suringar, *Bezoeken in de Gevangenis, of Voorlezingen en Toespraken, gehouden in de Kerker.* Eene Bijdrage tot teregtwijzing en verbetering van Gevangenen, en tot de kennis van derzelver toestand en karakter, tevens bevattende eenige merkwaardige bijzonderheden en karaktertrekken uit het leven van Gevangenen en uit de gevangenis ontslagenen. Tweede druk, gr. 8vo. ƒ4,00.

IV. Sternberger van Goor, *de Mensch en de Misdaad.* Belangrijke oorkonde uit de geschiedenis der Lijfstraffelijke Regtpleging; bijeen verzameld uit de werken van Feuerbach, Bischoff en anderen. Twee deelen. ƒ6,00.

V. B. S. Ingemann, *Waldemar de Overwinnaar of Denemarken en de Denen, in het glansrijkst tijdperk hunner geschiedenis.* Drie deelen, met titelvignetten. ƒ8,90.

VI. Daniël Lessmann, (Schrijver van de *Reisavonturen van een Zwaarmoedigen*), *de Heidensche Molen.* Een Roman, twee deelen, met titelvignetten, gr. 8vo. ƒ6,90.

Bij J. C. van Kesteren, Boekhandelaar te *Amsterdam*, is op heden van de pers gekomen:

Neêrlands Roem, Historisch-Romantische Episoden, uit den Tachtigjarigen Oorlog, door W. van den Heuvell. Een deel kompleet, met gegraveerden titel en vignet. Prijs ƒ3,30.

Dezelfde Uitgever debiteert met succes:

I. *De Vrije Steenhouwers*, Een roman voor Vrijmetselaars en geene Vrijmetselaars, met vignet. ƒ2,40.

II. A. J. van Loon, *Tooneelen uit het Strafregt*, 3 deelen, met vignetten. ƒ8,25.

III. *Tafereelen uit het Fransche Hofleven*, gedurende de jaren 1559—1821, met vignet. ƒ2,40.

IV.

IV. J. van Waning Bolt, *Romantische Tafereelen.* Met portret. *f* 3,30.

V. G. P. R. James, Esq., *De Partijganger.* Een verhaal uit de Godsdienst-oorlogen in *Frankrijk.* Met vignet. *f* 3,00.

VI. G. L. H. Misfelblom, *van de Schelde. Luik in* 1830. Historisch Romantisch Tafereel uit de dagen der Belgische omwenteling. Twee deelen, met vignet *f* 5,50.

VII. *Nieuwe Keur van nuttige en aangename Mengelingen.* Jaargang voor 1841. Met vignet. *f* 3,60.

Bovenstaande Werken zijn aan Leesgezelschappen en alle Beminnaren van Romantische Lectuur ruimschoots aan te bevelen.

BIJBELSCH MAGAZIJN

VOOR ALLE STANDEN,

TER VERSPREIDING EN BEVORDERING VAN

KENNIS DER HEILIGE SCHRIFT.

EEN GEHEEL OORSPRONKELIJK WERK,

ZAMENGESTELD DOOR EENIGE

VADERLANDSCHE LEERAREN,

Versierd met op staal in dit Rijk gegraveerde Platen.

De uitgave van dit Werk geschiedt bij G. Portielje, Boekhandelaar te *Amsterdam.* Reeds zien hiervan het licht 21 afleveringen van het Oude en 21 van het Nieuwe Verbond, inhoudende 84 tafereelen, met even zoo vele op staal gegraveerde platen.

De Inteekening op dit zoo algemeen gezocht Werk, blijft nog bij *voortduring opengesteld.*

Ten einde hetzelve voor elk verkrijgbaar te stellen, is de prijs bovenmatig gering gesteld. Verlangt men zich hiervan te overtuigen? — Op aanvrage is het *Prospectus*, *Voorwaarden van Inteekening*, alsmede *Proefplaten* voor een ieder *kosteloos* bij elken Boekhandelaar in dit Rijk te verkrijgen.

Men leze over dit Werk onder meer andere beoordeelingen in onze Vaderlandsche Tijdschriften, *de*

Vriend

Vriend des Vaderlands, voor 1841, N°. 7, alwaar Recensent in het vervolg zijner beoordeeling zegt:

»Wij prijzen dit Werk gaarne bij vernieuwing, is »het noodig, en te ernstiger aan. Het kan onder den »zegen van God veel goeds stichten in de huisgezin»nen der Christenen."

»Ook door hen, die anderen onderwijzen, verdient »het gekend en gewaardeerd te worden." enz. enz.

Bij W. F. van Rijkom, Nieuwe Looijerstraat, N°. 19, te *Amsterdam*, is uitgegeven, en bij de meeste Boekhandelaren verkrijgbaar gesteld:

Prospectus van een nieuw uitgegeven Godsdienstig Weekblad, getiteld:

THEOPHANIA.

Bijdragen tot bevordering van Wetenschap en Deugd.

Prijs per Jaargang *f* 2,00, zijnde nog geen 4 Cts. per week; franco p. p. *f* 2,50.

De Uitgever vleit zich dat dit Werkje, thans eenig in zijne soort, aan eene wezenlijke behoefte van onzen tijd zal voldoen; en twijfelt alzoo niet aan eenen ruimen bijval van het Godsdienstlievend Publiek. Breeder volgens Prospectus, welke op franco aanvragen, *gratis*, te bekomen is. De Inteekening wordt met primo December aanstaande gesloten, zullende na dien tijd de prijs met 50 Cts. verhoogd worden.

Bij D. H. van der Scheer, te *Koevorden*, is uitgegeven, bij den Heer Saakes, te *Amsterdam*, en verder alom te bekomen:

P. Borles, *Leiddraad bij het Godsdienstig onderwijs ter bevordering van Bijbelkennis.* Vijfde druk. *f* 0,27.

——— *Handleiding bij het onderwijs in de Godsdienstleer.* Vierde druk. *f* 0,12½.

J. Speckman, *Onderwijs in de Bijbelgeschiedenissen des Ouden en Nieuwen Testaments.* Derde druk. *f* 0,10.

De meer en meer toenemende algemeene invoering van deze voortreffelijke onderwijsboeken bij Katechisatiën, getuigt dat dezelve aan de behoefte des tijds vol-

voldoen. Sedert de eerste uitgave in 1832 zijn er duizenden exemplaren gedebiteerd.

Wel en Wee, zangen der liefde, in carton. ƒ 0,90.
Verguld op snede en in koker. ƒ 1,25.

Men zie over dit schoone dichtbundeltje de gunstige beoordeeling in *de Gids*, 1841.

P. Moens, *Godsdienstige Overdenkingen voor zijne lijdende Natuurgenooten*, 2 deelen. ƒ 3,00.

——— *Geschenk voor de lieve Jeugd*, in den morgenstond des levens. ƒ 0,20.

——— *de goede Grootmoeder en hare Kleinkinderen*. ƒ 0,12½.

——— *Iets voor de lieve Kleine*, enz. ƒ 0,08.

——— *klein geschenk voor zoete en gehoorzamen Kinderen*, met plaatjes, tweede druk. ƒ 0,25.

——— *Verhalen en Gedichtjes voor de lieve Vaderlandsche Jeugd*, met plaatjes. ƒ 0,45.

Het Huiskruis, of de gevolgen van het Geneverdrinken, door Ds. Bottcher. ƒ 0,40.

M. A. Amshoff, *Herinnering van de Godsdienstige Feestviering der 50 jarige Evangeliebediening*, van J. P. Amshoff, Pred. te *Emmen*. ƒ 0,60.

De Erven Thierry en Mensing, Boekhandelaren te *'s Hage*, hebben uitgegeven:

Bedenkingen ten aanzien van het bij de laatste Synodale Vergadering uitgebragt, en door de Synode overgenomen Rapport en daarop gegrond besluit, ter zake van het adres aan Ds. B. Moorrees, c. s., strekkende ter handhaving van de leer der Hervormden: door J. J. le Roy, Pred. te *Oude Tonge*. ƒ 0,30.

IN-

INHOUD.

BOEKBESCHOUWING.

MEN-

INHOUD.

MENGELWERK.

BOEKZAAL

DER

GELEERDE WERELD,

EN

TIJDSCHRIFT

VOOR DE

PROTESTANTSCHE KERKEN,

IN HET

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

Voor October 1841.

TE AMSTERDAM, BIJ
DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,
op den Singel, tusschen den Blaauwburgwal
en de Bergstraat, N°. 320.

MDCCCXLI.

De prijs is 30 Cents.

BOEKBESCHOUWING.

DISPUTATIO Theologico-exegetica de notione τοις εργοις et τω εργω, quae Jesus, in Evangelio Joannis, sibi vindicat, tribuenda, quam... publico ac solemni examini submittet BENJAMIN HACHENIUS, *Benj: fil. Amstelodamensis, ad diem* 2 *Aprilis* 1841 *hora II—III, in auditorio Majori, Amstelodami, apud* Stokmans *et* Rijnders, 1841.

Ofschoon ook de drie andere Evangelisten de *werken* van JEZUS op eene waardige wijze vermelden, en wij, b. v. *Matth.* XI: 2, JOANNES *den Dooper* van Zijne *werken* hooren gewagen, en *Luk.* XXIV: 19 de brave Emmaüsgangers van JEZUS spreken, als van eenen Profeet krachtig in *werken* en *woorden*; is evenwel te regt opgemerkt, dat het aan het Evangelie van JOANNES meer bijzonder eigen is, den lezer te doen zien, dat de Heiland zelf zich meermalen op Zijne werken beriep, daaruit leerde redeneren en besluiten — en deze deed kennen als zoo vele onwraakbare bewijzen, voor Zijne hooge zending en dus van ieders verpligting om naar Hem te hooren, Zijne leer aan te nemen — in Hem te gelooven.

De wakkere student in de Godgeleerdheid, de Heer HACHENIUS, daarop opmerkzaam gemaakt, sloeg

de plaatsen *Joan.* V: 20—36, IX: 3, 4. X: 25—38, XIV: 10—12, en XV: 24 op, en vestigde zijne aandacht verder ook op Hoofdst. IV: 31 en XVII: 4, waar de Heere JEZUS, in het enkelvoud, van Gods werk sprekende voorkomt, als Hem van God opgedragen en door Hem volbragt, — vernam de verschillende opvattingen en verklaringen van eenige vroegere en latere uitleggers, en begreep dus, dat eene opzettelijke behandeling hiervan, eene voor hem niet ongeschikte stof opleverde ter naauwkeurige bewerking, ten einde alzoo aan zijne verpligting als Theologisch student aan het Amsterdamsche Athenaeum, en tevens aan zijn eigen verlangen, te mogen voldoen; waarin hem dan ook het voor hem zoo veel afdoend oordeel van zijnen hoog geschatten Meester, Prof. ROOIJENS, niet weinig bevestigde en aanmoedigde.

In het eerste Hoofdstuk houdt NACHENIUS hier, na eene opgave van onderscheidene verklaringen omtrent de beteekenis aan de woorden τοῖς ἔργοις en τῷ ἔργῳ te geven, op de aangehaalde plaatsen van JOANNES Evangelie gedaan te hebben, zich bezig, met eene naauwkeurige beschouwing en verklaring van deze plaatsen zelve, beginnende met Hoofdst. V: 20, en eindigende met Hoofdst. XVII: 4, terwijl hij in eene bijzondere beschouwing de beide laatste (IV: 34 en XVII: 4) behandelt. Na de behandeling van de vijf eerste, geeft NACHENIUS dit als resultaat op: Sed, quod rei summa est, ex omnibus, quae perlustravimus, locis in unum conjunc-

junctis, in omni singulorum varietate, conficitur, Jesum universe suis, quae vocaret, ἔργοις comprehendisse quaecumque ipse, Filius Dei idemque hominum conservator, eximio, quo esset, loco, Patris sui virtute per totam vitam terrestrem perageret, haud exclusis, quae etiam a suo in coelos abitu ad rerum terrenarum finem peracturus esset. — Er is wel geen twijfel aan, dat hij dit heeft *zoeken* te staven, maar of hij het ook bewezen heeft, is eene andere vraag, welke zeker niet allen bevestigend zullen kunnen beantwoorden. Wij hadden daarom ook liever gezien, dat de jonge Godgeleerde minder stellig, en meer zedig zich hier uitgelaten of althans voorzigtiger sich uitgedrukt had. Gebleken is uit de behandelde plaatsen, dat de Zaligmaker zelf soms in eenen meer bepaalden, soms in eenen algemeeneren zin van Zijne *werken*, Hem door God aanbevolen en naar Zijnen raad, wil en bevel door Hem verrigt tot 's Vaders eer en 's menschen heil, gesproken heeft, gelijk uit den zamenhang trouwens niet moeijelijk is op te maken voor iemand, die met nadenken leest. NACHENIUS had aangaande de woorden (van *Joan.* X: 25) ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ πατρός μου, verklaard: optime haec formula redditur: *Patris mei nomen adhibens.* Hij schijnt dus later gevoeld te hebben, dat *namens mijnen* Vader eene betere verklaring oplevert. Waarom niet vergeleken vs. 32, ἐκ του πατρος μου, hetgeen toch wel hetzelfde zal te kennen geven? Dat de Heer aan de werken, welke

Hij deed, eene grootere kracht om Zijne Messiaansche waardigheid daaruit te leeren kennen, toeschreef, dan aan Zijne woorden, gelijk hier is aangemerkt, moet zeker niet zoo onbepaald, niet zoo algemeen aangenomen worden opgevat: te weten voor zeker soort van menschen, want Hij verklaarde immers uitdrukkelijk: *Mijne leer is de mijne niet, maar desgenen die mij gezonden heeft. Zoo iemand wil* enz. *Joan.* VII: 16—18.

Ter verklaring van *Joan.* X: 30, heeft hij zich vereenigd met het gevoelen van CALVIJN. Het komt ons echter voor, dat Hoofdst. XIV: 10, 11, hierbij wel nader mogt vergeleken zijn.

Bij het hier vervolgens ter verklaring van Hoofdst. IV: 34 aangemerkte, had de jonge Doctor meer kunnen hechten op de gegronde aanmerking, dat JEZUS Zijne betuiging *ἵνα ... πέμψαντός με* zelf nader heeft toegelicht, door er terstond bij te voegen: *καὶ τελειώσω αὐτοῦ τὸ ἔργον*, als haren wij: mijne spijs, mijn genoegen is het, den wil van mijnen Hoogen Zender te doen, en alzoo Zijn werk (door Hem mij opgelegd, tot heil der wereld) te volbrengen. — Dan behoeft men tot geene gedrongene verklaring de toevlugt te nemen, en de zamenhang maakt alles hier duidelijk. NACHENIUS heeft te regt hier vervolgens ook op gewezen, bij de behandeling van Hoofdst. XVII: 4; waaromtrent wij meenen te moeten aanmerken, dat de woorden *τὸ ἔργον ἐτελείωσα ὃ δέδωκάς μοι ἵνα ποιήσω*, de betuiging uitdrukken, dat JEZUS zich be-

zoowat was tot heden toe aan Zijnen het getrouw voldaan en 's Vaders wil volbragt te hebben. Men vergelijke daarmede dus Hoofdst. XIX: 30. Men heeft alzoo tot geene πρόληψις de toevlugt te nemen, maar zal liever met de vraag zich bezig houden: hoe JEZUS zulks gedaan heeft, door woorden namelijk en werken?

Na nu met ijver het grootste gedeelte zijner Disputatie besteed te hebben, aan de behandeling der genoemde plaatsen, gaat NACHENIUS in het andere Hoofdstuk over, om ook nog kortelijk te onderzoeken, hetgeen van elders, zijns achtens, ontleend kan worden, ter toelichting van het onderhavige onderwerp; en bepaalt daartoe de aandacht 1.) bij die plaatsen, waarin, door anderen, insgelijks van de *werken* of van het *werk* des Heeren JEZUS CHRISTUS gesproken wordt, en 2.) bij dezulke, waarin het *werk* der Apostelen en van de eerste verkondigers van het Evangelie vermeld wordt. Die eerstgemelde plaatsen zijn: *Matth.* XI: 2, 3, *Joan.* VII: 3 en *Luk.* XXIV: 19. In de eerste, waarin hij de var. lectio διὰ voor δύο aanbevelingswaardig schijnt te achten (maar strijdig met *Luk.* VII: 18) vindt hij een bewijs: *Jesum* τοῖς ἔργοις, *ex quibus quaestio proposita de dignitate ejus Messiana judicanda esset, tam diversa miracula, quam annunciatum a se Evangelium annumeravisse.* Maar hetgeen JEZUS antwoordde, dienende op de vraag: Σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος κ. τ. λ. en *niet* op het berigt: Ἰωάννης ἀκούσας τὰ ἔργα τοῦ χριστοῦ.

Ten aanzien van de tweede plaats, heeft hij met reden aangemerkt: Si tamen fratres ejus miracula unice cogitassent, inde non sequeretur, appellationem τῶν ἔργων alibi non latius patere. Ter toelichting van de laatste plaats, is de zamenhang goed opgegeven, en regt tijdig gewezen op *Hand.* VII: 22; maar had toch de onderscheiding van ἔργον en λόγος meer in aanmerking moeten genomen zijn. Later echter is dit meer geschied.

Zeer goed heeft hij, met terugwijzing op het te voren omtrent *Joan.* XIV: 12 aangemerkte, in den aanvang van de tweede sectie, gezegd: Quum autem Apostolorum studia, in opere a Domino incepto persequendo posita, identidem in *Actis Apost.* et Epistolis *Paulinis* pariter appellatione τοῦ ἔργου vocantur, haud praeter rem erit, breviter excutere, quid ibi hac appellatione contineatur.

Daarop vestigt hij eerst de aandacht op eenige plaatsen uit de *Handelingen der Apostelen*, te weten Hoofdst. V: 38. XIII: 2. vergel. met Hoofdst. XIV: 26 en XV: 38, in welke het τὸ ἔργου zeker is, het werk den Apostelen opgelegd, de verkondiging en uitbreiding van het Evangelie, en dus van het Koningrijk Gods, of van JEZUS CHRISTUS, waarmede zij zich onvermoeid naar hunnen last bezig gehouden hebben. Vervolgens gaat hij over, ad eas Pauli *Epistolas*, in quibus vel de suo ipsius ἔργῳ, vel etiam de aliorum Evangelii praeconum et Ecclesiae antistitum laboribus, eadem dictione adhibita, mentionem facit, en spreekt dus

met

inét een woord, over 1 *Cor.* III: 13—15. XVI: 10. *Filipp.* I: 22. II: 30. 1 *Thess.* V: 13. 1 *Tim.* III: 1 en 2 *Tim.* IV: 5. Na hierop nog het een en andere, dat hem voorkwam niet ondienstig te zijn, te berde gebragt te hebben, deelt hij zijne conclusie mede, en geeft dit als het resultaat op: Itaque rei summa huc tandem redit: Jesum τῶν ἔργων et τοῦ ἔργου appellationibus praesertim comprehendisse quaecumque in terra, legati divini ejusdemque cum Deo conjunctissimi vices sustinens, et hominum salutem ex Patris consilio ibi procuraturus, voce ac factis, dicendo docendoque pariter atque miraculis et aliis praeclaris facinoribus patrandis, ne ipsa quidem morte salutari, cui se devoveret, excepta, a se perficienda existimaret; ita vero ut ἔργοις suis nonnunquam etiam complecteretur, quae ad Patrem, a quo in terram venerat, reversus, de coelo, Patris virtute, in suorum gratiam effecturus esset, cuncta denique mortuis in vitam revocandis atque mercede unicuique pro factis retribuenda, consummaturus: quorum omnium ἐργων illibata Effectoris sanctitas, tota vita terrestri publica declarata non modo summum erat decus ac stimulus potentissimus, verum etiam eadem sanctitas in ipsa quoque ἔργα, atque in persuadendi vim, quam in alios exsererent, maximam ac singularem plane efficaciam habebat.

Wij raden alleen den jongen Doctor, om wel te onderscheiden, tusschen de vraag: Hoe kan men zich het groote werk en doel des Zaligmakers, als

 den

den Messias, voorstellen, of wat behoort men al tot dat werk, door Hem naar Gods wil en raad op zich genomen, te brengen, indien men het zich in zijn geheel wil voorstellen; en die: wat meer bepaaldelijk door den waarheidlievende Bijbellezer, in de verschillende plaatsen, waar het meervoud *werken* of het enkelvoud *werk* ten aanzien van den Zaligmaker voorkomt, moet verstaan worden?

Het is ons voorgekomen, dat dit hier niet behoorlijk is voor oogen gehouden, en daarom deze Disputatie niet geworden is, hetgeen men wegens haren titel zoude hebben kunnen verwachten.

Wij prijzen overigens zeer het goede oogmerk, hetwelk NACHENIUS bijzonder ook op de laatste bladzijde heeft doen kennen, roemen zijnen ijver, vooral ook doorstralende in het nagaan van den zamenhang, en geven ons genoegen te kennen, over de hier gegevene blijken van welbesteden tijd en goeden aanleg, en aanvankelijk ook verkregene kennis. Het twaalftal achteraan gevoegde stellingen, leverde genoegzame stof op, voor het doel.

De Heer NACHENIUS werke verder met ijver voort, en worde spoedig in de gelegenheid gesteld, om in den wijngaard des Heeren met lust en zegen bekwamelijk te arbeiden.

Het

Het LEVEN van JEZUS. *Stichtelijk Huisboek door* E. G. A. BÖCKEL, *Theol. et Philos. Doctor. Uit het Hoogduitsch. Eerste Deel. Te* Haarlem, *bij* de Erven F. Bohn, 1841. *VIII en* 380 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 3,00.

Het ontbreekt zeker bij ons niet aan stichtelijke huisboeken, over het leven van den Heere JEZUS. Evenwel heeft de ongenoemde Vertaler begrepen den voorraad daarvan te moeten vergrooten, door dit werk van Dr. BÖCKEL in onze taal over te brengen en te laten drukken. Het blijkt, dat hij zich daartoe opgewekt gevoeld heeft, omdat de Schrijver het opstelde met het oogmerk, om, door de practische voorstelling van 's Heilands leven naar den inhoud der Goddelijke Evangeliën, een tegengift te geven tegen de verwarde denkbeelden en ongeloovige begrippen, welke in *zijn* Vaderland, vooral door onwetenschappelijke lezers, uit het beruchte werk van STRAUSS in menigte waren geput, maar ook tevens, naardien hij oordeelde, dat het ook door anderen met stichting en zegen zal kunnen worden gebruikt; alhoewel hij niet gehouden wil zijn, voor iemand die zich in de bijzonderheden met iedere opvatting of elke voorstelling van zijnen schrijver geheel kan vereenigen.

Dit eerste deel heeft deze drie afdeelingen en onderdeelen:

Eer-

Eerste afdeeling. JEZUS geboorte, kindsheid en jeugd.

I. De Heiland der wareld beloofd. II. Tijd en plaats der geboorte van JEZUS. III. Aankondiging der geboorte van JOANNES *den Dooper*. IV. Aankondiging van JEZUS geboorte. V. MARIA bezoekt ELIZABETH. VI. JOANNES geboorte. VII. JEZUS geboorte. VIII. JEZUS in de Joodsche Kerk opgenomen. IX. De Wijzen uit het Oosten. X. JEZUS redding. XI. JEZUS twaalf jaren oud. XII. JEZUS kindsheid.

Tweede afdeeling. JEZUS aanvaardt Zijn werk.

XIII. JOANNES *den Dooper*. XIV. JEZUS gedoopt. XV. De verzoeking in de woestijn. XVI. De eerste vrienden van JEZUS. XVII. JEZUS eerste wonder. XVIII. JEZUS de wonderdoener. XIX. De bezetenen. XX. JEZUS vangt aan te leeren. XXI. Roeping der Apostelen. XXII. Laatste getuigenis van JOANNES *den Dooper* aangaande JEZUS.

Derde afdeeling. JEZUS openbare werkzaamheid tot op het tweede Pascha.

XXIII. JEZUS uit *Nazareth* verdreven. XXIV. Het eerste Pascha. XXV. De tempelreiniging. XXVI. NIKODEMUS. XXVII. JEZUS onder de Samaritanen. XXVIII. Het beloond geloof. XXIX. Genezing van een bezetene. XXX. Eigenlijk doel van 's Heilands omwandeling. XXXI. De storm op het meir. XXXII. De bezetenen bij *Gadara*. XXXIII. Genezing van een zenuwkranke. XXXIV. Roeping van MATTHEUS. XXXV. Opwekking der dochter van JAÏRUS. XXXVI. Ver-

Verscheidene wonderen des Heeren. XXXVII. Het airenplukken op den Sabbath. XXXVIII. Genezing eener lamme hand op den Sabbath. XXXIX. Wie is zalig te prijzen? XL. Bestemming van 's Heeren discipelen. XLI. Geest van JEZUS zedeleer. XLII. De ware Godsdienstigheid. XLIII. De echt christelijke gezindheid. XLIV. Wonderbare genezing van twee kranken. XLV. Opwekking van den jongeling te *Naïn*. XLVI. Eene zondares wascht JEZUS de voeten. XLVII. Genezing van een hopeloos kranken op den sabbath. XLVIII. JOANNES in den kerker. XLIX. De zonde tegen den Heiligen Geest. L. Dischgesprek tegen de huichelarij. LI. JEZUS moeder en broeders. LII. Gelijkenissen van het Rijk Gods. LIII. JEZUS andermaal in *Nazareth* verworpen. LIV. Eerste uitzending der apostelen. LV. Dood van JOANNES *den Dooper*.

BÖCKEL heeft deze zijne practische behandeling zoodanig ingerigt, dat ieder onderdeel ook op zich zelve verstaanbaar is, en zoo veel mogelijk een afgerond geheel uitmaakt, zoodat men, gelijk hij verklaart, zonder nadeel het boek kan opslaan, waar men liefst wil.

De Vertaler, die zijne eigene spelling verkiest te volgen en zich dus niet heeft willen schikken naar het vrij algemeen aangenomen gebruik, heeft de stichting willen trachten te bevorderen, door er een aantal versjes uit den bundel van Evangelische gezangen, en ook uit andere dichtwerken, als van LODENSTEIN, LUIKEN, VOET, KAMPHUIZEN, VAN ALPHEN,

PHEN, BILDERDIJK en VROUWE BILDERDIJK, ook uit den Rijmbijbel van den Eerw. H. BEETS bij te voegen. Hier of daar schijnt hij ook wel iets weggelaten te hebben, dat hem min of meer gezocht voorkwam, en er zijn ook verscheidene korte aanmerkingen door hem onderaan bijgevoegd.

Er komt dan ook hier veel goeds voor, dat tot stichting dienen kan, en men kan er, bij gebrek aan andere nuttige leesboeken, zich met oordeel des onderscheids een wezenlijk voordeel mede doen. Ondertusschen kunnen wij niet zeggen, dat er behoefte bij ons bestond, aan het overbrengen van dit werk. Er is hier en daar nog al het een en andere met grond op aan te merken, buiten hetgeen de ons voorkomende jeugdige Vertaler heeft aangestipt. Ongaarne lazen wij b. v. hier eene noot als deze:

»Bij MATTHEUS werdt evenwel eene andere toepassing aangegeven; edoch naauwelijks met de bedoeling des Heilands over een te brengen. Het verblijf van JONA in den buik van den visch, als men het verhaal als waarheid en niet als verdichting opvat, komt als een straf voor den profeet zelven voor, en niet als een profetisch teeken voor de Ninevitem, die, voor zoo ver wij weten, daar nimmer eenige kondschap van droegen."

Hoe ligt geeft toch zulk onbedacht schrijven eenen verkeerden indruk! Voorzeker heeft BÖCKEL misgetast, wanneer hij van JOANNES *den Dooper* verklaart: Later zien wij hem zelfs aan JEZUS twijfe-

feden en zijne verblinding gaat zoo ver, dat hij zich verstout dengenen, wiens schoenriemen los te maken hij zich eens niet waardig achtte (*Luk.* III: 16) de vraag voor te leggen: Zijt Gij het, die komen zoude of verwachten wij eenen anderen? waarop hij later nog eens terug komt, en zelfs er deze practicale aanwijzing op bouwt: »De dwaling van een zoo eerwaardig man behoort mij eene waarschuwing te wezen, dat ik mij niet verstoute, mijne welligt hartstogtelijke inzigten als den maatstaf te beschouwen, waarnaar ik de handelwijze van verlichte en vrome menschen mag beoordeelen."

Ten blijke hoe willekeurig de Schrijver soms hier is te werk gegaan, kunnen wij niet nalaten, onder andere, ook aan te voeren, dat hij den Discipelen van JEZUS bij den storm op het meer, *Matth.* VIII: 23, onachtzaamheid en traagheid te laste legt, ja zelfs hen beschuldigt van roekeloosheid, met te schrijven: »Meer dan eens, zonder twijfel, hadden zij in hun beroep als visschers dergelijke onverwachte stormen beleefd, en zich door welberaden aanwending van beproefde middelen gered; maar nu, terwijl JEZUS bij hen is, gelooven zij boven zulk eene inspanning van krachten verheven te zijn om eenen wonderbaren bijstand te kunnen verwachten. Deze lijdelijkheid vergroot dan ook het gevaar; werkelijk is het zoo ver gekomen, dat zij verloren zijn, als de Almagt niet helpt, als de worsteling der elementen niet gezust wordt." Waaruit heeft de Duitscher zulks toch opgemaakt? Of is het

te

te denken, dat zij niet eerst al het mogelijke zullen hebben in het werk gesteld, om het gevaar af te wenden, voor dat zij den geliefden Meester in Zijne rust stoorden? Het heeft ons ook zeer verwonderd, dat de overzetter in *Matth.* VI: 1 van de gewone, zoo deugdelijke opvatting is afgeweken, een misverstand waarschijnlijk veroorzaakt, door te denken aan Hoofdst. V: 20. (*) Wij zouden veel meer kunnen bijbrengen, om te doen zien, dat BÖCKEL, onzes achtens, veel te los is te werk gegaan, om bij het Nederlandsch Publiek, dat degelijk voedsel verlangt voor verstand en hart, grooten ingang te vinden. Wij bezitten betere stichtelijke huisboeken, en gelukkig ook andere en grondiger werken, om tot tegengift van de losse, laffe en bedriegelijke pogingen van het ongeloof, door eenen STRAUSS en andere niets waardige schrijvers, in het werk gesteld, te verstrekken.

Bij-

(*) Hetgeen de Zaligmaker immers eens in 't gemeen aanmerkte, doet hij hier in 't bijzonder van de aalmoesen opmerken. Zeer juist heeft de Hoogleeraar VAN DER PALM geleerd: »hoe men ook leze, men moet altijd *aalmoezen* vertalen." Men zie ook SCHOLZ N. T. Gr. vol. I. ad h. l.

De Recensent.

Bijbelsch HUISBOEK, of Christelijke Overdenkingen over sommige Bijbelplaatsen des N. T. Vooral ingerigt voor Huisselijk Gebruik. Door A. RADIJS, *Predikant te* Doesborgh. *Tweede stuk. Tweede druk. Te* Doesborgh, *bij* Kets en Lambrechts, 1840. 252 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 2,50.

In het jaar 1837 kwam dit tweede stuk van het Bijbelsch Huisboek, door den Eerw. RADIJS geschreven, in het licht, en hij mogt het genoegen smaken, dat, in 1840, eene tweede uitgave vereischt werd. Dit stuk vangt aan met de XXVIste en eindigt met de XLVIIIste afdeeling, gelijk wij ons herinneren reeds, bij de beschouwing der eerste uitgave te hebben aangewezen. (*) Daar wij ons, over de nuttige strekking en goede inrigting van dit huisboek, reeds meermalen in dit Tijdschrift duidelijk genoeg meenen te hebben uitgelaten, (†) achten wij ons ontslagen en zullen onze lezers ons ook gaarne bevrijden van de moeite, om daarvan thans opzettelijk te gewagen en er ons breedvoeriger over uit te laten. Het is ons altoos aangenaam te

(*) In dit Tijdschrift voor Augustus 1838, pag. 153—158.

(†) Men kan de *Boekzaal* naslaan voor November 1837 en ook voor Mei 1840.

te vernemen, dat zulke stichtelijke boekwerken, waarin de hoofdzaak is de Bijbelsche geschiedenis en de christelijke leer beoefenend voor te stellen en op verstand, hart en wandel ernstig ter betrachting toe te passen en alzoo wezenlijke stichting te bevorderen, wel gezocht en veel gelezen worden.

Ter verdere aanprijzing willen wij er ten besluite het volgende ter proeve uit overnemen, (uit de XLVIIste afdeeling,) JEZUS denkwijze omtrent den sabbath, *Matth.* XII: 1—29. *Mark.* II: 23. III: 1—12 en *Luk.* VI: 1—11.

»Ook wij hebben in elke week eenen heiligen dag, waarop wij onzen arbeid staken, en ons vereenigen tot eene openlijke vereering des Allerhoogsten. Is ook misschien het tegenwoordig gedrag van onzen Heer geschikt, om ons omtrent dien dag minder naauwgezet te maken? Verre daar van daan, want Hij toonde te dikwijls zijnen diepen eerbied voor den Sabbath der Joden, door deel te nemen aan hunne Godsdienstige verrigtingen in hunne Synagogen; en ook bij de genezing van den ongelukkigen was Hij dáár om te leeren. Ook zijne Apostelen vierden nog lang dien dag; en toen zij naderhand daarvoor den eersten dag der week in plaats stelden, was ook deze hun niet minder dierbaar, en vermaanden zij elkander: *laat ons onze onderlinge bijeenkomsten niet nalaten, gelijk sommigen de gewoonte hebben.* En waarlijk, wie onzer zou dien heiligen dag willen ontberen? Is deszelfs viering niet een sieraad voor het Christendom,

en

en wordt niet aldus ons leven op aarde plegtiger, ernstiger, vreugdevoller? Is er ergens eene plaats, voor alle weldenkenden eerwaardiger en zaliger, dan het statige tempelgebouw, waar zij hunne heilige zangen ten hemel verheffen, uit éénen mond de groote daden Gods prijzen, in eene heilige rede zijne genade en de liefde van CHRISTUS hooren verkondigen, om alzoo nieuwen moed tot eenen wandel naar den hemel te ontvangen. Wie spreekt niet gaarne DAVID na: *hoe liefelijk zijn mij uwe woningen, o Heer der heirscharen!* Wie schaamt zich niet, wanneer hij zich zelven bekennen moet, afkeerig te zijn, den drempel van het huis zijnes Gods te betreden, en geen' lust te gevoelen, om aan de heilige bijeenkomsten zijner broederen deel te nemen? Neen, de woning van Hem, wiens is de heerlijkheid tot in alle eeuwigheid, willen wij niet sluiten, noch de heilige plaats, waar men zijnes naams gedachtenis houdt, ledig laten. Hoe verre wandelen sommigen, wanneer zij, in het oord van hun verblijf, geen' tempel Gods vinden, om elders met hunne medechristenen Hem gemeenschappelijk te mogen dienen! Het innig gevoel hunner zielen drijft hen derwaarts, waar de eere van God woont, en waar zij in de aanbidding des vlekkeloos Heiligen zelve heiliger, in de vereering des Volzaligen zelve gelukkiger en zaliger kunnen worden. En blijft het niet voor alle onbedorvene harten de hoogste behoefte, in die uren van plegtige aandacht zich hunne gemeenschap met den On-

Oneindigen en zijnen grooten Zoon, en der menschenwaarde en bestemming op nieuw helder voor te stellen?"

»Ja, zal der menschen geest opgewekt, verlevendigd, en voor het ware en edele gevormd worden, dan moeten bijzondere heilige dagen hen terugvoeren uit hun dagelijksch streven en pogen; dan moeten zich gewijde plaatsen voor hen openen, en plegtige inrigtingen hen tot den eeuwigen voeren. Op den rustdag moeten zij voor God, voor den Heer, en voor den hemel leven. Daarom moeten zich deze dagen door eene plegtige stilte kenmerken. Werkzaamheden en uitspanningen, die den geest noch tijd noch lust tot Godsdienstige beschouwingen en tot gemeenschappelijke aanbidding overlaten, zijn eene ontheiliging van den Sabbath; en onchristelijk handelt hij, die zich van zijne aardsche bezigheden niet losscheuren kan, of bloot zinnelijke genietingen najaagt, terwijl zijne medechristenen voor hun gemoed stichting, voor hunnen geest nieuw voedsel en een nieuw leven zoeken. Ja, die plegtige stilte is noodig, want zij bevordert onzen omgang met God, onze werkzaamheid voor eene betere wereld, en ons nadenken over onze eeuwige bestemming, zóó innige behoefte voor ons, indien niet de inwendige mensch in ons zal ondergaan."

Twee

Twee BIJDRAGEN *ter beantwoording van het Godgeleerd vraagpunt van onzen tijd: Geschiedenis of Mythus? Naar het Hoogduitsch van* Dr. C. ULLMANN. *Te* Leeuwarden, *bij* J. W. Brouwer, 1840. *VIII en* 136 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 1,25.

Dat de zich voorzeker meer berucht dan beroemd gemaakt hebbende Duitsche Schrijver STRAUSS, door de uitgave van zijn *Leven van Jezus*, tegen zijne bedoeling echter, aanleiding gegeven heeft, tot wat goeds, heeft onze lezer reeds kunnen opmaken onder andere uit eene onzer voorgaande beschouwing, van het met veel schranderheid bewerkte stuk van den Hoogleeraar DE GRUVE. De Nederlandsche lezer zal dit ook bevestigd zien in de bijdragen van Prof. ULLMANN, die wij nu voor ons hebben. Hij namelijk gaf eenigen tijd geleden een werk in het licht, getiteld: *Historisch en Mytisch?* Beiträge zur Beantwortung der gegenwärtigen Lebensfrage der Theologie, deze vier stukken behelzende: 1.) Over hetgeen de stichting der Christelijke Gemeente door eenen gekruisigde vooronderstelt. 2.) Beoordeeling van het leven van JEZUS door STRAUSS. 3.) Antwoord aan STRAUSS, op zijn brief over genoemde beoordeeling. 4.) Kanoniek en Apokryf.

Het eerste en het laatste stukje wordt aan het

 Ne-

Nederlandsch Publiek, dat geen Hoogduitsch leest, hier vertaald aangeboden. Het eerste doet duidelijk gevoelen, hoe onredeneerkundig, onverstandig men handelen zou, en hoe dwaas er inderdaad door eenigen in onzen tijd gehandeld is, met de stichting en uitbreiding der Christelijke Kerk op eene andere wijze te willen verklaren, dan, op eene overtuigende en onwederlegbare manier, door de hartelijke en kundige Christen geschied is; te weten tot bevestiging van het eenvoudig, volstandig en zaligend geloof aan JEZUS CHRISTUS, die *overgeleverd is om onze zonden en opgewekt tot onze regtvaardiging*, volgens de onwraakbare leere van het geheele N. Testament.

Het is wel geschreven naar de behoefte van den tijd, en geeft een gepast wapen aan de hand, tegen het ellendig ongeloof, waartoe eenigen de onvasten, en die gaarne zich boven het algemeen hoogmoedig verheffen willen, pogen te verleiden. Men vindt dus hier ook tegengift, tegen de schadelijke middelen, door STRAUSS en soortgelijken toegediend.

In het andere hier overgezet geleverde stukje, heeft ULLMANN eenige algemeene aanmerkingen ter zake dienende, vooraf laten gaan, en onder andere zeer goed doen opmerken:

»De Apokrijfe boeken zijn tweederlei, of zoodanige, die zich eenigermate aan een kanoniek Evangelie aansluiten, met hetzelve verwant en slechts door eene bijzondere bearbeiding er van verschillen, zoo als dit met het Evangelie der Hebreën

en

en dat van Marcion het geval is; of het zijn zulke voortbrengselen, die eene zekere zelfstandigheid bezitten, die sommige bestanddeelen der Christelijke overlevering op eene vrije eigendommelijke wijze vervormen, en geheel nieuwe bestanddeelen, hoedanige die ook zijn mogen, bij de oorspronkelijke Christelijke geschiedenis voegen. Alleen de laatste soort is het, die ons hier bezig houdt. Dat deze zelfstandig voortgebragte Evangeliën geenszins volksverhalen (Sagen) in de beste beteekenis des woords, maar smakelooze, avontuurlijke verlichtingen en fabelen bevatten, zal niemand, die er slechts één van gelezen heeft, in twijfel trekken. Maar deze fabelen vormen wederom drie groepen, die wij, wat inhoud en zamenstelling betreft, te veel eer zouden aandoen door ze verschillende cirkels van volks-verhalen (Sagenkreise) te noemen, die wij veeleer juister als zamenpakkingen van fabelen zullen kenmerken, zoodra wij hare ijdelheid van inhoud en zamenstelling nader zullen opgemerkt hebben. Als hoofdrigting van de eerste dezer groepen straalt ons in de oogen: verheerlijking van alles, wat CHRISTUS omringt, met name der heilige familie en inzonderheid zijner moeder; als hoofdrigting der tweede, verheerlijking van CHRISTUS zelven, voornamelijk in zijne kindschheid en jeugd, en derzelver ongewone verschijnselen en wonderbare werkingen; als hoofdrigting der derde, verheerlijking van den lijdenden, stervenden en herrezenen, nog meer echter van den in de bene-

denwereld als overwinnaar zich openbarenden CHRISTUS. Tot de eerste klasse behooren de historia Josephi fabri lignarii, het Protevangelium Jacobi minoris, het Evangelium de nativitate Mariae, de historia de nativitate Mariae et de infantia Salvatoris, tot de tweede klasse gedeeltelijk ook het laatst genoemde, inzonderheid echter het Evangelium infantiae Jesu en het Evangelium Thomae Israëlitae, tot de derde klasse de Epistola en Acta Pilati, hoofdzakelijk echter het Evangelium Nicodemi."

»Deze apokryfe verhalen uit het leven van JEZUS en de Hem omringende personen dragen wel den naam van Evangeliën, maar met geen meerder regt dan waarmede men draaiorgels met dien van orgels bestempelt; want dezelfde verhouding, die er is tusschen deze gemeene straat-instrumenten en de eenvoudige grootheid en waardigheid van het Kerk-orgel, is er ook tusschen de gekunstelde anekdoten-verzamelingen der Apokryfen en de uit een' diepen en levendigen geest ontsprotene beelden onzer kerkelijke Evangeliën. Naauwelijks kan er iets gevonden worden, dat de laatsten meer in hunne waarde, dat is in hunne Godsdienstige kracht en volheid, in hunne zedelijke hoogheid en achtingwekkende eenvoudigheid voorstelt, dan eene vergelijking met de Apokryfen."

Daarop levert de Heidelbergsche Godgeleerde eene meer bepaalde en zaakrijke karakterschildering van het Apokryfe, ten einde het hemelsbreed onderscheid

scheid in het oog te doen vallen, tusschen deze en onze christelijke kanonieke H. Schriften des N. T.

Na zulks uitvoerig en beslissend aangewezen, ja aanschouwelijk gemaakt te hebben, ook voor dezulken, die met de bedoelde Apokryfe boeken niet bekend zijn, deelt hij kortelijk eenige gevolgtrekkingen mede en eindigt op deze beslissende wijze:

»De geheele tot hiertoe gaande vergelijking nu doet ons duidelijk en daadzakelijk zien: in de apokryfe schrijvers hebben wij zoodanigen, die volgens hunne eigene voorstelling eene geschiedenis van CHRISTUS maakten; door hen verkrijgen wij eenen verdichten, fabelachtigen, of, zoo men de zaak met een' hoogeren naam vereeren wil, dan haar toekomt, eenen mythischen CHRISTUS. Maar nu, hoe ver bragten het dan die lieden wel, die, zich aan geenen geschiedkundigen grond bindende, het leven van CHRISTUS geheel vrij opstellen? Zij bragten het niet verder, dan tot eene niet eens schoone, niet eens door echte poëzij bezielde, maar terugstootende, levenlooze en wanstaltige gedaante. De CHRISTUS, dien ons de Apocryfen geven, konde geene vereeniging van leerlingen daarstellen, en voor leven en dood aan zich boeijen, geene Gemeente stichten; ontdaan van al het waarlijk menschelijke, is hij slechts eene ellendige nabootsing van het Goddelijke, zonder inwendige waardigheid, zonder ware kracht of grootheid. Tusschen dezen CHRISTUS en dien, welken ons de kanonieke schriften schilderen, is geene vereeniging mogelijk; men

kan slechts den eenen erkennen, den anderen verwerpen. Het is duidelijk, dat slechts door den levendigen invloed van den kanonieken christus een Christendom mogelijk was en is; geenszins wanneer men dien der Apokryfen aanneemt. Bestond er ook slechts één van onze kanonieke Evangeliën, zoo konde zich daaruit het christelijk geloof van eenen enkelen mensch, eener Gemeente, ja der gansche Christelijke Kerk levendig ontwikkelen; door een apokryf Evangelie, of door alle gezamenlijk, kon dit nimmermeer bewerkt worden; ja, wie zich werkelijk aan de Apokryfen, aan hunnen geest en hun standpunt in vroegeren tijd hield of zelfs nu houden wilde, hij zou juist daardoor verhinderd worden, tot het ware levendige, volledige Christendom door te dringen; uit hen konde en kan geen Christen, laat staan eene Kerk geboren worden. Dat men nu, dit alles behoorlijk overwegende, niet meer segge, dat de kanonieke Evangeliën eene primaire, de apokryfe eene secondaire mythen-vorming zijn, maar, gedachtig aan het volkomen onderscheid, ja de geheele tegenstrijdigheid, zich meer dan tot nog toe bezinne, eer men tusschen beiderlei geschriften, alsof zij gelijksoortig waren, overeenkomsten zoeke!"

Ook dit stukje is wel waardig gelezen te worden en wordt dus daartoe door ons aangeprezen, alsmede zeer geschikt, om de oogen te openen en voor het bedrog van zulke schrijvers, als STRAUSS, te waarschuwen.

Het

Het LEVEN van WILLIAM WILBERFORCE, *den Bevrijder der Slaven, in deszelfs Godsdienstige ontwikkeling voorgesteld door* H. F. UHDEN. *Met eene Voorrede van* Dr. AUGUST NEANDER. *Uit het Hoogduitsch. Te* Groningen, *bij* W. Zuidema, 1840. *XVI en* 404 *bladz. In gr.* 8vo. *De prijs is f* 3,25.

De Edele WILBERFORCE verdiende wel na zijnen dood beschreven te worden. Er was ook alle reden om te verwachten, dat er een werk in het licht zoude verschijnen, om het leven van dien zoo beroemden als aanzienlijken Engelschman aan het leesgierig Publiek in de bijzonderheden nader te doen kennen. Het kon ook niet missen, of velen zouden zich, zoodra zij van het uitkomen van zulk een geschrift kennis verkregen, zich haasten, om het zich aan te schaffen. Hoe veel had toch deze zoo onvermoeid werkzame, als edeldenkende menschenvriend van zich, door zijne groote bemoeijingen en belangrijke redenen en verrigtingen met mond en pen en daden, niet alleen in zijn vaderland, maar ook buiten hetzelve, doen spreken.

Reeds voor drie jaren werd, door de beide zonen van den afgestorvene, een werk in vijf boekdeelen uitgegeven, onder den titel: *The life of Wm. Wilberforce, by his sons Robert Isaac, and Samuel Wilberforce.* Dr. A. NEANDER las hetzelve met

met groote belangstelling, en oordeelde, dat eene vertaling van dit Engelsche werk in het Hoogduitsch minder doelmatig zoude zijn, als veeleer eene verzameling van bouwstoffen tot 's mans levensgeschiedenis bevattende, dan eene eigenlijke voorstelling derzelver.

»Verlangt men," dus schreef hij in de korte aanprijzende Voorrede, op den titel ook vermeld, »een algemeen overzigt van dit leven, dan moet men eerst deszelfs verspreide bijzonderheden, met moeite, uit den ruimen voorraad van stof bijeen zoeken; en daarenboven bevat het bijeengebragte veel, hetwelk den Duitschen lezeren geen belang zoude inboezemen en door het groote meerendeel derzelven ook zelfs niet regt zoude kunnen worden begrepen. Ik hield mij daarom overtuigd, dat het zeer aan de behoefte en het belang des grooteren Duitschen publicks zoude beantwoorden, wanneer men, door eene vrije bewerking van de in het Engelsche werk voorhanden zijnde stof, op nieuw eene levensschets des uitstekenden mans ontwierp. In mijnen waarden vriend, den Heer Candidaat UHDEN, stelde ik mij voor, den hier voor geschikten man te hebben gevonden. Hij maakte zich gaarne met het hem medegedeelde denkbeeld gemeenzaam, en hetgeen hij mij van hare verwezenlijking toonde, was genoeg om aan mijne gunstige verwachting te beantwoorden."

»Ik hoop dat dit boek in onzen tijd eenen veelvoudigen zegen zal aanbrengen. Wat zou de chris-

te-

telijke belangstelling op eene meer opwekkende, meer leerzame en stichtelijke wijze kunnen gaande maken, dan de beschouwing van eenen man, wiens geheele bestaan dermate van het Christendom was doordrongen; bij wien het als tot vleesch en bloed was geworden, die den verlichtenden, reinigenden en levenwekkenden invloed van hetzelve, in al zijne openlijke en bijzondere betrekkingen, voor oogen stelt en eene levende uitlegging is van de waarheid, dat de christelijke Godzaligheid tot alle dingen nuttig is? In eenen tijd van zoo veel gisting, waarin men, bij de openlijke vijandschap tegen het Goddelijke, ook zoo menigerlei kranke rigting van den Godsdienstigen geest opmerkt, is het buiten twijfel een zegen, dat men zijn oog mag vestigen op een in allen opzigte zoo gezond christelijk leven, zoo als dit te midden van onzen bewolkten leeftijd ontstaan en geleid is. Wie nog den eigendommelijken, christelijken stempel op het leven en karakter van dezen grooten man niet regt weet op prijs te stellen, zal toch op hem opmerkzaam moeten worden gemaakt, door het werk waarmede hij een nieuw tijdvak in de geschiedenis der menschheid heeft geopend en dat zal blijven voortwerken tot aan derzelver geheelen afloop; wij bedoelen de zegerijke en daadzakelijke erkenning van het algemeene regt des menschen bij millioenen, die tot zoo lang van deszelfs genot waren verstoken. Dit werk toch kon alleen uit het Christendom ontstaan, zoo als het denkbeeld

van

van algemeen menschenregt, hetwelk in de gemeenschappelijke vorming naar het Goddelijke evenbeeld gegrond is, eerst door het Christendom tot bewustheid is gebragt, terwijl zich ieder andere ijver voor staatkundige vrijheid steeds, in meerdere of mindere mate, in het karakter van zelfzucht en bekrompenheid heeft voorgedaan. Bij WILBERFORCE ziet men — en dit zal men vooral uit deze levensgeschiedenis leeren — hoe zijn ijver voor de herstelling der persoonlijke vrijheid van allen, die er overeenkomstig de Goddelijke schepping als menschen aanspraak op hebben, in geheel zijn christelijk karakter gegrond is, en uit beginselen, welke het Christendom in hem gevestigd had, voortvloeit; en hoe alleen de door het Christendom in hem verwekte overtuiging, dat dit eene zaak van God was en dat de zaak van God in het einde moest zegevieren, hem tot die volharding kon in staat stellen, met welke hij ten laatste den triomf behaalde, van hetgeen hij als het doel zijns levens beschouwde."

De ongenoemde Nederduitsche overzetter zich met dit gunstig oordeel vereenigende, achtte dat dit boekdeel wel waardig was, ook in onze taal overgebragt te worden en besloot dus tot de hier geleverde overzetting, waarvan hij verklaart, dat het weinige dat hij er in veranderd en hier en daar bijgevoegd of aangemerkt heeft, niet van dat belang is dat het bijzonder behoefde aangewezen te worden.

Het

Het is afgeperkt in deze zes Hoofdstukken:

Hoofdst. I. Het leven van WILBERFORCE (geboren 24 Augustus 1759) tot aan zijne terugkomst van *Nizza*, 1759—1785.

Hoofdst. II. Van de terugkomst van WILBERFORCE uit *Italië*, tot aan de uitgave van zijn werk (ook bij ons bekend) getiteld: *Practisch overzigt der heerschende Godsdienstige denkwijze van de belijderen des Christendoms in de hoogere en middelbare standen dezes lands* (Engeland) *vergeleken met het ware Christendom*, 1785—1797.

Hoofdst. III. Van de verloving van WILBERFORCE tot aan de roemvolle overwinning der slavenbill, 1797—1807.

Hoofdst. IV. Van het Ministerie Perceval tot op het nederleggen der vertegenwoordiging van *Yorkshire*, 1807—1812.

Hoofdst. V. WILBERFORCE in zijne werkzaamheid als medelid van Bramber tot aan zijn afscheid van het Parlement, 1812—1825.

Hoofdst. VI. De laatste levensjaren van WILBERFORCE na zijn afscheid van het Parlement, 1825 tot 1833.

Men vindt hier geen opgesmukt verhaal, noch droogo vermelding van een aantal levensbijzonderheden van den in vele opzigten voortreffelijken staatsman, waarop *Engeland* roem mag dragen; ook geene weidsche vermelding van gezegden en daden, met oogmerk opgesteld om te behagen en door vorm en stijl aan te trekken, maar eene getrou-

trouwe mededeeling van daadzaken en bijzonderheden, vooral van de zoodanige, die verdienen gekend en opgemerkt te worden, doormengd met gepaste aanwijzingen en een aantal ter zake dienende eigene aanteekeningen en gezegden van WILBERFORCE zelven, welke over zijne wezenlijke denkwijze en gevoelens een helder licht verspreiden.

Men leert hier den bijzonderen vriend onder anderen ook van den grooten staatsman PITT, als staatsman, vaderlander, burger, vriend, man en vader, en alzoo in zijn openbaar en huisselijk leven, nader kennen, leert naar waarheid oordeelen over zijn karakter, daden en bedoelingen, en ziet, hoe hij zich in de verschillende tijdvakken van zijn bijna 74 jarig leven, bij verschillende ontmoetingen en lotgevallen, in voor- en tegenspoed gedragen heeft, maar ook welk een Christen hij was.

De lezing moet voor den wezenlijk grooten man innemen en is geschikt, om nut te stichten, zoowel als om zich de merkwaardige geschiedenis van den woeligen tijd te herinneren, waarin WILBERFORCE zoo ijverig, onvermoeid, standvastig en getrouw in zijne hooge betrekking werkzaam geweest en zoo veel wezenlijk goeds niet alleen heeft zoeken te stichten, maar ook werkelijk daargesteld heeft.

Wij noodigen dan den lezer uit, om zich dit boekdeel aan te schaffen, in het vertrouwen, dat zij zich den tijd niet beklagen zullen van de lezing er aan besteed. Iets ter proeve meenende te moeten

ten overschrijven, kiezen wij daartoe het volgende:

»In mijn klein vertrek (dus schreef hij in zijn dagboek, na de uitvaart zijner dochter) houd ik mij nu een tijd lang bezig met schrijven en met het gebed, terwijl ik God voor zijne wonderbare goedheid jegens mij prijs en mijne diepe onwaardigheid betreur. En inderdaad, zie ik op mijn verloopen leven terug, vergelijk ik in het bijzonder de talrijke, bijkans ontelbare bewijzen der Goddelijke vriendelijkheid jegens mij, met de onwaardige wijze waarop ik er aan beantwoordde, dan ben ik overstelpt en moet met den tollenaar bidden: »God! wees mij zondaar genadig!" Ieder kent zijne eigene zonden of kan ze kennen; de strafwaardigheid derzelven is verschillend naar de gelegenheden ter bekeering, de voorregten en genademiddelen door hem genoten, naar de hem bewezene gunst en liefde, vergiffenis en genade. Het zijn de bijzondere goedheid van God jegens mij en de bijkans onovertrefbare voorregten, welke ik genoten heb, welke mij zoo met ootmoed en schaamte vervullen. Mijne dagen schijnen weinige, wanneer ik terug zie, maar zij zijn alles geweest behalve kwaad. De zegeningen, welke mij ten deel vielen, waren van allerlei aard en van langen duur, deels in het algemeen als Engelschman, deels bijzonder, dat ik een zoo opgeruimd bestaan en daarbij zoo vele tijdelijke goederen bezit. Welke gunstbewijzen genoot ik in mijn openbaar leven! Ik ben zoo

 vroeg

vroeg voor *Hull* in het Parlement gekomen, daarna voor *Yorkshire* zesmaal verkozen, en heb, zoo als men na mijnen dood erkennen zal, schoon het ook voor het tegenwoordige wordt misduid, slechts opgehouden de vertegenwoordiger van *Yorkshire* te zijn, omdat ik zelf voor die betrekking bedankte. Ik werd tot het werktuig verkozen, om den slavenhandel te doen worden afgeschaft; ik mogt de zaak des Christendoms in de *Indiën* met kracht ondersteunen; nimmer heb ik mijnen goeden naam verloren, maar ik heb bij alle openlijke gelegenheden bijval gevonden. Ik zou geen einde vinden, indien ik al de Goddelijke gunstbewijzen jegens mij wilde opsommen. Uit een dreigend levensgevaar werd ik door eene onvoorziene tusschenkomst der Voorzienigheid gered. Men heeft mij nimmer beschimpt, omdat ik, uitgedaagd, weigerde te duelleren. Denk ik aan huisselijke zegeningen: ik ben zoo laat, reeds zesendertig jaren oud, gehuwd en mogt mij toch eene der beminnenswaardigste vrouwen verwerven; ik heb zes kinderen gehad, allen op het innigste aan mij verknocht. Schoon onze dierbare BARBARA ons is ontnomen, hebben toch weinigen zoo veel reden tot dankbaarheid over hunne kinderen, daar de mijnen steeds louter liefde voor mij waren. Denk ik verder aan de zegeningen des maatschappelijken levens; niemand bezat meer lieve vrienden dan ik, zij overladen mij met hunne goedheid en toonen, dat het wijs gehandeld was, om vriendschap met mannen

van

van mijnen rang te blijven onderhouden, en vooral, om Godsdienstige menschen tot vrienden te verkiezen. Grooten en edelen behandelen mij thans met alle achting, omdat zij zien dat ik onafhankelijk van hen ben, en eenigen gevoelen zich, geloof ik, waarlijk aan mij verpligt. Verder heb ik genoegzame talenten, om mij aanzien te verwerven, zoo als de natuurlijke gave om in het openbaar te kunnen spreken, schoon de zwakheid van mijn gezigt mij helaas! in het studeren en schrijven hindert. Voorts ben ik, door mijn boek over het ware Christendom, tot het middel gesteld, door hetwelk zich velen tot God hebben gewend! En dit alles duurt nog voort, ofschoon er van mijnen kant zoo vele aanleidingen zijn, om het te doen ophouden. Het is hier de plaats niet, om deze aan te teekenen; maar mijn hart kent haar en gevoelt ze, en zal zulks, gelijk ik vertrouw, ten allen tijde doen. Het is echter eene groote genade, dat God mij in staat heeft gesteld, om een rein, gelijkmatig gedrag te bewaren, zoodat ik mijner christelijke belijdenis nimmer tot oneer heb verstrekt. Loof den Heer, mijne ziel! En nu, o Heer! wil ik mij nog plegtiger en welberadener aan U toewijden, daar ik meer dan immer wensch, om al mijne gaven en vermogens tot Uwe eer en Uwe dienst te besteden." — Gelijk WILBERFORCE zich hier bij eene bijzondere aanleiding, de menigvuldige weldaden des Heeren vertegenwoordigde, zoo deed hij zulks dikwijls."

HULDE aan Neêrlands dierbaren Koning, ter gelegenheid van Hoogstdezelfs komst in het landschap Drenthe; *een lied voor deze dagen; met belangrijke aanteekeningen; door* G. A. C. W. MARQUIS DE THOUARS, *Oud-Hoveling en Oud-Luitenant in Koning* WILLEM FREDRIKS *dienst. Te* Sneek, *bij* F. Holtkamp, 1841. 47 *blads. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 0,50.

De dichter heeft in deze verzen zijne zucht voor Oranje, zijne gehechtheid aan den voormaligen en tegenwoordigen Koning en zijne ongemeene sterke blijdschap uitgedrukt, wegens het bezoek van *Drenthe* door Z. M. Hij heeft nog meer gedaan, hij heeft er ook eenige aanteekeningen bijgevoegd, en aangewezen, hoe hij met edelen trots bezield, op een stamboom boogt, waarop zich zeer weinigen kunnen verheffen, in een tijd, waarin *geboren* ridders, zoo al niet vreemd zijn, dan toch door een legioen onedele Edelen (zoo zegt de Marquis) en onridderlijke Ridderen van allerlei allooi overschaduwd, ja zelfs niet zelden onderdrukt en gelasterd worden. De hierop volgende *Genealogische* opgave levert blijken van naauwkeurigheid op, en zal voor eenige familiën zeker niet onaangenaam zijn. Wij hebben, bij deze vermelding, alleen nog den wensch te voegen, dat de bejaarde Dichter, wiens donkere luim of drift wij niet willen opwekken, nog eenige aangename, rustige jaren, over den

den welstand van volk en Koning zich verblijdende, hier moge doorbrengen, om daarna over te gaan in dat betere Vaderland, waar alleen de zielenadel gelden en de Groote Vorst des vredes het wenschelijkst heil aan alle ware Christenen bestendig verleenen zal.

Ten einde het kenmerkende dezer zangen nog nader in het oog te doen vallen, laten wij hier het laatste couplet volgen:

Heft aan, begaafde Febuszonen!
Ik voel mijn slagwiek ingekort;
Vervangt mijn lied, herhaalt de tonen,
In geestverrukking uitgestort:
LEEF, KONING, LEEF! DE ORANJE BLOEIE!
LEEF, KONING, LEEF! DE ORANJE GLOEIE
IN GEURWALM VAN JASMIJN EN ROOS;
ORANJE-GOUDGLOED! SCHITTER, WEMEL!
ô 't ZIJ EN BLIJVE ORANJE, HEMEL!
ORANJE, ONWANKLE VOOR ALTOOS!

Ex ungue leonem.

PROEVE van Javaansche Poëzie uit het Javaansche heldendicht de Brâtâ-Joedâ, *of* de Strijd der Barâthâs; *eene voorlezing door* T. ROORDA, *Hoogleeraar te* Amsterdam. *Te* Leeuwarden, *bij* G. T. N. Suringar, 1841. 51 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 0,75.

Het eiland *Java* is in onze dagen zeer dikwijls het

het onderwerp, waarover gedacht en gesproken wordt. Men gevoelt er hoe langer zoo meer in *Nederland* het belangrijke van, terwijl de Regering zelve ook de duidelijkste blijken geeft, van hare overtuiging, dat men ijverig moet voortgaan, met te toonen, hoeveel gewigt men in hetzelve stelt. Eerst nu *begint*, zegt de Hoogleeraar ROORDA, de Javaansche taal bekend en beoefend te worden, en het kan dus ook niet anders, of men moet het met groot genoegen opmerken, hoe de van het Bijbelgenootschap afgezondene GERICKE, zich bevlijtigt, om, naar zijnen voornaamsten last, in die taal ook den Bijbel behoorlijk over te zetten, terwijl men vuriglijk wenscht, dat de hem toegevoegde, veel belovende VAN DER VLIST ijverig zal medewerken, tot de bevordering en bereiking van het groote doel.

Terwijl men nu ijverig bezig is, om de Javaansche literatuur te leeren en te doen kennen, heeft de Hoogleeraar ROORDA zich opgewekt gevoeld, om, als een gevolg van zijne studie, dit specimen uit te geven.

Uit den Indischen oorsprong der Javaansche beschaving, zegt hij met reden, moet men het verklaren, dat de Javaansche poëzie grootendeels *episch* is.

»Met de Indische beschaving zijn namelijk ook de twee groote oud-Indische, in het Sanscrit geschrevene epische dichtwerken, de Râmajâna en de Mahâbhârata, naar *Java* overgebragt, en dáár uit

uit het Sanscrit overgezet, of liever — in vrije navolging voor de Javanen bewerkt; het eerste onder den naam van Râmâ-bâdrâ, het andere onder dien van Brâtâ-joedâ. Doch dit laatste, de Brâtâ-joedâ, is door de Javanen niet als een werk van uitheemschen oorsprong, als eene overzetting, maar als een geheel oorspronkelijk dichtwerk, ontvangen en aangenomen; als een gedicht, waarin eene oudtijds op *Java* voorgevallene gebeurtenis bezongen wordt, zoodat de eigennamen van rijken en steden, die in het Sanscritsch gedicht namen van rijken en steden op het vaste land van *Indië* zijn, gehouden wierden voor namen van rijken en steden, die vroeger op *Java* hadden bestaan, en waarvan men zelfs de ligging wist, of ook nog weet, aan te wijzen. Ja, zelfs de vorst van *Java*, Djâjâ-Bâjâ genaamd, koning van het rijk van Kediri, onder wiens regering de Brâtâ-joedâ vervaardigd is, werd gehouden voor een afstammeling van den in dat gedicht meest gevierden heldenvorst Ardjoenâ. Zoo is dus de Brâtâ-joedâ een geheel nationaal epos voor de Javanen geworden, dat tot op den dag van heden in het hoogste aanzien bij hen staat, en naar welks voorbeeld vervolgens alle voorname gebeurtenissen in de Javaansche geschiedenis dichterlijk bezongen zijn, zoodat wij op dezelfde wijze in epische poëzie de geheele geschiedenis van *Java* in eene menigte van werken beschreven vinden."

Van de drie omwerkingen van dit klassike na-

tionale epos, heeft hij de laatste uit de laatste helft der vorige eeuw, als de thans verstaanbaarste uitgekozen, om daaruit deze proeve mede te deelen.

Eerst stelt hij den lezer op de hoogte, waarop hij staan moet, door de noodige herinnering aan de geschiedenis van den inhoud, spreekt dan met een woord over de dichterlijke waarde van dit in 68 zangen verdeelde heldendicht der Javanen en doet opmerken, hoe hij zediglijk verlangt, dat men over zijne vertaling oordeele. Daarop volgen dan de overzettingen van de uitgelezene proeven zelve, waarop hij hier bijzonder de aandacht wilde vestigen, om een eenigzins gegrond oordeel te leeren vellen, of ten minsten een goed denkbeeld van het geheel te doen vormen, ten welken einde hij tusschen beide den schakel aanvult, door het overgeslagene met een enkel woord te doen kennen, en hier en daar ook eene korte aanmerking ter toelichting er heeft bijgevoegd.

Zij, die weten te oordeelen, zullen met ons de moeite weten te schatten, door ROORDA aan deze voorlezing besteed, en gaarne erkennen, dat dit dichtstuk, uit deze proeve te oordeelen, waarlijk dichterlijk mag genoemd worden, dat er geest en leven in heerschen, fraaije Oostersche vergelijkingen in voorkomen, en dat het dus ook zeer goed te begrijpen is, dat men, in het Land zelve, vooral er zeer veel mede op heeft. Het hier geleverde doet den Hoogleeraar eere aan, maar doet ook naar meer verlangen.

Aan-

Aanwijzing van uitgelezene GEDACHTEN *en Bedenkingen, met bijvoeging van thans even noodige, doch min algemeene denkbeelden en wenken aangaande het Lager Onderwijs. Door eenen bejaarden Onderwijzer. Te* Hoorn, *bij* Gebr. Vermande, 1841. 20 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 0,30.

Recensent gelooft gaarne, dat deze bejaarde onderwijzer een welmeenend man is, die gaarne allen genoegen zoude willen geven. Men vindt hier ook het een en andere aangestipt, hetwelk ten blijke verstrekt van zijne geenszins onverschillige denkwijze en hartelijke wenschen. Maar gerustelijk had hij evenwel deze zeer gebrekkige aanwijzing achterwege kunnen houden.

HANDBOEK *voor Eigenaars van Heerlijkheden, of verzameling van Wetten en andere verordeningen sedert* 1798 *hier te lande, betrekkelijk de heerlijke regten, vastgesteld. Te* Zalt-Bommel, *bij* Joh. Noman en Zoon, 1841. 110 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 1,20.

Dit Handboek behelst, volgens den titel, eene naauwkeurige verzameling van vroegere en latere verordeningen, omtrent de Heerlijke regten, vooral ten

 dien-

dienste der Eigenaren, maar ook voor alle de zoodanigen, die er belang bij hebben, om dezelve te kennen. Jammer dat er niet eene Voorrede is bijgevoegd, omtrent den oorsprong der Heerlijke Regten in ons Vaderland. De uitvoering is net en duidelijk.

***WERELDKAART** voor schoolgebruik, naar de beste bronnen en met opgave der Nederlandsche ontdekkingen. **En kaart** van* Europa, *naar de beste bronnen vervaardigd, onder toezigt van* J. VAN WIJK, ROELANDSZ. *Te* Groningen, *bij* J. Oomkens, Jr. *Prijs der Wereldkaart f* 1,00. *Kaart van Europa f* 0,80.

Wij ontvingen deze beide kaarten met bijzonder genoegen en wijten den ijverigen VAN WIJK en den Uitgever warmen dank, voor de waarlijk belangrijke uitgave van deze kaarten. Wij zien daarin een bewijs, dat wij ook in ons land aardrijkskundigen bezitten, in staat om kaarten daar te stellen, die wij tot nog toe veelal van vreemden ontvingen. Voor de Nederlandsche jeugd is deze uitgave eene ware aanwinst. Velen toch der Fransche taal nog niet genoeg magtig, leerden de namen der plaatsen uitspreken in eene taal, die zij niet verstonden, en waren daardoor, wanneer hun de Hollandsche naam voorkwam, dikwijls onbekend met derzelver ligging en bijzonderheden. Wij hebben

hem zooveel mogelijk naauwkeurig deze beide kaarten nagegaan en kunnen betuigen, dat dezelve, zoo al niet de voorkeur boven alle vroegere verdienende, evenwel veilig met dezelven gelijk gesteld kunnen worden, en dit is voorzeker eene groote aanwinst voor elk, die nationaliteit bezit, en vaderlandsche ondernemingen op prijs stelt.

Wij bevelen dus deze onderneming gerustelijk alle belanghebbenden aan, en hopen, wanneer ons de overige kaarten ter hand komen, onze lezers daarvan eene even gunstige aankondiging te kunnen doen.

MEN-

MENGELWERK.

VRAAG,

BEANTWOORD DOOR P. J. LAAN,
thans Emeritus Predikant van Amersfoort,

IN DE RINGSVERGADERING VAN AMERSFOORT,
IN DATO 2 MAART 1824. (1)

Vraag.

»Is de *gelijkenis van den zaadzaaijer*, volgens »*Mark.* IV en *Luk.* VIII, uitgesproken voor des »Heilands slapen in het schip, en de uitwerping »des

(1) De Lezer wete, dat tot de werkzaamheid dezer vergadering, van hare oprigting af, behoord hebbe de beantwoording van eene der te voren opgegevene vragen, door elk der Leden op zijne beurt. Nu vond de steller onlangs onder zijne papieren het bovenstaande antwoord, hetwelk hem voorkwam niet ondoelmatig te zijn, om, onder de Mengelingen in de *Boekzaal*, eene plaats te bekleeden, dewijl het eene proeve behelst om de *Evangelisten* te vereenigen, ten aanzien van een der voornaamste bezwaren, die men tegen hunne naauwkeurigheid, en, zijdelings of uitdrukkelijk, tegen hunne onfaalbaarheid inbrengt. Of het zulk eene plaats waardig is, laat hij aan het oordeel van den Heer *Redacteur* en de Lezers over.

»des Duivels uit eenen bezetenen in het Land der »*Gadarenen*, (zie *Mark.* IV: 35—V: 17 en *Luk.* »VIII: 22—39) of moet men aannemen, dat onze »Heer die *gelijkenis* hebbe opgegeven, lang na de »gemelde gebeurtenissen, gelijk men zoude ver»onderstellen, wanneer men *Matth.* XIII met »VIII: 23—34 vergelijkt? — en, dewijl slechts »een van beide schijnt waar te kunnen zijn, welk »gevoelen moet men dan kiezen, en op welke wijze »kan men daarbij de *Evangelisten* met elkander »overeenbrengen?"

Antwoord.

Deze vraag, Wel Eerw. Heeren en Medebroeders! is door mij, eenen geruimen tijd verleden, voorgesteld, omdat zij mij voorkwam deels van groot gewigt te zijn voor de eer der *Evangelisten*, en deels moeijelijk te beantwoorden. Ik had uit dien hoofde wel gewenscht, dat een kundiger Lid der Vergadering zijne krachten aan haar mogt hebben beproefd. Doch dit tot nu toe niet geschied zijnde, ben ik te rade geworden, ter mijner oefening in het woord van God, te beproeven, hoe ver ik het, door nadenken en vergelijken, in dezen konde brengen, terwijl ik mij verzekerd hield, dat, langs dezen weg, schijnbare bezwaren tegen den Bijbel, zoo al niet geheel uit den weg geruimd, ten minste aanmerkelijk verminderd konden worden.

Er ligt ons wel weinig aan gelegen, of onze Hei-

Heiland de *gelijkenis van den zaadzaaijer* vóór of na zijnen zeetogt over het *Galileesche* meer hebbe uitgesproken, maar zoo veel te meer, of althans een der *Evangelisten*, in de voorstelling dezer zaak, zich aanmerkelijk vergist hebbe, dewijl dit, bewezen zijnde, ons hen zoude doen mistrouwen, als waren zij geene naauwkeurige, veel min onfaalbare schrijvers, en wij daaruit aanleiding zouden kunnen nemen om hun gezag, ook in gewigtiger zaken, te verdenken.

Ik zal dan eenige middelen ter wegneming van het in de vraag geopperde bezwaar voorstellen en beoordeelen, opdat wij uit dezelve datgene kiezen, hetwelk ons het meest overtuigen kan.

I. Het eerste middel is dat, van hetwelk MICHAELIS zich bedient, (1) te weten: *om eene der beide partijen van dwaling in den tijd te beschuldigen.* En nu zouden MARKUS en LUKAS, hoewel zij zamenstemmen, moeten gedwaald hebben, als zijnde geene Apostelen, en derhalve geene menschen, aan welke CHRISTUS den Geest van onfeilbaarheid had beloofd, terwijl MATTHEUS, als Apostel en ooggetuige, het meeste geloof zoude verdienen.

Het verwondert mij ondertusschen, dit laatste bij dien hooggeleerden schrijver te vinden, dewijl doorgaans *twee* tegen *eenen*, in geschiedkundige strijdigheden het meeste geloof ontvangen, en des mans

(1) Bij *Matth.* VIII: 18, enz.

mane geliefkoosde veronderstelling, dat het *Evangelie* van MATTHEUS oorspronkelijk in het *Hebreeuwsch* is geschreven, en later uit die taal in het *Grieksch* overgebragt, hem nog een ander redmiddel aan de hand had kunnen geven.

Ik noem het den knoop doorhakken, maar niet ontbinden, wanneer men, wegens eene of andere zwarigheid, die men niet aanstonds weet op te lossen, het *Evangelie* van MARKUS, en dat van LUKAS onder de *Apokryfe* geschriften plaatst, of derzelver opstellers tot den rang van gewone geschiedschrijvers vernedert. MARKUS heeft hoogstwaarschijnlijk onder opzigt van den Apostel PETRUS, en LUKAS onder dat van den Apostel PAULUS geschreven, gelijk de oudheid getuigt; en deze zouden dan, indien het oordeel van MICHAELIS gegrond ware, het werk van hunne schrijvers wel wat beter hebben mogen nazien. De eerste christenheid heeft geenen den minsten twijfel gekoesterd aan de naauwkeurigheid en onfeilbaarheid van al de *Evangelisten*, en, door het verwerpen van onechte en onzekere schriften, getoond het goede van het kwade te onderscheiden. Daarenboven is de stelling van MICHAELIS, wegens de uitstorting van den Heiligen Geest alleen over de Apostelen, met uitsluiting van anderen, zoo ongegrond en onbewijsbaar, als die dat MATTHEUS zijn *Evangelie* in het *Hebreeuwsch* zoude hebben geschreven. Wij lezen, in de *Handelingen der Apostelen*, dat STEPHANUS, PHILIPPUS en anderen, die geene Apostelen waren, door

den

den Geest van God en onder zijne leiding, hebben gesproken. De voortreffelijke algemeen bekende *Inleidingen* van den Hoogleeraar RUYS VAN KERKENBERG in de Boeken van het *Nieuw Verbond* en de *Evangeliën* van MATTHEUS, MARKUS en LUKAS zijn, mijns oordeels, onder andere, zeer dienende om ons, door den Heer MICHAELIS en dezulken, die met hem gelijk denken, of het nog erger maken, niet te laten slingeren in het aloud en troostrijk geloof, dat alle de *Evangeliën* onder den invloed des Heiligen Geestes zijn geschreven, en daardoor van dwalingen bevrijd, zoodat er slechts eenige kleine verzinningen, door de Afschrijvers begaan, en die meestal, door vergelijking der afschriften, verholpen kunnen worden, zullen overblijven.

Gij gevoelt, Wel Eerw. Heeren! dat ik niet meer van dit stuk kan zeggen, zonder aan hetzelve eene geheele verhandeling toe te wijden. Ik wil er alleen nog bijvoegen, dat het mij voorkomt niet heusch gehandeld te zijn, zelfs met JOZEPHUS, WAGENAAR en andere ongewijde schrijvers, wanneer men, bij elk bezwaar in hunne schriften, ras gereed is om hunne goede trouw of naauwkeurigheid te verdenken. Ten minste alzoo handelen goede Regters in de Regtbank niet, bij het verhoor van getuigen. Nimmer mag dit het eerste middel van overeenstemming zijn, maar het moet het laatste wezen, nadat alle andere middelen te vergeefs zijn aangewend. Ja dit laatste middel, door den nood

aan-

aangedrongen, blijft nog altijd pijnigend voor den onderzoeker der waarheid, wanneer schrijvers of getuigen anderzins blijken van hunne opregtheid en naauwkeurigheid geven; welk oordeel men althans op de *Evangelisten* zoude moeten toepassen, al wilde men hen niet voor onfeilbaar houden. Het is daarom, dat ik dit redmiddel, als beleedigend voor den Bijbel en de Christenheid, geheel moet verwerpen.

II. Een *tweede* middel ter overeenstemming is, te veronderstellen, dat vele gebeurtenissen, ons door de *Evangelisten* geboekt, *twee-* of meermalen hebben plaats gehad, en dat MARKUS en LUKAS, wanneer zij in tijdorde van MATTHEUS schijnen te verschillen, ons wel gelijksoortige, maar geheel andere voorvallen mededeelen, en weder overslaan de gelijksoortige ons door MATTHEUS verhaald.

MATTHEUS zoude dan, naar deze veronderstelling, eenen zeetogt over het *Galilesche* meer vermelden, gevolgd door het genezen van *twee* bezetenen in het Land der *Gadarenen*, lang voor het uitspreken van de *gelijkenis des zaaijers* voorgevallen, die zijne medeschrijvers voorbijgaan; terwijl de anderen zich zouden bepalen tot *twee* nagenoeg gelijke gebeurtenissen, die na het uitspreken dezer *gelijkenis* zijn geschied, en welke MATTHEUS voorbijging.

Het zij mij gegund het *voor* en *tegen* van dit gevoelen te overwegen! Het is niet onmogelijk, dat *twee* of meer zaken, bijna aan elkander gelijk,

op verschillende tijden plaats hebben, en daarenboven dat verschillende schrijvers, hetzij toevallig, hetzij, wanneer zij elkander gelezen hebben, met opzet, om niet te herhalen hetgeen een ander heeft, op die wijze uit elkander loopen. Zoo heeft MOZES *tweemaal*, op Gods bevel, water uit de rots voortgebragt, met eene tusschenruimte van *achtendertig* jaren. (1) Zoo heeft CHRISTUS *tweemalen duizende* menschen wonderdadig met weinig brood en visch gevoed. Dit weten wij alleen uit MATTHEUS en MARKUS, (2) terwijl LUKAS en JOHANNES ons slechts éénе dezer spijzigingen verhalen. (3) Hoe gebeurlijk was het ondertusschen geweest, dat MATTHEUS en MARKUS ons slechts eene, van LUKAS en JOHANNES verschillende, spijziging hadden opgegeven, en welk een schijnbaar groote strijdigheid zoude, in zulk een geval, het hoofd en de pen der Geleerden hebben bezig gehouden! Dikwijls is zelfs de herhaling van bijna gelijke genezingen van kranken, op dezelfde wijze veromstandigd, niet onwaarschijnlijk. Men zal dit nog heden, in de praktijk van werkzame Geneesheeren, niet minder aantreffen, dan in de wonderen des Zaligmakers. Ik houde dan de bovenstaande wijze van vereffening, op vele plaatsen, bij de *Evangelisten* zeer aannemelijk, bruik-

(1) *Exod.* XVII : 1—7. verg. met *Num.* XX : 1—11.
(2) *Matth.* XIV : 15—21. XV : 32—39. XVI : 9, 10. *Mark.* VI : 35—44. VIII : 2—9, 19, 20.
(3) *Luk.* IX : 12—17. *Joh.* VI, 5—13.

bruikbaar en doelmatig. Maar het is iets anders, of zij wel op het stuk, waarover wij thans handelen, met vrucht kan worden toegepast?

Dit schijnt niet wel te kunnen geschieden. Trouwens het druischt tegen alle geschiedkundige waarschijnlijkheid aan, dat ten minste *vier* gebeurtenissen, door al de *drie Evangelisten* verhaald, als in dezelfde orde elkander te hebben opgevolgd, *tweemalen* in dezelfde orde zouden hebben plaats gehad. JEZUS zoude dan, naar MATTHEUS, lang voor de opgaaf van de *gelijkenis des zaadzaaijers*, op het Galileesche meer zijn geweest, aldaar in het schip geslapen en den storm bestraft hebben. Daarna zoude Hij, in het Land der *Gadarenen*, den duivel uit bezetenen hebben uitgedreven en in de zwijnen laten varen, wederom daarna de vrouw, die zijn kleed aanraakte, hebben genezen, en het dochtertje van JAIRUS uit den dood opgewekt, (1) terwijl dit alles, naar MARKUS en LUKAS, later in dezelfde tijdorde voor de *tweedemaal* zoude geschied zijn. (2) Wie kan dit aannemen? Het is waar, het ontbreekt niet aan eenig verschil bij de *Evangelisten* in de opgaaf dezer gebeurtenissen, dat echter de hoofdzaak niet benadeelt, en langs eenen anderen weg, kan worden uit den weg geruimd. Doch desniettegenstaande zoude de geloofwaardigheid der *Evangelisten* op eene zware proef worden ge-

(1) *Matth.* VIII : 23—IX : 26.
(2) *Mark.* IV : 36—V : 34. *Luk.* VIII : 21—56.

gesteld, wanneer wij gedrongen werden dit aan te nemen.

III. Een *derde* middel van overeenstemming is de veronderstelling, dat JEZUS de *gelijkenis van den zaadzaaijer tweemaal*, op verschillende tijden, zoude hebben uitgesproken. Van die gedachte was de groote H. SCHUTTE, (1) een man, die eene verbazende moeite en geleerdheid heeft besteed, om de overeenstemming der *Evangelisten*, op goede gronden, vast te zetten, en zelfs een tijdsverhaal van JEZUS lotgevallen te leveren, dat, al blijven er ook nog donkerheden en onaannemelijke veronderstellingen bij hem over, nog niet geëvenaard, veel min overtroffen is.

Het komt mij voor, dat het dikwijls hoogstwaarschijnlijk, somtijds zeer zeker is, dat de Heiland nu en dan, hetgeen Hij reeds gesproken had, zakelijk en soms bijna woordelijk, of met bijvoeging en aflating, zal herhaald hebben, waartoe een verschillend gehoor, of het gewigt der zaak bij de Hem bekende vergeetachtigheid zijner hoorders, of hun uitgedrukt verlangen Hem kan hebben uitgelokt.

Er is ook geene onwaarschijnlijkheid, bijaldien men zulk eene herhaling veronderstelt, dat de *Evangelisten*, hetzij toevallig, hetzij met opzet, hunne lezers bepalen bij redenen van den Zaligma-

(1) Zie zijne *H. Jaarboeken*, II Deel, bl. 66. verg. met bl. 91.

maker, die van gelijken inhoud waren, maar in tijd verschilden van dezulke, welke hunne ambtgenooten mededeelden. Zulk eene herhaling, hoewel niet altijd tot het zelfde oogmerk, kan zeker bewezen worden, wanneer dezelfde *Evangelist* die vermeldt, gelijk wij vele proeven daarvan hebben, ten aanzien van korte gezegden. (1) En waarom zoude dit het geval ook niet kunnen zijn met uitvoerige redenen, die wij dan ook niet, zonder verandering, aflating en bijvoeging, bij de *Evangelisten* wedervinden? (2)

Ik vindt dan dit *derde* middel bij uitnemendheid geschikt, om vele knoopen van bezwaar tegen de eenstemmigheid der *Evangelisten* doelmatig te ontbinden. Maar vraagt men, of dit middel op de *gelijkenis des zaadzaaijers* kan worden toegepast, dan heb ik grooten schroom, om dit met ja te beantwoorden.

Het is waar, er is in de opgaaf dezer *gelijkenis*, bij de *Evangelisten*, hier en daar, eenige verscheidenheid, doch welke zich ook gemakkelijk laat vereffenen, wanneer men de eene opgaaf uit de andere aanvult, en niet het *woordelijk volledige* van des Heilands voorstel van elk der Heilige Schrijvers

(1) Men vergelijke *Matth.* V:29, 30 met XVIII: 8, 9. V:32 met XIX:9. V:34 met XXIII:22. VI:25 met XVIII:35. X:38, 39 met XVI:24, 25.

(2) Hiertoe breng ik gaarne *Matth.* VI:9—13. VII:7—11. verg. met *Luk.* XI:1—13. *Matth.* X:28 enz. met *Luk.* XII:13. *Matth* XXIII met *Luk* XI:39 enz.

vers terug vordert, hetgeen trouwens onedelmoedig zoude zijn, dewijl zij met dat oogmerk niet geschreven hebben. (1)

Ondertusschen, het is juist niet alleen de sterksprekende overeenkomst der *gelijkenis* in de verhalen der *Evangelisten*, welke mij dringt, om dezelve voor gelijktijdig te houden, dewijl deze, mijns inziens, het stuk niet geheel zoude kunnen bewijzen. Neen! de omstandigheden en bijredenen des Zaligmakers zijn te gelijk aan elkander, om aan verschillende tijden van spreken te denken. Laat mij iets daarvan opnoemen! Volgens MATTHEUS (2) begeeft JEZUS zich in een schip, om niet verdrongen te worden, en uit hetzelve tot het volk, dat op den oever stond, te spreken. Hetzelfde getuigt MARKUS. (3) Men treft niet alleen in de voordragt der *gelijkenis* bijkans dezelfde woorden aan, maar JEZUS legt die *gelijkenis* aan zijne leerlingen uit, met bijna dezelfde rede, en voegt er, zoowel naar MATTHEUS, als naar MARKUS (4) bij, dat het *hun* gegeven werd den zin der *gelijkenissen* te verstaan, maar niet aan de schare, dewijl haar hart verhard was, gelijk JESAÏA had voorzegd. Men leest de woorden: *zoo wie heeft, dien zal gegeven worden*

(1) Men vergete hierbij ook niet, dat de *Evangelisten* in het *Grieksch* hebben geschreven, en daardoor JEZUS woorden in die taal moesten overbrengen.

(2) *Matth.* XIII: 1, 2.

(3) *Mark*, IV: 1.

(4) *Matth.* XIII: 11—17. *Mark.* IV: 10—12.

den enz., in hetzelfde verband, bij de *drie Evangelisten.* (1) De *gelijkenis van het mostaardzaad* wordt, in denzelfden zamenhang, bij MATTHEUS en MARKUS, na *die des zaaijers*, opgegeven. (2) Beide schrijvers verhalen het voorval, dat JEZUS te *Nazareth* kwam, en, door zijne nabestaanden, als de zoon des timmermans veracht werd, als na het uitspreken der *gelijkenis van den zaadzaaijer* geschied. (3) De gebeurtenis, dat JEZUS, door eene boodschap zijner moeder en broeders, in zijn woordvoeren werd verhinderd, wordt, door MATTHEUS en MARKUS vermeld, als zeer kort voor het uitspreken van de meergemelde gelijkenis voorgevallen (4) en door LUKAS wel na ditzelve vermeld, (5) maar zoo onbepaald, dat men het ook kan opvatten, als kort te voren hebbende plaats gehad; zoodat alles ons dringt, om, bij de *drie Evangelisten*, slechts aan eene en dezelfde redevoering des Zaligmakers te denken, en de vrijgeest niet ongegrond de veronderstelling van den Heer H. SCHUTTE als een noodschot zal aanmerken.

Ja de groote man heeft daarmede niet afgedaan, maar moet gedurig dergelijke oplossingen geven, zal hij zijne grondstelling kunnen vasthouden, dat elk

(1) *Matth.* XIII: 12. *Mark.* IV: 25. *Luk.* VIII: 18.
(2) *Matth.* XIII: 31, 32. *Mark.* IV: 30—32.
(3) *Matth.* XIII: 53—58. *Mark.* VI: 1—7.
(4) *Matth.* XII: 46, 50. *Mark.* III: 31—35.
(5) *Luk.* VIII: 19—21.

elk *Evangelist*, van het begin tot het einde, eés een doorloopend verhaal levert van in tijd opgevolgde voorvallen, dewijl het ook elders niet ontbreekt aan zulke tijdrekenkundige bezwaren, als in mijne vraag zijn voorgesteld.

IV. Ik wil daarom overgaan tot een *vierde* redmiddel, hetwelk mij voorkomt het bezwaar weg te nemen, en tot hetwelk het aandachtig vergelijken der *Evangelisten* mij heeft gebragt. Dit middel is de veronderstelling, dat de Heilige Schrijvers ons grootere of kleinere brokken, stukken, *fragmenten* mededeelen, die wel op zich zelve, maar niet met elkander volgens de tijdorde zijn.

Ik zal dit nader verklaren, en het inmiddels voor bewezen houden, dat geen der *Evangelisten* ten oogmerk heeft gehad ons eene volledige levensbeschrijving van onzen Heer na te laten, hetwelk zij zelve als eene onmogelijkheid beschouwden, en dat ook de menschen met bijzonderheden meer overladen zoude hebben, dan derzelver vatbaarheid gedoogde. (1) Al de *Evangeliën* zijn derhalve niet meer dan *fragmenten* of bijzonderheden, uit het leven des Zaligmakers. Maar nu wil ik gaarne vooral de schriften der *drie* eerste, en allermeest het *Evangelie* van MATTHEUS beschouwen, als eene verzameling van ettelijke *fragmenten* of brokstukken, in welke wel zamenhang en tijdorde wordt gevonden, maar die elk op zich zelve staan, en niet

(1) *Joh.* XXI: 25.

niet zelden in tijd vooruit loopen het einde van het vorige *fragment*, op hetwelk zij volgen.

Mijn gevoelen is geenszins, dat de *Evangelisten* ons de daden, lotgevallen en woorden van onzen Heiland, dwars door elkander, zoo als dezelve hun te binnen vielen, hebben medegedeeld, zonder zich over zamenhang en tijdorde te bekommeren. Welk een *Babel* van verwarring zouden zij dan hebben gesticht! Men behoeft hen ook slechts met eenige aandacht te lezen, om van het tegendeel overtuigd te worden. MATTHEUS en MARKUS bepalen *de verheerlijking van* JEZUS *op den berg* tot *zes* dagen na zeker gesprek in *Galilea*, (1) LUKAS rekent dit op *omtrent acht dagen*, dat is omtrent eene week, en dus gelijk wij zouden zeggen, te ruim, maar volgens eene aangenomene spreekwijze goed, en mogelijk ook, omdat hij den juisten dag niet wist. (2) MARKUS zegt uitdrukkelijk, dat de meergemelde zeetogt van CHRISTUS op den *avond* van den dag begon, op welken de *gelijkenis des zaadzaaijers* was gesproken. (3) Hierbij was nog zeer veel te voegen, ten bewijze, dat de *Evangelisten*, ten minsten dikwijls, den juisten tijd der gebeurtenissen geweten en naauwkeurig gemeld hebben. En wisten zij somtijds denzelven niet, dan gaven zij hem ook niet op, maar schreven: *na* (*sommige*) *da-*

(1) *Matth.* XVII: 1. *Mark.* IX: 2.
(2) *Luk.* IX: 28.
(3) *Mark.* IV: 35.

dagen; in eenen van die dagen; (1) *na dezen;* (2) *het geschiedde, als zij reisden;* (3) *het geschiedde, toen Hij in eene zekere plaats was biddende;* (4) of op dergelijke wijze. (5) Nu kan ik niet zien, dat het voor hunne geloofwaardigheid en onfaalbaarheid noodig ware, dat zij altijd de omstandigheden van tijd en plaats moesten vermelden. De leiding van den Heiligen Geest bewaarde hen alleen voor dwalen in de opgave, zonder hen daarom alwetend te maken, of tot volmaakte Geschiedschrijvers te verheffen. Bepalen zij dikwijls *tijd en plaats* niet, het doet ons zien, hoe voorzigtig zij waren, om hetgeen hun niet ten volle blijkbaar was, of dewijl zij het niet belangrijk genoeg oordeelden, liever onbepaald te laten, dan, door eenen greep te doen, of al te naauwkeurig te willen zijn, eenigen misslag te begaan en hunne lezers te verwarren. Ja, wij kunnen daardoor des te vaster aangaan op hetgeen zij bepalen.

Maar nu zult gij vragen, wat ik dan eigenlijk wil stellen? Ik antwoorde, dat de *Evangelisten*, bij de vervaardiging hunner *Evangeliën* Aanteekeningen van de daden en lotgevallen des Verlossers, door hen of hunne vrienden gehouden, voor zich heb-

(1) *Mark.* II : 1. *Luk.* V : 17. VIII : 22.
(2) *Luk.* X : 1.
(3) *Luk.* X : 38.
(4) *Luk.* XI : 1.
(5) *Matth.* XVI : 1. 13. XIX : 1—3.

hebben gehad, en die uit het geheugen, zoo van hen als van dat hunner Medgezellen, hebben aangevuld; dat deze Aanteekeningen dan eens meer, dan eens minder uitgebreid en bestemd ten aanzien van tijd en andere omstandigheden zijn geweest; — dat zij hunne Evangeliën niet achtervolgens hebben geschreven, maar van tijd tot tijd, naar gelang hunne andere werkzaamheden dit gedoogden, of aanleidingen hen daartoe aanspoorden; — dat zij dikwijls het een of ander gedeelte voleindigden, met het voornemen om het daarbij te laten, maar daarna van besluit veranderden, berouw hebbende, dat zij dit en dat, hetwelk hun voorkwam, ook niet hadden vermeld. (1) Bijaldien nu het een en ander, hetwelk hun later voor de aandacht kwam, vroeger gebeurd, en door hen in een vorig stuk voorbijgegaan was, dat zij uit dien hoofde het vorige niet omwerkten, maar geschreven lieten, en liever in een volgend stuk in tijd terug gingen, zonder dit anders, dan met eene onbepaalde tijdsvermelding, te kennen te geven.

Bij voorbeeld: Ik vind, van *Matth.* III:1 tot Hoofdst. IX:34, een zamenhangend geheel, in het-

(1) Niets is duidelijker, dan dat *Joh.* XXI een bijvoegsel is van lateren tijd, en dat de *Evangelist* met Hoofdst. XX:30, 31, zijn werk reeds geeindigd achtte. En keert LUKAS niet tot een vroeger tijdperk terug, Hoofdst. IX:57, nadat hij vers 51 reeds gesproken had, van des Heilands laatste levensdagen? vergelijk Hoofdst. X:1 enz.

hetwelk de tijdorde naauwkeurig is in acht genomen, maar ook veel is voorbijgegaan, hetwelk MARKUS en LUKAS in dat tijdperk brengen. Daartoe behooren ook de redetwist met de *Farizeën* en *de gelijkenis des zaadzaaijers*, welke MATTHEUS eerst Hoofdst. XII en XIII mededeelt, maar, naar den tijd, bij Hoofdst. VIII: 17 had kunnen inlasschen.

Hij begint, mijns oordeels, Hoofdst. IX: 35 een nieuw stuk, in hetwelk hij den lezer terug voert tot de tijdsbepaling, welke hij Hoofdst. IV: 23 reeds had opgegeven, om nog eens dit tijdperk te beginnen, en ons weder op nieuwe bijzonderheden uit dat tijdvak te vergasten. Dit stuk loopt door tot het einde van Hoofdst. XI, maar had eigenlijk, naar MARKUS en LUKAS, op Hoofdst. IX: 17 moeten volgen, hoewel het, als een afzonderlijk stuk, de tijdorde bewaart.

Doch nu begint MATTHEUS eene *derde afdeeling*, bij welke hij slechts eenige weken teruggaat, welke men vindt Hoofdst. XII, tot het einde van Hoofdst. XV, alwaar hij weder de tijdorde bewaart, en de *gelijkenis van den zaadzaaijer* opgeeft, in hetzelfde verband van tijdsopvolging, waarin men die aantreft bij MARKUS en LUKAS, alleen overslaande zoodanige tusschen inschietende zaken, die hij reeds, in vorige stukken, had vermeld.

Het is waar. dit stuk zoude dan beginnen met den aanhef: *In dien tijd ging* JEZUS *door het gezaaide*, te weten in den tijd, wanneer Hij had gezegd: *Mijn jok is zacht en mijn last is*

ligt.

ligt. (1) Maar konde de *Evangelist* zich dus niet uitdrukken, wanneer de Heiland eenige weinige weken vroeger dan dit gezegde, door het gezaaide gewandeld heeft? Ik meen ja. Of zal men mij berispen, bijaldien ik eene gebeurtenis aanhaal, als geschied in den tijd van het overlijden van eenen Koning, omdat dezelve welligt *drie* weken vroeger is geschied? Vooral wanneer ik dit doe na vele jaren, en als de aanhef van een nieuw *fragment*, hetwelk ik dus aan het vorige wil verbinden? Ik denk neen. En meer behoef ik niet te doen, dan mogelijk een paar weken terug te gaan, om MATTHEUS met de overige *Evangelisten* in overeenstemming te brengen, die deze wandeling des Zaligmakers de plegtige aanstelling zijner Apostelen doen voorafgaan. (2)

Ik geef dit op slechts als eene proeve, hoe men de *Evangelisten*, hier en elders, met elkander kan doen overeenstemmen, zonder hunne geloofwaardigheid aan te randen, hartelijk wenschende, dat Medebroeders, welke meer doorzigt hebben, hunne gedachten nog nader over dit onderwerp laten gaan, om zoo mogelijk, eene meer aannemelijke oplossing te geven, of het mij aan te wijzen, bijaldien iets van eenig belang tegen mijne veronderstelling kan worden voortgebragt, waarom men

(1) Vergelijk *Matth.* XI : 30 met XII : 1.

(2) *Mark.* II : 23 enz., verg. met III : 14. *Luk.* VI : 1 enz. met 13 enz.

men haar, als onaannemelijk, zoude moeten verwerpen.

Laat mij er alleenlijk nog bijvoegen, dat wij bij de *Profeten*, bijzonderlijk bij JEREMIA, de sterkste voorbeelden hebben van losse stukken, die meer of minder uitgebreid zijn, maar terugspringen voor andere, die vroeger zijn medegedeeld. Ja dat, zelfs in de geschiedenissen des *Ouden Verbonds*, zulke terugsprongen niet zonder voorbeeld zijn. Immers vinden wij 2 *Sam.* XXI en XXII, hetgeen veel vroeger gebeurd en gezegd is, dan na den opstand van ABSALOM, in de vorige Hoofdstukken, met deszelfs gevolgen beschreven. Alsmede Hoofdst. XXIII en XXIV eerst DAVIDS laatste woorden, daarna de daden zijner helden, en de telling zijns volks. (1) En waarom zoude het dan bezwaar geven, om ook bij de *Evangelisten* aan te nemen, dat zij eerst afzonderlijke stukken hebben vervaardigd, die, op zich zelve staande, den toets der tijdrekenaars kunnen verdragen, maar die daarna verzameld, eene geheele omwerking van alles zouden hebben noodig gehad, om al de zaken in tijd elkander opvolgende voor te stellen, waartoe die schrijvers noch tijd, noch lust, noch noodzaak voor-

(1) Denk ook aan de *vier* laatste *Hoofdstukken* van het Boek der *Regteren*, die veel vroegere gebeurtenissen behelzen, dan de naastvoorgaande voorstelden. In de *Boeken der Koningen* zijn zulke terugsprongen gedurig voorhanden, ook de *Psalmen* volgen elkander geenszins in tijd.

vonden, te gerust, dat men hunne geloofwaardigheid nimmer in twijfel zoude trekken? (2)

DE EDELE VROUW.

(*Een belangrijk huisselijk Tafereel.*)

Dan, met mijne ramp beladen,
Zie ik u in tranen baden
En die tranen ..... ó mijn hart!
Ja, die koken mij en branden
In het holst der ingewanden
En verdubbelen mijn smart....

BILDERDIJK.

(*Vervolg en slot van bladz.* 359.)

Ik begon te bedenken, dat de ijdelheid eener vrouw, gewoon te wandelen, op paden, die met rozen bestrooid waren, gewoon in de groote wereld te verkeeren, ligtelijk gekwetst kan worden, door zich eensklaps in de harde noodzakelijkheid gebragt te zien, duistere en doornige paden te betreden. Zij kon hevig worden aangedaan, wanneer zij haar blinkende ster zag ondergaan.

(1) Van kleine terugsprongen heeft men voorbeelden bij MATTHEUS, Hoofdst. XXVI: 6—18, verg. met *Joh.* XII: 1—9, en bij MARKUS, Hoofdst. VI: 17—29, en van een voorverhaal, *Matth.* XXVII: 6—8. XXVIII: 15. *Luk.* I: 80.

gaan. Buitendien, *de ruïne* van den aanzienlijken man, van den man, die niet alleen gewoon is, in de groote wereld te verschijnen, maar zelfs daarin te schitteren, gaat met smarten en kwellingen gepaard, die bij den gewonen burgerman minder bekend zijn. Het was dus met eene zekere vrees en bezorgdheid, dat ik mijn' vriend den volgenden dag ging bezoeken. Hij had zijn woord gestand gedaan, en de zoo moeijelijke taak volbragt. Hij had aan zijne vrouw alles gezegd. »En op welk eene wijze," zeide ik hem, »heeft zij een zoo smartelijk berigt ontvangen?" Als een Engel. De bedroevende tijding scheen hare smarten te verligten. Zij heeft mij hartelijk omhelsd en mij gevraagd, of dit nu alles was, waarom ik sedert eenigen tijd zoo zeer leed. Dan, de arme vrouw heeft geen regt denkbeeld van de verandering, welke haar toestand zal moeten ondergaan, voegde hij er op eenen smartelijken toon bij; zij kent de armoede slechts bij naam; zij kent dezelve slechts uit de boeken der Romanschrijvers en der Dichters, die de liefde in de hutten met de schoonste kleuren weten te schilderen. Zij behoeft nog niets, zelfs het geringste niet te ontberen. Zij gevoelt geene behoefte, in haar zelve, naar overtollige dingen, doch die de gewoonte tot eene behoefte gemaakt heeft en daardoor onontbeerlijk zijn. Wanneer de tijd zal gekomen zijn, dat zij de smart, de armoede, de vernederingen, welke die staat na zich slepen, werkelijk zal kennen en ondervinden, als

dan zal de proeve eerst ernstig en verschrikkelijk worden.

»Maar," hervatte ik, »nu gij den moeijelijksten »pligt volbragt en uwen noodlottigen toestand aan »uwe vrouw hebt medegedeeld, is het noodig, »aan het algemeen, ook uwen toestand te doen »kennen. Deze openbaring is hard en smartelijk, »dit beken ik gaarne, dan hoe langer gij hier»mede draalt, hoe meer gij de middelen, die u »nog overblijven, vermindert. De armoede is »minder te vreezen, dan een staat van rijkdom en »grootheid te vertoonen, die men niet bezit. Er »bestaat geen grooter en gevaarlijker strijd, dan »die eener trotsche ziel en eener ledige beurs. »Waarom zult gij langer eenen staat voeren, dien »gij toch niet kunt volhouden? Hebt de stoutmoe»digheid u arm te vertoonen, en gij zult hier»door de armoede ontwapenen en haar haren »scherpsten prikkel ontnemen."

Rozenstein .... de arme Rozenstein was gereed mijnen raad op te volgen, en zich naar alles te schikken. Wat zijne edele vrouw betreft, niets ging haar meer ter harte, dan zich te schikken in den nood, waarin zij verkeerde, ten einde haar lot daardoor zoo dragelijk mogelijk te maken.

Na verloop van eenige dagen kwam mijn vriend mij bezoeken. Hij had zijn huis te *Amsterdam* verkocht, en eene kleine woning, eenige uren van de hoofdstad gelegen, gehuurd. Het noodigste huisraad had hij behouden en naar zijne nieuwe wo-

woning gevonden. Het was eenvoudig en niet talrijk. Het kostbare huisraad, dat zijne oude woning versierde, had hij laten verkoopen, slechts de harp zijner vrouw had hij behouden. Dit muzijkinstrument, zeide hij mij, kan ik niet missen, het bezit te veel herinneringen aan mijne eerste liefde en vorig geluk. Hij konde niet vergeten dat de gelukkigste, de zaligste oogenblikken van zijn leven die geweest waren, waarop zijne lieve vrouw op die harp had gespeeld, en de welluidende toonen van dit speeltuig met hare lieve stem had geaccompagneerd. Ik begon heimelijk te lagchen, over dezen trek van galanterie eene hartelijk verliefden Echtgenoots.

Nadat zijne zaken in de stad waren afgeloopen, begaf hij zich naar zijne nieuwe woning, naar welke zijne Echtgenoote een dag vroeger gegaan was, ten einde dezelve in orde te schikken. Waarlijk, ik nam een regt hartelijk deel in den toestand dezer beminnelijke Echtgenooten. Ik sloeg mijn vriend voor, hem naar zijne nieuwe woning te vergezellen. Mijn aanbod scheen hem regt aangenaam te zijn. De avondstond was aangenaam; wij gingen er wandelende heen; dan hij was in eene diepe mijmering verzonken en sprak bijna geen enkel woord.

»Arme MARIA!" zeide hij eindelijk zuchtende en zonder bijna te bemerken dat hij sprak.

»Wat is haar wedervaren?" vroeg ik hem.

»Hoe!" antwoordde hij mij, mij met een oog vol

vol ongeduld aanschouwende, »is het dan niets voor haar, tot eenen zoo ellendigen toestand gebragt te zijn: verpligt te zijn, in eene zoo geringe en eenzame woning haar verblijf te houden; zelve de geringste en onaanzienlijkste zaken, welke in eene huishouding voorvallen, te moeten verrigten."

»Heeft die toestand haar eenig misnoegen veroorzaakt?" hervatte ik.

»Misnoegen! Geenszins. Zij is zoo zachtaardig »en onderworpen in haren toestand. Zij schijnt »zelfs vroolijker te zijn, dan ik haar immer zag. »Ik vindt in haar niets dan opgeruimdheid, liefde, »troost en bemoediging."

»Aanbiddelijke vrouw!" riep ik uit. »Gij zegt, »mijn vriend! dat gij arm zijt, maar nimmer »waart gij zoo rijk als tegenwoordig. Gij beseft »niet den schat, den rijkdom dien gij bezit, in »eene zoo achtingwaardige Echtgenoote."

»Ach! als deze eerste ontmoeting voorbij zal »zijn, zal ik van eenen zwaren last verlost zijn," hervatte mijn vriend, »dan dit is de eerste dag, »dat zij inderdaad ondervindt wat het is, arm te »zijn. Deze dag is zij voor het eerst in eene wo»ning getreden, die zoo merkbaar verschilt van »alle hare vorige woningen. Zij is dezen geheelen »dag werkzaam geweest, de geringe huismeubelen »in order te schikken, die naauwelijks tot onze »inwoning toereikende zullen zijn. Voor de eerste »keer heeft zij in hare woning rondgezien, zonder »iets van die pracht en weelde te ontdekken, welke

» zij van kindsbeen gewoon is te aanschouwen. Zij » denkt misschien op dezen oogenblik aan alles wat » haar ontbreekt. Misschien is zij ter neder ge» slagen, mischien denkt zij met smart aan alle » die kwalen, welke gewoonlijk de armoede ver» gezellen, misschien maakt zij zich beangst voor » de toekomst...."

Deze schildering had eenige waarschijnlijkheid. Ik durfde er geene aanmerkingen op maken, en wij vervolgden stilletjes en sprakeloos onzen weg.

Wij verlieten weldra den grooten weg en sloegen een zijpad in, dat door geboomte beschaduwd was. Dit oord, zeide ik, schijnt zeer eenzaam te zijn. Nadat wij nog eenige schreden voortgegaan waren, ontdekten wij de nieuwe woning. Het edele en zedige uitwendige derzelve deed aan het herderlijke leven en aan de gelukkige oudvaders denken. De woning had niets dat trof, noch schitterends was, maar zij was landelijk, aangenaam en bekoorlijk gelegen. Een wijngaard bedekte een gedeelte des muurs van den voorgevel, terwijl een klein bloemperk en eenige vruchtboomen in eenen kleinen tuin, achter het huis gevonden werden. Een pad van groene zoden geleidde naar de woning; eenige potten met bloeijende bloemen waren bij de voordeur geplaatst. Eene sierlijke haag omzoomde dezelve. Wij traden door eene traliedeur in den tuin, en bereikten door denelve het huis. Toen wij digter bij hetzelve kwamen, hoorden wij de liefelijke klanken der harp. Rosemberg vatte

mij

mij, met verrukking bij den arm: wij bleven stilstaan en luisterden aandachtig. Spoedig hoorden wij de stem van MARIA, die met de treffendste eenvoudigheid eene Romance zong, die door haren Echtgenoot altijd zoo gaarne gehoord werd.

Ik voelde de hand van ROZENSTEIN beven, waarmede hij op mijnen arm leunde. Hij deed eenige schreden voorwaarts, om des te beter te hooren, dan zij deden het zand kraken, waarmede het pad bestrooid was. Eensklaps hield de muzijk op, weldra vertoonde zich eene lieve gedaante aan het venster, en een oogenblik daarna werd mijn vriend hartelijk omhelsd en tegen den boezem gedrukt van zijne engelachtige vrouw. Zij was in een eenvoudig wit kleedje gekleed en versierd met eene krans van veldbloempjes. Zij was regt verblijd, door de komst van haren hartelijk geliefden Echtgenoot, en scheen ook door mijne komst, hartelijk verblijd te zijn. Nimmer zag ik haar zoo lief en aanminnig als op dat oogenblik.

»Wat ben ik verblijd u te zien, mijn waarde »ERONEN," riep zij met verrukking uit. »Sedert »meer dan twee uren heb ik op de wacht ge- »staan, en wel tienmalen ben ik aan de deur van »den tuin geweest, om u te zien aankomen. Ik »heb de tafel achter in den tuin, onder den groo- »ten lindenboom geplaatst; ik heb heerlijke aard- »beziën geplukt; ik weet dat gij daarvan een groot »minnaar zijt; ook hebben wij heerlijke room. — »Wat ben ik in mijn schik met deze woning.. Zij

»is zoo aangenaam, landelijk en stil! Ja, mijn »waarde GEORGE!" zeide zij, hem bij de hand nemende en hem met een oog vol vergenoegdheid en weltevredenheid aanschouwende, »*hier zullen* »*wij wel gelukkig zijn.*"

Mijn vriend ROCHMEYER was zeer getroffen en kon geen woord uiten: hij nam haar in zijne armen, drukte haar tegen zijn kloppend hart en kuste haar hartelijk, waarna hij begon te weenen.

Dit tooneel was aandoenlijk, het perste mij een stille traan af. Ik had gewenscht op dat oogenblik schilder te zijn, om dit treffend huisselijk tafereel aan de vergetelheid te kunnen ontrukken, en voor elks oog aanschouwelijk te maken.

Van dien tijd af heeft mijn vriend, door ijver, vlijt en arbeidzaamheid, zijn geleden verlies eenigermate hersteld, en na in de maatschappij, waarvan hij het sieraad en den wellust uitmaakt, teruggekeerd te zijn, heeft hij mij meer dan eenmaal verzekerd, dat hij nimmer in zijn leven een tweede oogenblik van geluk beleefd heeft als dat, hetwelk hij den eersten avond in zijne nieuwe woning gesmaakt had. Ook heeft hij mij meermalen hartelijk dank gezegd, voor de vriendschap en de belangstelling door mij aan hem en zijne edele vrouw betoond. Nimmer, zeide hij, heb ik de waarde der gouden spreuk zoo levendig gevoeld, dan in mijn ongeluk: *dat de voorspoed vrienden verschaft, maar dat de tegenspoed ze beproeft.*

Mogt dit verhaal door vele Nederlandsche vrouwen

wezen gelezen worden, die even edel en beminnelijk zijn als MARIA VAN BOMSBEEK.

»Het is voorwaar een hemelrijk,
»Als loof en bloem en geur gelijk
»Ons feestelijk onthalen!
»Als ons der vog'len heilig lied
»Gezeten aan een' helderen vliet,
»Verrukt in stille dalen.

»Doch meer geeft ons eene edle vrouw,
»Zoo zacht, als schoon, zoo rein als trouw,
»Wien zou zij niet verrukken!
»Wij laten alle bloemen staan,
»Om naar die Ed'le heen te gaan,
»En hare hand te drukken."

Harlingen, V. H........
Augustus 1841.

ZALMVANGST IN *NOORWEGEN*.

Uit 's GRAVENWEERTS *Reize in het Noorden en Oosten.* (I. 60.)

»Men bouwt een lang, smal, houten uitstek, zeer hoog boven den stroom. Van dit uitstek laat men, op eenige ellen afstands van elkander, aan dunne koorden, eenige vaatjes nederzakken in het water. Onder en aan deze, doch veel dieper, is een zeer groot vischnet uitgebreid en vastgehecht. De visscher, achter planken bijna verborgen,

 staart

staart van de hoogte in den helderen vloed en houdt de koorden in de hand. Zoo ras hij nu eene drift zalmen boven het vischnet ontwaart, trekt hij de koorden zamen; de vaaljes vereenigen zich als schakels; het net sluit zich en de visch wordt gevangen."

Niet alle onze lezers zijn in de gelegenheid om zich het reisverhaal van den Heer VAN 's GRAVENWEERT aan te schaffen, en onder hen zijn mogelijk wel deze en die, voor welke deze beschrijving van eenig belang is, al is het ook om vergelijkingen te maken tusschen de zalmvangst bij ons en in het Noorden. Wij meenden daarom, dat deze mededeeling hun niet onwelkom wezen zou.

UITGEBREIDHEID DER BIBLIOTHEEK VAN *PARIJS*.

Men heeft berekend, dat iemand, die dagelijks 14 uren leest, *acht honderd* jaren zou noodig hebben, om de boeken over de geschiedenis, die in de koninklijke Bibliotheek te *Parijs* voorhanden zijn, uit te lezen.

BELOONINGEN AAN DICHTERS.

NIKOLAAS BECKER ontving, voor zijn *Rijnlied*, van den Koning van *Pruissen* 1000 Thalers. RACINE van

LO-

LODEWIJK XIV, voor een Hoogtijdslied, een jaargeld van 600 Livres; ADDISON, voor een Lofdicht van Koning WILLEM, een jaarlijksch reisgeld van 300 pond Sterling, en voor zijnen *Veldtogt* den post van Onder-Secretaris bij den staf; MORINI, van LODEWIJK XIII, 100,000 Livres; SANNAZARIUS, voor een gedicht van zes regels, op *Venetië*, van de regering dier stad 600 Scudis. VOLTAIRE ontving, voor zijne klucht: *de Prinses van Navarra* de plaats van Kamerjonker, die toen eene waarde had van 60,000 Livres en verkocht kon worden. BESSEVER ontving, voor een Gelegenheidsgedicht, van den Keurvorst van *Brandenburg*, behalve den titel Legatie-raad, jaarlijks 300 Thalers; RONSARD van de Fransche Koningen HENDRIK II, FRANÇOIS II, KAREL IX en HENDRIK III eereposten en geld zonder maat. DESPORTES werd door KAREL IX, voor één Gedicht, beloond met 8000 Thalers, door den Admiraal JOIJEUSE, voor een' klinkdicht, met eene abtdij, die jaarlijks 30,000 Livres opbragt, en door ANTON HENDRIK III met een jaarlijksch inkomen van 10,000 Thalers. BOURSAULT ontving, voor zijn dichterlijk *Weekblad*, van LODEWIJK XIV jaarlijksch 2000 Livres en vrijë tafel aan het Hof.

WENKEN.

Die zijn' zoon zorgvuldig opvoedt, zal nut van hem trekken, en in het midden der verstandigen

zal hij roem op hem dragen. Wanneer zijn vader gestorven is, het is als of hij niet gestorven ware; want hij heeft zijn evenbeeld achtergelaten. Bij zijn leven zag hij hem aan en verblijdde zich, en bij zijn sterven strekt hij hem niet tot droefenis.

Een welopgevoed jongeling is als fijn goud, dat overal gangbaar is, en een bedorven kind is gelijk aan koper geld, dat buiten eene kleine landstreek geene waarde heeft.

Het zij des jongelings morgen- en avondgebed, dat hij nooit moge droomen of geweld doen, om een man te zijn, zoo lang hij nog een jongeling is.

Eene moeder was in het stof gebogen bij het afsterven van hare lieve dochter, toen haar zoon haar toesprak: »Lieve moeder! Hetgeen gebeurt, »moet zoo zijn. God weet waarom. Ik ken u »immers. Lieve moeder! gij zijt sterk, omdat gij »God vreest, gelijk het eene vrouw in den edel»sten zin des woords betaamt; gij zult den tol »der tranen aan mijne lieve zuster betalen, maar »ook de zielverscheurende smarte weten te be»dwingen."

Jezus zeide, toen Hij op aarde verkeerde, tot Zijne volwassene discipelen: »Indien gij niet wordt »gelijk de kinderkens, gij zult het Koningrijk der »Hemelen geenszins ingaan," en thans zegt men tot de kinderkens: »Zijt volwassen mannen."

Toe-

Toegenegenheid, geduld en liefde voor onze kinderen, en in gelijken graad strenge en ernstige tucht over ons zelven! dit met gebed en vertrouwen op God gepaard, zal niet zonder gewenscht gevolg zijn.

Ouders, die het met de opvoeding hunner kinderen hartelijk meenen, zullen de beschaving van het verstand en de vorming van het hart moeten beschouwen als twee spruiten van den zelfden stam en uit een zelfde zaad voortgekomen, die te zamen moeten ingeënt worden.

Men zal zich ook geen denkbeeld kunnen vormen van eene beschaving, zoo min als van eene opvoeding, zonder eene krachtdadige hulp van eenen hoogeren invloed en Godsdienstige begrippen; maar hoe velen werpen den aangenamen last der opvoeding, die op hun geweten drukt, verre van zich, waardoor de hardste steen voor hun een zacht bed worden zou.

Zutphen. B.......

OP-

OPWEKKING.

Gods vrede een schat voor 't stil gemoed.

Was 't JEZUS niet, die dezen vrede,
Aan 't kwijnend suchtend menschdom
schonk?

Christ. Gez.

Wilt ge weten, wat ons 't lachjen
Om de lippen spelen doet,
Even als een zomerdagjen
Mild bestrooid door zonnengloed?
Wilt ge weten, hoe 't genoegen,
Steeds in heel ons wezen leeft,
Dat ons, bij het rust'loos zwoegen,
Bij den arbeid nooit begeeft?
't Is in 't hart, dat God steeds vreest,
Dat ge ligt het antwoord leest.

Wilt ge weten, wat in 't lijden,
Ons vertroost in bange smart?
Wilt ge weten, wat in 't strijden
Moed ons toevoegt aan het hart?
Weet ge wel, wat in verdrukking,
Ons weêr opbeurt, heilzaam wekt?
Weet ge, wat in zielsverrukking
't Schreijend oog ten hemel trekt?
't Is in 't hart, dat JEZUS mint,
Dat ge ligt het antwoord vindt.

God

God te vreezen, JEZUS lieven,
Maakt ons harte welgemoed;
Welke zorgen, welke grieven,
Welken last of tegenspoed
Wij, op onzen weg ontmoeten,
Vreeze Gods en JEZUS min
Kunnen alle smart verzoeten,
Storten ons den vrede in.
Zulk een troost in 's menschen lot,
Is des stervlings hoogst genot.

Als wij steeds den Heere leven,
Volgen waar Zijn wil ons leidt;
Als we ons JEZUS overgeven,
Dood noch graf ons van hem scheidt:
Dan gevoelen wij een vrede,
Die in heel ons harte woont;
Elke voetstap, elke schrede,
Wordt met zegen mild bekroond.
En Gods vrede, ons Christnen waard,
Schenkt ons 't hoogst geluk op aard.

Wilt ge weten, wat ons 't lachjen
Om de lippen spelen doet,
Even als een zomerdagjen,
Mild bestrooid door zonnengloed?
Weet ge wel, wat in verdrukking
Ons weêr opbeurt, heilzaam wekt?
Weet ge, wat in zielsverrukking
't Schreijend oog ten hemel trekt?
Vreeze Gods en JEZUS min
Fluist'ren u het antwoord in.

Baarn, 1841. E. GERDIS.

PROGRAMMA

VAN HET

HAAGSCHE GENOOTSCHAP,

voor het Jaar 1841.

'sGRAVENHAGE.

Bestuurders van het Haagsche Genootschap *tot Verdediging van de Christelijke Godsdienst* hebben, in hunne Vergadering van den een en twintigsten September dezes jaars, uitspraak gedaan over een Nederduitsch Opstel, met de zinspreuk: *Houd het voorbeeld der gezonde woorden;* om te dienen tot *Leesboek voor jonge lieden, waarin de gronden hunner Christelijke Geloofsbelijdenis, naar de behoeften van den tijd, bevestigd en verdedigd worden.* Dit Opstel hebben zij geoordeeld als geheel onvoldoende te moeten ter zijde leggen.

Vervolgens kwam ter tafel eene Hoogduitsche Verhandeling, met de zinspreuk: πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως enz., betreffende de vrage, *welke was, volgens de Schriften des Ouden Verbonds, de aard der Godsregering (Theocratie) in den Israëlitischen Staat; en in hoe verre verschilde zij van de inrigting der Priesterkasten bij de Oostersche volken, en van de latere Hiërarchie? — Wat kan hieruit met grond worden afgeleid, zoo ten aanzien van derzelver Goddelijken oorsprong, als ter oplossing van bedenkingen tegen de geloofwaardigheid van de historische boeken des Ouden Verbonds, en ter juiste beoordeeling der Israëlitische Volksgeschiedenis?* Naar het oordeel

van

van Bestuurders had de Schrijver deze vrage, uit *zijn* standpunt, zoo beantwoord, dat zij hem den uitgeloofden eereprijs niet mogten onthouden. In het geopende naambriefje stond: CHRISTIAN HERMAN ANDREAS KALKAR, *Doctor der Theologie und der Philosophie, Oberlehrer an der Cathedralschule zu Odense in Fühnen, im Königreich Dänemark*, wien derhalve, als Schrijver, de eereprijs is toegewezen.

De Vergadering besloot de drie volgende vragen, waarop geene antwoorden ontvangen waren, op nieuw uit te schrijven:

I. *Welke is de leer van JEZUS omtrent de gemeenschap, die er bestaat tusschen Hem en degenen, die in Hem gelooven? Hoe is dezelve door onderscheidene Schrijvers des Nieuwen Testaments voorgesteld en ontwikkeld? En wat moeten wij ten aanzien van de praktijk des Christendoms voor alle tijden daaruit afleiden?*

II. Daar men meent op te merken, dat de eigenaardige denk- en handelwijze van ERASMUS, ten aanzien der Kerkhervorming, vooral ook in zijnen aanleg en zijn karakter als Nederlander haren grond heeft, en wederkeerig de groote invloed, dien hij op de Hervormingsgezinden en den gang der Hervorming in ons Vaderland geoefend heeft, uit eene natuurlijke overeenstemming der Nederlanders met dezen hunnen Landgenoot schijnt te zijn voortgevloeid; zoo vraagt men eene Verhandeling over ERASMUS *als Nederlandsch Kerkhervormer*, in welke *en* deze zijne eigenaardige denk- en handelwijze, tevens in overeenstemming met die van andere Voorgangers der Hervorming in ons Vaderland, *en* de invloed, dien hij op de Nederlandsche Kerk, ook de Roomsch-Katholiek gebleven, veelzins geoefend heeft, in derzelver oor-

sprong

sprong en gevolgen, uit 's mans eigene Schriften en andere bronnen, naauwkeurig worden nagespoord en uiteengezet; terwijl eindelijk worde beoordeeld, in hoe verre die denk- en handelwijze mag goedgekeurd en ook nu nog aangewend en toegepast worden.

III. *Welke veranderingen hebben de Godgeleerde wetenschappen in Nederland, sedert het begin der Staatsomwentelingen in het laatst der voorgaande eeuw, ondergaan? Door welke oorzaken zijn die veranderingen te weeg gebragt? In welke Letterkundige of andere verschijnselen hebben zij zich kenbaar gemaakt? En welk oordeel moet men vellen over hetgeen daaruit in het Godsdienstige en wetenschappelijke te onzen tijde is voortgevloeid?*

De eerste vrage moet beantwoord zijn vóór 15 December 1842, de tweede en derde vóór 1 September 1843.

Als nieuwe Prijsstoffen worden door het Genootschap voorgesteld de drie volgende:

I. *Een Leesboek over de geschiedenis der Kerkhervorming, ter bevestiging van de Protestanten in hun Christelijk geloof.*

II. *Eene Apologetische Bibliotheek*, dat is: *eene volledige en wetenschappelijk geordende opgave en beknopte letterkundige geschiedenis der grootere en kleinere Apologetische Schriften, van de vroegste tijden des Christendoms tot op onze dagen.*

III. *In welken zin kan* JEZUS CHRISTUS *gezegd worden de openbaring Gods te zijn? Is Hij dit alleen door zijne persoonlijke verschijning en zijn handelend leven op aarde, alsmede door de voortdurende werking van zijnen geest in de Christelijke Gemeente; of is Hij het evenzeer door hetgeen Hij zelf en de Apostelen, omtrent God en God-

Goddelijke zaken, bij monde en in geschrifte, hebben voorgedragen? In welk een verband staat het eene tot het andere? En welke waarde behoort aan beiden onderscheidenlijk te worden toegekend?

De antwoorden op de eerste en derde vrage worden ingewacht vóór 15 December 1842, die op de tweede vóór 1 September 1843.

Op de voldoende beantwoording van alle deze, bij herhaling opgegevene, of nieuwe Prijsvragen, wordt de *verhoogde* eerepenning van *vier honderd Gulden* uitgeloofd, met vrijlating aan de Schrijvers, om de waarde geheel, of gedeeltelijk in geld te ontvangen.

Volgens het Programma des vorigen jaars verwacht het Genootschap, vóór 15 December dezes Jaars, nog antwoorden op de vragen over *'s Heilands bewustheid van zijne Hoogere Natuur*, over *de voortdurende werking van den Heiligen Geest*, over *de dusgenoemde Pastoraalbrieven van den Apostel* PAULUS, over *het gevoel met betrekking tot de Godsdienst*, over *het onderwijs des Bijbels ten aanzien van 's menschen neiging tot de zonde*, over *de volmaakbaarheid der Christelijke leer*, over *het denkbeeld van Gods heiligheid* en over *de leer aangaande de onzigtbare Kerk*; en vóór 15 Maart 1842, op de vragen over *het gezag der Apostelen*, over *de rigting der Apologetiek des Christendoms* en over *beginselen van Staatkundige, Burgerlijke, Godsdienstige en Zedelijke vrijheid.*

De Schrijvers, die naar den Prijs dingen, worden verzocht, hunne Namen niet bij de Verhandelingen te stellen, maar dezelve met eene Spreuk te onderschrijven, en er bij te voegen een *verzegeld briefje*, dezelfde Spreuk tot opschrift hebben-

 de,

de, waarin hunne namen en woonplaatsen gemeld zijn; voorts zich der *kortheid* en *klaarheid* te bevlijtigen, en hunne Verhandelingen in *goed leesbaar schrift*, liefst in de Nederduitsche taal, of ook, in de Latijnsche, Fransche of Hoogduitsche met Romeinsche Letters (naardien het met Hoogduitsche karakters, en onduidelijk geschrevene, niet in aanmerking gebragt wordt), *vrachtvrij*, en met eene bij het Genootschap onbekende hand geschreven, te zenden aan den Medebestuurder en *Secretaris* des Genootschaps, W. A. VAN HENGEL, *Theol. Doct.* en *Prof. te Leyden.*

Het zij op nieuw ter waarschuwing herinnerd, dat men zijne bekroonde Verhandelingen, noch afzonderlijk, noch in een ander werk, zal mogen uitgeven, zonder bewilliging van Bestuurders dezer Maatschappij.

Het Genootschap behoudt aan zich het regt, om naar goedvinden, ten algemeenen nutte, gebruik te maken van al de ingekomene Verhandelingen, en dezelve, schoon er de Prijs niet aan is toegewezen, ten deele gemeen te maken, hetzij alleen met bijvoeging der Zinspreuken, door de Schrijvers gebruikt, hetzij ook met uitdrukking van derzelver Namen, indien zij, daartoe verzocht zijnde, die gelieven te openbaren.

Eindelijk wordt herinnerd, dat geene ingezondene Verhandelingen door de Schrijvers kunnen worden terug bekomen, dan in kopij, welke, onder opgave van adres en waarborg van onkosten, door de Directie zal bezorgd worden.

SCHOOL-

SCHOOL-NIEUWS.

DELFT.

Den 12 Junij 1841 werd alhier het Examen der Kweekelingen van het Stedelijk Gymnasium gehouden, en, ten gevolge van hetzelve, met getuigschriften bekroond: *voor alle vakken*: J. W. C. BLANCHENAY en H. A. WIJNAENDTS; *voor de Latijnsche taal*: G. P. AUGUSTIJN; *voor de Grieksche taal*: G. J. VAN DER BOER (van *Naaldwijk*), C. W. C. LOREYN (van *Schipluiden*) en G. P. AUGUSTIJN; *voor de nieuwe Letterkunde*: G. P. AUGUSTIJN; *voor den Nederduitschen stijl*: G. J. VAN DER BOER, C. W. C. LOREYN en N. J. OVERVOORDE; *voor de Geschiedenis*, enz. W. C. JANSEN, N. J. OVERVOORDE en T. H. J. KAMERLING; *voor de Wiskunde*: W. C. JANSEN en G. P. AUGUSTIJN.

Den 14 Junij 1841 werd de prijsuitdeeling met gebruikelijke plegtigheden gevierd. De Rector, Dr. G. VAN WIERINGHEN BORSKI, hield eene korte prolusie, in welke hij den afgetredenen Curator, Mr. J. OVERGAAUW PENNIS, de verdiende hulde toebragt, en den nieuw benoemden, Mr. R. J. C. METELERKAMP, met deszelfs betrekking geluk wenschte. Den Curator, Mr. H. VAN BERKEL, voor de eerste maal als Burgemeester bij dit feest tegenwoordig, werden de belangen van het Gymnasium meer bijzonder aanbevolen. Tot de Akademische lessen werden bevorderd: *magna cum laude*, P. POST UITERWEER (van *Schiedam*), *cum laude*, C. J. VAN BERKEL. Beide hielden hunne afscheidsredenen, de eerste: *De singulari apud Romanos morum cura*; de laatste: *de Belli Trojani in res Graecorum vi et efficacitate*. Behalve deze twee ver-

verdienstelijke jongelingen, werden mede met prijzen begiftigd: J. W. C. BLANCHENAY, N. A. WIJNAENDTS, W. C. JANSEN, B. VERSELEWEL DE WITT HAMER, G. J. VAN DER ROER, C. W. C. LORRYN en G. P. AUGUSTIJN. N. J. OVERVOORDE, P. J. N. KAMERLING, F. A. DE MEY VAN ALKEMADE (van *Rotterdam*) en E. H. W. UBBENS, ontvingen vereerende getuigschriften.

Op den 25 Augustus 1841 eindigde het onderzoek naar de wijze, op welke de leerlingen, gedurende de groote vacantie, hunnen tijd hadden besteed. Ten gevolge van hetzelve, werden J. W. C. BLANCHENAY, N. A. WIJNAENDTS, W. C. JANSEN, G. J. VAN DER ROER, C. W. C. LORRYN, G. P. AUGUSTIJN, N. J. OVERVOORDE, P. J. N. KAMERLING en E. H. W. UBBENS, met getuigschriften *van den grootsten lof* bekroond.

OLDENZAAL.

Nadat, op den vorigen dag, het gewone halfjarig Examen der Latijnsche schooljeugd had plaats gehad, werd den 9 Julij, des voordemiddags, in de Gereformeerde Kerk, de jaarlijksche Promotie en Prijsuitdeeling gehouden. Eene aanzienlijke menigte toehoorders had zich ter bijwoning dezer plegtigheid verzameld. De Rector, J. WEELING, opende dezelve met eene voorafspraak, waarin hij van den voortdurenden bloei dezer scholen sprak en een overzigt gaf van hetgeen er te verrigten was. Een der jongelingen werd tot de Akademische lessen bevorderd, te weten: H. TEN CATE HOEDEMAKER, uit *Enschedé*, die vervolgens den predikstoel beklom en eene redevoering hield: *de Pericle Atheniensi*, welke met zeer veel genoegen door alle aanwezigen werd aangehoord. Ook had deze jongeling, den 22 Junij l.l. voor H.H. Professoren van het Seminarium der Doopsgezinden te *Amsterdam*, be-

benevens nog vier andere jongelingen een vergelijkend Examen ondergaan en daarbij in de hoogste mate de goedkeuring van gemelde Professoren weggedragen.. De overige bevorderingen geschiedden als volgt: van de tweede tot de hoogste klasse werd bevorderd: H. J. HELDERMAN; van de derde tot de hoogste klasse werden bevorderd: H. J. WILLEMSEN en E. A. REIMERINK; van de vierde (hoogste klasse des Conrectors) tot de derde (laagste des Rectors): J. POL, uit *Groningen*; van de vijfde tot de vierde: A. WUBBELS, T. H. WEELING en J. WISSINK; van de zesde tot de vijfde: J. F. A. ALINK, uit *Denekamp*, en H. T. W. WILLEMSEN. Van alle deze jongelingen werden de navolgende met prijzen begiftigd: H. TEN CATE HOEDEMAKER, H. J. HELDERMAN, H. J. WILLEMSEN, J. POL, A. WUBBELS en J. F. A. ALINK.

Voor het nieuwe onderwijs ontvingen vereerende getuigschriften: voor de Wiskunde: H. A. E. KIRCH, in de eerste klasse; voor de Geschiedenis en Fabelkunde: H. TEN CATE HOEDEMAKER, en voor de Aardrijkskunde: S. J. J. NIEUWENHUIS.

De jongelingen, die met prijzen beschonken waren, volvoerden met zeer veel bevalligheid hunne *gratiarum actiones* aan H. H. Curatoren, waarna de Rector, onder gepaste aanspraken en dankbetuigingen, dit schoolfeest eindigde, hetwelk, onder afwisselend orgelmuzijk, tot bijzonder genoegen der aanwezigen afliep.

ALKMAAR.

Den 12 Julij 1841 had binnen deze stad de openlijke bevordering der leerlingen van de Latijnsche school plaats. Bij den aanvang hield de Heer A. HIRSCHIG CZ., Phil. Theor. Math. ac Litt. Hum. Doct., Rector dezer scholen, eene zeer uitgewerkte Latijnsche redevoering: *De nostrae aetatis feli-*

 ci-

citato in inveniendâ sententiâ fundamentali carminum poetarum Graecorum et Romanorum, waarna tot hoogere klassen bevorderd en met prijzen begiftigd werden: P. VAN WAAS, van de tweede tot de eerste klasse; J. VAN LEEUWEN, van de derde tot de tweede klasse; J. H. VAN FORREST VAN DER FALM, van de benedenste orde der vierde, tot de derde klasse; L. J. VAN FORREST en D. P. VAN LEEUWEN, van de bovenste orde der vijfde, tot de bovenste orde der vierde klasse; M. E. VAN DER MEULEN en L. A. VAN DER MEULEN, van de bovenste orde der zesde, tot de bovenste orde der vijfde klasse; M. A. KEUPPEL en P. F. PETERS, van de benedenste orde der zesde, tot de benedenste orde der vijfde klasse, die alle voor de ontvangen geschenken H. H. Curatoren hunnen dank betuigden. Voorts werden prijzen uitgedeeld aan: M. E. VAN DER MEULEN, voor de Geschiedenis en aan P. SCHUT, voor de Aardrijkskunde. Hierna vatte de Rector op nieuw het woord op, en hield eene redevoering in de Nederduitsche taal: *over de tegenwoordige vereeniging van het hooger met het lager onderwijs, op onderscheidene daartoe in eenige steden aanwezige Gymnasiën, met mededeeling zijner aanmerkingen, zoo voor, als tegen dergelijk onderwijs;* eindelijk ten slotte gedenkende aan den onlangs overleden' Wethouder dezer stad, den Heer JOH. VAN LEEUWEN, het vertrek van den Heer D'ESCURII, waardoor in den voorleden jare eene vacature in het Collegie van Curatoren was ontstaan, alsmede aan het door Zijn Hoog Welgeb. geleden verlies zijner dierbare Gade; met gelukwensching voorts aan den Heer Mr. M. H. WELDIJK, onlangs tot Curator dezer scholen benoemd. Talrijk was de schare, verhoogd door de tegenwoordigheid van H. H. Burgemeester en Wethouders

dezer stad, die deze plegtigheid bijwoonden, welke met orgelmuzijk aangevangen, afgewisseld en gesloten is.

SCHIEDAM.

Den 12 Julij 1841. Heden is de jaarlijksche Promotie van de leerlingen der Latijnsche scholen alhier, in tegenwoordigheid van eene aanzienlijke schaar, met de gewone plegtigheid gevierd. Na eene korte voorafspraak van den Rector, beklommen de verdienstelijke jongelingen, B. A. OVERMAN en W. OVERMAN, het spreekgestoelte, en spraken, de eerste: *de artium et literarum amore in Alexandro magno;* de tweede: *de Graecorum et Romanorum poëseös praestantia.* Het onderwerp van beiden was door hen zelven gekozen en uitgewerkt. Vervolgens zijn beiden, met eene hartelijke toespraak van den Rector, tot de Akademische lessen bevorderd. Behalve de gewone prijzen, ontving B. A. OVERMAN eenen prijs voor de Mathesis en een getuigschrift voor de Geschiedenis, en W. OVERMAN een getuigschrift voor de Mathesis en Geschiedenis.

Naar hoogere klassen zijn met prijzen bevorderd: naar de tweede klasse: D. POST, met een getuigschrift voor de Mathesis en Geschiedenis; naar de eerste orde der derde klasse: P. A. MAAS; naar de eerste orde der vierde klasse: N. S. KONING, met een getuigschrift voor de Mathesis; P. J. JANSEN, met een getuigschrift voor de Mathesis en Geschiedenis, en P. J. VAN DIJK, met een getuigschrift voor de Mathesis, en eindelijk naar de vierde klasse: H. R. E. GREEVEN en J. G. VAN WAGTENDONK. Alle deze jongelingen hebben Curatoren op eene bevallige wijze bedankt, en de geheele plegtigheid is met orgelmuzijk begonnen, afgewisseld en gesloten.

MEPPEL.

Den 19 Julij. Na het afgeloopen Examen des mor-

morgens, werd des namiddags de Promotie gehouden, bij welke gelegenheid, na eene voorafreda van den Rector, twee verdienstelijke jongelingen: J. B. SMIT en W. L. WETSELS, hunne redevoeringen deden, de eerste: *in laudem Timoleontis;* de andere: *de juventute bene agenda, ut aetate progressi fructus inde percipiant;* waarmede zij van deze school afscheid namen, en, met aanzienlijke prijzen begiftigd, naar de Hooge school bevorderd werden: terwijl de verdienstelijke jongeling, J. A. PRINS, insgelijks met een aanzienlijken prijs begiftigd, en naar de Hooge school bevorderd, wegens ziekte zijne redevoering: *de veterum monumentorum jucunda utilique cognitione*, niet heeft mogen uitspreken.

Vervolgens werden nog met prijzen beschonken, de verdienstelijke jongelingen: H. UITERWIJK TUIN, G. L. DE JONGE en E. ROELINK, die hunne dankbetuigingen daarvoor met gepaste vrijmoedigheid uitspraken. Eindelijk zijn tot hoogere klassen bevorderd: H. U. TUIN, G. BOLT, S. JOUSTRA en H. CRULL, van den eersten rang tweede klasse, tot den tweeden rang eerste klasse; G. L. DE JONGE, C. H. RADIJS, H. WESTRA VAN LIER, H. W. SCHUMMELKETEL en J. KNIPHORST, van den eersten rang derde klasse, tot den tweeden rang tweede klasse; E. ROELINK, H. RITSMA VAN LIER en R. C. TIMMERMAN, van den tweeden rang derde klasse, tot den eersten rang van dezelfde klasse.

ZALT-BOMMEL.

Den 21 Julij. Heden had alhier de gewone Promotie plaats der leerlingen van het Gymnasium. De Rector, Dr. D. C. PLEIJTE, die in de maand October des vorigen jaars deze betrekking heeft aanvaard, opende de plegtigheid met eene redevoering, ten betooge, dat eene welingerigte beoefe-

ning

ning der letteren zeer bevorderlijk kan zijn, aan het nut en de genoegen des levens. (*De litterarum humaniorum studio ad bene beateque vivendum fructuosissimo.*) Daarna traden twee lofwaardige leerlingen op, die achtereenvolgens het woord voerden. De eerste, A. PHILIPS, sprak: *over de geschiktheid van den hoofdpersoon in den Oedipus Coloneus van Sophocles om het medelijden op te wekken.* (*De Oedipi Colonei persona, in Sophoclis tragoedia cognomine eo primas partes agente, ad commiserationem movendam egregie accommodata.*) De tweede, G. W. J. BRUINS, van 's *Graveland*, sprak: *over den dood van Socrates.* (*De Socratis morte.*) Beiden werden met prijzen begiftigd en tot de Akademische lessen bevorderd. Van de vierde klasse tot de derde werd bevorderd: F. P. J. SIBMACHER ZIJNEN; van de vijfde tot de vierde; A. DE BOER VERVOORN. Beiden betuigden hunnen dank voor de prijzen, welke zij ontvingen. Voorts werd dit letterkundige feest, door de tegenwoordigheid van een uitgelezen gehoor, opgeluisterd en door orgelmuzijk aangenaam afgewisseld.

BERGEN OP ZOOM

Den 28 Julij 1841. Nadat het, bij de wet gevorderd, zomer-examen voor de leerlingen der Latijnsche scholen binnen deze stad, op den 30sten Junij, gehouden was, had heden de plegtige prijsuitdeeling en bevordering in de Luthersche Kerk plaats. Bij de opening derzelve, droeg de Rector een dichtstuk voor: *Aestas Batava*; (*Hollands Zomer*) in naauw verband met de werkzaamheden van geest en ligchaam en beider genot. Twee verdienstelijke jongelingen, die elk met een eereprijs en een loffelijk getuigschrift voor de Wiskunde vereerd, en met den hoogsten lof tot de Akademische lessen bevorderd werden, traden vervolgens op en

droegen hunne eigene bewerkte redevoeringen voor, T. F. M. L. MORSMAN: *de acuendis ingenii stimulis; hoe men de prikkels van het ingeschapen vernuft kan wetten;* en C. DE VISSER: *de initialibus ad Theologiam studiis; over de inleidende oefeningen tot de Godgeleerdheid.* Hierop werden met prijzen en getuigschriften voor de Wiskunde bevorderd: uit de laagste tot de hoogste orde der tweede klasse: L. DE HOOCH; uit de laagste tot de hoogste orde van de derde: F. VAN OUDORP; uit de laagste tot de hoogste orde der vijfde: AB. VORSTMAN en AN. VORSTMAN.

Na het voordragen hunner dankzeggingen, sprak de Rector den tot de Hooge scholen bevorderden een vaderlijk vaarwel toe, en werd de plegtigheid, zoo als die was aangevangen en begeleid, met orgelmuzijk besloten.

KERK-

KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

GELDERLAND.

In de Vergadering van 6 tot 8 Oct., zijn door het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland*, geexamineerd en tot de Predikdienst toegelaten, de Kandidaten: A. J. VAN DER LEE, R. W. SCHOLTEN, H. C. VOORHOEVE, B. J. H. TAATS, G. BARGER en P. JENTINK.

ARNHEM.

RHEEDEN, den 26 Sept. 1841. Nadat Ds. W. LAATSMAN, beroepen naar *Maastricht*, den 25 Sept., l. l., van zijne betrekking op de Klassis van *Arnhem*, en op zijne Gemeente was ontslagen, door den Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur, Ds. DE MEIJIER, Theol. Doct. en Pred. te *Arnhem*, in tegenwoordigheid van den Consulent Ds. VAN 'T SANT, Pred. te *Velp*, hield zijn Wel Eerw. heden, nadenmiddag, zijne Afscheidsrede, naar aanleiding van *Pred.* XII: 13, 14.

NIJMEGEN.

SLIJK EWIJK staat vakant te worden. Zie Julij 1841.

PUFLIJK en LEEUWEN vakant. Zie Julij 1841.

ZUTPHEN.

OLDEN-KEPPEL en KEPPEL-BINNEN, den 15 Aug. 1841. Heden maakte onze Leeraar ons bekend, met het overlijden van den Hoog Eerw.

zeer

zeer Gel. Heer JOHANNES VAN SLOETEREN, Doct. in de Letteren, Praeses van het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Holland*, Ridder van den Nederlandschen Leeuw, en Pred. te *Hoorn*, die, van den jare 1788 tot 1792, ook in deze Gemeente het Evangelie verkondigde. De weinige der thans aanwezige Gemeenteleden, die zich den waardigen man herinnerden, hoorden dit berigt met deelneming, en zijn naam zal onder hen in zegenend aandenken bewaard blijven.

ZUTPHEN, 10 Oct. Een onzer Leeraren, Ds. W. H. VEDER, Theol. Doct., eene beroeping ontvangen hebbende naar de Gemeente van *Dordrecht*, maakte ons heden bekend, dat hij zich verpligt had gevonden, deze beroeping aan te nemen.

LICHTENVOORDE vakant. Zie Junij 1841.

ZEVENAAR. Zie Sept. 1841.

B O M M E L.

EST vakant. Zie Aug. 1841.

H A R D E R W IJ K.

ELBURG, 12 Sept. 1841. Onze oudste Leeraar, H. DE HAAN HUGENHOLTZ, vierde heden dankbaar gedachtenis van zijne vijf en twintig jarige Evangeliedienst in de Gemeenten *Zalk*, *Amstelveen* en alhier, sprak tot ons, naar aanleiding van 1 *Tim*. I: 12, en mogt zich daarbij, wegens veler deelneming, die zich ook door daden openbaarde, verblijden.

ELSPEET, den 19 Sept. 1841. Onze Leeraar, Ds. R. A. BENTHEM SYPKENS, beroepen naar *Garijp*, *Suameer* en *Eernewoude*, den 17 dezer losgemaakt zijnde, van zijne betrekking op deze Gemeente en op de Klassis van *Harderwijk*, door den Gecommitteerden van het Klassikaal Bestuur, Ds. G. LAMMERS, Pred. te *Harderwijk*, in tegenwoordigheid van den Consulent dezer Gemeente, Ds. A. DEKKERS, Pred. te *Garderen*, nam heden af-

afscheid van deze Gemeente, predikende over 2 *Thess.* III: 16.

BARNEVELD, 26 Sept. Heden mogten wij in onze voormiddag-Godsdienstoefening het genoegen smaken, om ons Godsdienstig gezang weder aan te heffen, onder de leiding van het orgelspel, waarvan wij eenige weken verstoken waren. Ons Kerkorgel was namelijk in zulk eenen vervallen staat geraakt, dat het bijna onbruikbaar was voor de openbare Godsdienst, waarom de Kerkvoogden de belangstelling der Gemeente beproefden, met dat gewenscht gevolg, dat het orgel geheel hersteld, verbeterd en vernieuwd is kunnen worden. Welk werk aan den Heer HOLTGRAVE van *Deventer*, is opgedragen, die dat met zoo veel naauwkeurigheid en naauwgezetheid heeft verrigt, dat hij deswegens allen lof verdient, en door ons allerwegen wordt aanbevolen, gelijk dan ook de Wel Ed. Heer ARNOLD, Organist te *Nijkerk*, dit zelfde, na examinatie, betuigd heeft, en ons voor het eerst door zijn smaakvol orgelspel de krachtvolle en tevens welluidende toonen des vernieuwden Orgels heeft laten hooren; terwijl onze oudste Leeraar, J. W. HOOG, bij die gelegenheid, dat wij ons tevens verheugden over aanmerkelijke verbetering van het inwendige van ons Kerkgebouw, een toepasselijk woord sprak, naar aanleiding van *Ps.* LXXXIV: 5. *Welgelukzalig zijn ze die in Uw huis woonen, zij prijzen U gestadiglijk.*

ELSPEET, 1 Oct. 1841. Heden heeft de Kerkeraad, onder voorzitting van den Consulent Ds. A. DEKKERS, Pred. te *Garderen*, tot Herder en Leeraar dezer Gemeente beroepen, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer G. WITTEVEEN, Pred. te *Harderwijk*.

ZUID-

ZUID-HOLLAND.

ROTTERDAM.

MOERKAPELLE, den 5 Sept. Onze geachte Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer L. DOIDES, DZ., berigtte ons heden het overlijden van den Wel Eerw. zeer Gel. Heer P. J. VAILLANT, den 16 Aug., l. l., te *Spijkenisse*, overleden. Zijn Eerw. had, van het begin des jaar 1799, tot het einde van 1803, alhier het Evangelie verkondigd. Zoo velen onzer, den waardigen man in zijne dienst aan deze plaats gekend hadden, vernamen dit berigt met opregte deelneming. Onze Leeraar sprak bij die gelegenheid, naar aanleiding van *Openb.* III: 21.

BARENDRECHT, den 10 Oct. Werd deze Gemeente, in het jaar 1829, verblijd, door eene aanzienlijke erfmaking van MAARTEN JONGENOLTER (*); aangenaam was het haar, heden te vernemen, dat de Behuwdzuster van dan dien waardigen man, CORNELIA VERMEULEN, Wed. P. JONGENOLTER, mede aan hare belangen gedachtig was geweest. Bij uitersten wil, heeft de overledene bepaald, dat niet alleen aan het Armen-, maar ook aan het Kerkefonds, ieder eene som van ƒ 600, vrij van alle onkosten, door de Erfgenamen zou worden uitgekeerd. Reeds is er bij 's Lands Hooge Regering aanvrage gedaan, om deze legaten te aanvaarden, en de Kerkeraad acht zich verpligt van die weldadige beschikking, langs dezen weg, eervolle melding te maken.

MAASSLUIS. Zie Aug. 1841.

LEI-

(*) Zie *Boekzaal* van dat jaar.

LEIDEN.

NOORDWIJKERHOUT. Zie Julij 1841.

BENTHUIZEN. Zie Aug. 1841.

DORDRECHT.

DORDRECHT, den 20 Sept. Ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het overlijden van den Wel Eerw. Heer G. VAN KOOTEN, is door den Breeden Kerkeraad geformeerd dit twaalftal:

DD. W. R. VEDER, Th. Dr. Predd. te *Zutphen*. C. KRABBE, te *Zutphen*. F. H. G. VAN ITERSON, te *Arnhem*. C. J. WIJNAENDTS, te *Warnsfeld*. E. A. BRUNNER, te *Oude Wetering*. C. CLANT, te *Warder*. R. RIENSTRA, Th. Dr. te *'s Gravendeel*. H. M. C. VAN OOSTERZEE, te *Elkerzee*. H. M. VAN LOON, te *Korendijk*. H. VAN DER LEEUW, te *Delft*. J. WIGERI ABERSON, te *Lage Zwaluwe*. J. E. DE VOOGT, te *Nymegen*, met het lot tegen H. T. VOS UFTERLPENEEGE, Th. Dr. te *Well* en *Amerzoden*.

Vervolgens dit zestal:

DD. W. R. VEDER, Th. Dr., F. H. G. VAN ITERSON, C. KRABBE, H. VAN DER LEEUW, E. A. BRUNNER en H. M. VAN LOON.

Daarna dit drietal:

DD. W. R. VEDER, Th. Dr., F. H. G. VAN ITERSON en C. KRABBE.

Waaruit met eenparigheid van stemmen beroepen werd, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer W. R. VEDER, Th. Dr., Pred. te *Zutphen*, die, na beraad, deze beroeping, onder inwachting der noodige approbatiën, heeft aangenomen.

HENDRIK-IDO-AMBACHT, den 3 Oct. 1841. Heden vierde onze Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer, Ds. H. HORST, plegtig in de Namiddag-Godsdienstoefening, gedachtenis van zijne vijf en twintig jarige Evangeliedienst, in de Gemeenten van het *Waal* en *Hondswijk*, *Nieuw Lekkerland*,

Gen-

Geedringen en *Hendrik-Ido-Ambacht*, met eene Leerrede over *Hand.* XXVI: 22, 23. *Dan hulpe van God verkregen hebbende*, enz. Naar aanleiding van deze woorden, betuigde zijn Wel Eerw., na vooraf PAULUS ijverig en standvastig karakter in de prediking van den lijdenden en opgewekten Zaligmaker geschetst te hebben, hoe hij, gedurende die vijf en twintig jaren, het lijden, den dood en de opstanding van zijnen Heer, als de grondslagen zijner prediking, had mogen verkondigen, tot vergeving van zonde voor verlorene zondaren, en deelde vooral de hulpe Gods mede, gedurende dat belangrijke tijdvak zijner Evangeliebediening hem verleend; waarna hij met hartelijke toespraken en zegenwenschen over de Gemeente en over allen, die waren opgekomen, om deze plegtigheid bij te wonen, besloot. De Gemeente, de Ringbroederen en Predikanten uit andere plaatsen en Gemeenten, als ook eenige zijner bloedverwanten en vrienden, die van elders waren opgekomen, om dit feest te vieren, namen allen een hartelijk aandeel in deze gebeurtenis, terwijl velen uit de Gemeente hunne heilwenschen met geschenken paarden, die van hunne hoogachting en vriendschap getuigden. Reeds des voordemiddags van dezen dag had de Broeder des feestvierenden, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer H. H. C. HORST, Pred. te *Wehl*, bij *Doesborgh*, den leerstoel beklommen, om deze feestviering voor de Gemeente voor te bereiden, en hield eene Leerrede over *Hand.* XX:24, het grootste gedeelte: *Maar ik acht op geen ding, opdat ik mijnen loop met blijdschap mag volbrengen, en de dienst, om te betuigen, het Evangelium der genade Gods*; en sprak, naar aanleiding van deze woorden, *over den blijmoedigen ijver van den bedienaar des Evangeliums*, *beschouwd als het*

het vermogende middel, tot getrouwheid aan zijne roeping. God verleene ons verder de vreugde, van onzen geliefden Leeraar nog lang onder ons werkzaam te zien in zijne heilige bediening, en stelle hem voor ons tot een rijken zegen.

DORDRECHT Zie Mei 1841.

GOUDA.

NIEUWPOORT, den 6 Sept. 1841. Onder voorzitting van den Consulent, Ds. J. P. OTT, vergaderde heden de Kerkeraad, om te voorzien in de vakature, ontstaan door het vertrek van Ds. D. BRESSER, naar *Strijen*. Op de nominatie werden geplaatst de H. H. Kandidaten:

P. A. HAJENIUS, C. H. VAN DAM, K. H. KRAANWINKEL, R. A. S. PICCARDT, Th. Dr., H. INDEWEIJ, J. W. H. BEGEMANN, N. OSTI, D. BIJDENDIJK, J. M. VERHOEKSEN, J. W. LEM, S. W. LA LAU, A. J. BOESEN, P. B. VAN BUUREN, H. DE VRIES en W. POLLEN, die, ingevolge hun verzoek alhier predikbeurten hadden vervuld, met uitzondering van den Heer P. A. HAJENIUS, aan wien, uithoofde van vroegere betrekkingen tot de Gemeente, de Eerw. Kerkeraad zich verpligt gevoelde op deze wijze openlijk eene dankbare hulde toe te brengen aan 's mans edele deugden en bekwaamheden.

Van dit vijftiental H. H. Kandidaten zijn vier uitgenoodigd om nogmaals eene predikbeurt te vervullen, de Heeren: P. BOGAERS VAN BUUREN, *Overijssel*, D. BIJDENDIJK, *Zuid-Holland*, W. POLLEN, *Noord-Braband* en J. W. H. BEGEMANN, *Zeeland*, die op den 19 en 26 Sept. aan deze uitnoodiging hebben voldaan.

Heden, den 1 Oct., vergaderde de Kerkeraad, om uit dit viertal eene keuze te doen, en de stemmen verdeeld zijnde tusschen de H. H. W. POLLEN en J. W. H. BEGEMANN, is ten laatste met volstrekte meer-

meerderheid van stemmen, overeenkomstig Art. 46 van het Reglement op de Vakaturen, als Predikant beroepen, de Wel Eerw. Heer J. W. HAVERKAMP BEGEMANN, Egb. fil. Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Zeeland*, welke deze beroeping, in afwachting der noodige approbatiën, met bereidvaardigheid heeft aangenomen.

EVERDINGEN, 3 Oct. 1841. Onze Leeraar, Ds. C. H. HAGENBERG, gaf ons berigt van het zoo treffend afsterven van den Wel Eerw. zeer Gel. Heer H. KOOMS WICHERS, die van April 1820 tot October 1822 onze waardige en hoogstbeminde Leeraar geweest is, en die, ofschoon van ons verwijderd, bestendig onze ons toegenegene vriend bleef. Wij wenschen zijne nagedachtenis in zegenend aandenken getrouwelijk te bewaren, door ons veelvuldiglijk zijn christelijk liefdevol onderwijs te herinneren en ten nutte te maken. Wij bidden God om troost, voor de zoo teregt diepbedroefde familie, wier smart door het even onverwachte overlijden van onzes vorigen Leeraars brave Zuster (zij stierf omtrent acht dagen na zijn Wel Eerw.) op het grievendst is vermeerderd.

LANGERAK, BEZUIDEN DE LEK, vakant. Zie April 1841.

MOORDRECHT vakant. Zie Junij 1841.

LEKSMOND. Zie Aug. 1841.

HEIKOP staat vakant te worden. Zie Aug. 1841.

BRIELLE.

OOSTVOORNE, 11 Oct. De beroeping, welke den 20 Mei l. l. alhier is uitgebragt op den Kandidaat A. TEN BOSCH CZ., door den Wel Ed. Geb. Heer Mr. E. J. C. LETTE, van *Oostvoorne*, Ambachtsheer dier plaats, geapprobeerd zijnde, is door onvoorziene omstandigheden eerst heden aan den beroepene verzonden.

SPIJ-

SPIJKENISSE vakant. Zie Sept. 1841.

NOORD-HOLLAND.

AMSTERDAM.

ANKEVEEN. Onze beroepen Leeraar, J. H. CHRISTOFFELS, heeft de beroeping bereidvaardig aangenomen. De kerkelijke goedkeuring is op dezelve reeds verleend, de koninklijke is verzocht.

AMSTERDAM, 17 Oct. Heden is onze, van *Sneek*, beroepen Leeraar, R. POSTHUMUS MEYJES, tot de dienst van onze Gemeente ingewijd, door zijnen Ambtgenoot, J. J. W. VAN STAVEREN, met eene Leerrede over *Col.* I:28. *Den welken wij verkondigen, vermanende een iegelijk mensche en leerende een iegelijk mensche in alle wijsheid, opdat wij een iegelijk mensch zouden volmaakt stellen in Christus Jezus.* Den 20sten deed de Bevestigde zijne intrede met *Col.* 1:18a. *Hij is het hoofd des ligchaams, (namelijk) der Gemeente.*

Aan zijn Eerw. is Acte van Lidmaatschap der Klassis uitgereikt.

ALKMAAR.

DRIEHUIZEN en ZUIDSCHERMER, den 10 Oct. 1841. De Kerkeraad dezer Gemeenten, tot derzelfs leedwezen, het berigt ontvangen hebbende, dat een vroeger, op den Wel Eerw. zeer Gel. Heer A. B. SCHREUDER, Pred. te *Callantsoog*, uitgebragt beroep, de kerkelijke goedkeuring niet heeft kunnen erlangen, en wel om *de wijze, waarop dat beroep had plaats gehad*, heeft, door den gang der omstandigheden onwillekeurig daartoe geleid, bij de hervatting van het beroepingswerk, gemaakt de navolgende acht-, vier- en tweetallen van H. H.

Kandidaten tot de H. Dienst bij onderscheidene Provinciale Besturen.

Achttal:

IJ. LOOTS, JR., G. P. WIJNMALEN, A. VAN SINDEREN, F. VAN DER VLIET, C. VAN HEUSDEN, A. A. VAN DE KASTEELE, J. G. SMISSAERT en J. P. STRICKER.

Viertal:

IJ. LOOTS, JR., J. P. STRICKER, A. VAN SINDEREN en A. A. VAN DE KASTEELE.

Tweetal:

J. P. STRICKER en IJ LOOTS, JR.

Terwijl hieruit met eenparige stemmen beroepen is, de Wel Eerw. Heer J. P. STRICKER, Kandidaat tot de H. Dienst bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Holland.*

Het Klassikaal Bestuur van *Alkmaar* neemt deze gelegenheid waar, om van deszelfs belangstelling te doen blijken, in de handhaving van de eer en van den ongekrenkten goeden naam van den Wel Eerw. zeer Gel. Heer A. B. SCHRÖDER, en geeft de stellige verzekering, dat er geen de minste grond bestaat, om, aan de plaats gevonden hebbende improbatie, eenige uitlegging te geven, ten nadeele van den genoemden Predikant.

HOORN.

BERKHOUT, 5 Sept. 1841. Hoogst aangenaam en belangrijk was deze dag voor onze Gemeente. Wenschte zij reeds sedert lang een Orgel in haar Kerkgebouw te bezitten, heden mogt zij dien wensch vervuld zien, en wordt daardoor een doel, reeds in vroegere jaren vruchteloos beoogd, thans bereikt.

Nadat onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer K. ROON, vereenigd met Heeren Kerkvoogden en Notabelen, een plan tot de vervaardiging eens Orgels gemaakt had, vond dit algemeen bijval, en bewees

eene

eene in de daad voorbeeldelooze, algemeene, vrijwillige inteekening, door de Leden dezer Gemeente, dat zulks haar ernst was, daar zij bovengenoemde Heeren in staat stelden, om, onder nadere toestemming van het Prov. Coll. van toezigt over de Kerkelijke administratie, in *Noord-Holland*, welke toestemming ter bekwamer tijd ontvangen werd, het gemaakte plan door te zetten, en een voor deze Gemeente aanzienlijk, geheel nieuw Orgel, zijnde een 16 voets werk, met 2 klavieren en aangehangen pedaal, aan te besteden.

Mogt evenwel de zaak niet zoo speedig, als men zich had voorgesteld, aan een gelukkig einde komen, dit was veroorzaakt door den treurigen en ongewachten dood van een' der kunstenaren, die het werk hadden aangenomen; blijvende hetzelve nu aan den kundigen en verdienstelijken Orgelmaker, L. VAN DAM, van *Leeuwarden*, alleen, die zich op de meest loffelijke wijze van deze taak heeft gekweten, toevertrouwd. Nadat een allernaauwkeurigst onderzoek op den 4 Sept., l. l., hetwelk was opgedragen aan de Heeren JACOB TEMMES, van *Edam*, en JACOBUS SLOOTS, van *Hoorn*, welke wij hier openlijk onzen verschuldigden dank brengen, voor het allergunstigst getuigenis, met betrekking op de in- en uitwendige waarde van het Orgel, was achtervolgd, had op den dag van heden de Godsdienstige inwijding, onder een grooten toevloed van menschen, zoo van elders als uit deze Gemeente, plaats, en sprak, bij die gelegenheid, onze Leeraar, naar aanleiding van *Ps.* XXXIII: 1—3, tot ons, over het betamende om God door Hem gewijden zang te loven, en de gepastheid, om daarbij door de wellnidende muzijk des welgestemden speeltuigs, zich te laten leiden.

Onze jeugdige Organist TEUNIS SLAGTER, een

 jon-

jongeling van even 13 jaren, liet ons het eerst, op eene allerlofwaardigste wijze, ter leiding van ons gezang, het Orgel hooren, terwijl hetzelve bij de vorige gezangen door Heeren Examinatoren, tot zeer groot genoegen van alle aanwezenden, bespeeld werd.

Des namiddags had de Gemeente het genot, om gedurende een paar uren, zoowel den jongen Organist als de beide andere genoemde Heeren, verschillende belangrijke muzijkstukken te hooren uitvoeren, en des avonds werd, met een vriendschappelijk feestmaal, hetwelk steeds door den gelukkigsten geest gekenmerkt bleef, het feest van dezen dag besloten.

Moge duurzaam de welluidende toonen van ons nieuw speeltuig, ter leiding van ons gezang gebezigd, den indruk van hetgeen wij zingen, te dieper maken, en onze Godsdienstige gemoedsstemming verhoogen, dan zal de vurige wensch van allen, die tot deszelfs vervaardiging met zoo veel ijver zijn werkzaam geweest, vervuld zijn. De Heere gebiede daartoe Zijnen zegen!

HOORN vakant. Zie Sept. 1841.

E D A M.

EDAM, 26 Sept. 1841. Na behoorlijk van zijne betrekking op Klassis en Gemeente, door den Gecommitteerden van het Klassikaal Bestuur van *Edam*, te zijn losgemaakt, predikte heden onze naar *Zierikzee* beroepen Leeraar J. H. DUMANS, afscheid, naar aanleiding van *Hebr.* XIII : 20*a* en 21*a*. *De God nu des vredes — die volmake u*, enz.

EDAM, 4 Oct. 1841. Ter vervulling der, door het vertrek van Ds. J. H. DUMANS, veroorzaakte vakature, werden heden door den Breeden Kerkeraad, de navolgende nominatiën gemaakt:

Twaalf-

Twaalftal:

DD. E. H. CATS, te *Almelo*. P. DE GORIJE, te *Heerenveen*. C. L. JUNGIUS, te *Rijswijk*. R. J. KONING, te *Limmen*. A. M. W. JONGENEEL, te *Hillegom*. G. E. W. DE WIJS, te *Jisp*. J. P. VAN HARENCARSPEL, te *Wageningen*. N. H. TATUM ZUBLI, Th. Dr. te *Assen*. P. W. VAN DOORN, te *Hall*, C. F. VAN SETTEN, te *Doeveren* en *Genderen*. F. W. VAN DEN ANDEL WEIJERS, te *Spijk*, en J. HOOIKAAS, te *Middelharnis*.

Zestal:

DD. CATS, DE GORIJE, KONING, JONGENEEL, JUNGIUS en VAN HARENCARSPEL.

Drietal:

DD. CATS, DE GORIJE en JONGENEEL.

EDAM, 13 Oct. 1841. Uit het bovengemelde drietal werd heden, door den Breeden Kerkeraad, beroepen, Ds. E. H. CATS, Pred. te *Almelo*.

LANDSMEER. Zie Julij 1841.

ZEELAND.

Door het Provinciaal Kerkbestuur van *Zeeland*, zijn, in de Vergadering van Oct. 1841, tot de Predikdienst toegelaten, de Heeren: GEORGE PHILIP KIST VAN HEYNINGEN, JOHANNES SAMUEL VAN BRAVENEN en PAULUS TAMMERS VAN DEN BERG, Kandidaten in de Letteren en Godgeleerdheid, aan de Hoogeschool te *Leiden*.

ZIERIKZEE.

ZIERIKZEE. Zie Junij 1841.

OOSTERLAND. Zie Sept. 1841.

GOES.

WILHELMINADORP. Zie Sept. 1841.

IJZENDIJKE.

IJZENDIJKE, den 20 Sept. 1841. Heden heeft

heeft de Kerkeraad, onder voorzitting van den Consulent dezer Gemeente, uit een viertal van H. H. Kandidaten tot de H. Dienst, waarop geplaatst waren, de Wel Eerw. Heeren:

G. P. WIJNMALEN, W. A. WANROOIJ, H. J. JANSSEN en N. KUIPERI.

Met meerderheid van stemmen, tot Herder en Leeraar dezer Gemeente beroepen, den Wel Eerw. Heer G. P. WIJNMALEN, Kandidaat tot de H. Dienst, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Braband*.

UTRECHT.

Door het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*, zijn den 6, 7 en 8 Oct., tot de Predikdienst geadmiteerd, de Heeren, PETRUS HOOFAKKER HOUTZAGERS, ARNOLDUS WIRORD VERSPILLE, CAREL LODEWIJK KLEIN, FREDRIK CONSTANT VAN DEN HAN en PIETER DIRK SCHOUW SANDEVOORT.

AMERSFOORT.

WOUDENBERG, den 3 Oct. 1841. Onze Leeraar, Ds. J. C. VAN MARKEN, nam heden van ons afscheid, met eene Leerrede over *Hand.* XX: 36, nadat zijn Eerw. in de vorige week, door den Wel Eerw. Heer J. R. KIST, Pred. te *Zeist*, als daartoe afgevaardigd door het Klassikaal Bestuur van *Amersfoort*, in tegenwoordigheid van den Consulent dezer Gemeente, den Wel Eerw. Heer P. C. RIBBECK, Pred te *Leusden*, was losgemaakt.

NIGTEVEGT vakant. Zie Maart 1841.

WOUDENBERG. Zie Aug. 1841.

WIJK.

AMERONGEN, Zie Julij 1841.

NE-

NEDERLANGBROEK, Zie Sept. 1841.

VRIESLAND.

Bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Vriesland*, zijn den 6 Oct., l.l., tot de Predikdienst geadmitteerd: HARM. NIEMEIJER, THEODORUS ADRIANI HOEN, WILLEM HOFFMANN en JOHAN PETRUS ESCHER, Kandidaten in de de Letteren en in de Godgeleerdheid.

LEEUWARDEN.

IDAARD, den 20 Sept. 1841. Heden werd alhier, ingevolge de stemming der Floreenpligtigen, tot Pred., in plaats van wijlen Ds. H. A. LIEUWMA, beroepen de Wel Eerw, zeer Gel. Heer H. OFFERHAUS, Pred. te *Makkinga*, *Elslo* en *Nieuwendijk*. De beroepsbrief door de Consulenten en de Leden des Kerkenraads onderteekend zijnde, is aan den beroepene toegezonden.

LEEUWARDEN, den 11 Oct. 1841. Onze Gemeente heeft, sedert den 6 dezer, het verlies te betreuren van haren geliefden oudsten Leeraar, den Wel Eerw. Heer DANIËL TIJSSEN, die aan haar en aan zijn diepbedroefd gezin, in den ouderdom van 56 jaren door den dood ontrukt is. Herhaalde aanvallen van eene zorgwekkende ongesteldheid deden ons vroeger dit verlies reeds vreezen; thans echter, nadat hij voor weinige weken zijn' openbaren arbeid hervat had en tot vorigen welstand scheen terug te keeren, trof het ons onverwacht en dubbel. Drie en twintig jaren lang heeft hij de Gemeente door zijne prediking en wandel gesticht en opgebouwd in het geloof en in de liefde, haar het voorbeeld van zachtmoedige wijsheid, ongeveinsde

nederigheid en beminnelijke opregtheid achterlatende. Gelijkmatig van karakter, heeft hij in zijne gezonde dagen aan zijne medebroeders steeds eene welwillendheid, aan zijne vrienden eene deelneming, jegens verlegenen eene hulpvaardigheid en omtrent zijne huisgenooten eene liefdezorg betoond, die zij, bij de gedachtenis zijnes naams immer in gezegend aandenken zullen bewaren; en wat hij als Leeraar voor zijne bijzondere leerlingen geweest is, werd op meer dan éene wijze door hen uitgedrukt, toen zij, in grooten getale, zijn stoffelijk overschot naar de grafplaats vergezelden. Dáár was ook één van 's Mans ambtgenooten de tolk der overige aanwezigen, die tot den ontslapen Voorganger in verschillende betrekkingen gestaan hadden. En onze andere Leeraren hebben, in hunne eerstvolgende predikbeurten, insgelijks op eene betamende wijze zijns gedacht, onze harten vertroostende en sterkende in het geloof aan dien Verlosser, die ook de hoofdinhoud van TIJSSEN's prediking geweest is, en in wiens dood hij thans reeds zijn leven heeft gevonden.

Het jaar van gratie zal, voor de Weduwe, door den Ring van *Leeuwarden* worden waargenomen.

JELSUM vakant. Zie Aug. 1841.

GARIJP Zie Aug. 1841.

ROTTEVALLE. Zie Aug. 1841.

OOSTERMEER staat vakant te worden. Zie Aug. 1841.

HARLINGEN.

WITMARSUM vakant. Zie Julij 1841.

SNEEK.

SNEEK staat vakant te worden. Zie Junij 1841.

DOKKUM.

KOLLUM, den 26 Sept. 1841. Deze dag was voor onze Gemeente een blijde feestdag. Onder eenen

eenen verbazenden toevloed van menschen van allerlei rang en aanzien, waaronder wij mogten tellen Zijne Excellentie den Heere Staatsraad en Gouverneur dezer Provincie, den Edel Achtb. Heer Grietman dezer Grietenij en de voornaamste Floreenpligtigen, werd het nieuw uitmuntend Orgel, ter vervanging van een geheel afgesleten, plegtig ingewijd. Onze waardige grijze Leeraar, J. P. BRUINWOLD RIEDEL, betoogde in zijne Leerrede, met nog jeugdig vuur, naar aanleiding van *Ps.* CL, hoe *zang* en *toonkunst* ook nog in onze tijden uiterst geschikte middelen zijn, om ons tot ware Godverheerlijking, zoo gemeenschappelijk als afzonderlijk, op te leiden: hoe echter het gewijde orgelspel ter begeleiding van het Godsdienstig Kerkgezang, zeer bevorderlijk is, om ons tot deze Godverheerlijking te stemmen.

Doordien dit kostelijk speeltuig uit de eigene middelen der H. H. Floreenpligtigen dezer Gemeente werd bekostigd, betuigde de Spreker uit naam der Gemeente dezelve voor deze zoo aanzienlijke als edelmoedige gift zijnen hartelijken dank, met opregte toebede van 's Heeren dierbaarste zegeningen; alsmede den H. H. Kerkvoogden voor hunnen zoo welbesteden ijver en zorg, dat dit speeltuig tot dien stand gekomen is, waarin wij het thans aanschouwen mogen. Niet alleen werd ons nieuw Orgel bespeeld ten geleide onzer Psalmen en Gezangen, door de meesterlijke hand van den Heer SCHUIT, Toonkunstenaar te *Harlingen*, maar zelfs verhoogde Zijn Ed. onzen feestdag, door het geven van een uitmuntend Orgelconcert op denzelfden avond, waarin hij den krachtvollen en welluidenden toon des speeltuigs heeft doen hooren, op eene wijze, welke zijn kunsttalent eer aandoet.

Het

Het Orgel door den Heer W. VAN GRUISEN, Orgelmaker in *de Schrans*, bij *Leeuwarden*, vervaardigd, werd door alle deskundigen niet alleen ten hoogsten goedgekeurd, maar ook, zoowel door een bevallig uiterlijk aanzien, als welluidendheid van deszelfs toonen, als een meesterstuk geprezen, zoodat dit werk aan den vervaardiger allezins tot eer verstrekt, en hem aller aanbeveling waardig maakt. Het Orgel bestaat in een manuaal en onderpositief, met een aangekoppelde pedaal en vier blaasbalgen, prestant 8 en 4 voet, staande in het front van zuiver tin en gebruineerd.

FOUDGUM, den 3 Oct. 1841. Had de Predikant dezer Gemeente, Ds. J. VAN DER ZWAAG, ons den 19den der vorige maand berigt, eene Akte van Collatie van Mevrouw de douairière Baronesse VAN HOLTE TOT ECHTEN, als unica Collatrice en de daarop gevolgde kerkelijke beroeping naar de Hervormde Gemeente te *Koekange*, Provincie *Drenthe*, Klassis en Ring van *Meppel*, ontvangen en in beraad genomen te hebben; thans vernamen wij het berigt, dat zijn Eerw. dit beroep had aangenomen. Wij werden bij die gelegenheid door zijn Eerw., naar aanleiding van 1 *Thess.* V:17, er op gewezen, hoe of de gemeenschap tusschen de Gemeente en den vertrokkenen Leeraar niet behoeft op te houden. Zoodat

FOUDGUM EN RAARD staat vakant te worden.

MORRHA EN LIOESSENS. Ten gevolge van daartoe gunstig verleende handopening, zal hier D. V. den 22 Oct. eene beroeping geschieden.

ANJUM. Zie Sept. 1841.

SURHUISTERVEEN. Zie Aug. 1841.

HEERENVEEN.

MAKKINGA, ELSLO EN LANGEDIJK. Van hier kan gemeld worden, dat de Pred. dezer Gemeen-

meente, Ds. H. OFFERHAUS, in de vorige maand Sept., eene beroeping heeft ontvangen, naar de Gemeente te *Idaard*, c. a.

NIJEHASKE EN HASKERDIJKEN. Nadat door Stemgeregtigde Floreenpligtigen, op den 8 Sept. l.l., tot Pred. dezer Gemeente was verkozen, Ds. T. PIJTTERSEN, Pred. te *Wijnjeterp*, c. a., is zijn Eerw. als zoodanig, vervolgens kerkelijk beroepen, en heeft deze beroeping drie weken in beraad genomen.

NIEUW BRONGERGA OF DE KNIJPE, den 3 Oct. Onze beroepen Leeraar, Ds. A. W. KAMP, Kandidaat tot de H. Dienst, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*, werd heden onder ons, met oplegging der handen, in de Evangeliedienst bevestigd, door den Consulent dezer Gemeente, Ds. J. T. H. HUGUENIN, Pred. in *Aengwirden*. De Bevestiger sprak, naar aanleiding van 1 *Cor.* III: 9. *Want wij zijn Gods medearbeiders, Gods akkerwerk, Gods gebouw zijt gij;* over de betrekking, waarin Leeraar en Gemeente tot God, en daardoor tot elkanderen staan. Des namiddags aanvaardde de Bevestigde zijn dienstwerk, met eene Leerrede over *Jerem.* I: 5b—9.

O V E R - IJ S S E L.

D E V E N T E R.

MARKELO, den 29 Aug. 1841. Ons Kerkgebouw, reeds bouwvallig en door de geduchte stormen in het laatste van 1836, zeer beschadigd zijnde, en van tijd tot tijd meer onbruikbaar wordende, moesten wij eindelijk hetzelve verlaten, en van het Schoolgebouw gebruik maken, waarin wij ruim drie jaren onze Godsdienstige bijeenkomsten gehou-

houden hebben, doch niet zonder vrij wat moeite en ongemak, daar hetzelve veel te klein was voor de opkomende Gemeente.

Zeer aangenaam was het ons dus, toen onze Leeraar H. W. STRODEK., vergezeld en omringd van het Collegie van Kerkvoogden, en in bijzijn van vele aanschouwers, op den 10 Junij 1840, den eersten steen aan ons nieuw Kerkgebouw legde. Deze plegtigheid werd nog vermeerderd, door eene doelmatige Leerrede, dadelijk na het leggen van den eersten steen, door zijn Eerw., in het Schoolgebouw, voor een aanzienlijk aantal toehoorders gehouden, en die met veel belangstelling en gevoel aangehoord, en besloten werd met het zingen van *Ps.* XXVI: 6, 7, 8.

Daar nu ons fraai Kerkgebouw voltooid, en daardoor in deze onze behoefte voorzien is, hebben wij ruime stof om ons met dankbare harten, daarover te verblijden. Heden mogten wij voor de eerste maal in hetzelve Godsdienstig bijeen zijn, om het aan deszelfs bestemming toe te wijden; eene aanzienlijke schaar van elders gekomen, woonde deze plegtigheid bij.

Na het zingen van *Gez.* XCI: 1, 2, en een dank- en smeekgebed, om onze harten te stemmen tot het doel onzer feestelijke bijeenkomst, las onze Leeraar tot tekst voor: *Ps.* C: 2. *Dient den Heere met blijdschap, komt voor Zijn aanschijn met vrolijk gezang;* en het noodige ter toelichting dezer woorden gezegt hebbende, zongen wij *Ps.* C: 1, 2. Uit de toegelichte tekstwoorden, nam zijn Eerw. aanleiding, om ons de aangelegenheid en nuttigheid van de openbare Godsdienstoefening aan te toonen, tot dat einde deed hij ons dezelve beschouwen:

1. Als eene openlijke hulde aan God, het hooge Opperwezen.

2. Als

2. Als geschikt ter bevordering der onderlinge liefde en gemeenschap; ten besluite van dit 2de stuk, zongen wij *Ps.* CXXXIII: 1, 2.

3. Als een geschikt middel ter opwekking van ons Godsdienstig gevoel, en ter onzer onderlinge onderwijzing en stichting.

4. Dat er een geschikt gebouw vereischt wordt, om de Godsdienst met te meer orde te kunnen uitoefenen. In het bezit van zoodanig gebouw mogen wij ons nu verheugen.

Hier maakte onze Leeraar melding van de milde giften, tot stichting van hetzelve ontvangen uit 's Lands kas, uit de Provinciale en Synodale kas, met dankbetuiging aan Z. M. onzen voormaligen Koning, aan zijn Ex. den voormaligen Heer Gouverneur dezer Provincie, aan de Hoog Eerw. Leden der Herv. Synode, en aan allen, die ons daarin door aanbeveling behulpzaam zijn geweest.

Verder aan de Gemeenteleden, en gezamelijke Markgenooten, voor hunne vrijwillige bijdragen; en maakte tevens dankbare melding van den loffelijken ijver en werkzaamheden van de kerkelijke Besturen en hunnen kerkelijken Ontvanger ter bereiking van ons doel. Dan bovenal wekte zijn Eerw. ons op, om Gode, die de harten neigt, en onder wiens weldadig bestuur, wij ons Bedehuis hebben mogen voltooijen, in de eerste plaats daar voor te danken en te verheerlijken.

Na ons nieuw Heiligdom aan de dienst van den Alomtegenwoordigen plegtig toegewijd, en aan Zijne vermogende bewaring aanbevolen te hebben, vermaande onze Leeraar ons ernstig, om van hetzelve een nuttig gebruik te maken, daarin de onderlinge bijeenkomsten vlijtig bij te wonen, en gezamenlijk den Heere te dienen met blijdschap en een volvaardig gemoed. Dit feestelijk uur eindigde met dank-

dankzegging, gebeden en het zingen van *Gez* II: 1. Dus liep deze plegtigheid, onder tamelijke stilte en behoorlijke aandacht, zoo wij hopen, Gode welbehagelijk en tot stichting der toehoorders, af.

DELDEN, 12 Sept. 1841. Heden vierde onze algemeen geachte oudste Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer E. L. SIEGMAN, gedachtenis van zijne vervulde veertig jarige Evangeliebediening. Zijn Wel Eerw., die, al dien tijd, onder ons werkzaam was, had tot tekst zijner Feestrede gekozen, *Ps.* XXXIV: 4, en stelde zijne veertig jarige verbindtenis, met de Gemeente, voor, als eene stof van verheerlijking van God. De Algoede sterke zijn Wel Eerw. verder, en doe hem nog eene reeks van jaren tot opbouwing van het koningrijk van CHRISTUS, met ruimen zegen onder ons werkzaam zijn.

BORNE, 26 Sept. 1841. Heden werd de Wel Eerw. Heer J. DORPER, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Over-IJssel*, in de H. Bediening onder ons bevestigd, door zijnen Oom, Ds. H. E. VAN IJSENDIJK, Pred. te *Hertingen*, aan wien de Consulent, Ds. J. G. HOOGKLIMMER, Pred. te *Almelo*, dit werk had afgestaan.

De Bevestiger had tot tekst, 1 *Cor.* IV: 1—4. De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Bevestiger en den Consulent, door de Wel Eerw. Heeren: E. L. SIEGMAN, H. GALLOIS, H. J. HATTINK, H. H. EVERS, R. HATTINK, S. HULSKEN, Predd. te *Delden*, *Vriesenveen*, *Rijssen*, *Enschedé*, *Tubbergen* en *Losser*, en door den Wel Eerw. Heer G. W. STORK, Emer. Pred van *Weerselo*.

De Bevestigde aanvaardde des namiddags zijne dienst, met eene Leerrede over *Hand.* XIII: 38, 39.

GOOR. Zie Julij 1841.

OOTMARSUM. Zie Aug. 1841.

KAN-

KAMPEN.

GENEMUIDEN, den 10 Sept. 1841. Heden Vrijdag avond, omstreeks 9 ure, overleed alhier, in de hope des beteren levens, in den ouderdom van bijna 72 jaren, aan eene langdurige ongesteldheid en verval van levenskrachten, de Wel Eerw. en zeer Gel. Heer PETRUS IZAÄK CALKOEN, sedert den *eersten* Januarij 1840, Emeritus Predikant van *Genemuiden*.

Nadat er op den eerstvolgenden Zondag, zijnde de 12de, in de voorafspraak voorloopig der Gemeente kennisse van was gegeven, heeft onze Leeraar, Ds. W. A. VAN HEIJRS, op den 19den daarna, eene opzettelijke Leerrede ter nagedachtenis van den waardigen Overledene gehouden, naar aanleiding van *Hebr.* XIII:7. *Gedenkt uwer voorgangeren, die u het woord Gods gesproken hebben, en volgt hun geloof na, aanschouwende de uitkomst hunner wandeling.*

Zijn Wel Eerw. was den 17den Maart 1770 geboren te *Hoogeveen*, Provincie *Drenthe*, uit achtingwaardige ouders, met name HENDRIK JOHAN CALKOEN en ANNA WEIMA KAMERLINGH, die hem, benevens aan hunne overige *acht* kinderen, eene Godsdienstige opvoeding schonken.

Aan de begeerte des Overledenen, om tot de heilige Evangeliebediening te worden opgeleid en JEZUS CHRISTUS den gekruisten, als den éénigen grondslag van des menschen zaligheid, te verkondigen, werd gereedelijk van de zijde zijner ouders voldaan. De noodige en eerste opleiding in die talen en wetenschappen, welke tot hooger onderwijs worden vereischt, ontving hij van wijlen Ds. BEGEMANN te *Middelbert*, Provincie *Groningen*; met welke talen en wetenschappen behoorlijk toegerust, hij naar de stad *Groningen* vertrok, al-

waar hij het *Akademisch* onderwijs genoot van de beroemde Hoogleeraren CHEVALLIER, ABRESCH, RUIJPERS en RUBBERS.

Na eenen welbesteden studietijd van *vijf* jaren, werd zijn Wel Eerw. in 1792 bij de *Theologische Faculteit* van *Groningen* geëxamineerd en met gunstig gevolg onder het getal der *Groningsche* Kandidaten tot de Heilige Dienst aangenomen.

Niet lang daarna begon hij allereerst zijnen Evangeliearbeid te *Borger*, in *Drenthe*, alwaar hij *één* jaar en *vier* maanden, t. w. van de maand Junij 1792 tot de maand October 1793, met vrucht mogt werkzaam zijn. Van daar eene beroeping ontvangende naar de Gemeente van *Peize*, mede in *Drenthe* gelegen, vond hij zich verpligt die beroeping op te volgen; welke Gemeente hij *twaalf* jaren, t. w. van de maand October 1793 tot October 1805 door *leer* en *levenswandel* stichten mogt; maar, geroepen wordende naar de Gemeente van *Genemuiden*, begreep hij, hoezeer anders door de Gemeente te *Peize* geacht en geliefd, die roepstem te moeten gehoorzamen. Aldaar werd hij bevestigd op den 3 November 1805, alwaar hij, nagenoeg een tijdvak van *vijf en dertig jaren*, het Evangelie der zaligheid mogt prediken, ofschoon hij anders deze zijne Gemeente met eene andere te *IJlst*, in *Vriesland*, of te *Ermelo*, in *Gelderland*, op welke beide plaatsen zijn Wel Eerw. beroepen geweest is, had kunnen verwisseld hebben.

Eindelijk door ligchaamszwakheid verhinderd, langer zijne heilige bediening in alle deelen te vervullen, zag hij zich genoodzaakt het Emeritaat te verzoeken; welk Emeritaat, bij Besluit van Z. M., den 22sten September 1839, *salvo ho-*

no-

more et stipendio goedgunstig toegestaan en den 1 Januarij was ingegaan.

Op den 30sten December 1839 legde hij zijne Heilige bediening als Herder en Leeraar neder, met *Hand.* XX: 27. *Want ik heb niet achtergehouden, dat ik u niet zoude verkondigd hebben al den raad Gods.*

Nimmer gehuwd geweest zijnde, laat hij geene Weduwe achter, maar *ééne* Zuster, die bij zijn Wel Eerw. inwoonde, benevens nog *éénen* Broeder, den Emeritus Predikant H. A. J. CALHOEN, die met deze Zuster, bij klimmende jaren, diep gevoelt, hoeveel zij, aan *deze* zijde des grafs, missen, door het verlies van hunnen dierbaren en geliefden Broeder.

Als getrouw dienaar van JEZUS CHRISTUS, als Christen en als mensch, verdiende hij aller hoogachting en liefde, die zijn Wel Eerw. dan ook, zoo hier als elders, van zijne Nabestaanden en Vrienden, van zijne Ambtsbroeders en Gemeenten genieten mogt, zoodat zijne nagedachtenis bij hen, die den waardigen man gekend hebben, in zegening blijven zal.

De lezer van dit *Tijdschrift* heeft verder geene levensbijzonderheden van den Overledenen te verwachten.

IJSSELMUIDEN vakant. Zie Aug. 1840.

KAMPEN. Zie Sept. 1841.

GENEMUIDEN staat vakant te worden. Zie Sept. 1841.

GRONINGEN.

GRONINGEN.

GRONINGEN, 3 Oct. 1841. Heden werd onze nieuwe Leeraar, Ds. C. F. L. RUTGERS, van

Slijk Ewijk tot ons overgekomen, in de H. Dienst bij onze Gemeente bevestigd, en tot haar ingeleid, door eenen zijner aanstaande Ambtgenooten, Ds. H. A. AMSHOFF, met eene Leerrede over *Hand.* XX: 28. De Bevestigde sprak des avonds zijne intreê-rede uit, over *Koll.* I: 25.

LEEG en HOOGKERK vakant. Zie Julij 1841.

ZUIDHORN. Zie Aug. 1841.

LUTKEGAST. Zie Aug. 1841.

WINSCHOTEN.

MUNTENDAM, den 26 Sept. 1841. Mogt onze, nu bijna een jaar op zich zelve staande, en dus in zoo verre, nieuwe Gemeente, zich met dankbaarheid verblijden, toen zij voor eenige maanden van de H. H. Bestuurders der Hervormde Kerk te *Winschoten*, 2 groote Tinnen Kannen en een gelijksoortig Bord, alles zeer geschikt om bij de viering des Avondmaals te gebruiken, ten geschenke ontving; wij vernamen heden met nog meerdere vreugde en dankbaarheid, dat onze Leeraar G. BESTHEM REDDINGIUS, in de voorgaande week, niet slechts het benoodigde tot dekking van onzen Avondmaalsdisch had ontvangen, maar dat hem ook door dezelfde milde hand waren toegezonden, twee fraai bewerkte Ivoren Bekers, ieder met dit opschrift: *Een geschenk aan de Hervormde Gemeente te* Muntendam, *van* A. D. BUURMA, *Echtgenoote van* R. J. GIRBEN, *Burgemeester aldaar, den* 26 *Sept.* 1841. Wenschen wij vurig, dat al deze liefdegiften in onze Gemeente, gebruikt mogen worden tot bereiking van die heilzame doeleinden, waartoe zij bestemd en gegeven zijn! Het is vooral ook onze dankbare bede, dat de zeer geachte Zuster der Gemeente, die ons zulke aanzienlijke geschenken gegeven heeft, nog dikwerf aan het Avondmaal troost, kracht en heerlijke

ho-

hope in CHRISTUS JEZUS onzen Heer, moge ontvangen. Hij leide haar naar die zalige oorden, waar al de werken harer Christelijke liefde haar eene bron kunnen zijn van eeuwige vreugde!

BELLINGWOLDE, jongste Leeraarsplaats vakant. Zie Dec. 1837.

TERMUNTEN EN BORGSWEER vakant. Zie Jan. 1841.

A P P I N G E D A M.

OPWIERDE vakant. Zie Febr. 1841.

SCHILDWOLDE vakant. Zie Aug. 1841.

M I D D E L S T U M.

STITSWERD vakant. Zie Febr. 1840.

NOORD-BRABAND.

B R E D A.

KLUNDERT, den 12 Sept. 1841. Heden hadden wij het genoegen, dat onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer T. VAN SPALL, gedachtenis vierde van zijne vijf en twintig jarige Evangeliedienst in de Gemeenten van *Koedijk*, *Andijk*, *Bussen*, en bijna vier jaren onder ons. Naar aanleiding van *Hand.* XXVI: 22*a*, gedacht zijn Wel Eerw. met ootmoedige dankzegging, aan de hulp, die God hem tot hiertoe in zijne gewigtige bediening, en zijne overige betrekkingen geschonken heeft. Hij hoopte en vertrouwde, dat deze hulp niet onvruchtbaar mogt geweest zijn voor de Gemeenten, voor zijn gezin en hem zelven; en hij wekte ons op, dat wij daartoe bij voortduring, van zijne dienst, een getrouw gebruik maken, en ons in geloof en liefde gemeenschappelijk zouden vereenigen, om, met het oog op den magtigen Helper,

het heil en *den vrede* der Gemeente te bevorderen.

Gods beste zegen bekroone dit en al het werk van onzen Leeraar, en nog langen tijd worde zijn Wel Eerw. hulp geschonken, om staande te blijven in de getrouwe vervulling zijner Evangeliebediening.

EINDHOVEN.

VELDHOVEN. Zie Aug. 1841.

DRENTHE.

Het Provinciaal Kerkbestuur, heeft op den 6 Oct., geëxamineerd en tot de H. Dienst toegelaten, de Heeren: LAMBERTUS NEYTEVIER LOFVERS, A. fil., WILBRANDUS GERARDUS REDDINGIUS, W. G. fil. J. H. et G. B. fr. en WAALKO VAN BORSSUM WAALKES, P. v. B. fil., Kandidaten in de Letteren en Godgeleerdheid te *Groningen.*

ASSEN.

NORG vakant. Zie Febr. 1841.

RODERWOLDE vakant. Zie Aug. 1841.

MEPPEL.

KOEKANGE vakant. Zie Mei 1841.

LIMBURG, enz.

MAASTRICHT, 10 Oct. 1841. De Wel Eerw. zeer Gel. Heer W. LAATSMAN, van *Rheede* tot ons gekomen, werd heden door zijnen Ambtgenoot, J. W. SURINGAR, Theol. Doct., met eene toepasselijke Leerrede, over *Joh.* XIII: 34, 35, als Herder en Leeraar dezer Gemeente bevestigd.

De

De bevestigde Leeraar hield des avonds eene intree-rede, over I *Cor.* II: 6—16.

ORMOND en GREVENBICHT. Zie April 1841.

WAALSCHE KERK.

LEIDEN, 5 Aug. De 26ste jaarlijksche Vergadering der Afgevaardigden der Waalsche Kerken, werd heden alhier geopend, en hare beraadslagingingen zijn op de volgende dagen voortgezet. Dezelve bestond uit de volgende Leden:

De Leden der Commissie tot de huishoudelijke zaken der Waalsche Kerken:

Ds. C. G. MERKUS, Pred. te *Amsterdam*.

Ds. J. H. DE DOMPIERRE DE CHAUFEPIÉ, Pred. te *'s Gravenhage*.

Ds. M. A. VAN DER BANK, Pred. te *Utrecht*.

Ds. P. MOUNIER, Pred. te *Rotterdam*.

Ds. P. J. MARCUS, Pred. te *Delft*.

Benevens den Heer Mr. J. H. HUIJGENS, Oud-Ouderling te *'s Gravenhage*.

En de Afgevaardigden der Waalsche Kerken:

Van *Leiden*. Ds. D. MOUNIER, Sec. J. B. MOQUETTE, Ouderling. P. G. VAN HOORN, Diaken. J. BAERT, Sec. Ouderling. J. C. BUCAILLE, Diaken. A. C. LEEMBRUGGE.

's Gravenhage. Ds. J. D. RÉVEL, Sec. J. C. J. SÉCRÉTAN, Ouderling. J. POLS, Sec. J. J. BRUTEL DE LA RIVIERE.

Middelburg. Ds. J. J. P. VALETON, Ouderling. J. G. GAAL.

Arnhem. Ds. J. F. C. KRONENBERG.

Delft. Ds. P. J. MARCUS, Ouderling. J. SOUTENDAM.

Amsterdam. Ds. P. J. L. HUËT, Secundus. F. J. J. HOUBIER, Onderling. L. J. KORNER.

Rotterdam. Ds. P. HOUBIER, Onderling. H. A. VAN OVERZEE.

's Hertogenbosch. Ds. A. A. T. HOUBIER, Onderling. H. H. A. VAN THIJE HANNES, Sec. Diaken. H. J. VERSCHILD.

Utrecht. Ds. H. A. VAN DER BANK, Onderling. Prof. R. VAN REES.

Leeuwarden. Ds. F. C. J. VAN GOENS. Onderling L. G. BOURICIUS.

Dordrecht. Ds. D. SERRURIER.

Groningen. Ds. C. J. L. D. POITEVIN.

Haarlem. Ds. J. A. VAN HAMEL. Onderling L. J. QUARLES VAN UFFORD.

Breda. Ds. L. G. JAMES.

Zwolle. Ds. P. H. O. BEELEMAN.

En wegens de Commissiën voor de verbetering van de traktementen, de Studenten- en Weduwenbeurzen, de Onderlingen BUCAILLE en VAN OVERZEE.

Het Praesidium werd waargenomen door Ds. C. C. MERKUS, Pred. te *Amsterdam*, die de Vergadering deed voorafgaan, door een plegtig gebed, en eene doeltreffende aanspraak, waarin hij den tegenwoordigen toestand der Hervormde Kerk, onder eenige oogpunten beschouwde. Ds. DE DOMPIERRE DE CHAUFEPIÉ, Pred. te *'s Gravenhage*, fungeerde als Secretaris.

Naar aanleiding van *Luc.* VII: 35, werd de kerkelijke rede tot opening der Vergadering gehouden, door Ds. VAN HAMEL, Pred. te *Haarlem*, en des Zondags werd de predikdienst waargenomen, des voormiddags, door Ds. P. J. L. HUËT, Pred. te *Amsterdam*, en des namiddags, door Ds. P. H. O. BEELEMAN, Pred. te *Zwolle*.

Deze Vergadering onderscheidde zich door het be-

belangrijke harer werkzaamheden. — De rekeningen der financiële Commissiën werden opgenomen en goedgekeurd: aan den Heer C. J. BRUTEL DE LA RIVIÈRE, Student in de Letteren en de Godgeleerdheid te *Leiden*, werd eene der beurzen toegewezen; verschillende belangrijke voorstellen werden door de Afgevaardigden overwogen; in het belang van de openbare eeredienst, werd besloten werkzaam te zijn tot de vervaardiging van eenen nieuwen bundel Gezangen; naar aanleiding van ontvangene missiven van het Bestuur van het Nederlandsche Zendeling-Genootschap, en de Redactie van het Weekblad: *de Evangelische Kerkbode*, besloot de Vergadering, in het belang van het Christendom en Protestantismus in ons Vaderland, eene meerdere belangstelling in de eerste dezer inrigtingen, en eene ijverige deelneming aan het opterigtene Weekblad, aan de onderscheidene Predikanten, Kerkenraden en Gemeenten, ernstig te moeten aanbevelen. Gelijk gewoonlijk, was de Vergadering verder werkzaam, met het inzamelen van giften, zoo voor de Waldensen, als voor andere weldadige doeleinden, ook voor Protestantsche inrigtingen en Gemeenten, in en buiten ons Vaderland; de penningen, sints de laatste jaarlijksche Vergadering, ten behoeve van het Fonds voor noodlijdende Kerken en Personen opgebragt, werden ingezameld, ten bedrage van *f* 2096:19, en nadat de zestallen voor de aftredende Leden der Waalsche Commissie, in het aanstaande jaar, waren in gereedheid gebragt, werd de bijeenkomst door den Voorzitter gesloten, onder hartelijke dankzegging aan God, en zegenbeden voor Kerk, Koning en Vaderland.

De volgende bijeenkomst zal, D. V., in 1842, te *Breda*, of bij verhindering, te *Dordrecht*, plaats hebben. Tot de opening derzelve, is benoemd;

noemd: Ds. A. A. T. ROUWIER, Pred. te 's Hertogenbosch, en als Secundus, Ds. F. C. J. VAN GOENS, Pred. te Leeuwarden.

REMONSTRANTSCHE BROEDERSCHAP.

WADDINGSVEEN en MOORDRECHT } vakant.

EVANGELISCH LUTHERSCHE KERK.

Door de Evangelisch Luthersche Synodale Commissie is, in hare Vergadering, gehouden te *Amsterdam* den 6den October 1841, tot de predikdienst geadmitteerd, en als Proponent bij het Evangelisch Luthersch Kerkgenootschap aangenomen, de Heer BENJAMIN FREDRIK MATTHES.

RIJP, den 29 Aug. 1841. Heden vierde de Evangelisch Luthersche Gemeente alhier een belangrijk en plegtig feest, een feest van dankbare blijdschap en Godsdienstige vreugde. Allernaaste en bijkomende aanleiding daartoe gaf het bezit van haar tegenwoordig Kerkgebouw, gedurende eene halve eeuw, haar bestaan sinds 61 jaren.

Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. A. PFIJFERS, deed ons, naar aanleiding der plegtige betuiging van JAKOB: *Hoe heilig is deze plaats* (*Gen.* XXVIII: 17), aan de hand der geschiedenis onzer Gemeente, als met den vinger ons dezelve aanwijzende, opmerken: *de vaderlijke liefde en waakzame zorge Gods voor onze dierbaarste voorregten en* aan-

aangelegenheden; terwijl zijn Eerw. ons ten slotte opwekte, het Kerkgebouw, als eene kostbare nalatenschap en erfenis der vaderen, waardiglijk in stand te houden, te beantwoorden aan het doel, waartoe het gesticht werd, ons den zegen waardig te maken, welken het schenkt, eindelijk Gode hartgrondigen dank te offeren en Zijne verdere hoede en bewaring nederig en ootmoedig, maar ook vertrouwelijk af te smeeken.

Mogt onze feestviering, door van elders ontleende, toepasselijk gewijzigde en door de Gemeente bij beurte aangehevene zangen ingeleid, afgewisseld en besloten, door gezegde voornemens en gezindheden veredeld, gekroond, aan dezelve den schoonsten luister worden bijgezet. Mogt, gelijk tot hiertoe, alzoo ook bij voortduring het oog des Allerhoogsten over ons Bedehuis open zijn dag en nacht, opdat het zij en blijve en meer en meer voor ons worde een *Beth-el* van dankbare aanbidding, eene kweekschool van kennis en geloof, van hope en van liefde. een voorhof des hemels, eene plaats van opvoeding en voorbereiding voor dat oord, waar de Heer, de Almagtige God en het Lam de tempel wezen zal.

Hoe groot en aanzienlijk ook de schare was van toehoorders, onder welke zeer vele van andere gezindten, van hier en van verre, mede met ons tempelwaarts opgegaan, is nogtans alles in goede orde en tot algemeen genoegen afgeloopen, en was aller hartelijke deelneming en belangstelling, kennelijk zigtbaar. De indruk van het gesprokene en gehoorde zij blijvend en duurzaam, waartoe wij bidden, dat de Algoede Zijnen Vaderlijken zegen mit genade gebiede.

WOERDEN. Zie Aug. 1841.

HER-

HERSTELDE EVANGELISCH LUTHERSCHE KERK.

ZWOLLE, 20 Sept. 1841. Met groot genoegen kunnen wij berigten, dat Mevrouw de Weduwe van onzen in den Heere ontslapen geliefden Leeraar, W. H. THORBECKE, voor het haar Ed. aangeboden jaar van gratie beleefdelijk bedankt en daarmede aan de Gemeente een bewijs van edele belangloosheid gegeven heeft. Kerkeraad en Gemeente zijn haar Ed. voor dien afstand dankbaar. Zij heeft zich daardoor eene eerezuil gesticht en zal steeds bij beide in een gezegend aandenken blijven. De goede God vergelde haar Ed. die weldaad in eene ruime mate, en doe haar steeds zijne zegenende goedheid ondervinden!

AMSTERDAM, 30 Sept. 1841. Ter vervulling der vakature, welke, wegens het treurig afsterven van den van *Zwolle* beroepen Leeraar, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer W. H. THORBECKE, tot nog toe bestaat, is heden op nieuw eene nominatie van Predikanten geformeerd.

Op de nominatie van het Wel Eerw. Consistorie werden geplaatst:

Ds. T. C. C. EVERTS, Predd. te *Enkhuizen*. J. G. CLANT, te *Medemblik*, en J. H. SONSTRAL, aan *den Helder*.

Op de nominatie van de Eerw. Heeren Diakenen:

Ds. J. G. CLANT. Ds. G. W. STEMLER, Predd. te *Hoorn*, en H. KERKHOFF, te *Gorinchem*.

Uit welke bovenstaande drietallen door den Eerw. Kerkeraad zijn genomineerd:

Ds. H. KERKHOFF, J. G. CLANT en J. H. SONSTRAL, met het lot tegen Ds. G. W. STEMLER.

BUI-

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

OOST-VRIESLAND.

EMDEN. De Fransche Gemeente nog vakant.
AURICH vakant. Zie Sept. 1841.
CAMPEN vakant. Zie Sept. 1841.
EMDEN Zie Sept. 1841.
FREEPSUM. Zie Sept. 1841.

GRAAFSCHAP BENTHEIM.

SCHUTTEROP, den 12 Sept. 1841. Nadat onze beroepene tweede Leeraar, de Wel Eerw. Heer H. SISSINGH, Proponent bij den Coetus van *Oost-Vriesland*, den 26 Julij d. j., zijn examen, voor den koninklijken Overkerkeraad en de Gedeputeerden der Klassis, met het beste gevolg afgelegd had, en het beroep door Z. M. den Koning van *Hannover*, gunstig geconfirmeerd was, had heden de plegtige bevestiging en inzegening van den beroepene plaats. De Wel Eerw. Heer SIKKES, Pred. te *Bonda*, in *Oost-Vriesland*, hield de Bevestigingsrede, bij vrijwilligen afstand van den Heer Overkerkeraad VAN NES, Pred. te *Bentheim*, naar aanleiding van *Joh.* XXI: 15—18, *over de liefde tot Christus, als onmisbaar voor eenen Christelijken Leeraar en Herder.* Daarop volgde de inzegening, onder eene toepasselijke aanspraak van den Heer Overkerkeraad VAN NES, waarin het van den kansel gehoorde, den jongen Leeraar, op het hart ge-

gedrukt werd; terwijl de oplegging der handen, behalve door genoemden Heer, door de Heeren SIKKES, KOPPELMANN en WEBING, Predd. te *Bonda*, *Schutterop en Gildehuis*, verrigt werd. Gedurende deze plegtigheid, zong de Vergadering, die uit alle naburige Gemeenten te zamen gevloeid, en zoo talrijk was, dat het ruime Kerkgebouw, dezelve naauwlijks bevatten konde, den zegenwensch uit *Ps.* CXXXIV:3, terwijl de geheele zoo indruk wekkende handeling, met gepaste aanspraken besloten werd.

Des achtermiddags aanvaardde de bevestigde Leeraar zijn dienstwerk, met eene Leerrede over 1 *Cor.* I:23*a*. *Wij prediken Christus den gekruisten.*

Wij danken God, dat onze tweede leeraarsplaats weêr vervuld is, en wenschen vuriglijk, dat onze jonge Leeraar, aan onze verwachting beantwoorden, en in vereeniging met zijnen Ambtgenoot, deze groote Gemeente, door leer en voorbeeld stichten moge.

KREITS SYNODE DUISBURG.

SCHERMBEEK eene Predikantsplaats vakant
GARTROP vakant.

CORRESPONDENTIE.

Van de vier door ééne geachte hand ingezonden stukken, komt ons het derde: *Brief aan Theophilus*, minder geschikt ter plaatsing voor, niet wegens den geest en de bedoeling, maar wegens de wijze van inkleeding. Van de beide aangevoerde voor-

voorbeelden, kon het eerste leiden tot minachting van den Leeraarsstand, en zou het andere nog al zeer disputabel zijn.

Het Graf en *Gods grootheid* zijn zoo arm aan denkbeelden, en zoo rijk aan fouten tegen de voetmaat, dat zij in geene aanmerking kunnen komen.

In de dichtregelen op *het overlijden* van Ds. T. SLOT, zijn zoo vele herhalingen, dat wij die zóó niet plaatsen kunnen.

Het *Bidden* heeft in de twee eerste coupletten iets duisters, zoodat wij den inzender zouden voorslaan, alleen de drie laatste coupletten te plaatsen, of de twee eerste te verduidelijken.

Het stuk over *gebrek aan opkomst*, zal men plaatsen, gelijk ook den brief van T. A. aan B.

De *Gedachten*, uit *Haarlem* ons toegezonden, komen ons voor het Mengelwerk minder gepast voor.

Het *behoeftig Gezin* zal, zoo spoedig dit mogelijk zijn zal, worden geplaatst.

Voorts zij op nieuws herinnerd, dat de Redactie, met het plaatsen van stukken, geenszins geacht wil worden de denkbeelden daarin ontwikkeld, of de wijze van beschouwing, als de hare aan te nemen.

DRUKFOUTEN.

Boekz. van Augustus bl. 254 staat: MORUD, lees: MOUW.

» » September bl. 348 reg. 9 staat: *Voorzanger*, lees: *Voorganger*.

Naam-

Naamlijst der DD. Kandidaten, bij de Hervormde Kerk, met aanwijzing, onder welke der Provinciale Kerkbesturen hun Eerw's. geëxamineerd zijn.

GELDERLAND.

C. A. Moot.
P. N. Ham.
J. Rijsdijk Takens Lambrechts, Hulpprediker te *Amsterdam*.
J. Troste.
A. van Zuuk Wagenaar.
J. A. Six Dijkstra.
D. Scheltema.
B. W. J. Kronenberg.
J. C. Römer.
J. A. van Kricken.
J. A. Diehl.
H. de Vries.
J. Hoek.
J. W. A. Boers.
A. Brouwer.
J. Reipers.
E. van Bolhuis.
J. D. B. Brouwer.
J. H. ter Meulen.
W. Kluever.
J. W. G. R. Schorse.
B. J. Westerbeek van Eerten.
J. A. K. F. Revel.
W. R. Wanrooij.
A. J. van der Lee.
B. W. Scholten.
H. C. Voorhoeve.
B. J. H. Taats.
G. Barger.
P. Jentink.

ZUID-

ZUID-HOLLAND.

G. J. C. Harmsen.
P. Wijnsouw.
A. W. Vermeij, Hulpprediker te *Amsterdam*.
A. C. Hanegraaf.
IJ. Loots, J. Z.
H. Hiebink, Directeur van het Zendelings-Instituut te *Rotterdam*.
D. Bijdendijk.
N. T. van Meurs.
B. Elferink.
D. van der Hoff.
W. F. Menzel, Th. Dr.

NOORD-HOLLAND.

A. R. Hoetink.
J. C. Smissaert.
H. Haesebroeck.
M. Hoogvliet, Adjutor interpretis Legati Warneriani aan de Hoogeschool te *Leiden*.
A. J. Clinge Liebert.
H. Marnstra.
G. Drost.
H. S. J. van Rijsoort.
J. P. van der Meer de Wijs, Th. Dr.
G. H. Dwars.
A. F. Gerlach.
J. M. van Griethuijsen.
W. H. Linse.
B. Nachenius, Jr., Th. Dr.
P. Engelen.
G. Kroeze.

ZEELAND.

H. W. C. Ilcken.
A. van Simmeren.
D. van Leeuwen.

A. Meursinge, Adjutor interpretis Legati Warneriani aan de Hoogeschool te *Leiden*.
D. van den Berg.
E. C. Groeneveld.
P. H. Pottum.
A. C. Bredius.
P. E. van Driest.
C. van Heusden.
S. W. la Lau.
T. H. van den Honert, Th. Dr.
A. A. van de Kasteele.
P. Hofman.
B. Renier.
P. L. de Gaaij Fortman.
G. P. Kist van Heyningen.
J. S. van Staveren.
P. T. van den Berg.

UTRECHT.

J. J. Lepping.
H. D. Bonebakker.
A. C. Stucki.
A. van den Ham van Heijst.
A. G. van Moock.
J. van Kesteren.
J. Boele.
F. van der Vliet.
C. H. van Dam.
A. de Nooij, Hulpprediker te *Dordrecht*.
N. A. Kuiperi.
A. Pitlo.
D. Slothouwer.
R. A. Soetbrood Piceardt, Th. Dr.
H. Ruijs.
D. C. Pleijte, Phil. Theor. Mag. Litt. Hum. Doct. Rector te *Zaltbommel*.

D. J. van Haeften.
P. C. Farret.
H. P. Schuuring.
R. A. E. Snethlage.
P. A. Hajenius.
J. W. Nijenhuis.
A. M. Bokma de Boer.
J. W. Abresch.
A. C. Montijn.
W. van de Velde.
P. Hoofakker Houtzagers.
A. W. Versprille.
C. L. Klein.
F. C. van den Ham.
P. D. Schouw Sandevoort.

VRIESLAND.

H. van der Helm.
K. H. B. Haselhoff Roelfsema, Phil. Theor. Mag. Litt. Hum. Doct. Rector te *Zevenaar*,
J. Kremer.
J. ter Horst.
R. Beekhuis.
J. Niemeijer.
G. de Bruin.
A. R. Holwerda.
R. Ens.
P. H. B. Romer.
J. C. Fischer.
J. J. E. Wilmers.
A. C. van Maarseveen.
H. A. Nieuwold.
J. A. Gratama.
G. D. Steringa Kuijper.
A. L. Lesturgeon.
H. Niemeijer.
T. A. Hoen.

W. Hoffmann.
J. P. Escher.

OVER-IJSSEL.

J. van Soeden.
C. Ribbius,
J. E. G. Landré.
A. L. van Woerden.
P. J. J. Roos Schregardus.
L. H. van der Veen.
L. J. W. ten Bokkel.
M. D. de Bruyn.
H. J. Zilvergieter Hoogstad.
P. de Grient Dreux.
H. Indeweij, Dirksz.
J. C. Verloren.
J. M. Verhoesen.
H. J. Janssen.
K. H. Kraamwinkel.
F. M. Caspers.
N. Osti.
P. B. van Buren.
J. J. Bos.
A. Davelaar.
A. J. Boeser.
F. P. Florison.
W. A. van der Linden.
L. de Visser.
W. L. Welter.
F. W. J. Kaakebeen.
A. H. Mouw.
J. J. Doedes, Th. Dr.

GRONINGEN.

F. J. Stroman de Grave.
G. Holwerda.
B. F. Janssonius, tijdelijk Hulpprediker te Selwerd.
E. H. Groenman.

M. Werndly.
H. Dijkema.
S. Kruisinga.
P. P. Mulder.
J. Doorenbos.
H. Braak, Jr.
A. A. van Riesen Scholtens.
C. J. Abresch.
E. van der Pers.
R. J. Ennma.
E. P. J. Jongsma.
S. Nicolai.
J. M. Doorenbos, H. Z.
J. P. Bruinewold Riedel.
W. Loleama.
W. F. Pachlig.
G. Geertsema.
J. Engelsma Mebius.
H. H. Ynsonides.
O. U. Okken.
J. Cromhout.
U. W. Thoden van Velzen.

NOORD-BRABAND.

H. C. van Doorn.
J. J. Boele.
J. H. Coenraadts.
E. G. van der Zaag.
D. C. Thomkins, Adjunct-prediker te *Amersfoort.*
F. H. Fynje.
R. R. Hirschig.
W. A. Hirschig.
E. Enklaar.
J. Wassenaar.
G. C. Prillevitz.
F. U. van Hengel.

H. van Dorsser.
W. Pollen.
J. W. Lem.
J. Wigeri François.
M. J. van Visvliet.
J. M. Looin.
J. Suringar.
Z. H. Poppe.
H. M. H. Stroës.

DRENTHE.

G. Okken Dreesman.
A. Okken Dreesman.
W. Wijbenga.
J. de Vries.
A. Leemhuis, H. G. fil. Herm. et Ger. fr.
P. Buisman, D. fil. H. K. fr.
G. H. Sijtsma.
B. J. Cramer van Baumgarten, G. J. F. fil.
J. Eemten.
A. J. Schey, Petr. fil. P. G. Fr.
A. Brouwer.
A. Maagh Meijer, Joh. fil.
Æ. W. Begemann, S. H. A. fil.
R. Bennink Janssonius.
J. G. Borgesius Hemmes, J. H. fil.
T. W. van Sonsbeeck.
J. W. L. Scholtz, J. fil. Th. Dr.
A. Boon, Corn. Fr. Th. Dr.
J. Taapkens, P. fil.
W. van der Tuuk, G. W. G. fil.
J. H. Seemerink.
E. Tonkes, P. E. cogn.
E. Lasonder.
J. Boeles, P. fil.
L. Mettevier Lofvers, A. fil.
W. G. Reddingius, W. G. fil. J. H. et G. B. fr.

W.

W. van Borssum Waalkes, P. V. B. fil.

Naamlijst der DD. Kandidaten, onder het ressort der Waalsche Commissie.

N. J. Franchimont.
J. A. Hoorn.
P. H. E. Schusler.
F. C. van der Meer van Kuffeler.
M. Spruit.
J. H. Gerlach, Abr. fil.
L. P. Trautmann.

Naamlijst der DD. Kandidaten, die in het derde vierde deel van het Jaar 1841 *tot Predikanten beroepen of overleden zijn.*

H. J. R. G. THEESING, te *Lexmond.*
H. MENSINGA, te *Woudenberg.*
P. A. KOPPIUS, Phil. Th. Mag. Litt. Hum. Dr. te *Rottevalle.*
TH. C. K. BEILANUS VAN ASSEN, te *Longerhou en Schettens.*
T. VAN DUINEN, te *Surhuisterveen.*
G. HEERES, te *Zuidhorn.*
T. RÖMELINGH, te *Lutkegast.*
H. VAN GESSELER, Th. Dr., te *Lellens.*
J. A. TIMMERMAN, te *Veldhoven.*
J. A. STOOP, te *Antwerpen*, (Waalsch.)
H. J. PIJNEBUIK, te *Zevenaar.*
J. H. CHRISTOFFELS, te *Ankeveen.*
B. GEWIN, te *Oosterland.*
A. J. J. WARNSINCK, te *Wilhelminadorp.*
J. W. HAVERKAMP BEGEMANN, Egb. fil, te *Nieuwpoort.*
J. P. STRICKER, te *Driehuizen* en *Zuid-Schermer.*
G. P. WIJNMALEN, te *IJzendijke.*
J. B HOON, Overleden.

Naamlijst der DD. Kandidaten, bij de Remonstrantsche Broederschap.

G. Weeraat.

Naamlijst der DD. Kandidaten, bij de Evangelische Luthersche Kerk.

A. G. A. Gebing.
W. D. Statius Muller.
J. H. M. Zimmerman.
A. H. Broens.
W. F. Barbiers.
A. J. K. Meijer.
J. Wilms.
J. F. Mammel.
J. B. Roll.
J. J. H. Bange.
B. F. Matthes.

Naamlijst der DD. Kandidaten, bij de Herstelde Evangelische Luthersche Kerk.

H. Joosten.
P. J. Helwig.
G. H. Sesbrugger.

Naamlijst der DD. Kandidaten (Buitenlandsche) bij de Hervormde Kerk.

OOST-VRIESLAND.

G. O. Dreesman.
H. H. Coster.
P. Buisman.
.. Pleines.
A. W. Driemeijer.
M. Boelman.

F.

F. Diddens.
L. L. Wijchgram.
H. A. Hesse.

Naamlijst der DD. Kandidaten (Buitenlandsch) bij de Hervormde Kerk, die in het derde vierde deel van het Jaar 1841 *tot Predikanten beroepen zijn.*

J. VAN BUIREN, te *Freepsum.*

GRAAFSCHAP BENTHEIM.

M. J. Iken.
G. W. Drees.

NB. *Zoo er, in deze Naamlijst der DD. Kandidaten, iets abusiefs mogt geplaatst zijn, verzoekt men daarvan opgave te doen, bij de Uitgevers dezes.*

BERIGT.

Alzoo door den Heer Consulent Ds. J. H. STORK, Pred. te *Weerselo*, namens den Kerkenraad, in de *Boekzaal* van Aug., een berigt geplaatst is, hetwelk niet met de waarheid overeenkomt; zoo zal het volgende berigt ter verbetering van het vorengenoemde strekken; waarom ik mij, zoowel om der waarheidwille, als om het belang der zaak heb verpligt geacht zulks te herstellen.

In de Gemeente *Ootmarsum* bestond verschil van gevoelen, aan wie de keuze eens Predikants zoude zijn, aan den Kerkenraad of wel aan eene daartoe speciaal benoemde en ingestelde Commissie,

 be-

bestaande uit de Leden van den Kerkenraad, Kerkvoogden, Notabelen en meerderjarige mans Ledematen, ten getale van twintig personen. Met onderling goedvinden heeft men dit verschil van gevoelen aan de beslissing eener hoogere Autoriteit onderworpen, tot dat dan is verstaan en onderling goed gevonden, dat de Commissie de keuze eens Predikants zoude hebben. Inmiddels was reeds eene nominatie van een twaalf en zestal door den Kerkenraad gemaakt; welk zestal door de Commissie werd goedgekeurd; waaruit dadelijk benoemd werd: Ds. RUTGERS, Th. Doct. en Pred. te *Sijk Ewijk*, die, toen kerkelijk beroepen zijnde, voor deze beroeping heeft bedankt, omdat zijn Eerw. eene beroeping naar *Groningen*, ter zelfder tijd ontvangen had; waarna door de Commissie een nieuw twaalftal is geformeerd, bestaande uit de navolgende Heeren:

W. IMMINK, Pred. te *Doesburg*. R. HOL, Th. Dr. te *Hengelo*, J. G. SLUITER, te *Lage*. A. J. GOOSZEN, te *Eijbergen*. J. P. MARGADANT, te *Rozendaal*. H. TANNER, te *Hattem*. A. W. BRUKKERS, te *Elden*. H. PENNINK, te *Steggerden* en *Vinkenga*. J. B. HOOI, Hulppred. alhier. R. VERLOREN, Th. Dr. te *Dalfsen*. J. RUTGERS, te *Kolham*. J. H. STORK, te *Weerselo*.

Zestal:

A. W. BRUKKERS, H. PENNINK, A. J. GOOSZEN, R. VERLOREN, J. RUTGERS, J. P. MARGADANT.

Uit welk zestal door de Commissie met bijkans algemeene stemmen is benoemd, de Wel Eerw. Heer A. W. BRUKKERS, Pred. te *Elden*, die, na kerkelijk beroepen te zijn, deze beroeping, onder inwachting der benoodigde approbatiën, heeft aangenomen.

Ootmarsum, P. H. DANNENBARG,

11 Sept. 1841. *President der Beroeps-Commissie eens Predikants te* Ootmarsum.

LET-

LETTER-NIEUWS.

Bij den Boekverkooper G. van Peursem, te *Amsterdam*, worden nog de onderstaande Werken, zoo lang de voorraad strekt, voor de veel verminderde prijzen afgeleverd:

S. Charnok, *God verzoend, de wet in hare tweederlei eisch verheerlijkt en van hare vloek ontwapent*, enz., in eenige uitmuntende Leerredenen, uit het Engelsch vertaald, door J. Ross, met eene Voorrede door A. Comrie, in kwarto, 292 bladz. voor 90 Cents, in plaats van ƒ 3,50.

T. van der Groe, *Verhandeling over het opregt gelovig aannemen en gebruik maken van de beloften des H. Evangeliums*, met eene Voorrede en aanmerkingen van S. J. Tromp, Pred. te *Britsum*, 144 bladz. voor 75 Cents, in plaats van ƒ 1,40.

Godvruchtige Overdenkingen en Alleenspraken, betreffende het verborgen leven voor den Heere van Sara Nevius, Huisvrouw van Wilhelmus à Brakel, door zijn Eerw. met een Voorrede en een berigt wegens haar Godvruchtig leven en zalig afsterven, na haren dood uitgegeven, in groot octavo, 292 bladz. voor 90 Cents, in plaats van ƒ 1,25.

Johannes Owen, *De Heerschappij der Zonde en Genade*, verhandeling over *Rom.* VI : 14, voorafgegaan van een Leerrede over den ootmoedigen wandel van een Christen met God, uit *Micha* VI : 8. Uit het Engelsch vertaald, door C. Bake, klein octavo, 250 bladz. voor 50 Cents, in plaats van 80 Cents.

Ook zijn nog eenige Exemplaren voorhanden van Wilhelmus à Brakel, *Verhandeling*, waarin de Heere Jezus Christus voor den Eenigen en Souvereinen Koning Zijner Kerk wordt uitgeroepen, in gr. octavo 80 Cents.

Vijftal Feeststoffen over 's Heilands geboorte. Uit onderscheidene Godgeleerde Schrijvers, door eene bekwame hand bijeenverzameld, in groot octavo. ƒ 1,00.

Te

Te *Utrecht*, bij J. G. van Terveen en Zoon, is van de pers gekomen en alom verzonden:

I. J. Heringa, Elz., *Kerkelijke Raadvrager en Raadgever*, 2de deel, 2de stuk, in gr. 8vo. *f* 2,90.

Inhoud: I. Verhandeling over het minder of meer geoorloofde, gepaste en doelmatige van het houden van Algemeene Dank- en Bededagen, door P. J. Laan, II. Dank- en Bededags-Leerredenen. III. Over het prediken naar de algemeene Vatbaarheid. IV. Over het ernstig en hartelijk Prediken. V. De Leeraar, Herder der Gemeente. VI. Zorg des Leeraars, om zijne Gemeente te leeren kennen. VII. Bedenkingen over de geaardheid der Nederlandsche Hervormde Gemeente, vooral ten onzen tijde, voorgedragen op het Collegie voor het Herderlijk werk. VIII. Over het bezoeken van Kranken, die aan besmettende ziekte lijden. IX. Over het beroepen van een nieuwen Leeraar. X. Des Leeraars betrekking op zijn eigen Huisgezin.

Van de vorige stukken zijn nog eenige exemplaren voorhanden.

II. *Stemmen uit de Roomsche Kerk over den Bijbel*, kl. 8vo. *f* 0,25.

III. J. Heringa, Elz., *Twaalftal nagelatene Leerredenen*, in gr. 8vo. *f* 2,00.

IV. H. Bouman, J. Heringa, Elz., *als Voorstander van het Vaderland en deszelfs heilzame instellingen*, gelijk mede in eenige andere betrekkingen geschetst met het welgelijkend portret, in gr. 8vo. *f* 2,00.

Bovengemelde zijn eigenaars geworden van de volgende kopijen:

V. J. L. Ewald, *Christelijk Huis- en Handboek*, of bespiegelingen voor elken dag des jaars, 4 deelen, voor *f* 16,00, in plaats van *f* 26,00.

VI. Pictet, *Christelijke Gebeden voor iederen dag der week, en op bijzondere tijden en voorvallen gepast*, kl. 8vo. *f* 0,90.

VII. Vrillodter, *Aanleiding tot Godvruchtige overdenkingen van het H. Avondmaal.* *f* 1,50.

VIII. *Overzigt der Evangelien van Matth., Markus en Lucas*, benevens de gelijkluidende plaatsen van Je-

JOHANNES, naar de Synopsis van GRIESBACH, voor *f* 1,40, in plaats van *f* 2,80.

Bij L. E. Bosch en Zoon, te *Utrecht*, zijn van de pers gekomen en alom verkrijgbaar gesteld:

I. *De Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk in* 1841. *f* 0,40.

II. *Handleiding tot uitoefening van het Notaris-Ambt in het Koningrijk der Nederlanden*, door J. C. DWARS, Notaris te *Utrecht*. Tweede en vermeerderde druk. *f* 5,30.

III. *De Familie van Eikenstein*, of Beschouwing van de ware Godsdienst des harten, door T. VAN SPALL. *f* 2,70.

IV. *Het Jeugdige Leven van Sir Walter Scott*; (1771—1792) door hem zelven beschreven, met het portret. *f* 2,90.

V. *Het Nederlandsch Muzijkaal Tijdschrift*, 3de Jaargang, geredigeerd door den Heer Dr. F. C. KIST, hetwelk door uitgebreidere correspondentie in belangrijkheid is toegenomen, en op den 1 en 15 van elke maand geregeld uitkomt. Met Muzijkstukken en Portretten. Prijs in het Jaar *f* 6,00.

Tot Akademisch gebruik:

I. GROENEWOUD, *Grammatica Hebraica*, 8vo. *f* 1,20.

II. J. F. L. SCHRÖDER, *Elementa Matheseos*, Pars I et II. 8vo. *f* 8,00.

Bij J. H. den Ouden, Boekverkooper te *Amsterdam*, is uitgekomen en heeft verzonden:

I. D. MOLENAAR, Hervormd Leeraar te '*s Gravenhage*, *Noodzakelijke Zelfverdediging*. *f* 0,30. — II. S. J. DE HORST, Predikant te *Nijkerk op de Veluwe*, een *Woord voor den getrouwen Evangeliedienaar onzer dagen*, Leerrede, naar 2 *Tim.* IV : 2*a*. Ter bevestiging van Ds. J. M. C. NONNEBEL, in de Gemeente te *Nieuw Loosdrecht*. *f* 0,30. — III. *Het ongegronde en voor de Gereformeerde Kerk, vijandig gevaarlijke der*

der daal de Synode in haar rapport voortgebragte redenen, ter verwerping van het door den Eerw. Ds. B. Moorrees, c. s. *ingeleverd Adres aangetoond*, door Z. H. van der Feen, Med. Doct. ƒ 0,80. — IV. *Neêrlandsch schrikbarende Ongevoeligheid en Blindheid, voor het uit* Rome *ons dreigend Geestelijk oordeel*, door P. J. Baron van Zuijlen van Nijevelt.

Bij A. R. Saakes, Boekhandelaar op het Rokin, te *Amsterdam*; en alom, wordt met aanhoudend succes gedebiteerd:

I. *De Jesuiten, de Troon der Nederlanden, en het Concordaat*, vlugtige historische Herinneringen en Wenken; met interessante Aanteekeningen, à 60 Cts. II. *De Pragmatieke Sanctie van het Jaar* 1438, *en het Concordaat tusschen Leo X en Frans I*, door een *Roomsch-Katholijk*, die daaruit het onnoodige van een *Concordaat voor Nederland* op het krachtigste aantoont; à 60 Cents. III. *Priesterlist en Jesuitengonden van de 19e Eeuw*, door daadzaken, in een vijftal verhalen, bewezen, en *waarschuwing* tegen deselve, à 60 Cents. IV. P. Buyssman, *Brief aan mijne Kinderen*, behelzende de *beweegredenen* die hem genoopt hebben om uit de *Roomsche Kerk* tot de *Protestantsche* over te gaan, à 60 Cents. V. *Christelijke Geloofsbelijdenis* van den Roomschen Pastoor A. Hannöver, die met velen zijner Gemeente uit de *Roomsche* tot de *Evangelische Kerk* is overgegaan; met eene vergelijking van hetgeen de *H. Schrift* en van hetgeen de *Roomsche Kerk* leert, à ƒ 1,80. Alles uiterst belangrijk, zoowel voor *Roomschen* als *Protestanten*,

---

Bij de Boekhandelaars J. C. Sepp en Zoon, te *Amsterdam*, is van de pers gekomen en alom verzonden:

I. *Zonde en Verzoener*, door A. Tholuck, Hoogleeraar te *Halle-Wittenberg*, naar de zesde Hoogduitsche uitgave. ƒ 2,20.

Dit

Dit allerbelangrijkste onderwerp, in de geschiedenis van een tweetal Jongelingen voorgesteld, verdient de bijzondere aandacht van alle Godsdienstvrienden.

II. *Bijdrage van Buitenlandsche Godgeleerden, ter vermeerdering van Christelijke kennis.* Eerste deel, twee stukken. ƒ 5,00.

Dit belangrijke Tijdschrift, verdient de aandacht van ieder die gaarne eenige oogenblikken van zijne dagelijksche bezigheden afzondert, tot het lezen van Godgeleerde Geschriften; men zie de beoordeeling in Waarheid en Liefde, 1841, derde stuk, en Godgeleerde Bijdragen, 1841, vierde stuk. Het tweede deel eerste stuk, zal in de volgende maand gereed zijn, als ook Theremin, *over den dood.* — Nog een klein getal Exemplaren is voorhanden van, Ullman, *wat vooronderstelt de Christelijke kerk door een Gekruiste.* ƒ 0,50, en *Christelijke Geloofsleer, opgemaakt uit de woorden des Nieuwen Verbonds.* ƒ 0,90.

VOOR HET

ONDERWIJS IN DE GODSDIENST

is bij M. Smit, te *Groningen*, gedrukt en alom te bekomen:

I. C. H. van Herwerden. C.Hz., *Christelijke Geloofsbelijdenis*, voor hen die begeeren *Lidmaten* der Gemeente te worden, à 12½ Cent. II. J. J. Swiers, *Kleine Katechismus over den weg der Zaligheid*, tweede druk, à 7½ Cent. III. J. J. Swiers, *Katechismus over den weg der Zaligheid*, tweede druk, à 20 Cent. IV. J. J. Swiers, *Eenvoudig onderwijs in de leer der Zaligheid*, bijzonderlijk tot eene *Handleiding bij den Kleinen Katechismus* enz., à 75 Cent. V. J. J. Swiers, *Kleine Katechismus over de Bijbelsche Geschiedenissen*, tweede druk, à 10 Cent. VI. J. J. Swiers, *Bijbelsche Geschiedenissen*, een Leer- en Leesboek, à 30 Cent. VII. J. J. Swiers, *Korte schets der Bijbelsche Geschiedenissen*, een Leer- en Leesboekje voor jonge kinderen, à 20 Cent. VIII. *Vraagboekje over de Christelijke Godsdienstleer*, ten dienste mijner Leerlingen, à 10 Cent.

Te

Bij W. F. van Rijkom, Nieuwe Looijerstraat, N°. 19, te *Amsterdam*, is uitgegeven, en bij de meeste Boekhandelaren verkrijgbaar gesteld:

Prospectus van een nieuw uitgegeven Godsdienstig Weekblad, getiteld:

THEOPHANIA.

Bijdragen tot bevordering van Wetenschap en Deugd.

Prijs per Jaargang *f* 2,00, zijnde nog geen 4 Cts. per week; franco p. p. *f* 2,50.

De Uitgever vleit zich dat dit Werkje, thans eenig in zijne soort, aan eene wezenlijke behoefte van onzen tijd zal voldoen; en twijfelt alzoo niet aan eenen ruimen bijval van het Godsdienstlievend Publiek. Breeder volgens Prospectus, welke op franco aanvragen, *gratis*, te bekomen is. De Inteekening wordt met primo December aanstaande gesloten, zullende na dien tijd de prijs met 50 Cts. verhoogd worden.

Te *Utrecht*, bij J. G. van Terveen en Zoon, is van de pers gekomen en alom verzonden.

Handboek voor de Vaderlandsche Land-Huishoudkunde, door C. A. Bergsma, Hoogleeraar te *Utrecht*, eerste stuk, in gr. 8vo. *f* 3,60. Met nog een stuk, hetwelk zoo spoedig mogelijk zal volgen, is dit belangrijk werk kompleet.

VOORDEELIG AANBOD.

Natuurlijke Historie van het Rundvee in ons Vaderland, door J. le Francq van Berkhey, in 6 deelen, met 62 uitslaande platen en portret. Bij Inteekening *f* 113,55.

W. van Boekeren, Eigenaar geworden zijnde van nog weinige volledige Exemplaren, biedt dezelve aan, zoo lang de geringe voorraad duurt, *f* 18,00.

W. van Boekeren, te *Groningen*, heeft uitgegeven en alom verzonden:

I. *Handboek voor de Toepassing der Wetten op de hef-*

hoofdstuk van de Regten van Successie en van Overgang bij Overlijden, in verband gebragt met Nederlandsche Wetgeving. ƒ 2,40.

VOOR LEESGEZELSCHAPPEN:

II. *Keizerin en Slavin*, een geschiedkundig Verhaal, uit de derde Eeuw der Christelijke Kerk. Uit het Hoogduitsch, 2 deelen, met vignet. ƒ 7,20.

III. *Het menschelijk Hart en deszelfs Beproevingen.* Door Mrs. BRAY, Schrijfster van *de Protestant*, enz. Met vignet. ƒ 2,90.

IV. *Andreas Hofer of Tyrol in* 1809. Een geschiedkundigen Roman, door H. E. R. BELANI, 2 deelen, met vignet en portret. ƒ 6,50.

V. *Het Beleg van Steenwijk*, geschiedkundig Verhaal uit de XVIe Eeuw, door W. STORCK, met vignet. ƒ 2,90.

INHOUD.

BOEKBESCHOUWING.

J.

INHOUD.

MENGELWERK.

BOEKZAAL

DER

GELEERDE WERELD,

EN

TIJDSCHRIFT

VOOR DE

PROTESTANTSCHE KERKEN,

IN HET

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

Voor NOVEMBER 1841.

TE AMSTERDAM, BIJ
DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,
op den Singel, tusschen den Blaauwburgwal
en de Bergstraat, N°. 320.

MDCCCXLI.

De prijs is 30 Cents.

BOEKBESCHOUWING.

Nagelatene LEERREDENEN *van* J. HERINGA, EL.Z. *Te* Utrecht, *bij* J. G. van Terveen en Zoon, 1840. *XII en* 182 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 2,00.

Uit het door de Heeren K. HERINGA, E. HERINGA en H. E. VINKE geteekend Voorberigt, blijkt, dat zij deze Leerredenen, uit het groot aantal in handschrift nagelatene van hunnen beminden vader en vaderlijken vriend, hebben uitgezocht, en aan de drukpers overgegeven, om alzoo aan het verlangen van velen te voldoen, en nog eenige Leerredenen van den hooggeachten, in zijn leven zoo ijverig werkzamen, Leeraar en Hoogleeraar te ontvangen. Zij hebben zich in hunne keuze laten leiden, zeggen zij, deels door de belangrijkheid der onderwerpen, deels door den tijd, op welken en de plaats, waar ze zijn uitgesproken, deels door den geuiten wensch van sommige wijze en Godvruchtige vrienden des Ontslapenen, dat deze en die Leerrede in den uit te geven bundel mogten worden opgenomen. Wij willen dit ook gaarne zoo veel mogelijk laten gelden, en begrijpen, dat daarom de tijd en plaats onder elke Leerrede met de Gezangen en Psalmen zijn aangewezen; maar kunnen echter niet toestemmen, dat hieruit eenige verpligting zoude

zijn voortgesproten, tot de uitgave, noch ook eene genoegzame verdediging van dezelve. Het blijft voor ons altoos eene zeer bedenkelijke zaak, na den dood eenes beroemden mans, Leerredenen van hem in het licht te zenden, welke men geenszins oordeelen kan, door hem voor de pers bewerkt te zijn.

Het zijn deze twaalf teksten en onderwerpen, welke in den hier geleverden bundel voorkomen; I. *Spreuk.* IV: 7*a.* De wijsheid is het voornaamste. II. 1 *Sam.* XXVIII: 3—25. SAUL bij de zoogenaamde waarzegster te *Endor.* III. 1 *Kon.* XIX: 9—18. De Godspraak aan ELIAS op *Horeb.* IV. *Jonas* I: 6*b.* De zorgeloosheid der menschen omtrent hunne eeuwige belangen. V. *Pred.* XII: 13, 14. Van alles dat gehoord is, is het einde van de zake: Vrees God en houd Zijne geboden, enz. VI. *Matth.* XV: 23*a.* Het wijs en heilig zwijgen van JEZUS. VII. *Rom.* VIII: 34*a.* Het bidden des verheerlijkten Zaligmakers voor de Zijnen. VIII. *Joh.* XVI: 23*b.* Het bidden in den naam van JEZUS CHRISTUS. IX. *Luk.* XXIV: 52*a.* Het betamende aanbidden van onzen Heer JEZUS CHRISTUS. X. *Hand.* XXIV: 25*b.* Een bij uitstek merkwaardig voorbeeld van de ontwijking der beschamende lessen van het geweten. XI. 1 *Cor.* III: 18*a.* Waarschuwing tegen zelfbedrog. XII. *Hebr.* XII: 22*a*, 23*b.* De wederzijdsche betrekking tusschen de gezaligden in den hemel en de geloovigen op aarde; gehouden op (den Allerheiligen dag) 1 Nov. 1835, des voormiddags in de Domkerk, te *Utrecht.*

Ze

Ze zijn alle van eenen zeer stichtelijken inhoud, munten uit in eenvoudig- en kortheid, en verdienen alle als geschreven en vervaardigd door eenen bekwamen en Godvruchtigen Leeraar en Onderwijser van anderen, niet alleen van zoogenaamde leeken, maar ook van jongelingen, die mede door hem tot het gewigtigst werk werden voorbereid, gewaardeerd te worden. Het blijkt evenwel niet dat zij opgesteld zijn, om tot modellen voor anderen te verstrekken, door eenen zoo zorgvuldigen en bekwamen Hoogleeraar, als HERINGA was.

Hier en daar treft men iets kenmerkends aan, b. v. in de derde preêk aan het slot van het tweede deel: »Kunt gij u hiermede vergenoegen, mijne Geliefden? Of wenscht gij nog meer? Meent gij, in deze teekenen, eene afbeelding te zien van den last, aan ELIAS gegeven; of eene aanduiding van hetgeen HAZAËL, JEHU en ELIZA doen zouden; of eene bestraffing van ondersteldeu, onmatigen ijver van ELIAS; of eene voorspelling van Gods handelwijze in volgende tijden? Gaarne wil ik de geleerdheid, het vernuft, de scherpzinnigheid, de Godvruchtige bedoeling, de stichtelijke strekking, in zoodanige gevoelens doorstralende, erkennen; maar van derzelver waarheid en gegrondheid heb ik mij, tot nu toe, niet kunnen overtuigen."

In de tweede, aan het einde des eersten deels: »Zoo heb ik u, naar mijn beste inzien, het geschiedverhaal verklaard. Indien ik uwe weetgierigheid niet heb bevredigd, dit zal mij niet bevreemden;

ik laat gaarne aan ieder de vrijheid, om van mij te verschillen en zal mij verblijden, wanneer iemand u en mij beter onderrigten kan. Hoe men dan ook over de bijzonderheden der gebeurde zaken moge denken; men zal toch, in SAULS handelwijze en lot, een treurig voorbeeld zien van de radeloosheid, tot welke de zondaar vervalt, die den raad van God verwerpt."

Meer zoete speling is het te noemen dan navolgenswaardige preêkmethode, om (gelijk hier in de vierde Leerrede) uit het wakker roepen van een in slaap gevallen reiziger: »*Wat is u, gij hardslapende?*" door eenen stuurman, bij het vreesselijk loeijen van een storm, aanleiding te nemen, om opzettelijk te spreken over de zorgeloosheid der menschen, omtrent hunne *eeuwige* belangen? Waartoe dan niet liever den tekst genomen b. v. uit de geschiedenis van JEZUS laatsten nacht in *Gethsemané?*

De zevende, achtste en negende Leerrede, gehouden 8 Mei 1831, 13 Nov. 1836 en 22 Jan. 1837, zijn niet onvoegzaam naast elkander, achtereenvolgende hier opgenomen. Velen zullen waarschijnlijk wel verlangen de bijzondere gedachten des overledenen Hoogleeraars te vernemen, hier voorkomende, omtrent de voorbede van JEZUS voor de Zijnen in den Hemel? Wij willen het daarom hier, als ook iets kenmerkends bevattende tot stichting, ter beoordeeling laten volgen. Na aangemerkt te hebben, dat hier aangaande het bidden des Verlos-

lossers (*Rom.* VIII : 34e) vier bijzonderheden onze eerbiedige opmerking verdienen: 1.) waarin dit bidden besta; 2.) wat onze Voorspraak voor ons bidde? 3.) in welke betrekking Hij dit doe en 4.) welke uitwerking dit bidden voor ons hebbe? beantwoordde HERINGA deze vragen op den predikstoel dus:

» Waarin bestaat dit bidden des Heilands? Toen onze Zaligmaker, in Zijnen vernederden staat, op aarde verkeerde, ons in alles gelijk, uitgenomen in de zonde, bad Hij, gelijk een heilig mensch bidt, met diepen eerbied, uitgedrukt in oog, in stem, in staande of knielende houding, met vertrouwen op 's Vaders verhooring, en met onderwerping aan 's Vaders wil: nu eens stil zuchtende, dan eens luid sprekende, en in *Gethsemané* Zijne smeeking, met sterk geroep en tranen, Gode opofferende. Op deze wijze zullen wij ons toch den verheerlijkten Zaligmaker niet kunnen voorstellen. » Hij is," zegt PAULUS, » aan Gods regterhand, en bidt voor ons." Hij is met het hoogste gezag bekleed, en kan volkomen zalig maken, die door Hem tot God gaan. Hij zelf schenkt dien Geest, welken Hij van den Vader voor ons bidt. Zijn bidden moet dus niets te kort doen aan den staat van heerlijkheid en magt, in welken Hij is geplaatst. Zullen wij dan alle gedachte aan *bidden*, *begeeren*, *verlangen*, *van God vragen*, vaarwel zeggen? Daartoe vind ik, na bij herhaling over dit onderwerp gedacht te hebben, geene vrijheid. Neen! de verheerlijkte Verlosser, die alles, wat

Hij is en doet, is en doet naar den wil en ter eere Zijns Vaders, wiens wil en wensch geheel instemt met 's Vaders wil, *verlangt*, *begeert*, met vertrouwen, de bewijzen van Goddelijke genade en gunst, voor ons onwaardigen, dat is: Hij *bidt* voor ons."

»Vraagt Gij, wat onze hemelsche Vriend voor ons verlangt? Het kan niet anders zijn, dan wat 's Vaders genadig welbehagen is, ons te schenken met Zijnen Zoon, welken Hij voor ons heeft overgegeven: het is dus alles, wat ons waarlijk nuttig is. Het kan niet anders zijn, dan wat CHRISTUS beloofd heeft ons te zullen geven: en Hij geeft Zijnen schapen het eeuwige leven. Het kan niet anders zijn, dan wat Hij op aarde reeds voor Zijne geliefden bad, dat zij in de waarheid mogten blijven staan en van den booze bewaard worden, dat hun geloof niet mogt ophouden, dat zij onderling één van hart en ziel mogten zijn, één met Hem, één met Zijnen Vader; en dat zij eens bij Hem zijn mogten en Zijne heerlijkheid aanschouwen. Het kan niet anders zijn, dan wat Hij zelf hen, in Zijnen naam, heeft leeren bidden, het dagelijksche brood, de vergeving der zonden, de verlossing uit de verzoeking des boozen en de beste gaven des H. Geestes."

»Dit alles verlangt Hij voor ons, in die zelfde betrekking, in welke Hij ons van God gegeven *is*, tot een' volkomen' Zaligmaker en Verzoener onzer zonden. Om dat, in al den nadruk des *woords*,

te

te zijn, moest Hij, niet slechts onze Leeraar en ons voorbeeld op aarde wezen; maar ook, zelf regtvaardig, voor ons onregtvaardigen, lijden, gehoorzaam worden tot den dood, ja tot den dood des kruises. Maar ook daartoe moest Hij opgewekt en verheerlijkt worden, en onze Helper, Zaakverzorger, Middelaar, Voorspraak, in den hemel, zijn. Gods weldaden moeten ons, door Hem, om Zijnen wil, tot belooning van Zijnen arbeid en van Zijn lijden, toekomen. Wat Hij voor ons verdient en verlangt, dat verkrijgen wij, door Hem, van den Vader."

»Houden wij dit onder het oog, dan zullen wij de uitwerking van dit bidden des Heilands, ook in het regte licht beschouwen. Wij zullen dan niet meenen, dat de hemelsche Vader, door de voorspraak van onzen Heer JEZUS CHRISTUS, nog moet bewogen worden."

In de vierde, zeker eene der beste Leerredenen, hier voorkomende, troffen wij deze juiste, den schranderen schriftverklaarder kenmerkende, aanwijzing met genoegen aan:

»In onzen tekst zien wij eene vreemde vrouw, door den nood harer dochter gedrongen, hare toevlugt nemen tot de wonderdadige magt van Israëls redder. Zij roept Hem, terwijl Hij langs den weg gaat, luidkeels na: »*Heer! Zoon van David, ontferm u over mij! mijne dochter is deerlijk van den duivel bezeten.*" Doch JEZUS gaat voort, zonder een enkel woord te antwoorden. De

ontruste moeder houdt aan, loopt Hem na, en blijft om hulp en ontferming roepen. Dit treft de goede discipelen, die nog het wijze en weldadige oogmerk des Heilands niet doorgronden. Zij worden voorspraken voor de Kananeesche vrouw. »Help haar" (zeggen zij) »en laat haar dan henen gaan; want zij roept ons na; zij zal ons toch niet met rust laten en gij zult Uw oogmerk, om hier oploop van menschen te vermijden, niet bereiken." Doch de vrouw had die voorspraak niet noodig. Waren de leerlingen bewogen, zouden wij bewogen zijn geweest; JEZUS was het veel meer. Hij, die zoo menigen lijder, zoo menigen onwaardigen lijder, op de eerste toespraak, ja zonder om hulp verzocht te zijn, redde, was hier, ook zonder geroep en zonder tranen, tot hulp gereed. Maar Hij wilde met buitengewone goedheid helpen; Hij wilde meer doen dan de kranke dochter genezen; Hij wilde de weldaad aangenamer maken, door ze te schenken als eene belooning van standvastig geloof; Hij wilde de vreemde vrouw niet slechts verblijden, maar ook vereeren; Hij wilde haar niet alleen nuttig zijn; maar haar ook, als voorbeeld van ootmoed en vertrouwen, nuttig doen zijn voor hare tijdgenooten en voor de volgende geslachten; Hij wilde deze geheele ontmoeting leerrijk maken, boven vele andere in de geschiedenis van Zijn leven. Hij wist, dat de vrouw, noch door Zijn stilzwijgen, noch door Zijn in schijn terugstootend antwoord, zou worden afgeschrikt: en de uitkomst heeft

heeft getoond, dat haar geloof en haar aanhouden, met Zijne goedkeurende lofspraak en met Zijnen zegen is bekroond geworden."

In de zesde Leerrede gewagende van JEZUS *zwijgen*, voor den *Raad*, voor HERODES en PILATUS, doet HERINGA deze menschkundige, schoone aanmerking hooren:

» Wij eerbiedigen dan telkens, in dit zwijgen, Zijne onschuld, die geene verantwoording noodig had; Zijne kloekmoedigheid, die het Hem bereide lot, zonder zucht of klagt, onderging; Zijne gelatenheid, die, onder al de stormen der driften rondom Hem, eenen kalmen geest bewaarde; Zijne wijsheid, die geene vruchtelooze pogingen verkoos in het werk te stellen; Zijn vertrouwen op God, hetwelk Hem behoedde, om, als Hij gescholden werd, (*niet*) weder te schelden, overmits Hij Zijne zaak overgaf aan dien God, die regtvaardiglijk oordeelt, en Zijne bereidvaardigheid, om Zijn leven te geven tot een rantsoen voor velen."

Dit zij genoeg, ten aanzien van dezen bundel, ter beschouwing in dit Tijdschrift; daar ze door wijlen den hooggeachten Schrijver niet voor de pers gereed waren gemaakt.

DIS-

DISSERTATIO Theologica de JESU *in vitam reditu, quem ... pro gradu Doctoratus ... in Academia Rheno-Trajectina ... publico examini submittet* J. I. DOEDES, *e pago* Langerak, *ad. XVI M. Junii, A.* CIↃIↃCCCXLI, *hora I. Trajecti ad Rhenum, apud* C. van der Post, Jr. *Bibliopolam.*

De Heer DOEDES heeft voor zijne Dissertatie een goed onderwerp gekozen, welks bewerking hem niet anders dan voordeelig konde zijn. Het is ook berekend naar de behoefte van dezen tijd, waarin men zich als om strijd benaarstigt, om al de oude quaestiën, hoezeer reeds lang ook afgedaan, weder op te halen, en zulke lezers die, hoe hoog ook van zich zelven denkende, echter zeer weinig doorzigt en geringe kunde hebben, dat men ze wel zwakken noemen mag, aan het wankelen te brengen. Niemand geloovende dan zich zelve, en de gebeurtenissen, met en door den Zaligmaker voorgevallen, veel beter wetende dan Zijne tijdgenooten, oog- en oorgetuigen en dan de eenvoudig verhalende Evangelisten, (*qualis stultitia!*), herhaalt men weder tot walgens toe, dat de Heere *niet gestorven*, dat Hij dus ook *niet opgestaan* zal zijn; terwijl men zijn subliem verstand als uitput, om daaraan nog een kleurtje te geven, alsof men het waarlijk toch zoo kwalijk niet meende, en de goede zaak

zaak van het eenvoudig Christelijk geloof er ook geen wezenlijk nadeel bij zoude lijden, wanneer men zich door hun hooger inzien geleid, de voornaamste gronden daarvoor liet benemen.

Het is vooral voor jonge Theologanten dienstig dus, dat zij bekend worden met hetgeen vroeger ten deze geschied is en tot in onze dagen gedaan werd en wordt: om alzoo te beter in staat gesteld te worden, om op hunne hoede te zijn en noch zelve bedrogen te worden, noch anderen te laten misleiden. Doedes heeft dan ook niet ten onregte, als ter *inleiding*, eene tamelijk breedvoerige opgave gedaan, van de tegenstanders en bestrijders der waarheid van 's Heilands verrijzenis uit het graf; en van derzelver gevoelens en aangevoerde redenen, van vroegeren en lateren tijd, en alzoo dus ook den beruchten STRAUSS niet vergeten; kortelijk tevens vermeldende eenige verdedigers der waarheid, die het ijdele der daar tegen aangevoerde drogredenen hadden en hebben aangewezen.

Na hieraan een dertigtal bladzijden te hebben toegewijd, treedt DOEDES ter zake, verdeelt zijne verhandeling in twee deelen en beijvert zich 1.) om, vooral tegen STRAUSS en WEISSE, daar anderen zijnes achtens genoeg door anderen wederlegd zijn, *de opstanding van Jesus uit de dooden* als eene daadzaak te handhaven, en, in het tweede deel, het hoog gewigt daarvan te bewijzen en te bevestigen, door haar in verband te brengen met andere hoofdstukken der leer van het Evangelie.

Oor-

Oordeelende te regt dat hij, om doel te treffen, in de eerste plaats hier te overwegen had, wat de Evangelisten ons over de opstanding van JEZUS mededeelen, opdat alzoo blijke van de bronnen, van welke men hier veilig zich bediene, heeft hij zich, in het eerste Hoofdstuk van het eerste deel, daarmede op deze wijze bezig gehouden, dat hier *eerst* de verhalen zelve der Evangelisten worden opgegeven, en *daarna* derzelver geloofwaardigheid aangetoond. Bij de herinnering aan de Evangelische verhalen zelve, dachten wij aan zekeren beroemden nu wijlen Zwitserschen Kerkleeraar, die in eene Leerrede, ook in onze taal overgebragt, de opstanding des Heeren betoogde, door de voorlezing alleen van de verhalen der Evangelisten zelve. De jonge Doctor evenwel heeft, onder en bij de vermelding, ook het een en andere kortelijk ter verklaring gevoegd, en in onder aan geplaatste aanmerkingen aangename bewijzen gegeven van zijne naauwkeurigheid, goed oordeel, en in de uitlegkunde verkregene kennis. Ten bewijze getroosten wij ons gaarne de moeite van eene derzelver op *Matth.* XXVIII: 2, hier over te schrijven: Interpretibus, qui de terrae motu hoc loco cogitandum esse negarunt (conf. KUINOELII Comment. ad h. l. p. 798. vol. I.) nuperrime assensit anonymus in Diario Amstelodamensi, *Maandschrift voor Christenen*, 1841, V. 4. p. 236 seqq. verba σεισμὸς ἐγένετο μέγας s. 2. vertens: »et magna commo»tio animi facta est, *eene groote ontroering* of »ont-

» *ontsteltenis* had er plaats bij de wachters." Monet, mulieres terrae motum non animadvertisse, neque hanc ob causam milites metuentes fugisse, sed propter Angelum descendentem; hujus descensum non necessario comitari terrae commotionem, quod tamen particula γὰρ significare videretur, neque *magnum* terrae motum postulari. Ut mihi autem videtur, tenendum est relativam q. d. esse τοῦ μέγας notionem, ita ut, quam alter majorem dicit commotionem, leviorem alter existimet; neque totam conquassatam esse Hierosolymam, sed unice tractum, qui sepulcrum contineret, quod custodientes milites facile omnem ejus vim senserunt, mulieres vero ipsam hanc ob causam non animadverterunt; ex hoc igitur sequitur terrae motum non late se extendisse. Lubens concedo, terram non commotam esse, *quia* Angelus de coelo descendit; exinde autem minime sequitur, Angelum descendere non *potuisse*, dum terra concutiebatur, quod Vir Vener. aliquatenus statuere et urgere mihi videtur, quum nusquam alibi mentionem fieri moneat Angeli, terra tremente, descendentis. Prae omnibus ei obstat difficultas grammatica. Sect. 4, verba ἀπὸ δὲ τοῦ φόβου αὐτοῦ ἐσείσθησαν οἱ τηροῦντες exponunt effectum antecedentium; voculam δὲ vertas igitur: *autem*, — » prae metu autem ejus fugerunt," etc. Quod si s. 2 verba verti possent: » *magna commotio animi* » *facta est*," jure exspectabis quidem expositionem causarum hujus σεισμοῦ (s. 2, 3,), minime vero ite-

iteratam hujus commotionis commemorationem. Vertenti igitur: *et magna animi commotio* (σεισμὸς) *facta est, nam angelus* etc. — *prae ejus metu* δὲ? *commoti sunt* (ἐσείσθησαν) *custodientes* etc. patet, hisce inesse tautologian, quam scriptor certo evitasset. Hanc ob causam Viro Venerando non assentio." — (Jure utique et merito.) Conf. FRITZSCHIUS ad h. l.

Na de voorstelling der berigten, doet DOEDES zien, dat dezelve — in uitnemende overeenstemming kunnen gebragt worden, dat er niets in voorkomt, hetwelk niet heeft kunnen geschieden — en dat ze van geloofwaardige getuigen ontleend zijn.

Het tweede hoofdstuk behelst *eerst* de ontwikkeling van een ontkennend bewijs, dat namelijk het vermoeden van bedrog niet te verdedigen zij en *vervolgens* een stellig of bevestigend, door het beroep namelijk op en de aanwijzing van de zekerheid van JEZUS verschijningen aan de Zijnen.

Wat het eerste aangaat, redeneert DOEDES hier uit de geaardheid en denkwijze der Apostelen, en uit de moeijelijkheid om in deze bedrog te plegen.

Eenvoudigheid en waarheidsliefde kenmerkten de Apostelen, zij waren wegens Zijnen dood bedroefd en ter neer geslagen en verwachtten Zijne herleving niet. Maar al wilde men ook zelfs toegeven, of zich voorstellen, dat zij bedrog hadden kunnen willen plegen:

Prohibuisset Senatus Judaeorum, difficile reddi-

dedisset militum custodia, fraudisque eos accusasset ipsum sepulcrum, corpore vacuum. Het vermoeden zelfs van bedrog, wordt derhalve drievoudig verwijderd, en de redenering van WEISSE en vooral van STRAUSS naar behooren te regt gewezen en ten toon gesteld. Zich voorstellende, dat de *krijgslieden* door al het gebeurde tot nadenken gebragt, later de Christelijke Godsdienst zelve zullen hebben aangenomen, heeft DOEDES er deze noot bijgevoegd: Digna, quae hic commemorentur, PLESSINGII verba mihi videntur: Postquam milites, qui sepulcrum custodierant, Caesaraeam reversos esse monuit, ibique eum commilitonibus audita, visa et peracta communicasse, recte ad CORNELII historiam provocat, ut MATTHAEI narrationis fidem historicam confirmet. — »Würde »wohl der Römische Hauptmann daselbst, CORNE»LIUS, mit seinen Angehörigen und einigen Kriegs»knechten, sich zum Christenthum bekehret, ei»nem Betrüger, den Petrus gehöret, und als ei»nen göttlichen Gesandten aufgenommen haben? »Die Bekehrung des Cornelius ist uns also Bürge, »dass die Kriegsknechte zu *Caesarea*, die Ge»schichte des Grabes Jesu nach der Wahrheit er»zählt haben." Monet enim, Romanorum milites, qui Hierosolymis et Caesaraeae merebant, eidem subfuisse duci. Conf. Act. Ap. XXIII: 23—32, ERNESTI, *Inst. Interpr.* P. III, C. X, § 98, et facile inter se commercium eos habere potuisse. Conf. quoque Act. Ap. XXVI: 26.

In de andere afdeeling van dit hoofdstuk beschouwt

schouwt nu DOEDES de verschijningen van den herrezenen Verlosser wat van nader bij, et probare conatur, quaecumque nobis de Jesu in vitam revocato, a discipulis conspecto, tradita sunt, fide digna esse quam maxima, *tum*, quia egregie haec relata inter se conveniunt, neque alteram altera excludit narratio, *tum*, quia Jesu redivivi apparitiones, ut fidem habeamus iis, qui de illis testimonium ferunt, suadent, *tum*, quia omnia, huc usque ex Evangeliis percepta et disputata, egregie confirmentur Pauli Apostoli testimonio, *tum*, quia his nihil inest, quod cum naturae legibus pugnare jure quis statuat.

De tegenwerpingen, hoe zouteloos ook en ongerijmd, worden hier echter onbekrompen medegedeeld, opdat de wederlegging te duidelijker in het oog valle, hetgeen wij zeer goed keuren, in zulk eene proeve ter eigene oefening ook tevens opgesteld. Zeer goed toont DOEDES ook begrepen te hebben, dat er in de hoofdzaak weinig verschil is tusschen dezulken, die JEZUS opstanding onder de mythen rekenen, en de zoodanigen, die de verhalen van die groote en heugelijke gebeurtenis, aan het bedrog der Apostelen toekennen. De slotsom is immers, hetgeen niet moet worden uit het oog verloren, bij de overweging der sluwe redeneringen van de ongeloovigen, die het vergif bedriegelijk opzuikeren, dezelfde, te weten dat de Heere JEZUS wezenlijk niet zal zijn opgestaan.

Als hij meent, dat, ter vereeniging van de Evange-

gelische berigten, noodig is aan te nemen, dat het door MATTHEUS, Hoofdst. XXVIII: 9, 10, vermelde *niet* op den dag van JEZUS opstanding, maar later gebeurd zal zijn, stelt hij zulks echter eenigzins twijfelachtig voor, en schijnt hij dus zelf eenigzins gevoeld te hebben, dat zijne aangevoerde gronden niet duidelijk genoeg zijn. Men heeft ook inderdaad deze gissing, welke ons zeer onwaarschijnlijk voorkomt, niet noodig. Men bedenke slechts, niet alleen dat MARIA *van Magdala*, zoo als zij het graf open zag, ijlings haar gezelschap verliet, om daarvan aan JEZUS jongeren te berigten, terwijl de andere vrouwen, bij het nader onderzoek, van de Engelen het berigt ontvingen, dat Hij reeds opgestaan was en het bevel, om deze blijmare aan PETRUS en de andere Discipelen zonder uitstel te brengen en dat dit door haar geschied is, blijkens *Luk.* XXIV: 22 en 23; maar ook, dat, op de eerste tijding door MARIA gebragt, PETRUS en JOANNES (als gecommitteerden) terstond heen gingen, om de zaak aan het graf te onderzoeken, dat inmiddels ook de andere vrouwen aankwamen, om aan de Discipelen volgens haren aangenamen last te boodschappen, en dat later MARIA *van Magdala* voor de tweede reis aan het graf gekomen, terwijl PETRUS en JOANNES weder van daar vertrokken waren, het geluk had van haren Heere zelve te zien, en vervolgens ook, naar het schijnt, zeer kort daarop, toen MARIA weder heen gegaan was, ter gehoorzaming aan het bevel van haren Heer, ook

Qq 2 het

het gezelschap vrouwen, waarvan MARIA zich afgescheiden had, over dat zelfde voorregt zich verheugen mogt. Men heeft dan slechts aan te nemen, dat zij in die groote aandoening, verwarring, haast, vrees en hoop elkanderen voorbij of mis zijn geloopen, hetgeen er in de stad en buiten dezelve — daar de grafplaats in een *hof* was uitgehouwen — zeer gemakkelijk zal hebben kunnen geschieden. Zoo laat zich ook de afzonderlijke verschijning van JEZUS aan PETRUS (*Luk.* XXIV: 34. en 1 *Kor.* XV: 5 vermeld) zeer goed verklaren, zoowel als het geheele verhaal van de verschijning aan de *Emmausgangeren.*

Tot het tweede deel gevorderd, beijvert zich DOEDES, om het hoog belangrijke van JEZUS opstanding uit de dooden in het oog te doen vallen, door te wijzen op het zoo merkwaardig als duidelijk bemerkbaar verband van deze groote gebeurtenis, 1.) met 's Heilands leer, daden, lotgevallen en leven op deze aarde voor Zijnen dood, 2.) met de geschiedenis der Apostelen, die anders onverklaarbaar is, 3.) met de lotgevallen van de eerste Christelijke Kerk, en 4.) met onze hoop op een toekomend heil, of eigenlijk, volgens de hier in acht genomene beschouwing of uitwerking, met de leer der *regtvaardigmaking*, *zedelijke verbetering*, *opstanding* en van het eenwige leven.

Men zal alle reden vinden, om tevreden te zijn, met de wijze, waarop dit hier uitgewerkt, met gedurig in het oog houding van de bedenkingen en mag-

magteloose pogingen van het ongeloof bijzonder ook in onze dagen, met ernst en naauwkeurigheid doorgaans beredeneerd en in verscheidene bijzonderheden aangewezen is. Van hetgeen, door anderen, vroeger en later, hierover meermalen juist en schoon gezegd is, heeft DOEDES verstandig gebruik gemaakt en alzoo getoond, met dit gewigtig onderwerp zich naar behooren bekend gemaakt en zich daarin wel geoefend te hebben. Ten blijke van onze bijzondere tevredenheid hierover, en ter bevestiging van ons gunstig oordeel, schrijven wij er dit slot uit over:

»Ipse, uti supra vidimus, sibi CHRISTUS mortuorum resurrectionem tribuit, quam, quominus sensu morali accipiamus, vetat hoc, quod addit: καὶ ἀναστήσω αὐτὸν ἐγὼ τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ (Joh. VI: 40). JESU doctrina instituti, deque Ejus in vitam reditu persuasi, Apostoli eandem doctrinam professi sunt, quam ut confirmarent, ad resuscitationem Sospitatoris e mortuis provocarunt. Docent mortuos in vitam aliquando CHRISTUM revocaturum esse, omnesque judicaturum; Deum, ut omnes hoc rite teneant, e mortuis Eum resuscitasse (Act. Ap. XVII: 31), atque per Eum nos olim in vitam revocaturum esse (2 *Cor.* IV: 14; 1 *Thess.* IV: 14 sqq). Si de corpore quaeras, quo induti apparituri simus, multa certe habet, quae nobis opponat ratio humana, quae corporis resurrectionem illudit, et infitias ire conatur. Absit vero, ut disputando argumentis eam vindicemus,

 aut

aut ad ea, quae objiciunt philosophi, animum advertamus. Finem imponamus necesse est disquisitioni nostrae, quae ne justo longior fiat metuo. Jurare hic liceat in verba magistri, et PAULUM nos sequi profiteamur, qui: ποίῳ δὲ σώματι ἔρχονται; quaerenti, respondet: ἐγείρεται ἐν ἀφθαρσίᾳ, ἐν δόξῃ, ἐν δυνάμει. Corpus erit *spiritualis*, perniciei non obnoxium, nam οὐδὲ ἡ φθορὰ τὴν ἀφθαρσίαν κληρονομεῖ, neque, quod peccato serviit corpus, vitae aeternae particeps fieri poterit (1 *Cor.* XV:35 sqq.). JESUS CHRISTUS μετασχηματίσει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν, εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸ σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ (*Phil.* III:21.). Multae sane difficultates remanent, neque intellectu facilis haec doctrina nobis videtur, at morali aut symbolicae ejus interpretationi favere non ausim. Qui enim eam proponunt, non recte attendisse mihi videntur ad comparationem, quam PAULUS instituit, *tum* inter ADAMUM et CHRISTUM, *tum* inter CHRISTUM et nos. Quod enim PAULUS de ADAMO profitetur, per eum omnes mori, nequaquam improprie, sed proprio sensu accipiendum est, de morte physica eamque secuturo statu infelicissimo, cui opponitur ἡ ζωὴ, quam per CHRISTUM omnes consecuturi sunt, ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται (1 *Cor.* XV:22.). Patet igitur verum esse, quod dixit: δι' ἀνθρώπου ὁ θάνατος, καὶ δι' ἀνθρώπου ἀνάστασις νεκρῶν (s. 21). Deinde attendas, quaeso, ad comparationem, quam in-

instituit inter CHRISTUM et nos. Prouti CHRISTUS resuscitatus est, ita quoque nos Deus in vitam revocabit, sed ἀπαρχὴ Χριστὸς, ἔπειτα οἱ τοῦ Χριστοῦ (s. 23, coll. *Rom.* VIII: 11; 1 *Cor.* VI: 14). Eadem ratione, qua e sepulcro CHRISTUS prodiit redivivus, nos aliquando in vitam redituri sumus, ἕκαστος δὲ ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι· ne vero illud proprie, hoc improprie quis interpretetur, quo fieret, ut CHRISTUS nullo modo ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων dici potuisset (s. 20). Hoc nomine tantum Eum PAULUS insignivit, qui mortuus, at in vitam revocatus, numquam moriturus est, quocirca nec LAZARI neque aliorum in vitam reditus ei obest, qui denuo mortui sunt, ut iterum olim in vitam revocentur.

E mortuis resuscitati vitae aeternae participes erunt; qui cum CHRISTO fidei vinculo juncti sunt, nullam perniciem extimescendam habebunt. Ἔσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος (1 *Cor.* XV: 26), quo subacto, omnes τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου ferentes, et immortalititate donati, de veritate sibi persuadebunt τοῦ λόγου· κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς νῖκος. Victoris agminis tunc audietur chorus: ποῦ σου, θάνατε, τὸ κέντρον; beatorumque paean: ποῦ σου, ᾅδη, τὸ νῖκος; Vita incipiet salutis numquam interiturae; namque ejus pignus est JESUS CHRISTUS, in vitam a Deo revocatus, caput totius corporis, cujus nos membra sumus, cum eo arctissime juncta; qui, uti in omnibus, ita quoque longae illius in vitam revo-

 ca-

catorum seriei primus est, ἀρχὴ πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν.

Quod hic suspicari tantum nobis licuit, in statu felicissimo certo cognitum habebimus; imperfecta hic, perfectior ibi erit scientia nostra. Una cum caeteris, qui CHRISTO toti se tradiderint, perspectum habebimus *tum* nexum, qui JESU CHRISTI operi cum nostra intercedat salute, *tum* Ipsum et τὴν δύναμιν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ (*Phil.* III: 10). Laudes Dei celebrabuntur: τῷ Θεῷ χάρις τῷ διδόντι ἡμῖν τὸ νῖκος, διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ (1 *Cor.* XV: 57), et qui de se ipse affirmavit: Θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον (*Joh.* XVI: 33), illum aliquando beati laetum nuntium palam profitentem audient (*Apoc.* I: 18): ἐγενόμην νεκρὸς, καὶ ἰδοὺ ζῶν εἰμι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.

De achteraan geplaatste *theses* komen meest alle of overeen met den inhoud der Dissertatie, of kunnen daaruit worden afgeleid en de zes laatste voegen wel bij dezelve of komen met den tijd overeen.

Wij wenschen dan den jeugdigen Godgeleerde van harte geluk met de zoo goede keuze en ijverige, hartelijke en wel gelukte bewerking van dit gewigtig onderwerp; veel zal hij er voor zich zelven uit geleerd hebben, niemand zal zich beklagen deze zijne lettervrucht gelezen te hebben en wij vleijen ons en vertrouwen dat hij, met zulke echte christelijke gevoelens vervuld, als hier door hem ten toon gespreid en gestaafd zijn, bij leven, gezond-

zondheid en voortgezette oefening, veel nut zal stichten in de Gemeente onzes Heeren, die overgeleverd is voor onze zonden en opgewekt tot onze regtvaardiging.

BIJBELOEFENING over het Evangelie van JOANNES, *door* H. VAN HEIJNINGEN, *Lid van de Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te* Leiden, *en Predikant te* Meppel. *Tweede Deel. Te* Schoonhoven, *bij* S. E. van Nooten, 1840. 347 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 3,20.

Bij de beschouwing van het eerste Deel dezes werks van den Eerw. VAN HEIJNINGEN (voor Maart l. l. bl. 315 enz.) hebben wij onzen lezer met den inhoud en het oogmerk, zoo veel wij noodig rekenden, reeds bekend gemaakt. In de behandeling van het Evangelie door JOANNES te voren gevorderd zijnde tot aan het zevende hoofdstuk, maakt hij daarmede hier een begin, en eindigt dit tweede Deel met de toelichtende en toepassende stichtelijke behandeling van het dertiende. Het geëerd Publiek zal dus nog een derde Deel van den werkzamen VAN HEIJNINGEN over dit gewigtig Bijbelboek verwachten mogen.

Hetzelfde gunstig getuigenis kunnen wij van dit tweede als van het eerste Deel geven. VAN HEIJNINGEN heeft eene gezonde uitlegkunde doorgaans

 wel

wel in acht nemende, alles zeer stichtelijk ingerigt en zich alle moeite ijverig gegeven, om de verlichting, verbetering en veredeling zijner lezeren te bevorderen. En even verre verwijderd van het stelsel der zoogenaamde vrijdenkers, als van de denkwijze der overdrevene regtzinnigen, geeft hij een verstandig, waarlijk christelijk bestier en waarschuwt met hoogen ernst tegen alle overdrijven, terwijl hij tot gemoedelijke Godsvrucht, tot eene getrouwe beoefening van het ware christelijk geloof en gedrag, hartelijk opwekt. Naar de behoefte des tijds geeft hij hier en daar zulke wenken, die wel doen zien, dat hij geen onopmerkzaam waarnemer is van hetgeen er in onze dagen voorvalt.

Wij kunnen wel niet ontkennen, dat VAN HEIJNINGEN ons hier nu en dan ook wel eens noopte, om te twijfelen aan de juistheid zijner verklaring, b. v. bij de behandeling van *Joan.* VII : 34, vergeleken met die van Hoofdst. VIII : 14 en Hoofdst. XIII : 33.

Ook zouden wij, bij de behandeling van Hoofdst. VIII : 3—11, waar VAN HEIJNINGEN van de gedachte door sommigen gevoed, als of dit stuk voor onecht zoude mogen gehouden worden, liever gezien hebben, dat hij zich meer positief daar tegen verklaard had. Het vermoeden toch, dat dit verhaal niet van JOANNES, maar door eene andere hand in zijn Evangelie zou zijn ingevuld, steunt op geene deugdelijke gronden en behoefde althans voor die lezers, voor welke deze Bijbeloefeningen eigen-

lijk vooral dienen kunnen, geene zoo herhaalde vermelding:

Wij twijfelen zeer, of de kracht van het woord *κρίμα* Hoofdst. IX: 39, wel behoorlijk, naar het doel van den Heer, uitgedrukt wordt, door *onderscheiding*.

Hierop maken wij dus alleen den waardigen Schrijver opmerkzaam en willen hem doen zien, dat wij met belangstelling dit zijn werk gelezen hebben.

Ter bevestiging van ons gunstig oordeel iets ter proeve willende mededeelen, sluiten wij deze beschouwing, met het hier gezegde ter gelegenheid der behandeling van Hoofdst. XIII: 35:

»*Hieraan zullen zij allen bekennen, dat gij mijne discipelen zijt, zoo gij liefde hebt onder malkanderen.* Opmerking verdient het, dat JEZUS hier niet van de onderscheiding zijner Apostelen, maar zijner discipelen spreekt; en dat dus deze onderscheiding niet tot de Apostelen zich bepaalt, maar tot alle zijne aanhangers, ook tot ons zich uitstrekt. Die liefde, die onderlinge en wederkeerige liefde is het kenmerk der regtzinnigheid, door JEZUS zelven opgegeven, en dus zekerlijk het echte, het eenige kenmerk, dat den waren Christen van den naamchristen onderscheidt. En nogtans is dit kenmerk in de Christelijke Kerk zoo dikwerf verloochend, en de bepaling van regtzinnigheid niet van deze beoefening der liefde, maar van meeningen en gevoelens afhankelijk gemaakt. Zekerlijk mag

mag de waarheid ons niet onverschillig zijn: want van de kennis en erkentenis der waarheid, hangt de betrachting af der Godzaligheid; maar die belangstelling in de waarheid mogt nimmer tot verloochening der liefde leiden, of zij hield op zucht tot ware regtzinnigheid te wezen. De waarheid moet in liefde betracht worden. Waar de liefde verloochend wordt, gaat ook de waarheid verloren. Die strijd over meeningen en gevoelens, die de Christelijke Kerk te jammerlijk verscheurd heeft, en tot bloedige oorlogen en vervolgingen aanleiding heeft gegeven, heeft met de regtzinnigheid niets gemeen, maar heeft haar inderdaad uit de Kerk verdreven: want de regtzinnigheid bestaat in liefde. Het is helaas niet alleen uit de geschiedenis, dat wij deze verkeerdheid van vroegere eeuwen leeren kennen; maar ook de ervaring leert ons; dat in onzen tijd, evenzeer als in vroegere eeuwen, een geheel verkeerd denkbeeld van regtzinnigheid gekoesterd wordt. Er zijn er in onzen tijd, die op oude regtzinnigheid hoogen prijs stellen, voor die regtzinnigheid ijveren, en door dien ijver zich laten verleiden, om alle ware regtzinnigheid te verloochenen, terwijl zij die verbinden aan verouderde meeningen en gevoelens niet alleen, maar aan verouderde twisten en verdeeldheden, als ware het in stand houden van de verdeeldheden, het levendig houden van die twisten, het kenmerk der regtzinnigheid. De ijver doet hen haten, lasteren en veroordeelen, en zou hen, zoo zij konden,

doen

doem vervolgen allen, die met hen niet eens denken, met hen de waarheid niet willen handhaven ten koste van de liefde; tegen hen staan anderen over, die op hooge verlichting roemen, dien roem handhaven door onverschilligheid voor of zelfs wel verwerping van die meeningen en gevoelens, die vroeger voor hoofdwaarheden der Christelijke Godsdienst zijn gehouden geworden, en die in deze hunne vrijzinnigheid niet minder de ware regtzinnigheid, de beoefening der liefde verwaarloozen als (*dan*) hunne tegenstanders; want in den roem hunner verlichting zien zij met een oog van verachting neder op allen, die minder verlicht zijn dan zij wanen te wezen, en maken door krenkende verachting de scheure der afscheiding hoe langs zoo wijder. Beiden vallen in uitersten, beiden verwijderen zich van de waarheid, die in het midden ligt tusschen twee uitersten; beiden dwalen evenzeer van de ware regtzinnigheid af, die in liefde bestaat, en verloochenen het onderscheidend kenmerk, dat JEZUS van zijne leerlingen heeft opgegeven. O mijne broeders! wacht u voor deze beide uitersten, die voor waarheid en Godsvrucht evenzeer schadelijk zijn. Er bestaat geene ware regtzinnigheid, er bestaat geene verlichting zonder verdraagzaamheid en liefde. Bedenkt, welke uwe meening over de waarheid dan ook wezen moge, dat de Heer gezegd heeft: hieraan zullen zij allen bekennen, dat gij mijne leerlingen zijt, zoo gij liefde hebt onder malkanderen. Deze liefde zal een-

eenmaal de maatstaf zijn, naar welken wij zullen geoordeeld worden."

PROEVE eener geschiedkundige vergelijking van de Godsdienstige eigenaardigheid der Luthersche en der Hervormde Kerk; door MAX GOEBEL. *Naar het Hoogduitsch; met aanteekeningen. Met eene Voorrede van* C. H. VAN HERWERDEN, CHZ., *Theol. Doct. en Pred. te* Groningen. *Te* Groningen, *bij* M. Smit, 1841. *XII en* 256 *bladz. In gr. 8vo. De prijs is f* 2,40.

De Heer GOEBEL las een opstel, door hem daartoe gereed gemaakt, in een Godgeleerd genootschap te *Wittenberg*, op zijne beurt voor, over de *Godsdienstige eigenaardigheid der Hervormde Kerk, in vergelijking met de Luthersche.* Hetzelve vond bijval wegens deszelfs vreedzame strekking. In zijn Vaderland, het *Bergsche*, teruggekeerd zijnde, werd hetzelve aan onderscheiden vrienden medegedeeld, die deszelfs uitgave verlangden. Na daarop vooraf ook het goedkeurend oordeel van mannen vernomen te hebben, zonder wier toestemming hij daartoe den moed niet zou hebben gehad, besloot hij daartoe en vond nu eene geheele omwerking noodzakelijk. Zie daar den oorsprong, ons hier door den Eerw. Vertaler berigt.

De Overzetter heeft wel het een en andere, volgens

gens zijne beluiging, ten opzigte van den stijl, trachten te verbeteren, maar het was echter hier schier onmogelijk, al het stroeve en stootende van het oorspronkelijke weg te nemen; weshalve hij zijne lezers om verschooning verzoekt, voor de soms zoo lange zinsneden en moeijelijke zamenvoeging der woorden. Hier en daar heeft hij eene enkele aanmerking ingelascht of aan de noten des Schrijvers toegevoegd, waar zulks, met terugzigt op ons Vaderland, voor zoo veel de Hervormde Kerk, als hem meest bekend, aanging, noodig mogt wezen. Hij eindigt met den wensch, dat de grondige kennis van den geest der beide Kerkgenootschappen strekken moge, om het ware Christelijke leven in beide op te wekken en alzoo ook de waarachtige opbouwing van CHRISTUS Gemeente te bevorderen.

Het doel van het hier geleverd geschrift is, volgens eigene opgave des Schrijvers: opheldering over beide Kerkgenootschappen, door middel van wederzijdsche kennismaking, en door middel van derzelver vorming ter vereeniging.

Met de hem meest mogelijke onpartijdigheid, schetst de Heer GOEBEL hier, aan de hand der geschiedenis, de vroegere, latere en zelfs ook tegenwoordige gesteldheid der beide zusterlijke Protestantsche Kerkgenootschappen, door ze als tegen elkander over te stellen en alzoo opmerkzaam te maken, op derzelver verscheidenheid, verschil en overeenkomst, in verschillende tijden en landen, on-

onder den invloed der gebeurtenissen, van den beginne der gezegende Kerkhervorming af tot op onzen tijd toe.

Hij zoekt, in de eerste plaats, aan te wijzen, dat de verscheidenheid der beide Kerkgenootschappen niet toevallig is en allengs ontstaan, maar oorspronkelijk en noodzakelijk (in zekeren zin namelijk):

1.) door de verscheidenheid van grond, waar zij ontsproten,

2.) door het beginsel, dat hen leidde, en

3.) door middel van de handelwijze, die zij volgden.

Hij heeft opzettelijk eenige uitvoerige plaatsen medegedeeld, van alle de voornaamste Hervormers, om den lezer de groote verscheidenheid der beide geloofsbelijdenissen, naar derzelver hervormingsbeginselen, aanschouwelijk te maken. Van deze oorspronkelijke verscheidenheid doet hij opmerken, dat zij de geheele geschiedenis der Hervorming doorgaat, zich het meest in het oog vallend vertoont in den twist der beide partijen onder elkander, openlijk uitgesproken is en vastgesteld in de *symbolische* boeken en eenen beslissenden invloed gehad heeft op de onderscheidene handelwijze, bij de *hervorming* van beide partijen.

»De hervorming van LUTHER was, (gelijk men hier opgemerkt vindt,) wat derzelver onderwerp betreft, eene hervorming en verbetering *des geloofs*, eene *dogmatieke* hervorming der Kerk, uitgaande van een bepaald *geloofsbeginsel*, door *middel der*

Hei-

Heilige Schrift, die daarom voor *geloofsleeringen* het *positive* rigtsnoer geworden is. Ten opzigte echter van zedeleer, eeredienst, bestuur, tucht en Godsdienstig leven in het algemeen, was de Bijbel slechts een *negatief* rigtsnoer, terwijl men alles, wat in de Roomsche Kerk aanwezig was, bijbehield, *voor zoo verre zulks niet strijdig was met den Bijbel; het overige zocht men met de meest mogelijke verschooning te verwijderen*. In de Gereformeerde Kerk daarentegen, waar men het beginsel van overeenkomst met de uitspraken des Bijbels streng toepaste, *verwierp men alles wat daarin niet begrepen was*. De Bijbel werd hun de levende bron, waaruit het Christendom zelf vernieuwd werd, naar het voorbeeld der eerste Apostolische Kerk. De Bijbel was hun niet enkel geloofsregel, maar ook regel en rigtsnoer van zeden, eeredienst, bestuur. Hunne hervorming was daarom ook in der daad eene hervorming van zeden, eeredienst en bestuur, en minder eene hervorming der Kerk, dan wel eene vernieuwing des Christendoms. Ten opzigte van *de wijze waarop* men te werk ging, kan men zeggen dat LUTHER volstrekt *conservatief*, *regressief*, *defensief*, *allengskens* handelde, de Gereformeerden daarentegen: *radikaal*, *progressief*, *offensief*, *doortastende*. De Luthersche Kerk heeft gepoogd het monarchale beginsel van *tegenstand* en *stabiliteit* vast te houden; de Gereformeerde daarentegen het republikeinsche beginsel van *beweging* en *agiliteit*.

Gene heeft altijd een *kerkelijk* karakter bewaard; deze heeft haar *kerkelijk* karakter bijkans geheel vernietigd, en alleen een zuiver *bijbelsch* bewaard."

» De onderscheiden handelwijze bij de hervorming blijkt reeds, uit de onderscheiden houding ten opzigte van de, uit de Roomsche Kerk afkomstige, *overlevering*. De Luthersche Kerk heeft zich nooit vijandig tegen dezelve gedragen; zij heeft alles wat uit de overlevering afkomstig, en niet strijdig met haar grondbeginsel was, behouden en aangenomen; ja zij heeft zelfs gesteund op de overlevering, zoo lang dezelve nog echt Christelijk was."

» De Gereformeerde Kerk daarentegen heeft elke kerkelijke overlevering nadrukkelijk en onvoorwaardelijk verworpen. Zij heeft de ontwikkeling der Christelijke Kerk in 15 eeuwen, geheel ter zijde gesteld en de bedorven Kerk, door terugleiding tot hare eerste beginselen, van den grond uit (*radikaal*) willen genezen."

De Schrijver heeft zich niet slechts bepaald tot een algemeen overzigt, maar treedt ook nader in bijzonderheden, en heeft dus ook de aandacht lezers vestigen vooral op het verschillend gedrag der beiderzijdsche Hervormers, ten aanzien van de hervorming der zeden. LUTHER toch heeft, naar zijne overtuiging, niet alleen geene hervorming der zeden over het algemeen ingevoerd, maar zulks niet eens beproefd; terwijl ZWINGLIUS en deszelfs vrienden, vooral CALVIJN, met het uitstekendst gevolg daarop voornamelijk hun oog rigtten.

Na

Na nu de beide Protestantsche Kerken, als op onderscheiden bodem ontsproten, naar onderscheiden grondbeginselen handelende en eene verschillende handelwijze bij de hervorming in acht genomen hebbende, beschouwd te hebben, vergelijkt GOEBEL dezelve ook verder naar derzelver *uitwendige verschijning*, zoowel als naar het *inwendige levenssap*, naar derzelver *geschiedkundige ontwikkeling*, zoowel als naar hare onderlinge betrekking tot elkander.

Aan het slot *plaatst* de Schrijver de beide Kerkgenootschappen nog eens, in den eigenlijken zin des woords, *naast elkander*, en gaat dus na, hoe zij zich nu sints drie eeuwen wederkeerig jegens elkander gedragen hebben, en eindigt deze proeve, met te schrijven:

»In de 18de eeuw hebben geheel andere *inwendige* tegenstellingen en twisten de beide Kerkgenootschappen hevig aangedaan en bijkans verwoest, zoodat *grootere* gevaren de wederzijdsche eigenaardigheid met den ondergang bedreigden, dan eene wederzijdsche vereeniging ooit kon te weeg brengen. Nog gedurende dezen gevaarlijken toestand, vertoonde zich op onderscheiden plaatsen, vooral weder van de zijde der Hervormden, eene strekking tot vereeniging. Daar deze echter meestal voortkwam uit eene treurige Kerkelijke en Christelijke onverschilligheid, zoo vond zij ook verder geenen ingang. Sints dien tijd echter zijn de volkeren elkander geheel buitengewoon genaderd; de twist-

twistvragen hebben haar gewigt verloren, een groot gedeelte der Luthersche Godgeleerden heeft de eigenaardige grondstellingen van hun Kerkgenootschap of ter zijde geschoven, of geheel laten varen; en nu werd de wensch naar vereeniging, vooral in die streken, waar Lutherschen en Hervormden onder elkander vermengd leven, gedurig luider en bepaalder te kennen gegeven. Hieraan heeft nu de Koning van *Pruissen*, het voetspoor zijner voorouders drukkende, zoeken te beantwoorden, door uitnoodiging tot de vereeniging, en zijn woord heeft in en buiten *Pruissen*, bij het grootste gedeelte der Protestantsche Kerk in *Duitschland*, toejuiching gevonden. En voorzeker, de Christelijke geest, die thans op nieuw de beide Kerkgenootschappen doordringt, bewijst zich zoo duidelijk als denzelfden geest van den éénen Heer, dat de uitwendige Kerkelijke vereeniging met den Christelijken broeder, en met de geheele, ten deele half verstorven, ten deele weder herlevende Kerk; tot ééne, op wederzijdsche erkenning der Godsdienstige en Kerkelijke eigenaardigheid gegronde, conservative Unie, hoe moeijelijk derzelver begin en voltooijing ook wezen moge, voor ieder geloovig Christen eene behoefte en een pligt moet wezen. »Daarom moeten wij," zegt JABLONSKY, »God »bidden, dat Hij in beide Kerkgenootschappen den »geest eener inniger liefde late wassen en toene»men, opdat wij eindelijk eens tot wederzijdsche »broederlijke vereeniging komen, en zoo als wij

»in-

» *inwendig* al bijkans eenig zijn, wij nu ook *uit-*
» *wendig* tot één ligchaam, onder het ééne hoofd,
» onzes Heeren JEZUS CHRISTUS, ons vereenigen."''

Ofschoon dit boek geene aangename lectuur oplevert, is het onderwerp echter met kennis van zaken en oordeelkundig behandeld in eenen goeden geest en behelst verscheidene juiste aanmerkingen. De Schrijver heeft uit goede bronnen geput, over personen en zaken met vrijmoedigheid zijn gevoelen gezegd, en met onpartijdige waarheidsliefde bescheiden- en voorzigtigheid vereenigd. De lectuur zal voor verscheidene lezers belangrijk zijn en verspreidt over menige bijzonderheid wezenlijk licht. Wij bevelen dus, hoewel ons niet overal even goed met den Schrijver kunnende vereenigen, het bedoelde gebruik van dit werkje aan en hopen dat het zal medewerken, ter bevordering van die Christelijke liefde en eenheid, welke zoo hoogst gewigtig in onzen tijd vooral is, om den stroom van bijgeloof en hierarchie tegen te houden en deszelfs snoode en verfoeijelijke bewegingen te stuiten en de verdere gevolgen te voorkomen.

De SYNODE *der Nederlandsche Hervormde Kerk*, *in* 1841. *Te* Utrecht, *bij* L. E. Bosch en Zoon, 1841. *De prijs is f* 0,50.

Het Rapport ter zake van het adres van den Predikant R. MOORREES, c. s., en strekkende ter

handhaving van de leer der Hervormden, uitgebragt door eene daartoe benoemde Commissie, bij de Algemeene Synode der Hervormde Kerk in *Nederland*, in hare zitting van den 17 Julij 1841, welk Rapport de Synode in deszelfs geheel, als hare gevoelens behelzende, met *eenparige* stemmen overgenomen en overeenkomstig hetzelve besloten heeft — dit rapport en besluit heeft aanleiding tot deze brochure gegeven.

De ongenoemde Schrijver gevoelde zich namelijk opgewekt, om eenvoudig, bescheiden en, gelijk hij hoopt, onpartijdig over deze zeker niet onbelangrijke zaak eenige woorden ter neder te stellen. Hij heeft hier dus de volgende bijzonderheden in overweging genomen:

1.) Wat gaf aan vele Hervormden zorg met betrekking tot de Synode, waarvan hier de rede is en was deze zorg gegrond?

2.) Op welk eene wijze heeft de Synode in deze moeijelijke zaak gehandeld en wat zullen wij van deze handelwijze zeggen?

3.) Wat, eindelijk, zal het gevolg van deze aldus behandelde zaak worden?

De ons onbekende Schrijver heeft deze drie vragen met bedaardheid en in den waren geest van het Evangelie kortelijk overwogen en zoodanig ontwikkeld en beantwoord, dat men veel reden zal vinden, wanneer men zelf wel denkt en weet te oordeelen, om daarover tevreden te zijn.

De handelwijze der Synode in deze wordt met re-

reden niet slechts zeer geprezen, maar ook zoo goed beredeneerd, dat ook de eenvoudige lezer van het deugdelijke, gepaste en Christelijke daarvan zich te beter zal kunnen overtuigen. Wij meenen het goede oogmerk des waardigen Schrijvers te moeten en te zullen bevorderen, door er het volgende uit over te nemen:

»De Adressanten hebben bij de Synode, het door hun begeerde niet verkregen. Die Synode heeft, op grond van het advies harer commissie zich onbevoegd verklaard, aan de geuite eischen te voldoen, en dit moge voor velen eene teleurstelling zijn, anderen hebben gewis die uitkomst zeer goed verwacht. Wat nu, — zullen de Adressanten berusten in het gedane, met redelijke overtuiging van de gegrondheid der redenen, welke van de zijde der Synode voor hare handelwijze in dezen zijn opengelegd? Of zullen zij, volgens den raad van Ds. MOORREES, zich nu met een eerbiedig adres tot den Koning wenden, om, door diens tusschenkomst, eene, gelijk het genoemd wordt, wettige scheiding daar te stellen?"

»Innige blijdschap zouden gewis duizenden weldenkende Hervormden gevoelen, mogt onze eerste gedachte verwezenlijkt worden; niet omdat zulks eene zegepraal zoude zijn, op de klagenden van onzen tijd, maar omdat het eene wezenlijke winst zoude wezen, voor de waarachtige belangen van de Protestantsche Kerk in het algemeen, en van de Hervormde Nederlandsche Kerk in het bijzonder,

der, ja niet minder voor ons dierbaar Vaderland. De woelingen toch van het Jezuitismus in de Roomsche Kerk, schokken en ondermijnen het welzijn en de stevigheid van het protestantismus, zoowel als den gezegenden bloei der Hervormde Kerk in ons Vaderland. En dieselfde woelingen, vereenigd met zoo vele andere redenen, doen dit Vaderland over het geheel in eenen gevaarvollen toestand verkeeren. Alles wat de rust verstoort, en in Kerk of Staat de eendragt verlamt, is winst voor de bedoelingen dier priesterpartij, die door Jezuitische beginselen, in het geheim, of meer openlijk werkt. Niets zou hare snoode bedoelingen meer belemmeren in de tegenwoordige tijdsomstandigheden, dan herstelling van eene redelijke rust en orde, dan de wederkeering eener kalme tevredenheid in de Hervormde Kerk. Wisten wij, dat onze eenvoudige woorden, door de Adressanten zouden gelezen worden, wij zouden hen met al den ernst der christelijke liefde toeroepen: onderzoek toch met bezadigdheid, het door U gevraagde, toets het met onpartijdige zucht naar overtuiging, aan het adres der Synode; leer inzien, dat gij de eischen der onmogelijkheid gedaan hebt, en doe verder geene onberadene pogingen. Toon zoo door wederkeeren, dat gij niet een *bijzonder doel* beoogt, maar de waarachtige belangen der Hervormde Kerk, en tevens die van het *dierbaar Vaderland* waardeert, en gij zult in de toekomst vrede hebben voor uw hart."

Het

Het Nederlandsche ZENDELINGGENOOTSCHAP *in* 1841. *Uitgegeven van wege het Bestuur des Genootschaps. Te* Rotterdam, *bij* M. Wijt en Zonen, 1841. 47 *blads. In gr.* 8vo. *De prijs is f* 0,40.

Heeren Bestuurders van het Nederlandsche Zendelinggenootschap te *Rotterdam*, hebben met regt begrepen, dat het nevensgaande woord van hunnen medebroeder P. H. HUGENHOLTZ nuttig zoude kunnen werken, om het Publiek te beter in staat te stellen, ter goede beoordeeling van de bemoeijingen des Genootschaps. Zij wenschen alzoo hunne Christelijke landgenooten volledig bekend te maken met den tegenwoordigen werkkring des Genootschaps; met den geest, waarin het arbeidt; met de wenschen, die het vormt; met den grond der hope, die het voedt voor de toekomst; en hun te zeggen, wat het daarbij van hen verlangt. Het komt hun echter doelmatig voor, dat zij door een overzigt van de vroegere lotgevallen des Genootschaps hen op het standpunt brengen, van waar deszelfs tegenwoordige werkzaamheid met meer juistheid en billijkheid door hen kan beoordeeld worden.

Daarom is hier een begin gemaakt met de beantwoording der vraag: *wat het Genootschap vroeger deed?* vervolgens wordt aangewezen, waar het Genootschap nu werkzaam is; (als te *Amboina*,

Timor, *Riouw* en *Celebes*) en verder medegedeld, hoe hetzelve werkt, in welken geest en door welke middelen; wat het nog meer wenscht te doen; wat aan hetzelve voor de toekomst hope geeft, en *eindelijk*, wat het daarbij van onze christelijke landgenooten begeert? Men ontvangt hier alzoo een wel kort, maar tevens vrij naauwkeurig overzigt, leert bedoeling, werkzaamheden en uitkomsten nader kennen, maar ook de behoeften zich voorstellen, en wordt op eene christelijke dringende wijze opgewekt, tot aanvankelijke, of toenemende en vermeerderende deelneming.

Er is ook nog bijgevoegd eene mededeeling van de uitgaven des Genootschaps, gedurende het laatste jaar, voorzeker niet ongepast.

Met genoegen ziet men hier ook onder anderen bevestigd, dat het *Nederlandsche Bijbelgenootschap* de goede bedoelingen en verrigtingen van hetzelve zoo krachtdadig bevordert.

Wij wenschen, dat dit doelmatig ingerigt en wel geschreven stukje algemeen gelezen worde en bevorderlijk moge zijn, ter bereiking van het goede oogmerk.

De

De St. ELIZABETHS NACHT, A°. 1421. *Dichtstuk, in drie Zangen, door* REIJER HENDRIK VAN SOMEREN, *Ridder der Orde van den Nederlandschen Leeuw, Correspondent van de Tweede Klasse van het Koninklijk Nederlandsch Instituut, enz. Te* Utrecht, *bij* L. E. Bosch en Zoon, 1841. *VIII en* 116 *bladz. In* 4*to. De prijs is f* 3,00.

De Heer VAN SOMEREN heeft naar vermogen zich beijverd, om dit zijn werk aan het oogmerk te doen beantwoorden. Gaarne doen wij regtmatige hulde aan de moeite en den tijd door hem hier aan besteed, roemen zijn christelijk doel met deze uitgave en geven allen lof aan de fraaije uitvoering.

»Het onderwerp van mijnen zang en van mijn onderzoek," zegt de Ridder, »behelst die vreesselijke ramp, welke, in den nacht van den 18den op den 19den November van het jaar 1421, een aanzienlijk gedeelte van ons Vaderland dermate trof, dat 72 dorpen onder de woedende golven begraven wierden, terwijl 45 derzelve tot op den huidigen dag nooit weder het hoofd boven staken. De door een' nooit gehoorden orkaan woedend opgezette zee en rivieren doorbraken sluizen en dijken, en verdelgden die zoo bloeijende landstreek, welke, tusschen *Dordrecht* en *Noord-Braband* gelegen, onder den naam van *Zuid-Hollandschen* of *Grooten Waard*

Waard bekend was. Men heeft dezen watervloed den *St. Elisabeth's-vloed*, en den nacht, waarin dezelve plaats had, den *St. Elisabeth's-nacht* genoemd, uithoofde de feestdag dier Heilige, toen juist door de Roomsche Kerk gevierd werd. Reeds als jongeling trof deze ramp mijne verbeelding, bij de eenvoudige lezing derzelve in de Vaderlandsche Geschiedboeken, doch veel sterker roerde dezelve mijn gevoel, telkens wanneer ik, bij vele togten naar *België*, het nog onherrezen gedeelte van het ramptooneel somtijds in eene ranke boot over helle baren bevoer. Het dichtstuk, dat ik thans het beschaafd publiek aanbiede, was er de vrucht van."

In drie zangen is hetzelve afgedeeld:

Zang I. Behelst een tafereel van den staat des *Waards*, vóór de ramp, en stelt daarna die ramp voor, zoo als dezelve het aan den zeemond gelegen *Wieldrecht* allernoodlottigst trof.

Zang II. Levert eene schets van het slot *Almestein* en deszelfs schoone omstreken, alsmede van deszelfs bewoners. De ijselijke uitwerkselen der ramp dáár ter plaatse, worden in het vervolg en slot van dezen zang afgemaald.

Zang III. Stelt de stad *Dordrecht* voor, gedurende en na den ondergang des *Waards*; doch eindigt in zielbevredigende tafereelen van redding, en voorspelling van later herstel.

»Om het algemeen een te juister denkbeeld te doen vormen van het bezongen onderwerp, heb ik er eene kaart bijgevoegd, voorstellende den *Waard*,

Waard, zoo als dezelve zich vóór den vloed in welstand bevond. Deze kaart is *niet* naar die van VAN DE WALL, *Handvesten en Privilegiën van Dordrecht*, noch ook naar die van den Heeren SMITS (in de aanteekeningen met lof vermelde) Verhandeling over deze ramp *nageteekend*, maar ik heb dezelve te danken aan eene mij, ter copiëring en uitgave, beleefdelijk geleende kaart, door den voormaligen bezitter, den Heer Generaal Baron KRAIJENHOFF. Deze kaart, welke onlangs bij openbaren verkoop in het bezit geraakt is van een' mij onbekenden verzamelaar, is getrouw gevolgd naar het oorspronkelijke, dat op den 26 Julij 1565, door den landmeter DIRKY, aan de Regering van *Gouda* is overhandigd. Op dezelve vindt men, ten bewijze van de echtheid dezer copie, de met hunne namen bekrachtigde verklaringen van opgevolgde landmeters. De eenige bijvoegingen van mijne hand zijn de letters A, B en C, tot duidelijke aanwijzing aan den lezer van de plaats der inbraken en van het hoofdtooneel van den tweeden zang. Ik moet omtrent de juistheid dezer kaart echter aanmerken, dat, naardien de Maas, en zeker de binnenriviertjes, destijds door sluizen van de zee waren afgescheiden, DIRKY verzuimd heeft, die afsluitingen daarbij te teekenen, als vertoonende, door de evenredig veel te wijd geteekende stroomen, den *Waard* als eene verzameling van eilanden. De Heer SMITS heeft dit gebrek in *zijne* hierboven vermelde kaart verholpen; doch ik heb

dit

dit niet gevolgd, om getrouwelijk de kaart van DIRKT te kunnen geven. Even zoo mist men op dezelve eenige namen van verdronken dorpen; doch zulks is in de oude kaarten een vrij algemeen gebrek."

» De plaat nevens het titelblad stelt voor de scène, te vinden aan het einde van den 2den zang. De ordonnantie derzelve is het werk van den smaakvollen talentvollen Heer BACKER, te *Dordrecht*, aan wiens beroemd lithographisch etablissement de fraaije uitvoering alle eere aandoet."

De tot opheldering dienende aanteekeningen vallen ruim 60 bladzijden.

Aan zijne verbeelding heeft de Schrijver dezer zangen den vollen teugel wel gelaten, en zich somwijlen ook dichterlijk uitgedrukt. Het dichtstuk eindigt met deze regels:

Ja zeeën te gebiên, den vijand te verslaan,
Ziedaar, wat Nederland sinds eeuwen kon bestaan!
De Godheid nam dit land in haar bijzondre hoede,
En 't keerde zee en vloed en 't breidelde hun woede;
En juist diezelfde ramp, die 't toekwam door natuur,
Omtrok het van rondom met een' onbreekbren muur.
Ja, bruisend Hollands Diep! ja, Biesbosch, hoog van golven
Houdt steeds met breeden plas uw bodem overdolven,
Scheidt immer wijd genoeg ons Noorden af van 't Zuid,
En strekt gij ons ten schild, waar 's vijands pijl op stuit!

Mogt

Mogt ooit uitheemsch geweld ons woedend weêr be-
stoken,
Doe, holle Biesbosch, dan uw felle baren koken;
Omschans uw zuiderzoom met burgten van arduin,
En weer met hen vereend elk Heir uit Hollands tuin!
Of als, in dollen waan, men 't *waagde* op uwe
waatren,
Ontsteek u dan in toorn, bespring dan Neêrlands
haatren!
Verzwelg hen in uw muil! sleur ze allen naar den
grond,
Gelijk de Roode Zee eens Faro's heir verslond!
Draag veilig Hollands vloot als Hoedster op uw baren!
Blijv' elk, die Neêrland dreigt, wanhopig op u staren!
En roep den vijand toe, als hij u golven ziet,
»Bij God, die ons behoedt, TOT DAAR, MAAR VERDER
NIET!"

Het goede oogmerk worde bereikt, en schoon kome het Kerkgebouw der Hervormden te *Kralingen* te voorschijn, ten zegen voor duizenden.

MEN-

MENGELWERK.

PROEVE
EENER VERHANDELING,
OVER
EEN TEEKEN VAN ONZEN TIJD,
(*Voorgelezen in eene Vergadering des Rings van Enkhuizen, 31 Augustus*),
DOOR

J. L. ADRIANI,
Predikant te *Lutjebroek*.

Op zekeren tijd deed onze Zaligmaker sommigen onder Zijn volk het verwijt, dat zij ingeoefend waren in het beoordeelen der teekenen des tijds. Uit bepaalde veranderingen, die zij aan den hemel waarnamen, wisten zij wèl tot de weêrsgesteldheid te besluiten, welke welligt eerlang zoude volgen; »en kunt gij," voegt Hij er bij: *Matth.* XVI: 3c, »de teekenen der tijden niet onderscheiden?" — Uit dit verband ziet men reeds, dat de Heiland, door teekenen van dezen of genen tijd, zulke dingen verstaan wil hebben, als hier en dáár weldra ten voorschijn komen, waaruit vermoedelijk kan worden opgemaakt, hoe het met deze of gene algemeene aangelegenheid, met het gansche mensch-dom,

dom, of althans met een geheel volk, voor het tegenwoordige gesteld zij en in het vervolg zal worden. De zoodanigen, die men teekenen des tijds kan noemen, worden er natuurlijk in tallooze menigte gevonden. Intusschen spreekt het wel van zelf, dat ieder verstandige en brave dezulken onder dezelve zijner bijzondere opmerking waardig keurt, die hem misschien eenige oplossing kunnen geven omtrent den loop, dien de eerste, de geheele menschheid rakende aangelegenheden dusver genomen hebben en waarschijnlijk nemen zullen. — Het waren *Leeraren des volks*, tegen welke JEZUS de gedachte beschuldiging inbragt. En wien zoude men hierover, dat hij op de teekenen des tijds niet acht of ze valsch beoordeelt, wel met meerder regt kunnen beschuldigen, dan een' man, die zulk een ambt bekleedt? — Dat slechts niemand de juiste beoordeeling der teekenen van den één' of anderen tijd, voor eene zoo uiterst gemakkelijke zaak houde. Is dwalen menschelijk en in het algemeen ligt gedaan, zoo is dit inzonderheid hier het geval, hier, waar de zaak steeds in het breede en groote gaat, waar men veel voor teeken des tijds kan houden, dat het in den grond geheel niet is, waar men alles voor beter, doch ook voor erger beschouwen kan, dan het inderdaad is, en dikwijls zich zelven en anderen daaromtrent met eene ijdele hoop kan streelen, of te vergeefs bezorgd maken.

Mijn tegenwoordig oogmerk is, U op een teeken

van onzen tijd opmerkzaam te maken, dat mij zeer gewigtig voorkomt, hetwelk echter tevens, gelijk ik levendig gevoel, zeer ligt valsch beoordeeld kan worden; ik bedoel het merkwaardige verschijnsel, dat *men zich in het dagelijksche leven thans veel zeldzamer, dan anders, op plaatsen uit de Heilige Schrift beroept.*

Begeven wij ons met onze gedachten voor een oogenblik in het strijdperk, waarin onze Heiland eenmaal, bij de aanvaarding van Zijn openbaar Leeraarambt, met eenen gevaarlijken verzoeker had te kampen. Dáár hoort en ziet men, hoe veel moeite de sluwe verleider doet, om JEZUS tot eenen stap over te halen, die met de waardigheid van Zijn ambt onbestaanbaar was; doch men ziet en hoort tevens, hoe de hoogste Wijsheid die verzoekingen heldhaftig afwijst en de kampplaats als overwinnaar verlaat. Bij deze plaats zoude men, wel is waar, veel kunnen vragen, dat niemand ten volle bevredigend kan beantwoorden; evenwel, al verstaat men haar ook niet *volkomen*, dit valt hierbij nogtans op te merken, als iets *eigendommelijks*, dat men zich van beide zijden meermalen op plaatsen uit den Bijbel beroept. Uit dit boek neemt men hier wederkeerig zijne wapenen, en zoowel tot den aanval, als tot de verdediging. »Daar is geschreven," zoo spreekt de verleider, om JEZUS te vangen. »Daar is wederom geschreven," zegt JEZUS, om Zijnen vijand te wederleggen.

In vroegere dagen plag men vaak, niet slechts

bij

bij twisten, die op de Godsdienst betrekking hadden; maar ook bij andere gelegenheden in het dagelijksche leven zich even eens op plaatsen uit den Bijbel te beroepen, terwijl op dezelfde wijze heden ten dage nog, in het verkeer der menschen menigwerf de stem zich laat hooren: *daar is geschreven.* Intusschen schijnen deze tijden voorbij te zijn. Men is er zeer van af geraakt, om in zijne gewone gesprekken de toevlugt tot bijbelsche spreuken te nemen. Hoogstens geschiedt dat nog in kerken en scholen, of door Geleerden, bij zekere plegtigheden, en althans welligt ook dáár overal zeldzamer, dan anders. Doet het in 't gemeene leven nog iemand, dan schijnen wel de meesten daarin overeen te komen, zoo iets als eene thans niet meer gebruikelijke, veranderde en uit dien hoofde afgesletene handelwijze aan te merken.

Mag het in 't algemeen belangrijk en nuttig geacht worden, dat men van tijd tot tijd zich zelven en elkanderen opmerkzaam maakt op de veranderingen, die er door den tijd met betrekking tot onzen gemeenschappelijken handel en wandel hebben plaats gegrepen, in geval zij ons der opmerking waardig schijnen: wilt mij dan ook vergunnen, dat ik u thans, naar de mate mijner krachten, het gezegde verschijnsel als een teeken van onzen tijd voorstelle, en u daarbij eenige wenken geve, die wij ons misschien kunnen ten nutte maken.

 Wij

Wij beschouwen het dan: *als een teeken des tijds, dat men zich in het dagelijksche leven thans veel zeldzamer, dan anders, op plaatsen uit den Bijbel beroept.*

I. Als een teeken, dat men, al naardat men het aanmerkt, als een zeer slecht, tot schande van onzen tijdgeest; doch ook als een goed, voor ons vereerend teeken kan aanzien.

II. Als een teeken, dat even zoowel de voordeelen als nadeelen aanduidt, die de Godsdienstvrienden daarbij ooit gehad hebben en nog ondervinden.

I. Of het verschijnsel — een goed, dan of het een slecht teeken des tijds zij; of het den geest van onzen tijd tot schande, of tot eer verstrekke? — Het komt er slechts op aan, hoe men het voor zich zelven verklaart.

Het bedoelde verschijnsel zou ons voorzeker tot schande strekken, bijaldien men hetzelve hadde af te leiden van de mindere bekendheid met den Bijbel, van de thans meer verkoelde liefde tot denzelven, van den verdoofden ijver, zich zelven en anderen op te bouwen.

Schamen moesten wij ons voor dit teeken van onzen tijd, wanneer het verschijnsel hieraan te wijten ware, dat men met dit eerwaardige Boek in vorige tijden meer bekend zou zijn geweest, dan men zulks heden ten dage is. Onze vaders en moeders, onze vóórouders, zou men kunnen zeggen, wisten meer, dan wij, van den Bijbel;

was

was het wonder, dat zij zich vaker, dan wij, op hem beriepen? Zij hadden spreuken uit dit Boek in menigte in het geheugen geprent en zich gewend, dezelve zich dikwijls te herinneren; daarom kwamen hun midden in den loop van het dagelijksche leven, bij deze en gene gelegenheid zulke spreuken te binnen, die zij konden opzeggen. Dat zouden wij, uit gebrek aan bekendheid met dit Boek, niet zóó, als zij, kunnen doen, ook met den besten wil. — Heeft hij nu gelijk, die de opmerking voor zich zelven dus verklaart, dan heeft de geest onzer tijden daarvan voorzeker geen eere.

Evenmin heeft hij die, als men het verschijnsel afleidt van eene anders meer innige, thans meer verkoelde liefde tot dit Boek. Hield men anders den Bijbel voor het kostelijkste kleinood, dat de voorzienigheid Gods den mensch had in handen gegeven, beschouwde men hem met het eerbiedigste en dankbaarste welgevallen, zag men in denzelven een' schat, die oneindig meer waarde bezit, dan duizenden van stukken gouds en klompen zilver, en leidde men het juist, omdat het hart van zulke gezindheden jegens hem vervuld was, ook zelfs in het dagelijksche verkeer menigwerf daar heen: Zoo is het ontegenzeggelijk eene schande voor ons, wanneer wij ons daarom zelden op denzelven beroepen, wijl het ons aan die gezindheden ontbreekt, wijl wij veelligt eenen geheel tegenovergestelden zin omtrent hem hebben aangenomen.

Schandelijk is eindelijk dit ons zeldzamer beroepen op den Bijbel, indien het daardoor ontstaat, dat wij tegenwoordig ons zelven en anderen niet meer zoo gaarne, als anders, opbouwen. Wie kan het zonder groote onbillijkheid loochenen, dat, toen men nog vaak den Bijbel aanhaalde, dit niet zelden met de goede bedoeling geschied zij, om iets stichtelijks te zeggen, en dat ook welligt niet zelden dit goede oogmerk zal zijn bereikt geworden? Hetzelfde geval, dat met Jezus plaats vond, dat Hij zich namelijk met vrucht op plaatsen uit den Bijbel beriep, kan naderhand ontelbare malen met Zijne belijders hebben plaats gegrepen. Vele verleiders kunnen door gelukkig gekozene en ten gepaste tijde en ter geschikter plaatse bijgebragte plaatsen uit dit Boek, zoo niet verbeterd, althans beschaamd, tallooze onwetenden door het ééne of andere wetenswaardige onderrigt, dwalenden in menigte teregt gewezen, zoo menig zwakke kan er door gesterkt, neêrgebogene en treurende genoegzaam opgebeurd en vertroost zijn geworden. — En als wij dan daarom, wijl ons aan *zulke* zegeningen voor verstand en hart niet gelegen ligt, wijl wij ze hebben noch beloven willen, nalieten, plaatsen uit den Bijbel aan te halen; moesten wij dan niet voor ons zelve schrikken?

Evenwel ieder, die onzen tijd waardeert, zal ook zonder moeite de zaak van eene geheel andere zijde kunnen aanzien en voorstellen; van eene zijde waar deze schande voor onze tijden vervalt,

waar

waar zij misschien zelfs als eene eer voor dezelve verschijnt. Hoe? zou dit zeldzamer aanhalen van schriftuurplaatsen ook niet dus verklaard kunnen worden, dat men zich thans verpligt rekent, meer aan den geest van dit Boek, dan aan den letter vast te houden; dat een hooger eerbied voor dit Boek het beroepen op hetzelve in het dagelijksche leven verminderd kan hebben; dat men thans het voormalige, vaak zeer onstichtelijke, aanhalen deszelven zoekt te vermijden? En zou het verschijnsel, dus verklaard, onzen tijdgeest dan niet tot eer verstrekken?

Wèl zou het eene eere voor ons zijn, wanneer deze verandering hieraan ware toe te schrijven, dat wij thans meer, dan anderen, aan den geest, niet aan den letter des Bijbels vast te houden, onzen pligt achten. Is het in de oogen van een' redelijk' mensch een voldoend bewijs, dat men een boek verstaat, in deszelfs zin en geest werkelijk is ingedrongen en daarmede bekend geworden, wanneer men vaak woorden uit hetzelve in den mond neemt? Doch evenmin zal in zijne oogen het bewijs, dat men een boek niet verstaat, iets gelden, doordien men zich niet vaak met de eigene woorden en spreekwijzen des boeks pleegt uit te drukken. — Hoe veel of hoe weinig men ook van onze tijden zegge, dit moet men toch in allen gevalle toestemmen, dat men in dezelve in den geest des Bijbels dieper is ingedrongen, dat men dezen geest zorgvuldiger van den letter heeft gescheiden,

zijne waarheden beter aan het licht gebragt, dezelve voor den geest, het hart en de zeden der menschen bruikbaarder heeft gemaakt. Geen verdediger van den ouden tijd, die op onze tijden een' schandvlek poogt te laden, door te beweren, dat men thans den Bijbel minder, dan anders, aanhaalt, omdat men thans minder, dan anders, daarmede bekend zij, — is een oogenblik zeker, dat men het verwijt niet omkeere en beweert, dat men op andere tijden de woorden des Bijbels vaker hebbe bijgebragt, doch hunnen zin minder verstaan.

Het zou ons tot eer verstrekken, bijaldien men aannam, dat een meerder eerbied voor dit Boek het aanhalen deszelven in het dagelijksche leven vermindert. Zoo min hieruit, dat men dikwijls woorden en plaatsen uit een boek bijbrengt, volgt, dat men dit boek inderdaad hoogschat; even min kan men uit het zeldzame aanhalen van een boek tot deszelfs minachting besluiten. Echter zoude men wel iemand, die één of ander boek zelden aanvoert, wanneer hij slechts geene minachting voor hetzelve liet blijken, gaarne op zijn woord gelooven, dat hem werkelijk juist zijne hoogachting van eene gedurige aanhaling deszelven terug houdt. Eerbiedige liefde omtrent den Bijbel kan of moet veeleer elken verstandigen en naauwgezetten mensch de uiterste behoedzaamheid in het beroepen op plaatsen uit denzelven ten pligt, tot eene gewetenszaak maken. Het moet hem zwaar val-

vallen, in het *gemeene* leven een woord daaruit aan te halen, omdat hier zoo vele oogenblikken, die voor den hoogsten menschelijken ernst gunstig zijn, toch niet voorkomen, en zijn Bijbel hem te lief is, om dien voor een ander, dan zulk een oogenblik, veil te geven. — Doch dit brengt ons nader tot eene derde beschouwing der zaak.

Het ware toch wezenlijk eene eere voor den geest onzer tijden, wanneer men den Bijbel in 't gemeene leven daarom zeldzamer, dan anders, aanhaalde, wijl men het voormalige, vaak zeer onstichtelijke bijbrengen deszelven zoekt te vermijden. Is het stichtelijk, dit Boek op die wijze aan te voeren, gelijk de verzoeker in het Evangelie zulks deed? Woorden deszelven uit hun verband te rukken, en daarmede te verleiden, en de woorden, die voor dit roekelooze oogmerk niet passen, weg te laten? *Ps.* XCI: 11, 12. — Is het stichtelijk, plaatsen, spreekwijzen en woorden uit dit Boek bij te brengen, om ze tot een voorwerp van spot of althans van scherts te maken? — Is het stichtelijk, daarom vaak bijbelsch, met woorden uit de H. S. te spreken, ten einde den schijn van eene heiligheid, die men in het hart, noch in de zeden heeft, om zich heen te verspreiden? — Zonder in het minst vóór of tegen de vorige tijden ingenomen te zijn, moet men nogtans toestemmen, dat men dán, wanneer de Bijbel in het dagelijksche leven vaker wordt aangehaald, niet zelden hem ook tot *zulke* einden bijbrengt. Zoude men-

 nu

aan den verdediger van den tegenwoordigen tijd kunnen miskennen, als hij op de beschuldiging des lofredenaars van den ouden tijd, dat wij thans den Bijbel minder aanvoeren, omdat wij niet meer zoo gaarne opbouwen, het antwoord terug gaf; wij willen thans ten minste niet afbreken? —

Het zij verre van mij, voor mijn' persoon tot deze of gene zijde over te hellen; verre van mij, te beslissen, of het verschijnsel, waarvan hier de rede is, den geest van den ouden of van den tegenwoordigen tijd tot eene eer of tot schande verstrekt. Daartoe wil ik mij niet vermeten; maar zulks liever overlaten aan mannen van een meer schrander oordeel en geoefend doorzigt; hoewel ik het steeds in anderen moet afkeuren en het voor eene onbescheidenheid houde, daaromtrent eene beslissende uitspraak te doen.

II. Het zij ons alleen te doen, dit teeken van onzen tijd te beschouwen als een teeken, dat zoowel de voordeelen als nadeelen aanduidt, die de Godsdienstvrienden van dit verschijnsel ooit behaald hebben en nog genieten.

De vrienden der Godsdienst hebben, bij deze verandering in onze zeden, ontegenzeggelijk aan den éénen kant gewonnen; immers zij zijn thans van eene menigte ergerlijke, smartelijke, hatelijke verschijnselen ontheven.

Eéne soort van verzoeking is derhalve daardoor verminderd. Bijaldien wij ons zelve ook sterk genoeg wanen, om elke verzoeking van deze soort

zoo

zóó tegen te gaan, als onze Heer haar eens tegemoet gaan mogt; bekommeren wij ons dan zóó weinig om onze zwakke broeders, dat wij het althans niet om hunnen wil voor gewin zouden mogen houden, dat men zóó niet meer poogt aan het dwalen te brengen?

Lage spotternij en scherts is onder ons minder geworden. Men is, zoo ik mij niet bedrieg, in onzen tijd merkelijk terug gekomen van de verkeerdheid, om met den Bijbel in het dagelijksche leven den spot te drijven, of ook slechts te schertsen. Men heeft begonnen, het als een misslag tegen de welleyendheid aan te merken, dat men in 't gemeene leven zijn verstand laat spelen met een Boek, hetwelk welligt de naaste nabuur voor den staf houdt, waarop hij vertrouwt veilig en getroost door het leven, langs zijn lijdensweg, tot aan zijn graf te wandelen. — Is dat geen gewin in onze oogen? Ik herinner mij, van verstandige en naauwgezette Godsdienstvrienden de bekentenis gehoord te hebben, dat zij zich deze en gene treffende plaats uit de H. S. nimmer kunnen herinneren, zonder dat hun daarbij onwillekeurig eene belagchelijkheid moet invallen en hen onaangenaam storen, waarmede vóór eenige jaren een ellendige spotvogel deze plaatsen bezoedeld had. — En wederom de zwakken onder ons? Hebben die daarbij niet nog meer gewonnen? —

Op ééne soort van vroomheid is daardoor eindelijk belangrijke inbreuk gemaakt. Wie met menschen

schen heeft verkeerd, die steeds iedere, ook de alledaagsche gedachte met woorden uit den Bijbel weten op te disschen, ten einde zich in eene Godsdienstige gedaante te vertoonen, welke echter in hun doorgaand leven voor het oog van den eenigzins scherperen waarnemer zich van de slechtste zijde voordoet, die weet ook reeds bij ervaring, welke onaangename gewaarwordingen de verkeering met hen oplevert, hoe moeijelijk zulke menschen te verdragen zijn, hoezeer in hunne nabijheid de betere mensch in verzoeking geraakt, hunne soort van Godsdienstigheid, zelfs tegen de burgerlijke wetten der beleefdheid, luide en openlijk te veroordeelen. Ook van deze zijde hebben wij bij dat verschijnsel gewonnen.

Het is echter ook waar, dat de Godsdienstvrienden aan den anderen kant daarbij verloren hebben; zij hebben verloren zoo menige versterking des geloofs, der liefde, der hoop; zij hebben voordeelen verloren, die hun in zekere omstandigheden des levens ongemeen goed hadden kunnen te stade komen.

Wij hebben bij deze verandering het verlies geleden van menige versterking in het goede, dat de Godsdienst bij ons te weeg brengen kan en moet. De hemel beware ons voor de vrees des kleinmoedigen, alsof het gedaan zij in ons verstand en hart met de waarheden des Bijbels, wanneer wij zijne woorden niet meer zóó dikwijls, als anders, op de lippen nemen. Neen, neen, wij behoe-

hoeven deszelfs *woorden* niet, om zijne *zaken* te verstaan, om ze in een vroom gemoed te bewaren en vruchten der geregtigheid voort te brengen. Evenwel komt het mij voor, dat wij er bij verliezen, indien wij, wel is waar, aan de zaken, die in den Bijbel staan, nog vasthouden; doch ons van lieverlede steeds meer van deszelfs woorden ontwennen. De taal des Bijbels heeft op een aantal plaatsen zoo iets geheel eigendommelijks, zoo iets eenvoudigs, zulk eene kortheid en kracht, iets, dat zoo geheel het hart raakt, dat ons niemand, als hij andere woorden gebruikt, kan wedergeven, al is het ook, dat hij in den grond hetzelfde zegt. — *Zelfs*, wanneer plaatsen van eene zekere zijde voor vele Medechristenen donker en onverstaanbaar zijn — dat toch bij onze zoo ongelijk verschillende geestkracht en verstandsontwikkeling niet zelden het geval kan wezen — zoo kunnen ook deze van menige andere lichte zijde veel goeds stichten, zoodat het altijd een wezenlijk verlies zoude kunnen heten, als wij zulk eene plaats *om hare donkerheid* niet meer gedachten. Groot is ontegenzeggelijk het nadeel, dat wij kunnen hebben van eene bijbelplaats, die wij niet volkomen verstaan; er zijn evenwel middelen voorhanden, waardoor men hetzelve poogt te vermijden, en waardoor men zulk eene niet zeer verstaanbare plaats nogtans weldadig voor het hart kan maken. — Het ontbreekt ons in deze dagen niet aan geestelijk levensbrood; door het gebruik

ma-

makers van goede dagboeken, waaruit men dagelijks, telken morgen voor zich zelven en zijne huisgenooten eene schriftuurplaats kan kiezen tot een wachtwoord voor den geheelen dag, zal gewisselijk menige goede gezindheid worden opgewekt, bewaard, verlevendigd en bevestigd. — Inzonderheid echter zouden wij daarom wel geneigd zijn, te gelooven, bij dit veranderd gebruik verloren te hebben, naardien een woord, dat voor onze veredeling en bemoediging in het algemeen zijn nut kan hebben, het gewoonlijk eerder en meer heeft, wanneer het ons bij gelegenheid, als het ware toevallig, in 't gemeene leven gezegd wordt, dan wanneer men het ons opzettelijk, met het bepaalde doel, om ons daardoor nuttig te wezen, met zekere voorbereidingen, op eene meer plegtige wijs, herinnert. Zonder te onderzoeken, van waar zulks kome, durf ik mij gerust op de ervaring van ieder uwer beroepen, vóór zoo velen gij slechts eenigzins op u zelven plegt acht *te geven*.

De voordeelen, die wij bij dit verschijnsel in gevaar zijn te verliezen, *kunnen ons somwijlen in zekere omstandigheden des levens, ongemeen goed te stade komen.* In dien bedenkelijken toestand, waarin wij ons binnenste door de voorwerpen, die ons omringen, hevig aangetast en geschokt gevoelen, in die uiterst verleidelijke omstandigheden voor de deugd, gelijk ten naastebij die waren, waarin de Zaligmaker zich eenmaal bevond, of bij onverwachte en harde slagen van het levenslot,

in-

inzonderheid echter ten tijde eener gevaarlijke, smartelijke ziekte: dáár kunnen ons plaatsen uit de H. S., bijaldien wij aan dezelve gewoon zijn, onbeschrijfelijk veel nut aanbrengen. In zulke omstandigheden heeft men vaak tijd, noch kracht, noch lust, om zich in *langdurige* bepeinzingen te begeven. Doch een voor ons alsdan geschikt, toepasselijk bijbelwoord, dat ons bereids bekend was, welks zin wij reeds meermalen verstaan en gevoeld hadden, dat treft alsdan onmiddelijk het hart en verschaft ons, hetgeen wij, naar gelang onzer omstandigheden, juist behoeven, waarschuwing, raad, onderwerping, bemoediging, vertroosting, hoop, vertrouwen. Welk Leeraar, is niet menigmalen in de gelegenheid geweest, zulks op te merken?

Den geest des tijds te veranderen, dat staat niet aan ons; bovendien zijn wij vaak niet eens in staat, denzelven volkomen juist te beoordeelen. Doch den geest des tijds waar te nemen, dien inzonderheid van den kant des weldadigen of schadelijken invloeds, welken hij op ons heeft, gade te slaan, en slechts te doen, wat wij kunnen, om ons zelven en wellige ook nog anderen, op wie wij weder invloed hebben, voor de nadeelen, die hij voor de tijdgenooten met zich voert, zoo veel mogelijk te bewaren en ons en hun zijnen zegen te verzekeren, dat vermogen wij, daartoe zijn wij verpligt. — Zoo moge het ons dan verheugen, dat men in onze tijden den Bijbel in het dagelijksche leven niet meer zoo vaak, als anders, aanhaalt, ten aanzien van

de

de bezondigingen en het onheil, die uit den veranderden tijdgeest niet zelden zijn voortgevloeid, en het zij mede ons ernstig streven, steeds meer bronnen van verzoeking, van scherts en spotternij met de Godsdienst, als ook van schijnvroomheid gesloten te houden. — Doch het moet ons aan den anderen kant tevens leed doen, dat daarbij over het algemeen voordeelen zijn verloren geraakt; evenwel niet zóó, dat wij den moed zouden verliezen, om nog te redden, wat wij redden kunnen. Ons zij en blijve dit Boek eene bron, die de goede God ons aanwees, om uit haar verlichting, verbetering en bemoediging te scheppen; het zij ons boven alles dierbaar en heilig. Met dit Boek steeds meer bekend en vertrouwelijk te worden, voor hetzelve van elken dag, dien de Heer ons doet beleven, eenigen tijd af te zonderen, uit hetzelve woorden, die bij ons goede indrukken maken, diep in ons geheugen te prenten en ze naderhand dikwijls bij ons en bij dezulken, die met ons van dezelfde gezindheid zijn, in vernieuwd aandenken te brengen, dat zij ons pogen — zonder ons te bekommeren, of het met den geest onzes tijds overeenkomstig of in strijd zij. Het zal ons te stade komen en voordeelig zijn voor ons geheele leven; bijzonder echter in de dagen, waarin men waarschuwing, raad, onderwerping, bemoediging, vertroosting, hoop, vertrouwen meest en noodzakelijk behoeft, terwijl alsdan daarentegen de andere bronnen, waaruit de mensch dergelijke an-

anders ook nog wel putten kan, bereids ledig, of althans somwijlen gesloten zijn tot in eeuwigheid!

DE VOORZIENIGHEID.

Er bestaat eene Voorzienigheid; niet slechts eene zoodanige, die alles onderhoudt en bestuurt, die zorgt voor de instandhouding en geregelde voortduring van al het geschapene, maar ook zulk eene, die zich in de geringste bijzonderheden laat gelegen liggen aan hare redelijke schepselen, wier waakzame hoede, zich in alles uitstrekt over den mensch. Gelijk dit eene waarheid is, welke geldt omtrent ieder in het algemeen, zoo is het nogtans de Christen in het bijzonder, die daarvan het troostrijke onder alle levensomstandigheden ondervindt. Door CHRISTUS toch in eene verzoende betrekking gebragt, met den Schepper en Regeerder des onmetelijken heelals, kan hij dezen door Hem aanmerken als zijnen Vader. Als zoodanig betoonde Hij zich, toen Hij, om den mensch gelukkig te maken, Zijnen Zoon niet te dierbaar achtte; en nu kan Hij, ziende op die onwaardeerbare gifte, onder alles wat Hem op aarde immer treffen moge, met een verzekerd vertrouwen vragen: Zou Hij, die voor ons Zijnen eigen Zoon niet spaarde, met Hem niet al het mindere schenken willen? Onderscheidene voorbeelden bevestigen zulks, en ware men genoegzaam bekend met veler lotgevallen, der-

derzelver aantal zou nog aanmerkelijk vermeerderen. Onder degenen die dit lezen, zullen er gewis gevonden worden, die, op hunnen levensweg terug ziende, daarvan de sprekendste gedenkteekenen zouden weten aan te wijzen; hier, van Goddelijke zorg; dáár van ongedachte uitredding. Hier van eene zigtbare bewaring; dáár van aan den gang der zaken eene geheel andere rigting gegeven te hebben, dan men zich immer had kunnen of durven voorstellen. Ja, die, op grond van hunne eigene ervaring, dankbaar met mij erkennen zullen: er bestaat eene bijzondere Voorzienigheid. — Daarvan in dezen eene treffende proeve te leveren, is mijn voornemen. Voor de waarheid derzelve, sta ik (wat de hoofdzaak betreft) in, schoon de namen der daarin betrokkene personen, om voldoende reden, ook verdicht mogen wezen. Dat de meerdere algemeenmaking hiervan, strekke ter aankweeking van een onbepaald geloof aan de zorg des H. Vaders; hetwelk ook dan rust verschaft, wanneer de uitzigten in de toekomst zich donker vertoonen, en er zich veel in onze levenslotgevallen voordoet, dat anders in staat zijn zoude ons en moed en werkkracht te benemen.

Onder degenen, die zich in het jaar 1818 naar de *Oost-Indiën* begaven, het zij, dat zij hier te lande eenige bepaalde aanstelling bekomen hadden, of wel dat zij derwaarts vertrokken, alleen op goede hoop van dáár eenigen post te zullen verkrij-

krijgen, bevond zich ook zekere HERMAN HOUTMANS. Eene aaneenschakeling van tegenspoeden, waarvan de een meermalen het natuurlijk gevolg des anderen was, hadden hem zoo zeer in de laagte gebragt, dat hij zich gedrongen gevoelde, om in het belang van zich zelven en zijner familie te beproeven, of hij in de *Oost* ook middel zou kunnen vinden, om zijne omstandigheden te verbeteren. Aan passagiegelden, zoowel als hetgeen hij tot een en ander, zijne uitrusting betreffende, noodig had, meende hij het met *ƒ* 2500 te kunnen stellen. Doch van waar nu die som verkregen? Wel had hij eene eenige zuster, die te *A.* met iemand van vermogen gehuwd was, en die geene kinderen ten hunnen laste hadden, doch deze menschen, (hoewel anders braaf,) waren hoogst zuinig, terwijl zijn behuwdbroeder vooral tot stelregel had aangenomen, aan niemand, hoegenaamd, eenig geld uit te leenen, zonder dat hij zich voldoende gewaarborgd zag, van hetzelve op den bepaalden tijd, met de daarop verloopene intrest, te zullen terug ontvangen. Hiervan in geen geval willende afwijken, vond hij zich wel verpligt, tot anderen toevlugt te nemen, en vervoegde zich tot dat einde bij zekeren koopman met name DRAPEAU. Dezen Heer had hij vroeger leeren kennen, als iemand, die, bij het vermogen, ook den wil bezat, om, waar hij slechts konde, anderen, die hij wist dat buiten eigene schuld in het ongeluk gekomen waren, te helpen en van dienst te zijn.

Dit wetende, gaf het hem de vrijmoedigheid, om gemelden Heer zijne belangen in alles naar waarheid voor te dragen, en dien te verzoeken, hem de benoodigde ƒ2500 te willen voorschieten. Op de vraag: wat zekerheid hij voor de teruggave konde geven? was het antwoord: geene andere, dan mijn woord van eer, zijnde dit het eenige wat ik u kan aanbieden. DRAPEAU innig bewogen met 's mans droevig lot, en gaarne het zijne willende toebrengen, om daarin eene gunstige verandering te weeg te brengen, voldeed aan zijn verzoek, en gaf hun de gevraagde som, zonder daarvoor zelfs eenige intrest te bepalen; dit alles aan zijne eerlijkheid overlatende. Getroffen over dit blijk van edelmoedigheid, verliet HOUTMAN zijnen onverpligten weldoener, en vertrok 21 dagen daarna nevens zijne familie met het schip *de Neptunus*, ten einde in een ander werelddeel zijn geluk te beproeven. Hoezeer er van zijnentwege nimmer regtstreeksche tijding is gekomen, (dat trouwens uithoofde van zijnen spoedig invallenden dood ligt te begrijpen was,) zoo werd men niet te min, van eenen andren kant, in het zekere onderrigt, dat hij, verre van in zijn oogmerk te slagen, spoedig na zijne aankomst op *Java* het slagtoffer eener aldaar heerschende ziekte was geworden, eene vrouw met twee kinderen in behoeftige omstandigheden achterlatende, welke allen hem binnen den tijd van één jaar grafwaarts volgden. Weinige jaren hierna overleed de Heer DRAPEAU, en zijne niet onaanzienlijke nalatenschap

werd

werd onder zijne vijf overgeblevene kinderen gelijkmatig verdeeld. Het ontbrak geene derzelven aan tijdelijke middelen, alleen bevond zich daaronder ééne dochter, die, na 7 jaren niet zeer gelukkig te zijn gehuwd geweest, en veel wederwaardigheden van verschillenden aard ondervonden te hebben, thans als weduwe met nog 6 zeer jonge kinderen was overgebleven. Dat deze zich, in vermogen, met geen harer broeders konde meten, behoeft naauwelijks te worden aangemerkt. Bij het opnemen en schiften van 's Vaders boedel, vond men eene aanteekening, waaruit kenbaar werd, dat er, op den 2 April 1818, aan HERMAN HOUTMANS *f* 2500 was geleend geworden, zonder eenige verdere bepaling. Deze som achtte men reeds voor lang verloren; want wie zou daarop met eenigen grond hebben kunnen en durven rekenen? Tien jaren echter, nadat dit voorschot had plaats gegrepen, en dus in 1828, geraakte één der Heeren DRAPEAU toevallig, (in zoo verre men dat woord in eenen goeden zin gebruiken kan,) in aanraking met eenen Neef van meergenoemden HOUTMANS, een zeer braaf naauwgezet man, die zich als boekhouder op een koopmans-kantoor geplaatst zag, en dien wij RANSHOF zullen noemen. Onder de gesprekken kwam men als van zelve op het verlies, dat de oude DRAPEAU in der tijd had geleden, door uit edelmoedigheid, alléén om een mensch uit den nood te helpen, aan HERMAN HOUTMANS eene som van *f* 2500 voor te schieten, waarvan nimmer een

 pen-

penning was te regt gekomen. RAMBNOT (die zulks met de grootste belangstelling aanhoorde,) zeide: »Alle hoop, mijn Vriend! moet hier nog niet wor»den opgegeven. Mijn Oom en Tante te A. zijn »vermogende lieden, die geene kinderen hebben. »Weinig zou het hun schade, zoo zij die pre»tensie, ten gevalle van hunnen eenigsten Broe»der, die buiten zijne schuld ongelukkig was ge»worden, betaalden. Ik leef met hen op eenen »goeden voet, en wil daarvan mijn werk maken. »Geloof mij, niets zal mij aangenamer wezen, »dan dat ik in mijne bemoeijing wel slage, of»schoon mij dat ook als hunnen gedeeltelijken erf»genaam, bij derzelver overlijden tot nadeel zou »zijn. Zulk eene menschlievende daad, als die van »wijlen uwen Vader, neen Mijnheer! daarop zal »het de Voorzienigheid nooit aan zegen laten ont»breken. Goede daden toch, worden, (werd het »maar meer opgemerkt,) in dit leven meer be»loond, dan men wel oppervlakkig denken zoude."

DRAPEAU, getroffen over het edele en onbaatzuchtige dat zulk eene aanbieding kenmerkte, antwoordde: »Doe, mijn Vriend wat gij kunt; het »belang eener Weduwe en dat van Weezen is er »mede verbonden. Komt dat geld nog eenmaal te »regt, ik voor mij kan het missen, en bespreke »u mijn aandeel aan hetzelve, als eene gift in den »spaarpot uwer kinderen, welk genoegen gij mij »toch wel niet zult willen ontzeggen." Dat RAMNOT het bij geene woorden alleen liet blijven, behoeft

hoeft naauwelijks te worden aangemerkt. Men heeft zoo menschen, uit wier ongekunstelde taal, men tot hun karakter kan besluiten, en waarin de schrandere menschenkenner iets waarneemt, dat door den huichelaar, moeijelijk in alles kan worden nagebootst. Van dien aard was RANSHOF, terwijl er geene zijner handelingen bekend stonden, die daaromtrent iets anders zouden hebben kunnen doen verwachten. Allerhande pogingen nu werden door hem op eene voorzigtige wijze, en zonder dat daarin eenig eigenbelang doorstraalde, aangewend; doch, schoon die op zijne Tante ook al eenigen invloed scheenen te maken, zoo stuitten zij nogtans op de bekende vasthoudendheid zijns Ooms af, en bleven alzoo zonder eenig goed gevolg. In het jaar 1839 werd deze laatste geroepen, om den tol der natuur te betalen, en nu toonde zijne overgeblevene Weduwe zich bereid, om te doen, hetgeen haar bij het leven haars mans onmogelijk geweest was. — Zij *toonde zich bereid*, doch, (gelijk dat dikwijls gaat) door een gedurig uitstellen, bleef zij in gebreke, ten dezen aanzien het noodige te verrigten. Hoe gevaarlijk, ((een ieder neme dit ter harte,) is het niet, den tijd tot het maken van eenen uitersten wil, of wel tot het daarstellen van veranderingen in denzelven, zoo als die door eene strikte regtvaardigheid worden voorgeschreven, al verder en verder te verschuiven. Geen oogenblik toch is de mensch van zijn leven zeker; over het tegenwoordige alleen kan hij beschikken. Zijn de

oogen eenmaal in den dood gesloten, dan kunnen er geene beschikkingen meer gemaakt worden. Weinig baat het dan, of deze en die der daarbij belanghebbende, (al is het ook met nog zoo veel grond,) wete te gissen wat de begeerte des Overledenen zoude geweest zijn. Dit alles doet niets af. Een wettig beschreven testament, (en hoezeer wordt daardoor niet alle willekeur voorgekomen,) kan en moet alleen het rigtsnoer zijn, waarnaar de beschikkers eener nalatenschap, als uitvoerders van den laatsten wil, hebben te handelen, en waarmede zij zich uitsluitend verantwoorden kunnen.

Ware dit altijd meer ingezien, en als duur aanbevolen Christenpligt beschouwd geworden, er zouden niet zoo vele Weduwen en Weezen bestaan, die zich ten gevolge eener nalatigheid in dezen, van hun regtmatig erfgoed versteken, immers benadeeld en in het ongeluk gestort zagen! Die zich met ernst aan de belangen van zijn onsterfelijk deel laat gelegen liggen, kan niet zorgeloos en onverschillig verkeeren, omtrent de wijze, waarop met zijne eenmaal na te laten bezittingen zal gehandeld worden, want ware Godsdienstigheid kenmerkt zich door billijkheid, en sluit geene betamelijke zorg ten aanzien van het aardsche uit.

Het was in den aanvang des volgenden jaars 1840, dat RANSHOF zich op eenen buitengewoon kouden winterdag bij den Heer DRAPEAU liet aandienen, dezen te kennen gevende, dat hij berigt had ontvangen, dat zijne Tante gevaarlijk ziek lag

en

en hem nog eens voor haren dood wenschte te zien en te spreken. Dat ik zulks zoo spoedig mogelijk bewerkstellig, spreekt wel van zelf; maar hoe nu die reis in zulk een bar jaargetij te ondernemen?" »Daarin zal ik u wel te regt helpen (antwoordde »DRAPEAU,) zeg mij alleen, wanneer gij wenscht te »vertrekken; ik ben zeer goed bekend met den »Directeur der paardenposterij, en zal zorgen, dat »er op den tijd, dien gij verkiest, een rijtuig gereed »is, dat u op het spoedigst en gemakkelijkst der»waarts zal vervoeren. Laat de betaling maar aan »mij over, dat zal bij uwe terugkomst wel gevon»den worden." RANSHOF nam hierin genoegen, regelde zijne zaken en vertrok den volgenden dag naar *A.* — Daar in den avond ongeveer 9 ure aangekomen, vond hij zijne Tante in eenen hoogst bedenkelijken toestand, doch bij het volkomen gebruik harer verstandelijke vermogens. Zij gaf hem te kennen, dat zij steeds verzuimd had, haren wil, opzigtelijk eene som van ƒ2500, den Erven des Heeren DRAPEAU toebehoorende, te laten beschrijven; dat dit haar verontrustte, en zoodra mogelijk moest gedaan worden. Er werd onverwijld een Notaris ontboden, en reeds ten 11 ure bevond zich die wilsbeschikking in orde; terwijl de morgen van den volgenden dag nog niet was aangebroken, of zij had kalm en gelaten den jongsten ademtogt uitgeblazen.

DRAPEAU hield in alles zijn woord; terwijl de tegenkanting van den gemoedelijken RANSHOF niet

krachtig genoeg was, om te verhinderen, dat hij het aandeel hem van die oom toekomende, zijnen kinderen ten geschenke gaf.

Wie erkent hier geene bijzondere Voorzienigheid?

Haarlem, J. D......
3 Sept. 1841.

PROEVEN VAN AARDRIJKSKUNDIGE EN GESCHIEDKUNDIGE ONWETENDHEID.

1. Een Franschman vroeg aan een Noordsch reiziger: »Uit welk land zijt gij?" »Uit *Zwe-»den*," was het antwoord. »O! zoo, uit *Zwit-»serland; uit Genève* misschien?" — »Neen! ik »zeg uit *Zweden*." »Nu ja, ik begrijp u wel; »maar gij spreekt het woord anders uit, dan »wij; (*) maar *ik* ken *Zwitserland* heel goed; »een *mijner Ooms* heeft in dat land gereisd."

2. Een andere Franschman zag in *Amsterdam* eene schilderij, waarop de wetgeving op *Sinaï* was afgebeeld. Hij vroeg: »Op welke gebeurtenis heeft »dit schilderij betrekking." »Weet gij dat niet," was het antwoord: »het is de wetgeving op *Sinaï*." »Vergeef mij," zeide de Franschman tegen den Hollander, »ik ben niet bekend met de geschie»denis van *uw land*."

3. Eene

(*) Men denke hierbij aan den eenigzins gelijken klank in het Fransch *Suède* en *Suisse*.

3. Eene Fransche vrouw vroeg aan den beroemden HOLBERG: » Ligt uw land, *Denemarken*, niet » verscheiden duizende mijlen van hier? Reist men » er niet heen door *Turkijë?*"

KERSLIED.

Hallelujah! 't feest is aangebroken,
'tLoflied ruisch de gansche schepping door.
Zing den Heer, in heilig vuur ontstoken,
Zing den Heer, gij zalig Hemelheir!
Gouden snaren! ruischt!
't Lied der harpen ruischt
Door de Hemelkoren.
Engelen! valt neêr,
Serafs! buigt u neêr,
Hallelujah! CHRISTUS is geboren.

Hallelujah! de aarde buig zich neder,
Stamel 't lied der zalige Eng'len na;
Bergen! kaatst die blijde toonen weder;
Rolt het voort, het schoon Hallelujah,
Starren! schiet uw glans
Heller van den trans,
Hooger moet gij gloren;
Want, in dezen nacht,
Is Gods raad volbragt:
Hallelujah! CHRISTUS is geboren!

Hallelujah! zing van vreugde dronken
Menschdom! juich, dat voor Gods oordeel beeft:
Gods

Gods genâ heeft u Zijn' Zoon geschonken;
Zondaars! jubelt, uw Verlosser leeft.
Gods geliefde Zoon
Daalde van Zijn' troon,
Om uw angst te smooren.
Menschdom! juich dan blij,
Van uw' boeijen vrij.
Hallelujah! CHRISTUS is geboren,

Hallelujah! blijde Christenscharen,
Tempelwaarts in heil'ge drift gesneld,
Voegt uw' stem bij 't rein geluid der snaren,
Van de harp, die 's Engels hand omknelt.
Christenen! uw Heer
Daalt als zuigling neêr!
Doet uw' feestzang hooren;
Want uit Bethlehem
Klinkt der Engelen stem:
Hallelujah! CHRISTUS is geboren!

Hallelujah! heilrijkste aller dagen,
Kersfeest! u, u viere 't gansch heelal;
De aarde heeft den Zoon van God gedragen,
Dat dan 't lied, het heilig feestlied schall'!
Engelen! valt neêr!
Menschdom! buig u neêr!
Jubelt, schepselen koren!
Zonde, dood en graf!
Legt uw' schepters af:
Hallelujah! CHRISTUS is geboren!

's Gravenhage,
1841.

P. J. ANDRIESSEN.

RAAD-

RAADGEVING.

Vergeet Hem niet,
Wiens woord 't heelal bereidde;
Die zonnen schiep, en sterren om haar leidde;
En nimmer nog, zijn kinderen verliet:
Vergeet Hem niet!

Vergeet Hem niet,
Die diep ter neergebogen
Aan 't kruis gehecht, met half gebroken oogen,
Op u, o mensch! nog als een broeder ziet:
Vergeet Hem niet!

Vergeet u niet,
O mensch, tot heil geschapen!
Zoudt ge om 't genot, u aan dat zoet vergapen,
Dat wrange smart, in uwen boesem schiet?
Vergeet u niet!

Vergeet dit niet!
Volgt gij steeds CHRISTUS schreden,
Dan voert Hij u in dat gelukkig Eden;
Wier zaligheid de brave slechts geniet,
Vergeet dit niet!

Amsterdam, E. GERDIS.
1841.

SCHOOL-

SCHOOL-NIEUWS.

ASSEN.

Den 9 en 10 Julij had het openbaar Examen plaats aan het Instituut van Dr. H. J. NASSAU. De aandacht van het algemeen moge schijnen thans uitsluitend gevestigd te zijn op de stoffelijke belangen, op de bevordering van nijverheid en handelsverkeer: hier bleek, dat het onderwijs nog met zorg en geluk behartigd wordt. Eene aangename, streelende zekerheid! De toekomst des lands hangt af van het opkomend geslacht; het middelbaar onderwijs in het bijzonder is het, waardoor de kern en de bloem des volgenden geslachts, de jeugd uit den beschaafden stand, gevormd wordt. Al de bij het Examen aanwezigen waren uiterst voldaan, en over vele leerlingen, en vooral over den leermeester. Men merkte goede vorderingen op, zoowel bij de jongeren, wier antwoorden dikwijls van ontwakend oordeel en kinderlijk verstand getuigden, als bij de verder gevorderden, waaronder velen naarstige oefening, een goed geheugen, maar ook nadenken en scherpzinnigheid aan den dag legden: terwijl de kennis van talen, geschiedenis, wiskunde, en de ontwikkeling des verstands, welke de naar de Hoogeschool vertrekkende jonge lieden deden blijken, grond gaf om te vertrouwen, dat zij van het daar gegeven wordend onderwijs het regte nut zullen kunnen hebben. Eere zij den leermeester, die door eene menschkundige leerwijze en eene onvermoeide volharding het inwendig oog weet te openen en de verborgene vonk uit te lokken. Wij leggen deze getuigenis af, niet om de wille van den Heer NASSAU, aan wiens verdiensten meer

dan

dan een geleerd genootschap onlangs eene regtmatige hulde bragt, maar om den wil van allen, die eene goede opvoeding aanmerken als het beste geschenk, dat zij aan hunne kinderen kunnen geven. P. HERINGA CATS, C. HEIJBOOM, L. C. TONCKENS, E. D. BAKKER, B. DRIJBER, J. J. A. QUINTUS, J. T. RUTGERS, J. G. J. DE MAREES VAN SWINDEREN, C. WILRINGE, spraken in de Kerk korte redevoeringen uit, en werden alle tot de akademische lessen bevorderd, met uitzondering van E. D. BAKKER, die tot eene andere loopbaan bestemd, niet in de Oude Letterkunde, maar alleen in die vakken, wier kennis in elk beschaafd mensch vereischt wordt, onderwijs had genoten.

DOETINCHEM.

Den 12 Aug. 1841. Heden had alhier, in het Kerkgebouw der Hervormden, het Examen onzer Latijnsche schooljeugd in tegenwoordigheid van H.H. Curatoren, der Stedelijke Regeering en eener aanzienlijk zamengekomene menigte plaats. Nadat de plegtigheid door den Rector, P. A. VAN MEURS, met eene korte voorafspraak, waarin hij zijnen hoorders het doel dezer zamenkomst ontvouwde, geopend was, gaven de leerlingen uitstekende proeven hunner vorderingen, gedurende den afgeloopen cursus, in onderscheiden talen en wetenschappen gemaakt. Daarna beklommen drie voortreffelijke jongelingen het spreekgestoelte en spraken tot genoegen aller aanwezigen met zeer veel bevalligheid hunne redevoeringen uit: de eerste, W. A. ROELVINK, uit *Winterswijk*, *de Homero, ejusque pulchritudinibus*; de tweede, E. G. COLSON ANDERSON, uit deze stad, *de certamine inter Ajacem et Ulyssem secundum P. Ovidium Nasonem*; de derde, J. NOORDINK DE WILDE, mede uit deze stad, *de historiae utilitate et pulchritudine*; welke vervolgens

gens met praemia en testimonia begiftigd tot de akademische lessen werden bevorderd.

Hierop had de bevordering van lagere naar hoogere klassen plaats, en werden met prijzen voor hunne vlijt beschonken de navolgende jongelingen: H. W. A. VAN AKEN, G. K. NIEMANN en W. F. E. LABEY, allen uit deze stad; J. J. W. VOGELHORST, uit *Aalten*; J. VAN DER VELTE, uit *Epe*; R. J. J. CALSON ANDERSON, uit deze stad; J. H. SCHORER, uit *Harderwijk*; P. J. EVERTS, uit *Arnhem*; J. TE WELSCHER, G. BONGERS en J. J. C. GALJMANS, uit deze stad; H. VERHEIJ en C. VERHEIJ, uit *Berg*; en F. BEIJER, uit het ambt *Doetinchem*, welke allen op eene bevallige wijze H.H. Curatoren hiervoor hunnen dank betuigden.

Eindelijk beklom de Rector andermaal het spreekgestoelte, en nam die gelegenheid waar, om van zijne hem nu verlatende leerlingen, die korter of langer jaren zijn onderwijs genoten hadden, een hartelijk afscheid te nemen, en hun hunne in het vervolg op hen rustende pligten voor oogen te houden, daar nu voortaan zwaarder en gewigtiger van hen gevorderd werden.

En hiermede nam dit feest, door fraai orgelmuzijk begonnen, afgewisseld en besloten, tot genoegen van alle aanwezigen een einde, en verstrekte wederom ten bewijze, dat onze school in bloei voor geene harer zusters behoeft onder te doen, ja velen derzelve te boven streeft.

HARDERWIJK.

Den 16 Aug. 1841. De gewone halfjarige Promotie werd op heden door den Conrector geopend in het Auditorium, met het houden eener Latijnsche redevoering, waarin de onderscheidene gevoelens aangaande het vermoorden van CAESAR op nieuws ter toetsing werden gelegd. Vervolgens ont-

ontving op de eerste klasse een getuigschrift voor de Geschiedenis, Meetkunde, de Fransche en Engelsche talen: W. ZEGERS. Op de tweede klasse werd de prijs in het Grieksch en Latijn, benevens een getuigschrift in de Meetkunde en de Engelsche taal uitgereikt aan J. H. VERFF. Op de vierde klasse behaalde H. L. SCHULLER een praemium diligentiae, benevens een getuigschrift in de Rekenkunde, Geschiedenis, Aardrijkskunde en Fransche taal, terwijl het getuigschrift in de Mythologie en Hollandsche taal werd verleend aan E. SORSMAN. De met prijzen begiftigde jonge lieden betuigden daarvoor hunnen dank aan H.H. Curatoren, zijnde zij tevens tot hoogere orden bevorderd, gelijk mede van de derde orde tot de tweede van de vierde klasse: S. SORSMAN. Eene korte toespraak van den Rector besloot de plegtigheid.

ENSCHEDÉ.

Den 25 Aug. Heden morgen had alhier de gewone Promotie en uitdeeling der Prijzen, van de Latijnsche en Fransche school plaats, onder voorzitting der Curatoren, en in tegenwoordigheid eener talrijke schare, in de Hervormde Kerk. De Rector, A. P. VAN DER SIEPKAMP, hield vooraf eene redevoering ten betooge: 'dat de mensch tot zijn waarachtig geluk (zedelijke volmaking) vaak meer wordt opgeleid door zijne vijanden, dan door zijne vrienden. Hierna werden met prijzen en getuigschriften de navolgende kweekelingen vereerd. In de zesde klasse der Latijnsche school met eenen prijs: H. STROINK. In de eerste klasse der Fransche school met prijzen: G. VAN DER SIEPKAMP, J. TER WEELE, P. TER KUILE, H. ELDERINK. In de tweede klasse der Fransche school met prijzen: K. H. HECT, A. VAN DER SIEPKAMP, H. BLIJDENSTEIN, A. KAYSER, met getuigschriften: J. HARBERS en J. STROINK. In de

de derde klasse der Fransche school, met prijzen: B. BONAKS, G. [illegible], en met een getuigschrift: J. NOORDHOLDT.

Nadat alle de leerlingen op eene gepaste wijze hunnen dank aan de Heeren Curatoren hadden betuigd in verschillende talen, en ook daardoor hunne vorderingen aan den dag gelegd, werd deze plegtigheid met orgelmuzijk, waarmede dezelve ook was begonnen en afgewisseld, besloten.

GOUDA.

Den 25sten Aug. 1841. Na voorafgaand onderzoek naar de vorderingen der leerlingen aan de Latijnsche scholen alhier, in de Oude Letterkunde en de daarmede in verband staande wetenschappen, had heden, onder voorzitting van Heeren Curatoren, derzelver openlijke bevordering en de uitdeeling van prijzen en getuigschriften plaats.

De Rector opende deze plegtigheid met eene korte voorafspraak, waarin melding gemaakt werd van het verlies, hetwelk de wetenschappen ondergaan hebben door den vroegtijdigen dood van onzen Curators zoon, den Hooggeleerden Heer J. F. HOFFMAN, Med. Dr., Professor in de Kruid- en Scheikunde aan het Athenaeum illustre, te *Deventer*. Vervolgens hielden twee verdienstelijke jongelingen met veel vrijmoedigheid hunne redevoeringen, de eerste: W. C. J. VAN DER GRIJP, *de veterum Graecorum amore patriae*; de tweede: P. KEIJZER, *de Demosthenis eloquentiae vi*, en werden met grooten lof tot de Akademische lessen bevorderd. De Grieksche prijs was behaald door W. C. J. VAN DER GRIJP, die ook een *praemium ordinarium*, een *praemium diligentiae*, en een getuigschrift voor zijne vorderingen in de Wiskunde, in de Nieuwe Geschied- en Oude Aardrijkskunde verdiend had; P. KEIJZER werd bevorderd

derd met een *praemium ordinarium* en een getuigschrift voor gemaakte vorderingen in de Oude Geschiedkunde en in de Grieksche en Latijnsche Fabelkunde. Van de derde werden tot de tweede klasse bevorderd: J. A. VAN DEN AKKER, met een *praemium ordinarium*, een *praemium diligentiae* en een getuigschrift voor zijne vorderingen in de Nieuwe Aardrijkskunde, en Y. KEYZER, met een *praemium ordinarium* en een *praemium diligentiae*. Van de vierde werden tot derde klasse bevorderd: C. RÖMEYN, met een *praemium ordinarium*, een *praemium diligentiae* en een getuigschrift voor zijne vorderingen in de Oude en Nieuwe Geschied- en Natuurkunde en in de Wiskundige Wetenschappen; en N. J. KNOM, met een *praemium ordinarium*, aan welken leerling is toegestaan, om nog een half jaar van het onderwijs van den Conrector gebruik te maken. Eindelijk gingen van de vijfde tot de vierde klasse over: N. SCHOORL FELIX, met een *praemium ordinarium*, en J. A. P. P. VAN DER HEIJDEN, met een *praemium diligentiae* en een getuigschrift voor gemaakte vorderingen in de Grieksche en Latijnsche Fabelkunde.

Alle deze jongelingen zeiden hunne *gratiarum actiones* met bevalligheid op. Hierop werd deze plegtigheid, even gelijk zij begonnen en bij tusschenpozen vervangen werd, met orgelmuzijk besloten.

ZUTPHEN.

Den 28sten Aug. 1841. Nadat de leerlingen van het Gymnasium dezer stad den 12den en 13den Julij l.l. voldoende bewijzen gegeven hadden van hunne vorderingen in de Oude en Nieuwe Talen, Wiskunde, Geschiedenis en Aardrijkskunde, had heden de Promotie en openbare Prijsuitdeeling plaats. De Rector, M. J. MATTHES, J.C.X., opende deze pleg-

plegtigheid met eene korte voorafspraak, in welke hij gewag maakte van het verlies, hetgeen het Gymnasium geleden had, door den dood van den Wel Edel Geb. Heer P. J. SWAVING, Ridder van de Orde van den Nederlandschen Leeuw, Burgemeester van *Zutphen*, Lid der Provinciale Staten van *Gelderland*, en Curator van het Gymnasium alhier.

Vervolgens beklommen vijf verdienstelijke jongelingen achtereenvolgend het spreekgestoelte. De eerste: H. C. HALLEGRAEFF, droeg eene oratiuncula voor: *de Tito Flavio Vespasiano;* J. DAM, *de Octavia;* en D. HYMAN, *de amicitia Nisi et Euryali.* Deze drie jongelingen werden tot hooger onderwijs met den meesten lof bevorderd, en met buitengewone eereprijzen begiftigd. Vervolgens sprak J. C. K. VAN DIJK, welke geplaatst was aan de Militaire Academie te *Breda*, in het Fransch over *Washington*, en A. H. J. VAN ASPEREN, bestemd voor het Instituut te *Medemblik*, in het Hollandsch over *Michiel Adriaanszoon de Ruiter.* Beide deze jonge lieden ontvingen insgelijks eereprijzen.

In de eerste afdeeling werden van de derde klasse tot de tweede bevorderd: E. J. VAN GORKUM, E. D. WEILAND en J. SCHOENMAKERS. De eerste ontving een prijs voor zijne vorderingen in het Grieksch en Latijn, benevens de Nieuwe Talen, en den eersten prijs voor zijne vorderingen in de Geschiedenis, Wis en Aardrijkskunde; J. SCHOENMAKERS werd met een getuigschrift vereerd voor zijne naarstigheid, en tevens met een voor zijne vorderingen in de Rekenkunde. Van de vierde klasse, tot de derde werden bevorderd: W. A. HENNIJ, J. H. VAN TIFFELEN en J. THOOFT. De eerstgenoemde ontving een prijs voor zijne vorderingen in de Latijnsche en Hoogduitsche taal, en den derden prijs in de Wiskunde; de tweede, een

prijs

prijs voor zijne vorderingen in het Grieksch, een voor de Nieuwe Talen en een getuigschrift in de Stel- en Meetkunde, en eindelijk J. THOOFT den derden prijs in de Aardrijkskunde en een getuigschrift voor zijne vorderingen in de Nieuwe Talen. Van de vijfde klasse tot de vierde werden bevorderd: H. VAN DE VELDE, J. H. NYMAN, J. BERGHEGE en T. H. VAN REES. De eerste ontving een prijs voor zijne vorderingen in het Latijn; J. H. NYMAN en J. BERGHEGE een getuigschrift in de Geschiedenis, en T. H. VAN REES een getuigschrift in de Aardrijkskunde.

In de tweede afdeeling werd aan W. BRINK de eerste prijs geschonken in de Wiskunde, met vermelding zijner vorderingen in de Geschiedenis en Aardrijkskunde, en een prijs voor de Nieuwe Talen; W. F. VAN BEECKEREN VAN WALIEN ontving den tweeden prijs in de Wiskunde, met vermelding zijner vorderingen in de Geschiedenis en Aardrijkskunde, en een getuigschrift voor zijn' vlijt aan de Engelsche taal besteed; G. J. DIBBETS ontving den tweeden prijs in de Geschiedenis, met vermelding zijner vorderingen in de Wiskunde, en een prijs in het Engelsch. Aan J. H. J. F. DE BRUIJN werd de eerste prijs in de Aardrijkskunde geschonken, met vermelding zijner vorderingen in de Wiskunde en Geschiedenis, en een prijs voor de Nieuwe Talen; H. A. VAN MARLE ontving den tweeden prijs in de Aardrijkskunde, met vermelding zijner vorderingen in de Wiskunde en Geschiedenis, en een prijs voor zijn ijver in het beoefenen der Nieuwe Talen; W. R. KETJEN werd met een prijs vereerd voor zijne vorderingen in het Hoogduitsch en met een getuigschrift voor de Aardrijkskunde; eindelijk werd aan J. H. A. VAN ESSEN een getuigschrift geschonken voor zijne vorderingen in de Engelsche

 taal,

taal, en aan J. H. VAN DER MEULEN een getuigschrift ter aanmoediging. In de Wiskunde werden voorts bevorderd: van de tweede klasse tot de eerste: W. BRINK, W. F. VAN HECKEREN VAN WALIEN, G. J. DIBBETS en J. H. A. VAN ESSEN. — J. THOOFT en H. A. VAN MARLE waren insgelijks tot deze bevordering voorgedragen, doch zullen volgens het verlangen hunner ouders nog één jaar in de tweede klasse blijven. Van de derde klasse tot de tweede: W. A. HERBY, J. H. J. F. DE BRUIJN, J. H. NYMAN, T. H. VAN REES, W. K. KETJEN en B. D. WEYLAND. De jongelingen, welke prijzen ontvangen hadden, bedankten H.H. Curatoren met veel bevalligheid, sommige in het Latijn, andere in de Fransche en Hollandsche taal. De plegtigheid werd door een aanzienlijk getal toehoorders vereerd, en door eene keurige muzijk begonnen, afgewisseld en besloten.

KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

GELDERLAND.

ARNHEM.

RHEEDEN, den 20 Oct. 1841. Ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het vertrek van den Wel Eerw. Heer W. LAATSMAN, naar *Maastricht*, is door den Kerkeraad, onder voorzit-

zitting van den Consulent, Ds. H. J. VAN 'T SANT, Pred. te *Velp*, de volgende nominatie geformeerd:

DD. E. W. H. MOLEMANS, Predd. te *Veenendaal*. J. R. DE BRUINE, te *Balk*. J. E. EIJKMAN, te *Oosterwolde*. A. J. MOLENAAR, te *Zoutelande*. J. VAN DER VEN, te *Odijk*. P. C. FROON, te *Schoonbeek*. J. H. G. VAN LAMSWEERDE SCHULLER, te *Zomeren*. D. J. H. VAN TUSSENBROEK, te *Rumpt*. S. H. GERRITSEN, te *Vlijmen*. H. J. WUNDER, Jr., te *Drempt*. G. H. BRAND, te *Ooy* en *Persingen*. A. BROUWER, Kandidaat tot de H. Dienst, bij het Prov. Kerkbestuur van *Gelderland*.

Op het zestal werden geplaatst:

DD. E. W. H. MOLEMANS, J. R. DE BRUINE, J. E. EIJKMAN, A. J. MOLENAAR, J. VAN DER VEN, P. C. FROON.

En op het drietal:

DD. E. W. H. MOLEMANS, J. R. DE BRUINE, J. E. EIJKMAN.

Waaruit met eenparigheid van stemmen is beroepen: de Wel Eerw. zeer Gel. Heer E. W. H. MOLEMANS, Pred. te *Veenendaal*.

NIJMEGEN.

SLIJK EWIJK EN OOSTERHOLT, 26 Sept. Na vooraf behoorlijk te zijn losgemaakt van zijne betrekking op onze Gemeente, nam onze Leeraar C. F. L. RUTGERS, beroepen naar *Groningen*, heden van ons afscheid, met 1 *Joh.* II: 28a. *En nu kinderkens! blijft in Hem.*

NIJMEGEN, den 9 Oct., j.l., overleed alhier, in den ouderdom van ruim 62 jaren, onze veel geliefde oudste Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer W. L. VAN MEURS, die van de 38 jaren, gedurende welke hij de Heilige Bediening vervuld heeft, sedert 1818, in deze Gemeente werkzaam was. Zijne Ambtgenooten hebben, bij de waar-

noeming hunner eerst volgende predikbeurten, ons van dit treffend sterfgeval, onder gepaste herinneringen en opwekkingen, kennis gegeven, terwijl onze, nu reeds oudste Leeraar, Ds. E. PYNAPPEL VAN VOORTHUYSEN, in de voormiddagbeurt, van den eerstvolgenden Zondag, eene meer opzettelijke Lijkrede hield, naar aanleiding van *Hebr.* XIII: 7, 8.

Volgens uitdrukkelijke begeerte van den Ontslapene, mag in dit Tijdschrift niets anders, aangaande zijn Eerw., worden gemeld, dan dat hij, met het volkomenste vertrouwen op Gods genade in CHRISTUS, de eeuwigheid blijmoedig is ingegaan.

Zijne nagedachtenis zal nog lang bij ons in zegening blijven.

PUFLIJK EN LEEUWEN, 7 Oct. 1841. Ter vervulling der vakature, ontstaan door het overlijden van onzen Leeraar R. F. H. WOLF, is na verkregene handopening, in tegenwoordigheid van den Consulent dezer Gemeente, Ds. G. BRUININGEN TROOST, Pred. te *Wamel*, c. a., door den Kerkeraad uitgebragt dit twaalftal van Kandidaten, bij onderscheidene Kerkbeurten, Alfabetisch gesteld:

J. W. ABRESCH, J. A. DIEHL, K. H. KRAANWINKEL, J. A. VAN KRIEKEN, N. A. KUIPERI, W. VAN DER LINDEN, W. H. LINSE. A. C. MONTIJN, W. POLLEN, P. J. J. ROOS SCHREGARDUS, D. SLOTEMEUWER, A. J. J. WARNSINCK.

Waaruit vervolgens is geformeerd het volgende zestal, mede in Alfabethische orde:

ABRESCH, KUIPERI, VAN DER LINDEN, LINSE, MONTIJN, POLLEN.

Daarna dit drietal:

ABRESCH, VAN DER LINDEN, met het lot tegen KUIPERI en KUIPERI met het lot tegen POLLEN.

Waaruit eindelijk, met het lot tegen J. W. ABRESCH, beroepen is, N. A. KUIPERI, Kandidaat bij het Pro-

Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*, die deze beroeping, onder inwachting der vereischte approbatiën, heeft aangenomen.

ZUTPHEN.

DOETINCHEM, den 15 Aug. 1841. Onze Leeraren gedachten heden, in de onderscheiden Godsdienstoefeningen, aan het afsterven van den Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. VAN SLOGTEREN, laatst Pred. te *Hoorn*, en van den jare 1792 tot 1804, en dus gedurende een tijdvak van twaalf jaren, ook in die betrekking onder ons werkzaam. Niet alleen bij zijne Bloedverwanten, maar ook bij velen in deze Gemeente, die hem in zijne verstandige en getrouwe Evangeliedienst gekend hebben, en door zijne lessen en door zijn voorbeeld zijn geleerd en gestiecht geworden, blijft zijn Wel Eerw. steeds in zegenend aandenken, en worden de hartelijkste wenschen voor het geluk zijner achtergebleven Weduwe en Kinderen gekoesterd. Welkom was ons dus de herinnering aan zijnen persoon en arbeid, welke wij bidden dat hier en elders de rijkste vruchten dragen, en door den Heer der Gemeente, naar den rijkdom Zijner genade, met eeuwige heerlijkheid mogen bekroond worden.

EIBERGEN, 12 Sept. 1841. Heden hadden wij het genoegen, met onzen Leeraar, Ds. A. J. GOOSSEN, Godsdienstig gedachtenis te mogen vieren van zijne, op den 8sten dezer, vervulde 25 jarige Evangeliedienst, in ons midden. De tekst zijner rede voor deze plegtige gelegenheid, was 1 *Tim.* I: 12. *Ik danke Hem, die mij bekrachtigd heeft, namelijk Christus Jezus onzen Heer, dat Hij mij getrouw geacht heeft, mij in de bediening gesteld hebbende.* De Gemeente, die steeds blijken van achting en gehechtheid aan zijn Eerw. gegeven heeft, toonde ook nu weder

in onderscheidene opzigten, hare belangstelling in zijn persoon en heilig dienstwerk. Niet alleen ontving hij de hartelijkste gelukwenschingen, maar had ook het genoegen, dat hem, uit naam der Gemeente, eenige geschenken werden aangeboden, tot een duurzaam aandenken voor hem en de zijnen, aan de plaatsgehad hebbende feestviering. Onze Heer JEZUS CHRISTUS, dit bidden wij vuriglijk, blijve nog vele jaren onzen Leeraar bekrachtigen, en bekroone zijne Evangeliedienst voortdurend met den rijksten zegen, tot bevordering van onze hoogste belangen.

ZEVENAAR, den 7 Nov. Heden werd onder ons, in de Heilige Dienst bevestigd, onze beroepen Leeraar H. J. FIJNEBUIK, Kandidaat tot de Heilige Dienst, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Braband*, door den Consulent dezer Gemeente, J. A. THOMSEN, Pred. te *Westervoort*, met eene Leerrede over *Joh.* IX: 4.

De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Consulent, door A. BADIJS, Pred. te *Doesborgh*, D. J. GULDEN, Pred. te *Didam*, W. A. IMMINK, Pred. te *Zeddam*.

Des namiddags aanvaardde de Bevestigde zijn dienstwerk, met eene Leerrede over *Rom.* XV: 29.

LICHTENVOORDE vakant. Zie Junij 1841.

ZUTPHEN staat vakant te worden. Zie Oct. 1841.

TIEL.

INGEN, den 10 Oct. 1841. In de namiddag-Godsdienst, werd door eene Hoogaanzienlijke Vrouwe, die sedert korten tijd eenige betrekking tot deze Gemeente had verkregen, in de armenzak gegeven *eene Banknoot van Duizend Guldens*, ten behoeve van het Armen-Fonds onzer Hervormde Gemeente. Ofschoon haar Welgeb. verlangd heeft, om haren naam niet bekend te maken, kan echter de

de Gemeente niet van zich verkrijgen, om van deze edele daad der Christelijke barmhartigheid, geene openlijke melding te maken, en langs dezen weg niet haren opregten dank aan de Christelijke weldadigheid te brengen; terwijl zij hare vurige bede ten hemel zendt, dat de edelmoedige Geefster hare vergelding eenmaal vinde bij Hem, bij wien de liefde zal zijn de maatstaf Zijnes oordeels.

OCHTEN. Onze Leeraar, Ds. J. VAN RINSBERGEN, die door 12 jarige getrouwe dienst, zich de achting en liefde dezer Gemeente verwierf, heeft sedert eenen geruimen tijd zich genoodzaakt gezien, uit hoofde van ligchaams-ongesteldheid, zijn dienstwerk door den Kandidaat en Th. Dr. A. ROOS, te laten waarnemen; die dan ook in deze zijne betrekking allezins lofwaardig, voor een groot deel vergoedde, hetgene wij missen moesten; heden echter is gebeurd wat wij vreesden, daar onze Leeraar besloot, van zijn dienstwerk voor goed afstand te doen, en van ons een eervol ontslag te vragen. Hoe ongaarne, hebben wij zijn Eerw. dat niet mogen weigeren. In de Kerkeraads-Vergadering, dezen 25 Oct. gehouden, is hij in tegenwoordigheid van den Consulent, Ds. VAN STRAATEN, Pred. te *Hien* en *Doodewaard*, door Ds. GORREL, Assessor van het Klassikaal Bestuur van *Tiel*, en Pred. in de *Ammerzoden*, naar de wet, van zijne betrekking op onze Gemeente, den Kerkeraad en de Klassis van *Tiel*, eervol losgemaakt. Naar *Amersfoort* met de woon vertrekkende, geniete hij aldaar met de zijnen, lang, al die voorregten en zegeningen, welke wij allen hem hartelijk toebidden; en niet alleen om het nut, dat hij hier heeft gesticht, maar ook om de vele weldaden, die hij kon, doch tevens wilde uitreiken, en die hij inzonderheid bij zijn vertrek, ook

ook nog zoo onbekrompen aan ons Diakonie-fonds bewees, zal zijne nagedachtenis bij armen en meer gegoeden alhier, steeds in zegening zijn.

OCHTEN is dus vakant. Eerlang echter hopen wij, dat door het beroep van eenen Predikant of Kandidaat, in de bestaande vakature, gunstiglijk zal worden voorzien.

BOMMEL.

ZALT-BOMMEL, den 14 Sept. 1841. Heden werd het Collegie van Kerkvoogden op eene aangename wijze verrast, door het berigt, dat een der Leden dezer Gemeente, welke verlangt onbekend te blijven, eene som van *f* 100 aan de Kerk geschonken heeft. Openlijk hulde doende aan de Christelijke daad van dezen Godsdienstvriend, wenschen wij dat hij daarvoor des Hemels beste zegeningen moge ontvangen, en velen door dit voorbeeld opgewekt mogen worden, om door dergelijke blijken, de beste zaak, die der Godsdienst, bevorderlijk te zijn.

DRIEL, 21 Sept. 1841. Onze Gemeente trof heden een zware slag. Haar hartelijk geliefde Leeraar, de Wel Eerw. Heer H. KOOPS WICHERS, werd haar in den ouderdom van bijna 44 jaren, door den dood, ontnomen. Eene hevige zenuwzinkingkoorts maakte een einde aan zijn leven. De Evangeliebediening, die hij te *Heerdingen* aanvaarde, zette hij 19 jaren in deze Gemeente voort. Zij verliest in hem een verlicht Evangelieprediker, een bijzonder getrouw herder; een schoon voorbeeld van opregt Christelijken wandel! De Consulent dezer Gemeente, Ds. W. VAN BEUSEKOM, Pred. te *Rossum*, wijdde de eerste Godsdienstoefening aan de nagedachtenis van haren ontslapenen Vriend; naar aanleiding van *Joh.* XI: 11. *Lazarus, onze vriend slaapt;* haar den Leeraar, dien zij eens ont-

ontwaakt, zoude wederzien, voorstellende, zoo als hij onder haar verkeerd had, eer hij den doodslaap, insluimerde. De Gemeente had haren Leeraar hartelijk lief, en vele tranen worden geschreid over zijn gemis. Zijne betrekkingen zijn in diepen rouw gedompeld! Bovenal werd hij beweend door zijne Zuster, die met hem zamenwoonde, die *hem* hoogachtte, zoo als hij *haar* wederkeerig lief had! Maar God wilde, dat zij niet langer hem beweenen zou. Acht dagen na haren Broeder sliep ook zij den doodslaap in! Hare droefheid zal zeker, want zij stierf als eene ware Christin, door groote blijdschap vervangen zijn, toen zij haren Broeder, in den hemel, salig wederzag!

Dit zij voldoende. De Overledene verlangde dat geen levensberigt door den druk zou worden gemeen gemaakt.

Tot antwoord aan H.H. Kandidaten dient, dat de Kerkenraad besloot, ter vervulling der vakature een Predikant te beroepen.

EST, den 13 Oct. 1841. Uit de ingekomen aanzoeken der H.H. Kandidaten, om eene predikbeurt in deze Gemeente, is door den Heer dezer Heerlijkheid een zestal geformeerd, waarop geplaatst waren de Heeren:

H. VAN DORSER, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord Braband*. A. PIZLO, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*. D. SLOTBOUWER, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*. A. BROUWER, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland*. J. H. VAN GRIETHUYZEN, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Holland*. D. BIJDENDIJK, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Zuid-Holland*.

Nadat gemelde Heeren ook voor de Gemeente tot

tot genoegen eene predikbeurt vervuld hadden, is uit dit zestal gemaakt dit onderstaande drietal:

H. VAN DORSER, A. PITRO, J. H. VAN GRIETHUYZEN.

En is de Collatie door den Heer Collator gegeven aan J. H. VAN GRIETHUYZEN, om kerkelijk te worden beroepen.

EST, 15 Oct. 1841. Ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het vertrek van onzen Leeraar, Ds. J. A. C. ROMHEBEL, naar *Nieuw-Loosdrecht*, is de Kerkeraad heden wettig zamengekomen, en heeft op vertoonde Acte van Collatie van den Wel Ed. Heer W. A. VAN REDEN, Heer van *Est* en *Opijnen*, onder voorzitting van den Consulent, tot Herder en Leeraar dezer Gemeente beroepen, den Wel Eerw. Heer J. H. VAN GRIETHUYZEN, Kandidaat tot de H. Dienst bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Holland*, welke beroeping door zijn Eerw., in afwachting der vereischte approbatiën, is aangenomen.

WAARDENBURG, den 17 Oct. 1841. Onze Leeraar, A. C. C. DE JONG, Th. Dr., gaf ons heden berigt, dat op den 6den dezer te *Leeuwarden* overleden was, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer B. YPMAN, Pred. aldaar, die ook hier het Evangelie verkondigd had van Sept. 1815, tot April 1818. Naar aanleiding van dit sterfgeval, werden wij bepaald bij de belofte des Heeren, uitgedrukt in *Joan.* XII: 26*b*, en opgewekt, om de nagedachtenis van dien getrouwen dienaar van CHRISTUS in zegening te houden. Met belangstelling en deelneming werd dit een en ander aangehoord, daar de waardige Overledene ook hier aller achting genoot, en zijn dienstwerk door zoo velen, als hem hadden gekend, met dankbare erkentenis werd herdacht.

DRIEL, 8 Nov. Ter vervulling der vakature, ver-

veroorzaakt door het overlijden van den Wel Eerw. Heer H. HOOMS WICHERS, is door den Kerkeraad gemaakt dit twaalftal:

W. VAN BEUNINGEN, Predd. te Heesum. B. H. BOMMEZIJN, te Almkerk. J. A. CARSPER, te Zuilichem en Nieuwaal. H. COHREN, te Gent. J. L. J. HALLO, te Nederhemert. H. BAKF, te Hurwenen. L. J. P. RAMAER, te Oijen. C. DE ROIJ, te Gameren. F. W. VAN ANDEL WEIJERS, te Spijk. G. WEILAND, te IJzendoorn. P. J. VAN SCHERMBEEK, te Arkel, en H. J. STRUICK, te Poederoijen.

Zestal:

W. VAN BEUNINGEN, H. BAKF, L. P. J. RAMAER, C. DE ROIJ, F. W. VAN ANDEL WEIJERS en H. J. STRUICK.

Drietal:

W. VAN BEUNINGEN, C. DE ROIJ en F. W. VAN ANDEL WEIJERS.

Waaruit met eenparigheid van stemmen beroepen is, Ds. F. W. VAN ANDEL WEIJERS, Pred. te Spijk.

HARDERWIJK.

ELSPEET, den 10 Nov. 1841. Ds. WITTEVEEN voor de beroeping herwaarts bedankt hebbende, is heden door den Kerkeraad, onder voorzitting van den Consulent, Ds. A. DEKKERS, Pred. te Garderen, tot Herder en Leeraar dezer Gemeente beroepen, de Wel Eerw. Heer B. J. H. TAATS, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van Gelderland.

Het tweetal bestond uit den Beroepene en den Wel Eerw. Heer F. G. VAN DEN HAM, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van Utrecht.

ZUID-HOLLAND.

ROTTERDAM.

KRALINGEN, den 29 Sept. 1841. De dag van

van heden was voor onze Gemeente een ware feestdag. Op denzelven werd de eerste steen gelegd van het nieuwe Kerkgebouw, in het meest bewoonde gedeelte derzelve, door den Edel Achtb. Heer B. H. VAN SOMEREN, Ridder der Orde van den Nederlandschen Leeuw, Burgemeester der Gemeente, in zijne hoedanigheid als President-Kerkvoogd, hiertoe uit naam van H.H. Kerkvoogden en Notabelen uitgenoodigd; terwijl onze Leeraar, A. H. C. VAN SEHUS, door gepaste toespraken aan deze plegtigheid eene Godsdienstige rigting gaf, en tevens van dezelve gebruik maakte, om de Gemeente in het bijzonder op te wekken, tot dankbare lofverheffing aan God. Voorts werd, nadat ook de Heer P. A. DE RIDDER den inhoud van het perkament, hetwelk met eenige muntstukken van dit jaar in eene looden kist besloten, de herinnering dezer gebeurtenis aan de nakomelingschap moet overbrengen, had voorgelezen, de plegtigheid door genoemden Heer President-Kerkvoogd, onder dankbetuiging aan alle aanwezigen, voor de eer van hunne tegenwoordigheid, vooral aan Zijne Excellentie den Heer Staatsraad Gouverneur dezer Provincie en den Hoog Welgeb. Heer Jonkheer CAAN, als Gecommitteerde van H.H. Gedeputeerde Staten, alsmede aan de Edel Achtb. Heeren Burgemeester en Wethouders van *Rotterdam*, als Ambachtsheer der Gemeente, met eene zeer doelmatige rede besloten.

MAASSLUIS, den 31 Oct. 1841. In de Voormiddag-Godsdienstoefening van heden, werd onze van *Heicop* en *Boecop* tot ons overgekomen Leeraar, Ds. H. CLAASEN, plegtig in de Evangeliedienst bij deze Gemeente bevestigd, door zijnen oudsten Ambtgenoot, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. ROSEN, die voor deze gelegenheid ten tekst had geko-

kozen 2 *Cor.* III : 6*a*: *Die ons ook bekwaam gemaakt heeft, om te zijn dienaars des Nieuwen Testaments; niet der letter, maar des Geestes;* daarbij tevens gedachtig zijnde aan de heugelijke Kerkhervorming, wier herinnering de dag van heden, bij geheel de Protestantsche Christenheid, in zegenend aandenken doet blijven. De Bevestigde aanvaardde des namiddags zijn dienstwerk in ons midden, predikende over 1 *Joh.* IV : 14. *En wij hebben het aanschouwd, en getuigen, dat de Vader Zijnen Zoon gezonden heeft, tot eenen Zaligmaker der wereld.* De Heer der Gemeente gebiede over het gewigtige werk van dezen dag den zegen en het leven!

Aan Ds. H. CLAASEN is, als bevestigd Predikant te *Maassluis*, namens het Klassikaal Bestuur, bereids Acte van Lidmaatschap der Klassis van *Rotterdam* toegezonden.

LEIDEN.

NOORDWIJKERHOUT, 3 Oct. 1841. Heden werd alhier de Heer U. J. W. ROLDANUS, S. Min. Cand., als Leeraar dezer Gemeente bevestigd, door zijnen Vader, den Wel Eerw. Heer ROLDANUS, Pred. te *Willige Langerak*, bij afstand van den Consulent. De Bevestiger had tot tekst *Luk.* XII : 37*a*. *Zalig zijn die dienstknechten, welke de Heer, als Hij komt, zal wakende vinden.* De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Bevestiger en Consulent, door de Wel Eerw. Heeren: STOELLENDRAAIJER, Emeritus Predikant van *Rijnsburg*, PAGENSTECHER VAN GROIN, STETTEROGGE, ROLDANUS, SWALUE, HUIJGENS en KOOIJ, respectivè Predd. te *Lisse*, *Zierikzee*, *Schiedam*, *Zandvoort*, *Eiland Marken* en *Hoogvliet*. Des namiddags aanvaardde de Bevestigde zijne dienst, met

met eene Leerrede over 2 *Cor*. I: 24*b*. *Wij zijn medewerkers uwer blijdschap.*

Aan zijn Wel Eerw. is Acte van Lidmaatschap in de Klasse van *Leiden* verleend.

BENTHUIZEN, den 10 Oct. 1841. Heden werd onder ons bevestigd, de Wel Eerw. Heer TH. BUSSINGH DE VRIES, Kandidaat tot de H. Dienst, door den Wel Eerw. Heer BRIËT, Pred. aan *de Meern*, bij vriendelijken afstand van den Consulent, den Wel Eerw. Heer BENTFORT VAN VALKENBURG, Pred. te *Soeterwoude*. De Bevestiger sprak, naar aanleiding van *Luc*. XV: 10. De Bevestigde deed zijne intrede met 2 *Cor*. IV: 5. De handoplegging geschiedde, door den Bevestiger, den Consulent en den Wel Eerw. Heer BLANKER, Pred. te *Koudekerk*.

Aan den Bevestigden is door het Klassikaal Bestuur van *Leiden* Acte van Lidmaatschap in de klasse uitgereikt.

NOORDWIJKERHOUT, den 17 Oct. 1841. Was het reeds sedert lang, dat onze Gemeente den wensch gekoesterd had, om, ter verbetering van haar Godsdienstig gezang, een Orgel in haar Bedehuis te bezitten, heden mogt zij dien wensch vervuld zien.

Eene vrijwillige inteekening van de Leden der Gemeente, en anderen, die tot haar in betrekking stonden, leverde genoegzame middelen op, ter volvoering van een plan tot stichting eens Orgels, ontworpen door onzen vroegeren Leeraar, den Wel Eerw. Heer H. W. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK, Th. Doct., in vereeniging met eene daartoe benoemde Commissie, zoodat wij ons nu in het bezit van een zoodanig geheel nieuw speeltuig mogen verheugen.

Na een naauwkeurig onderzoek, hetwelk was op-

opgedragen aan den Heer PELTENBURG, Organist te *Leiden*, en bijzonder gunstig ten opzigte van het geheele werk was afgeloopen, had heden de plegtige inwijding van hetzelve plaats. Onze onlangs bevestigde Leeraar, Ds. U. J. W. ROLDANUS, welke ons, naar aanleiding van *Gen.* IV:21, bij die gelegenheid voorstelde, hoe de rigting der toonkunst van den alouden tijd af hare waarde in onze dagen verhoogt, gaf ons tevens genoegzame aanleiding, om bij afwisseling van zijne rede, de welluidende toonen te hooren. Niet slechts mogt het de goedkeuring van allen deskundigen wegdragen, maar ook bevestigde de Heer HEPP, Organist te *Leiden*, die zich volgaarne belast had, met de bespeling op zich te nemen, den gunstigen afloop des onderzoeks volkomen.

Het Orgel, zijnde een werk van twee handklavieren en één aangehangen pedaal, is vervaardigd door de H.H. N. A. LOHMAN en Zonen, Orgelmakers te *Groningen* en te *Gouda*, die uit de levering van onderscheidene nieuwe en vernieuwde Orgelen in de naburige Gemeenten van *Soetermeer*, *Voorschoten*, *Gouda*, *Waddinxveen*, *Moorddrecht* en sints twee jaren ook hier, gelijk in andere Provinciën met roem bekend geworden, en zich op nieuw door de voltooijing van dit werk, den verkregen lof hebben waardig gemaakt.

Moge onze Gemeente zich lang in het bezit van dit speeltuig, ter verhooging van haar Godsdienstig gevoel, verheugen, en allen, die zóó belangeloos aan deszelfs oprigting hebben medegewerkt, daardoor de reinste voldoening voor hunne opofferingen genieten!

DORDRECHT.

HEERJANSDAM EN KLEINE LINDT, den 12 Oct. Door bijzondere omstandigheden daarin

verhinderd, wordt eerst heden berigt, dat de Kerkeraad dezer Gemeente, terwijl door de bestaande combinatie met de Gemeente *Kijfhoek*, gedurende het grootste gedeelte van het jaar, alhier geene namiddag Godsdienstoefening gehouden kan worden, waardoor velen slechts schaars de openbare Godsdienst bij konden wonen, zich verpligt gevoelende, in deze steeds dringender wordende behoefte ook bij toeneming der bevolking, zoo veel mogelijk te moeten voorzien, op het denkbeeld gekomen is, daar in vroegere dagen andere plannen verijdeld werden, zulks te doen door eenen Kandidaat tot de H. Dienst, en dien de waarneming der namiddag Godsdienstoefening, gedurende de zeven zomermaanden, alhier op te dragen; dat dezelve, door aanzienlijke bijdragen der Gemeenteleden, door goedgunstig verleende subsidie van 's Rijks wege, en milde ondersteuning van de Hoog Welgeb. Ambachtsheer en Vrouw dezer Gemeente, STEENGRACHT VAN DUIVENVOORDE, in staat werd gesteld de gelden te vinden hiertoe benoodigd, en geholpen door de bemoeijing van deszelfs Leeraar, die gaarne in deze eigene belangen ter zijde stelde, zich verheugen mogt, deszelfs plan verwezenlijkt te zien, zoodat reeds gedurende dezen zomer, aan het sedert lang, vooral bij den in de laatste jaren vernieuwden Godsdienstijver der Gemeente, gekoesterd verlangen kon worden voldaan, daar de Eerw. Heer C. H. VAN DAM, S. S. Min. Cand. tot bovengemeld doel werkzaam was, en allen, die tot het in stand brengen van deze zoo nuttige zaak hebben medegewerkt, de aangenaamste belooning voor hunne moeite of opoffering kunnen vinden, in de voortdurende belangstelling der Gemeente voor de openbare Godsdienst, waarvan de buitengewone talrijkheid der onderlinge bijeenkomsten getuigen.

DORD-

DORDRECHT, den 17 Oct. Heden morgen werd onze beroepene Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. C. VAN MARKEN, in het heilig dienstwerk onder ons bevestigd, door zijnen Ambtgenoot, den Wel Eerw. Heer D. PIJZEL, met eene Leerrede over 2 *Cor.* V: 18. *En ons de bediening der verzoening gegeven heeft.* 's Avonds deed de Bevestigde zijne intrede, ten tekst hebbende, 2 *Cor.* IV: 1. *Daarom, dewijl wij deze bediening hebben, naar de barmhartigheid, die ons geschied is, zoo vertragen wij niet.*

DORDRECHT Zie Oct. 1841.

GOUDA.

HEIKOP EN BOEKOP, den 24 Oct. 1841. Nadat onze waardige Leeraar, Ds. H. CLAASEN, ten gevolge zijner beroeping naar de Gemeente van *Maassluis*, op den 20 October van zijne betrekking op deze Gemeente was losgemaakt, van den daartoe door het Klassikaal Bestuur van *Gouda* Gecommitteerde, Ds. INDEWEIJ, Pred. te *Leerdam*, mede in tegenwoordigheid van den Secundus Consulent, Ds. J. KOBUS, Pred. te *Hagestein*, nam zijn Eerw. heden van deze Gemeente een hartelijk afscheid, predikende bij deze gelegenheid over 2 *Tim.* I: 12*b*. *Want ik weet wien ik geloofd heb, en ik ben verzekerd, dat Hij magtig is mijn pand bij (Hem) weggelegd te bewaren tot dien dag.*

SCHOONHOVEN, 31 Oct. 1841. Onze rustende Leeraar, D. C. VAN LEEUWEN VAN DUIVENBODE, heden avond eene liefdebeurt vervullende, gedacht dankbaar aan het voorregt, dat hij gisteren weder den dag had mogen beleven, waarop hij voor *eene halve eeuw* in zijne eerste Gemeente (*Zunderdorp*, Klassis van *Edam*) het heilig dienstwerk aanvaardde. Eene belangstellende schare vereenig-

vereenigde zich met den geliefden Grijsaard in de bede, dat hij aan het einde van de dagen zijnes ouderdoms, de vervulling moge ondervinden der woorden, waarover hij heden sprak: *Zalig zijn die dienstknechten, welke de Heer, als Hij komt, zal wakende vinden*, (*Luc.* XII: 37*a*.)

LANGERAK, BEZUIDEN DE LEK, vakant. Zie April 1841.

MOORDRECHT vakant. Zie Junij 1841.

LEKSMOND. Zie Aug. 1841.

B R I E L L E.

OOSTVOORNE, 9 Nov. De beroeping van den Kandidaat A. TEN BOSCH, C.Z., door den beroepene aangenomen, heeft bereids de kerkelijke goedkeuring ontvangen, zoodat wij ons vleijen de bestaande vakature eerlang vervuld te zien.

SPIJKENISSE vakant. Zie Sept. 1841.

NOORD-HOLLAND.

A M S T E R D A M.

ANKEVEEN. Daar de koninklijke goedkeuring aan de beroeping van den Kandidaat J. M. CHRISTOFFELS, tot Predikant onzer Gemeente, is ingekomen, zal de bevestiging en intrede op den 5 Dec. D. V. plaats hebben.

H A A R L E M.

KOOG AAN DE ZAAN, 10 Oct. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer W. WINDEKERKER, vierde heden plegtig de gedachtenis van zijne vijf en twintig jarige Evangeliebediening in onze Gemeente. Tot tekst gekozen hebbende 1 *Tim.* I: 12, roemde hij het voorregt der Evangeliebediening, waarin hij nu 32 jaren had mogen werkzaam zijn, de 7 eer-

ste

ste jaren in de Gemeente van *Nieuwkoop*, en de 25 laatste onder ons; de blijken van liefde en hoogachting hem bij deze gelegenheid gegeven, strekten ten bewijze van de belangstelling der Gemeente in haren Leeraar.

God schenke hem nog lang het geluk, om naar den wensch van zijn hart, met ijver en kracht onder haar werkzaam te mogen blijven!

ALKMAAR.

DRIEHUIZEN EN ZUIDSCHERMER, 14 Oct. 1841. Het beroep naar deze Gemeente, den 10den dezer op den Wel Eerw. Heer J. P. STRICKER uitgebragt, is door zijn Wel Eerw. onder inwachting der vereischte approbatiën, bereidvaardig aangenomen.

NOORD SCHARWOUDE, 10 Nov. 1841. Aan onzen geliefden Leeraar, Ds. L. HAAGH COSTERUS, is, op zijn Eerws. verzoek, wegens voortdurende ongesteldheid, bij gunstig besluit van Z. M., den 18 Oct. l.l. N°. 56, Emeritaat verleend, *salvo honore*, met een jaarlijksch pensioen, in te gaan 1 Jan. 1842.

H.H. Kandidaten worden verwittigd, dat het vruchteloos zou zijn, om eene predikbeurt te verzoeken.

HOORN.

HOORN vakant. Zie Sept. 1841.

EDAM.

LANDSMEER, den 10 Oct. 1841. Heden werd onze beroepen Leeraar, Ds. J. J. DU SART, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Holland*, bij vriendelijken afstand van onzen Consulent, Ds. H. ANTINE, Pred. te *Buiksloot*, in de H. Dienst onder ons bevestigd, door Ds. D. J. HACKAIJ, Pred. te *Amsterdam*, met eene Leerrede over 1 *Cor.* IV: 1*a*. De oplegging

der handen geschiedde, door den Bevestiger en Consulent, alsmede door Ds. J. CLAUS, rustend Pred. dezer Gemeente. De Bevestigde Leeraar aanvaardde des namiddags zijn dienstwerk, met eene Leerrede naar aanleiding van *Hand.* XVI: 31a.

EDAM, 8 Nov. 1841. Ds. R. H. CATS voor de beroeping herwaarts bedankt hebbende, zoo werd heden de vroeger gemaakte nominatie door den Breeden Kerkeraad aangevuld, als volgt: het twaalftal met Ds. J. H. GEERTS, te *Oudendijk*, het zestal met Ds. G. R. W. DE WIJS, te *Jisp*, het drietal met Ds. C. L. JUNGIUS, te *Rijswijk*, zullende uit het nu bestaande drietal, DD. P. DE GORTER, A. H. W. JONGENEEL en C. L. JUNGIUS, op den 16 Nov. de beroeping geschieden.

ZEELAND.

ZIERIKZEE.

ZIERIKZEE, 10 Oct. 1841. Onze Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. B. HARKENROHT, bevestigde heden den Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. H. DUMANS, als onzen Leeraar, met eene Leerrede over *Col.* I: 28. *Denwelken* (*Christus*) *wij verkondigen, vermanende een iegelijk mensch, en leerende een iegelijk mensch in alle wijsheid, opdat wij zouden een iegelijk mensch volmaakt stellen in Christus Jezus.* De laatstgenoemde van *Edam* tot ons overgekomen, aanvaardde zijn dienstwerk onder ons, met eene Leerrede over *Rom.* I: 16. *Want ik schaam mij het Evangelie van Christus niet; want het is eene kracht Gods tot zaligheid, een iegelijk die gelooft.*

KERKWERVE, 3 Oct. 1841. Onze Leeraar, de

de Wel Eerw. zeer Gel. Heer B. DE GRAAF, vierde heden, met eene Leerrede over *Hebr.* II : 10—13, gedachtenis van zijne vervulde 25 jarige Evangeliedienst, te *Midlie* en *Akswijk*, Klassis *Edam*, te *Wervershoof*, Klassis *Hoorn*; te *Ellewoutsdijk*, Klassis *Goes*, en sedert Nov. 1824, in deze Gemeente.

OOSTERLAND, 7 Nov. 1841. Heden had alhier de bevestiging van onzen nieuwen Leeraar, Ds. B. GEWIN, Kandidaat tot de H. Dienst, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord Holland*, plaats. De Bevestigings-Leerrede geschiedde, bij vriendelijken afstand van den Consulent, Ds. D. J. D. DE VOS, Pred. te *Bruinisse*, door den Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. F. HASEBROEK, Pred. te *Heilo*, sprekende bij die gelegenheid, naar aanleiding van *Joh.* XXI : 17, laatste gedeelte, terwijl de oplegging der handen, behalve door den Bevestiger en Consulent, geschiedde door de Wel Eerw. zeer Gel. Heeren: DROOGLEVER FORTUIN, BARENBRUGH, LETTE, KAN, BEETS, KÜHLER en REPELIUS, Predd. te *Zieriksee*, *Nieuwerkerk*, *Dreischor* *Heemstede*, *Serooskerke*, *Echtelt*.

De Bevestigde aanvaardde des namiddags zijn dienstwerk, predikende over *Hand.* VIII : 5.

ZIERIKZEE, Nov. 1841. Aan de Wel Eerw. zeer Gel. Heeren WAS, DUMANS en GEWIN, als bevestigde Predd. van *St. Maartensdijk*, *Zieriksee* en *Oosterland*, is Akte van Lidmaatschap der Klassis, toegezonden geworden.

G O E S.

WILHELMINADORP. Zie Sept. 1841.

IJ Z E N D IJ K E.

IJZENDIJKE, den 30 Sept. 1841. Heden vernam de Kerkeraad met genoegen, dat de Wel

Eerw. Heer G. P. WIJNHALEN, Kandidaat tot de H. Dienst, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Braband*, het, op zijn Eerw. uitgebragt beroep, onder inwachting der vereischte approbatiën, bereidwillig had aangenomen.

UTRECHT.

AMERSFOORT.

WOUDENBERG, 31 Oct. 1841. Heden werd onze beroepen Leeraar, H. MENSINGA, onder ons bevestigd, door den Wel Eerw. Heer H. J. SCHRÖDER, Pred. te *Vinkeveen*, met eene Leerrede over 1 *Cor.* III: 9*a*. Onze Consulent, de Wel Eerw. Heer F. G. RIEBECK, Pred. te *Leusden*, had dit werk aan zijn Eerw. beleefdelijk afgestaan. De plegtigheid der handoplegging geschiedde door den Bevestiger, den Consulent, en Ds. J. KROINDRIET, Pred. te *Mijdrecht*. Des namiddags aanvaardde onze bevestigde Leeraar zijn dienstwerk, met eene Leerrede over *Jac.* I: 21*b*.

Het Klassikaal Bestuur van *Amersfoort*, heeft den Wel Eerw. Heer H. MENSINGA, als bevestigd Pred te *Woudenberg*, tot Lid der Klassis verklaard.

NIGTEVEGT vakant. Zie Maart 1841.

WIJK.

AMERONGEN, 7 Nov. Heden werd tot onzen Herder en Leeraar, op eene plegtige wijze, bevestigd, de Heere P. A. BORGER, Th. Dr. en Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Zuid-Holland*, door zijnen Oom en Pleegvader, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer E. J. SCHACHT, Th. Dr. en Emer. Pred. te *Leiden*, aan wien de Consulent, A. VAN DEN BRANDHOF, JZ., Pred. te *Elst*, het

het werk der bevestiging gaarne had afgestaan. De Bevestigings-Leerrede werd, naar aanleiding van *Tit.* II: 15*a*. *Spreek dit*, uitgesproken door den Hoog Eerw. Hoog Gel. Heer J. CLARISSE, Emeritus Prof. van *Leiden*. De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Redenaar, Bevestiger en Consulent, door de H.H. Predd. G. J. COOLHAAS, Emer. Pred. van *Amerongen*, H. GANN DUN, Pred. te *Veenendaal*, V. F. J. BOONACKER, te *Leersum*, R. P. VERBEEK, te *Doorn*, E. W. H. MOLEMANS, te *Veenendaal*, J. VAN DOESBURGH, te *Wijk* bij *Duurstede*, W. F. DE LEU, te *Werkhoven*, J. VAN DER VEN, te *Odijk*, L. MEHRENS, te *Utrecht*, A. A. C. BONNET, te *Zoest*, H. VANGMAN, te *Leiden*, P. H. G. NAHUYS, te *Scherpenzeel*, A. LAMBRECHTS, te *Lienden*, J. BETTINC, te *Beets*, A. L. EVERWIJN, te *Voorthuizen*, J. GERRITSEN, te *Zoelen*, R. VAN BEUNINGEN VAN HELSDINGEN, te *Ommeren*, en J. P. VAN HARENCARSPEL, te *Wageningen*. Des namiddags aanvaarde de Bevestigde zijne bediening, met 2 *Cor.* V: 19*b*. *En heeft het woord der verzoeninge in ons gelegd.*

Nog moet gemeld worden, dat de beroeping van den Heer, P. A. BORGER, op den 6 Julij, l. l., door den Kerkeraad is geschied, en gevolgd geworden door de agreatie van, of van wege den Hoog Geb. Heer, Graaf VAN ATHLONE, Vrijheer van *Amerongen*, enz.

NEDERLANGBROEK, 13 Nov. Ds. D. A. VAN DER MADE, Pred. te *Grijpskerke*, de beroeping naar hier aangenomen hebbende, en deze reeds met de koninklijke goedkeuring bekrachtigd zijnde, zal zijn Eerw. D. V. den 12 Dec. aanstaande, zijn dienst onder ons aanvaarden.

VRIES-

VRIESLAND.

LEEUWARDEN.

GARIJP, c. a., den 3 Oct. 1841. Op heden hadden wij het genoegen, onzen beroepenen Leeraar, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer R. H. BERTHEN SYPKENS, van *Elspeet*, tot ons overgekomen, in de Evangeliebediening, onder ons te zien bevestigen, door den Consulent dezer Gemeente, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer A. WERUMEUS BUNING, Pred. te *Oostermeer*, met eene Leerrede over *Filip.* I: 21*a*. *Het leven is mij Christus*. Des namiddags aanvaardde onze nieuwe Leeraar, zijn dienstwerk onder ons, met het houden van eene Leerrede over *Rom.* I: 16. *Ik schaam mij des Evangeliums van Christus niet*, enz.

ROTTEVALLE, den 31 Oct. 1841. Heden werd onze beroepen Leeraar P. A. KOPPIUS, Phil. Theor. Mag. Litt. Hum. Doct., Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Friesland*, onder ons in de dienst bevestigd, door Ds. A. TEN OEVER, Pred. te *Oosterwijtwert*, bij afstand van den Consulent dezer Gemeente, Ds. A. J. LEEUWENS, Pred. te *Oudega*, c. a. De Bevestiger sprak naar aanleiding van *Joh.* XXI: 17*a*. *Hij zeide tot hem ten derde maal: Simon, Jona Zoon, hebt gij mij lief?*

De oplegging der handen geschiedde door den Consulent en den Bevestiger.

De Bevestigde heeft zijne bediening aanvaard, met het houden eener Leerrede, over *Openb.* II: 17*a*. *Die ooren heeft, die hoore wat de Geest tot de Gemeente zegt.*

JELSUM vakant. Zie Aug. 1841.

OOS-

OOSTERMEER staat vakant te worden. Zie Aug. 1841.

LEEUWARDEN vakant. Zie Oct. 1841.

IDAARD. Zie Oct. 1841.

HARLINGEN.

WITMARSUM vakant. Zie Julij 1841.

SNEEK.

SNEEK, 26 Sept. Na behoorlijk van zijne betrekking op de Klassis en Gemeente van *Sneek*, door den Gecommitteerden van het Klassikaal Bestuur, Ds. D. A. DE GROOT, te zijn losgemaakt, predikte heden onze naar *Amsterdam* beroepen Leeraar, Ds. R. POSTHUMUS MEYJES, afscheid, naar aanleiding van 2 *Thess*. II: 16, 17.

Daarop werd ter vervulling van de openstaande derde Predikantsplaats, op den 6 Oct., het volgend, in alphabetische orde gesteld, twaalftal van Predikanten gemaakt:

DD. E. H. CATS, te *Almelo*. J. P. VAN HARENCARSPEL, te *Wageningen*. S. F. VAN HASSELT, te *Zuidwolde*, (*Drenthe*). A. B. VAN HOLKEMA, te *Oude Boorn*, J. T. H. HUGUENIN, te *Tjalleberd* P. JAS, Th. Dr. te *Purmerend*. A. C. DE JONGH, Th. Dr. te *Waardenburg* en *Neerrijnen*. J. LAGERWIJ, te *Hoevelaken*. E. J. DIEST LORGION, Th. Dr. te *Hallum*. H. VAN NANEN, te *Noordeloos*. P. SPANDAW, te *Slochteren*. G. E. W. DE WIJS, te *Jisp*.

Op den 19 Oct. is daaruit dit alphabetisch gesteld zestal geformeerd:

DD. J. P. VAN HARENCARSPEL, A. C. DE JONGH, J. LAGERWIJ, E. J. DIEST LORGION, H. VAN NANEN, P. SPANDAW.

En den 20sten dit drietal:

DD. J. P. VAN HARENCARSPEL, A. C. DE JONGH, P. SPANDAW.

HARICH, den 17 Oct. 1841. Heden vierde on-

onze Predikant, de Heer H. HUNTINGH, met de Gemeente eene plegtige en dankbare nagedachtenis van zijne 40 jarige vervulde Evangeliedienst, in de Gemeente te *Hijlaard*, e. a. en alhier. Hij nam daartoe aanleiding uit *Deut.* II: 7. *Deze veertig jaren is de Heer uwe God met u geweest, geen ding heeft u ontbroken.*

God sterke zijnen dienstknecht hier verder bij hét klimmen zijner jaren en make zijn werk vervolgens nog bevorderlijk aan de uitbreiding van het Rijk van waarheid en deugd!

DOKKUM.

FOUDGUM, den 7 Nov. 1841. Heden na den middag nam onzen Leeraar, Ds. J. VAN DER ZWAAG, die nagenoeg elf jaren het Evangelie der zaligheid aan ons verkondigd had, afscheid van ons. Tot grondslag van de ontboezemde wenschen, werden gelegd de woorden van den Apostel PAULUS, in zijnen brief aan de *Phil.* I: 27, 28. Zijn Eerw. was den vorigen Zondag reeds van zijne Betrekking op de Gemeente en Klassis ontslagen, door den gecommitteerden van het Klassikaal Bestuur van *Dokkum*, Dr. W. R. VAN DER WEIDE, *in tegenwoordigheid* van den Consulen dezer Gemeente, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer F. A. C. HUGENHOLTZ, Pred. te *Dokkum*. Zoo dat

FOUDGUM EN RAARD, thans vakant is.

PAESENS, den 7 Nov. Heden ontvingen wij het berigt, dat onzen Leeraar, Ds. T. C. KOCK BEILANUS, die meer dan 52 jaren, met ijver en trouw in deze Gemeen werkzaam was, bij Besluit van Z. M. den Koning, d.d., 18 Oct., N°. 56, is verleend het Emeritaat, *salvo honore et stipendio*, integaan met p°. Jan. 1842. Zoo dat

PAESENS staat vakant te worden.

MORRHA EN LIOESSENS, den 9 Nov. Den

22 Oct. is alhier, ten overstaan van DD. L. A. C. RÉIGERSBERG, Pred. te *Nijkerk*, en J. WITKOP, Pred. te *Meidsteiler*, als Consulenten, door Hervormde Floreenpligtigen, met eenparigheid van stemmen, tot Pred. benoemd, en daarop door den Kerkeraad beroepen, Ds. J. H. REDDINGIUS, Pred. te *Stiens*. Heden ontvingen wij het berigt, dat zijn Eerw., na ernstig beraad, deze beroeping heeft aangenomen.

ANJUM. Zie Sept. 1841.

SURHUISTERVEEN. Zie Aug. 1841.

HEERENVEEN.

MAKKINGA, ELSLO EN LANGEDIJK staat vakant te worden. Zie Oct. 1841.

NIJEHASKE EN HASKERDIJKEN. Zie Oct. 1841.

OVER-IJSSEL.

DEVENTER.

GOOR, den 31 Oct. Heden is onze beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer H. JANNINK, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Holland*, onder ons in het H. dienstwerk bevestigd, door zijn' Vriend, den Wel Eerw. Heer HOLT, Pred. te *Hengelo*, bij vriendelijken afstand van den Consulent, Ds. STROINK, Pred. te *Markelo*. De Bevestiger had tot tekst, 1 *Tim*. IV: 16. *Want dat doende zult gij u zelven behouden*. De oplegging der handen geschiedde, door den Consulent en Bevestiger, en verder door de Wel Eerw. Heeren: SIKEMAN, HOLLING, TEN BRUGGEN, VAN DEN HAM, HAALDERINK en TEN CATE, Predd. te *Delden*, *Diepenheim*, *Haaksbergen*, *Geesteren* en *Hengelo*-

gelo. Des namiddags deed de Bevestigde zijne intrede, met 1 *Tim*. IV: 16 *l. g*. *En die u hooren.*

ALMELO, 31 Oct. 1841. Onze jongste Leeraar, Ds. R. H. CATS, heden voor dertien dagen ons kennis gegeven hebbende van eene door zijn Eerw. ontvangene beroeping naar *Edam*, verblijdde ons heden met het berigt, dat hij zich verpligt had gevonden, om voor deze beroeping te bedanken, zich tevens op nieuw aan ons verbindende.

OOTMARSUM. Zie Aug. 1841.

KAMPEN.

IJSSELMUIDEN vakant. Zie Aug. 1840.

KAMPEN. Zie Sept. 1841.

GENEMUIDEN staat vakant te worden. Zie Sept. 1841.

GRONINGEN.

GRONINGEN.

WIERUM EN DORKWERD, 17 Oct. 1841. Heden vierde onze Leeraar, Ds. S. A. DE JONGE, gedachtenis van zijne, op den 13den dezer vervulde 25 jarige Evangeliebediening, eerst 5 en een half jaar in de Gemeente van *ter Apel*, en nu 19 en een half jaar in ons midden. De tekst der plegtige feestrede was, 1 *Tim*. I: 12. Met hartelijke belangstelling deelden wij in zijne dankzeggingen en gebeden, die Gode welgevallig mogen geweest zijn, en, door de gezegendste verhooring, nog lang, voor Leeraar en Gemeente, nieuwe dankstof mogen opleveren!

LEEG EN HOOGKERK vakant. Zie Julij 1841.

ZUIDHORN. Zie Aug. 1841.

LUTKEGAST. Zie Aug. 1841.

WIN-

WINSCHOTEN.

WEDDE, den 26 Sept. Heden was het voor deze Gemeente een dag van Godsdienstige blijdschap. Sints vele jaren werd door onze Gemeente drukkend de behoefte gevoeld aan verbetering van haar Kerkgebouw en Predikantswoning. Thans mag zij zich in de vervulling dezer behoefte dankbaar verblijden. Door eene gunstige beschikking van Z. M. onzen geëerbiedigden Koning, was ons uit 's Rijks schatkist eene som van ƒ 2500 toegestaan, tot het doen der noodige herstellingen, waarbij uit den boezem der Gemeente de som van ƒ 800 werd gevoegd.

Uithoofde van de werkzaamheden deswege, waren wij vijf maanden lang verhinderd van ons Kerkgebouw gebruik te maken, gedurende welken tijd wij onze Godsdiensoefeningen in het schoollocaal moesten houden. Het strekte daarom ons allen tot groote blijdschap, toen wij op heden voor de eerste maal in ons heiligdom konden opgaan en hetzelve zoo uitnemend verbeterd zagen. Onzen Leeraar, Ds. W. DE VRIES, sprak naar aanleiding van den gekozenen tekst, *Ps.* LXXXIV: 2. *Hoe liefelijk zijn uwe woningen, o Heer der Heirscharen;* over het uitstekende voorregt, hetwelk ons mogt te beurt vallen, en onze dure verpligting, om dit ons bedehuis regt te waarderen tot het groote oogmerk, waartoe het ons geschonken is. Aan het slot zijner feestrede, die met blijkbare belangstelling door eene talrijke menigte werd aangehoord, wekte zijn Eerw. ons op tot erkentelijkheid aan onzen geliefden Koning, aan het Provinciaal Collegie van Toezigt, en aan allen, die met raad of daad ons behulpzaam zijn geweest tot herstelling van ons Kerkgebouw, maar vooral wekte hij ons op tot dankbaarheid aan God, die de pogin-

gingen van velen heeft willen dienstbaar maken aan de vervulling van onze dierbaarste wenschen, zoodat wij ons thans in staat zien gesteld, om Hem in de plaats Zijner woning op eene meer waardige wijze te aanbidden en te verheerlijken.

TERMUNTEN en BORGSWEER. Ter vervulling van de vakature alhier, is reeds handopening bij Zijn Excellentie den Minister gevraagd en bekomen.

BELLINGWOLDE, jongste Leeraarsplaats vakant. Zie Dec. 1837.

APPINGEDAM.

OPWIERDE vakant. Zie Febr. 1841.

SCHILDWOLDE vakant. Zie Aug. 1841.

MIDDELSTUM.

STITSWERD vakant. Zie Febr. 1840.

NOORD-BRABAND.

EINDHOVEN.

VELDHOVEN. Zie Aug. 1841.

DRENTHE.

ASSEN.

NORG vakant. Zie Febr. 1841.

RODERWOLDE vakant. Zie Aug. 1841.

MEPPEL.

KOEKANGE. Den 5 Julij 1841, is alhier door den Kerkeraad, onder opzigt van deszelfs Consulent, den Wel Eerw. Heer C. ALBERTI, Pred. te *Ruinerwolde*, op vertoonde Akte van Col-

Collatie, van Mevrouwe de Baronnesse VAN ECHTEN, beroepen de Wel Eerw. Heer A. L. BIEMA, Pred. te *Giethoorn*, die echter na ruim veertien dagen beraad, voor deze beroeping heeft bedankt.

Ten gevolge daarvan, is op den 11 Sept., l. l., wederom in gevolge Akte van Collatie, van Mevrouwe de Collatrice, beroepen de Wel Eerw. Heer J. VAN DER ZWAAG, Pred. te *Foudgum* en *Raard*, die deze beroeping, in afwachting der vereischte approbatie, heeft aangenomen. Dewijl nu de approbatie van Z. M. reeds is ingekomen, zal zijn Eerw., D. V., Zondag den 21 Nov. aanstaande, onder ons als Herder en Leeraar bevestigd worden.

LIMBURG, *enz.*

URMOND EN GREVENBICHT. Zie April 1841.

REMONSTRANTSCHE BROEDERSCHAP.

ZEGWAART EN SOETERMEER, 10 Oct. 1841. Heden was het voor ons een feestdag van blijdschap, en dankzegging aan den Allerhoogsten. Ons Kerkgebouw, waaraan den 13 April dezes jaars, de eerste steen werd gelegd, nu voltooid zijnde, werd op eene plegtige wijze ingewijd, door onzen Leeraar, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer G. LINDEBERG, die voor eene talrijke en aanzienlijke vergadering van Christenen van verschillende gezindten, eene doeltreffende Leerrade hield, over

1 *Kron.* XXIX : 18. *Dit werk, daarentegen, is groot, want het is geen paleis voor eenen mensch, maar voor God, den Heere.* Na voorafgaande vermelding van onze behoefte aan hoogere hulp, tot eene waardige heiliging van dit gebouw, en een daaropvolgend waardig genot van hetzelve, en na toelichting van den tekst, in verband met de twee laatste Hoofddeelen van dit, en de vier eerste van het volgende Boek, toonde de Leeraar de hooge waardij van dit net gebouwd en wel ingerigt Heiligdom, en spoorde in het bijzonder de Gemeente aan, om van dit Huis des Heeren een dankbaar, getrouw en naarstig gebruik te maken; besluitende zijne opwekkingen met treffende aanspraken en heilwenschen aan de onderscheidene Herders, in bijzondere en algemeene betrekking, onder welken de Wel Eerw. zeer Gel. Heer M. E. VAN TEUTEM, en de Wel Ed. Heer JOAN VAN VOLLENHOVEN, achtenswaardige Leden onzer Hoog Eerw. Commissie, tot de zaken onzer Broederschap, de de Ed. Achtb. Heer Burgemeester van *Soestermeer*, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. J. VAN SETTEN, Heeren Kerkvoogden der Hervormde Kerk, en verscheidene aanzienlijken, zoo van hier als van elders, de hoogwaardige plegtigheid met hunne tegenwoordigheid hebben gelieven te vereeren. Aan elk in zijne betrekking, wordt naast God, onzen hoogsten Weldoener, de dank der Gemeente toegebragt voor betoonde belangstelling; milde bijdragen door de Leden en Begunstigers onzer Broederschap, verleende subsidie, door het Wel Ed. Groot Achtbare Bestuur van dit Gewest, en de algemeene deelneming in onze Godsdienstige en kerkelijke aangelegenheden; waarbij tevens, na minzaam en broederlijk afscheid van onze Hervormde Mede-Christenen, op den vorigen dag des

Hee-

Heeren, met erkentelijkheid gedacht werd aan het gemeenschappelijk gebruik van hun Kerkgebouw, staande den bouw onzer Kerk.

Wij wenschen, dat de Godsdienstige indrukken dezer altoos gedenkwaardige plegtigheid bij ons bewaard mogen blijven, en het gestadig gebruik van ons Kerkgebouw voor ons en onze nakomelingen strekken moge, om, in Christelijke kennis en deugd, geloof, Godsvrucht en liefde, ons te leiden en te vergaderen in dat zalig Huis, hetwelk *niet met handen is gemaakt*, *maar eeuwig in den Hemel*, *en welks kunstenaar en Bouwmeester God*, *de Heere*, *is*.

WADDINGSVEEN en MOORDRECHT } vakant.

EVANGELISCH LUTHERSCHE KERK.

WOERDEN, 7 Nov. 1841. Heden had alhier de plegtige bevestiging plaats van onzen nieuw beroepen Leeraar, Ds. C. J. HOLTZAPFFEL, van de Gemeente te *Brielle* en *Hellevoetsluis*, tot ons overgekomen. Zijn Wel Eerw. werd voorgesteld door den Wel Eerw. Heer K. N. MEPPEN, Pred. te *'s Gravenhage*, die deze taak voor den Consulent onzer Gemeente, den Hoog Eerw. Heer R. T. F. REUDLER, mede Pred. te *'s Gravenhage*, had op zich genomen, en bij deze gelegenheid predikte over 1 *Thess*. V: 12, terwijl de Bevestigde tot tekst had, *Joh*. XVII: 3.

BRIELLE EN HELVOETSLUIS, 24 Oct. 1841. Onze naar de Evang. Luth. Gemeente van *Woerden*, beroepen Leeraar, Ds. C. J. HOLTZAPFFEL, nam op heden des morgens, te *Brielle*, en des avonds

avonds te *Hellevoetsluis*, afscheid van ons, en predikte bij deze gelegenheid over *Coll.* I: 9 en 10.

Den 27 daaraanvolgende, werd in eene te *Hellevoetsluis* gehoudene Vergadering van den grooten Kerkeraad, uit eene van het Eerw. Consistorie der Evang. Luth. Gemeente te *Amsterdam*, ontvangene nominatie, bestaande uit de Heeren: W. DIDERICH STATIUS MULLER, dienstdoend Proponent bij de filiaal-Gemeente te *Thiel*. J. H. H. ZIMMERMAN, dienstdoend Proponent bij de filiaal-Gemeente te *Leerdam*, en A. H. BROKES, Hulpprediker te *Hertingen*, tot Leeraar, in plaats van Ds. HOLTZAPFFEL, beroepen, de Wel Eerw. Heer W. D. STATIUS MULLER, door wien bereids deze beroeping, onder inwachting der vereischte kerkelijke en koninklijke approbatiën, is aangenomen.

EDAM. Op den 26 Sept., l. l., mogt onze Gemeente voor het eerst weder hare Godsdienstoefening houden in haar eigen Kerkgebouw, welks gebruik haar wegens het verrigten van herstellingen aan hetzelve, sedert ruim een jaar was ontzegd.

Lang was de toestand van ons Bedehuis, dat thans der Gemeente juist eene eeuw had gediend, het voorwerp der bezorgdheid des Kerkeraads; maar onvermogen wederhield denzelven van het doen der gevondene reparatiën. Doch van elders kwam ondersteuning, die ons in staat stelde ter verwezelijking van hetgeen anders onmogelijk moest geacht worden. Na opneming van het werk, van wege de Synodale Commissie, door den Heer J. H. PLAAT, te *Amsterdam*, die zich daartoe welwillend bereid toonde, stond gemelde Commissie ons uit de fondsen ter harer dispositie gesteld, tweeduizend Gulden toe. De Provinciale Staten voegden daarbij gunstig eene subsidie van vijfhonderd Guldens, terwijl het overige van de zijde der Gemeen-

meente moest komen, wilde men de reparatie, die voor ruim ƒ4000 publiek werd aangenomen, volvoeren. De Kerkeraad besloot niettemin daartoe. Echter had men vóór het ter voltooijing kwam, nog met menige zwarigheid te kampen, bijzonder toen aan den schijnbaar hechten voormuur, gebreken zich openbaarden, welke het naauwkeurigst toezien van deskundigen niet vermogt te ontdekken, en die toch dringend voorziening vroegen, waardoor de te maken kosten, tot omtrent vijfduizend Gulden stegen. In die omstandigheden wendde de Kerkeraad zich nog eens en bij herhaling, tot de Groot Ed. Achtb. Heeren Gedeputeerde Staten van *Noord-Holland*, waarvan wij nog den gunstigen uitslag hopen. Krachtigen steun vonden wij bij dat alles in den Heer DE LEEUW, Architect bij het Collegie van Toezigt, voor de uitwaterende sluizen, alhier, die den Kerkeraad, zoo trouw als belangloos van zijn Eds. raad en advies heeft gediend. De Kerkeraad der Doopsgezinde Gemeente, stond ons met broederlijke welwillendheid hun Kerkgebouw ten gebruike, af, tot den dag toe dat wij van ons eigen Bedehuis weder gebruik konden maken. Dit had, gelijk wij zeiden, heden plaats, toen wij ons mogten vereenigen in een Bedehuis, dat zoo doende, als een punt werd, waarop van verschillende zijden heerlijke stralen van broederlijke, verdraagzame liefde en ijver, voor het hoogste en heilige vielen, en daardoor nog schooner dan door het uitwendig voorkomen prijkt. Hoe zeer er ook geene uitwendige plegtigheden daarbij plaats hadden, vervulde het onze Gemeente met kennelijke belangstelling, toen zij naar aanleiding van des Verlossers woord, bij *Luc.* XVII: 20*b*—22, haar hersteld Kerkgebouw beschouwde, in het licht dat des Heilands gezegde in den tekst, daarop

 wierp

wierp. Die belangstelling trad schoon aan den dag, bij eene daarop gevolgde kollekte, die met zulken uitslag werd gedaan, dat men de onkosten voor belangrijke herstellingen aan het orgel en het schilderen van het inwendige der Kerk, dat nog te verrigten overblijft, gedekt mogt rekenen.

Die ons daartoe behulpzaam waren, hebben onzen dank! De Heer zie er welgevallig op neder, en doe ons de hoogere bedoelingen, met zulk werk beoogd, bereiken.

HERSTELDE EVANGELISCH LUTHERSCHE KERK.

AMSTERDAM. Zie Oct. 1841.

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

OOST-VRIESLAND.

EMDEN, den 30 Julij. Uit het te voren gevormde zestal van Predd., werd heden door den Kerkeraad een drietal gemaakt, waarop geplaatst werden de Wel Eerw. Heeren:

A. P. GEELVINK, te *Nuttermoor.* J. C. FRIP, te *Leer*, en H. VIËTOR, te *Jemgum.*

Welke Predd. verzocht zijn, om, volgens het hier bestaande gebruik, op de nominatie te komen prediken.

EMDEN, den 28 Sept. Heden werd door den Breeden Kerkeraad, uit het te voren gemaakte drie-

drietal, tot substituut voor den Hoog Eerw. Heer E. L. WIJCHRAN, en mitsdien tot Leeraar en Herder bij onze Gemeente verkozen, de Wel Eerw. Heer M. VIËTOR, Pred. te *Jemgum*.

Ook kan er thans het berigt bijgevoegd worden, dat Ds. VIËTOR, het op hem uitgebragte beroep, heeft aangenomen, en dat de Kerkeraad dienvolgens, reeds het noodige heeft in het werk gesteld, ter verkrijging der koninklijke Confirmatie.

JENNELT, den 19 Sept. Onze Gemeente werd dezer dagen in diepen rouw gedompeld, door het overlijden van den Hoog Geb. Heer KARL GUSTAV, Rijksvrijheer te *Inn-* en *Kniphausen-Jennelt*, President der Oost-Vriessche Ridderschap, koninklijk Pruissische Kamerheer, Grootkruis der koninklijke Hanoversche Guelphen-Orde, Ridder van onderscheidene Orden, enz.

De Overledene was bij ons allen zeer bemind en hoog geschat, wegens zijne voortreffelijke hoedanigheden. Gedurende eene reeks van jaren, tot in zeer hoogen ouderdom, gaf hij menigvuldige bewijzen, hoezeer het welzijn van *Jennelt* hem ter harte ging; vooral door de onbekrompene weldadigheid, met welke hij in de behoeften onzer Kerk, Pastorij, School en Armen, steeds bereidvaardig en rijkelijk voorzag. Zijne nagedachtenis zal nog lang bij ons in zegening blijven.

Onze Leeraar, Ds. E. BERENDS, bepaalde ons heden morgen bij dit voor ons aandoenlijke sterfgeval, en sprak ons, naar aanleiding van *Gen.* V: 24, een woord van troost en opwekking toe.

FREEPSUM, den 24 Oct. Heden werd de Kandidaat J. VAN BUIREN, bij ons in de Heilige Dienst bevestigd.

De Bevestiger, zijnde de Hoog Eerw. Heer, Superintendent S. MEIJER, had bij deze gelegenheid

tot tekst, *Tit.* II: 15. *Spreek dit, en vermaan en bestraf met allen ernst. Dat niemand u verachte.*

De Bevestigde begon zijn werk, met eene Leerrede, over 1 *Joh.* III: 2a. *Geliefden! nu zijn wij kinderen Gods!*

De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Bevestiger, door de Wel Eerw. Heeren: VAN DER WERFF en DIRKSEN, Predd. te *Westerhuizen* en *Groot-Midlum.*

EMDEN. De Fransche Gemeente nog vakant.

AURICH vakant. Zie Sept. 1841.

CAMPEN vakant. Zie Sept. 1841.

KREITS SYNODE DUISBURG.

SCHERMBEEK eene Predikantsplaats vakant.

GARTROP vakant.

B E L G I E.

GENT, 31 Oct. Heden werden wij, bij gelegenheid van den 324sten verjaardag der gezegende Kerkhervorming, opgewekt tot dankbaarheid voor die groote weldaad, door onzen Predikant A. GOEDKOOP, die bij die gelegenheid behandelde *Matth.* XV: 13: *Alle plante, die mijn Hemelsche Vader niet geplant heeft, zal uitgeroeid worden,* waarvoor die gezegende gebeurtenis ten *bewijze,* en tot *onderpand* voor de volkomene vervulling dier uitspraak onzes Heeren strekt.

Hetzelfde onderwerp werd ook in de predikbeurt in de Fransche tale behandeld, alsmede te

DEN-

DENDERMONDE, den 1 Nov., waar de Predikant dien dag, zijnde in dit land een rustdag, met de Protestanten, die zich daar bevonden, dien gedenkdag der Hervorming vierde.

MARIA HOOREBEEKE. Ofschoon deze Gemeente nà een onaangenaam en kostbaar proces, in het bezit gesteld is van het legaat, haar door wijlen Mejufvrouw JOANNA VAN DEN BERGHE, den 9 November 1836 overleden, gemaakt; is de hope zeer gering, om door een voldoend Predikantstractement de Gemeente in het bezit van een eigen Leeraar gesteld te zien, en de gelegateerde pastorij aan hare bestemming te zien beantwoorden.

Reeds voor het ten einde loopen van den termijn, door de Wet bepaald, om zich tegen de regterlijke uitspraak te verzetten, wendde zich de Kerkeraad den 9 Mei l.l. aan het Gouvernement, om een behoorlijk Predikants-traktement; doch ontving in Augustus reeds een afwijzend antwoord, op eene herhaalde aanvrage van wege de Belgische Synode gedaan.

Eene latere poging des Kerkeraads, onmiddelijk aan den *Minister van Justitie*, — tot wiens Departement *Eeredienst* behoort, — gerigt, is tot hiertoe zonder eenig het minste antwoord gebleven: uitkomst, welke het hooge belang doet beseffen, om bij groote gebeurtenissen, als voor elf jaren plaats hadden, niet ligtvaardig eene Gemeente voor altijd te verlaten, waarvan het voortdurend bestaan der Gemeenten: *Brussel*, *Fransche Hoogduitsche*, *Dour*, *Doornik*, *Gent* en *Verviers* ten bewijze strekt, terwijl de *Nederduitsche* predikdienst te *Brussel* geheel heeft opgehouden, en een tweede Predikant te *Antwerpen*, ook voor de *Nederduitsche* taal, op minder gunstige voorwaarden is toegestaan, dan de op hunnen post geblevene Pre-

Predikanten bezitten, en hunne Gemeenten, bij een koninklijk besluit van den 17 Januarij 1836, verzekerd zijn, ook voor de toekomst, zelfs ook voor de Kosters en Voorzangers dier Gemeenten.

Zoo lang deze ongunstige toestand duurt, zijn alle aanvragen van wege Heeren Kandidaten overtollig, en voor hen onnoodige kosten.

NEDERLANDSCHE BIJBELGENOOTSCHAPPEN.

ROTTERDAM, den 21 Oct. 1841. Heden avond heeft alhier de jaarlijksche algemeene Vergadering van de Rotterdamsche Afdeeling van het Nederlandsche Bijbelgenootschap in de Groote Kerk der Nederduitsche Hervormde Gemeente plaats gehad.

Bij deze gelegenheid deed de Wel Eerw. zeer Gel. Heer H. OORT, Ridder der Orde van den Nederlandschen Leeuw, Pred. bij de Nederduitsche Hervormde Gemeente alhier en Medebestuurder van het Genootschap, openbaar verslag van den staat en de werkzaamheden van het Nederlandsche Bijbelgenootschap in het gemeen, en van de Rotterdamsche Afdeeling in het bijzonder, en hield eene zeer gepaste rede ter opwekking, ten grondslag leggende de woorden van den Zaligmaker: *Ik ben het licht der wereld.* (*Joan.* VIII: 12a.)

Deze plegtigheid is tot algemeen genoegen der aanwezende Vergadering afgeloopen, en men had reden om zich dankbaar te verblijden over de voortdurende belangstelling in de zaak der Bijbelverspreiding ook binnen deze stad.

WOGNUM, den 19 Sept. Heden namiddag werd de jaarlijksche Vergadering van Bestuurders en

en Leden des Bijbelgenootschaps, Afdeeling Ring van *Spanbroek*, in de Kerk der Hervormden alhier, in het openbaar gehouden. De Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. A. KUITERT, Pred. te *Benningbroek*, c. a., die als afgevaardigde, de algemeene Vergadering van het Nederlandsch Bijbelgenootschap, gehouden te *Amsterdam*, den 29 Julij l.l., had bijgewoond, en in deze betrekking het verslag zou gehouden hebben, werd door eene noodzakelijke afwezigheid hierin onverwacht verhinderd. Ds. G. C. VAN BALEN BLANKEN, Pred. te *Wognum*, c. a., en Voorzitter dez Afdeeling, heeft echter die taak voor zijnen vriend wel willen vervullen. Zijn Eerw. hield bij deze gelegenheid eene toespraak tot de vergaderde menigte, *over de werkzaamheden der Bijbelgenootschappen, overeenstemmende met die van het hooger Godsbestuur, blijkens eenige opmerkingen en voorbeelden, een bemoedigend en opwekkend denkbeeld.*

Deze redevoering werd door eene aanzienlijke schare van toehoorders met het grootste genoegen gehoord, en mogen wij hopen in de gevolgen heilzame vruchten dragen voor de zaak der Bijbelverspreiding.

BEEMSTER, 31 Oct. 1841. Aan den avond van dezen, voor alle Protestanten, zoo belangrijken gedenkdag, werd het verslag gedaan van den staat des Nederlandsche Bijbel- en Zendelinggenootschaps. Hoezeer reeds sedert verscheidene jaren geene onbelangrijke bijdragen, ten behoeve dier Genootschappen, alhier waren ingezameld, zoo maakte evenwel *de Beemster* geene afdeeling op zich zelve uit; maar was vereenigd met die van *Purmerende en omliggende dorpen*. Hoop op meerdere deelneming, niet ongegrond gelijk de uitkomst geleerd heeft, deed hier in het vorige jaar eene

eene afzonderlijke afdeeling van het *Bijbelgenootschap* oprigten, wordende dus heden voor de eerste maal in de Hervormde Kerk het verslag uitgebragt door den Wel Eerw. Heer L. J. VAN DAM, die na hetzelve opgaf en ontwikkelde *onderscheidene krachtige drangredenen, welke den Christen bij aanvang of voortzetting nadrukkelijk opwekken, om den Bijbel voor zijne medemenschen toegankelijk te stellen, en mede te werken tot uitbreiding van het Evangelie.* Met gepaste toespraken aan Bestuurderen, Leden en Begunstigers van het Bijbel- en Zendelinggenootschap, werd deze rede geeindigd, welke ten aanhooren van eene groote menigte inwoners dezer *Meer*, zoo van het Hervormde, als van het Doopsgezinde en Luthersche Kerkgenootschap, is uitgesproken. Met den hartelijken wensch, dat de hier en elders opgewekte ijver voor de twee edele Zuster-Genootschappen, onder den Goddelijken zegen heilzaam werken moge, tot uitbreiding van het Koningrijk der Hemelen, wordt die kennisgeving besloten.

MAASSLUIS, den 24 Oct. 1841. Heden werd alhier, in de Groote Kerk der Hervormde Gemeente, de jaarlijksche algemeene Vergadering gehouden der Afdeeling *Maassluis, Maasland* en *Rozenburg*, van het Nederlandsch Bijbelgenootschap. Na het voorlezen van het Rapport, omtrent den staat des Genootschaps in het algemeen, en van onze afdeeling in het bijzonder, hield de Wel Eerw. zeer Gel. Heer H. W. VOLLENHOVEN VAN DAALEN, Pred. te *Maassluis*, eene allezins doelmatige redevoering, ten onderwerp hebbende: *het Bijbelgenootschap, als gering in aanvang, heilig in doel, gezegend in uitwerking en invloed.* Dit Godsdienstig feest, met gebed en dankzegging besloten, eindigde tot stichting en genoegen der

ver-

verzamelde menigte. Moge het woord, dat zoo overtuigend en dringend tot allen gesproken werd, ook in onzen omtrek niet ledig en onvruchtbaar blijven; maar door duurzame belangstelling en steeds vermeerderde deelneming in de edelste zaak worden achtervolgd!

ZAANDAM, den 28sten Oct. Heden avond werd alhier, in de Kerk der Doopsgezinden, aan de westzijde, eene openbare Godsdienstige vergadering van het Bijbelgenootschap gehouden, waartoe, behalve de respective Leden door kaartjes en de begunstigers, ook alle andere hooggeschatten vrienden des Bijbels van de predikstoelen des Zondags te voren opwekkend waren uitgenoodigd.

De Wel Eerw. Heer B. VAN GEUNS, Doopgezind Predikant, daartoe verzocht door zijne Mede-Directeuren, hield bij die gelegenheid eene gepaste christelijke rede, waarin hij wees op *Col.* III: 11, en het *werk der Bijbelverspreiding voorstelde, als een krachtig en noodzakelijk middel, ter verdere uitbreiding en bevordering van den geest en de bedoelingen der gezegende Kerkhervorming in de zestiende eeuw.*

Dezelve herdacht tevens een kort verslag van de belangrijke werkzaamheden en vruchten des Nederlandsche Bijbelgenootschaps, en werd aangevangen, afgewisseld en geëindigd met gezangen en gebeden. Moge ook deze Godsdienstige plegtigheid, als middel in 's Heeren hand, in de gevolgen blijken, dienstbaar te zijn geweest, aan de bevordering van het heerlijkst doel, en de begeerte ook in deze stad meer en meer toenemen, om Gods Heilig woord hoe langer zoo algemeener te doen kennen, gelooven en beoefenen tot zaligheid!

COR-

CORRESPONDENTIE.

De Leerrede over 2 *Tim.* III: 14a zal geplaatst worden.

Maar het *vrijmoedig woord* moet ter zijde gelegd worden, dewijl wij geene beoordeelingen van andere plaatsen, noch ons Tijdschrift leenen kunnen, om hetzelve aan te bevelen.

Ook *gewijde dichtkunst* kan, wegens de uitvoerigheid, niet geplaatst worden.

Aan het *iets over Num.* XXIII: 10b zal, zoodra mogelijk, eene plaats worden ingeruimd.

Het *aan mijne Ouders* bevat niets, dat het voor het publiek belangrijk maakt, evenmin als dat *bij het graf eener geliefde Moeder*.

De *gedachten bij het afsterven van* Ds. THORBECKE zullen worden opgenomen.

Het stuk geteekend V. ST. kan, zoo als het dáár ligt, niet geplaatst worden. Het kon even goed een anderen titel dragen, dan het heeft, en is onaangenaam vervelend uitgerekt, zonder dat het meer belang inboezemt, dan een onervaren en onbedachtzaam bedrogen wandelaar kan inboezemen.

Het ingezondene door B. uit *Z.* zal, zoodra er eene plaats voor is, opgenomen worden.

Het andere dichtstukje van P. J. A. zullen wij insgelijks plaatsen; als ook dat van G., getiteld: *Gebed*.

De *opwekking bij het einde des jaars* komt ons voor niet gelukkig geslaagd te zijn; het is meer redenering, in rijm, dan van dichterlijke waarde.

In de vorige *Boekzaal* bl. 491. leze men V. ST. in plaats van V. H. — op bl. 536. reg. 12 zilveren

ren

-en *bekers* in plaats van *Ivoren* en reg. 15. R. J. GIEZEN in plaats van GIEREN.

BERIGTEN.

De Ondergeteekende vindt zich verpligt aan alle, die gebruik maken van zijne onderwijsboekjes in de Bijbelsche geschiedenissen, kennis te geven, dat de, dezer dagen bij A. VAN DER MAST te *Gorinchem* uitgegeven *beantwoording der onbeantwoorde vragen*, in gemelde boekjes voorkomende, *zonder zijne voorkennis* door eenen, hem geheel onbekenden; *opgesteld*, *zonder zijne toestemming uitgegeven*, en *geheel strijdig 'is met het doel*, waartoe hij die onbeantwoorde vragen in de onderwijsboekjes ingelascht heeft. Weshalve hij hoopt, dat een ieder tegen het misbruik waken zal, dat de leerlingen van die *beantwoording* maken kunnen.

Amsterdam, IS. PRINS.
15 Nov. 1841.

Aan de Buiten-leden van het Weduwenfonds der oude Klassis van *Hoorn* wordt berigt, dat in plaats van wijlen den Hoog Eerw. Heer J. VAN SLOGTEREN, tot Mede-Quaestor benoemd is de Wel Eerw. Heer G. C. VAN BALEN BLANKEN, Pred. te *Wognum*, blijvende de Ondergeteekende belast met de administratie.

1 Nov. 1841. J. DE HOLLANDER,
Predikant te *Zwaag*.

LETTER-NIEUWS.

Bij den Boekhandelaar S. J. Prins, te *Amsterdam*, komt van de pers en is alom verkrijgbaar gesteld:

De Kerkhervorming, een zegen van God, Leerrede over Psalm CXVIII: 27*a*, gehouden den 31sten October 1841, door Is. Prins, Predikant alhier. *f* 0,50.

Verklaring van Romeinen IX, X en XI, getrokken uit de Leerredenen van J. Wijs, Jcz., in leven Pred. te *'s Gravenhage*. *f* 2,00.

De vroegere uitgave van dit Werk, in Leerredenen, was sedert lang uitverkocht. De tegenwoordige beknopter en goedkooper, doch even zaakrijke herdruk, voldoet zeker aan veler wenschen, en zal overal in handen genomen worden, waar men op heldere begrippen en verlichte Bijbelkennis prijs stelt.

Mede is bij hem uitgegeven:

Christelijk Jaarboekje, gedachten en herinneringen op iederen dag, door Is. Prins, Pred. alhier. Tweede druk. *f* 2,50.

Hetzelve wordt nogmaals dengenen aanbevolen, die het nog niet bezitten. De gedurige aanvragen om hetzelve, getuigen, even als de openbare beoordeelingen, de waarde van dit Werk, hetwelk daarbij niet alleen voor 1841 of 42, maar voor elk volgend jaar, even zeer geschikt is.

Brieven van A. von Haller, *aan zijne Dochter, over de gewigtigste waarheden der Openbaring*, vertaald door L. Bousquet. *f* 1,20.

De eenvoudige, bondige en hartelijke voorstelling der Geloofswaarheden in dit Werkje, maken het ook tot geschenk aan aangenomen Lidmaten uiterst geschikt.

AL DE LEERREDENEN

VAN

J. H. VAN DER PALM.

De Inteekening op dit Werk, waarvan het eerste deel

deel in meest alle Boekwinkels voorhanden is, staat nog open tot aan den 15 December dezes jaars. Later worden geene Inteekenaren aangenomen, dan tegen verhooging van den prijs der deelen, die bij het ontvangen der Inteekening het licht zien. De prijs van ieder deel, bij inteekening, is in gr. 8vo. *f* 2,25, in klein formaat, *f* 1,50.

H. Höveker, te *Amsterdam*, door aankoop eigenaar geworden zijnde, der navolgende geschriften, biedt dezelve, zoo lang daarvan de voorraad strekt, aan, voor de navolgende prijzen, tot 31 December, e. k.

I. Appelius, *Brief aan Mevrouw ***, ter beantwoording der vraag, wat een bekommerde doen moet om zalig te worden.* Prijs *f* 0,40, voor *f* 0,25. II. Audebez en Rochat, *tweetal Leerredenen*, uit het Fransch vertaald. Prijs *f* 0,60, voor *f* 0,30. III. *Kerkredenen* van Prof. Merle d'Aubigné, vertaald en met aanteekeningen vermeerderd, door Mr. W. Bilderdijk. Prijs *f* 3,60, voor *f* 1,90. IV. Mr. W. Bilderdijk, *Brief* aan Lesage ten Broek. Prijs *f* 0,50, voor *f* 0,30. V. J. J. le Roij, *Zestal Brieven over de onfeilbaarheid van den Paus en de Kerk van* Rome. Prijs *f* 1,20, voor *f* 0,60. VI. D. Bogue, *Redevoeringen over het duizend jarig Rijk*, uit het Engelsch, 3 deelen. Prijs *f* 8,25, voor *f* 3,00. VII. P. J. Resler, *De ware Godsdienstigheid, geen Dweeperij.* Prijs *f* 1,80, voor *f* 0,90. VIII. P. J. Resler, *De invloed des H. Geestes, op de ware Godsdienstigheid, geen Geestdrijverij.* Prijs *f* 2,00, voor *f* 1,00.

Bij H. Höveker, te *Amsterdam*, wordt heden uitgegeven:

D. A. Detmar, Pred. te *Ede*, *Eenzaam verkeer met God*, of stille overdenkingen over 's Heeren Liefde, Zijne Leiding, Besturing, Bemoediging, Vertroosting en verdere oefeningen, op den weg naar den Hemel, in gr. 8vo, 1e stuk. 60 Cents.

Met nog drie stukken is dit werk compleet.

Eenige Brieven, opgesteld door D. A. Dutmer, Predikant te *Ede*, in 8vo. 90 Cents.

Stichtelijke Rijmen, naar het Engelsch van J. Watts, door G. Ramakers. 75 Cents.

De Erfenis des Christens, of verzameling van Beloften, door Samuel Clark, naar het Engelsch door M. J. Chevallier, in 32° in linnen. *f* 1,80.

Bij J. H. den Ouden, Boekverkooper te *Amsterdam*, komt uit en heeft verzonden:

I. H. Hoogakker, Gereformeerd Leeraar te *Wijk*, in het land van *Heusden*, *Praktikale Beschouwingen van het gesprek des Zaligmakers met de Samaritaansche vrouw.* Met toepassing op ons en onzen tijd. *f* 3,75.

II. *Het Rapport der Synodale Commissie en Besluit der Synode van den* 19 *Julij* 1841, *op het Adres van de Wel Eerw. zeer Gel. Heeren* H. Hoogakker, c. s., en nagenoeg negen duizend Leden der Gereformeerde Hervormde Kerk in *Nederland* genomen, getoetst. Beantwoord en als onregtmatig aangetoond, in overeenstemming met velen dier Mede-Adressanten, door Mr. J. H. Lieman. Prijs 60 Cents.

Bij ten Brink en de Vries, zijn de volgende werken, zeer geschikt tot geschenken, te bekomen:

I. *Godsdienstig Huisboek, voor beschaafde Vrouwen*, door F. Ehrenberg, uit het Hoogd. vertaald, door B. Verwey, nieuwe uitgave. *f* 3,60.

II. Gumal en Lina, *eene Geschiedenis tot Nut en Vermaak der Jeugd*, inzonderheid dienende om haar de eerste en voornaamste Grondwaarheden van den Godsdienst in te prenten, door K. F. Lossius, 3 deelen, 5de Nederd. druk. *f* 5,00, hetzelfde werk, versierd met extra platen, en gebonden in moiré karton. *f* 6,50.

III. *Bijbel voor Kinderen*, door C. Schmid, 3de druk, 5 deelen. *f* 7,50, hetzelfde werk met platen. *f* 9,30.

IV.

IV. *Robinson Crusoe*, door J. H. Campe, 5de druk, met 6 nieuwe platen, op velin papier gedrukt en in moiné karton gebonden. *f* 2,50.

V. *Columbus*, *Cortes en Pizarro*, *of de ontdekking van* Amerika, door J. H. Campe, naar den 14den druk, op nieuw uit het Hoogd. vertaald, 2 deelen, met platen en kaarten, in moiné gebonden. *f* 4,80.

VI. *Vader Oscar*, *of een oog op God*, het middel ook voor jonge lieden, om altijd vrolijk en gelukkig te leven, door Mevr. de Wed. A. B. van Meerten, tweede druk, met platen *f* 1,50.

VII. *Het Goudvinkje*, een oorspronkelijk verhaal voor de Jeugd, met platen. *f* 0,90.

VIII. *De dankbare Indiaan*, een oorspronkelijk verhaal voor de Jeugd, met platen. *f* 0,60.

J. F. Thieme, te *Nijmegen*, heeft alom verkrijgbaar gesteld:

CHRISTOPHILUS.

GODSDIENSTIG JAARBOEKJE VOOR 1842.

Proza en Poëzij. Bijeengebragt door onderscheidene Godsdienstvrienden.

Uit den onderstaanden Inhoud, *zal men eenigzints kunnen oordeelen over het hoogstbelangrijke van dit Boekje*, *hetwelk* 19 *vellen druks bevat; voorzien is met* 3 *platen*, *door de Heeren* J. W. Kaiser, J. P. Lange en A. L. Zeelander, keurig op *staal* gegraveerd en in een' lederen *prachtband* gebonden, *voor den betrekkelijk geringen prijs van f* 3,60 *te bekomen is.*

De roepstem Gods, *bij de wisseling des jaars*, proza door S.... *Het groote Hallelujah*, poezij van H. Tollens Cz., te *Rotterdam*. *De Christelijke gedenkdagen en feesten*, prozá door A. Verwijs, te *Deventer*. *De Zeemeeuw*, poëzij van S. J. van den Bergh, te *'s Gravenhage*. *De val van Babylon*, poëzij van M. H. de Graaff, te *Leeuwarden*. *Abigaïl en Da-*

David, of de invloed der vrouw op de zedelijkheid des mans, Proza door A. Rabbie, te *Doesburg*, met plaat. *'t Choor der Engelen*, poëzij van Chr. R. Rikken, te *Amsterdam*. *De eerste sterfstijd*, proza van J. E. d. V.... te *N.* *Eene gedoopte Israëlitin aan hare nog Joodsche vriendin Milka*, poëzij van P. Moens, te *Utrecht*. *Merkwaardige droom van Frederik den Wijzen, Keurvorst van Saksen*, proza. *Fragment der toespraak van Jehova tot Job*, poëzij van C. S. Adama van Scheltema. *De star in 't Oosten*, poëzij van Mr. H. J. Koenen, te *Amsterdam*. *Wat leeren ons de zinnebeelden, die de oude Christenen op hunne graven plaatsten, omtrent de wijze waarop zij den dood beschouwden*, proza van W. Holl, *aan de Vuursche*. *Lente*, *Maria*, *Het is volbracht! Opstanding*. 4 *Sonnetten* van A. L. Lesturgeon, te *Koevorden*. *Smart en Vreugd*, een verhaal uit het eerste jaar van Jezus openbaar leven, proza door J. van Schaick, te *Dwingeloo*, met plaat. *De twee Wegen*, poëzij van J. van Harderwijk Rzn., te *Rotterdam*. *De Trekvogels*, poëzij van R. C. H. Römer, te *Deil*. *In Jezus het ware leven*, proza door A. Rabbie, te *Doesburg*. *Jefta*, poëzij van T. H. Kerkhoven, te *Amsterdam*. *Gods goedheid*, poëzij van L. J. A. Teilens, te *Rotterdam*. *Een landschap bij maneschijn*, proza door J. P. Hasebroek, te *Heilo*. *Aan God*, poëzij. *Ahasvérus*, Rapsodische Legende, poëzij van J. van Dam Tz., te *Woerden*. *Ezechiëls blijde Boodschap*, poëzij van J. J. v. V......, te *Z.* *Over den invloed van de Godsdienst op het huisselijk geluk*, proza door D. Pijzel, te *Dordrecht*. *De Zondag op het land*, poëzij van R. C. H. Römer, te *Deil*. *Aan Maria*, poëzij van J. J. L. ten Kate, te *'s Gravenhage*, met plaat. *Hertstogt*, poëzij van Willem Prins. *Mattheus* XXV: 20, 21, poëzij van A. Wassenbergh, te *St. Anna Parochie*. *Elise*, poëzij van Jan Bierman, Jr. te *Amsterdam*. *Bij het wiegje van een kind*, poëzij van Chr. R. Rikken, te *Amsterdam*. *Sterven*, poëzij van S. J. van den Bergh, te *'s Gravenhage*. *Het vaste Fondament Gods staat!* proza door B......, te *N.* *Mijn Graf*, poëzij van J. van Schaick, te *Dwingeloo*. *Het medelijdend Kind en de Grijsaard*, poëzij van Jb. van Dam, te *Woerden*. *De ver-*

verschijning op Pathmos, proza door B....., te *N. Aan* ... *bij den dood zijner Zuster*, poëzij van A. Wardenburgh, te *St. Anna Parochie*. *Avondbezoek in een sterfhuis, op den dag der begrafenis*, proza door B....., te *M*. *De Opwekking van het Dochterken van Jaïrus*, poëzij van B. ter Haar, te *Leiden*.

Bij den Boekhandelaar G. D. Bom, te *Amsterdam*, wordt gedebiteerd:

D. Muelin, *Handleiding tot gebruik van den Heidelbergschen Katechismus voor Nederlandsche Christenen en Leeraars*, door A. Booiman, tweede druk, twee deelen. *f* 5,50.

Bijbelsch Handboek in de Ziekenkamer, of leer en troost voor Kranken en Stervenden, door W. Usbeek. *f* 1,25.

Schets van den Christelijken Godsdienst; opgesteld door een vader des huisgezins, tot onderwijs zijner kinderen, derde druk. *f* 0,50.

Het vertrouwen op God, of gesprekken over Daniël. Met gegraveerde titel en vignet, op best papier. *f* 0,40.

Hetzelfde werkje op ordinair papier voor schoolgebruik. *f* 0,20.

Door A. J. van den Sigtenhorst, te *Deventer*, is uitgegeven en alom verkrijgbaar gesteld:

P. C. Molhuijsen, *de Geschiedenis van Ruth*, zedekundig behandeld. *f* 0,80.

H. N. van Til, *Taferselen uit de Nederlandsche Geschiedenis*, met pl. moiré band. *f* 1,65.

Mevr. Renneville, *Gesprekken van een klein Meisje met hare Pop*, met gekl. plaatjes. *f* 0,90.

Een Geschenk aan Paardenminnende Knaapjes, inzonderheid aan den kleinen Willem, met plaatjes. *f* 0,50.

J. A. Oostkamp, *de hernieuwde Kindervermaken en Kinderspelen*, met 12 gekl. plaatjes, in karton. *f* 1,00.

Karl Blumauer, *de vertellende Grootvader onder* zij-

zijne Kleinkinderen, tweede verbeterd druk, met platen. *f* 0,90.

Dr. J. H. Curtis en F. Raimann, *Raadgeving aan Ouden en Jongen, en allen, welke op de bewaring of ook verbetering hunner gezondheid prijs stellen*, uit het Hoogd., door B. Meijlink.

Alsmede wordt door hem met succes gedebiteerd:

Dr. Frans Volkmar Reinhard, *Zamenstel der Christelijke Zedekunde*, tweede verbeterde druk, door P. C. Molhuijsen, Pred. te *Deventer*, 9 deelen, gr. 8vo, *f* 36,00.

J. J. Hess, *Leer, Daden en Lotgevallen van onzen Heer*, uit verschillende oogpunten beschouwd en opgehelderd, tweede verbeterde druk, 3 deelen, gr. 8vo. *f* 9,90.

C. Fransen van Eck, *tiental Leerredenen*, tweede druk, gr. 8vo. *f* 2,50.

G. H. C. Leppold, *Jammertooneelen uit de geschiedenis van het Pausdom*, gr. 8vo. *f* 3,20.

Zedekundig Leesboek voor Vrouwen: of voorbeelden van vrouwelijke deugden, gr. 8vo. *f* 3,50.

Prof. J. G. Wenzel en J. G. H. Heusinger, *Handboek voor jonge Lieden*, bij hunne intrede in de Wereld, bevattende de regelen der wellevendheid en der kunst, om met menschen om te gaan, in alle betrekkingen der maatschappij, naar de negende Hoogd. uitgave, 2 deelen, op post. *f* 3,00.

Op heden is bij Joh. Noman en Zoon, te *Zalt-Bommel*, van de pers gekomen, en aan H. H. Inteekenaren afgeleverd, het 3e deel van

W. A. van HENGEL,

Geschiedenis der zedelijke en Godsdienstige beschaving van het hedendaagsch Europa, gr. 8vo.

Bij voortduring kan men alom nog, op dit hoogst belangrijk werk, waaraan het 4e of laatste deel stellig nog in 1842, het licht zal zien, inteekenen.

GOED.

GOEDKOOPE UITGAVE.

Joh. Noman en Zoon, te *Zalt-Bommel*, hebben uitgegeven en alom verzonden:

HET EERSTE NUMMER VAN EEN NIEUW TIJDSCHRIFT,

GETITELD:

DE HONIGBIJ,

of Bloemlezing op het gebied van Wetenschap, Kunst en Smaak.

Prijs per Jaargang van 12 Nummers, royaal formaat, met keurig gelitographeerde omslagen, welke Jaargang ongeveer 150 fraaije, en 2 extra platen zal bevatten, is, ten einde een ieder zich dit zou kunnen aanschaffen, gesteld op slechts

f 3,90.

Inhoud, doel en strekking van dit Tijdschrift, dat zich geheel van alle thans bestaande, zoowel om den zoo zeer buitengewone geringen prijs onderscheidt, vindt men breedvoerig vermeld, op den omslag van het eersten Nommer, en op de Lijst van Inteekenaren, welke alom verkrijgbaar zijn.

Bij den Boekhandelaar W. Willems, te *Amsterdam*, komt heden van de pers:

OBADJA,

Of de vroege Godsvrucht. 1 *Kon.* XVIII : 12*b*.

Derde Kinder-rede, door J, VAN DER ROEST, in leven Evangelienaar te *Haarlem*. Prijs 15 Cents.

Ook wordt bij denzelve uitgegeven:

MORGEN KERS-FEEST, JONGE LIEDEN!

Kinder-rede over *Jes.* IX : 5. Door J. VAN DER ROEST, 15 Cents.

NIEUWJAARS-WENSCH AAN DE LIEVE JEUGD,

Kinder-rede over *Deuter.* XXXII: 29a. Door denzelfden. 15 Cents.

Bij getallen zijn deze alle te bekomen, de 12 stuks *f* 1,50. De 25 stuks *f* 3,00.

J. Wijs, J.Cz., Leerredenen over *Genes.* I—III, benevens *Rom.* V: 12—21. *f* 1,80.

Bij de Boekverkoopers Blussé en van Braam, te *Dordrecht*, is van de pers verschenen en alom verzonden:

G. D. J. Schotel, *Letter- en Oudheidkundige Avondstonden*, in gr. 8vo., met gelith. titel en vignet. *f* 1,80.

W. R. Veder, *Feestelijke Toespraak aan zijne voormalige Wapenbroeders*, bij gelegenheid hunner vereeniging binnen *Leiden*, op den 13 Augustus 1841, gr. 8vo. *f* 0,40.

Nieuwe Werken van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde, te Leiden, 5e deel, 2e stuk. *f* 2,40.

Bij alle Boekhandelaren des Rijks, is gratis verkrijgbaar gesteld:

Prospectus ter Inteekening op een Tijdschrift voor Kinderen, onder den titel: *de Gids der Jeugd.*

De uitgave zal 's maandelijks geschieden, bij nummers van 32 pagina's, formaat, papier en letter, gelijk aan het Prospectus; de inhoud zal voornamelijk bestaan, in Bijbelsche-, Algemeene-, Vaderlandsche en Kerk-Geschiedenis; Natuur- en Aardrijkskunde; Mengelingen; welke hoofdzakelijk bestaan zullen uit *Verhalen van Gebeurtenissen uit het dagelijksche Leven; Leefwijzen en Gewoonten der in den Bijbel voorkomende Volken*, ter opheldering van schriftuurplaatsen; *Kinderpreken; Herinneringen en merk-waar-*

waardige voorvallen, ook betreffende *Christelijke Feesten; Levensschetsen en Poëzij.* — Breeder bij Prospectus, waarin uitvoerig het doel en de strekking van dit Tijdschrift wordt ontwikkeld.

Ieder nummer zal voorzien zijn met een paar fraaije toepasselijke Houtsnêe-Gravures. — De prijs van een Jaargang, of 12 Nummers, bij Inteekening, zal zijn, *f* 1,80, franco per post *f* 2,00. — De Inteekening geschiedt bij H. Höveker, te *Amsterdam*, mitsgaders bij de voornaamste Boekhandelaren des Rijks, voor den 31 December 1841.

Bij J. C. van Kesteren, Boekhandelaar te *Amsterdam*, is op heden van de pers gekomen:

GUSTAAF DE DERDE EN ZIJN HOF.

Een Geschiedkundige Roman, uit de laatste helft der 18e eeuw. Naar het Zweedsch van K. Grave von Kühlberg, door Steenbergen van Goor. Twee deelen kompleet, met vignet. Prijs *f* 5,50.

Dezelfde Uitgever debiteert met succes:

I. *De Vrije Steenhouwers,* Een roman voor Vrijmetselaars en geene Vrijmetselaars, met vignet. *f* 2,40.

II. A. J. van Loon, *Tooneelen uit het Strafregt*, 3 deelen, met vignetten. *f* 8,25.

III. *Tafereelen uit het Fransche Hofleven*, gedurende de jaren 1659—1821, met vignet. *f* 2,40.

IV. J. van Waniné Bolt, *Romantische Tafereelen*, met portret. *f* 3,30.

V. G. P. R. James, Esq., *De Partijganger.* Een verhaal uit de Godsdienst-oorlogen in *Frankrijk*, met vignet. *f* 3,00.

VI. G. L. H. Hiepelbloh, *van de Schelde, Luik in* 1830. Historisch Romantisch Tafereel uit de dagen der Belgische omwenteling, twee deelen, met vignet. *f* 5,50.

VII. *Nieuwe Keur van Nuttige en Aangename Mengelingen.* Jaargang voor 1841, met vignet. *f* 3,60.

VIII. W. van den Heuvell, *Neêrlands Roem.* Historisch-Romantische Episoden uit den Tachtigjarigen Oorlog, met vignet. *f* 3,30.

Be-

Bovenstaande Werken zijn aan Leesgezelschappen en alle Beminnaren van Romantische Lectuur ruimschoots aan te bevelen.

Bij J. M. E. Meijer, Boekhandelaar te *Amsterdam*, is op heden van de pers gekomen en alom verzonden:

A. van Linde, *Broederhaat en Wraakzucht*, of de belegering van *Rotterdam*, 1488—1489; een verhaal, met op staal gegraveerde titels en vignetten, gr. 8vo. Drie deelen kompleet. *f* 9,60.

Dit zoo interessant geschreven oorspronkelijk Geschiedkundig verhaal uit den tijd der Hoeksche en Kabeljaauwsche twisten, hetwelk zoodanig ingekleed is, dat het niet alleen de grootste belangstelling voor de Hoofdpersonen inboezemt, maar ook de verwachting van het begin tot den afloop gespannen houdt, zal ongetwijfeld elken beminnaar van Vaderlandsche Romans hoogst welkom zijn, en kan als zoodanig aan elk Leesgezelschap ten sterkste aanbevolen worden.

Door J. B. Wolters, Boekverkooper te *Groningen*, is uitgegeven:

I. Mr. J. D. van Hoëvell, *Het Schoolleven*, of *Handleiding voor studerende Jongelingen tot een doelmatig gebruik der schooljaren*, in 8vo. *f* 1,90.

II. Georg van der Velde, *Ontmoetingen en opmerkingen op het gebied van Godsdienst en Christendom*, in gr. 8vo. *f* 0,80.

III. Wagner's *Bijbelsche Verhalen*, voor scholen en huisgezinnen. Uit het Hoogduitsch vertaald, door L. S. P. Meyboom, Theol. Dr. *Derde druk*. In 2 stukjes, elk à *f* 0,30.

IV. J. Witkop, *De Evangelische Broedergemeente der Hernhutters*, *in oorsprong*, *aard en werking beschouwd*, in gr. 8vo. *f* 1,80.

En wordt met succes gedebiteerd:

V. Johannes Huss, *een Voorlooper der Kerkhervorming*,

ming, *of de dood voor Waarheid en Christendom*, in gr. 8vo. *f* 1,20.

VI. Mr. B. H. Lulofs, *Eenige*, *deels boertige en satirieke*, *deels meer ernstige Zamenspraken van* Desiderius Erasmus, of Tafereelen uit de zestiende eeuw, in gr. 8vo. *f* 2,70.

VII. C. H. Stirm, *Verdediging des Christendoms*, of *Betoog van deszelfs Waarheid en Goddelijkheid*, in brieven voor beschaafde lezers. *Eene bekroonde Prijsverhandeling.* Uit het Hoogduitsch vertaald, door J. Bakker en P. Feenstra, Pz. Twee deelen, in gr. 8vo. *f* 5,90.

VIII. D. F. Strauss, *Het blijvende en eigenaardige in het Christendom*, of *de dienst van het Genie*, *met de Beoordeeling en Wederlegging daarvan*, door C. Ullmann, uit het Hoogduitsch vertaald door W. Vrawaij, in gr. 8vo. *f* 1,70.

Bij den Boekverkooper R. J. Schierbeek, Jr., te *Groningen*, is uitgegeven en alom verzonden:

Christelijke bladen tot bevordering van het Godsrijk, uitgegeven door Ds. M. A. Amshoff, Jaargang 1841. à 45 Cents.

Hetzelfde werk, Jaargang 1842, à 40 Cents.

Woorden uit den Bijbel, verzameld door M. A. Amshoff, voor elken dag van het jaar 1842, met een afzonderlijken *Kalender* voorzien, klein 64mo, à 20 Cents, en in carton en koker à 45 Cents.

Predikt het Evangelium allen Creaturen! Iets omtrent het Zendelingswezen, à 5 Cents.

Het Armwezen, of *de groote vraag van onzen tijd*, à 10 Cents.

Alle deze werkjes, die het zedelijke heil der Armen zoo zeer beoogen, en waarvan de geldelijke opbrengst tot het ligchamelijke geluk dier ongelukkigen zal medewerken, worden ten dringendste aan het Godsdienstig publiek aanbevolen.

Voorts is bij bovengenoemden mede van de pers gekomen en alom te bekomen:

K. H. Kirchner, *Stichting en troost.* Een Godsdien-

dienstig leesboek voor beschaafde Christenen, uit het Hoogduitsch, door J. P. [illegible], Predikant te *[illegible]*, à *f* 2,90.

F. Stolle, *De nieuwe Caesar.* Een geschiedkundige roman uit de jaren 1804—1806, twee deelen met twee fraaije vignetten, à *f* 6,80.

[illegible]. De Cabal. Het [illegible]. Drie verhalen van *[illegible]* en een *[illegible]*, met vignet, à *f* 2,25.

LET-

INHOUD.

BOEKBESCHOUWING.

MENGELWERK.

School-

INHOUD.

BOEKZAAL

DER

GELEERDE WERELD,

EN

TIJDSCHRIFT

VOOR DE

PROTESTANTSCHE KERKEN,

IN HET

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

Voor December 1841.

TE AMSTERDAM, BIJ
DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,
op den Singel, tusschen den Blaauwburgwal
en de Bergstraat, N°. 320.

MDCCCXLI.

De prijs is 30 Cents.

BOEKBESCHOUWING.

MERKWAARDIGHEDEN uit de Geschiedenis van den Profeet JEREMIA, *beschouwd in Leerredenen, door* J. MOLL, JACOBSZ., *Predikant bij de Hervormde Gemeente te* 's Gravenhage. *Tweede druk. Te* 's Gravenhage, *bij* W. P. van Stockum, 1840. *X en* 212 *bladz. In gr. 8vo. De prijs is f* 2,00.

»Nooit," zegt de Eerw. MOLL, »was de gedachte, veel minder het voornemen bij mij gekoesterd, om het getal van uitgegeven Leerredenen door eene bijdrage van mijne hand te vermeerderen. Het aanzoek hiertoe werd ook nu, op dezelfde wijze als vroeger, door mij gesehat en beantwoord. Doch de begeerte, door velen in de Gemeente uitgedrukt, werd thans aangedrongen en ondersteund door den raad en de opwekking van vrienden en ambtgenooten, wier oordeel bij mij op hoogen prijs staat. De Geschiedenis van JEREMIA, bij velen niet genoeg bekend en weinig voor de Gemeente behandeld, verdiende, ook in onze dagen, eene ernstige overweging en behartiging. Bij hare beschouwing, werd de keus en aanwending der oogpunten door den wensch geleid, om, naar de behoeften des tijds, de regte kennis, de geloovige waardering, het Christelijke

en heilzame gebruik van de Geschiedenis en Goddelijke Openbaring des Bijbels te bevorderen. Daartoe, meende men, zou de lezing dezer Leerredenen, onder den Goddelijken zegen, iets kunnen bijdragen: althans de poging hiertoe moest niet onbeproefd blijven. Nadat zulke en andere voorstellingen ten laatste bij mij ingang vonden, werd ik door meer dan ééne reden weerhouden, mijne opstellen nader te bearbeiden en voor de drukpers om te werken. Hierom wensch ik te meer, niet anders, dan als Evangelieprediker beschouwd te worden, die Gods Woord tot de Gemeente brengen moet, en die ook alleen in deze roeping de vrijmoedigheid en den aandrang vond, om, hetgeen tot stichting der Gemeente is voorgedragen, ditmaal en met hetzelfde doel, ter lezing, voor Haar verkrijgbaar te stellen. Gelijk zij werden uitgesproken, worden dan de vijf eerste Leerredenen hier aangeboden; terwijl de vijf laatste eerlang volgen, en deze beschouwing van *Merkwaardigheden uit* JEREMIA's *Geschiedenis* besluiten zullen."

Deze ernstige geschiedkundige Vervolg-redenen zijn dus tien in getal, daar dezelve bij dezen 2den druk, in één band zijn zamengevoegd.

Van de eerste Leerrede is de tekst *Jer.* I: 1—8, waarin de roeping van den Profeet JEREMIA beschouwd wordt, als eene heilrijke openbaring van het aanbiddelijk Godsbestuur.

De 2de Leerrede heeft tot tekst *Jer.* XXVI: 7—24, en geeft aanleiding om na te denken, over de hoo-

hooge regering Gods, ten aanzien van de versmaders van Zijn woord en dienst: 1.) zij laat toch des Heeren woord verkondigen aan Zijne versmaders; 2.) zij openbaart en verdraagt hunne vijandschap en boosheid; 3.) zij houdt niet op, tegen hunne verkeerdheid nadrukkelijk te waarschuwen; en 4.) beschikt de uitkomst hunner woelingen naar Zijnen wil.

Naar aanleiding van *Jer.* XXXV: 12—14, wordt, in de 3de Leerrede, aangewezen, hoe het menschelijke, meer dan het Goddelijke woord op aarde geëerbiedigd wordt, als: 1.) hier in JEREMIA's geschiedenis gepredikt, 2.) door de geschiedenis *ten allen tijde* in het licht gesteld, en 3.) in hare oorzaken en gevolgen ons moetende verstrekken tot waarschuwing en opwekking.

De vierde Leerrede wijst aan, hoe de tekst, *Jer.* XXXVI: 9—28, Gods woord voorstelt, als verschillend ontvangen, 2.) vijandig aangerand, en 3.) onder dat alles kracht en stand houdende op aarde.

Jer. XXXVIII wordt in de vijfde Leerrede gebezigd, als de waarheid door God geopenbaard, voorstellende: 1.) hevig bestreden, vs. 1—4, 2.) waardiglijk verdedigd, vs. 5—11, en 3.) luisterrijk zegepralende, vs. 12—17.

Wij bepalen u, deze is de orde van behandeling van de 6de Leerrede, 1.) bij de Godspraak in den tekst vervat, die ons de valsche vrijheidszucht te beschouwen geeft; doen u, 2.) opmerken, hoe die

vrijheidszucht als de jammerlijkste slavernij ons hier kenbaar wordt, en 3.) hoe de weg tot ware vrijheid ons wordt aangewezen.

In de 7de Leerrede doet HOLL, naar den tekst, *Jer.* XXXVIII: 1–13, opmerken: 1.) hoe God Zijnen dienaar door menschen *beproeven*, 2.) door menschen *bevrijden* laat, en 3.) hoe deze beschouwing heilrijk door ons gebruikt kan worden, wijzende daartoe op *Juda's koning en hovelingen*, op EBED-MELECH en op JEREMIA.

De 8ste Leerrede is ter *nabetrachting* gehouden op het H. Avondmaal, heeft tot tekst *Jer.* XXXII: 6–16, en is alzoo behandeld, dat 1.) wordt nagegaan wat de tekst voorstelt, 2.) overwogen, hoe dit als eene proef van Gods doorgaande handelwijze bevat, in de versterking van het geloof Zijner dienaren, en 3.) aangetoond, hoe die geloofsversterking ontvangen en aangewend moet worden.

De 9de Leerrede beschouwt, naar aanleiding van *Jer.* XXXIX, welke tekst eerst wordt toegelicht, *Jerusalems* verwoesting, als eene luistervolle openbaring van Gods koningrijk op aarde.

De verderfelijke verwerping van de geraadpleegde Goddelijke openbaring, is het opschrift boven de 10de of laatste Leerrede, over *Jer.* XLIII: 1–17: 1.) wordt hier gelet op de raadpleging van Gods openbaring, 2.) op de verwerping van Gods woord, en 3.) op de verderfelijke gevolgen daarvan.

Men ziet dus, op welk eene nuttige en naar tijds-

tijdsomstandigheden geschikte wijze de Eerw. HOLL deze Leerredenen, over eenige plaatsen van het genoemde Bijbelboek, heeft ingerigt. Van de geschiedenis en den tekst wordt hier getrouw gebruik gemaakt, zonder dat huiveringwekkende schilderijen van moord-, bloed- en gruweltooneelen de voordragt ontsieren. »Wat toch — deze zijn 's mans woorden — een verbasterde smaak bewondert en najaagt, in de verdichtselen der kunst en op de schouwplaatsen des vermaaks, blijve uit ons Christelijk bedehuis geweerd!" Hooge ernst heeft overal den boventoon en overal straalt de zucht door, om onpartijdig de waarheid te doen kennen en met getrouwheid zoowel grooten als geringen te waarschuwen en goeden raad mede te deelen.

Wij prijzen dus ook gaarne de lezing aan en stellen er ons veel goeds van voor.

Ter verdere aanbeveling diene het volgende staal, uit de 5de Leerrede, waarmede wij deze beschouwing eindigen willen: Ziet JEREMIA werkzaam in den geest der *liefde*, der *wijsheid* en der *lijdzaamheid*.

»Als onze eer of goede naam, onze vrijheid of ons tijdelijk belang benadeeld wordt, is elk gereed, ter verdediging van hetgeen hem dierbaar is! Mag dan Gods heilig Woord, de kostelijkste schat der waarheid tot zaligheid, worden prijs gegeven en ten prooi gelaten? Dat noemen velen *verdraagzaamheid!* Maar past die schoone naam op de onverschilligheid en werkeloosheid, die kan zwijgen en toezien, als Gods Openbaring verloochend en ge-

geëerd wordt, dan was hier JEREMIA onverdraagzaam! want openlijk wilde hij HANANJA antwoorden, »voor de oogen der Priesters en voor de »oogen des geheelen Volks, die in het huis des »HEEREN stonden!" Maar neen! liefde voor God en de waarheid bezielt zijn hart; liefde voor zijn Volk en Vaderland ontsluit zijne lippen! Hoort zijne edele taal, die hem meer vereert, dan een gedenkteeken van metaal of marmer, door ijdele eerzucht verworven: »*Amen!*" zeide hij, »*het zij* »*zoo, gelijk gij spreekt! Mogt de* HEER *alzoo* »*doen! Mogt de* HEER *vervullen de woorden, die* »*gij geprofeteerd hebt, dat Hij waarlijk den hei-*»*ligen Tempelschat en Juda's gevangenen uit* »*Babel wederbragte!*" Zoo spreekt zijn menschelijk gevoel, zijne vurige zucht voor het behoud van stad en Tempel! Zoo spreekt de liefde, en voor haar zwijgt de eerzucht, de hoogmoed, de eigenliefde! Hij wenschte wel, dat Gods bedreiging ingetrokken, dat zijne eigene voorspelling verijdeld, en die van HANANJA vervuld kon worden! Hoe hoog boven JONA, staat hier JEREMIA! Zijn naam en gezag en waardigheid als Profeet, wat hem meest dierbaar is op aarde, bragt hij gaarne ten offer, als daarvoor de redding van Land en Volk te koopen ware! Grootmoedige vriend van God en uw Vaderland! Gij verloochent en verwint u zelven! Gij zijt grooter en sterker dan de held, die uit blakende roemzucht, steden bedwingen en heirlegers verslaan, maar zich zelven niet beheerschen kan!

kan! Gewisselijk JEREMIA mogt voor God getuigen: (*Jer.* XVII:16) »*ik heb bij U niet aangedrongen, op hetgeen geenen herder betaamde, en den jammervollen dag, heb ik niet begeerd: Gij weet het! wat uit mijne lippen uitging, is voor Uw aangezigt geweest!*" Gelijk een MOZES bad, dat zijn naam uit het boek der levenden wierd uitgewischt; gelijk een PAULUS wenschte, den banvloek van CHRISTUS te dragen, voor zijne broederen naar den vleesche; zoo wenschte ook JEREMIA, liever als een valsch Profeet beschaamd te staan, dan *Juda's* voorspelden ondergang te aanschouwen! Dat is de hemelsche ademtogt der liefde, die aan de verdediging der waarheid den waardigsten toon en de meeste kracht geeft! Ongelukkig dat die geest geweken is, van menigen ijveraar voor de zaak der Goddelijke Openbaring! Mijne Hoorders! staan wij biddende naar dien Geest! Volgen wij Zijn' invloed en leiding, ootmoedig en waakzaam! Gevoelig medelijden leert dan bidden voor verdwaalden en verblinden, en verbant alle onedele drift en bitterheid en wrevel! Niet *onze* eer, maar die van God en Zijn Woord; niet *onze* zegepraal, maar die der waarheid, moet boven alles ons ter harte gaan. Offert ons bedriegelijk en hoogmoedig hart, heimelijk aan zijne eigenliefde; dat vreemde vuur op 's Heeren altaar, ontsteekt een' verterenden gloed, in plaats van eene reine offervlam! Dan grijpt men ligtelijk de wapenen, die den geestelijken strijd doen ontaarden in een vleeschelijk twisten, dat

 ver-

verhitteren en niet verbeteren, dat schaden en niet baten kan voor de heiligste zaak. O! mogt JEREMIA's gevoel ook ons hart met warmte doen kloppen voor het dierbare Vaderland, nu de onvergetelijke dagen van ons herboren Volksbestaan zich, heden en morgen, op nieuw voor onzen geest stellen! Blijke het in woord en daden, hoezeer deszelfs behoud en bloei, meer dan eigen roem en genot en gewin, ons ter harte gaan! Maar, boven de stoffelijke, uitwendige welvaart, gelde bij ons het zedelijke en eeuwige belang: want geen vrede en heil voor Land en Volk, zonder bekeering tot God en geloof aan Zijn Woord! Daarom verhief JEREMIA zijne ziele en begeerte tot den Heer; en bij Hem alleen, zoekt en wacht de echte vriend des Vaderlands den besten zegen. Onafscheidelijk verbonden met de ware liefde des Vaderlands, is toch de liefde tot den God der Vaderen, den God des heils! Geliefden! bidden wij, dat 's Heeren hand en Geest zich openbare aan ons en de kinderen onzes Volks! dat het licht van Gods Woord helder strale over zoo vele dwalenden in duisternis! dat Gods Zoon de slaven der zonde door de waarheid vrijmake! dat er honger zij naar het brood des levens! dat de doodelijk kranken den eenigen Geneesmeester der ziele zoeken! en de verlorenen in Hem eeuwige behoudenis vinden! *Amen!* zegge daarop geheel ons hart! dan ijvert de *liefde* voor de heiligste zaak, en met haar zal zich de *wijsheid* paren."

Twaalf

Twaalf LEERREDENEN, *ten deele over eenige min behandelde teksten; door* J. DECKER ZIMMERMAN, *Predikant bij de Evangelisch-Luthersche Gemeente te* Utrecht. (*Tevens ten voordeele van het fonds voor Weezen, Oude Mannen en Vrouwen bij voornoemde Gemeente.*) *Tweede zestal. Te* Utrecht, *bij* den Auteur, 1840. (*Medeuitgever:* C. L. Schleijer, *te* Amsterdam.) *XVI en* 227 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 2,50.

Bij gelegenheid der beschouwing van het eerste zestal, hebben wij onzen lezer, naar wij meenen, genoegzaam ingelicht, omtrent het goede oogmerk van den Eerw. Schrijver, en verwijzen hem daarom derwaarts (1). Dit tweede zestal, eerst na verloop van drie jaren nu het licht ziende, bestaat uit Feest- en Gelegenheids-redenen, welke deze teksten en opschriften hebben:

Zevende Leerrede. (Hemelvaartsdag.) Over *Filipp.* III: 20. *De hemel is ons vaderland.* Achtste Leerrede. (Pinstermaandag.) Over *Ps.* LXVIII: 10. *De regen des geestes.* Negende Leerrede. (In den Adventstijd.) Over *Luk.* XIII: 17*a*. *Schamen moeten zich die Christus tegenzijn.* Tiende Leerrede. (Be-

(1) In dit Tijdschrift voor Junij 1838, bladz. 673 en verv.

(Bevestiging en inzegening van Leden.) Over 1 *Tim.* V: 22c. *Bewaar u zelven rein.* Elfde Leerrede. (Inzegening van eenen Leeraar.) Over 2 *Tim.* IV: 5*b*. *Des Christenleeraars werk en getrouwheid.* Twaalfde Leerrede. (Lenterede.) Over *Gen.* I: 12. *Natuur en wereld.*

Wij willen ze, wegens den bijzonderen inhoud en bijzondere wijze van behandeling, den lezer eenigzins nader doen kennen.

In het begin der zevende, hier de eerste, Leerrede, over *Fil.* III: 20, zegt ZIMMERMAN, *de hemel is ons vaderland* — dit, heden, onze *eerste* en *eenige* gedachte, welke ook op den tekst, zeker, steunt; en die gedachte in verband met het feest en den tekst, geeft de splitsing onzer rede van zelve:

De Hemel is ons vaderland. 1.) Derwaarts ging JEZUS. 2.) Derwaarts zullen ook wij gaan. 3.) In dien Hemel moeten wij dan ook hier bereids wandelen.

JEZUS *ging derwaarts*, want, Hij leefde geheel Hemelsch en in den Hemel verplaatsen Hem al Zijne oorspronkelijke getuigen.

Derwaarts zullen ook wij gaan; dit staaft mede de algemeenheid zelve der voorstelling, en het geheel onzer opleiding en vorming op dit benedenrond ook reeds, daarmede volmaaktelijk in zamenklank zijnde, of waarin die voorstelling, zelfs als verrassende, zich te eenenmaal weder afspiegelt.

In den Hemel moeten wij ook hier *bereids wan-*

de-

deelen, ten eersten in *geloove*. Met het geloof moeten wij, om onzen wandel in den hemel te doen zijn, ten tweede, echter ook *deugd* paren.

In de achtste Leerrede wordt opgemerkt, dat de LXVIIIste *Psalm* met het Pinksterfeest wel niets gemeens heeft.

» Het woord nogthans van den Psalmist (vs. 10.)" zegt ZIMMERMAN, » trof ons. Het stelde, dacht ons, de zaak in een niet ongelukkig beeld voor. Bij dat beeld wilde ik met u toeven, en eene proef nemen, hoe verre wij het brengen."

» Of hindert u welligt de keuze, op den christelijken Pinksterdag, van eenen tekst uit het Joodsche Psalmboek? — Maar hoe véél haalde PETRUS, tot betoog van hetgene hij voorhad te betoogen, op dezen eigen' Pinksterdag niet aan, uit even deze Joodsche schriften en dit Psalmboek! Hij zelf bijna leidt ons, dààrdoor, er toe terug... Of, hoe dit ook zij, het woord op zich zelve trof en trok ons — wij weten zelven niet regt hoe! Het schetste ons den Pinksterdag, gelijk, in zijn geheel, niets, voor het oogenblik, ons dien schetste. Wij konden van dat woord ons niet weder losmaken. Wij moesten, hetgene, op dit kleine veld, van ons werd ingeoogst, u, Hoorders! mededeelen."

» Wij nemen het tekstwoord, als stonde het daar zoo *vóór* en *op* zich zelve slechts, — als ontmoetten wij hetzelve in betrekking, veeléér, tot gindschen Pinksterdag. — Treffender, eigenaardiger, dankwekkender, nog ééns! zouden wij dien niet

we-

wezen te beschrijven, dan met het voorstel van even deze Psalmspreuk. Welaan! gaan wij verder. »*Het woord van den Psalmist tot eene vergelij-* »*kende beschrijving van dien, mede gedenkwaar-* »*digsten der dagen!*" — dit zij de inhoud (en het opschrift, zóó te zeggen,) onzer volgende redenen; óók het één en al van haar bestek tevens."

»Wij verplaatsen ons, derhalve, op gindschen Pinksterdag. Wij roemen met den Psalmist: »*maar* »*nu geeft gij, God! eenen genadigen regen; en* »*uw erfdeel, dat dor is, verkwikt gij.*" Dat is het, wat hier plaats heeft. Aangedaan worden de Apostelen, volgens de toezegging des Verlossers, *met kracht nu uit de hoogte;* maar hetgene van daar hun ten deel wordt, *is voor het naaste vergelijkbaar met een' regen.* De naam komt daar gewisselijk aan toe van *eenen genadigen regen.* Even gewis komt die regen nu *dan ook van God;* terwijl Hij *zijn erfdeel, dat dor is, metterdaad daardoor verkwikt.* Ziet hier onze punten, waarvan er géén buiten den tekst ligt; die wij echter óók niet vermeerderen. — En naar de leiding dier punten, gaan wij thans verder!"

De orde van behandeling in de negende Leerrede heeft ZIMMERMAN dus opgegeven: Lichten wij dit woord, eerstelijk, iets van naderbij toe, in deszelfs verband bij LUKAS, 2.) ons vertegenwoordigende, waarop hetzelve, in verband met ons onderwerp, dan *meer in 't groote ook* heenwijst; 3.) en met voegzame toepassing te besluiten.

Scha-

Schamen moeten (dit wordt in het tweede deel aangewezen) en moesten zich allen, die tegen hem zijn, eerstelijk om hetgene hij ons ende wereld geleerd heeft, — om hetgene de Heer in gevolge hiervan, onbetwistbaar in *zich zelven moet geweest zijn*, — om *de groote daden* in 't geheel, *die hij* dan ook *gedaan heeft*, en uithoofde van *den invloed, door dien Heer nog altijd geoefend.*

De toepassing is:

» Schamen moeten wij ons in zoo verre wij slechts niet altijd regt vóór den Heer geweest zijn, noch dit waren tot op heden; — instemmen moeten en mogen wij nog altijd met de Hosannas der gemeente; — op het voor hen beschamende hebben wij, met bescheidenheid, de zóódanigen te doen letten en merken, die, als op zekere wijze den Heer tegenzijnde, ons van tijd tot tijd voorkomen, — en bewaren moeten wij tevens ons zelven, dat zich de Heiland niet hebbe te schamen over ons. Dit is onze toepassing in hare punten."

» Daar zijn menschen, die men niet kan aanzien, zonder hen te moeten liefhebben. Daar zijn anderen, die men niet kan aanzien, zonder hen inwendig te vereeren. *Daar is één middelaar Gods en der menschen, de mensch Christus Jezus*; en op hém, voorzeker! kunt gij niet staren, gelijk wij hem dit morgenuur weêr als in 't gelaat zagen, zonder ... welk woord willen uwe harten hier geplaatst zien? ... Waren onze liefde, onze vereering daarnaar altijd afgemeten? — Ach, M. G.! ve-

velen onzer (dat het niet dan weinigen waren!) kunnen zulks wis niet van zich zeggen. Wat hebben zij gedaan? Dat weten zij zelven het beste. Tegengeweest zijn zij niet; maar regt vóór geweest zijn zij óók niet. Onverschilligen waren zij. De zaak in 't midden latenden waren zij — dit is het gunstigste, wat van hen valt te zeggen: En dáárover — over dit hun ongeloof — hebben zij zich nu zekerlijk te schamen. — Niet, H.! over hun beginsel juist daarbij. Misschien was en bleef dit op zich zelve wel zuiver; maar leidde, onder den invloed van veel en velerhande, 't welk niet nader behoeft gekenmerkt te worden, tot géén' uitslag. Onderzoek aan onderzoek volgde; maar leidende almede tot geen' uitslag. Men stiet op denkwijzen des tijds, geschriften des tijds, geruchten aangaande die geschriften; en dit leidde tot méér uitslag. Voorbijgezien werd daarbij, hetgene, dit uur weêr, niet door ons voorbijgezien werd, en waarvan bevreemding moet wekken, (zóó zeer dringen de zaken zich als aan iedereen op, en zóó onwedersprekbaar tevens zijn zij!) dat er — daaronder soms menschen van geest en oordeel, — kunnen wezen, die hier immer voorbijgezien: — En hebben wij ons dienaangaande, gelijk mede over het uitwerksel in zoodanig een » niets beslissend aan een' kant zetten," dan niet innerlijk te schamen? — Wie onzer, die, boven dat alles, in den Heer nu ook het *lam Gods*, *dragende de zonde der wereld*, nog vereert, (of, nevens dit lam, te gader dat al-

alles, en daardoor mede het eerste weêr des te zekerder 1) heeft zich hier geheel niet te schamen? *Heer! gij weet alle dingen* — dat weet gij zelve weêr het beste.... Gij echter, die thans nog *den zoon Gods* bij u zelven *voor eenen spot houden en Hem andermaal kruisigen* kondet! zie toe, wien gij versmaadt. Wilt gij niet naar ons luisteren, *onze* zaak niet is dit, maar de uwe. Wij zijn er met u af. Doch dit moet gij weten, dat uwe vaak even zoutelooze als onbedachte lastertaal, welke menigmaal 's Heeren gemeente door merg en been gaat, en waarmede gij dan den onnoozelen afkeert, meer u zelven ten toon stelt, dan dien boven uwen vuilen smaad en lagen hoon zich eindeloos verheffenden Nazarener — — Wij dwalen af. Schamen, dit was het punt, moeten wij ons, naarmate wij tot heden nog niet regt vóór den Heer geweest zijn: en het beroep op den geheelen, door daadzaken steeds gestaafden, inhoud onzer toespraak zal hier alleen reeds genoeg zijn"

De volgorde in de negende Leerrede kan men uit deze opgave eenigzins opmaken:

»Hoe het ook zij, ditzelfde: »*bewaar u zelven* »*rein*," kan, in eene ure als de tegenwoordige, niet maar zòò, gelijk een vreemd man, die ons niets aangaat, aan onze gewetens voorbijgaan. De zelfbeproeving, de bepeinzing maakt het wakker. *Hetgene* in allen geval *God had en heeft te vorderen van ons*, — *hetgene Christus had en heeft te vorderen van ons*, — *hetgene zijne gemeente*

had en heeft te vorderen van ons, — *hetgene ons eigene heil in tijd en eeuwigheid had en heeft te vorderen van ons*, — dat wordt ons daardoor voorgehouden; en hierbij — gepastere beschouwing wete ik niet, noch nuttiger tevens, én voor de ouderen én voor die jongeren! — laat ons, naar de bijzondere punten, waarop wij zoo van zelve geraakten, iets nader nu stilstaan."

Deze Leerrede wordt besloten met de bevestiging der nieuwe lidmaten, waaronder ook een van des Leeraars eigen kinderen zich bevond. Ernstig en plegtig voorzeker, maar naar ons gevoel toch ook wel wat vermoeijend, door zekere gerektheid en herhalingen.

In de bevestigings-rede, over 2 *Tim.* IV:5, overtuigt ZIMMERMAN 1.) des Christen-leeraars werk en 2.) de daarbij aan te wenden' *getrouwheid*. Bepalen wij ons, zegt hij, als gezegd is, ten eerste bij het *werk*. Beschouwen wij dat in zijnen *aard*, in zijne *waarde*, in zijnen *loon*; beslissende dan daarna, hoe verre zulks alles *ons* ook kan betreffen, spreker en hoorders beiden, naar hun onderscheiden standpunt — — ja beslissen en behartigen wij daarna.

In de derde plaats wordt dan aangewezen, dat de door den CHRISTUS verkondiger, bij deze zijne verkondiging bij deze zijne bediening in 't geheel aan te wenden *getrouwheid*, zich moet openbaren in de *leer*, in den *wandel* en *in de wijze van huishouden met de verborgenheden Gods*, als vereischt door het

'S werks

's werks *aard*, *oogmerk* en *bestemming*. Het te zeer *tijdelijk* en *plaatselijk* gekeurde is hier achterwege gelaten.

Ten aanzien van de laatste Leerrede in dezen bundel, zegt eene noot hier:

» Deze Leerrede vraagt eenige verschooning. Iets had ik, dat mij aan dezelve hechtte, en meende eenvoudig te zullen kunnen overschrijven voor de pers, geraakte echter onwillekeurig weder aan het omwerken; waardoor er nu uit werd, hetgéne er uit werd. De *bouwstof* en *gang* weder bleven *ten volle in hun geheel;* doch, » dat het zóó naauwelijks een stuk voor den predikstoel meer zijn kan," — — dit oordeel over eigen werk zal men, vertrouw ik, mij toevertrouwen. Overigens legden zich er eenige gedachten, beschouwingen en overtuigingen in neder, die ik niet zoo geheel van mij kan afzetten."

Een tweeledig oogmerk heeft ZIMMERMAN met deze Leerrede willen bevorderen. Hoore men zijne opgave der verdeeling:

» Toeven wij bij den tekst, gelijk zich hier onze bepeinzing achtervolgelijk gerigt ziet:

I. *Eerstelijk* op eenen, in even dit tekstwoord begrepen' afzonderlijken trek eens heerlijken en verhevenen tafereels, eenmaal ontworpen door MOZES.

II. *Ten tweede* op den stillen, storeloozen gang steeds der natuur, bij en ondanks al de onrust en woeling van wereld en menschen;

III. *Ten derde* op een wonder steeds van God, welk wij weder kregen te aanschouwen, en door hetwelk beide het menschelijke onvermogen en de heerlijke mogendheid des Scheppers zich klaar voor ons aan 't licht stellen;

IV. Gelijk *laatstelijk* op eenen grond dan ook van dank en vertrouwen, die even hierin nu tevens uitkomt."

»Daar hebt gij bestek, beide, en leiddraad. Ons spreken zij noch ongepast, naar 's tijds gelegenheid, noch ook te vergeefs! Daartoe werke *uw* geest en zegen *op* en *in* ons, gij, die eenmaal hebt gesproken: »*daar zij licht!" en daar was licht!* Amen."

Zoo meenen wij de hier geleverde Leerredenen eenigzins nader te hebben leeren kennen, en opmerkzaam gemaakt op het kenmerkende van dezelve. Ze zijn inderdaad bijzonder in stijl, uitdrukking, plan, uitwerking en leiding. Het goede in het eerste zestal opgemerkt, is hier niet minder waar te nemen. Zimmerman is ook hier soms oorspronkelijk, hoog ernstig, verheven, boeijend, maar soms ook plat, onnaauwkeurig, zonderling en hellende tot overdrijving. Zijne waarheidsliefde, vrijmoedigheid en hartelijke ingenomenheid voor het Evangelie, stralen overal door, maar het vreemde, min doordachte en voor den leerstoel onzes achtens weinig voegende en bont afsteekende, hinderen ook hier den beschaafden lezer wel eens. Zijne betuigingen omtrent de Augsb. confessie en gebruiken in eenige kerkgewoonten, schijnen wel

een

een weinig in strijd met zijne liberale gevoelens, in de voorrede zoo cordaat uitgedrukt.

Schoon wij zijn plan goedkeuren, om geene Leerredenen meer uit te geven, wenschen wij echter, dat de Eerw. ZIMMERMAN voort zal gaan met het ijverig aanwenden zijner talenten, voor de heiligste zaak, en verklaren zijne applicatie op de twaalfde Leerrede met stichting gelezen te hebben.

BIJDRAGEN van Buitenlandsche Godgeleerden ter vermeerdering van Christelijke kennis. Eerste Jaargang. Eerste stuk. Te Amsterdam, *bij* J. C. Sepp en Zoon, 1840. *VIII en* 260 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 2,50.

Aan het Publiek is het berigt aangaande dit Tijdschrift, vertrouwen wij, genoeg bekend. Het doel is, volgens den titel, vertalingen te geven van meer of min uitgebreide verhandelingen, bijdragen, berigten of beoordeelingen, ontleend uit onderscheidene, Buitenlandsche, Theologische tijdschriften, welke kunnen strekken, om den kring van onze letterkunde in dit opzigt, op eene niet onwaardige wijze verder uit te breiden.

De redactie wenscht tevens, door afwisseling en verscheidenheid van Schrijvers en schriften, alle vrees voor eenzijdigheid te verdrijven en zeer (zegt zij) zou zij zich vergissen, indien de mededeeling van de in dit stuk opgenome verhandelingen van

W. HARNACK, over het Goddelijk gezag der schriften van het Nieuwe Verbond; LANGE, (O. P.) Echtheid der vier Evangeliën, bewezen uit het karakter der vier Evangelisten; HAGENBACH, (C. R.) J. J. WETSTEIN en zijne tegenstanders, om niet alles te noemen, bij hare Landgenooten niet welgevallig ware. En den ingeslagen weg hoopt zij steeds te volgen.

Schoon hulde doende aan het oogmerk, twijfelen wij echter, of deze onderneming met het gewenscht gevolg zal worden bekroond. De redactie erkent trouwens ook zelve, dat het niet ontbreekt aan Buitenlandsche Tijdschriften, waardoor men overvloedig kan bekend worden, met hetgeen er elders uitkomt, — dezulken, voor welke zoodanige stukjes, als hier geleverd worden, eigenlijk zouden dienen, kunnen daarmede niet onbekend wezen, of zijn in staat zich dezelve in het oorspronkelijke aan te schaffen of te lezen: en ligtelijk laten zich anderen door de kosten afschrikken: ook zal de keuze, onzes achtens, moeijelijk vallen.

Eene beoordeeling van de in dit eerste stuk voorkomende schriften, komt ons hier minder voegzaam voor. Het stukje over WETSTEIN is ons niet het minst geschikte voorgekomen; ook de overige hebben derzelve meer of min voordeelige zijde.

Wij zouden oordeelen, dat de Redactie beter doel zoude treffen, met slechts korte uittreksels te geven van de door haar daarvoor geschikt geoordeelde stukken: zij zou dan ten minste veel meer kunnen le-

leveren voor denzelfden prijs, en het voor ons Publiek minder verkieslijke, en ook minder nuttige, en langdradige of overtollige weglaten.

Iets over het verval in de HERVORMDE KERK *en den toenemenden invloed der Roomsche Geestelijkheid in ons Vaderland. Te* Utrecht, *bij* N. van der Monde, *en verder alom.* 40 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is* ƒ 0,40.

De Anonyme schrijver van dit stukje toont belang te stellen in den bloei van het zoo aanzienlijk Hervormd Kerkgenootschap en vuriglijk te wenschen, niet alleen, dat de tegenwoordige omstandigheden en gebeurtenissen; en in het bijzonder de ergerlijk toenemende invloed der Roomsche Geestelijke, daaraan geene grootere nadeelen mogen toebrengen, maar ook gaarne van zijne zijde naar zijn vermogen daartoe te willen bijdragen.

Uit dit oogpunt de zaak beschouwende, kunnen wij niet anders, dan zijne goede denkwijze en bedoelling roemen, en te hopen, dat zijn, bij herhaling hier verklaard, verlangen verwezenlijkt, en dus bekwame mannen zich opgewekt gevoelen zullen en betoonen, om dit gewigtig onderwerp met een verlicht verstand, op eene oordeelkundige wijze en met meer orde en kennis van zaken, te behandelen.

Bij de lezing zal men ook hier eenige niet onge-

gegronde aanmerkingen aantreffen, welke wel in overweging komen mogen.

Het NOORDEN en het Oosten. Reisherinneringen van Mr. J. VAN 's GRAVENWEERT, *Ridder der Orde van den Nederlandschen Leeuw, Staatsraad, Lid van het Koninklijk Nederlandsch Instituut, enz. enz. Eerste Deel. Te* Amsterdam, *bij* Johannes van der Hey en Zoon, 1840. 334 *blads. In gr. 8vo. De prijs is f* 3,75.

Na te hebben doen opmerken, in een kort Voorberigt, dat en waarom hij aarzelde en in tweestrijd stond, wat hij doen zou, werd eindelijk het besluit door den Heer 's GRAVENWEERT genomen, om zijne reis in het licht te geven.

» Eene vooral beslissende aanleiding tot schrijven," zegt hij onder andere, » was opgesloten in de mij door kundige mannen dikwerf op mijne bedenkingen gemaakte tegenwerping, dat wij sedert CORNELIS DE BRUIN, dat is, sedert bijkans anderhalve eeuw, geene *oorspronkelijke* Nederlandsche berigten omtrent de dichterlijke Landstreken van *Klein-Azië*, *Syrië* en *Palestina* verkregen hebben; dat het mijn pligt is, daar ik in de gelegenheid was die gewesten te bezoeken, deze leemten aan te vullen, en dat het lezend vaderlandsche publiek mij uit dien hoofde al het gebrekkige van

mijn

mijn verhaal zoude vergeven. Deze bedenking had bij mij zoo veel gewigt, dat ik eindelijk een besluit nam, en mij nederzette om te schrijven, hoe dan ook dat geschrijf moge uitvallen. Ontvang dus, welwillende Lezer! dit mijn dagboek, reisverhaal, schets of herinnering, van twee in mijn vorderend leven zeer belangrijke jaren; beoordeel het met toegevendheid, daar mijn doel, na zoo vele uitmuntende schriften als *Engeland*, *Duitschland* en vooral *Frankrijk*, in de reizen van VOLNEY, LE CHEVALLIER, CHATEAUBRIAND en MICHAUD bezitten, niet kan wezen u iets geheel nieuws te leveren, en geloof mij, dat, na veel reizen, niemand meer dan ik doordrongen is van de waarheid der woorden van BALBI, aan het slot zijner voortreffelijke en geleerde Inleiding tot het *Précis de Geographie universelle*, dat een vlugtig doortrekken of een kortstondig verblijf in een land, welks gewoonten, zeden en *taal* men ten halve of geheel niet kent, niemand geregtigt om over dat land en dat volk een beslissend oordeel te vellen."

Zekerlijk zal deze inleiding menig een te meer naar de Reis zelve doen verlangen, door iemand gedaan en geschreven, die zoo bekwaam is om zich wel uit te drukken en tevens zoo geschikt om met vrucht te reizen.

Den 14 Mei 1837 vertrok 's GRAVENWEERT met de stoomboot, *de Beurs van Amsterdam*, naar *Hamburg*, waar hij binnen 36 uren aanlandde. Slechts kortelijk hier vertoevende, vermeldt hij ook

slechts weinig van deze bloeijende Hanzestad. Te *Koppenhage* aangekomen, staat hij een wijl stil bij de staatsinrigtingen van *Denemarken*, en zegt dan het een en andere omtrent de hoofdstad en omstreken. Na een tiental dagen aldaar aangenaam en nuttig doorgebragt te hebben, reisde hij voort naar *Gothenburg*, hier kortelijk geschetst, en verliet deze schoone stad den 6den Junij weder, om een gedeelte van *Noorwegen* te gaan bezigtigen. Nu beschrijft VAN 's GRAVENWEERT dit reisje en deelt het een en andere omtrent *Noorwegen* mede en vooral ook over de verhouding van dat land tot *Zweden*, over deszelfs bestuur en inrigtingen. *Christiania* wordt nu ook bezocht en beschreven, insgelijks *Kongsberg*, *Drammen* en *Frederikshald*.

»Wij keerden," zegt hij, »den 22sten Junij te *Gothenburg* terug, opgetogen van alle de schoonheden en genoegens, gedurende de afgeloopen zeventien dagen genoten; het mogt mij slechts te beurt vallen, een betrekkelijk klein gedeelte van het schilderachtige *Noorwegen* te bereizen, doch dit klein gedeelte staat in uitgestrektheid met menige Rijken gelijk, en men verzekerde mij, dat ik het belangrijkste gezien had. Van *Drontheim* naar *Stokholm* moet echter een nieuwe reisweg bestaan, welke talrijke schoonheden oplevert, die ik niet aanschouwde. Om *Noorwegen* en *Zweden* redelijk wel, schoon nog vlugtig, te bezien en een deel van *Lapland* in oogenschouw te nemen, heeft men bijna vijf maanden noodig; ik verwonder mij

al-

alleen, dat *Scandinavië* zoo weinig is bezocht. Eenige Engelschen, de voorloopers van alle andere reizigers, beginnen het te doorkruisen, doch meestal om te gaan visschen, of te *Tornew* op den 21 Junij de zon te middernacht te zien: zeer weinig om de schoone natuurtafereelen, gelijk in *Zwitserland* en aan den *Rijn*, te bewonderen. *Noorwegen* en *Zweden* zijn der aandacht overwaardig en zouden, bij veelvuldiger bezoek, de reiscomforts ongetwijfeld vermeerderen."

Den 25 Junij werd de reis van *Gothenburg* weder met de stoomboot voortgezet, met het doel naar *Stokholm*. Aan het 130 uren lange *Gotha-kanaal* vindt men hier waardiglijk gedacht, terwijl de vaart door hetzelve de reizigers in de Zweedsche hoofdstad brengt.

Voor de doorwandeling van *Stokholm*, werpt 's GRAVENWEERT een algemeenen blik op de Regering en de inrigtingen des lands. Terwijl hier de hoofdstad bijzonder vermeld wordt, is ook van den tegenwoordigen koning (KAREL JAN) zeer loffelijke melding gemaakt, door wien ook onze geleerde reiziger en Landgenoot een zeer vereerend bewijs van hooge gunst, volgens de nieuwsbladen, later mogt verwerven.

Den 18den Julij verliet hij *Stokholm*, om een blik te gaan werpen op een ander gedeelte van het belangrijke *Zweden*. Nu wordt *Upsal* aangedaan, *Gefler*, *Ornäs*, zoo beroemd wegens de fata van den grooten GUSTAAF WASA, waarop door VAN 's GRAVEN-

WEERT

waar hier ook zeer gepast de aandacht bijzonder bepaald wordt, — *Hedemora* en *Sala*.

Van dit uitstapje terug gekeerd, verliet hij, — zijn eerste plan, om *Noorwegen* en *Zweden* goed te bereizen, moetende laten varen, — den 4den Aug. *Stokholm* weder, om in den herfst nog *Konstantinopel* te bereiken.

Met de ongemeen fraaije stoomboot *Mensikoff*, deed men de vroegere hoofdstad van *Finland*, *Abo* aan, van waar onze reiziger zich naar *Petersburg* op reis begaf, over *Helsingfors*, *Frederikshamn*, *Wyborg* en andere plaatsen, zoodat hij voor deze Russische hoofdstad op den 13 Augustus behouden aankwam.

De Schrijver wijdt hier nu met reden eenige bladen zijner reisbeschrijving aan de geschiedenis, de voortbrengsels, den Regeringsvorm en den tegenwoordigen toestand van het Russische Rijk.

Zijnen lezers, na dezen belangrijken uitstap, herinnerd hebbende, dat hij nu voor de tweede reis deze hoofdstad bezocht, de eerste keer in 1835, door middel van de *Lubeksche* stoomboot, van de *Oostzee*, nu bij den doortogt naar het Oosten, van de landzijde, — beschrijft hij deze aanzienlijke Russische zetelplaats op eene wijze, die wel het verlangen kan opwekken, om haar ook zelf te gaan zien. Naar de volgorde van J. H. SCHNITZLER, in zijn werk: *La Russie*, *la Pologne et la Finlande*, vangt hij zijne beschrijving aan met de Kerken, waarbij de bevallige Gereformeerde Neder-

der-

derlandsche Kerk natuurlijk ook niet vergeten is; daarop volgen de nationale *monumenten*, nuttige inrigtingen, voorname gebouwen, feesten, enz.

VAN 's GRAVENWEERT verzuimde niet de tweede reis den voortgang en de verfraaijingen der stad op te merken, waarin gedurende twee jaren veel was aangebouwd en geheele straten aangelegd, of ter bevordering van heerlijkheid en ruimten, doorgeslagen waren.

Den 31 Augustus deze stad met eene *diligence* weder verlaten hebbende, beschrijft onze reiziger de reis van drie etmalen tot *Moskou*, een weg van ongeveer twee honderd uren, waarop men drie belangrijke steden aandoet, namelijk *Novogorod*, *Torjok* en *Twer*.

Op den 3den van September te *Moskou* dus aangekomen, geeft nu VAN 's GRAVENWEERT zijne aandoeningen, door de herinnering veroorzaakt, te kennen, bij het zien dezer grijze hoofdstad, welke als een *Feniks* uit de assche weder herrezen is, en deelt ons daarover zijne waarnemingen, beschrijvingen en berigten mede. Hoe kort ook, leest men ze echter met genoegen.

Op den 12den September deze groote stad van meer dan 300,000 inwoners, waar VAN 's GRAVENWEERT zich inderdaad doodelijk en kostbaar verveelde, met een *telega*, een langen Russischen, deels overdekten wagen, verlatende, begaf hij zich alzoo naar *Odessa*. Deze waarlijk op dat tijdstip geenszins vermakelijke reis van 350 uren, over *Taula*,

Orel

Orel en *Kiew*, wordt nu vermeld en geeindigd, met de betuiging: »De reis van *Moskou* naar *Odessa* is zeer kostbaar, jammerlijk en zoodanig van ontbeeringen vergezeld, dat ik dezelve aan ieder een meen te moeten afraden, indien men niet onvermijdelijk tot dezelve genoodzaakt is."

Deze nog jeugdige stad, welke zich door hare gelukkige ligging aan de *Zwarte zee*, binnen weinige jaren, tot eene der voornaamste koopsteden van *Europa* ontwikkeld heeft, wordt nu kortelijk gedacht.

Het berigt van de voorbereiding, inscheping, het vertrek en de reis van *Odessa* naar *Konstantinopel*, hier in weinige woorden gegeven, is levendig en trekt zeer de aandacht.

De drie weken te *Bujukdéré*, onder het gastvrij dak van den Nederlandschen Zaakgelastigde, den Heer TESTA, aangenaam doorgebragt, stelden den Heer VAN 's GRAVENWEERT te beter in staat, om van den *Bosporus* het tafereel te leveren, waarover de lezer zich hier verblijden kan.

Hierop treft men eenige bijzonderheden aan, door onzen reiziger, deze reis, te *Konstantinopel* en omstreken, waargenomen, gedurende de maand October, en vervolgens eenige aanteekeningen, nopens de Mohamedaansche Godsdienst, wetten, regeringsvormen en gebruiken, om den lezer de uitkomst zijner gewaarwordingen te beter te doen begrijpen. Het slot daarvan en tevens van het eerste Deel meenen wij hier, voor den lezer, te moeten afschrijven:

»De

» De slotsom van dit alles bij mij is, dat, met zekere welstandigheid en overbrenging van Europesche geriefelijkheden, gelijk de Diplomatie en de Franken die genieten, onder dien milden hemel en die rijke schilderachtige natuur, geen verblijf aangenamer en vrijer zoude zijn dan dat der Muzelmansche gewesten en van den *Bosporus*, indien twee schrikbeelden alle deze genoegens niet altijd vergiftigden: het is brand en pest. De brand, die zoo dikwerf en zoo onverhoeds uitbarst, dat de vlam geheele wijken en steden in weinige uren doet weg zinken en naauwelijks den tijd laat, om het noodwendigste, het kostbaarste, ja! het leven te redden; en de pest, die uit alle hoeken, uit de geringste aanraking, uit een papier of een brief, uit een kleedingstuk of een stoel, den onbedachten aangrimt; de pest, die Mohammedanen en Raja's belagchen, doch die de Franken zoo doet sidderen, dat zij, bij de geringste bedreiging der verschrikkelijke ziekte, alle gemeenschap afbreken en zich letterlijk, als in belegering verschansen; de pest, door sommige eerste geneesheeren voor aanstekend, door anderen voor niet overerfelijk gehouden, een gevoelen, waarover boekdeelen voor en tegen zijn geschreven en voor en tegen hetwelk even vele en gegronde verschijnselen kunnen pleiten; de pest, die van tijd tot tijd geheele geslachten en wijken weg maait, en met andere, min of meer gewigtige, zedelijke en physieke omstandigheden, de ware oorzaak der verbazende ont-

vol-

volking der Oostersche Staten moet geacht worden."

»Ik vlei mij in deze ruwe omtrekken eenig denkbeeld gegeven te hebben van wat de Muzelmannen zijn, van wat *Turkije* in 1837 was en ga, in mijn tweede Deel, weder over tot mijn reisverhaal."

Van de twee volgende Deelen zal, vóór December aanstaande, in dit Tijdschrift de beschouwing gegeven worden.

De ZELFMOORD *in het licht der Geschiedenis, of leerzame en onderhoudende voorbeelden van merkwaardige Zelfmoordenaars uit de oude geschiedenis en den lateren tijd. Benevens eenige bijdragen over hiertoe betrekkelijke onderwerpen. Door* AUGUST VAN BLUMRÖDER. *Uit het Hoogduitsch. Te* Breda, *bij* F. P. Sterk, 1841. 191 *blads. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 2,00.

»Het geschrift over den Zelfmoord," zegt de ongenoemde Overzetter, »hetwelk den Nederlandschen lezer, in de volgende bladen, vertaald wordt aangeboden, ofschoon in het Hoogduitsch onder eenen afzonderlijken titel uitgegeven, kan echter ook beschouwd worden, en heeft mede het licht gezien, als een tweede deel of vervolg van een ander werk, oorspronkelijk in het Fransch (door den Bisschop GUILLON) geschreven, en *Gesprekken over* den

den Zelfmoord behelzende, terwijl dit gedeelte zich meer bij het mededeelen van merkwaardige *Voorbeelden* van Zelfmoord bepaalt. Het scheen niet noodig dat eerste deel, hetwelk ook eigenlijk een ander werk is, van eenen anderen Schrijver, en slechts toevallig met dit werk zamenhangende, in onze taal over te brengen: vooreerst, om de meerdere en wat groote uitgebreidheid, die er met betrekking tot dit boekdeel het gevolg van zou geweest zijn; en ten andere, omdat het Fransche werk, schoon niet zonder verdiensten, en nog gewonnen hebbende door de bewerking van den Hoogduitschen Vertaler, nogtans meer voor Fransche, misschien ook voor Duitsche lezers, dan wel voor Nederlandsche, kan worden geschikt geacht. De gesprekken, in hetzelve gevoerd, hangen te veel zamen met gebeurtenissen, die alleen tot *Frankrijk* betrekking hebben; zij schilderen te veel de bijzondere denkwijze van het Fransche volk, en bevatten eindelijk te hevige klagten over het in dat land vreesselijk toegenomen kwaad van den Zelfmoord, die men hopen mag, dat op *Nederland* niet zoo toepasselijk zijn, en aldaar geen weêrklank zouden vinden."

De inhoud, dien wij hier opgeven, om de wijze van behandeling te doen kennen, is deze:

1. Zelfmoord uit vaderlandsliefde. 2. Zelfmoord uit menschenliefde. 3. Zelfmoord, door Godsdienstige dweeperij veroorzaakt. 4. Zelfmoord uit geestdrijverij. 5. Zelfmoord wegens ligchamelijk lijden.

6. Zelfmoord uit warsheid van het leven. 7. Zelfmoord, als reddingsmiddel tegen vervolgingen. 8. Zelfmoord, ten gevolge van een valsch gevoel van eer. 9. Zelfmoord uit onbevredigde ijdelheid. 10. Zelfmoord uit liefde. *a.* Zelfmoord uit hartstogtelijke liefde. *b.* Zelfmoord uit getrouwe huwelijksliefde. 11. Zelfmoord uit vrees voor het verlies der deugd, inzonderheid der onschuld en der kuischheid. 12. Zelfmoord ten gevolge van uitputting door wellust en andere buitensporigheden. 13. Zelfmoord ten gevolge van mislukte bedriegerijen en kwakzalverijen. 14. Zelfmoord ten gevolge van gewetensangsten. 15. Zelfmoord ten gevolge van zwaarmoedigheid, verstandsverbijstering en andere minder merkwaardige oorzaken van wanhoop. Bijdragen. I. Over de strafbaarheid van den zelfmoord voor de burgerlijke wetten, alsmede over de grondstellingen van onderscheiden volken en de bepalingen hunner strafwetgevingen ten aanzien van deze misdaad. II. Over het verband tusschen den zelfmoord ten gevolge van beleedigd eergevoel en de tweegevechten; benevens eenige opmerkingen over de laatsten. III. Over de betrekking van den zelfmoord tot het ombrengen van anderen; benevens eenige woorden over de geoorloofdheid van de doodstraf.

Het werkje is dus van eenen meest geschiedkundigen inhoud, en deelt, onder de opgegevene rubrieken, een aantal voorbeelden mede van vroegeren en lateren tijd, van jongen en ouden van bei-

beide sekse, die zich aan deze verschrikkelijke zonde hebben schuldig gemaakt, met bijvoeging van zulke aanmerkingen en redeneerkundige zedelijke, ook Godsdienstige herinneringen en wenken, als den Schrijver gepast voorkwamen.

Wat betreft de mededeeling van die voorbeelden, heeft de Heer VAN BLUMRÖDER zich onder andere, en vooral ook oordeelkundig, bediend van TISCHINGER'S *über von de merkwürdigen selbstmörder in Biographien von suicides.*

Zijne aanmerkingen en redeneringen zijn doorgaans zeer bezadigd, menschkundig en doelmatig. Men kan wel, op zijne gemaakte verdeelingen en aanwijzingen der soorten, meermalen aanmerkingen maken, en zal zeker ook niet alle de aangewezen voorbeelden hier even geschikt geplaatst en beschouwd vinden; maar over het geheel zal men echter reden vinden om er over voldaan te zijn.

De geest is goed, de stijl duidelijk en gepast, en het doel lofwaardig. Met zedige vrijmoedigheid heeft VAN BLUMRÖDER ook de gevoelens van anderen beoordeeld, en meermalen zulke wenken gegeven, die zoowel zijn hart als zijn verstand eere aandoen.

Het onderwerp zelf is zeker van eenen treurigen aard, maar de historisch pragmatische behandeling evenwel zoodanig, dat de lust om verder te lezen gedurig wordt opgewekt.

Ook de drie achter aan gevoegde bijdragen vinden hier, ofschoon zij de onderwerpen slechts zeer

kort en dus min volledig behandelen, eene niet ongeschikte plaats.

Wij aarzelen dan ook geen oogenblik te verklaren, dat dit werkje onder de vele andere over dit zelfde min aangename onderwerp voorhanden, wel zijne plaats verdient en alzoo mede dienen kan, om het verschrikkelijk kwaad van den zelfmoord en ook van het duel in deszelfs ware (afschuwelijke) gedaante te doen kennen.

De ongenoemde geoefende Vertaler heeft zijne taak ook goed verrigt; enkele woorden, zoo als *aanwandelingen* en *vergenoegzaamheid*, had hij liever met andere moeten verwisselen. Eenige door hem onderaan geplaatste korte aanmerkingen, gelijk ook het korte Voorberigt, doen zijn oogmerk voordeelig kennen.

Wij kunnen ons goed vereenigen met zijnen wensch:

»Mogten alzoo deze bladen, benevens de bijgevoegde aanhangsels, strekken, om het kwaad van den Zelfmoord meer en meer van onzen grond te verwijderen, en door leerzaam onderhoud den lezer eenige oogenblikken aangenaam en nuttig bezig te houden, dan beantwoorden dezelve, hij durft niet zeggen aan zijn vertrouwen, maar ten minste aan zijnen hartelijken wensch."

BELIJDENISSEN door Vrouwen voor Vrouwen. _ *Te* Amsterdam, *bij* J. F. Otto, 1841. 268 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 2,60.

Onder dezen zonderlingen titel worden hier drie verhalen opgedischt, geheten: *de Echtscheiding*, ADRYANE en *de eerste rimpel*.

In het eerste wordt, na eenigen omhaal, zekere de aandacht zeer trekkende, Mevrouw MORANGE, ten tooneele gevoerd, die, op vriendelijk aanhouden eener nieuwsgierige zuster, verbeeld wordt, hare levensgeschiedenis te verhalen, en alzoo te doen opmerken, waardoor zij in het huwelijk zoo ongelukkig geworden was, dat zij van haren in jeugdige drift gekozenen echtgenoot gescheiden wierd. Het titelplaatje zoekt een der daarin voorkomende roerende tooneelen aanschouwelijk te maken, waarschijnlijk om den lust tot lezen op te wekken en de ergernis over het overdrevene, of voor te komen, of wat te verzachten.

Na eene romaneske inleiding, houdt het tweede hier voorkomend verhaal de aandacht bezig met eene schets harer lotgevallen, gegeven op sterk aanhouden van eene reizende Dame, door eene geheimzinnige onder hare sekse, thans de bewoonster van een klein huisje, het *huisje van den stortvloed* genoemd, wegens deszelfs ligging. Zij draagt den naam ADRYANE, was te voren een bevallig

meisje, werd ongelukkig door de geslachtsdrift, welke men liefde gewoon is te noemen, en bevond zich nu, van haren echtgenoot verlaten, in medelijdenwekkende omstandigheden.

In het derde verhaal verneemt de door de twee vorige reeds opgewonden lezer, eene door zekere Gravin van *M*. vriendelijk uitgelokte en schier afgeperste mededeeling der voornaamste levensbijzonderheden van zekere Mevrouw DELMAR, die in hare jeugd ten val gebragt was, en zich thans vooral door gekwetste eigenliefde in ongelukkige omstandigheden bevond, en door te laat naberouw gekweld werd. De reden, waarom dit verhaal *de eerste rimpel* heet, moet men zoeken in een op haar gelaat, door toeneming van jaren en lotwisselingen te voorschijn gebragten rimpel, boven het linker oog, waardoor zij, bij toevallige ontdekking van haren tweeden minnaar, in groote onaangenaamheden gewikkeld werd, hem verliet en vervolgens nog de hand aannam, haar aangeboden door eenen Heer, die niet meer jong en nimmer schoon geweest was, maar wegens zijn humeur, gezond verstand en aangenamen omgang, zich zeer bij haar aanbeval.

Men ziet dus uit deze korte opgave, waarom men aan deze verhalen den naam *Belijdenissen* heeft weten te geven; waaromtrent wij echter moeten opmerken, dat het woord *bekentenissen* beter gevoegd had, wanneer men namelijk, niet meer naar waarheid, die van *verklaringen*, *verhalen* of *mededeelingen* wilde bezigen.

Bij

Bij lezers van de groote wereld zullen deze uitgelokte herinneringen van niet weinig coquette Dames, aan niet weinig nieuwsgierige van hare sekse, misschien wel stof tot tijdverdrijvend onderhoud opleveren. Jeugdige lezeressen kunnen, wanneer zij deze verhalen goed lezen, al denken zij er ook aan, dat alles hier fictie is, aanleiding uit nemen, om met voorzigtigheid te werk te gaan en op hare hoede te zijn.

De Uitgever meent het goed met haar, hij verklaart toch: »met den innigsten wensch deze uitgave te doen, dat geene der Lezeressen haar tegenwoordig of toekomstig beeld in de overgenomene verhalen mag afgeschetst vinden; dat allen de klippen hebben of zullen weten te vermijden, waarop het huwelijksgeluk der daarin voorkomende hoofdpersonen schipbreuk leed; en, eindelijk, dat het werkje, waar men nog blind voor die klippen mogte wezen, eenigermate strekt ter aanwijzing daarvan, en alzoo, nevens eenige uitspanning, nut stichten zal."

Wij vreezen echter, dat vele vragen zullen, of men daarom de Dames op zulk eene wijze ten toon stellen (of laat ons liever zeggen ongunstig teekenen) moest, als hier geschied is. Wie voor Dames schrijven wil, moet meer kieschheid hebben en weten te gebruiken.

HEIDEBLOEMPJES. Door CATHARINA VASTRIK. *Te* Rotterdam, *bij* T. J. Wijnhoven Hendriksen. *VIII en* 158 *blads. In kl.* 8vo. *De prijs is f* 1,00.

»Dit bundeltje gedichten werd mij," zegt de Uitgever, »eenigen tijd geleden, ter hand gesteld, door eene beoefenares der Dichtkunst, wier talenten ik menigmaal, in een der landelijke departementen van de Maatschappij: *tot Nut van 't Algemeen*; het genoegen had te hooren. Ofschoon overtuigd, dat deze Dichtstukjes veeleer het karakter van nederige eenvoudigheid bezitten, dan dat zij eenen hoogdravenden toon aanslaan, die niet zelden zich in gedachten-ledige woordenrijkheid verliest, hoopte ik het Nederlandsche publiek geene ondienst te doen, die poëtische voortbrengselen, vooral ook om den zacht Godsdienstigen geest, die er in heerscht, door den druk eene verdere uitbreiding te geven."

Het opschrift der hier alzoo aangeboden dichtstukjes is:

Het menschelijk hart en het gevoel. Liefde en wanhoop. Morgen-gedachten aan de toekomst. Aan de stichting van de Afdeeling der Maatschappij: *tot Nut van 't Algemeen*, te *Overschie*. SERVIUS TULLIUS vermoord. Aan de Heeren Studenten der Leidsche Hoogeschool, bij hunne terugkomst in het

het Vaderland. Hulde aan den Heer A. VAN DER HOOP, na de lezing van zijn Ed. Dichtstuk: aan het Kasteel van *Antwerpen*. Aan mijne jonge vriendin A. A. C. DUBBELMUTS VAN DER SLUIS, bij haar Ed. gelukkige herstelling van de cholera-ziekte. Aan den Wel-Ed. Heer en Mevrouw VAN DER SLUIS LEER, ter gelegenheid der Geboortevie-ring van hun Ed. vierjarig zoontje. Aan mijn' hooggeachten vriend, den Wel-Edelen Gestr. Heer W. F. FISCHER, bij het overlijden van zijn Wel-Edele's Echtgenoote en kindje. De mensch, vergeleken bij een stofje. Aan de schim van FEITH, in antwoord aan mijnen vriend den Heere ...... Het ontslapene Kindje aan zijne Moeder. De stervende Moeder (in verband met het voorgaande). Het Geweten. CHRISTUS met de doornen kroon. Aan mijnen ontrouwen Geliefde. Op den Geboortedag van den Wel-Edelen Gestrengen Heer C. A. OUDEMANS. PETRUS, op de zee. Aan mijnen hond *Brutus*. Afscheidsgroet aan den Wel-Edelen Gestr. Heer J. VAN RHIJN, bij zijn Wel-Ed. vertrek naar de *Oost-Indiën*. Aan Nederlands Krijgslieden, in December 1832. De Burgt-Geest. (Romance). ANTHONIUS HAMBROEK, op het eiland *Formosa*. Hulde aan de Vaderlandsche dapperheid en trouw. In antwoord op een Lofdicht: Avondbespiegeling bij een beekje, door den Wel-Edelen Heer A. V. D. H. In het Album van jonkvrouwe S. M. V. D. Aan mijne geliefde Moeder, ter verjaring. Aan mijne geliefde Moeder, op haren Geboortedag, den eer-

sten Januarij. Ter verjaring van mijne zeer geliefde Moeder, op haren vijftigjarigen Geboortedag, den 1 Januarij 1834. Uitboezeming aan mijne ontslapene Moeder. Aan mijne waarde Zuster, op haren zes en twintigjarigen Geboortedag, 13 Mei 1838. NARCISSUS bij de bron. Toegift. Aan mijnen hooggeachten kunstvriend, den Wel-Edelen Gestr. Heer C. A. O., op zijn Wel-Ed. Geboortedag. De Ouderdom. ACTEON en DIANA (eene Fabel). Aan A. ABEL, voor het redden van twee drenkelingen. Aan de Schim van E. A. BORGER. Aan de Nagedachtenis van J. F. HELMERS. Hulde aan zijne Ex. den Generaal Baron D. H. CHASSÉ. De Laster.

Het is dus eene zeer ongelijksoortige verzameling, welke hier geleverd wordt, een allerlei uit het portefeuille van eene de poësie beminnende vrouw. Zij blijkt van tijd tot tijd, naar aanleiding van de gelegenheid, hare dichterlijke talenten te beproeven, en, zonder te hooge gedachten van zich zelve te voeden, op deze wijze niet slechts zich zelve, maar ook andere aangenaam en nuttig te willen ontspannen.

Niet alle deze stukjes hebben dezelfde waarde, maar men ziet er toch uit, dat de Dichteres eenen goeden aanleg heeft, in de kunst niet onervaren is, goede gevoelens koestert, uit het hart dicht en hare gedachten met bescheiden- en vrijmoedigheid weet uit te drukken. Somwijlen treft men hier ook goede dichterlijke comparatiën aan, en het meest bevallen ons die regt vrouwelijke gevoelens en uit

drak-

drukkingen des harten, welke haar hier voordeelig kenmerken.

Daar nu deze Gedichten ons van eene vrouw, ook met zoo veel bevallige zedigheid door den Uitgever, worden aangeboden, wie zou dan zoo onbescheiden willen zijn, van dezelve aan eene gestrenge critiek te onderwerpen?

Zelve toch besluit zij:

Heeft de kunst mij schaars bevoorregt,
Snoeide mij nooit 's kunst'naars hand,
Moet ik slechts met matte vlerken
Me in mijn lage vlugt beperken,
Om naar hooger kreits te zweven,
Denk dan: 't need'rig heidebloempje
Heeft natuur, — geen kunst, geplant.

Dit bundeltje vinde dan een vriendelijk onthaal, worde met genoegen gelezen en bevordere edele christelijke gevoelens.

DICHTBUNDELTJE voor de Jeugd. Met plaatjes.

Ziet daar, lieve wichtjes!
Een' bundel gedichtjes,
Vermaak er u meê!

VAN ALPHEN.

Te Hoorn, *bij* Gebroeders Vermande, 1838. 121 *blads.* *In* 12*mo.* *De prijs is f* 2,00.

Dit dure dicht- en prentenboekje voor de lieve jeugd, kwam ons wat laat onder de oogen, en wij

wij konden er dus niet oordeel van gewagen. Jammer, dat er al zoo veel tijds vervlogen en zoo veel veranderd is. Nog meer spijt het ons, dat wij er niet met zoo veel ophef van kunnen gewagen, als wij wel wenschten. Aan verscheidenheid ontbreekt het, wanneer men op het aantal stukjes hier geleverd ziet, voorzeker niet. Ze zijn ook niet te hoog gestemd, voor het bereik van het kinderlijk verstand, maar dat hartige, roerende, innemende en het hart boeijende, hetwelk de versjes van VAN ALPHEN zoo aangenaam onderscheidt, zoekt men hier doorgaans te vergeefs. Dit bundeltje is echter niet geheel te verwerpen, er komen goede gevoelens in voor, eenige stukjes onderscheiden zich voordeelig, en hebben ook dichterlijke waarde en de uitvoering is net. Men kan het boekje dus den kinderen gerust in handen geven, en zij kunnen er ook heilzame lessen uit opzamelen.

Ter bevestiging van ons oordeel diene dit *afscheid aan mijne jeugdige lezers en lezeressen*, waarmede dit kinderboekje geëindigd is:

Zie daar nu, lieve wichtjes,
Een bundeltje gedichtjes,
Vervaardigd voor een' zoen.
Ik heb voor u geschreven
In 't opgaan van mijn leven,
O mogt ik 't nog in 't afgaan doen!

O, wierd dit werk gelezen,
Als ik niet meer zal wezen,

Door

Door u, geliefde jeugd!
En mogt het u geleiden,
Nog lang na mijn verscheiden,
Van 't dwaalspoor op het pad der deugd!

O, mogt het u bekoren,
En tot betrachting sporen
Van liefde in elken stand;
Maar bovenal beneden
Tot onbevlekte zeden,
En liefde tot het vaderland!

En nu, geliefde wichtjes!
Vaart wel met deez' gedichtjes;
Mijn taak is afgedaan.
Sterkt God mijn zwakke krachten,
Dan zal ik meer, bij nachten,
Voor u ontgloeid de citer slaan.

Dan zal ik menigmalen
U, lieve jeugd, verhalen,
Wat nooit mijn hart vergeet:
De daden van Oranje,
In 't worstelperk met Spanje:
Wat MAURITS, wat zijn broeder deed.

En wat in later jaren
Al stof gaf aan mijn snaren,
En voedsel aan mijn' geest:
Waarvan in deze dagen
De dichters nog gewagen;
Maar van Oranje, Oranje 't meest.

Dan,

Dan, wien ik dit ook wijde,
Wien ik er meê verblijde,
  Als onbekende vriend; —
Ik schenk het boven allen
Aan U, mijn welgevallen,
  Aan U, mijn dierbaar eenigst kind!

Gij moet aan deze bladen
Uw jeugdig hart verzaden,
  Gij hebt hier d' oudsten brief:
Ik moest dit werk verrigten,
Ik moest voor kinders dichten:
  Ik had mijn eenigst kind zoo lief!

O, moge uwe onschuld bloeijen,
En eens uw traantjes vloeijen
  Op 's vaders lijkgesticht;
Stroomt U Gods dierbre zegen
Bij elken voetstap tegen, —
  Ik heb geen beê meer, schuldloos wicht!

Vader en Moeder STROOMDAL *en hunne kinderen, door* T. VAN SPALL. *Met plaatjes. Te* Schoonhoven, *bij* S. E. van Nooten, 1840. 74 *bladz. In kl. 8vo. De prijs is f* 0,90.

De lieve kinderen zullen dit voor hen geschreven boekje met genoegen ontvangen en gaarne lezen. Het goede oogmerk van den Eerw. Opsteller worde er mede bereikt! De correctie had wel naauwkeuriger mogen zijn. Jammer, dat het boekje zoo duur is.

MEN-

MENGELWERK.

DE TEGENSTAND TEGEN DE BIJBEL-VERSPREIDING, EEN ZIJDELINGSCH, MAAR KRACHTIG EN AANMOEDIGEND BEWIJS, VOOR DE DEUGDELIJKHEID DER ZAAK, DIE ZIJ VOORSTAAT.

(*Eene opwekkingsrede, gehouden bij gelegenheid van het openbaar verslag des Nederlandschen Bijbelgenootschaps.*)

Er is niets in de wereld, hoe goed en schoon, hoe eerbiedwaardig en loffelijk het ook in zich-zelve, hoe heilrijk en weldadig het ook in doel en strekking, zijn moge, dat niet, te eeniger tijd, door de dwaasheid, de onkunde, het vooroordeel en de boosheid der menschen, aan velerlei miskenning en verguizing, aan velerlei wederspraak en vijandschap, aan heimelijken of meer openbaren tegenstand is blootgesteld.

Dat lot trof, in het algemeen, de edelste en heilzaamste instellingen, die vroeger of later ontstonden, en aanspraak maakten, op aller goedkeuring, ondersteuning en medewerking. Dat lot trof ook, inzonderheid, de goede en heilige zaak, die wij ons hebben aangetrokken — de verspreiding des Bijbels onder allen, die ons nabij of van verre om-

omringen. Van den beginne af, is zij, van onderscheidene zijden, op verschillende wijze, met meerdere of mindere hevigheid, uit onderscheidene beginselen, met verschillende bedoelingen en met meer of min gelukkigen uitslag, aangevallen en bestreden. En, alhoewel zij, in die worsteling niet bezweken, gelijk is, aan eene jeugdige en frissche plant, die, ondanks stormen en regenvlagen, altijd nog welig tiert en bloeit en haren vollen wasdom nadert; nogthans, voor den vriend van God en den Heere JEZUS CHRISTUS, voor den vriend der menschen, die ook anderen het heil wil helpen deelachtig maken, dat hij, met dankbare erkentenis van Gods genade, voor zichzelven en de zijnen geniet, kan het niet anders, dan bedroevend zijn, dien strijd op te merken, waardoor zoo veel goeds wordt verhinderd, vertraagd en afgebroken.

Niet te min, gelijk elke zaak doorgaans, bij eene *donkere*, ook eene *heldere* en *lichte* zijde heeft, zoo ook is het gelegen, met den tegenstand der Bijbel-verspreiding. Is dezelve, aan de éène zijde, bedroevend, somwijlen zorgbarend en ontmoedigend, aan den anderen kant, strekt hij, niet weinig, om onze ingenomenheid met de bestredene zaak te verhoogen en te versterken, en ons op te wekken, om met volhardenden ijver en moed, voort te gaan op het ingeslagen spoor. *De tegenstand* toch der Bijbel-verspreiding, is *een zijdelingsch, maar krachtig en aanmoedigend bewijs, voor de deugdelijkheid*

heid der zaak, die zij voorstaat. Zie daar het onderwerp, waarover ik, bij deze gelegenheid, tot u wensch te spreken. Ondersteunt mij daartoe door uwe onverdeelde en belangstellende aandacht.

Eerst zal ik *den tegenstand der Bijbel-verspreiding*, met u beschouwen, *als een zijdelingsch, maar krachtig bewijs, voor de deugdelijkheid der zaak, die zij* voorstaat.

Daarna, willen wij u, hetgeen in die beschouwing tot onze *aanmoediging* ligt opgesloten, nader aanwijzen en op het harte drukken; waarbij wij tevens, zoo veel dit, tot ons oogmerk, dienstig kan geacht worden, gebruik zullen maken van het verslag der lotgevallen en werkzaamheden des genootschaps in het afgeloopen jaar.

I. Wanneer wij spreken, M. H.! van den *tegenstand*, dien de verspreiding van den Bijbel ontmoet, *als een bewijs voor de deugdelijkheid dier zaak*, dan zal het wel geen opzettelijk en breedvoerig betoog behoeven, dat wij daarmede geenszins op ons nemen, te beweren, dat die tegenstand *op zichzelven*, afgescheiden van deszelfs aard, wijze van werking en strekking, zulk een bewijs zou kunnen opleveren. Dan toch zouden wij ons wagen aan de verdediging eener onhoudbare stelling, die, door geschiedenis en ervaring beide, luide wordt tegengesproken en gelogenstraft; de stelling namelijk, dat, in het algemeen, *al* datgene *deugdelijk en goed* zou moeten geacht wor-

 den,

den, wat in de wereld aan *tegenstand* en *bestrijding* onderworpen is. Neen, gij verstaat onze meening beter, vertrouwen wij; — niet, *omdat* de Bijbel-verspreiding tegenstand ontmoet, maar omdat zij *zulk* een tegenstand, van *die zijde*, en op *zulk eene wijze* ontmoet, *daarom zien wij* hierin *een zijdelingsch*, *maar krachtig bewijs voor de deugdelijkheid der zaak*, *die zij voorstaat*. En wij vertrouwen, dat gij met ons, in die overtuiging, deelen zult, wanneer wij achtereenvolgend uwe aandacht vestigen:

op *hen*, van wien die tegenstand uitgaat;

op de *beginselen* waaruit en de *bedoelingen* waarmede men dien tegenstand biedt; en

op de *wapenen*, met welke men dien strijd voert.

1. Dat de zaak der Bijbel-verspreiding, gelijk vroeger en later, zoo ook in onze dagen, door velen *tegengewerkt* en *bestreden* wordt, achten wij te algemeen bekend, dan dat wij ons niet zouden mogen ontslagen rekenen van de verpligting, om het u in de bijzonderheden aan te wijzen. Van meer belang is het, en tot ons doel volstrekt noodig, onze aandacht te vestigen op *hen*, *van wie die tegenstand uitgaat*. Dezen toch dienen wij te kennen, om over de regtmatigheid van den strijd, en over de deugdelijkheid der bestredene zaak, eenigermate althans te kunnen oordeelen; want, waar in de zedelijke wereld, eenige zaak of waarheid, eenige onderneming of werkzaamheid, eenige in-

inrigting of genootschappelijke poging, tegenwerking ontmoet, dáár kan het niet onverschillig geacht worden, van *welke zijde* en van *wie* dezelve uitgaat.

En als wij nu, de getrouwe geschiedenis en de onbedriegelijke ervaring raadplegende, rondom ons zien, *wie* zijn het dan, die aan de zaak der Bijbel-verspreiding, niet maar alleen hunne *medewerking onttrekken*, (want van dezulken spreken wij thans niet,) maar zelfs haar *aanvallen*, haar *vijandig wederstaan* en *bestrijden*? Zijn het onbevooroordeelde, waarheidlievende, verlichte vrome Christenen? Zijn het menschen, wien het eenig en alleen te doen is, om de eere Gods, den roem des Verlossers, het waarachtig heil van den naasten, de verlichting en vertroosting, de bekeering en behoudenis hunner arme en even-behoeftige medezondaren? Zijn het menschen, op wier eerlijkheid en goede trouw wij ons veilig kunnen verlaten, en die voor zichzelven aanspraak mogen maken op ons vertrouwen ten dezen aanzien? Wij wenschten het M: H.! om hunnen wille! Maar, als wij de slagorden onzer *bestrijders* overzien, dan vertoont zich aan ons oog, eene vijandelijke legermagt, uit verschillende bestanddeelen te zaamgesteld; — *hier*, eene ligtzinnige menigte, die, niet wetende wat zij doet en waartegen zij strijdt, zich blindelings laat leiden door den afgod der wereld; — *dáár*, de magtige legerbende van het drieste ongeloof, aangevoerd door een afzigtelijk —

hel-

helschen geest; — *in het midden*, het schrikkelijk wangedrocht des bijgeloofs, voortgezweept door een', die zich stedehouder Gods op aarde noemt; — en *in de achterhoede*, eene verachtelijke bende huurlingen, die, met hunne onreine lippen, den heiligen naam van JEZUS bezoedelen! Toehoorders! zal ik verder die vijandelijke scharen met u rondgaan, om haar van te digter bij te beschouwen? Zal ik ze u nog nader kennen leeren en, onderscheidenlijk en met namen, aanwijzen, *wie* het zijn, die zich zoo vijandig tegen ons overstellen? *wie* het zijn, die onze gemeenschappelijke pogingen, ter verspreiding van het heilig woord van God, zoeken te weêrstaan en verijdelen? *wie* het zijn, die op den bloei en voorspoed van ons genootschap, met nijdige oogen en spijtigen blik staren, en gaarne, met één' slag, zouden willen afbreken, wat wij, na jaren arbeids, in de vreeze Gods, hebben opgebouwd? Neen, wij behoeven ze u niet nader aan te wijzen. En, wel verre er van af, dat *zij* ons eenige *vreeze* aanjagen, of in ons eens genomen besluit zouden doen *wankelen*, voelen wij ons veel meer, door *hen*, in dat besluit te sterker bevestigd! *Zulke* vijanden mogen, aan de verspreiding van den Bijbel, vele hinderpalen in den weg leggen, veel kwaads en afbreuk doen, zij bewijzen ons, hunnes ondanks, deze uitnemende dienst, dat zij, juist door *hunnen* tegenstand, de *deugdelijkheid* der zaak, die wij voorstaan en verdedigen, zijdelings, maar duidelijk en helder, doen uitkomen!

2. En *van waar* en *waartoe* die vijandige houding? Ook dit is van belang te onderzoeken, ter juister waardering, *en* van de wettigheid van den strijd, *en* van den aard der bestredene zaak. Want blijkt het ons, op goede gronden, dat ONEDELE *beginselen* en *bedoelingen* den aanval drijven en besturen, wij hebben dan, bij het behouden en verdedigen van onze stelling, te grooter gerustheid en voldoening voor ons zelven, en worden te meer versterkt in onze overtuiging, dat wij, voor iets *goeds en edels*, onze krachten inspannen en onze gaven en gebeden offeren.

Meent echter niet, M. H.! dat wij ons stoutelijk vermeten, om uitspraak te doen, over 's menschen *verborgene* overleggingen des harten. Evenmin als wij durven beweren, dat *allen*, di de pogingen van ons genootschap, met hunne *goedkeuring* en *medewerking* ondersteunen, daarbij werkzaam zijn, uit de eenig *ware beginselen* en met de *reinste bedoelingen*; — evenmin willen wij ons het regt aanmatigen, om de drijfveêren en oogmerken van *al* onze *tegenstanders*, zonder onderscheid of uitzondering, als *onrein* en *boosaardig* te verdenken. Hebben wij toch de vijandelijke slagorden wél bespied, dan ontdekken wij onder dezelve eene talrijke volks-menigte, door *geboorte en opvoeding* met allerlei dwalingen en vooroordeelen bezet, door *geestelijken invloed en gezag*, jammerlijk verblind en medegesleept, door *gewetensdwang en priesterbedrog* overheerscht en misleid, —

 en

en wij aanschouwen hen met innig medelijden! En toch M. H. *onedel* noemen wij de beginselen en *onrein* de bedoelingen, die *velen*, *naar velen* afkeerigheid en bestrijding van ons *genootschap*, drijven en besturen! Of *waarom* en *waartoe* hebben onze vijanden, het zwaard aangegord en dreigend tegen ons opgeheven? Op welke *gronden* verdedigt men de *regtmatigheid* van *den* aanval? Wil men zich *daarom* tegen den Bijbel-verspreiding verzetten, omdat wij daarmede een werk op ons zouden genomen hebben, *strijdig* met onze Godsdienstige roeping en verpligting? Maar dan wederspreekt men immers den wil van God, wiens welbehagen het is, dat *alle menschen* zalig worden en tot de *kennis* der waarheid komen! Dan wederspreekt men immers het uitdrukkelijk bevel van JEZUS: „*onderzoekt de schriften*, *want die zijn het*, *die van Mij getuigen!*" Dan wederspreekt men immers het gebod der liefde tot den naasten, waarop onze verpligting rust, om aan *elkanders* eeuwig heil te arbeiden, en wat wij goeds bezitten, ook *aan anderen mede te deelen!* Of komt dat verzet voort uit de *waarachtige* overtuiging, dat de verspreiding des Bijbels, in aller handen, *de dwalingen bevordert?* Maar dan spreekt men immers de grootste lastering uit, tegen *het woord van God*, en wijt men aan de Heilige Schrift, wat, eeniglijk en alleen, aan de onkunde en dwaasheid der menschen, moet geweten worden! Of wil men aan anderen de *bevoegdheid* ontzeggen tot onderzoek

van

van den Bijbel en zijne uitlegging, aan het voorgewend onfeilbaar gezag van weinigen, of van één' enkelen, toevertrouwen, opdat de vrede in de Kerk en de éénheid des geloofs, zoo doende, te beter kunne bewaard en gehandhaafd worden? Maar dan treedt men immers in de *heiligste regten* van zijnen medemensch; — dan *ontneemt* men immers aan anderen, wat men voor ziehzelven *eischt;* — dan verlaagt men immers den *redelijken* mensch, in de heiligste en dierbaarste aangelegenheid van zijn hart, tot een *blind en redeloos werktuig* van den willekeur van anderen; — dan *heerscht* men immers, over het geweten en het geloof van den naasten, en matigt zich een regt aan, waaraan niemand zich *kan* of *mag* onderwerpen! — Of wil men, eindelijk, *daarom* den Bijbel niet *algemeen* verspreid hebben, omdat de verspreiding van geschriften, waarin vele dingen zijn, *zwaar om te verstaan*, den volke nadeelig en voor hun geloof en hunne deugd gevaarlijk zijn? — Maar dan onteert en lastert men immers het woord van God, dat »*een licht is op ons pad, en eene lamp voor onzen voet*." en dat »*eene kracht Gods tot zaligheid is, voor een iegelijk, die gelooft!*" Neen M. H.! wij behoeven niet langer te vragen, — het is bekend en openbaar genoeg, *welk een geest* onze tegenstanders bezielt; wat hen *beweegt en drijft* tot den aanval, en wat zij *beoogen* met den strijd, dien zij tegen onze zaak rigten en voeren. Men wil den Bijbel, (waarom zouden wij het ver-

zwijgen?) men wil den Bijbel *daarom* niet helpen verspreiden, omdat men zelf geen eerbied voor den Bijbel heeft, en, in plaats van den God des Bijbels, den God der wereld toejuicht en huldigt. Men wil den Bijbel verdonkeren en verdringen, omdat hij uitspraken bevat, waarheden leert en pligten voorschrijft, die met zijne wereldschgezinde belangen en oogmerken geheel strijden, en de handhaving van het geestelijk oppergezag, dat men zich aanmatigt, in den weg *staan*! — Men wil den Bijbel uit aller handen rukken, uit aller woning weren, omdat men een aantal geliefkoosde en winstgevende dwalingen, waardoor dat geestelijk oppergezag moet geschraagd worden, en bij het behoud van welken men, tot zijn doel, groot belang heeft, *hier* vindt aangetast, afgekeurd, bestreden en, in al hare naaktheid en verwerpelijkheid, *ten toon* gesteld! Men wil, dat de Bijbel voor het volk een *gesloten* boek zij en blijve, om zoo veel te beter de onkundige menigte, naar eigen *willekeur* te kunnen leiden, of liever *misleiden*, — om zoo veel te beter te kunnen heerschen en gebieden, over het geloof en de gewetens der menschen! Men wil de lezing van den Bijbel, door *allen zonder onderscheid*, daarom verboden hebben, omdat deszelfs *vrij* onderzoek, ongemerkt, leiden moet tot *verbreking* van het juk der geestelijke overheersching, dat men zoo gaarne, met slaafsche gedweeheid, ziet dragen, — en tot *omverwerping* van het gebouw zijner aardsche grootheid, dat men zoo gaarne

nog hooger en hooger zag opgetrokken! Men wil, door de verspreiding des Bijbels te verhinderen, het licht van Gods woord, het licht der waarheid, dat wij ons geroepen gevoelen op den kandelaar te zetten, opdat het *allen* beschijne, *uitblusschen*, omdat men gehecht is aan leerstellingen, die geboden van menschen zijn, en die geen ander gezag hebben, dan van hem, die zich, met geveinsde nederigheid, *knecht der knechten* noemt en, met dien schijn getooid, den Heer der Gemeente naar de kroon steekt, — omdat men, de duisternis liever hebbende dan het licht, vreest tot het licht te komen; — want wie het goede doet en de waarheid lief heeft, die komt tot het licht en schuwt geen onderzoek; maar wie het kwade doet en de logen en de dwaling voorstaat, die haat het licht, *opdat zijne werken, die boos zijn, niet openbaar worden!* Men wil den Bijbel ..... maar reeds genoeg! Zijn *zulke* beginselen en bedoelingen, aan de zijde van onze bestrijders, duidelijk kenbaar, wij voelen ons dan, door *zulk* een tegenstand, te *minder* verontrust en geschokt, naarmate hij uit *onzuiverder* ader opwelt en met *onreiner* bedoelingen geboden wordt. Wij zien er de *deugdelijkheid* der zaak, die wij voorstaan, te *helderder* door uitkomen en hebben een zijdelingsch bewijs te meer, dat wij, aan iets *goeds* en *edels*, onze krachten wijden en onze gaven en gebeden offeren!

3. En nu hebben wij nog niet gesproken van de *wapenen*, waarmede men dien strijd voert, van

de middelen, die men, bij het bieden van dien tegenstand, gebruikt, om zijne bedoelingen te bereiken. En kunnen wij van *zulke* bestrijders, door *zulke onedele* beginselen gedreven, door *zulke onreine* bedoelingen bestuurd, wel een' *eerlijken* strijd verwachten? Dat ook hier de geschiedenis spreke! de ervaring getuige! Of hoe M. H.: op *welk* eene wijze en door *welke* middelen zoekt men ons ontwerp te dwarsboomen, onze pogingen te verijdelen, onze werkzaamheden te belemmeren, onze uitzigten te benevelen? Heeft men het ontbloote zwaard, op de opene kampplaats, tegen ons opgeheven? — of wet men, in stilte, den dolk des sluipmoordenaars, die bestemd is, om ons onverhoeds te overvallen en heimelijk te kwetsen? Gij weet het, Toch! hoe men onze reine, menschlievende en Godvereerende bedoelingen opzettelijk miskent en, met den geesel des *lasters*, ons genootschap beschuldigt van zucht tot *proselietenmakerij*, terwijl het nogthans duizende malen openlijk is uitgesproken, dat wij alleen, aan het woord van God, den *vrijen loop* willen helpen geven, opdat de *de kracht der waarheid*, zoo als die rein en onbevlekt uit God is, *zichzelve* openbare en, onder den zegen des Almagtigen, aller oog verlichte, aller gemoed reinige en aller ziel behoude en zalige! Maar dat is een doorn der ergernis en eene rots des aanstoots, voor allen die de duisternis liever hebben dan het licht. Daarom ook worden er, *in het verborgen*, *listige* aanslagen

gen tegen ons genootschap gesmeed, en is men er steeds op uit, om, met den *geest des logens*, vermomd onder het kleed van liefde tot de waarheid en belangstelling in het heil der zielen, de onkundige en ligt te misleiden menigte, af te schrikken van het *eigen* onderzoek en lezen der H. Schrift, als pleegde men daardoor eene groote zonde tegen God en zichzelven! Daarom ook is er een *heimelijk verbond* opgerigt, dat, onder den schoonen en heiligen naam van JEZUS, deszelfs *helschen geest en zin* verbergt, en van de scholen en uit de woningen der Christenen, den Bijbel wil geweerd en verbannen hebben, om zoo veel te beter verderfelijke leeringen en grondstellingen, in het jeugdig en argeloos gemoed, in te prenten. Daarom ontbreekt het niet, ook in de jongste geschiedenis van onze dagen, aan menig voorbeeld, dat men Bijbels, met kerkelijk dwang-gezag, van Christenen opeischte en ze — *ten vlamme overgaf!* Maar waar zouden wij eindigen, indien wij u *al* de *kromme* wegen en *verfoeijelijke* middelen wilden aanwijzen, van welke zich onze bestrijders bedienen, om afbreuk te doen aan de zaak der Bijbel-verspreiding! Helaas! wij treuren bij de aanschouwing van den moedwil en de verblinding onzer dwalende medemenschen en medechristenen, die wij zoo gaarne, met ons de handen zagen inéénslaan, ter bevordering van één en hetzelfde doel! En nogthans, — moeten wij al eene zaak *verfoeijen*, die *zulke* wapenen behoeft om te *kunnen*

nen

nen strijden, wij voelen ons dan ook *ingenomen* met eene zaak, die *zulke* wapenen behoeft, om bestreden te *worden!* Bij *zulk* een' strijd, kan zij, op den langen weg, niet verliezen, maar moet er steeds bij winnen; want nooit is het goede door het kwade, maar wel het kwade door het goede overwonnen! En zoo lang er nog een God in den Hemel is, zal nooit de geest des logens zegevieren over den geest der waarheid!

II. Zoo is dan de tegenstand der Bijbel-verspreiding een zijdelingsch, maar krachtig bewijs voor de deugdelijkheid der zaak die zij voorstaat. Vond ik, tot de behandeling van dit onderwerp, gereede aanleiding in de teekenen des tijds, dien wij beleven, en die, meer dan ooit, een tijdvak van wrijving en botsing, van worsteling en strijd, kan genoemd worden; — ik voelde mij daartoe, ook nog van eene andere zijde opgewekt, daar die beschouwing mij gelegendheid gaf, om elkander *aan te moedigen* tot eene ijverige en volstandige behartiging van de zaak onzes genootschaps, — om u op te wekken en aan te sporen: tot *dankbare blijdschap in God*, bij de gedachte aan het voorledene; — tot *ijverige werkzaamheid*, voor het tegenwoordige; — tot *blijmoedige hope en vertrouwen op God*, voor de toekomst.

1. Ja vrienden en voorstanders, leden en begunstigers van ons genootschap! ons betaamt, bij

de

de gedachte aan het voorledene, *dankbare blijdschap in God!* Hij schonk ons lust, kracht en vermogen, om aan deze goede en beproefde zaak, mede iets te mogen en te kunnen toebrengen. Hij maakte ons bekwaam en stelde ons in staat, om, *ondanks allen tegenstand* van menschen, wier verblindheid en vooroordeel, wier dwaasheid en boosheid wij betreuren en bejammeren, op het ingeslagen spoor te kunnen voortgaan. Hij deed onze arbeid niet ijdel zijn. Hij bekroonde onze vereenigde pogingen met zijnen zegen. Hij gaf ons wederom ruime en overvloedige stoffe van blijdschap, menig verheugend en aanmoedigend blijk van de voortdurende bescherming, in welke wij, onder Zijne almagtige en aanbiddelijke voorzienigheid, deelen mogten. »Ons Nederlandsch Bijbel»genootschap, (hoewel door velen miskend en be»streden,) bekleedt nog altijd waardiglijk zijne »plaats onder vele gelijksoortige inrigtingen, en »blijft, onder Gods ootmoedig erkenden bijstand »en zegen, ter bereiking van het groote doel, »ijverig, getrouw, krachtig en voorspoedig me»dewerken." Er is wederom veel goeds aangevangen, voortgezet en tot stand gebragt. Het gedrukte verslag, aangaande deszelfs lotgevallen en verrigtingen, gedurende het afgeloopen genootschappelijk jaar, zal het u doen zien: hoe er wederom in dit jaar, het aanmerkelijk getal van 12080 exemplaren van den geheelen Bijbel of van het N. T. zijn afgeleverd; hoe de ontvangsten de aanzienlijke

som

som van ruim ƒ 35000 hebben opgebragt; terwijl daarenboven vele legaten en bijzondere buitengewone giften, een schoon getuigenis gaven, van veler ontslapenen en nog levenden heilige en werkzame belangstelling in de Bijbel-verspreiding; — hoe de uitwendige bloei van ons genootschap wederom is toegenomen; — hoe het getal der reeds bestaande afdeelingen weder met *twee* — en het aantal leden met 400 is vermeerderd; — hoe al de afzonderlijke afdeelingen, zoowel ieder voor zich zelven, als allen te zamen, wedijveren in het voorstaan en bevorderen der goede zaak, terwijl het oprigten, hier en daar, van zondagscholen, het aangenaam bewijs oplevert, dat men de behoeften van onzen tijd wèl kent, en er vooral op uit is, om de onkundige en, helaas! nog altijd veel te veel verwaarloosde volks-klasse, *in staat te stellen* tot eene vruchtbare *lezing* en regt *gebruik* van den Bijbel! Gij zult uit dat verslag zien, hoe ons genootschap, ook in onze overzeesche bezittingen, met ijver en vlijt en niet zonder de blijde ervaring van veel zegen, is werkzaam geweest; — hoe reeds, door de loffelijke pogingen van den kundigen en braven GERICKE, *de 4 Evangeliën in het Javaansch vertaald zijn*, en, onder de leiding van den Hoogleeraar ROORDA, (een man, aan wiens uitgebreide en grondige taalkennis, ons genootschap de grootste verpligting heeft,) *een Javaansch Leesboek* is voltooid, en reeds gedrukt en uitgegeven; — hoe ook de *oprigting van scholen op Java*, te regt aan-

aangemerkt als de *grondslag*, waarop alle verdere verrigtingen en uitzigten rusten, een voornaam voorwerp is van de zorg des Hoofdbestuurs, en, zoo wij hopen, in vereeniging met het Zendeling-genootschap en onder medewerking van het Gouvernement, spoedig zal worden tot stand gebragt! Maar reeds genoeg, om u den *gunstigen* staat onzer inrigting voorloopig bekend te maken. Voorwaar, als wij, met die verblijdende uitkomst voor oogen, op den afgelegden weg terug zien, dan voelen wij ons ingenomen voor eene zaak, die, *wat en wie haar ook vijandig tegenstaat en bestrijdt*, nogthans zoo voorspoedig is, in haren loop, en, in dien voorspoed het merkteeken draagt van *de goedkeuring en den zegen des Almagtigen*, wiens woord niet gebonden is en wiens raad alleen zal bestaan! Dan voelen we ons te krachtiger opgewekt, tot dankbare blijdschap in God, naarmate wij ons meer bedroeven over de verblinding en dwaasheid van hen, die het niet schijnen te beseffen, dat zij, in den wederstand der Bijbel-verspreiding, *tegen God* strijden! Dan juicht onze mond Hem ter eer, uit wien alleen al onze bekwaamheid is en wien het, meer en meer, behaagt, Zijne kracht in onze zwakheid te verheerlijken. Dan stijgt, uit ons getroffen hart, ons nederig dankoffer naar omhoog en brengen wij tot Hem terug, wat Hij ons gaf, zelfs boven bidden en denken!

2. Maar staat de overtuiging bij ons vast, dat de

de zaak der Bijbel-verspreiding eene *goede* zaak is; en voelen wij ons, in die overtuiging, niet weinig versterkt, bij het dankbaar herdenken van den rijken zegen Gods, dien zij tot hiertoe, *ondanks veler tegenstand*, mogt erlangen; — wij zullen ons dan ook, bij vernieuwing, gedrongen en verpligt gevoelen tot *ijverige werkzaamheid*, voor het tegenwoordige! Trouwens, er moge op den afgelegden weg reeds veel door ons zijn verrigt en tot stand gebragt, — er is en blijft toch nog altijd veel voor ons overig om te doen. Ja, het Bijbelgenootschap heeft, met het Zendeling-genootschap, dit eigenaardige, dat deszelfs werkzaamheden zich wijder uitbreiden en meerdere hulpbronnen vereischen, naarmate het gelukkiger en voorspoediger in zijne ondernemingen slaagt. Door den gunstigen uitslag van vroeger aangewende pogingen, komt men tot de ontdekking van *nieuwe werkkringen*, wordt men opmerkzaam gemaakt op, nog te voren *onbekende*, *behoeften* en ziet men zich *andere wegen* en *betere middelen* aangewezen, die tot het groote doel leiden moeten! Het gedrukte verslag zal het u aanwijzen, wat er nog door ons *kan* en *moet* gedaan worden, en hoe veel daartoe van ons geeischt, *met regt* geeischt wordt. Om u, uit veel, wat hiertoe zou kunnen gebragt worden, slechts het voornaamste te noemen: — wij hebben omtrent *Java*, waar eene bevolking van meer dan zeven millioen menschen, in den nacht van onkunde en bijgeloof omdoolt, groote en, tot nog toe,

toe, onvervulde verpligting. Van dáár stroomt, voor het moederland, eene bron van tijdelijke welvaart en vloeijen ons jaarlijks aanzienlijke geldsommen toe. Wat kunnen wij den nijveren Javaan, van wiens arbeid ook wij de vruchten inoogsten, daarvoor beters en edelers terug geven, dan dat wij hem den besten schat, het woord van God, toereiken, opdat hij met ons deele in de zegeningen van het Godsrijk? Maar wat waarde heeft voor hem een Bijbel, dien hij *niet verstaan*, dien hij niet eens *lezen* kan? Daarom voelen wij ons verpligt en geroepen, om de H. Schrift hem in handen te geven, *in de eigene taal, waarin hij spreekt en denkt.* Daarom is het vóór alle dingen noodig, dat hij *leere lezen*, en dat er, onder die zeven millioenen dwalenden en onkundigen, *scholen worden opgerigt!* Maar die oprigting van scholen op *Java*, die vertaling des Bijbels, in al de onderscheidene Javaansche taalvormen en tongvallen, eischen *groote geldelijke offers*, welke onze gewone ontvangsten te boven gaan. Van daar, dat het Hoofdbestuur ons dringend uitnoodigt, om de, zoo gelukkig en onder zoo gunstige teekenen, aangevangen zaak op *Java*, met onze gaven en gebeden te ondersteunen. Geven wij gehoor aan die uitnoodiging, vrienden en voorstanders, leden en begunstigers van ons genootschap! en laat ons niet vertragen of verflaauwen, in het ons aanbevolen werk! Is het zalig, ééne ziel te redden van den dood — o, wie zou dan niet gaarne, voor een weinig aardsch stof, de

de vreugde des Hemels willen helpen vermeerderen, in de bekeering en behoudenis eenes zondaars? Ziet dan uwe roeping, Br.! en zijt, ook in *dit* werk des Heeren, standvastig, onbewegelijk en altijd overvloedig! Zijn er welligt onder ons, die ons, tot nog toe, hunne medewerking en bijdragen onthouden, wij houden denzulken hunne *verpligting* vóór en komen tot hun geweten, met de ernstige vraag: kunt gij dat voor God verantwoorden? — is dat Christenzin, die u bezielt? — is dat geloof in JEZUS CHRISTUS? — is dat liefde tot Hem, die u minde meer dan Zijn eigen leven, en die u, niet door vergankelijke dingen, door zilver of goud, maar door Zijn eigen dierbaar bloed, van dwaling en zonde verlost heeft? O, dat zij allen, die wij zoo gaarne onder onze medeleden zouden tellen, en wie het daartoe, door Gods zegén, niet aan het *vermogen*, maar, door gemis van genoegzame belangstelling, aan den *wil* ontbreekt, dat zij allen met die vraag tot zichzelven inkeerden! Neen M. H.! wat blijdschap onze ziel ook aangrijpt en verrukt, wat reine en Hemelsche wellust wij ook smaken, bij het aanschouwen van die groote scharen van Christenen, die zich, zonder onderscheid van naam of belijdenis, met ware broederlijke eensgezindheid, rondom het woord van God en het kruis van CHRISTUS, vereenigen, om het licht der waarheid en de banier des vredes, heinde en verre, hier en dáár, en ginds en overal, tot aan de einden der aarde, te verspreiden en

voort

voort te planten — het bedroeft ons, te moeten zeggen: *Nederland* doet in dezen *veel*, maar niet *genoeg* — niet wat het *moest* — niet wat het *kan* doen! Of hoe? M. H.! 6000 leden, d. i. één lid op de *zestig Protestantsche huisgezinnen*, is dat een getal, in verhouding met eene bevolking van bijna *twee millioen Protestanten?* — Neen, *Nederland!* die schande zult gij niet langer dragen! Komt, Br. en Z.! werken wij daartoe, een ieder in onzen kring en stand, zoo veel wij kunnen ijverig mede! Wekken wij anderen, op wie wij eenigen invloed hebben, met den geest der zachtmoedigheid op, en brengen wij hun hunne *verpligting* onder het oog, tot *werkzame deelneming* in de goede zaak der Bijbel-verspreiding. Werken wij op dezulken vooral door ons *eigen voorbeeld*, en zoeken wij zóó, door *gemeenschappelijke* hulp, den arbeid te verligten, door *eendragt en liefde* den band des gemeenschaps te heiligen en te versterken — en, door *het gebed* tot God, ons zelven, en elkander, en allen, die zich voor de goede zaak, hier en elders, hebben aangegord, te bekrachtigen, tot volharden den ijver en trouw, in dit werk des Heeren!

3. Ja, die goede zaak — zij is *het werk des Heeren!* een werk *uit* God en *door* God en *tot eere* van God! Dat gelooven wij, en die overtuiging moet ons dan ook aansporen tot *blijmoedige hope en vertrouwen op God, voor de toekomst!* Het Bijbelgenootschap is de zaak van waarheid,

 licht

licht en zaligheid — en de zaak van waarheid, licht en zaligheid, is *de zaak van God*. Hij zal haar dan ook handhaven en beschermen, tegen allen tegenstand van menschen, hoe boos en listig hunne raadslagen ook zijn mogen! Hij zal haar met Zijnen genadigen en alvermogenden zegen, nu en te aller ure, vergezellen en bekroonen, en haar, tot Zijne oogmerken weten te gebruiken, *dan* en *zóó* als Hij wil. God van den Hemel zal het ons wél doen gelukken, en wij, Zijne knechten, zullen ons opmaken en bouwen! Hij zal het werk onzer handen voorspoedig maken! Hij zal het voleindigen! Zoo min ons geloof aan de deugdelijkheid en heiligheid der zaak wankelt, zoo min ook zal ons die hope en dat vertrouwen kunnen begeven. Laat vrij dan, wat en wie ook wil en uit welk beginsel en onder wat schijn ook, tegen ons genootschappelijk doel opstaan! — ons oog is op Hem gerigt, die meer is dan allen, in wiens hand het roer der schepping berust, en die alle dingen werkt, naar den raad Zijnes welbehagen!

Welaan, beziele ons die hope en dat vertrouwen op God, bij het tegengaan der toekomst! Doen wij alles wat onze hand vindt om te doen; doen wij dat, met al onze magt! En zij al het overige *Hem* aanbevolen, wiens hoogste lust en vreugde het is, zondaren te bekeeren van de dwalingen hunnes wegs, en die zich daartoe ook wil bedienen van onze geringe en zwakke pogingen! Laat ons zóó werkende, wakende en biddende, in dat geloof,

loof, blijmoedig voortgaan op het ingeslagen spoor! Wat ook verandere of verkeere, wat ook verzinke of verga — *het woord van God houdt eeuwig stand!* En eens zal, naar Zijne belofte, *de aarde vol zijn van de kennisse des Heeren, gelijk de wateren den bodem der zee bedekken!* Amen.

A...... A. V. H.
Oct. 1841.

AFLAATBRIEF VAN JOHAN TETZEL.

Men hoort veel van aflaat en aflaatbrieven spreken, zonder dezelve mogelijk ooit gezien te hebben. Wij meenen dus onze Lezers geene ondienst te doen, met de mededeeling van een gewonen aflaatbrief van den beruchten TETZEL. Dezelve luidt dus:

De Heer ontferme sich uwer!

Onze Heer JEZUS CHRISTUS ontsla u door de verdiensten van Zijn allerheiligst lijden, en in Zijnen naam zoo wel als in dien van Zijne Heilige Apostelen, PETRUS en PAULUS, en van onzen allerheiligsten Heer, den Paus, ontsla ik u, krachtens het mij toevertrouwde regt: voor eerst van alle kerkelijke straffen, die u vroeger opgelegd zijn; ten andere van alle zonden, misdaden en ongeregtigheden, welke gij tot hiertoe begaan hebt, hoe groot zij ook zijn, zelfs van die, omtrent welke de aposto-

lische stoel zich het regt van straffen voorbehouden heeft, zoo verre de magt van de heilige moederkerk zich uitstrekt. Ik geve u *volkomen ontheffing* van zoodanige straffen, als gij in het vagevuur van uwe overtredingen hadt moeten ondergaan, en stel u weder in het genot van de heilige sacramenten der Kerk, in de gemeenschap der geloovigen, in den staat van onschuld en reinheid, in welken gij waart, toen gij gedoopt werd: zoodat, als gij sterft, de poorten der hel voor u gesloten, en de deuren van de vreugde van het paradijs voor u opengedaan zullen worden. Zoo lang gij niet sterft, zal deze aflaat in volle kracht blijven tot op den oogenblik van uwen dood. In naam des Vaders, des Zoons en des Heiligen Geestes. Amen.

Dr. JOHANNES TETZEL,
Onder-Commissaris, geteekend met zijne eigen' hand.

Bij het verkoopen van zulk een brief werd de persoon aangezien, die den zelven begeerde. Een vorstelijk persoon, een Aarts-Bisschop of Bisschop moest gewoonlijk daarvoor 25 Dukaten betalen; een Abt, Graaf of Baron 10 Dukaten. Zoo daalde het af tot een halve Gulden, overeenkomstig, (gelijk in de instructie stond,) het gezond verstand, den rang of de bereidvaardigheid des koopers. Voor bijzondere zonden had TETZEL een afzonderlijk *tarief*. Een moord kostte 8 Dukaten; tooverij 2 Dukaten, enz.

LAST

LAST DOOR DEN PAUS AAN CAJETANUS GEGEVEN.

De Paus gaf aan CAJETANUS, die afgezonden werd, om de zaken met LUTHER in orde te brengen, deze instructie mede, geschreven te *Rome*, 23 Aug. 1518.

» Wij bevelen u, *den ketter* LUTHER in persoon voor u te laten verschijnen, en wanneer gij hem in uwe magt hebt, hem in verzekerde bewaring te houden, tot dat gij van ons nadere bevelen ontvangt, om hem voor ons en den Apostolischen stoel te brengen. Indien hij u boetvaardig om vergeving bidt en blijken van berouw geeft wegens zijne misdaden, zoo moogt gij hem in de vereeniging met de Kerk, die den boetvaardigen niet verstoot, weder opnemen. Maar indien hij in zijne halstarrigheid volhoudt en niet voor u verschijnt, zoo zult gij aan alle oorden van *Duitschland*, hem en al zijne aanhangers, ook door openlijke afkondiging, die op de gewone wijze openlijk en als echt aan de raadhuizen aangeslagen moet worden, voor ketters, verbannenen, vervloekten en verdoemden uitroepen, en gebieden, dat alle goede Christenen tegen hem op de hoede zullen zijn."

Toen LUTHER dit vernam, zeide hij: » met brandnetels mij te straffen, ging nog aan; maar met vuur is wat heet." Even zoo naif zeide hij, toen

een uit het gevolg van den Kardinaal, URBANUS VON SERRALONGA, hem het hulpelooze van zijnen toestand voorhield, wanneer de Keurvorst zijne zijde eens verliet, en hem vroeg: » waar zult gij dan blijven?" » Onder den hemel," was LUTHERS antwoord.

OPSCHRIFT AAN DE DEUR DER STUDEERKAMER VAN *ZACHARIAS URSINUS.*

De beroemde opsteller van den Heidelbergschen Katechismus plaatste, aan de deur zijner studeerkamer, deze regels:

Amice, quisquis huc venis,
aut agito paucis, aut abi,
aut me laborantem adiuva.

Dat is:

Vriend! die herwaarts komt,
doe uwe zaken kort af, of ga heen,
of help mij in mijnen arbeid.

Hoe menig een, met drukke bezigheden bezet, mogt dit wel op zijne deur plaatsen!

GE-

GEDACHTEN

BIJ HET

TREURIG AFSTERVEN VAN MIJNEN WAARDEN VRIEND

WILLEM HENDRIK THORBECKE,

Leeraar bij de Herstelde Evangelisch Luthersche Gemeente te Zwolle, *en aldaar in den Heere ontslapen den* 8 *van Herfstmaand* 1841, *in den ouderdom van ruim* 34 *jaren.*

Zwijgen, bukken en aanbidden,
Willig blind zijn voor 't *waarom?*
Dit, dit is de stem, die heden
Tot ons komt uit 't Heiligdom.
Al ons vragen, al ons gissen
Is slechts, van nabij beschouwd,
Kinderklap, die God wil peilen;
God, die u verborgen houdt!

Ja *verborgen;* dit gevoelen
Wij bij 't lijk van onzen vriend,
Die G' in 't midden zijner loopbaan
Eensklaps toeroept: »*uitgediend!*"
Nu kan jeugd noch kracht meer baten,
Vrucht'loos is nu d' artsenij,
En na zestien lijdensdagen
Is reeds alle hoop voorbij!

Groote God! leer ons berusten
In uw ondoordringbren Raad!

Doch

Dooh vergun ons, dat wij weenen,
 Daar ons 't hart zoo angstig slaat.
Ach! Gij weet het, wij verliezen
 Zulk een lieven, dierbren vriend,
Die als Zoon, als Gade, als Broeder,
 Ja door ieder werd bemind.

Die met onvermoeiden ijver
 't Werk zijns Heeren heeft verrigt;
En door reine leer en wandel
 Jezus Kerk steeds heeft gesticht.
O! mij dunkt, 'k hoor nog de rede,
 Zoo vol kracht en liefdedrang,
Die van zijne lippen vloeide
 In helaas! zijn *Zwanenzang*:

» Nacht, Geliefden! is 't op aarde;
 » Maar in 't nieuw Jeruzalem,
» Dáár, dáár zal geen nacht meer wezen." (*)
 Zoo weergalmde zijne stem.
Zeg mij, was 't een voorgevoelen
 Zaal'ge vriend! die deze stof
Voor uw hart verkieslijk maakte?
 Daar ze u van nabij betrof.

Ja reeds moogt gij u verblijden
 In den schoonen dageraad
Van dien dag, die eens zal schijnen,
 Als de tijd niet meer bestaat.
Rust dan zalig, lieve doode!
 In het uitzigt op dien stond,
Wen gij in 't onsterflijk ligchaam
 Eeuwig JEZUS trouw verkondt.

O!

(*) *Openb.* XXII 5a.

O! gij diepbedrukte Gade!
Teed're Moeder! ween niet meer;
Broeders! Zusters! laat u troosten,
Uw Geliefde is bij zijn Heer!
Neen 't was niet naar *Amstels* dreven
Dat hem zijn Verlosser riep; (†)
Maar naar 't Salem Gods hier boven,
Dat Hij voor de Zijnen schiep.

En gij zijne ontelbre vrienden,
Hier aan d' IJssel en aan 't IJ!
Moet gij uw [illegible] missen;
D' Opperherder blijft u bij.
Wilt dus op dien Herder staren,
Op Hem, die geen Afgeón duldt.
Die de beeken uit kan droogen,
Doch zelf als levensbron, alléén het hart vervult.

Zwolle, H. W. M. D.
den 11 Sept. 1841. Wed. B......

ONDER EENEN EIK.

De zon genaakt den westertrans
Terwijl haar laatste stralen,
Het woud vergulden door hun glans,
En luistervol doet pralen.
De schemering daalt langzaam neêr,
Geen vogel roert in 't loof zich meer:
Niets komt de diepe rust verstoren,
Dan 't zacht gemurmel van de vliet,
En 't klokgebom, dat zich doet hooren,
Wanneer een tijdperk ons ontvliedt.

Hier

(†) De Overledene had, den 30 Junij 1841 een beroep naar de Gemeente van *Amsterdam* ontvangen en hetzelve aangenomen.

Hier, waar deze Eik' zijn takken spreidt,
Kan ik, ter neer gezeten;
Bij 't zoet genot der Eenzaamheid,
't Gewoel der aard vergeten,
Hier drukt mij niet haar zorg, haar smart;
Maar daalt er stille vrede in 't hart;
Terwijl 't verdord en geel gebladert,
Dat ginds en herwaarts ligt verspreid,
En door de herfstwind is vergaderd,
Mij 't beeld is der vergankelijkheid.

Voor weinig tijds bezocht ik 't woud,
Hoe kon zijn schoon mij treffen:
Ik zag 't geboomte, fier en stout,
Den breeden kruin verheffen.
Ik zag het, hoe met trotsche pracht,
In 't vol gevoel van eigen kracht,
Dees' Eik zijn looven hief naar boven:
Ik hoorde 's vogels dankbaar lied,
En ik moest mêe mijn Schepper loven,
Voor 't geen Zijn eeuw'ge Liefde ons biedt.

En thans, geen vogel hoor ik meer,
De wind suist door de blaêren,
En werpt ze voor mijn voeten neer,
En zal geen enkle sparen.
Natuur verliest haar pracht en staat,
Voor mij in 't somber herfstgewaad,
Weldra is al haar schoon geweken:
Zij staat zoo treurig, en het schijnt,
Dat nog haar stem mij toe wil spreken,
Hoe alles op deze aard verdwijnt.

Ja, alles, alles sterft, vergaat,
Hoe heerlijk 't ook mag prijken:
Hoe krachtvol het voor ons ook staat,
't Zal zeker eens bezwijken.

Ge-

Gelijk de teedre bloem van 't veld
  Bezwijkt voor 's stormwinds woest geweld,
Vergaat eens alles voor het woeden
  Des tijds. Het einde is zeker en gewis:
Niets, niets kan ons daarvoor behoeden,
  Als eens de tijd genaderd is.

Nog heden prijkt de broze mensch,
  In de êelste bloei der jaren:
Zijn heilstaat kent noch perk, noch grens,
  Niets kan dien evenaren.
In 't vol genot van jeugd en kracht,
  Wordt zelden aan den dood gedacht,
Geniet hij heel dit zinlijk leven:
  Geen zorg deert dan zijn argloos hart,
't Geluk ziet hij steeds voor zich zweven,
  En kent ter naauwernood de smart.

Maar als de volgende uchtend daagt,
  Ziet die zijn oog reeds breken,
De blos van zijn gelaat gevaagd,
  En 't leven hem ontweken.
Hoe krachtvol ook, zijn ligchaam bood,
  Slechts flaauwen weerstand aan den dood,
Wiens magt hem spoedig deed bezwijken:
  Zóó sterft de mensch, zoo schoon weleer,
Zoo ras kan de adem van hem wijken,
  En daalt hij in de groeve neer.

Maar 't ligchaam slechts daalt in het graf,
  Om weer tot stof te keeren:
De ziel werpt haar omhulsel af,
  En zweeft naar zaalger spheren.
Gelijk daar ginder die kapel,
  Veel schooner voortkwam uit haar cel,
En nu met nieuw gevoel van 't leven,
  Van bloem op bloem, van kruid op kruid,

Op

Op ligte wiekjes voort mag zweven ;
Nu haar 't omhulsel niet meer sluit :

Zoo zweeft, niet meer geboeid aan de aard,
De ziel naar hooger orden :
Zóó snelt zij juichend hemelwaart,
Om hemelling te worden.
Verwelkoomd door der Englen lied,
Wacht haar een onbegrensd verschiet,
Van eindelooze zaligheden.
Dáár kent zij geen vergankl ijkheid,
Dáár wordt geen enkle strijd gestreden,
Dáár is een stoorloos heil bereid.

Mijn ziel! zijt ge eens van 't stof ontdaan,
Dat u nog hecht aan de aarde :
Dan zult ge ook tot uw Schepper gaan,
Herleeft ge in englenwaarde.
Dáár, waar geen nacht meer wezen zal,
Zult gij met vrolijk lofgeschal,
Vereenigd met Gods Englenkoren,
Het Hallel zingen Hem ter eer :
En voor 't geluk aan u beschoren,
Erkentlijk, buigt ge u voor Hem neêr.

O stuift dan, dwarrelt voor mijn oog,
Verdorde najaarsblaêren !
'k Zal steeds, wat mij ook treffen moog,
Erkentlijk op u staren :
Gij zijt, aan mijnen voet verspreid,
Mij beelden der vergankl ijkheid ;
Maar voedt ook in mijn hart 't verlangen,
Naar 't oord, waar dood noch graf gebiedt,
Geen herfst de zomer zal vervangen,
Waar 't eind van moeite is en verdriet.

Amsterdam. F. WIJSMAN.

SCHOOL-

SCHOOL-NIEUWS.

's GRAVENHAGE.

Den 6 Sept. Laatstleden Woensdag had alhier, met de gewone plegtigheid, de Promotie plaats der leerlingen van het Stedelijk Gymnasium. Van de zesde klasse werden tot de Akademische lessen bevorderd: G. J. E. E. ZILCKEN, M. A. DE RIEMER, J. C. DE VYVER, en die dezen in het behalen van den prijs bijna gelijk gekomen was: M. COHEN STUART. De prijs van G. J. E. E. ZILCKEN was, om zijne uitstekende vorderingen ook in andere wetenschappen, buitengewoon versierd, terwijl hij ook nog eenen Griekschen prijs, een' prijs voor de Wiskunde en een getuigschrift ontving voor de Nederduitsche, Fransche en Hoogduitsche Letterkunde en voor de Oude Geschiedenis. De Engelsche prijs en een getuigschrift voor de Fransche Letterkunde werd behaald door M. COHEN STUART; een getuigschrift voor de Nederduitsche Letterkunde en Oude Geschiedenis, door J. C. DE VYVER en M. A. DE RIEMER; voor Nederduitsche en Hoogduitsche Letterkunde, door L. A. STAMMLER. Op deze klasse behaalde ook nog eenen buitengewonen Latijnschen prijs, een' prijs voor de Wiskunde en een getuigschrift voor de Fransche en Hoogduitsche Letterkunde en voor de Oude Geschiedenis J. P. VAILLANT, die eerst op het Gymnasium te *Amsterdam* zich door zijne vlijt en goed gedrag had onderscheiden, en even zoo op het 's Gravenhaagsche Gymnasium onder de uitmuntende leerlingen had behoord.

Van de vijfde klasse werden met Latijnsche prijzen tot de zesde klasse bevorderd: A. E. COHEN

STU-

STUART, T. H. DER KINDEREN en L. P. OP DEN HOOFF, die bijna den tweeden prijs had behaald. Een Grieksche en Engelsche prijs, een prijs voor de Wiskunde en een getuigschrift voor de Nederduitsche Letterkunde en de Oude Geschiedenis werd gegeven, aan A. B. COHEN STUART; een Fransche prijs en een getuigschrift voor de Hoogduitsche taal en de Oude Geschiedenis aan, L. P. OP DEN HOOFF; een getuigschrift voor de Nederduitsche Letterkunde, de Hoogduitsche taal en de Oude Geschiedenis, aan T. H. DER KINDEREN; voor de Nederduitsche Letterkunde, aan C. H. ENGELINGH; voor de Hoogduitsche taal, aan A. P. STRATENUS. En daar T. H. DER KINDEREN in de Wiskunde en de Fransche taal en L. P. OP DEN HOOFF in de Engelsche taal eene bijzondere vlijt hadden betoond, zoo zijn zij door Heeren Curatoren met een bijzonder getuigschrift vereerd.

Van de vierde klasse zijn naar de vijfde klasse met Latijnsche prijzen overgegaan: W. F. VAN DOORN, D. POLAK DANIELS en CHR. J. DE LUSSANET DE LA SABLONIÈRE. Nog werd een Grieksche en Fransche prijs en een prijs voor de Wiskunde behaald, door D. POLAK DANIELS; een voor de Wiskunde, door H. L. CARBENTUS; een Hoogduitsche door CHR. J. DE LUSSANET DE LA SABLONIÈRE en W. F. VAN DOORN, terwijl J. J. VAN DEN BROEK, om zijne uitstekende vlijt in de Wiskunde, hiervoor een bijzonder vereerend getuigschrift ontving. Verder zijn getuigschriften gegeven voor de Nederduitsche taal, Vaderlandsche en Algemeene Geschiedenis aan D. POLAK DANIELS, H. L. CARBENTUS en C. BUSKEN HUËT; voor de Nederduitsche taal en Vaderlandsche Geschiedenis aan W. G. VAN DE POLL; voor de Vaderlandsche en Algemeene Geschiedenis, aan P. J. VAN DE KASTEELE; voor de Nederduitsche taal

taal aan J. J. VAN DEN BROEK; voor de Algemeene Geschiedenis, aan W. F. VAN DOORN.

Op de derde klasse behaalde F. L. A. DE LE COURT eenen Latijnschen, Griekschen en Franschen prijs; J. W. STRAATMAN en J. W. H. BÜCKMANN een' Latijnschen; J. POLS een' prijs voor de Wiskunde en J. L. MELCHERS een' Hoogduitschen prijs. Ook werden voor bijzondere vlijt zeer vereerende getuigschriften gegeven, voor de Wiskunde, aan F. L. A. DE LE COURT, J. W. STRAATMAN en J. L. MELCHERS; voor de Fransche taal, aan J. W. STRAATMAN en voor de Hoogduitsche taal, aan W. P. C. KNUYSE DE MEY, J. W. H. BÜCKMANN en F. L. A. DE LE COURT. Met getuigschriften voor de Nederduitsche taal, Vaderlandsche en Algemeene Geschiedenis, werden vereerd: E. J. KIEHL, J. W. STRAATMAN en J. POLS; voor de Nederduitsche taal en Algemeene Geschiedenis: J. W. H. BÜCKMANN en F. L. A. DE LE COURT; voor de Vaderlandsche en Algemeene Geschiedenis: J. L. MELCHERS; voor de Nederduitsche taal: J. JOCHEMS; voor de Vaderlandsche Geschiedenis: C. VOSMAER en H. B. WEENINK en voor de Algemeene Geschiedenis: W. P. C. KNUYSE DE MEY.

Van de tweede klasse zijn naar de derde met prijzen overgegaan, met een' Latijnschen, Griekschen en Franschen: J. VAN GIGCH; met een' Latijnschen, Griekschen en een' prijs voor de Wiskunde: S. A. NABER; met een' Latijnschen: J. T. M. GODEFROY; met een' prijs voor de Wiskunde: L. J. VERHOEVEN, en met een' Franschen, J. VAN REYERDAM. Voor buitengewone vlijt in de Wiskunde ontvingen buitengewone Getuigschriften: J. VAN GIGCH en B. G. DE VRIES VAN HEYST. Getuigschriften voor de Nederduitsche taal, de Vaderlandsche en Oude Geschiedenis en de Aardrijkskunde, ontvingen: J. VAN GIGCH, S. A. NABER, A. J. GLANT, J. VAN REY-

KERDAM en B. G. DE VRIES VAN HEYST; voor de Nederduitsche taal, de Vaderlandsche en Oude Geschiedenis: J. T. M. GODEFROY; voor de Vaderlandsche en Oude Geschiedenis en voor de Aardrijkskunde: R. REUDLER en L. J. VERHOEVEN; voor de Vaderlandsche Geschiedenis en de Aardrijkskunde: L. W. VAN DEVENTER; voor de Vaderlandsche en Oude Geschiedenis: J. G. STARCK en O. W. A. T. SIRTEMA VAN GROVESTINS; voor de Vaderlandsche Geschiedenis: B. J. EYSSELL; voor de Oude Geschiedenis: W. J. EIKENDAL.

Op de vierde of hoogste klasse van de tweede afdeeling van het Gymnasium, zijn aan L. DE LIMA toegekend een Fransche, Hoogduitsche en Engelsche prijs, en aan L. H. J. J. HAZEL een Fransche prijs en een voor de Wiskunde.

Van de derde klasse zijn met prijzen tot de vierde bevorderd: H. E. TÜCKERMAN, wegens zijne vorderingen in de Wiskunde en in de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche taal; A. W. F. H. TÜCKERMAN, die een' prijs voor de Wiskunde en voor de Fransche taal ontvangen heeft, en H. HOFSTEDE, die zich een' Franschen prijs heeft waardig gemaakt; terwijl een getuigschrift voor de Algemeene Geschiedenis gegeven is aan H. E. TÜCKERMAN, en voor de Nederduitsche taal aan A. W. F. H. TÜCKERMAN.

Van de tweede klasse zijn met prijzen tot de derde klasse overgegaan, — met een' Franschen, Engelschen, Latijnschen en met een' prijs voor de Wiskunde: C. CARBASIUS; met een' Franschen: W. F. SYTHOFF en A. HARTEVELT, en met een' prijs voor de Wiskunde: F. L. SCHMIT, die ook nog wegens zijne vorderingen in de Engelsche taal, waardoor hij den prijs nabijgekomen was, een zeer vereerend getuigschrift ontving. Getuigschriften voor Vaderland-

landsche en Oude Geschiedenis, Aardrijkskunde en Nederduitsche taal, zijn gegeven aan C. CARBASIUS; voor de Vaderlandsche en Oude Geschiedenis en voor de Aardrijkskunde, aan W. F. SYTHOFF, J. W. GREEFF en F. L. SCHMIT.

Nadat de hierboven genoemde jongelingen hunnen dank aan Heeren Curatoren in de Latijnsche en Fransche talen hadden betuigd, deden dit ook nog in de Hoogduitsche taal: CHR. J. DE LUSSANET DE LA SABLONIERE en W. F. VAN DOORN, leerlingen van de vierde klasse, en J. L. MELCHERS, leerling van de derde klasse van de eerste afdeeling van het Gymnasium.

Hierna werden, op de eerste klasse, met prijzen tot de tweede bevorderd: met een' Latijnschen: F. CARBASIUS; met een' Latijnschen en Franschen: J. W. P. FRITH; met een' Latijnschen en Franschen en met een' prijs voor de Wiskunde: J. VAN DER MEULEN; met een' Franschen: H. A. PIEPERS, en met een' prijs voor de Rekenkunst: F. P. J. FLEUR. Verder zijn door Heeren Curatoren prijzen van aanmoediging toegekend: voor de Latijnsche en Fransche taal aan D. STRAATMAN; voor de Latijnsche taal aan F. T. DE MAZURE; voor de Latijnsche en Fransche taal, aan F. TRIPPELVITZ; voor de Latijnsche taal aan H. A. PIEPERS en aan J. K. J. DE JONGE; voor de Latijnsche taal en de Rekenkunst, aan W. J. VAN MAANEN; voor de Fransche taal, aan H. W. J. C. SWAAN, aan A. DE GEVA, en voor de Rekenkunst, aan J. W. P. FRITH en aan F. CARBASIUS. Vereerende getuigschriften zijn gegeven voor de Nederduitsche taal, Vaderlandsche Geschiedenis en Aardrijkskunde, aan J. VAN DER MEULEN, J. W. P. FRITH; F. CARBASIUS en F. T. DE MAZURE; voor de Nederduitsche taal en Vaderlandsche Geschiedenis, aan H. A. PIEPERS; voor de Nederduitsche taal en

Aardrijkskunde, aan F. P. J. FLEUR en W. H. VAN MAANEN; voor de Vaderlandsche Geschiedenis en Aardrijkskunde, aan D. STRAATMAN, F. TRIPPELVITZ en J. K. J. DE JONGE; voor de Vaderlandsche Geschiedenis, aan J. J. SLATERUS en C. BOERS, en voor de Aardrijkskunde, aan F. W. R. R. FAGEL, F. BERGMANS, W. A. HATTINGA RAVEN en F. A. L. VAN RAPPARD.

HOORN.

Den 7 Sept. 1841. Heden had de openbare Prijsuitdeeling aan de leerlingen van het Gymnasium in de Ooster-Kerk plaats. Twee verdienstelijke jongelingen: J. G. A. FABER en J. A. MENSONIDES, beklommen achtereenvolgende het spreekgestoelte, en hielden eene uitgewerkte Latijnsche redevoering, de eerste: *de Tito Livio, principe Romanorum historico*; de andere: *de Cajo Silio Italico, Livii in enarrando bello Punico II. aemulo*; waarna zij, met kostbare boekgeschenken vereerd, tot de Akademische lessen bevorderd werden. Verder werden praemia uitgereikt, op de tweede klasse: aan D. H. WILDSCHUT RIJNDERS, op de vijfde: aan G. J. A. FABER, en Collegie-prijzen: aan J. G. A. FABER, J. A. MENSONIDES, D. H. WILDSCHUT RIJNDERS, G. J. A. FABER en N. RIES. Onder de Novitii werden vervolgens opgenomen: A. W. EGTER VAN WISSEKERKE, J. I. ZEEHANDELAAR, T. D. ABBING, F. H. ABBING en N. SCHERMER. De Rector hield toepasselijke aanspraken aan de jongelingen, die de school verlieten, en den Wel Eerwaarden Heer J. HENDERSCHEÊ, als Curator begroetende, gedacht hij de buitengewone letterkundige verdiensten van den overledenen Curator, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. VAN SLOGTEREN, die aan de beoefening der Oude Letteren zijne vorming en krachtige welsprekendheid vooral te danken had, de school

school gelukkig noemende, die bij voortduring beoefenaars en hoogachters der Oude Talen tot verzorgers benoemd zag. Deze plegtigheid werd met fraai orgelmuzijk afgewisseld en besloten.

ENKHUIZEN.

Den 13 Sept. 1841. Nadat, op den 27 Julij l.l., het gewone Zomer-Examen op dezer stads Latijnsche scholen was geschied, waarbij de leerlingen voldoende bewijzen van hunne vorderingen aan de Curatoren gegeven hadden, werd heden de promotie in het openbaar gevierd in de Zuiderkerk. De Rector, VAN BLEECK VAN RIJSEWIJK, opende deze plegtigheid, met eene redevoering, die ten onderwerp had: *de morte voluntaria apud Romanos*.

Hierna werd de verdienstelijke jongeling, W. BUIJENS, tot de hoogste klasse bevorderd en sprak eene aangename declamatie uit: *de fatis Carminum Homericorum*, nadat hij weder met een' eereprijs was begiftigd.

Vervolgens werden gepromoveerd tot de tweede orde der tweede klasse: G. VAN ANKUM en N. VAN DER VEER, de eerste met een prijs; G. G. HONIG en S. SCHUIJT, ontvingen op de laagste klasse elk een' aanmoedigende prijs, schoon niet tot hoogere klasse gepromoveerd. De bekroonde betuigden hunne erkentenis, door het uitspreken van gratiarum actiones.

De geheele plegtigheid werd, onder een aanzienlijk aantal toehoorders, met orgelmuzijk begonnen, afgewisseld en besloten.

WAGENINGEN.

Den 14 Sept. 1841. Na openlijk afgelegd Examen, op den 16 Julij l.l., had heden alhier, in tegenwoordigheid van de Edel Achtb. H.H. Burgemeester, Wethouders en Curatoren van de La-

tijnsche scholen de gewone jaarlijksche Promotie der leerlingen van genoemde scholen plaats.

Onder begeleiding van het orgelmuzijk betrad de Rector het spreekgestoelte en sprak: *Over de waarde der Classische Litteratuur, als grondslag voor alle hoogere beschaving.* Daarna had, dewijl dit jaar geen der leerlingen naar de Akademie bevorderd werd, terstond de promotie tot hoogere klasse plaats.

Van de vijfde klasse tot de zesde ging, met eenen prijs voor het Latijn en een getuigschrift voor het Grieksch, over: R. A. HAAS. Van de tweede tot de derde klasse werden met prijzen voor het Latijn bevorderd: [illegible], JR. en J. G. W. QUACK, welke laatste ook met een getuigschrift voor het Grieksch werd begiftigd.

De met prijzen bevorderde jongelingen uitten, op eene gepaste en bevallige wijze, H.H. Curatoren hunnen dank voor de ontvangene belooningen.

Na derzelver afloop betuigde de Rector zijnen dank aan allen, die deze plegtigheid met hunne tegenwoordigheid luister hadden bijgezet.

GORINCHEM.

Den 17 Sept. 1841. Heden had alhier de plegtige Promotie der leerlingen van het Gymnasium plaats. Twee verdienstelijke jongelingen werden naar de Hoogeschool bevorderd: J. A. ORT, summa cum laude, en H. VAN [illegible], magna cum laude. De eerste hield eene redevoering: *de Virgilium Homeri imitatione*, en ontving eenen Griekschen, Latijnschen en Mathematischen prijs en een getuigschrift voor de Geographie, Historie en Antiquiteiten. De tweede sprak: *de Claudio Galeno*, en werd vereerd met eenen Latijnschen prijs en een getuigschrift voor de Historie, Antiquiteiten en Mathesis. Beide leerlingen werden door den Rec-

tor

ter op eene hartelijke wijze vaarwel gezegd. Hierna werd C. B. A. NORRKERK VAN STEEL van de vierde naar de derde klasse bevorderd met eenen Latijnschen prijs en een getuigschrift voor de Historie, Antiquiteiten en Mathesis, en hield eene declamatie: *de Phaedri fabulis*. Verder werden van de vijfde naar de vierde klasse bevorderd: W. F. L. BUSCHKENS, met een Latijnschen prijs en een getuigschrift voor de Geographie, Historie en Mathesis, en W. NIERSTRASZ, met een Latijnschen prijs en getuigschrift voor de Historie. Eindelijk werden op de vijfde klasse geplaatst: G. W. BOOT en A. R. BLOM. De leerlingen, met prijzen begiftigd, droegen op eene gepaste en bevallige wijze hunne gratiarum actiones voor: en zoo liep dit letterfeest, dat met orgelmuzijk werd vervrolijkt, tot genoegen der genoodigden af.

KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

GELDERLAND.

ARNHEM.

WAGENINGEN, 24 Oct. 1841. Heden mogt aan onzen oudsten Leeraar, Ds. O. J. VAN GRIETHUYSEN, het voorregt te beurt vallen van openlijk dankbaar te herdenken zijne volbragte vijf en

twintig jarige Evangeliedienst in deze Gemeente. Het onderwerp zijner rede, bij die gelegenheid, was vervat in 1 *Cor.* I : 9. Algemeen en groot was de deelneming en belangstelling der Gemeente, door hare talrijke opkomst, en ook later in woorden en daden aan den dag gelegd. Met hartelijkheid vereenigde zij zich met de dankzeggingen en beden, in dat plegtig uur ontboezemd. Moge de ervaring der getrouwheid van God, den waardigen man, in elk opzigt en betrekking, bestendig verblijden, en zijn dienstwerk, ten beste dezer Gemeente, overvloedig gezegend worden!

EDE, den 28 Nov. 1841. Heden morgen bepaalde onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer D. A. DETMAR, ons in zijne voorafspraak, naar aanleiding van *Hebr.* XIII : 7: *Gedenkt uwer voorgangeren, die u het woord Gods gesproken hebben, en volgt hun geloof na, aanschouwende de uitkomst hunner wandeling;* bij het afsterven van eenen onzer vorige Leeraren, den Wel Eerw. zeer *Gel.* Heer MARTEN JONGEBREUR, rustend Predikant van *Nijmegen*, in den ouderdom van bijna 73 jaren, te *Leiden*, overleden. Van het jaar 1793 tot 1802, was hij in deze Gemeente werkzaam. Zijne Evangeliedienst werd alhier met zegen bekroond: Hij mogt de eer en het voorregt genieten, vele zielen te winnen voor het Rijk van zijnen Heer. — Hij was onder ons een ijverig Leeraar — een getrouw herder in het bezoeken en teregtwijzen der schapen aan zijne zorg toevertrouwd. — Zijne nagedachtenis zal dus in deze Gemeente in zegening blijven.

Velen uit ons midden, tot welke hij het woord Gods gesproken heeft, zijn hem reeds voorgegaan naar de gewesten der onsterfelijkheid — doch onderscheidenen waren er nu nog in het heiligdom, wel-

welke dezen hunnen voorganger, die hen vroeger geleerd en gesticht heeft, gekend, hooggeacht en bemind hebben; dezen vooral waren bij het berigt van zijnen dood diep getroffen en aangedaan, terwijl zij zich echter verheugden over zijn blijmoedig heengaan in vrede.

Wij werden ernstig opgewekt, om de lessen en vermaningen van onze vorige Leeraren, en die wij nog hooren, ter harte te nemen: opdat wij biddende, om het licht en de kracht des H. Geestes, ten einde wij CHRISTUS door een waarachtig geloof mogen omhelzen, en daarin meer en meer worden versterkt, en zoo ons leven Hem toegewijd, en ons sterven ook gewin moge zijn.

Hartelijk vereenigden wij ons met onzen Leeraar in het gebed tot God, om bemoediging en vertroosting voor de bedroefde betrekkingen van den Ontslapenen: bijzonder dat het zijne bejaarde Weduwe moge geschonken worden, om onder haar smartelijk verlies zich te verblijden in de hope des zaligen wederziens.

WAGENINGEN, 12 Dec. Onze geliefde Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. P. VAN HARENCARSPEL, den 29 Nov. l.l. ons zijne beroeping naar *Sneek* bekend gemaakt hebbende, verblijdde ons heden door het berigt zijner bedanking voor dezelve, en verbond zich op nieuw aan deze Gemeente, met eene Leerrede over *Luk.* XI: 28.

De Heer der Gemeente bekroone dit zijn besluit, en het werk onzer Evangeliedienaren met zijnen rijken zegen.

RHEEDEN. Zie Nov. 1841.

NIJMEGEN.

NIJMEGEN. Nog in rouw over haren ontslapen, oudsten Leeraar, ontving de Gemeente met diepen weemoed, het berigt, dat te *Leiden*, den

23 Nov., j.l., overleden is, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer MARTEN JONGENEEL, van 1806—1835, Pred. alhier. Door ligchaamsongesteldheid genoodzaakt, onder ons zijne bediening neder te leggen, drong hem alleen de liefde tot zijne kinderen, zich elders met der woon te vestigen. Door Z. M. emeritus verklaard, *salvo honore et stipendio*, genoot hij sints de eervolle ruste in den schoot der zijnen, immer nog rusteloos werkzaam, daar, waar hij, door zijn woord en voorbeeld, nut kon stichten. De Nijmeegsche Gemeente was en bleef het voorwerp zijner liefdezorg. De band van bijna 30 jaren was te zeer bevestigd, dan dat verandering van woonplaats, de wederkeerige gehechtheid vermogt op te heffen. Hij leefde nog in de harten van allen, die hem gekend en lief gehad hadden, als den getrouwen Herder, den waardigen prediker des gekruisten, den naauwgezetten voorganger in geloof en Godzaligheid, den hartelijk beminden kindervriend en zorgvollen helper van ongelukkigen. Aandoenlijk was de mededeeling van zijn verscheiden, uit den mond van hem, wien die droevige taak nu voor de derde maal, sints een vijftal jaren, te beurt viel. In de Voormiddag-Godsdienstoefening, 28 Nov., hield onze jongste Leeraar, Ds. J. SICKENS BOLLENS, de opzettelijke Lijkrede, naar aanleiding van *Num.* XXIII: 10b. *Mijne ziel sterve den dood des opregten, en mijn uiterste zij gelijk het zijne!* Terwijl ook zijne Ambtgenooten, op dien dag, 's mans afsterven gedachten. Zijn aandenken blijve onder ons in zegening, de zegen zijner Evangelieprediking in ons midden onwankelbaar en vast, en de vurigste wensch zijner ziele, zal in den dag van 's Heeren toekomst, de zaligste vervulling erlangen, dat er ook uit des Heeren Gemeente, die te *Nijmegen* vergaderd wordt,

wordt, niet weinigen mogen wezen, die tot roem van den Gekruisten, zijne blijdschap en kroone zullen zijn.

ELDEN, den 21 Nov., j. l., nam onze Leeraar, Ds. A. W. BRUCKERS, van ons afscheid, naar aanleiding van 1 *Joh.* II : 28*a*. *En nu, kinderen! blijft in Hem;* nadat hij, den 18 derzelfde maand, behoorlijk was losgemaakt van zijne betrekking op onze Gemeente.

SLIJK EWIJK EN OOSTERHOLT vakant. Zie Nov. 1841.

NIJMEGEN vakant. Zie Nov. 1841.

PUFLIJK EN LEEUWEN. Zie Nov. 1841.

ZUTPHEN.

OLDEN-KEPPEL EN KEPPEL-BINNEN, den 17 Oct. 1841. Naauwelijks zijn twee maanden verloopen, of onze Leeraar zag zich andermaal den treurigen pligt opgelegd, om de Gemeente bekend te maken met het overlijden van een harer voormalige Leeraren, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer D. TIJSSEN, laatst Pred. te *Leeuwarden*. Met levendige aandoening werd dit berigt gehoord, door zoo vele Gemeente-leden, die den waardigen Overledene gekend en hooggeschat hadden, toen hij onder hen, van den jare 1810—1815, zoo vol-ijverig werkzaam was in de bediening des Evangelies. Hij die de vriend, raadsman en trooster van velen, en voor allen een getrouw Herder en Leeraar was, zal lang nog in veler zegenend aandenken blijven.

ZUTPHEN, 11 Dec. 1841. Ds. H. J. TIJNEBUIK, bevestigd Predikant te *Zevenaar*, is tot Lid der Klassis van *Zutphen* aangenomen.

LICHTENVOORDE vakant. Zie Junij 1841.

ZUTPHEN staat vakant te worden. Zie Oct. 1841.

TIEL.

TIEL.

OCHTEN vakant. Zie Nov. 1841.

BOMMEL.

EST. Zie Nov. 1841.

DRIEL. Zie Nov. 1841.

HARDERWIJK.

HATTEM, den 21 Nov. 1841. Heden in de Morgen-Godsdienst vierde onze oudste Leeraar, J. E. BAUWMAN VAN DER HORST, dankbaar gedachtenis van zijne vijf en twintig jarige Evangeliedienst in deze Gemeente, daartoe ten tekst nemende *Ps.* CXVI:12. Wij hebben ons met zijn Eerw. verblijd over deze heugelijke gebeurtenis, en den Heer der Gemeente daarvoor gedankt; terwijl wij wenschen, dat zijn Eerw., zoo lang zijne krachten dit zullen toelaten, onder ons met vrucht moge werkzaam blijven in de dienst van het Evangelie!

Dit feest werd nog verhoogd, daar in de Avond-Godsdienst van dezen dag de Wel Eerw. Heer P. L. DE GAAIJ FORTMAN, Hulpprediker van onzen oudsten Leeraar, gedurende de wintermaanden, bij afwezendheid van onzen jongsten Leeraar, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer H. TANNER, wegens een familiefeest, zijne Leerrede besloot met hartelijke en op het gevierde feest toepasselijke aanspraken, aan de Gemeente en haren Leeraar.

ELSPEET. Zie Nov. 1841.

ZUID-HOLLAND.

'SGRAVENHAGE.

In de Vergadering van Nov., l. l., zijn door het Klassikaal Bestuur van *'s Gravenhage*, geexamineerd en tot het geven van Godsdienstig onder-

derwijs toegelaten, M. VAN HEEL, G. F. MULDER en P. A. DU BOIS, wonende te *'s Gravenhage.*

'T WOUD, 28 Nov. Heden maakte onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer A. H. BLOM, der Gemeente bekend, het afsterven van Ds. C. VAN EPEN, Emeritus Pred. van *Maastricht*, die van den jare 1797—1799, haar Voorganger was geweest. Kort was hier zijn werkkring, niet onnut zijn arbeid; zijne nagedachtenis blijve in zegening!

VOORBURG, 28 Nov. 1841. Aan de Gemeente werd heden het afsterven bekend gemaakt van een' harer vroegere Leeraren, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer MARTEN JONGENEEL. Van het jaar 1802—1806, was zijn Eerw. in haar midden werkzaam, met eene trouw en liefde, die, bij allen, die den waardigen man gekend hebben, evenmin vergeten zijn, als zijne voorbeeldige Godsvrucht en zijn ongeveinsd geloof. Met deelneming werd daarom zijn dood vernomen, maar mogt te gelijk op hem gewezen worden, als die den dood der opregten is gestorven.

LEIDEN.

WOERDEN, 21 Nov. 1841. Deze dag was voor ons een dag van onderlinge stichting en deelnemende vreugde, op welken de Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. A. VAN WARNEN, gedachtenis vierde van zijne, voor vijftig jaren, aanvaarding van de dienst des Evangelies.

Naar aanleiding van *Ps.* CXXXVIII: 2, 3 en 8, stortte de waardige man, vol ootmoedig en dankbaar gevoel zijn erkentelijk hart in dankzeggingen en gebeden voor den Heere uit, waarmede een groot aantal van toehoorders zich vereenigde, en met ons zullen wenschen, dat zijn Wel Eerw., schoon thans rustend Leeraar van de Gemeente van *Woerden*, en echter nog in onderscheidene be-

betrekkingen werkzaam voor de Vaderlandsche Kerk, nog lang gespaard worde, eene genoegelijke rust geniete, en met de gaven van den Geest rijkelijke worde uitgerust, welke hem voor hoogeren werkkring voorbereiden.

DORDRECHT.

SPIJK. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer F. W. VAN ANDEL WEISERS, heeft de beroeping naar *Driel*, waarvan zijn Eerw. ons op den 14 Nov., l. l., kennis gaf, na beraad, onder inwachting der noodige goedkeuringen, aangenomen.

De Heeren Kandidaten, die zich hebben aangemeld en geen antwoord ontvangen, gelieven het daar voor te houden, dat men aan hun verlangen niet heeft kunnen voldoen.

DUBBELDAM, den 28 Nov. Heden vierde onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer H. MAANDAG, heugelijke en dankbare gedachtenis van zijne vijf en twintig jarige vervulde Evangeliedienst, zoo in deze Gemeente, als in die te *Kedichem*, daartoe tot Tekst nemende, 1 *Tim.* I: 12. *En ik dank Hem, die mij bekrachtigd heeft, namelijk Jezus Christus, onzen Heer, dat Hij mij getrouw geacht heeft, mij in de bediening gesteld hebbende.* Niet alleen getuigde eene buitengewone talrijke opkomst der Gemeente, van hare hartelijke belangstelling in deze plegtigheid, maar ook hebben het Burgelijk Bestuur, de Kerkeraad en andere Leden der Gemeente, aan zijn Eerw., bij deze feestviering, door daden, de treffendste bewijzen van hoogachting en genegenheid gegeven. Na het eindigen der Godsdienstoefening, terwijl de Gemeente nog vergaderd bleef, deed de Wel Eerw. Heer P. H. BROUWER, rustend Pred. te *Groote Lindt*, als oudste Lid van den Ring van *Zwijndrecht*, en tolk zijner Medebroeders, eene harte-

lij-

lijke toespraak, zijn Eerw. zoo met zijne 25 jarige vervulde Evangeliedienst, als met zijn welvolbragt werk geluk wenschende; onder toebidding, dat zijn Eerw. in de algemeene achting en liefde der Gemeente, gedurende al dien tijd ondervonden, bij voortduring mogt deelen, en, door den zegen des Hemels, voor het nut der Gemeente en zijne betrekkingen, tot in lengte van dagen, werkzaam blijven; waarmede de Gemeente en zijne vrienden, die uit het naburig *Dordrecht*, ter deelneming aan deze feestviering, waren gekomen, zich van ganscher harte vereenigden.

DORDRECHT Zie Oct. 1841.

GOUDA.

LEKSMOND, 14 Nov. 1841. Heden hadden wij het genoegen, de vakature, door het vertrek van Ds. H. VAN WIJK, weder vervuld te zien. Onze beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer H. J. R. G. THEISING, werd heden onder ons bevestigd, door zijnen hooggeschatten Vriend, den Wel Eerw. Heer H. KOORDERS, Pred. te *Maarssen*, aan wien de Consulent Ds. G. VAN DUIJL, Pred. te *Vianen*, dit werk der bevestiging wel had willen afstaan, met *Joh.* XXI: 17*b*. *Hebt gij mij lief?* De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Bevestiger, door de Wel Eerw. Heeren VAN DUIJL, WETTER en VAN WIJK, Predd. te *Vianen*, *Vreeswijk* en *Weesp*. De Bevestigde aanvaardde des namiddags zijn werk, met 1 *Cor.* III: 11. *Niemand kan een ander fundament leggen, dan hetgene gelegd is, hetwelk is Jezus Christus.*

LANGERAK, BEZUIDEN DE LEK, vakant. Zie April 1841.

MOORDRECHT vakant. Zie Junij 1841.

HEIKOP EN BOEKOP vakant. Zie Nov. 1841.

BRIEL.

BRIELLE.

OOSTVOORNE, 12 Dec. Heden hadden wij het genoegen onzen beroepen Leeraar te zien bevestigen, door den Consulent, Ds. H. A. VAN CHARANTE, Pred. te *Rockanje*, die tot tekst had *Luk.* VI: 26a. *Wee u, wanneer alle menschen wel van u spreken.* De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Bevestiger, door Ds. H. VAN DER TUUK ADRIANI, Th. Dr. en Pred. te *Brielle.*

Des namiddags aanvaardde de Bevestigde zijn dienstwerk, met eene Leerrede over 1 *Kron.* IV: 10. *Want Jabez riep den God Israëls aan zeggende: Indien gij mij rijkelijk zegenen zult enz.*

SPIJKENISSE vakant. Zie Sept. 1841.

NOORD-HOLLAND.

AMSTERDAM.

ANKEVEEN, 5 Dec. 1841. Heden werd onze beroepen Leeraar, J. H. CHRISTOFFELS, Kandidaat tot de H. Dienst bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Holland*, onder ons bevestigd, door zijnen Zwager, Ds. B. C. CLEMENT, Pred. aan *den Helder*, (wien onze Consulent dit had afgestaan) met eene Leerrede over 2 *Cor.* XIII: 9b. *Wij wenschen ook dit*, (*namelijk*) *uwe volmaking.* De handoplegging geschiedde, door den Bevestiger en Consulent.

Des namiddags aanvaardde onze Leeraar zijn werk, predikende naar aanleiding van 2 *Cor.* IV: 5a. *Wij prediken niet ons zelven, maar Christus Jezus den Heere.*

Aan zijn Eerw. is Acte van Lidmaatschap der Klassis toegezonden.

ALK-

ALKMAAR.

St. PANCRAS, 21 Nov. 1841. Heden was het voor deze Gemeente een blijde dag. Zij zag de lang gewenschte verbetering van het Kerkgebouw, door het aanbrengen van zes nieuwe ramen en de betimmering van binnen, tot stand gekomen. Hierdoor is niet alleen een waardiger en schooner aanzien bevorderd, maar ook de bruikbaarheid van het gebouw, vooral in den wintertijd. Ofschoon slechts ruim 100 ledematen tellende, waaronder weinige meer vermogenden, rekende de Gemeente zich echter nog te veel van God gezegend, om door inroeping van hulp, geheel behoeftige en in waarheid noodlijdende Gemeenten hinderlijk te zijn. Daarom getroostte zij zich eene eigene, vrijwillige bijdrage, waaraan ook dienstbaren zich niet onttrokken, ter grootte van *f* 480.— waaruit, nevens de inkomsten van het Kerke-fonds, de onkosten kunnen gevonden worden. Te grooter was dan ook de vreugde, over dit zelf bekostigde werk.

Moge zij Gode geheiligd zijn! Daartoe werd de Gemeente in de Morgen-Godsdienstoefening opgewekt en gewezen op *de vreugde van Israëls volk en koning, over hunne vrijwillige bijdrage tot den tempelbouw*; naar 1 *Kron.* XXIX:9:10*a*.

DRIEHUIZEN en ZUIDSCHERMER. Zie Nov. 1841.

NOORD SCHARWOUDE staat vakant te worden. Zie Nov. 1841.

HOORN.

HOORN vakant. Zie Sept. 1841.

EDAM.

EDAM, 4 Dec. 1841. Uit het vroeger gemelde drietal, is op den 16 Nov. door den Breeden Kerkeraad alhier beroepen, Ds. F. DE GORJE, Pred.

 te

te *Heerenveen*, die echter, na beraad, voor deze beroeping heeft bedankt.

RANSDORP en SCHELLINGWOUDE, den 9 Dec. 1841. Heden leed deze Gemeente een treffend verlies, door het overlijden van haren hooggeschatten en geliefden Leeraar, T. H. H. DIEPERINK, sedert 1828 Predikant alhier.

De Ring van *Monnikendam* zal het annus gratiae voor de Weduwe des waardigen Afgestorvenen waarnemen.

ZEELAND.

MIDDELBURG.

VLISSINGEN, Nov. 1841. Het Collegie van Diakenen der Nederduitsche Gereformeerde Gemeente te *Vlissingen*, stelt het zich tot een aangenamen pligt, om langs dezen weg dankbare melding te maken van eene ontvangene gift, *groot f* 50, welke, ingevolge het uitgedrukt verlangen van Mevrouw de Weduwe HURT, geboren BUSKEN, overleden te *Rotterdam*, ten behoeve van hunne Armen is geschonken.

GRIJPSKERKE, 28 Nov. Nadat de Wel Eerw. Heer D. A. VAN DER MADE, beroepen Predikant te *Nederlangbroek*, den 23sten dezer van zijne betrekking op deze Gemeente was losgemaakt, door den Wel Eerw. Heer J. GRIMS, Pred. te *Serooskerke*, daartoe gecommitteerd door het Klassikaal Bestuur van *Middelburg*, en aan den Wel Eerw. Heer J. W. A. GREVE, Pred. te *Oost-Kapelle*, het Consulentschap was opgedragen, nam zijn Wel Eerw. heden van ons afscheid, met 1 *Thess.* V: 23. *De God des vredes zelf heilige u geheel en al*, en

zic

uw geheel opregte geest, en ziel, en ligchaam, worde onberispelijk bewaard in de toekomst onzes Heeren Jezus Christus.

ZIERIKZEE.

ZONNEMAIRE, 17 Oct. Onze geliefde Leeraar, de Wel Eerw. Heer A. N. BLAAUW, vierde heden plegtig gedachtenis van zijne vervulde 25 jarige Evangeliedienst, zoo in de Gemeente van *Moermondsdijk* als onder ons. Zijn Eerw. schetste ons bij die gelegenheid, naar aanleiding van 2 *Cor.* IV: 1, de dure verpligting niet alleen, maar ook de heerlijke drangredenen voor den Evangeliedienaar, om in zijn werk niet te vertragen; besluitende zijne Leerrede met hartelijke en opwekkende aanspraken aan de Gemeente, de Ringbroeders en verdere burgerlijke en kerkelijke Collegiën. God spare nog lang den waardigen Leeraar bij het leven, en sterke zijn Wel Eerw., om met onvermoeiden ijver in zijn werk voort te varen!

NIEUWERKERK (IN DUIVELAND), den 28 Nov. 1841. Heden maakte onze Leeraar, Ds. G. J. LETTE, in eene voorafspraak ons bekend het overlijden van den Wel Eerw. zeer Gel. Heer CORNELIUS VAN EPEN, rustend Predikant van *Maastricht*, in den ouderdom van 67 jaren; van het jaar 1800 tot 1804 geliefd Herder en Leeraar in onze Gemeente. Zij, die zich den waardigen man nog konden herinneren, vernamen dit berigt met deelneming, terwijl onze Leeraar de Gemeente tevens opwekte, om hierbij ook aan onzen dood te gedenken en ons voor de eeuwigheid toe te bereiden.

GOES.

'S HEER HENDRIKSKINDEREN EN WISSEKERKE. Onze waarde Leeraar, ADRIAAN WILLEM ZETTER VAN WISSEKERKE, werd ons, op den 20 Nov. l.l. des avonds ten 8 ure door den dood ontrukt.

Schoon hij reeds sedert 10 October dezes jaars door ongesteldheid verhinderd werd de predikdienst te vervullen, scheen zij toch niet van dien ernstigen aard, dat wij haar ten gevolge zoo spoedig zijn verlies zouden moeten betreuren; en wij vleiden ons met hem, dat hij eerlang, als rustend Leeraar, nog vreedzame dagen in het midden zijner Gemeente zou mogen slijten. Het mogt hem niet te beurt vallen. Weinige dagen nadat hij het verzoek om het Emeritaat, *salvo honore et stipendio*, had ingediend, sleepte eene kortstondige zenuwziekte hem ten grave. Hij bereikte den ouderdom van ruim 71 jaren, waarvan hij 44 jaren lang het predikambt bekleedde. Gedurende al dien tijd was hij onze Leeraar, terwijl hij daarenboven van het ééne gedeelte onzer Gemeente, Ambachtsheer was (van *Wissekerke*). Hij was als zoodanig de opvolger van zijnen Eerwaarden Vader, met wien hij nagenoeg eene eeuw alhier de bediening des Evangeliums vervulde. Zijn leven was een leven van veelzijdige werkzaamheid. Hoewel *het* vreemd moge schijnen dat hij, die den vrede des Evangeliums verkondigde, in vroegere jaren zich aan de krijgsdienst had toegewijd, maakte echter inderdaad, en ook in zijne eigene schatting, zijne militaire loopbaan geen onbelangrijk gedeelte van zijnen werkkring uit. Hetzelfde mogen wij zeggen van de plaats, die hij in de dagen van woeling, waaraan ons Vaderland onder het Fransche bewind was blootgesteld, op het staatkundig tooneel innam. Was hij later meer een stille in den lande, wiens werkkring zich niet verder uitstrekte, dan zijne Evangeliebediening en hetgeen zijne betrekking als Ambachtsheer, van hem vorderden, wij houden hem ook als zoodanig gaarne in gedachtenis, en herinneren ons met blijdschap het goede, dat hij

in

in onze Gemeente stichtte en beoogde. Met een opgeruimd gestel paarde hij liefdadigheid, hulpvaardigheid, minzaamheid, gulheid en rondborstigheid. Zijn verlies trof ons diep, en inzonderheid oogen zijne kinderen hem met weemoed na, maar met erkentenis gedenken wij aan de vele jaren, die hij in ons midden doorbragt, aan den langen tijd, waarin hij ons het Evangelie predikte. Wij namen hartelijk deel in het verlies, dat hem aan den avond zijns levens treffen moest, en misschien op zijne gezondheid, in zijne vergevorderde jaren, geenen gunstigen invloed had, — het verlies van den oudste zijner zonen, den Luitenant-Kolonel Kommandant van *Amboina*, door den dood. Hij volgde hem spoedig na; en mogt hij het overschot zijnes zoons niet in het vaderlijk graf zien nederleggen, daar deze ver van het ouderlijk huis ontsliep, het zijne rust aldaar thans. Het ruste zacht!

Op den 28sten November daaraanvolgende werden, wij door den Consulent onzer Gemeente, Ds. A. NIERMEIJER, bij het overlijden des Ontslapenen bepaald, naar aanleiding van *Ps.* XXXIX: 5—8.

WILHELMINADORP, den 21 Nov. 1841. Heden voormiddag werd onze beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer A. J. J. WARNSINCK, Kandidaat bij het Prov. Kerkbestuur van *Utrecht*, onder ons in de H. bediening des Evangeliums ingezegend, door deszelfs Vriend en Behuwdbroeder, den Wel Eerw. Heer W. A. IMMINK, Pred. te *Zeddam*, aan wien onze vorige Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. MEERBURG SNABILIENG, Pred. te *Kattendijke*, dit werk vrijwillig had afgestaan. De Bevestiger had ten tekst, *Matth.* XXVIII: 20, en tot onderwerp, *de nabijheid van Christus, bij de voorstanders Zijner zaak.* De oplegging der handen

geschiedde, behalven door den Bevestiger, door de Wel Eerw. Heeren L. AB UTRECHT DRESSELHUIS, G. KAMERMAN, J. B. SWALUE, Th. Dr., Predd. te *Wolphaartsdijk*, *Kloetingen* en *Goes*, en ook door onzen gewezen Pred., die daarna de Gemeente, in zijne vorige betrekking tot haar, van harte vaarwel zeide, en daarop zijnen plaatsvervanger alhier, met eene toespraak, uit naam van de Klassis en Ring van *Goes*, even hartelijk de broederhand toereikte. De Bevestigde deed des namiddags zijne intreerede, sprekende naar aanleiding van *Luc.* X: 42*a*, over de zorg voor het eene noodige, het hoofddoel van het gemeenschappelijk streven van Leeraar en Gemeente.

IJ Z E N D IJ K E.

IJZENDIJKE. Zie Nov. 1841.

U T R E C H T.

A M E R S F O O R T.

NIGTEVEGT vakant. Zie Maart 1841.

W IJ K.

NEDERLANGBROEK, den 12 Dec. Onze, van *Grijpskerke*, tot ons overgekomen Leeraar, Ds. D. A. VAN DER MADE, werd heden in zijne bediening, alhier bevestigd, door den Consulent der Gemeente, Ds. J. VAN DOMBURGH, Pred. te *Wijk* bij *Duurstede*, naar aanleiding van *Hand.* VIII: 5. *En Philippus kwam — Christus.* De bevestigde Leeraar aanvaardde zijne dienst, met eene Leerrede over *Rom.* I: 16. *Ik schaam mij — Griek.*

VRIES-

VRIESLAND.

LEEUWARDEN.

JELSUM vakant. Zie Aug. 1841.

OOSTERMEER staat vakant te worden. Zie Aug. 1841.

LEEUWARDEN vakant. Zie Oct. 1841.

IDAARD. Zie Oct. 1841.

HARLINGEN.

WITMARSUM. Op den 17 Aug., l. l., vergaderden de Stemgeregtigde Floreenpligtigen dezer Gemeente, onder voorzitting van den Consulent, Ds. D. CANNEGIETER, J.J.Z., Pred. te *Arum*, en deszelfs Secundus, Ds. P. N. LOMARS, Pred. te *Pingjum*, en beriepen tot Pred. alhier, den Wel Eerw. Heer P. DE GRIENT DREUX, Kandidaat bij het Provinciaal Kerbestuur van *Overijssel*. Bereidvaardig werd deze beroeping aangenomen en goedgunstig bekrachtigd, met de vereischte kerkelijke en koninklijke approbatiën.

Op heden, den 21 Nov., hadden wij het genoegen, dat onze nieuwe Leeraar tot ons kwam, en zijne bediening aanvaardde. Bij vriendelijken afstand van den Consulent, had des voormiddags de bevestigings-plegtigheid plaats, bestuurd door den Wel Eerw. zeer Gel. Heer L. W. GRIENT DREUX, Pred. te *Franeker*, en Vader van den jongen Leeraar. Zijn Eerw. had tot tekst gekozen, 2 *Cor.* IV: 1. *Daarom, dewijl wij deze bediening hebben, naar de barmhartigheid, die ons geschied is, zoo vertragen wij niet.* De handoplegging geschiedde, behalve door den Bevestiger, door den Consulent, Ds. CANNEGIETER en door Ds. H. HEILEMA, Pred. te *Aëklum*, e. a. Des namiddags deed de Bevestigde zijne intrede, predikende over 1 *Cor.* IV: 20.

Het koningrijk Gods is niet gelegen in woorden, maar in kracht.

SNEEK.

SNEEK. Zie Nov. 1841.

DOKKUM.

SURHUISTERVEEN, den 14 Nov. 1841. Heden werd onze beroepen Leeraar T. VAN BUUREN, Kandidaat bij het Prov. Kerkbestuur van *Friesland*, in de H. bediening onder ons bevestigd, door Ds. L. D. WESTERLOO, Pred. te *Augustinusga*, e. a., en tijdens deze vakature, Consulent onzer Gemeente; terwijl de handoplegging mede geschiedde door den Wel Eerw. Heer G. KUIK, Pred. te *Drogeham*, onder zegenende toespraak aan den Bevestigde. De tekst der Bevestigings-rede was 2 *Tim.* I: 8a. *Schaam u dan niet der getuigenis onzes Heeren.* Des namiddags aanvaardde onze Leeraar zijn dienstwerk, met het houden eener Leerrede over 2 *Cor.* V: 20. *Zoo zijn wij dan gezanten van Christus wege, als of God door ons bade*, enz.

ANJUM, den 21 Nov. Heden had hier de plegtige bevestiging en intrede van den nieuw beroepen Leeraar, Ds. A. W. BUNING, van *Oostermeer*, tot ons overgekomen, plaats. Bij vriendelijken afstand van den Consulent, Ds. L. BEIERSBERG, Pred. te *Nijkerk*, had Ds. A. BUNING van *Ee*, het bevestigingswerk op zich genomen, en leidde hij zijnen Broeder tot de nieuwe Gemeente in, door eene Leerrede, in welke hij naar aanleiding van *Hebr.* XIII: 17, sprak *over de hoogachting der Gemeente voor haren Christelijken Leeraar, als voor beide hoogst wenschelijk en nuttig.* Des namiddags aanvaardde de Beroepene zijn Evangeliewerk, naar aanleiding van 2 *Joh.* vs. 4. *Ik heb geen meerdere blijdschap dan hierin, dat ik hoo-*

hoore dat mijne kinderen in de waarheid wandelen.

FOUDGUM EN RAARD vakant. Zie Nov. 1841.
PAESENS staat vakant te worden. Zie Nov. 1841.
MORRHA EN LIOESSENS. Zie Nov. 1841.

HEERENVEEN.

WIJNJETERP, c. a., den 31 Oct. 1841. Heden maakte onze Leeraar, Ds. T. PIJTTERSEN, ons bekend, dat zijn Eerw., na rijp beraad, zich verpligt gevonden had, de hem aangebodene beroeping naar de Gemeente te *Nijehaske*, c. a., aan te nemen. Dus staat

WIJNJETERP, c. a., vakant te worden.

Opdat H. H. Kandidaten geene vergeefsche moeite doen, tot het bekomen van eene predikbeurt, en niet te vergeefs groote en kostbare reizen ondernemen, wordt, op verzoek van den Kerkeraad, gemeld, dat door Floreenpligtigen in de vakature zoude worden voorzien, door het beroepen van eenen Predikant.

MAKKINGA, c. a. Van hier kan gemeld worden, dat Ds. H. OFFERHAUS, de beroeping naar *Idaard*, c. a., heeft aangenomen.

MAKKINGA, c. a., staat alzoo vakant te worden. De Kerkeraad verzoekt van aanzoeken door H. H. Kandidaten, om predikbeurten, verschoond te blijven, daar zich reeds een voldoend aantal heeft aangemeld, tot welke men zich zal bepalen.

NIJEHASKE EN HASKERDIJKEN. Van hier kan gemeld worden, dat Ds. T. PIJTTERSEN, de beroeping naar deze Gemeente, onder inwachting der vereischte approbatiën, heeft aangenomen.

HEERENVEEN, den 5 Dec. 1841. Onze veelgeliefde Leeraar, Ds. P. DE GORTER, die ons voor 14 dagen bekend maakte, dat zijn Eerw. eene beroeping naar *Edam* had ontvangen, verblijdde ons heden namiddag, door het berigt, dat zijn

Eerw. zich verpligt had gevonden, voor die beroeping te bedanken."

OVER-IJSSEL.

DEVENTER.

VRIEZENVEEN, den 14 Nov. Heden had onze Herder en Leeraar, Ds. H. GALLOIS, het voorregt, om in ons midden plegtstatig gedachtenis te mogen vieren, van zijne door hem vervulde vijf en twintig jarige Evangeliebediening. Hij wekte ons deswegens op, naar *Ps.* XXXIV : 4. *Om den Heere met hem groot te maken, en te samen den naam des Heeren te willen verhoogen.* God verleene hem nog eenen geruimen tijd, om aan onze opbouwing in geloof, hoop en liefde, werkzaam te mogen zijn, en Hij vervulle tot dat einde, genadig uit zijne volheid, alle de door hem over ons onthoezemde zegenwenschen.

OOTMARSUM. Zie Aug. 1841.

KAMPEN.

VOLLENHOVE, den 10 Dec. 1841. In gevolge het Koninklijk Besluit van 18 Oct. 1841, N°. 56, is onze oudste Pred. de Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. F. BARENDS, gunstig emeritus verklaard, tegen den eersten Januarij 1842; en heeft de Kerkeraad der Hervormde Gemeente alhier, reeds handopening verzocht en verkregen, om een ander Pred. te beroepen.

IJSSELMUIDEN vakant. Zie Aug. 1840.

KAMPEN. Zie Sept. 1841.

GENEMUIDEN staat vakant te worden. Zie Sept 1841.

GRO-

GRONINGEN.

GRONINGEN.

ZUIDHORN, 14 Nov. 1841. Heden werd onze beroepene Leeraar, de Kandidaat G. BEERTS, in de Evangeliebediening bij onze Gemeente, met handoplegging bevestigd, door onzen Consulent, Ds. D. VAN HOORN, Pred. te *Noordhorn*. De Leerrede, bij die gelegenheid uitgesproken, had tot tekst *Joan.* XXI: 16. Na den middag aanvaardde de bevestigde zijn openbaar werk in ons midden, met eene Leerrede over 1 *Cor.* II: 2.

Aan de Heeren RUTGERS en BEERTS, bevestigde Predikanten in de Gemeenten van *Groningen* en *Zuidhorn*, is Akte van Lidmaatschap der Klassis van *Groningen* toegezonden.

LEEG EN HOOGKERK, 2 Nov. 1841. Heden werd, op vertoonde Acte van Collatie, alhier beroepen, de Wel Eerw. Heer A. M. SIJPKENS, Pred. te *'s Graveldsin Kapelle*, die, na beraad, vóór deze beroeping bedankt heeft.

LUTKEGAST. De beroeping van den Kandidaat T. BÖHMELINGH, tot Predikant alhier, heeft de kerkelijke en koninklijke goedkeuring reeds ontvangen, zoodat wij onze vakature spoedig hopen vervuld te zien.

WINSCHOTEN.

BELLINGWOLDE, jongste Leeraarsplaats vakant. Zie Dec. 1837.

TERMUNTEN EN BORGSWEER vakant. Zie Nov. 1841.

APPINGEDAM.

OPWIERDE vakant. Zie Febr. 1841.

SCHILDWOLDE vakant. Zie Aug. 1841.

MIDDELSTUM.

STITSWERD vakant. Zie Febr. 1840.

NOORD-

NOORD-BRABAND.

HEUSDEN.

'S GREVELDUIN KAPELLE, den 14 Nov. Maakte onze Leeraar, Ds. S. H. SIJPKENS, ons den 7den dezer bekend, dat zijn Eerw. eene beroeping ontvangen had naar de Gemeente van *Leeg en Hoogkerk* (Provincie *Groningen*); heden mogten wij vernemen, dat zijn Eerw. zich verpligt had gevonden, voor die beroeping te bedanken.

EINDHOVEN.

VELDHOVEN, den 7 Nov. 1841. Heden werd onze beroepen Leeraar, J. A. TIMMERMAN, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland*, onder ons in de H. Bediening bevestigd, door den Consulent dezer Gemeente, Ds. D. F. VAN WOELDEKEN, Pred. te *Eindhoven*, met eene Leerrede over 1 *Thess.* II: 13. De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Consulent, door de Wel Eerw. Heeren: J. D. BLOEMEN, W. E. BERGMANN en J. BUDDINGH, Predd. te *Oirschot*, *Nuenen* en *St. Oedenrode*. Des nademiddags aanvaardde de Bevestigde zijne dienst, predikende over het laatste gedeelte van *Phil.* I: 18.

DRENTHE.

ASSEN.

EEKST. Uit eene nominatie door den Minister van Staat, belast met de Generale Directie voor de Zaken der Hervormde Kerk, den Koning aangeboden en waarop geplaatst waren, de navolgende Kandidaten:

J.

J. G. BORGESIUS HEMMES, E. W. BECKMANN, B. J. CRAMER VAN BAUMGARTEN, C. RIBBIUS en C. G. HOLWERDA.

Is de Heer J. G. BORGESIUS HEMMES benoemd als Predikant te *Eekst*, en zal aldaar naar Kerkorde worden beroepen.

EEKST, ANDESEN en ZANDVOORT. Deze gehuchten, vroeger tot de kerkelijke Gemeente van *Anlo* behoord hebbende, zullen voortaan, ingevolge Zijner Majesteits besluit van den 16 Oct. 1840, N°. 43, eene afzonderlijke kerkelijke Gemeente uitmaken. De door Z. M. den Koning benoemde Leden des Kerkeraads voor deze nieuwe Gemeente, zijn in deze hunne betrekking op den 22 Augustus 1841 in de Kerk te *Anlo* bevestigd geworden. Zoodra de opbouw van de Kerk te *Eekst* voltooid was, is deselve, en wel op den 5 September 1841, door den Wel Eerw. zeer Gel. Heer W. J. VAN LOKHEN, Pred. te *Anlo*, aan de dienst van God toegewijd, met eene Leerrede over *Exod.* XX: 24*b*. *Aan alle plaats daar ik mijnen naam gedachtenis stichten zal, zal ik tot u komen en zal u zegenen.*

NORG, den 29 Oct. Nadat, bij Besluit van Z. M. onzen Koning van den 28 Augustus ll. N°. 24, bepaald was, dat voor ditmaal de keus van eenen nieuwen Leeraar zoude gedaan worden, door eene vergadering van Kerkvoogden, Notabelen en Leden des Kerkeraads, zoo is door deze Stemgeregtigden, op den 28 October, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer P. SPANDAW, Pred. te *Slochteren*, tot Predikant alhier benoemd. De Kerkeraad heeft, overeenkomstig deze benoeming, de kerkelijke beroeping uitgebragt, en den beroepsbrief aan Ds. P. SPANDAW toegezonden, welke dit beroep in beraad heeft genomen.

NORG, den 4 Dec. De door Z. M. den Koning

ning bevoegd verklaarde Stemgeregtigden, kennis bekomen hebbende van het bedanken van Ds. F. SPANDAW, hebben daarop eene nieuwe benoeming gedaan, welke de Kerkeraad, hiervan acte ontvangen hebbende, in een kerkelijk beroep heeft veranderd; zoodat tot Herder en Leeraar in deze Gemeente is beroepen, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. J. WEYZELAR, Pred. te *Eelde*, welke deze beroeping in beraad heeft genomen.

MEPPEL.

KOEKANGE, 21 Nov. 1841. Heden werd onze beroepen Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. VAN DER ZWAAG, van *Foudgum* en *Raard*, (Provincie *Vriesland*) tot ons overgekomen, en der ons bevestigd, door denzelfs Broeder, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer W. O. VAN DER ZWAAG, Pred. te *Dronrijp*, bij afstand van den Consulent, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer O. ALBERTS, Pred. te *Ruinerwolde*, met eene Leerrede over *Hebr.* XII: 2. *Ziende op den oversten leidsman* enz. Des namiddags aanvaardde onze nieuw beroepen Leeraar zijn dienstwerk onder ons, met eene Leerrede over *Gal.* I: 24. *En zij verheerlijkten God in mij.*

LIMBURG, enz.

MAASTRICHT, den 14 Nov. 1840. (Nederduitsche Protestantsche Gemeente). Heden werd ons het treffend berigt medegedeeld, dat de Wel Eerw. zeer Gel. Heer CORNELIUS VAN EPEN, één van het drietal onzer rustende Leeraren, na, sedert 1 Januarij uithoofde van ligchaamszwakheid Emeritus geworden, en eerst onlangs uit ons midden te zijn vertrokken, om meer in de nabijheid

zijner kinderen, te *Amsterdam*, zijn levensavond te slijten, aldaar in het begin dezer maand de eeuwige ruste was ingegaan.

Aan des waardigen Mans uitersten wensch gaarne beantwoordende, heeft Ds. W. F. C. VAN LAAK, wien de Ontslapene in zijn laatst schrijven deze broederlijke taak had opgedragen, in de Morgen-Godsdienst van heden ons herinnerd het zegenrijk dienstwerk onzes zaligen voorgangers, naar aanleiding van *Psalm* CXIX: 19, sprekende over 's menschen vreemdelingschap hier beneden, en ons vooral opmerkzaam makende, hoe het leven des Overledenen in waarheid was als dat eens vreemdelings op aarde; daar de ijverige Evangeliedienaar in acht verschillende Gemeenten van ons Vaderland de reine leer van JEZUS CHRISTUS verkondigde; namelijk in die van *'t Woud*, *Nieuwerkerk* in *Duiveland*, te *Vlissingen*, *Blokzijl*, *Wolvega*, *Delfzijl*, *Veendam* en sedert 1824 alhier. Aan zijn ernstig geuit verlangen voldoende, wordt hier niets tot 's Mans lof gezegd, dan alleen, dat hij geleefd heeft en gestorven is in de vaste overtuiging van de waarheid van het Evangelie der genade in CHRISTUS JEZUS.

Zijne nagedachtenis blijve nog lange jaren bij de Gemeente in nuttige herinnering. Zijne bejaarde Weduwe, in hare kinderen gezegend, vinde een rijke bron van troost in het aandenken aan de Godsvrucht van den Echtgenoot harer jeugd, wiens ouderdom nog den toets des geloofs doorstond bij de beproeving eener benaauwende borstziekte, welke zijne laatste levensjaren kenmerkten als eene school van ligchaamslijden, voor zijne magen en vrienden leerrijk, voor zijne eigene gemoedsstemming zalig.

URMOND EN GREVENBICHT. Zie April 1841.

WAAL-

WAALSCHE KERK.

'S GRAVENHAGE, 23 Nov. 1841. Daar de Commissie tot de zaken der Waalsche Kerken, zijn op heden tot de predikdienst toegelaten, de Heeren: JULES GUILLAUME ERIC SCHUALER, Doctor in de Letteren, en Kandidaat in de Godgeleerdheid, te *Utrecht*, en DANIEL CHANTEPIE DE LA SAUSSAIJE, Kandidaat in de Godgeleerdheid, te *Leiden*.

REMONSTRANTSCHE BROEDERSCHAP.

WADDINGSVEEN en } vakant.
MOORDRECHT }

EVANGELISCH LUTHERSCHE KERK.

AMSTERDAM, 8 Dec. 1841. Heden werd, ter gelegenheid der gewone Godsdienstoefening, in onze Oude Kerk, de Eerw. Heer W. D. STATIUS MULLER, tot dusver dienstdoend Proponent in de Filiaal Gemeente te *Tiel*, als beroepen Pred. in de Gemeente *Brielle* en *Hellvoetsluis*, van wege de Synodale Commissie der Evangelisch Luthersche Kerk, openlijk tot de H. Dienst ingezegend. De Hoog Eerw. Heer J. C. LOMAN, Secretaris dier Commissie en Pred. alhier, hield eene voor die gelegenheid gepaste Leerrede, over 1 *Tim.* III: 1, 2a, en werd, (nadat de Beroepene de gevorderde verklaring en beloften had afgelegd) ten overstaan

van

van de Heeren H. H. KLIJN, Viceprezident, en H. F. KIJBEN, Lid derzelve Commissie, in de oplegging der handen bijgestaan, door zijne Ambtgenooten in deze Gemeente, de Hoog Eerw. Heeren G. F. SARTORIUS, J. H. L. ROLL, B. F. LUBLINK WEDDIK en L. G. LENTZ.

BRIELLE EN HELLEVOETSLUIS. Zie Nov. 1841.

HERSTELDE EVANGELISCH LUTHERSCHE KERK.

AMSTERDAM, 15 Dec. 1841. Op heden is uit het door den Eerw. Kerkeraad genomineerd drietal, van de Wel Eerw. Heeren Predd.:

Ds. J. G. CLANT, J. H. SONSTRAL en H. KERKHOFF.

Door de Stemgeregtigde Mansleden, tot Herder en Leeraar der Gemeente beroepen, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer H. KERKHOFF, Pred. te *Gorinchem*.

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

OOST-VRIESLAND.

EMDEN. De Fransche Gemeente nog vakant.
AURICH vakant. Zie Sept. 1841.
CAMPEN vakant. Zie Sept. 1841.
EMDEN. Zie Nov. 1841.

KREITS SYNODE DUISBURG.

SCHERMBEEK eene Predikantsplaats vakant.
GARTROP vakant.

NEDERLANDSCHE BIJBELGENOOTSCHAPPEN.

ALPHEN EN PAROCHIE AARLANDERVEEN. Op den 2 Dec. dezes jaars, is in eene buitengewone Avond-Godsdienstoefening, in de Kerk der Hervormden, te *Alphen*, gehouden, verslag gedaan van den staat en de werkzaamheden des Nederlandschen Bijbelgenootschaps in het algemeen, en van de in het hoofd dezes, gemelde Afdeeling in het bijzonder, gedurende het afgeloopen Genootschappelijk jaar. De Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. J. VAN VOLLENHOVEN, Pred. bij de Remonstrantsche Gemeente te *Zwammerdam*, en Lid der Afdeeling, daartoe door Bestuurderen uitgenoodigd, beklom bij deze gelegenheid den kansel, en hield eene Leerrede over *de Bijbelverspreiding, een blijk van des Heilands getrouwheid aan Zijne belofte: ziet ik ben met u, al de dagen, tot aan de voleinding der wereld.* (*Matth.* XXVIII: 20.) Eene talrijke schare woonde deze Godsdienstige plegtigheid bij. De Heer zegene de verspreiding van Zijn woord; vereenige daardoor eenmaal alle Christenen onder ééne baniere, en vorme hen tot ééne kudde, door den éénigen Herder, JEZUS, geleid.

HEERENVEEN, Dec. 1841. Ten gevolge van een Besluit der Leden van het Nederlandsch Bijbelgenootschap, in het 11e District der Vriesche Afdeeling, dat jaarlijks, met het geven van een openbaar Verslag van de werkzaamheden van voornoemd Bijbelgenootschap, een opwekkingsrede zal gehouden worden, werd den 30 Nov., j. l., in de Kerk der Hervormden, dat werk voor het eerst verrigt, door den Heer P. DE GOEJE, Pred. der Hervormde Gemeente te dezer plaats, die tot grondslag zijner rede gebruikte, de woorden uit

Ps.

Ps. CXIX : 105. *Uw woord is een lamp voor mijne voet, en een licht voor mijn pad.*

CORRESPONDENTIE.

De Dichtstukjes: *der Christenen dankbaarheid op het Kersfeest*, en *aan God, bij het einde des jaars*, zijn te laat ingekomen, om geplaatst te worden.

Het besluit van Frederika, is een woordenrijk opstel, dat niet afgewerkt schijnt te zijn, en daardoor niet aan den titel beantwoordt.

Zoo is het ook eenigzins met een stukje. dat geen opschrift, maar *klagten* behelst *over gebreken bij de openbare Godsdienstoefening*. Op eene andere wijze ingerigt, zou het nuttig kunnen zijn.

De Leerrede over 1 *Sam*. I: 27, 28, zal zoo dra mogelijk, worden geplaatst, doch in *twee* deelen moeten afgescheiden worden.

Het *Heilig Lied* zal worden opgenomen, schoon wij wel een anderen regel wenschten, dan die in het *derde* couplet: *God, wien de eeuwigheid verzelt.*

Die getiteld: *Zonde; ware Vreugde;* en *aan God;* vinden wij van minder allooi.

Het stuk van v. sr. ligt bij de Uitgevers ter zijner dispositie.

Het Gedicht: *Eendragt*, 18 coupletten groot, is voor ons bestek te uitgebreid.

Een woord naar de behoefte van onzen tijd; de Jongeling en de jonge Trekvogel, en *de Biddende*, zullen wij plaatsen. Minder is ons *het Avonduur* bevallen.

Het opstel van B. uit *Z.*, *over de Vergenoegdheid*, zullen wij, zoodra wij kunnen, opnemen.

Aan den *Schoolonderwijzer in Vriesland*, wordt berigt, dat er geene ingezonden Boekbeoordeelingen worden geplaatst.

MINZAME AANBEVELING

VAN DE BELANGEN EENER

NOODLIJDENDE HERVORMDE GEMEENTE,

AAN GEGOEDE

LANDGENOOTEN EN MEDECHRISTENEN.

Treurig is op nieuw de toestand van het eiland *Schiermonnikoog*, gelegen in de *Noordzee*, en op hetwelk zich eene Hervormde Gemeente van ruim 800 zielen bevindt.

Uwe weldadigheid, waardste Landgenooten en Medechristenen! in 1835 dáár ingeroepen, heeft er toen het licht uit de duisternis doen dagen. De pogingen der Commissie voor noodlijdenden werden ruim gezegend en de christelijke *liefde*, die helpt, waar hulpe noodig is, vertoonde zich ook bij die gelegenheid in zulk een' schoonen glans. Gedurende zes jaren is, telkens in de wintermaanden, door middel van de ingekomen giften, in de dringendste behoeften van zoo velen eenigermate voorzien geworden. De ellende van 50 Weduwen en een groot aantal Weezen, die meest op Zee derzelver verzorgers verloren hebben en, zonder uwe tusschenkomst, aan alles gebrek hadden moeten lijden, is daardoor aanmerkelijk verzacht geworden. Vele arme, oude zeelieden, niet meer in staat om hun beroep waar te nemen, konden insgelijks eenige verzorging erlangen en de talrijke schaar der behoeftigen ontving eenige brandstof en het allernoodigste voedsel. Zij, edele weldoeners! zegent U. Voor U klimmen van uit zoo

ve-

veler harten de heilbeden ten Hemel en ook de Leden der Commissie voegen daarbij de hunne en zien met dankbare aandoening terug op de hulpe, welke door U is aangebragt.

Blijkens daarvan gedaan verslag, (opgenomen in de Haarlemsche Courant onder anderen van den 3den Augustus l.l.) zijn echter thans de gelden, op *f* 30,65 na, besteed, en donker, zeer donker is dus op nieuw de toekomst. Door eigene middelen in den nood te voorzien, is volstrekt onmogelijk; want de afneming en gedurige overstrooming des eilands heeft van tijd tot tijd meer gegoede ingezetenen naar elders doen vertrekken en alleen de armoede, en dezulken, wie het daartoe aan de gelegenheid ontbreekt, zijn achtergebleven. De weinige inwoners, die nog hun dagelijksch brood hebben, moeten het bij de Zee winnen. Ongunstig was vooral ook dit jaar de uitslag van dit zoo moeijelijk bedrijf, en een enkele storm, die den werkzamen man en vader in de golven zijn graf doet vinden, stort niet zelden nieuwe huisgezinnen in de diepste ellende. Een werkhuis, wel is waar, is hier opgerigt, opdat er voor den behoeftige gelegenheid moge zijn, door eigen arbeid iets althans te verdienen; doch vele voordeelen, welke zulk eene onderneming elders oplevert, gaan door de kosten van vervoer enz. op dit afgelegen eiland verloren, en ook het lot van niet weinigen, vooral dat der ouden van dagen, kan zelfs op deze wijze niet gunstiger worden.

Aan ondersteuning van elders is hier dus de meeste behoefte. Daar dezelve evenwel niet gedurig op nieuw kan worden ingeroepen, heeft de Commissie het besluit genomen, om, zoo ook nu weder Neêrlands weldadigheid mogt blijken, de penningen der barmhartigheid *aldus* te besteden,

 dat

dat die *op den duur* en voor zoo ver mogelijk tot leniging mogen dienen.

Zou dit gewenschte doel bereikt kunnen worden?..... Wij wagen het, Landgenooten en Medechristenen! met alle bescheidenheid, maar ook in vertrouwen op Uwe liefde deze vraag te doen en U tevens langs dezen weg van den treurigen toestand des eilands kennis te geven. — Ook op U is te gelijk ons oog geslagen, Eerwaardige Mannen! aan wier ijverige medewerking wij het zoo wèl gelukken onzer vorige pogingen te danken hebben en wier voorspraak en aanbeveling wij andermaal inroepen.

Ja aan u aller christelijke belangstelling, Menschenvrienden! bevelen wij het lot onzer noodlijdenden. — De God der Liefde dan bewege in de onderscheidene gewesten des Vaderlands veler harten en vervulle onze hoop, dat de roepstem van Weduwen en Weezen door middel van dit Tijdschrift niet te vergeefs zal worden vernomen!

In November
1841.

Namens de Commissie voor Noodlijdenden te Schiermonnikoog,
H. W. HUNDLINGIUS,
Predikant.

De Ondergeteekende, bekend met den *treurigen* toestand der Gemeente *Schiermonnikoog*, en met de *doelmatige* wijze, op welke de in 1835 ontvangene giften besteed zijn, zal gaarne de gelden, die men voor genoemde Gemeente mogt willen overmaken, hetzij aan hem zelven, hetzij aan den Heer A. WILLEUMIER, *Jr.*, op de Heerengracht bij het Koningsplein, te *Amsterdam*, verder verzenden, en

en zorgen dat deswege berigt in dit Tijdschrift gegeven worde.

P. A. C. HOGERHOLTZ,
Scriba van het Klassikaal Bestuur en Predikant te Dokkum.

De Redactie der *Boekzaal*, zal zich gaarne belasten met de ontvangst der gelden, welken men tot bovengenoemd einde zoude willen afzonderen, en welke alsdan maandelijks in dit Tijdschrift zullen worden verantwoord.

Een Kandidaat tot de H. Dienst, biedt zich aan, ter gedeeltelijke waarneming van Ambts-bezigheden voor eenen Predikant in eene kleine stad, of *liefst* ten platten lande. Brieven *franco*, met opgave der juiste voorwaarden, onder Letter D. Z., bij de Boekhandelaars de Erven DOORMAN, te *'s Gravenhage.*

LETTER-NIEUWS.

Bij C. van der Post, Jr, Boekhandelaar te *Utrecht*, is van de pers gekomen:

Evangelie-woorden, vooral voor lijdende Christenen, Leerredenen door HERM. JOH. ROYAARDS. *f* 2,90.

De portretten van de Hoog Gel. Heeren A. VAN GOUDOEVER, HERM. JOH. ROYAARDS, Mr. G. DORNSEIFFEN, en wijlen den Hoogleeraar PH. W. VAN HEUSDE.

Is de Huisselijke Godsdienst het middel ter bevordering van Christelijke verlichting en Evangelische deugd, dan voorzeker zal eene handleiding daartoe aan alle Christelijke huisgezinnen, welkom zijn,

HET DAGBOEK,

TEN GEBRUIKE BIJ DE

BIJBELSCHE ALMANAK

Kan als zoodanig bijzonder worden aanbevolen, daar het de aangewezene Bijbelplaatsen in derzelver verband toelicht, zoo bevat het tevens de heerlijkste vermaningen, opwekkingen, besturingen en bemoedigingen, die den Christen noodig zijn tot zijne vorming voor den Hemel.

De Ondergeteekende door aankoop, hiervan eigenaar geworden zijnde, wil dan ook de nog overig zijnde Exemplaren, voor eenen verminderden prijs aanbieden, en wel de vijf Jaargangen, zijnde 20 deelen, voor *f* 20,00, terwijl ieder Jaargang een kompleet *Huisboek* is, in 4 deelen, voor *f* 4,80.

Ook is bij denzelven heden van de pers gekomen:

OBADJA,

of de vroege Godsvrucht, 1 *Kon.* XVIII: 12*b*, derde Kinderrede, door J. VAN DER ROEST, in leven Evangeliedienaar te *Haarlem*. *f* 0,15.

Alsmede door denzelfde Schrijver:

Een Kind is ons geboren, een Zoon is ons gegeven; Jes. IX: 5. Kersrede. *f* 0,15.

O! dat zij wijs waren! Deut. XXXII: 29*a*. Nieuwejaarsrede. *f* 0,15.

Benevens de overige Kinderredenen, door denzelfden, die bij getallen van 12 stuks, à *f* 1,50, te bekomen zijn bij W. WILLEMS, Boekhandelaar, te *Amsterdam*.

Voor

Voor Christenen en derzelver Huisgezinnen is bij den Boekverkooper C. W. DANCKMEIJER, te *Amsterdam*, verkrijgbaar de navolgende Werken:

I. D. W. WILDSCHUT, Pred. te *Amsterdam*, *Leerredenen over de zeven Brieven aan de Gemeenten van Klein-Azië*, Openb. II en III. *f* 3,60. II. C. H. VON BOGATZKY, *Gouden Schat der Kinderen Gods*, of Handboek, bestaande in Morgen- en Avondoefeningen en Overdenkingen op elken morgen en avond des Jaars, van uitgezochte spreuken der H. Schrift en geestelijke aanmerkingen en verzen, naar den twee en veertigsten druk, uit het Hoogduitsch, nieuwe uitgave, voor den geringen prijs van *f* 3,60. III. A. OCKERSE, *Over den Zielenvrede*, à *f* 1,80. IV. A. OCKERSE, *Opwekkingen tot Godsdienstig gevoel*, à *f* 2,40. *Christina of de goede keus*, in twee stukjes, à *f* 0,50. V. J. H. SONSTRAAL, *De hooge feesten des Christendoms*, à *f* 0,70. VI. T. VAN SPALL, Predikant, *Gustaaf Rijsing en Matthijs Biezen*, of de vrucht der opvoeding, met een plaat, voor den verminderden prijs van *f* 2,50. VII. *Zedelijke Brieven*, ter bevordering van wereld- en menschenkennis, door C. M. D. E. à *f* 1,25. Alsmede nog eenige weinige Exemplaren van het werkje van Dr. MIERS, *het Boekje over het leven na den dood*, à *f* 0,40.

Bij den Boekhandelaar F. BOEKEE, te *Dordrecht*, is thans van de pers gekomen, bij S. J. PRINS, te *Amsterdam*, en bij de meeste overige Boekverkoopers in het Rijk verkrijgbaar gesteld:

De zesde druk van: *de Peinzende Christen*, door PETRUS BROES, in leven Predikant te *Amsterdam*.

Het kan welligt verwondering wekken, dat in een tijd, waarin zoo veel goeds en nuttigs ter bevordering van eenen echt Christelijken zin wordt uitgegeven, ook nog ten *zesden* male een werk in het licht verschijnt, dat reeds in de vorige eeuw geschreven werd,

door eenen in zijn leven en nog teregt beroemden Schrijver. Men denkt mogelijk, dat zulk een werk te veel verouderd is, en dat de voortgang van den menschelijken geest, sints deszelfs uitgave, hetzelve nutteloos en overbodig gemaakt heeft. Maar wie zoo denkt of spreekt, kent den *Peinzende Christen* van Baers niet, een werk, dat ten allen tijde een uitnemend middel was ter besturing van de Godsdienstige aandacht van den Christen in de eenzaamheid; hij weet niet, dat de waarheden in hetzelve behandeld, heden nog hetzelfde belang hebben als voor vijftig jaren, en dat in deszelve geene verandering kan plaats hebben. — Het is daarom met gegronde hoop op een goeden uitslag, dat de Uitgever dezen nieuwen druk aan het Publiek bekend maakt. Hun, die het werk nog niet kennen, en belangstellen in eene Godsdienstige en voor het hart in allerlei omstandigheden nuttige lectuur, beveelt hij hetzelve ernstig aan. Zij zullen zich de aankoop van hetzelve niet beklagen. Terwijl hij vertrouwt, dat ieder die het werk bezit en heeft leeren waarderen, de verspreiding van dezen nieuwen druk, die zich door duidelijkheid, netheid en goedkoopen prijs aanbeveelt, gaarne zal bevorderen.

Deze druk bevat al de 27 vertoogen, die vroeger in vier stukjes zijn uitgegeven, dezelve is met eene groote heldere letter, op goed papier, in groot octavo gedrukt en beslaat meer dan 500 pagina's. Deszelfs prijs is echter slechts op ƒ2,60 gesteld, terwijl Exemplaren, met de twaalf platen, tot dit werk behoorende, ƒ3,90 kosten.

Bij R. J. Schierbeek, te *Groningen*, is gedrukt, en hij heeft alom verzonden:

I. *De Wijsbegeerte*, beschouwd naar haren vorm en inhoud, voorafgegaan van eene Inleiding en eene daarin voorkomende korte verdediging en nadere opheldering van den waren zin der Kantiaansche Wijsbegeerte; door J. J. le Roy, Pred. te *Oude Tonge*.

II. *Geloofsstroom*. De leer der Regtvaardiging; door geloof in Jezus Christus, beschouwd, in het licht van Gods woord, als de hoofdwaarheid des Evange-

geliums. den grondslag der Protestantsche Kerk in het algemeen, en der Hervormde (Gereformeerde) in het bijzonder; benevens het allernaauwst verband van deze hoofdwaarheid, met de overige leerstukken, in onze oorspronkelijke Geloofsbelijdenis, uit het Evangelie aangenomen en beleden. Door R. Engels, Pred. te *Nieuwolda*, 3de en laatste stuk.

Bij Gebr. Vermande, te *Hoorn*, zijn in den loop dezes jaars, de navolgende Werken in het licht verschenen, zeer geschikt voor Stichtelijke Lectuur:

I. Van Balen Blanken, *de Jood onder de Heidenen*; Tafereelen uit Daniël, 2 Stukken. *f* 2,40.

II. Dezelfde, *de Jood in zijn Vaderland*; Tafereelen uit Ezra en Nehemia, 1e deel. *f* 3,00.

Met nog één deel is dit Werk kompleet.

Terwijl nog slechts een dozijn Exemplaren bij hen voorhanden zijn van

III. Krom, *Joannes den Dooper*. *f* 2,50.

Nog zijn door hen uitgegeven:

IV. Abbing, vervolg op *Velius*, *Kronijk van Hoorn*. 1e deel, met platen. *f* 8,90.

V. Joalitsma, beantwoording der vraag: *Kan men op goede gronden de herstelling des lijders, van den Geneesheer alleen verwachten?* *f* 0,50.

VI. Dorsburgh, *Eenvoudig Onderwijs in de Godsdienst*. *f* 0,05.

VII. Dezelfde, *Kort Begrip van het Onderwijs in de Godsdienst*. *f* 0,05.

De telkens vernieuwde uitgaven, welke van deze Vraagboekjes vereischt worden, bewijzen genoegzaam den grooten bijval, welke aan dezelve ten beurt vallen, vooral in het onderwijs aan oude en minvermogende menschen.

VIII. *Almanak voor Hollandsche Blijgeestigen*, voor 1842, met 2 plaatjes en een gelithographeerd Grafschrift. *f* 0,60.

NB. Het Grafschrift met deszelfs ontcijfering, is apart

apart te bekomen voor 12½ Cent. Van de vorige Jaargangen van deze Almanak, zijn nog eenige Exemplaren te bekomen.

Bij den Boekhandelaar Nijhoff, te *Arnhem*, komt heden van de pers de *zesde druk* van A. VAN DEN BERG's *korte vragen uit de Kerkelijke Geschiedenis, ten vervolge op de Bijbelsche Historievragen, tot gebruik van Katechizatiën en Christelijke Huisgezinnen*, geheel omgewerkt door H. H. DONKER CURTIUS, in leven Theol. Doct., Predikant te *Arnhem*.

Van dit werkje, dat, sedert deszelfs eerste verschijning in 1819, veel bijgedragen heeft om den lust tot beoefening der Kerkelijke Geschiedenis aan te wakkeren, wordt bij voortduring de verspreiding aanbevolen aan de zoodanigen, die de waakzaamheid, door de Schrijvers van den *Evangelischen Kerkbode* aangeprezen, betrachten willen. — De prijs is ƒ 0,30.

Bij M. Smit, te *Groningen*, is gedrukt, bij C. J. Borleffs, te *Amsterdam*, en alom te bekomen:

I. *Geschiedenis der Christelijke Kerk*, voor Katechisatiën en Huisgezinnen. Vrij naar het Hoogduitsch, van W. LEIPOLDT, door G. W. SANDERS, Pred. te *Vries*, met een Voorberigt van P. HOFSTEDE DE GROOT, Hoogleeraar te *Groningen*. ƒ 1,25.

II. *Proeve* eener geschiedkundige vergelijking van de Godsdienstige eigenaardigheid der Luthersche en der Hervormde Kerk, door M. GOEBEL, naar het Hoogduitsch, met Aanteekeningen, met eene Voorrede van C. H. VAN HERWERDEN, CHZ., Theol. Doct. en Pred. te *Groningen*. ƒ 2,40.

Bij W. Zuidema, te *Groningen*, is gedrukt en mede alom te bekomen:

Het leven van Jezus, in deszelfs geschiedkundigen zamenhang en geschiedkundige ontwikkeling, door

Dr.

Dr. AUGUST NEANDER, uit het Hoogduitsch vertaald, door J. MEIJER, Theol. Doct. en Pred. te *Beetgum*. Tweede deel, waarmede dit belangrijk werk, van den geleerden NEANDER, met Registers van Zaken en Personen en aangewezene Bijbelplaatsen, geheel kompleet is. *f* 3,60.

Van het eerste deel zijn nog Exemplaren te bekomen.

Bij den Boekhandelaar en Boekdrukker A. VAN DER HAST, te *Gorinchem*, is van de pers gekomen en alom verzonden:

Beantwoording der onbeantwoorde vragen, voorkomende in het onderwijs in de Bijbelsche Geschiedenissen, voor eenigzins gevorderden, van I. PRINS. *f* 0,10.

Beantwoording der onbeantwoorde vragen, voorkomende in het onderwijs in de Bijbelsche Geschiedenissen, voor meer gevorderden. *f* 0,22½.

Met primo Januarij, wordt aan de respectieve Inteekenaren verzonden, de eerste Aflevering van het Werk, getiteld:

THEOPHANIA.

Bijdragen tot bevordering van Wetenschap en Deugd. Prijs per Jaargang *f* 2,00, zijnde nog geen 4 Cts. per week, franco p. p. *f* 2,50.

Het algemeen nuttige doel, dat de Uitgever met dit Werkje poogt te bereiken, heeft hem doen besluiten, de Inteekening, *zonder verhooging*, onbepaald open te stellen. De eerste Aflevering heeft hij bereids ter bezigtiging gesteld aan zijn Adres: Nieuwe Looijerstraat, N°. 19, te *Amsterdam*.

W. F. VAN RIJKOM.

Voor Leesgezelschappen, Leesbibliotheken en Lezers van Stichtelijke Lectuur, is bij G. Portielje, Boekverkooper te *Amsterdam*, van de pers gekomen en alom verzonden:

I. *Doreslaar, of achttien jaren later;* eene oorspron-

spronkelijke Nederlandsche Geschiedenis, uit de eerste helft der 17de Eeuw, door A. de Rije; in twee deelen kompleet. ƒ 6,40.

Deze oorspronkelijke Vaderlandsche Gebeurtenis, schetst ons de daden van een man uit een niet onaanzienlijk Noord-Hollandsch Geslacht.

Partijgeest, onbeteugelde eerzucht, en in te hooggespannen verwachtingen teleurgesteld, zijn de drijfveren die dezen Staatsman noodzaakten, zijne toevlugt te nemen tot de zwartste misdaden, waagt het zelfs zijne hand te leenen tot Koningsmoord, waardoor hij zijnen val met rassche schreden berokkent, en eindelijk door de hand der wraak getroffen, sneeft hij in den bloei des mannelijken leeftijds!

II. Richelieu, een Historisch-Romantisch Tafereel, uit de 17de eeuw, door G. P. R. James; naar het Engelsch, in drie deelen kompleet, met gegraveerde titels en Vignetten. ƒ 8,10.

Dit Historisch-Romantisch Tafereel, uit de laatste Regeringsjaren van Lodewijk XIII, kenmerkt zich door allerbelangrijkste gebeurtenissen, waartoe de daden van eenen schranderen maar tevens listigen en tirannieken Richelieu, niet weinig hebben bijgedragen.

Ongetwijfeld zal dit Werk, met de grootste belangstelling gelezen worden.

III. *Bloemlezing* uit de Geschriften van Dr. M. Luther, vertaald door B. T. Lublink Weddik, tweede en laatste deel. ƒ 3,35. In twee deelen kompleet, ƒ 6,35.

Men leze over dit Werk de gunstige beoordeelingen in de *Vaderlandsche Letteroefeningen* 1841, N°. 14; alsmede in de *Godgeleerde Bijdragen* 1841, waarin Recensent onder anderen in het Vde stuk zegt:

» Het is een Stichtelijk Huisboek, hetwelk naast den Bijbel, in huisgezinnen eene plaats verdient. Men geve het vooral jeugdige belijders van het Evangelie, en jonggehuwde ten geschenke! een schat van levenswijsheid zal men hun geven, en ieder die het heil zijner ziel op prijs stelt, late van tijd tot tijd den Hervormer, door dit Boek tot zijn hart spreken! Leere vooral ieder Predikant en Student in de Godgeleerdheid, den zin van eenen Luther bij zich aankweeken! Dien zin vordert onze leeftijd," enz. enz.

Bij

Bij den Boekverkooper E. Hendrikse, te *Middelburg*, is uitgegeven en alom verzonden:

LIJST VAN INTEEKENING

OP EEN WERK, GETITELD:

DE DIAKONIE

BESCHOUWD IN HARE BETREKKING

TOT HET

ARMWEZEN,

naar de bestaande Wetgeving; wenken der geschiedenis en ervaring bij eene nadere Wetgeving

DOOR

J. VAN LEEUWEN,

Predikant op den Vrouwepolder, in Zeeland.

INHOUD:

1ste Hoofdstuk. De Diakonie naar haren oorsprong, aard, ondergane wijzigingen en werking in lateren tijd.

2de Hoofdstuk. Onderzoek naar de verpligting der onderscheidene genootschappen tot verzorging, en naar de verpligting van den staat.

3de Hoofdstuk. De bestaande wetgeving op het armwezen, getoetst aan haren invloed op de Diakoniën, en aan de bedoeling van elke gepaste wetgeving op het armwezen.

4de Hoofdstuk. Beginselen eener andere wetgeving en betrekking der Diakonie tot bevordering harer bedoeling.

Het werk zal uiterlijk binnen *drie* maanden in het licht verschijnen, 5 a 6 vellen druks beslaan, met eene duidelijke letter gedrukt en afgeleverd worden bij Inteekening tegen den prijs van één Gulden. Hetzelve zal aan de Inteekenaren vrachtvrij worden toegezonden.

De Inteekening staat open tot den 15den Januarij 1842, na dien tijd zal de prijs verhoogd worden tot één Gulden twintig Cents.

De betaling geschiedt bij de aflevering.

Ter

Ter Boek- en Steendrukkerij van H. Horneer, te *Gorinchem*, is van de pers gekomen en alom verzonden:

PROSPECTUS VAN EEN WERK, GETITELD:

PRACTISCH HANDBOEK

DER

HEELKUNDIGE KLINIEK,

stelselmatig bearbeid, volgens de nieuwste mededeelingen van de voornaamste Heelkundigen uit alle landen;

UIT HET HOOGDUITSCH VERTAALD,

onder leiding en bijvoeging van en voorzien met eene Voorrede door

A. G. VAN ONSENOORT,

Med. et Chir. Doctor te Utrecht, *Lid van verschillende zoo binnen- als buitenlandsche* Geleerde *Genootschappen*, *Hoofdredacteur van het* Nederlandsch Lancet, *enz. enz.*

Dit handboek, zamengesteld uit de werken en bijdragen van meer dan *drie Honderd beroemde Heelkundigen* en vermeerderd met de *Oog-*, *Oor- en Tand-Heelkunde*, alsmede met de *Syphilitische Ziekten* en de *Orthophaedie*, oorspronkelijk door den Heer Med. et Chir. Dr. van Onsenoort bewerkt, geniet reeds, behalve de inteekening ten behoeve van de Directie der Militaire Geneeskundige Dienst, ook de meeste bijval van de Kunstbeoefenaren, daar hetzelve eene wezenlijke behoefte in dat vak vervult en de kern uitmaakt van de voortbrengselen der beroemdste mannen onzer eeuw. — Men zie verder het uitvoerig Prospectus, in alle Boekwinkels voorhanden.

Voort..

Voorts wordt met het beste succes gedebiteerd:

GESCHIEDKUNDIGE AANTEEKENINGEN

BETREKKELIJK

HET SLOT LOEVESTEIN,

Met platen, portretten, kaarten en fac-similes, in karton. *f* 4,80.

Deze aanteekeningen, verzameld door de beroemde oudheidkundigen, de Heeren Boonzajer en MesKUS, hebben in onze Vaderlandsche Tijdschriften de gunstigste beoordeelingen mogen te beurt vallen.

DE ZEEUWSCHE BALLING.

Een geschiedkundig verhaal uit de Grafelijke Regering, door J. F. B. met gelithohr. titel en vignet, in een deel compleet. *f* 2,70.

Dit geschiedkundig verhaal, uit onze Vaderlandsche Geschiedenis ontleend, wordt met algemeene goedkeuring gelezen en verdient eene plaats in alle Leesgezelschappen en Leesbibliotheken, als dienende vooral om het edele karakter van Jan van Renesse te doen uitkomen in tegenstelling van den snoden Wolfaart van Borselen.

HET CHRISTENDOM IN DE ZUID-ZEE.

of Reizen en Lotgevallen van den Zendeling J. Williams.

Naar den achtsten druk, uit het Engelsch vertaald, vermeerderd met des Schrijvers laatste uitreize, twee deelen, met platen. *f* 6,90.

Dit werk, behalve deszelfs Godsdienstige strekking, levert eene zeer onderhoudende lectuur op en is onmisbaar voor beminnaars van Land- en Volkenkunde.

INHOUD.

BOEKBESCHOUWING.

MENGELWERK.

REGISTER

DER VOORNAAMSTE

ZAKEN,

voorkomende in de BOEKBESCHOUWING *van de* BOEKZAAL DER GELEERDE WERELD, EN TIJDSCHRIFT VOOR DE PROTESTANTSCHE KERKEN IN HET KONINGRIJK DER NEDERLANDEN, *voor de zes laatste Maanden des Jaars* 1841.

A.

B.

C.

Cos-

Mo-

RE-

REGISTER

DER VOORNAAMSTE

ZAKEN.

voorkomende in het MENGELWERK *van de* BOEKZAAL DER GELEERDE WERELD, EN TIJDSCHRIFT VOOR DE PROTESTANTSCHE KERKEN IN HET KONINGRIJK DER NEDERLANDEN, *voor de zes laatste Maanden des Jaars* 1841.

REGISTER.

RE-

REGISTER

VAN HET

AKADEMIE-, SCHOOL- EN KERK-NIEUWS,

voorkomende in de BOEKZAAL DER GELEERDE WERELD, EN TIJDSCHRIFT VOOR DE PROTESTANTSCHE KERKEN IN HET KONINGRIJK DER NEDERLANDEN, *voor de zes laatste Maanden des Jaars* 1841.

A.

Bär-

REGISTER.

B.

C.

CAL-

Eg-

Jon-

M.

N.

Stoop,

